

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การวิเคราะห์แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาท
ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
Pillar of the Kingdom

นายอัศวิน เรืองรอง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2552
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

AN ANALYSIS OF H.M. KING BHUMIBOL ADULYADEJ'S INITIATIVES
ABOUT NATIONAL DEVELOPMENT IN HIS ROYAL SPEECHES

Chulalongkorn University
Pillar of the Kingdom

MR. AKHAWIT RUENGRONG

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy Program in Development Education
Department of Educational Policy, Management, and Leadership
Faculty of Education
Chulalongkorn University
Academic Year 2009
Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย Chulalongkorn University

การวิเคราะห์แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจาก

พระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล
อดุลยเดช

โดย

นายอัศวินธ์ เรืองรอง

สาขาวิชา

พัฒนศึกษา

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

รองศาสตราจารย์ ดร.กรรณิการ์ สัจกุล

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

รองศาสตราจารย์ สุกัญญา สุจฉายา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาคุษฎีบัณฑิต

..... คณบดีคณะครุศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย กาญจนวาสี)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชื่นชนก โควินท์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.กรรณิการ์ สัจกุล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม
(รองศาสตราจารย์ สุกัญญา สุจฉายา)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.หทัยรัตน์ ทับพร)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ดร.อรสุดา เจริญรัตน์)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อัครวิทย์ เรื่องรอง : การวิเคราะห์แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช. (AN ANALYSIS OF H.M. KING BHUMIBOL ADULYADEJ 'S INITIATIVES ABOUT NATIONAL DEVELOPMENT IN HIS ROYAL SPEECHES)

อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รศ.ดร.กรรณิการ์ สัจกุล, อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม: รศ.สุกัญญา สุจฉายา, 488 หน้า.

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช 2) นำเสนอแนวทางการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ไปใช้ในการพัฒนานิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ คือการวิเคราะห์เนื้อหา และสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญแบบมีโครงสร้าง

ผลการศึกษา พบว่า

1. แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศในพระบรมราโชวาทให้ความสำคัญอย่างยิ่งยวดกับบัณฑิตในฐานะที่เป็นผู้สำเร็จการศึกษาสูง และเป็นที่คาดหวังจากสังคมว่าจะได้นำความรู้ความสามารถไปพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติอันเป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่าบัณฑิตในฐานะ “คน” ที่ได้รับการพัฒนาแล้วเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาทั้งปวง การพัฒนาดังกล่าวมีลักษณะเป็นกระบวนการโดยเริ่มกระตุ้นเตือนบัณฑิต “จากการตระหนักรู้” ให้เห็นคุณค่า และความสำคัญ พร้อมทั้งชี้ให้เห็นบทบาทหน้าที่ของตนอันถือว่าเป็นการ “พัฒนาดน” ก่อนไป “พัฒนาสังคม” กระบวนการต่อมาคือ “สู่การพัฒนา” ซึ่งเป็นประจักษ์การ “เข้าใจ” ในนิยามการพัฒนาและแนวคิดการพัฒนา เมื่อเข้าใจนิยามและความสำคัญแล้ว จึงเข้าสู่ขั้น “เข้าถึง” การพัฒนาด้วยวิธีการพัฒนา ซึ่งจะนำไปสู่ เป้าหมายการพัฒนา กระบวนการพัฒนานี้มีลักษณะสอดคล้องสัมพันธ์กัน เพื่อนำไปสู่ความมั่นคงยั่งยืนของสังคม

2. แนวทางการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทไปใช้พัฒนานิสิตนักศึกษา ในสถาบันอุดมศึกษา มี 4 แนวทาง โดยเริ่มจาก 1) การเน้นย้ำคุณค่าและความสำคัญของแนวพระราชดำรินำไปใช้พัฒนานิสิตนักศึกษา 2) แนวทางที่บัณฑิตจะนำแนวพระราชดำรินำไปพัฒนาประเทศ โดยต้องพัฒนาดนก่อนแล้วจึงไปพัฒนาสังคม 3) แนวทางการนำแนวพระราชดำรินำไปพัฒนานิสิตนักศึกษา ผ่านรูปแบบและกิจกรรมทางการศึกษาในระดับอุดมศึกษาและ 4) แนวทางที่สถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษานำแนวพระราชดำรินำไปพัฒนานิสิตนักศึกษา โดยผ่านปรัชญา วิสัยทัศน์ และพันธกิจต่าง ๆ

ภาควิชา..... นโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา ลายมือชื่อนิสิต.....

สาขาวิชา..... พัฒนศึกษา..... ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....

ปีการศึกษา 2552..... ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม.....

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4884658727 : MAJOR DEVELOPMENT EDUCATION

KEYWORD : H.M. KING BHUMIBOL ADULYADEJ'S INITIATIVES / DEVELOPMENT / H.M.

KING BHUMIBOLADULYADEJ'S SPEECHES

AKHAWIT RUENGRONG: AN ANALYSIS OF H.M. KING BHUMIBOL ADULYADEJ'S INITIATIVES ABOUT NATIONAL DEVELOPMENT IN HIS ROYAL SPEECHES. THESIS ADVISOR: ASSO.PROF. KANIKA SACHAKUL, Ph.D., THESIS CO-ADVISOR: ASSO.PROF. SUKANYA SUJACHAYA, 488 pp.

The research objectives are 1) to analyze the initiatives of H.M. King Bhumibol Adulyadej about national development in his Royal Speeches and 2) to propose guidelines incorporating the body of knowledge about national development from H.M. King Bhumibol Adulyadej's Royal Speeches in developing undergraduate students at the university level employing qualitative research methodologies, i.e. a content analysis an expert structured interviews.

The results are:

1. The initiatives of H.M. King Bhumibol Adulyadej about national development in his Royal Speeches strongly speak of graduates as those who receive high education. The society then highly expects the graduates to use their knowledge and ability to develop their society as well as the country. The initiatives of H.M. King Bhumibol Adulyadej give emphasis to graduates as 'a person' who has been developed and has become an important contributor in the national development. This development process begins with encouraging graduates to be aware of their values and importance as well as roles and responsibility in self-development prior to social development. The process is to first understand the meaning of development and development approaches. Once graduates understand the meaning of development and significance, the next process is to consciously realize the development with developing methods that lead to the ultimate goal of development' i.e. the strength and sustainability of the society.

2. The propose guidelines to incorporate the body of knowledge about national development from H.M. King Bhumibol Adulyadej's Royal Speeches in developing students in university level 1) the emphasis of values and importance of his royal initiatives in developing students in ; 2) the application royal initiatives in national development of graduates in their self – development prior to social development ; 3) the adoption of royal initiatives for student development through educational approaches and activities; and 4) the incorporation of the royal initiatives in to student development by means of the philosophies, visions and mission of universities.

Department of Educational Policy, Management, and Leadership

Field of Study : Development Education

Academic Year : 2009

Student's Signature

Advisor's Signature

Co- Advisor's Signature.....

กิตติกรรมประกาศ

ขอสำนึกพระหนักในพระมหากรุณาธิคุณ ต่อเนื้อหาสาระอันข้ามผ่านกาลเวลาและถิ่นที่ ในพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่มีคุณค่าและความสำคัญยิ่งในการกระตุ้นความใฝ่ดีต่อผู้วิจัย ขอตั้งปณิธานอันมั่นคงไว้ว่าจะดำรงตนอยู่ในครรลองแห่งความดีงามตลอดไป

กราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ต่อ รศ.ดร.กรรณิการ์ สัจกุล และ รศ. สุกัญญา สุจฉายา ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ทั้งสองท่าน ที่ให้ความเมตตาในการแนะนำ และท้วงติง รวมทั้งกระตุ้นความมุ่งมั่นต่อผู้วิจัยตลอดเวลา โดยเฉพาะ รศ.สุกัญญา สุจฉายา ผู้มีบทบาทอย่างสำคัญในการชี้ทางแห่ง “สหวิทยาการ” ของ “พัฒนศึกษา” ที่ผู้วิจัยประจักษ์แล้วว่า เป็นศาสตร์ที่มีเสน่ห์ และมีมิติอันน่าฉงนฉงายยิ่งนัก ทั้งยังได้ทำหน้าที่ของ “ครู” ผู้พาลูกศิษย์ไปส่งยังฝั่งฝันได้สำเร็จ

ผศ.ดร.ชื่นชนก โควินท์ อาจารย์ ดร.หทัยรัตน์ ทัฬหพร และดร.อรสุดา เจริญรัต คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่กรุณาตรวจแก้ไขข้อบกพร่องของงานวิจัยด้วยความเมตตาอย่างยิ่ง โดยเฉพาะ ผศ.ดร.ชื่นชนก โควินท์ ที่ให้ความกรุณาอย่างยิ่งในการตรวจสอบและแก้ไขบทคัดย่อภาษาอังกฤษให้ ขอขอบพระคุณคณะกรรมการทั้งสามท่านไว้ ณ ที่นี้

กราบขอบพระคุณ คณาจารย์สาขาวิชาพัฒนศึกษาทุกท่าน ที่ได้ถ่ายทอดสรรพวิชา และปลูกฝังคุณงามความดีแก่ผู้วิจัยมาตลอด ขอสำนึกในพระคุณอันใหญ่หลวงนี้เป็นอย่างมิรู้ลืม

ขอบคุณคุณณลินรัตน์ รักกุลศล คุณฉวีรุติ สุภาพ และคุณสุจิตรา สร้อยแสงจันทร์ เพื่อนผู้ร่วมแหวกว่ายอยู่ใน “ทะเลปัญญา” ซึ่งแม้บางครั้งจะเหนื่อยล้าแต่ก็สามารถฟันฝ่าอุปสรรคนานัปการมาได้ด้วยมิตรภาพ และกำลังใจที่มีให้กันมาตลอด

ปียามิตร รุ่นพี่-น้อง ได้แก่ ผศ.ดร.ชเนศ เวศร์ภาดา ผศ.กานูพงศ์ อุดมศิลป์ อาจารย์ ดร.สุภัค มหาวรรการ คุณมัทนียา พงษ์สุวรรณ คุณอุทุมพร อินทจักร์ และคุณปวลักษณ์ สุรัสวดี ผู้มีน้ำใจอันงดงาม และเป็นທີ່พึ่งพิงทั้งทางด้านจิตใจ และสติปัญญาอย่างสำคัญต่อผู้วิจัยตลอดมา

บุคคลสำคัญที่จะมิกล่าวถึงมิได้ คือ คุณสมควร อยู่ปากพลี ลูกศิษย์ผู้ทอดทนอย่างยิ่งยวดต่อการพิมพ์วิทยานิพนธ์เล่มนี้ ด้วยความอดุสาหะ จนสำเร็จลงได้ด้วยดี

สุดท้ายขอขอบคุณน้อง ๆ และหลาน ๆ ทุกคน ที่ห่วงใย และให้กำลังใจมาตลอด และขออุทิศดวงานซึ่งได้มาด้วยความอดทนและมุ่งมั่นนี้มอบเป็นเครื่องแสดงความกตัญญูคุณเวทิตาแด่ นายสวัสดิ์ เรืองรอง และนางสวัสดิ์ เรืองรอง พ่อและแม่ของผู้วิจัย ที่แม้มิได้สำเร็จการศึกษาสูง แต่ก็ได้ปลูกฝังคุณค่าและความสำคัญของการศึกษาอันใหญ่หลวงนี้แก่ผู้วิจัยเสมอมา

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ถ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฑ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	15
3. คำถามในการวิจัย.....	15
4. คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	15
5. ขอบเขตของการวิจัย.....	15
6. ข้อตกลงเบื้องต้น.....	16
7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	17
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	18
1. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษากับการพัฒนาทางมนุษยศาสตร์.....	18
1.1 ความหมาย รูปแบบ และหน้าที่ของการศึกษา.....	18
1.1.1 ความหมายของการศึกษา.....	18
1.1.1.1 “การศึกษา” กับที่มาของคำ.....	19
1.1.1.2 “การศึกษา” ในมุมมองของนักการศึกษาต่างประเทศ.....	20
1.1.1.3 “การศึกษา” ในมุมมองของนักการศึกษาไทย.....	20
1.1.2 รูปแบบการจัดการศึกษา.....	23
1.1.3 หน้าที่ของการศึกษา.....	26
1.2 มโนทัศน์ ปัญหา และบริบทการพัฒนาอันสอดคล้องกับสังคมไทย.....	27
1.2.1 มโนทัศน์การพัฒนา.....	28
1.2.2 การพัฒนาในบริบทสังคมไทย.....	31
1.2.2.1 แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-2 : ปฐมบทแห่งการพัฒนาเพื่อนำ ไปสู่ “น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดีมีงานทำ”	30
1.2.2.2 แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3-4 : จุดเริ่มความสนใจด้านสังคม	

การกระจายการศึกษาและการสร้างงานในชนบท.....	32
1.2.2.3 แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5-6 : การปรับโครงสร้าง และฟื้นฟูเศรษฐกิจสู่ยุคเศรษฐกิจพอเพียง.....	33
1.2.2.4 แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7-8 : จากการพัฒนาที่ไม่สมดุลสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนโดย “พัฒนาคน” เป็นหลัก.....	34
1.2.2.5 แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 : การน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นประทีปนำปัญญาในการพัฒนาประเทศ	35
1.2.2.6 แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ : การพัฒนาคุณภาพคนด้วย “คุณธรรมนำความรู้” เพื่อเป็นภูมิคุ้มกัน และขับเคลื่อนการพัฒนาค้นต่าง ๆ.....	37
1.2.3 ปัญหาจากการพัฒนาและการพัฒนาที่สอดคล้องกับสังคมไทย...	40
1.2.3.1 ปัญหาจากการพัฒนา.....	40
1) ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-7.....	40
2) ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8.....	42
3) ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9.....	43
1.2.3.2 การพัฒนาที่สอดคล้องกับสังคมไทย	45
1) การพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10.....	45
2) การพัฒนาที่ยั่งยืนตามแบบสังคมไทย.....	47
3) การพัฒนามนุษย์.....	50
1.3 การศึกษาเพื่อการพัฒนาด้วยมนุษยศาสตร์.....	56
1.3.1 นิยามและขอบเขตของมนุษยศาสตร์.....	57
1.3.2 แนวทางการแสวงหาความรู้ของมนุษยศาสตร์.....	59
1.3.2.1 แนวทางการศึกษา หรือการแสวงหาความรู้.....	60
1) มนุษยศาสตร์หาความรู้โดยตรงไม่ผ่านตัวกลาง	60
2) มนุษยศาสตร์ศึกษาจากวงใน.....	60
3) มนุษยศาสตร์ให้ความสำคัญแก่การประเมินค่า.....	60
4) มนุษยศาสตร์ใช้ภาษานำทางไปสู่ความจริงนามธรรม	61
5) มนุษยศาสตร์แสวงหาความต่างที่สร้างสรรค์.....	61

	หน้า
1.3.2.2 ทฤษฎีและสมมุติฐาน.....	62
1.3.3 “คุณค่า” คือ สาระสำคัญของมนุษยศาสตร์เป็นเครื่องมือ สู่การพัฒนาที่ปวง.....	63
1.3.3.1 คุณค่าพัฒนาคนและคนที่พัฒนาแล้วจะช่วยพัฒนาประเทศ	64
1.3.3.2 คุณค่าบางอย่างเป็นคุณค่าที่จำเป็นสำหรับการพัฒนา ประเทศ.....	64
1.3.3.3 คุณค่าเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมและเป็นหน้าเป็นตา ของประเทศ.....	65
2. แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาคุณค่า.....	66
2.1 ความหมาย ประเภทและขอบเขตของปรัชญาคุณค่า.....	66
2.1.1 นิยามของปรัชญาคุณค่า.....	67
2.1.2 ขอบเขตของปรัชญาคุณค่า.....	70
2.1.2.1 คุณค่าด้านจริยศาสตร์.....	70
1) นิยามของจริยศาสตร์.....	70
ก. จริยธรรม.....	73
ข. ศีลธรรม.....	74
ค. คุณธรรม.....	74
2) บทบาทของจริยศาสตร์.....	76
ก. จริยศาสตร์ช่วยกระตุ้นความใฝ่ดีในตัวมนุษย์.....	76
ข. จริยศาสตร์ช่วยชี้ทางสว่างอันเป็นอุดมคติ.....	76
ค. จริยศาสตร์ช่วยให้มนุษย์ทำหน้าที่ของตนอย่าง ถูกต้องเหมาะสมด้วย “มโนธรรม”	77
ง. จริยศาสตร์เป็นเครื่องมืออันสำคัญยิ่ง ที่ช่วยให้ประจักษ์ถึงคุณค่า.....	77
3) เกณฑ์การประเมินค่าจริยศาสตร์.....	77
ก. “คนดี” ตามมโนทัศน์เกี่ยวกับ “คุณค่าภายใน” และ “คุณค่าภายนอก”	77
ข. “คนดี” ตามมโนทัศน์พุทธศาสนา.....	78
2.1.2.2 คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์	80

	หน้า
1) นิยามของสุนทรียศาสตร์.....	80
2) บทบาทของสุนทรียศาสตร์.....	82
ก. สุนทรียศาสตร์ช่วยให้ประจักษ์ในธรรมชาติอันมี คุณค่าอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิต.....	82
ข. สุนทรียศาสตร์เป็นเครื่องมืออันสำคัญเพื่อนำไปสู่ จริยศาสตร์.....	83
ค. เกณฑ์การประเมินค่าสุนทรียศาสตร์.....	84
2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษยศาสตร์ทฤษฎีคุณค่าและการศึกษาเพื่อการ พัฒนาสังคมไทย.....	85
3. แนวคิดเกี่ยวกับพระบรมราโชวาท.....	89
3.1 ความหมายของพระบรมราโชวาท.....	89
3.2 มโนทัศน์อันสัมพันธ์กับพระบรมราโชวาท.....	90
3.2.1 องค์ผู้พระราชทานพระบรมราโชวาท.....	91
3.3.1.1 ความสำคัญตามคติความเชื่อเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์.....	91
3.3.1.2 ความสำคัญตามพระราชจริยวัตรและพระราชกรณียกิจ..	92
1) ทรงดำรงมั่นในราชธรรมของกษัตริย์โดยเฉพาะ “ทศพิธราชธรรม”	93
2) ทรงมีพระวิสัยทัศน์กว้างไกลไพศาลและทรงมี พระราชทัศน์ที่แยกคาย.....	93
3) ทรงเป็นจอมปราชญ์แห่งสรรพศาสตร์ทั้งหลาย.....	95
3.2.2 พระบรมราโชวาทในฐานะ “วาทีนิพนธ์”.....	98
3.2.3 พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสในฐานะ “วรรณกรรมคำสอน”	101
3.2.3.1 นิยาม ลักษณะ และขอบเขตของวรรณกรรมคำสอน.....	101
3.2.3.2 ลีลาและวิธีสอน	104
1) ลีลาการสอน.....	104
2) วิธีสอน.....	105
3.2.4 พระบรมราโชวาทในฐานะ “การสื่อสาร เพื่อการโน้มน้าวใจ”	106
3.2.4.1 นิยามของการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ.....	107
3.2.4.2 กลวิธีการโน้มน้าวใจ.....	108

	หน้า
1) คุณลักษณะของผู้ส่งสาร.....	107
2) การปรุงแต่ง “สาร” ด้วย “ภาษา” เพื่อการโน้มน้าวใจ..	108
4. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	112
4.1 ข้อมูลทั่วไป.....	112
4.2 ข้อมูลที่เป็นพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่าง ๆ.....	113
4.3 ข้อมูลที่เป็นพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิต.....	115
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	117
1. ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ.....	117
1.1 การรวบรวมข้อมูล.....	117
1.2 การวิเคราะห์เนื้อหา.....	118
1.2.1 การวิเคราะห์เนื้อหาหรือสาระสำคัญ.....	118
1.2.2 การวิเคราะห์ภาษา.....	134
2. ขั้นตอนที่ 2 การนำเสนอแนวทางการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ ไปใช้ในการพัฒนานิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา	135
2.1 สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ.....	135
2.2 ประเด็นการสัมภาษณ์.....	136
บทที่ 4 การวิเคราะห์แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาท.....	
1. การวิเคราะห์เนื้อหาในพระบรมราโชวาท.....	137
1.1 วิเคราะห์ เนื้อหาหรือสาระสำคัญ.....	137
1.2 ประเด็นการวิเคราะห์.....	138
1.3 ลำดับการนำเสนอการวิเคราะห์	138
2. การวิเคราะห์แนวพระราชดำริต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.....	140
2.1 จากการตระหนักรู้.....	140
2.2 สู่การพัฒนา.....	143
2.2.1 นิยามการพัฒนา.....	143
2.2.2 แนวคิดการพัฒนา.....	146
2.2.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้.....	146
2.2.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา	147

2.2.3	วิธีการพัฒนา.....	149
2.2.3.1	พัฒนาด้านจิตวิญญาณ.....	149
2.2.3.2	พัฒนาด้านการปฏิบัติ	153
2.2.4	เป้าหมายการพัฒนา.....	156
2.2.4.1	การพัฒนาตน.....	156
2.2.4.2	พัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ.....	157
3.	การวิเคราะห์แนวพระราชดำริต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ	
	จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	158
3.1	จากการตระหนักรู้.....	158
3.2	สู่การพัฒนา.....	159
3.2.1	นิยามการพัฒนา	159
3.2.2	แนวคิดการพัฒนา.....	162
3.2.2.1	แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้.....	162
3.2.2.2	แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา	164
3.2.3	วิธีการพัฒนา.....	169
3.2.3.1	พัฒนาด้านจิตวิญญาณ.....	169
3.2.3.2	พัฒนาด้านการปฏิบัติ.....	170
3.2.4	เป้าหมายการพัฒนา.....	172
3.2.4.1	การพัฒนาตน.....	172
3.2.4.2	พัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ.....	173
4.	การวิเคราะห์แนวพระราชดำริต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ	
	จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.....	174
4.1	จากการตระหนักรู้.....	174
4.2	สู่การพัฒนา.....	176
4.2.1	นิยามการพัฒนา	176
4.2.2	แนวคิดการพัฒนา.....	177
4.2.2.1	แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้	177
4.2.2.2	แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา.....	179
4.2.3	วิธีการพัฒนา.....	186
4.2.3.1	พัฒนาด้านจิตวิญญาณ	186

	หน้า
4.2.3.2 พัฒนาด้านการปฏิบัติ	187
4.2.4 เป้าหมายการพัฒนา.....	190
4.2.4.1 การพัฒนาตน.....	190
4.2.4.2 การพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ	191
5. การวิเคราะห์แนวพระราชดำริต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ	
จากมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์	192
5.1 จากการตระหนักรู้.....	192
5.2 ผู้การพัฒนา.....	195
5.2.1 นิยามการพัฒนา	195
5.2.2 แนวคิดการพัฒนา.....	197
5.2.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้.....	197
5.2.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา	199
5.2.3 วิธีการพัฒนา.....	199
5.2.3.1 พัฒนาด้านจิตวิญญาณ.....	199
5.2.3.2 พัฒนาด้านการปฏิบัติ	201
5.2.4 เป้าหมายการพัฒนา.....	202
5.2.4.1 การพัฒนาตน.....	202
5.2.4.2 การพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ	203
6. การวิเคราะห์แนวพระราชดำริต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ	
จากมหาวิทยาลัยมหิดล.....	204
6.1 จากการตระหนักรู้.....	204
6.2 ผู้การพัฒนา.....	206
6.2.1 นิยามการพัฒนา	206
6.2.2 แนวคิดการพัฒนา.....	209
6.2.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้.....	209
6.2.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา.....	211
6.2.3 วิธีการพัฒนา.....	213
6.2.3.1 พัฒนาด้านจิตวิญญาณ.....	213
6.2.3.2 พัฒนาด้านการปฏิบัติ.....	215
6.2.4 เป้าหมายการพัฒนา.....	217

	หน้า
6.2.4.1 การพัฒนาตน.....	217
6.2.4.2 การพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ.....	218
7. การวิเคราะห์แนวพระราชดำริต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ	
จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.....	219
7.1 จากการตระหนักรู้.....	219
7.2 ผู้การพัฒนา.....	221
7.2.1 นิยามการพัฒนา.....	221
7.2.2 แนวคิดการพัฒนา.....	223
7.2.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้.....	223
7.2.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา.....	225
7.2.3 วิธีการพัฒนา.....	229
7.2.3.1 พัฒนาด้านจิตวิญญาณ.....	229
7.2.3.2 พัฒนาด้านการปฏิบัติ	231
7.2.4 เป้าหมายการพัฒนา.....	232
7.2.4.1 การพัฒนาตน.....	232
7.2.4.2 การพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ	334
8. การวิเคราะห์แนวพระราชดำริต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ	
จากมหาวิทยาลัยขอนแก่น.....	235
8.1 จากการตระหนักรู้.....	235
8.2 ผู้การพัฒนา.....	236
8.2.1 นิยามการพัฒนา.....	236
8.2.2 แนวคิดการพัฒนา.....	238
8.2.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้.....	238
8.2.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา.....	240
8.2.3 วิธีการพัฒนา.....	242
8.2.3.1 พัฒนาด้านจิตวิญญาณ.....	242
8.2.3.2 พัฒนาด้านการปฏิบัติ	244
8.2.4 เป้าหมายการพัฒนา.....	246
8.2.4.1 การพัฒนาตน.....	246
8.2.4.2 การพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ.....	247

9. การวิเคราะห์แนวพระราชดำริต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ	
จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.....	248
9.1 จากการตระหนักรู้.....	248
9.2 ผู้การพัฒนา.....	250
9.2.1 นิยามการพัฒนา.....	250
9.2.2 แนวคิดการพัฒนา.....	252
9.2.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้.....	252
9.2.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา	253
9.2.3 วิธีการพัฒนา.....	256
9.2.3.1 พัฒนาด้านจิตวิญญาณ.....	256
9.2.3.2 พัฒนาด้านการปฏิบัติ	257
9.2.4 เป้าหมายการพัฒนา.....	261
9.2.4.1 การพัฒนาตน.....	261
9.2.4.2 การพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ.....	262
10. ภาพรวมเชิงสรุปแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ	
จากพระบรมราโชวาท.....	263
บทที่ 5 การประมวลองค์ความรู้ตามแนวพระราชดำริต่าง ๆ เกี่ยวกับพัฒนาประเทศ	
 จากพระบรมราโชวาท และแนวทางการนำเสนอเพื่อนำไปประยุกต์ใช้	
 ในการพัฒนานิสิตนักศึกษาในระดับอุดมศึกษา.....	265
1. การประมวลองค์ความรู้ตามแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ.....	265
1.1 แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ มีลักษณะเป็นกระบวนการ..	265
1.2 การให้การศึกษา” จากพระบรมราโชวาท ด้วยการแนะนำ สั่งสอน	
และตักเตือน โดยการสร้างความตระหนักรู้.....	266
1.3 การ“เข้าใจ” ความหมาย ความสำคัญและแนวคิดการพัฒนา เพื่อเข้า “ผู้การ	
พัฒนา” อย่างสัมฤทธิ์ผล.....	270
1.4 การ “เข้าถึง” การพัฒนาด้วย “วิธีการพัฒนา” จากพระบรมราโชวาทที่	
พระราชทานแก่บัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ.....	284
1.5 จากการ “พัฒนาตน” ผู้ “พัฒนาสังคม” คือ “เป้าหมาย” ของการพัฒนา	
ทั้งปวงเพื่อนำไปสู่ความมั่นคง ยั่งยืน และถาวรของสังคม.....	290

2.	แนวทางการนำเสนอแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ.....	295
2.1	การเน้นย้ำคุณค่าและความสำคัญของแนวพระราชดำริเกี่ยวกับพัฒนา ประเทศเพื่อสร้างความชอบธรรมในการนำไปใช้พัฒนานิสิตนักศึกษา.....	295
2.2	แนวทางที่บุคคลทั่วไปจะประยุกต์ใช้แนวพระราชดำริ จากพระบรมราโชวาทในการพัฒนาประเทศ.....	297
2.3	แนวทางที่บัณฑิตจะนำแนวพระราชดำริจากพระบรมราโชวาทไป พัฒนาประเทศ	299
2.4	แนวทางการนำแนวพระราชดำริจากพระบรมราโชวาทไปพัฒนา นิสิตนักศึกษาผ่านรูปแบบและกิจกรรมทางการศึกษาในระดับอุดมศึกษา..	301
2.5	แนวทางที่สถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาจะนำแนวพระราชดำริ เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศไปพัฒนานิสิตนักศึกษา.....	304
บทที่ 6	สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ.....	306
1.	สรุปผลการศึกษาในส่วนของแนวพระราชดำริ.....	306
1.1	แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศมีลักษณะเป็นกระบวนการ....	306
1.2	“จากการตระหนักรู้” คือ กระบวนการแห่งการพัฒนาตน.....	306
1.3	“จากการตระหนักรู้” คือ กระบวนการแห่งการพัฒนาตน.....	306
1.4	“วิธีการพัฒนา” จากพระบรมราโชวาทคือกระบวนการ “เข้าถึง” การพัฒนา.....	308
1.5	“วิธีการพัฒนา” จากพระบรมราโชวาทคือกระบวนการ “เข้าถึง” การพัฒนา.....	308
2.	สรุปผลการศึกษา ในส่วนแนวทางการนำองค์ความรู้จากแนวพระราชดำริ ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนา.....	308
2.1	แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศมีคุณค่า และความสำคัญ อย่างยิ่งยวดที่จะไปพัฒนานิสิตนักศึกษา.....	308
2.2	แนวทางการประยุกต์ใช้แนวพระราชดำริจากพระบรมราโชวาทไป พัฒนาประเทศ โดยนำไปเป็นหลักในการดำเนินชีวิตเพื่อการพัฒนาตน...	309
2.3	แนวทางที่บัณฑิตจะนำแนวพระราชดำริจากพระบรมราโชวาทไป พัฒนาประเทศ	309

2.4 แนวทางการนำแนวพระราชดำริไปพัฒนานิสิตนักศึกษา ผ่านรูปแบบและกิจกรรมทางการศึกษาในระดับอุดมศึกษา	309
2.5 แนวทางที่สถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาจะนำแนว พระราชดำริเกี่ยวกับพัฒนาประเทศไปพัฒนานิสิตนักศึกษา.....	309
3. การอภิปรายผล.....	309
3.1 องค์ประกอบของพระบรมราโชวาทกับกระบวนการของความสัมพันธ เกี่ยวกับแนวพระราชดำริการพัฒนาประเทศ.....	309
3.2 พระบรมราโชวาทในมิติของมนุษยศาสตร์.....	310
3.3 ความจำเป็นที่ต้องบูรณาการมนุษยศาสตร์ในพัฒนศึกษา.....	312
4. ข้อเสนอแนะ.....	314
รายการอ้างอิง.....	315
ภาคผนวก.....	327
ตารางที่ 1 จำนวนพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทาน ปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 97 องค์.....	328
ตารางที่ 2 การวิเคราะห์เนื้อหาต่าง ๆ จากพระบรมราโชวาทที่พระราชทาน แก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.....	331
ตารางที่ 3 จำนวนพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทาน ปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 53 องค์	365
ตารางที่ 4 การวิเคราะห์เนื้อหาต่าง ๆ จากพระบรมราโชวาทที่พระราชทาน แก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.....	367
ตารางที่ 5 จำนวนพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทาน ปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 52 องค์	394
ตารางที่ 6 การวิเคราะห์เนื้อหาต่าง ๆ จากพระบรมราโชวาทที่พระราชทาน แก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.....	396
ตารางที่ 7 จำนวนพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทาน ปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ 10 องค์	417
ตารางที่ 8 การวิเคราะห์เนื้อหาต่าง ๆ จากพระบรมราโชวาทที่พระราชทาน แก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์.....	418
ตารางที่ 9 จำนวนพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทาน ปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยมหิดล 10 องค์	424

ตารางที่ 10 การวิเคราะห์เนื้อหาต่าง ๆ จากพระบรมราโชวาทที่พระราชทาน แก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยมหิดล.....	425
ตารางที่ 11 จำนวนพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทาน ปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 29 องค์	441
ตารางที่ 12 การวิเคราะห์เนื้อหาต่าง ๆ จากพระบรมราโชวาทที่พระราชทาน แก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.....	442
ตารางที่ 13 จำนวนพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทาน ปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยขอนแก่น 28 องค์	458
ตารางที่ 14 การวิเคราะห์เนื้อหาต่าง ๆ จากพระบรมราโชวาทที่พระราชทาน แก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยขอนแก่น.....	459
ตารางที่ 15 จำนวนพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทาน ปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 16 องค์	476
ตารางที่ 16 การวิเคราะห์เนื้อหาต่าง ๆ จากพระบรมราโชวาทที่พระราชทาน แก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.....	477
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	488

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง.....	47
2	แบบวิเคราะห์เนื้อหาจากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.....	119
3	แบบวิเคราะห์เนื้อหาจากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.....	121
4	แบบวิเคราะห์เนื้อหาจากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.....	123
5	แบบวิเคราะห์เนื้อหาจากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์.....	124
6	แบบวิเคราะห์เนื้อหาจากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยมหิดล.....	126
7	แบบวิเคราะห์เนื้อหาจากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.....	128
8	แบบวิเคราะห์เนื้อหาจากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยขอนแก่น.....	130
9	แบบวิเคราะห์เนื้อหาจากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.....	132
10	การวิเคราะห์ “จากการตระหนักรู้” จากพระบรมราโชวาท ของสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ.....	267
11	การวิเคราะห์ “นियามการพัฒนา” จากพระบรมราโชวาท ของสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ.....	270
12	การวิเคราะห์ “แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา” จากพระบรมราโชวาท ของสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ	273
13	การวิเคราะห์ “แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา” จากพระบรมราโชวาท ของสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ	276

ตารางที่		ท หน้า
14	การวิเคราะห์ “พัฒนาด้านจิตวิญญาณ” จากพระบรมราโชวาทของ สถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ.....	285
15	การวิเคราะห์ “พัฒนาด้านการปฏิบัติ” จากพระบรมราโชวาทของ สถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ.....	288
16	การวิเคราะห์ “เป้าหมายการพัฒนา” จากพระบรมราโชวาทของ สถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ.....	290

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่		หน้า
1	การพัฒนามนุษย์	50
2	แนววิเคราะห์เนื้อหา	118
3	กระบวนการพัฒนาตามแนวพระราชดำริจากพระบรมราโชวาท	266
4	การตระหนักจุดเริ่มต้นของการพัฒนา	269
5	ประมวลองค์ความรู้ตามแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ	295

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

...การพัฒนานั้น ได้เป็นภารกิจและนโยบายสำคัญของการปกครองบริหารประเทศของเรามาจนพอสมควรแล้ว แต่กระนั้นก็เป็นที่น่าทราบนั่นว่า... การพัฒนาประเทศ จะบรรลุผลตามเป้าหมายได้มากน้อยเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยประกอบการหลายอย่าง อย่างแรก ต้องมีคนดี คือ มีปัญญามีความรับผิดชอบ มีความวิริยะอุตสาหะ เป็นผู้ปฏิบัติอย่างที่สอง ต้องมีวิทยาการที่ดี เป็นเครื่องใช้ประกอบการ อย่างที่สาม ต้องมีการวางแผนที่ดี ให้พอเหมาะพอควรกับฐานะเศรษฐกิจ และทรัพยากรที่มีอยู่โดยคำนึงถึงประโยชน์อันพึงประสงค์ของประเทศและประชาชนเป็นหลักปฏิบัติ บัณฑิตเป็นผู้มีปัญญาความสามารถสูง เพราะได้รับการศึกษาอบรมมาก ย่อมเป็นที่หวังของคนทั่วไปว่าจะเป็นกำลังสำคัญในการปฏิบัติบริหารงานของชาติ ให้วิวัฒนาการไปด้วยดีในทุกๆ ด้าน ดังนั้น ทุกคนจึงควรจะได้ถือเป็นที่ที่ที่จะต้องใช้ปัญญา ความรู้ ความสามารถของตน รับผิดชอบ และพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เกิดประโยชน์สูงสุดเท่าที่จะทำได้...

(สำนักพระราชเลขานุการ, 2540 : 411)

พระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานแก่บัณฑิต ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ 29 กรกฎาคม 2539 ที่อัญเชิญมาข้างต้นนั้น มีสาระสำคัญคือเรื่องการพัฒนาประเทศหรือสังคมอย่างสัมฤทธิ์ผล ซึ่งประกอบด้วยปัจจัย 3 ประการ ประการแรก ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญสูงสุดคือ ต้องมีคนดี ประการต่อมา ต้องมีความรู้ดี หรือมีวิทยาการที่ดี และประการสุดท้าย คือ ต้องวางแผนดี ฉะนั้น ผู้รับพระราชทานพระบรมราโชวาทหรือบัณฑิตผู้ซึ่งได้รับการคาดหวังจากสังคมว่าจะออกไปเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศหรือสังคมจะต้องมีคุณลักษณะทั้ง 3 ประการข้างต้น ความหมายของ คำว่าบัณฑิตซึ่งเป็นผู้รับสารโดยตรงในขณะนั้นจึงมีความหมายที่กว้างและลึกไปกว่าผู้ทรงความรู้ หรือผู้สำเร็จการศึกษาชั้นปริญญา (พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, 2546 : 615) ตามที่พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายไว้ เพราะผู้ที่เป็นบัณฑิต

จะต้องมีคุณลักษณะที่มากกว่าการเป็นผู้มีความรู้ แต่จะต้องประกอบด้วย **คุณธรรม** **ความรับผิดชอบ** **ความวิริยะพากเพียร** และ **ตระหนักในความพอเหมาะพอควร** เป็นตัวกำกับความรู้ไว้ด้วย นอกจากนี้ ข้อความที่ว่า “...บัณฑิตเป็นผู้มีปัญญาความสามารถสูง เพราะได้รับการศึกษาอบรมมามาก...” นั้น ก็แฝงนัยที่เน้นย้ำความหมายข้างต้นให้เข้มข้นขึ้น เพราะคำว่า “ปัญญา” มีความหมายหลายระดับ และระดับที่ลึกซึ้งก็คือ

...การรับรู้ เรียนรู้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง ไม่บิดเบือนด้วยอคติ...
การใช้ปัญญาคิดวินิจฉัยการต่างๆ อย่างไม่ถูกครอบงำบัญชาโดยกิเลส... รู้
เข้าใจถึงสาระแห่งความเป็นไปของโลกและชีวิต รู้ทางเสื่อมทางเจริญ
และเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง...

(พระธรรมปิฎก [ป.อ.ปยุตโต], 2541 ก. : 106-107)

ดังนั้น โดยนัยนี้ **บัณฑิต** คือ ผู้ที่มีการศึกษาสูงถึงขั้นปริญญาจึงไม่ใช่ ประเด็นหลัก เท่ากับเป็นผู้ที่ได้รับการอบรมบ่มร่ำให้คิดและทำในสิ่งดี หรือเป็นผู้มี **คุณธรรมนำความรู้** เพราะถ้าบัณฑิตผู้มีการศึกษาสูงหากขาดไว้ซึ่ง คุณธรรมแล้วก็คงไม่ต่างจากโจร ดังที่มีผู้เรียกว่า **โจรบบัณฑิต** ซึ่งร้ายยิ่งกว่าโจรทั่วไป ทั้งนี้เป็นเพราะ

...อาชुरที่เป็น “หลักวิชา” “สติปัญญา” และ “เล่ห์เหลี่ยม” อันเหนือชั้นกว่าส่งผลให้เขาเป็นโจรที่เก่งกล้ากว่า แพรวพราวกว่า และไม่มีใครสามารถจับผิดได้มากกว่า... ในทางอาชญาวิทยาเรียกคนกลุ่มนี้ว่า White collar criminal (อาชญากรรมคอปขาว) หมายถึง อาชญากรผู้ละเมิดกฎหมายจากการปฏิบัติภารกิจใหม่ในงานอาชีพของตนที่ไม่ได้ใช้แรงกายเหงื่อไหลไคลย้อย เช่น ผู้บริหารระดับสูงใช้ช่องว่างทางกฎหมาย หมุนเงินในระบบเป็นหมื่นล้านเพื่อผลประโยชน์ของตน...

(เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2537 : 35)

คุณลักษณะด้านคุณธรรมของบัณฑิตจะฝังอยู่ในตัวของบัณฑิตได้ก็ด้วยการศึกษา เพราะการศึกษามีหน้าที่สำคัญนอกเหนือไปจากการถ่ายทอดศิลปวิทยา คือ **ชี้แนะให้รู้จักการดำเนินชีวิตที่เที่ยงม ถูกต้อง และการฝึกฝนพัฒนาตนจนถึงความสมบูรณ์** หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการศึกษาเพื่อ **กระตุ้นเตือนความใฝ่ดีในตัวมนุษย์** ให้ดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเที่ยงม พัฒนาฝึกฝนจนถึงความสมบูรณ์ และหน้าที่ประการหลังนี้ ถือว่าเป็นเนื้อเป็นตัวของการศึกษา (พระธรรมปิฎก [ป.อ.ปยุตโต], 2541 ก. : 75-76)

การศึกษา ในฐานะเครื่องมือที่จะสร้างความแข็งแกร่งหรือกระตุ้นเตือนความใฝ่ดีในตัวมนุษย์ หรือโดยนัยคือการศึกษาเพื่อการ “พัฒนามนุษย์” ด้วยคุณค่า ความดีงาม ตามนัยของปราชญ์ข้างต้นนั้น จะเป็นคำกล่าวหรือข้อเรียกร้องที่ถูกละเลยเพิกเฉย ในยุคที่ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศไทย ที่มีศูนย์กลางอยู่ที่ความก้าวหน้าเติบโตทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลักในช่วงเกือบครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา แม้มีอาจปฏิเสธได้ว่า การพัฒนาดังกล่าวได้ก่อให้เกิดความมั่งคั่งสะดวกสบายในด้านวัตถุ แต่ผลกระทบอันมหันต์ที่ตามมาอีกด้านหนึ่งที่ต้องสำนึกตระหนักก็คือ ความอ่อนแอของสังคมที่คนในสังคมขาดความเสียสละ ความซื่อสัตย์ ความเอื้ออาทรต่อกัน ฯลฯ รวมทั้งขาดพลังที่จะเรียนรู้ร่วมกันในการจัดการเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ที่พวกเขาดำรงอยู่

ความอ่อนแอของสังคมไทยข้างต้นปรากฏให้เห็นชัดในปัญหาต่างๆ ที่สะท้อนถึงความอ่อนแอเสื่อมโทรมทางศีลธรรม จนทำให้ผู้คนในสังคมมีจิตจ่อมจมอยู่กับทางอันนำไปสู่ความหายนะ อันได้แก่ “เหล้า บุหรี่ บาร์คลับ สถานเริงรมย์ ยาเสพติด การพนัน และการขายตัว” (ยุค ศรีอาริยะ, 2544 : 259) อีกทั้งยังเห็นได้จากค่านิยมใฝ่เสพบริโภค ที่คนในสังคมมุ่งแสวงหาความสะดวกสบายบำรุงบำเรอ แบบไม่ต้องทำอะไร” (พระธรรมปิฎก [ป.อ.ปยุตฺโต], 2542:14-15 ก.) แม้ในสายธารการศึกษาของไทย จะมีพัฒนาการมาเนิ่นนานแล้วและมีกรปฏิบัติรูปมาเป็นระยะๆ ก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาภาพรวมการศึกษาของไทยก็ยังคงมีลักษณะที่เป็นการศึกษาเพื่ออาชีพ เพื่อได้เงินเดือนและเกียรติยศ เป็นการศึกษาเพื่อบุคคลมากกว่าสังคม ดังที่ท่านพุทธทาสได้กระตุ้นเตือนให้สำนึกตระหนักไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516 ว่า

เดี๋ยวนี้เมื่อความนิยมมันเปลี่ยนไป แม้แต่บิดามารดาก็ยังต้องการให้สอน
 อย่างอื่น ไม่ต้องการให้สอนไปในทางที่ให้มีจิตใจสูงประกอบได้ด้วย
 ธรรมะ เขาต้องการสอนหนังสือ รู้หนังสือเร็วๆ ประกอบวิชาชีพได้เร็วๆ
 ไปหาเงินหาเกียรติอะไร ได้เร็ว...

(พระธรรมโกศาจารย์ [พุทธทาสภิกขุ], 2549 : 117)

หรือเป็นไปตามลักษณะของการศึกษาเพื่อสร้างเครื่องมือ อันเน้นวิชาการวิชาชีพเพื่อไปประกอบอาชีพแก่บัณฑิตจึงมีลักษณะคล้อยตามความต้องการการของสังคม ไม่ชี้หน้าสังคม มากกว่าจะเป็นการศึกษา เพื่อสร้างบัณฑิตให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (พระธรรมปิฎก [ป.อ.ปยุตฺโต], 2542 ข.) เช่น สังคมทุกวันนี้เน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ จึงจัดการศึกษาเพื่อให้มนุษย์ไปจับเคลื่อนทางเศรษฐกิจ จึงนำไปสู่ค่านิยมที่เน้นบริโภคนิยม ทุนนิยมต่างๆ ทำให้การศึกษาไม่อาจชี้นำหรือแก้ปัญหาสังคมได้

การศึกษาในลักษณะข้างต้นยังคงดำรงและสืบเนื่องมาอย่างเข้มข้นจนถึงปัจจุบัน ดังปรากฏใน “รายงานสถานะการศึกษาไทยปี 2547/2548” ซึ่งพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมในช่วง พ.ศ. 2542-2547 มีผลกระทบต่อการศึกษาอย่างสำคัญในด้านเศรษฐกิจ รัฐบาลใช้นโยบายการคลังและการเงินแบบขยายตัว กระตุ้นการผลิต และการบริโภค ทำให้คนทั้งประเทศรวมทั้งนักเรียน นักศึกษาผู้นี้ฮัมสิน และจับจ่ายใช้สอยเพิ่มขึ้น อีกทั้งยังมีผลต่อการสร้างค่านิยมที่เน้นการแข่งขันหาเงิน การบริโภค แบบตัวใครตัวมัน ทำให้เกิดปัญหาด้านสังคมตามมามากมาย อาทิ การมั่วสุมด้านอบายมุข การหมกมุ่นเรื่องเพศ และการจับจ่ายใช้สอยอย่างฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย อีกทั้ง รากเหง้าของปัญหาการศึกษาในสังคมไทยที่สำคัญ 1 ใน 6 ข้อที่พบคือ ขาดผู้นำที่มีความสามารถและวิสัยทัศน์และมีความบกพร่องในคุณธรรม ที่จะนำมาปฏิรูปการศึกษา ทั้งนี้เพราะผู้นำของไทย มองการศึกษาเป็นการลงทุนเพื่อการขับเคลื่อนด้านเศรษฐกิจ หรือ เพิ่มผลผลิตมากกว่า การจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาคนให้สำนึกตระหนักในการพัฒนาตน อันจะนำไปสู่การพัฒนาสังคม (วิทยากร เชียงกูล, 2549)

รายงานวิจัยดังกล่าว เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์อันหนักแน่นว่านอกจากการศึกษามีได้ทำหน้าที่ที่ดูประทีปส่องทางอันอำไพแล้ว ยังถูกตีกรอบครอบงำให้เป็นเพียง “เครื่องมือ” ของกระแสสังคมที่เน้นบริโภคนิยม แสวงทุนนิยมอีกด้วยและด้วยเหตุดังกล่าวนี้เอง ผู้รู้หรือปวงปราชญ์หลายท่านผู้รักและห่วงใยในความเปลี่ยนแปลงเป็นไปของสังคมไทยที่ดำเนินมาสู่ขั้นที่อาจเรียกว่าวิกฤตได้ชี้แนะและเสนอทางออกไว้ว่า การพัฒนาด้าน “วิญญาณ” หรือ “จิตวิญญาณ” อันเป็น “จิตสำนึกใหม่” เท่านั้นที่จะนำพาสังคมไทยอันมีบริบทเฉพาะ และเป็นส่วนหนึ่งของสังคมโลกให้ฝ่าวิกฤตนี้ได้ดังปรากฏในความว่า

...ก็เป็นอันว่า ไม่มีการศึกษาเลย คือไม่มีการยกสถานะทางวิญญาณของคนที่เกิดมานั้นให้สูงขึ้น... การศึกษาต้องเล็งถึงสิ่งดังกล่าวมานี้...แต่เรื่องทางจิตทางวิญญาณนั้นไม่มี ก็เลยถ้าจะพูดให้ชัดกว่านี้ ก็ต้องพูดว่า ธรรมะนั้นแหละเป็นสิ่งที่ยกสถานะทางวิญญาณของคนเราให้สูงขึ้น ทั้งโดยส่วนบุคคล และโดยส่วนสังคม...

(พระธรรมโกศาจารย์ [พุทธทาสภิกขุ], 2549 : 118)

...พัฒนาการทางจิตวิญญาณ เป็นแรงสมานสังคมเข้าไว้ด้วยกันเนื่องจากศตวรรษใหม่จะเป็นศตวรรษแห่งการอยู่ร่วมโลกเดียวกัน พัฒนาการทางจิตวิญญาณจะเป็นเครื่องมือของมนุษย์ ที่จะเข้าไปสู่ศตวรรษที่ 21 จึงสมควร

ศึกษาและพัฒนา แม้มนุษย์จะเป็นสัตว์ประเภทหนึ่ง แต่ต่างจากสัตว์ที่
 โครงสร้างสมองของมนุษย์วิจิตรมาก จนเกิดนามธรรมที่เรียกว่าคุณค่าขึ้น...
 ความดีหรือคุณค่าเกิดจากการลดความเห็นแก่ตัว เห็นแก่ผู้อื่นหรือสิ่งอื่นมาก
 ขึ้น ยิ่งเห็นแก่ตัวมาก จิตวิญญาณยิ่งตกต่ำ ยิ่งลดความเห็นแก่ตัวลง ได้มาก
 จิตวิญญาณยิ่งสูงขึ้น คนเห็นแก่ตัวมากอยู่ร่วมกันได้ยาก จิตวิญญาณยิ่งสูง
 ยิ่งร่วมกันได้ดีขึ้น ศาสนาทุกศาสนาเกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิตวิญญาณให้
 สูงขึ้น... ทุกศาสนาจะเน้นเรื่องทาน ศีล ภาวนา อันเป็นเครื่องพัฒนาจิต
 วิญญาณ...

(ประเวศ วะสี, 2545 : 89-90)

เหตุใดเล่า “วิญญาณ” หรือ “จิตวิญญาณ” จึงมีพลังอำนาจที่จะฝ่าฟันวิกฤตแห่งยุคสมัยนี้ได้
 ทั้งนี้เพราะ “จิตวิญญาณ” (spirituality) นั่นคือ “**มิติที่สูงส่งของจิต**” จิตในระนาบธรรมดาคงคนและ
 สัตว์ หมายถึง ความรู้สึกสุขทุกข์ ชอบชังจำได้หมายรู้ นึกคิด แต่**จิตวิญญาณ** หมายถึง **มิติที่สูงสุด**
ของจิต หรือ **การที่มีจิตใจสูง ความดี กุศล บุญ คุณค่า หรือ จิตที่เจริญ...** ในทางพุทธ **จิตวิญญาณ**
คือ ปัญญา” (ประเวศ วะสี, 2547 : 57, เน้นโดยผู้วิจัย)

แม้จะมีการกระตุ้นเตือนให้สำนึกตระหนักในคุณค่าของจิตวิญญาณจากผู้รู้
 ผู้รักประเทศไทยว่ามีพลังฝ่าวิกฤตการณ์ได้ แต่สังคมไทยก็เพียงแคร์รับรู้ แล้วก็ผ่านเลย
 โดยเฉพาะผู้นำ ผู้บริหารประเทศทุกยุคสมัยยังคงมุ่งมั่นพัฒนาประเทศโดยยึดลัทธิทุนนิยม บริโภค
 นิยม เป็นสรณะแม้จะเป็นที่ตระหนักรู้ และยอมรับกันแล้วว่า ลัทธิดังกล่าวก่อให้เกิดวิกฤตมนุษย์ใน
 ด้าน คุณธรรม จริยธรรมอย่างยิ่ง ทั้งในแง่ของการแข่งขัน ซึ่งไหวชิงพริบ เอารัดเอาเปรียบ ขาด
 ความซื่อสัตย์สุจริต ความรักความเมตตา และเอื้ออาทรต่อกัน สังคมไทยจึงกลายเป็นสังคมแห่งการ
 ละโมบ และกอบโกยนานาประโยชน์เพื่อตัวเองและพวกพ้อง

อย่างไรก็ตามมิใช่ว่าสังคมไทยจะไม่ตระหนักในปัญหาดังกล่าวนี้ ดังจะเห็นได้ว่า
 สังคมไทยให้ความสำคัญกับแนวคิดด้านการพัฒนามนุษย์ หรือการพัฒนาคนอย่างชัดเจน
 ไว้เป็นทางการ โดยกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศซึ่งปรากฏใน**แผนพัฒนาเศรษฐกิจ**
และสังคมแห่งชาติมาตั้งแต่ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) ซึ่งมีทิศทางการพัฒนาโดยยึดคนเป็น
 ศูนย์กลางของการพัฒนา อันหมายถึงว่ากิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ จะเป็นสื่อหรือเครื่องมือเพื่อ
 พัฒนาคอนให้มีศักยภาพ ดังนั้น คนจึงเป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนา กระบวนการพัฒนามิได้
 ลื่นลื่นอยู่เพียงนี้ เพราะกระบวนการของแผนพัฒนาฉบับนี้ ได้เล็งเห็นว่าเมื่อคนได้รับการพัฒนา
 แล้วก็สามารถพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น สังคม และประเทศชาติได้อย่างยั่งยืนสืบไป แต่ยุทธศาสตร์
 การพัฒนาดังกล่าวก็มีอาจเป็นไปได้ดังหวัง เพราะเกิดวิกฤติเศรษฐกิจในกลางปี พ.ศ. 2540 เสียก่อน

แม้กระนั้นก็ดียุทธศาสตร์การพัฒนาก็ยังคงปรากฏสืบเนื่องในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ.2549-2549) และฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) โดยทั้งสองแผนได้น้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นตัวตั้ง เป็นปรัชญานำทางการพัฒนาต่างกันในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ที่พบว่า

...นโยบายเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นตัวยึด
เป็นปรัชญาแห่งการพัฒนาแต่ไปดูข้างในเป็นเพียงแต่หน้าแรกเท่านั้นที่
เป็นเศรษฐกิจพอเพียง ข้างในหาไม่เจอเลย...

(พระเทพโศภณ [ประยูร ธรรมจิตโต], 2546:13)

เมื่อเป็นเช่นนี้จึงส่งผลให้การพัฒนา ดังกล่าวไม่สอดคล้องเป็นไปตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเท่าที่ควร เศรษฐกิจของประเทศไทยยังพึ่งพาทภายนอก และไม่เข้มแข็งพอที่จะเป็นภูมิคุ้มกันต่อภาวะความผันผวนจากกระแสโลกาภิวัตน์ ขณะที่ภูมิคุ้มกันของสังคมไทยลดลงจากกระแสบริโภคนิยม เกิดความย่อหย่อนทางศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรมลดลง เช่นเดียวกับการให้คุณค่าศักดิ์ศรีความเป็นคนเสื่อมลง (สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549: ๑) ผลกระทบดังกล่าวจึงเป็นที่มาของยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ที่ยังคงยึดโยง “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางการพัฒนาโดยให้ความสำคัญต่อปรัชญานี้อย่างยิ่ง ทั้งปรับให้ต่างจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 โดยให้สอดคล้องกับบริบทด้านปัญหาของสังคม กล่าวคือ

...เป็นการพัฒนาแบบองค์รวมที่ยึด “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” บนพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงอย่างสมดุล โดยเชื่อมโยงทุกมิติทั้งตัวคน สังคม และวัฒนธรรม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และการเมือง โดยให้ความสำคัญกับ คุณธรรม และความเพียร ในกระบวนการพัฒนาที่อยู่บนหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดีให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ เพื่อนำไปสู่สังคมโดยที่พึ่งปรารถนา คือ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน...

(สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549 : ฉ-ด)

การพัฒนาคน หรือการพัฒนามนุษย์นั้น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต, 2542 : 6-7) ได้แสดงทัศนะไว้ว่ามีความแตกต่างจากการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กล่าวคือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นการพัฒนาคนในฐานะทรัพยากร คือ มุ่งเอาคนไปใช้เป็นทุนในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เป็นการมองมนุษย์ในแง่ที่เป็นทรัพยากรทางสังคมและทางเศรษฐกิจ เพราะคนที่มีคุณภาพดีก็เอาไปใช้พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมให้ได้ผลดี ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวนี้ มิได้ปฏิเสธว่าไม่สำคัญและเลิกพัฒนามนุษย์ในฐานะที่เป็นทรัพยากรไปเสียเลย แต่การพัฒนาข้างต้นนี้คงไม่เพียงพอ หรือหยุดอยู่แค่นี้ เพราะในขั้นพื้นฐานที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง คือ การพัฒนามนุษย์หรือพัฒนาคนในฐานะที่เป็นคนเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ด้วยการทำให้เขามีชีวิตที่ดีงาม ประณีต มีอิสรภาพ มีความสุข และมีความเป็นคนเต็มคนในตัว โดยท่านได้กล่าวถึงการพัฒนามนุษย์ 4 ด้าน (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต, 2541 ก, : 98-109)) สรุปได้ดังนี้ คือ 1. การพัฒนากาย คือ พัฒนาร่างกายให้แข็งแรง มีสุขภาพดี ปราศจากโรคภัย ตลอดถึงการมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องดีงาม 2. การพัฒนาศีล คือ การไม่ก่อการเบียดเบียน ทั้งยังต้องให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมอีกด้วย 3. การพัฒนาจิต คือ การฝึกอบรมเสริมสร้างจิตใจให้มีคุณธรรม มีสมาธิแน่วแน่และจิตที่เป็นสุขสดชื่น และ 4. การพัฒนาปัญญา คือ การพัฒนาความรู้ความเข้าใจในศิลปะวิทยาการ ด้วยการพินิจพิเคราะห์ ให้เข้าใจถึงแก่นแห่งความเป็นไปของโลกและชีวิต

จากที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่า แม้สังคมจะหยุดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจไม่ได้ แต่สิ่งสำคัญที่ต้องตระหนักยิ่งกว่า คือ การพัฒนามนุษย์ เพราะปัจจุบันเป็นที่ยอมรับและเข้าใจตรงกันแล้วว่า มนุษย์เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาประเทศ หรือสังคมใดมีพลเมืองที่มีคุณภาพมากก็จะได้เปรียบสูงในแง่ที่เป็นกลไกสำคัญต่อการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ให้สังคมนั้น ๆ พัฒนาได้อย่างยั่งยืน

การที่จะพัฒนามนุษย์ให้ไปพัฒนากิจการต่าง ๆ เพื่อให้ประเทศหรือสังคมยั่งยืนดังกล่าวยังคงได้ นั่น ต้องอาศัย เครื่องมืออันสำคัญยิ่ง ซึ่งเข้าใจตรงกันแล้วว่าเครื่องมือนั้นก็คือการศึกษานั้นเอง ดังคำกล่าวที่ว่า

...การศึกษาจะมีบทบาทในสังคมได้อย่างไร การศึกษาเป็นเครื่องมือของการพัฒนาสังคม แต่อะไรเล่าคือทิศทางของเครื่องมือนี้ เดิมนั้นเรามักคิดว่าโรงเรียนเป็นผู้กำหนดทิศทาง แท้ที่จริงแล้ว “คน” ต่างหากเล่าเป็นผู้กำหนดทิศทางดังกล่าว “คุณภาพของคน” เป็นสิ่งกำหนดทิศทางความคิด โครงสร้างของงาน และวิธีปฏิบัติที่มุ่งสู่เป้าหมายอันแท้จริง การศึกษาเป็นเพียงเครื่องมือที่สร้างพัฒนาความคิดให้แก่คน มีส่วน

สำคัญในการปลูกฝัง “ความเป็นมนุษย์” มีคุณธรรม ความคิดสร้างสรรค์
กำลังคนที่มี “คุณภาพ” ทั้งในด้านความรู้ ความคิด ทักษะ ทัศนคติ
ค่านิยม และคุณธรรม จึงมีส่วนสำคัญในการสนับสนุนการศึกษาให้
เจริญงอกงามดี เพื่อที่การศึกษาจะได้นำ ได้ตอบสนองและเป็นสติให้
สังคมไทย

(สุวิมล วัชรากัญ, ชนิตา รักษ์พลเมือง และวลัย อรุณี, 2526 : 22-23)

บทบาทหรือความสำคัญของการศึกษามีความสัมพันธ์กับมิติของการพัฒนาต่าง ๆ ทั้ง
ด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ซึ่งจะทำให้การศึกษามีบทบาทต่อการพัฒนาได้อย่างรอบด้าน
ยิ่งขึ้นดังที่ ชนิตา รักษ์พลเมือง (2532 : 105-106) ได้แสดงทัศนะไว้ว่า การศึกษาเป็นกระบวนการ
สังคม (social process) ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม นักวิชาการ
ต่างสาขา ต่างก็มีมุมมองต่อกระบวนการนี้ต่างกันไป คือ ศาสตร์ด้านมานุษยวิทยาองการศึกษา
เป็นกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม (enculturation process) เพื่อสืบทอดไปยังคนรุ่นหลัง ส่วน
เศรษฐศาสตร์นั้นเห็นว่าการศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาสังคม (development process) ทั้งพัฒนา
ตัวคนและกำลังคนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาสังคม สำหรับรัฐศาสตร์ มองการศึกษาว่าเป็น
กระบวนการประชาธิปไตย (democratization process) ซึ่งเป็นเรื่องของสิทธิมนุษยชน และสังคม
วิทยาองการศึกษาเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (socialization process) โดยมุ่งให้บุคคล
ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข มีวิถีชีวิตที่มีระเบียบแบบแผน โดยการศึกษาข้างต้นได้ทำหน้าที่ทั้ง
เปิดเผย (manifest function) และหน้าที่แอบแฝง (latent function)

อย่างไรก็ตาม ศาสตร์สาขาหนึ่งที่ไม่ได้กล่าวถึงข้างต้น แต่ถือว่ามีบทบาทสำคัญต่อการให้
การศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ไม่ยิ่งหย่อนกว่าวิชา 4 สาขาข้างต้น หรืออาจจำเป็นอย่างยิ่งในมิติของ
การพัฒนาแนวใหม่ ซึ่งเป็นการพัฒนาที่คนหันมามองว่าจะต้องลดบทบาทของวิทยาศาสตร์และ
เทคโนโลยีลง นั่นคือ ศาสตร์ด้านมนุษยศาสตร์ ดังที่ปราชญ์คนสำคัญของไทยกล่าวไว้อย่าง
น่าสนใจว่า

...ตอนนี้ในการพัฒนาของวงวิชาการได้มีความเปลี่ยนแปลงใหม่ ความ
เชื่อถือ และความหวังในคุณค่าของวิทยาศาสตร์ได้เสื่อมหรืออ่อนกำลัง
ลง ฉะนั้นมนุษยศาสตร์นี้แหละควรจะมีความสำคัญมากขึ้น ... คนได้
เห็นพิษภัยของการพัฒนาของการพัฒนาที่มุ่งเน้นทางด้านความ
เจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแล้วในเมื่อเห็นว่าการพัฒนาที่เน้นเศรษฐกิจ
เป็นโทษ การพัฒนาโดยใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นปัจจัยสำคัญ

ก็พลอยลดความสำคัญลงไปด้วย คนก็หันมาเน้นการพัฒนาที่จะรักษา
สิ่งแวดล้อม แล้วก็มาเน้นการพัฒนาคน บทบาทของมนุษยศาสตร์ก็
น่าจะเด่นขึ้น

(พระธรรมปิฎก [ป.อ.ปยุตฺโต], 2542 :26-27)

จากที่กล่าวไปแล้วว่า การศึกษาเป็นกระบวนการทางสังคม ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนา
สังคมเป็นอย่างมาก และมนุษยศาสตร์นี้เองที่มีบทบาทต่อการพัฒนาความคิด จิตวิญญาณของ
มนุษย์เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่มีคุณภาพ เพื่อเป็นกลไกการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน เพราะมนุษยศาสตร์
คือศาสตร์ที่สำนึกตระหนักในคุณค่าของความเป็นมนุษย์ โดยการแสวงหาความหมาย และคุณค่า
ของประสบการณ์ของมนุษย์ โดยใช้วิธีการตีความและวินิจฉัยประสบการณ์ด้วยการไตร่ตรอง
ใคร่ครวญ เพื่อแสวงหาความหมายและคุณค่าจากข้อมูลที่อาจเป็นเรื่องของบุคคล กลุ่มบุคคลหรือ
พฤติกรรม หรืองานสร้างสรรค์ อันเป็นกิจกรรมทางปัญญาที่สำคัญยิ่งของมนุษยศาสตร์ (เจตนา
นาครีชระ, 2547 : 55-56)

ในแง่นี้อาจกล่าวได้ว่ามนุษยศาสตร์มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคน หรือการสร้างคน ให้
เป็นคนดี และสังคมหรือประเทศชาติก็จะดีมีคุณภาพไปด้วยอันเป็นสิ่งยอดปรารถนาของ
กระบวนการอบรมบ่มรูปร่าง ซึ่งจะต้องผ่านปรัชญาการศึกษา และหลักสูตรของทุกสังคมอันไม่
เกี่ยวเนื่องด้วยกาลเวลา และถิ่นที่ กล่าวคือไม่ว่ายุคใดสมัยใด และสังคมใด ต่างก็ต้องการคนดีมี
คุณภาพด้วยกันทั้งนั้น ซึ่งมนุษยศาสตร์จะทำหน้าที่ตรงนี้ได้ดีโดยที่จะสอดแทรกหรือบูรณาการ
สาระของศาสตร์เข้าไปในจุดมุ่งหมายของการศึกษา หรือโครงสร้างของหลักสูตรในทุกรูปแบบ
ของการศึกษา และนี่ก็คือ “พัฒนศึกษา” เพราะเป็น “การศึกษาหรือการฝึกอบรมซึ่งถือว่าเป้าหมาย
แห่งการพัฒนานั้นมีค่าสูงสุด” และการบูรณาการมนุษยศาสตร์ในพัฒนศึกษา ตามทัศนะความคิด
ของกานดา ณ ถลาง (2528 : 49-50) เป็นไปใน 3 ลักษณะ หรือที่เรียกว่าไตรภาคี ที่มีคติทาง
มนุษยศาสตร์แทรกสอดไว้ได้ตลอดคือ

ประการแรก การให้ความรู้ ความคิด ในทางสรรพวิทยาการ โดยการจัดหลักสูตรที่ดี
ออกมาในรูปของกระบวนการวิชาที่จะส่งเสริมการเรียนรู้ เช่น คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ฯลฯ
บรรดาที่เราจะต้องเรียนรู้ไปตามความถนัดตามลำดับความง่าย ยาก ขึ้นไปทุกระดับ

ประการที่สอง การปลูกฝังความเป็นมนุษย์ที่ดี ซึ่งเป็นส่วนที่มนุษยศาสตร์เน้น
ความสำคัญ และจะละทิ้งเสียมิได้ กระบวนวิชาในหลักสูตรจะจัดให้สนองกับการส่งเสริมความ
สำนึกในคุณค่าของความดี ความงาม ความไพเราะ ศาสนธรรม ในหลักประพฤติปฏิบัติ ในอันที่จะ
กล่อมเกลาคจิตใจของคนให้อ่อนโยน ละเมียดละไม มีความรัก และเข้าใจเพื่อนมนุษย์ มีความ
เข้าใจคุณค่าของธรรมชาติ และเรียนรู้ที่จะอยู่อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ โดยไม่ทำตัวเป็นนายหรือ

ยอมจำนนต่อธรรมชาติโดยไม่ใช้ “ปัญญา” จุดมุ่งหมายสำคัญในส่วนนี้อยู่ที่การยกระดับ และพัฒนาจิตใจของมนุษย์ อันจะนำไปสู่ความผาสุกที่พึงประสงค์ในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์

ประการที่สาม ทักษะที่จะเสริมให้คนประกอบอาชีพส่วนตัวและส่วนรวม เป็นวิชาที่จะทำ
ให้คนสามารถประกอบอาชีพได้ในทางสุจริต

การบูรณาการของสารัตถะของมนุษยศาสตร์ในลักษณะของ “พัฒนศึกษา” หรือการตระหนักและให้ความสำคัญอย่างสูงสุดกับการศึกษาหรือการฝึกอบรม อันถือเป็นเป้าหมายของการพัฒนาโดยสอดคล้องหรือผ่านปรัชญาการศึกษา จุดมุ่งหมายของการศึกษา และหลักสูตรที่สามารถตีออกในรูปของกระบวนการวิชาต่างๆ นั้น วิชาที่จะพัฒนาตัวคนให้เป็นบัณฑิตหรือพัฒนาที่ตัวคนเป็นหลัก คือวิชาศึกษาทั่วไป ส่วนวิชาเฉพาะนั้นเน้นที่การพัฒนาคนในฐานะที่เป็นทรัพยากรมนุษย์ แล้วจะแก้ไขอย่างไร ซึ่งก็คือการพัฒนาคนให้เป็นผู้การเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะต้องเก่งกว่าการที่จะเป็นทรัพยากรเพียงประการเดียว และนี่ก็คือการพัฒนาตัวมนุษย์แท้ๆ ซึ่งวิชาศึกษาทั่วไปจะทำหน้าที่นี้ได้ โดยควรมีการแยกจุดมุ่งหมายของวิชาเพื่อการพัฒนาบัณฑิตออกเป็น 2 ระดับทั้งโดยกาละและโดยเทศะ (พระธรรมปิฎก [ป.อ.ปยุตฺโต], 2542 :11-12, 45-46) คือ

จุดมุ่งหมายการศึกษาตามกาละ 2 ระดับ คือ

1. การศึกษาเพื่อยุคสมัย คือ การพัฒนาคนให้สอดคล้องหรือรับมือได้ทันกับสภาพแวดล้อมของยุคสมัยที่เป็นอยู่ว่าทำอะไรจะ使人มีคุณภาพที่จะไปดำเนินชีวิตที่ดีในสังคมที่เป็นอยู่
2. การศึกษาที่เหนือยุคสมัย คือ การพัฒนามนุษย์ที่ไม่ขึ้นกับกาลเวลา เป็นการศึกษาเพื่อส่งเสริมคุณค่าที่มีโดยธรรมชาติของมนุษย์ วิชาการศึกษาทั่วไปนี้จะสร้างคนให้เป็นอย่างไร เพื่อความเป็นคนที่สมบูรณ์ซึ่งไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลาหรือยุคสมัยนี้ แต่ต้องเป็นคนที่มีประสิทธิภาพอยู่โดยธรรมชาติตลอด จึงจะดำเนินชีวิตตามจุดมุ่งหมายได้สมบูรณ์

จุดมุ่งหมายการศึกษาตามเทศะ 2 ระดับ คือ

1. การศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมท้องถิ่น เช่น ในสังคมไทยเป็นสังคมที่ต่างจากสังคมตะวันตก ดังนั้น จะต้องสร้างหรือพัฒนาคนไทยให้พร้อมที่อยู่ในสังคมไทยได้ดี และพัฒนาให้เป็นผู้มีส่วนร่วมที่จะช่วยกันพัฒนาสังคมไทยให้ได้ผลเป็นอย่างดี ไม่ใช่เรียนมาแล้วกลายเป็นคนที่จะไปพัฒนาสังคมตะวันตก ซึ่งถือว่าผิดเทศะ การศึกษาทั่วไปจะต้องพัฒนาให้คนไทยอยู่ในเทศะของตนได้ดี
2. การศึกษาที่พ้นจากเทศะเฉพาะเพื่อความเป็นคนของโลก ซึ่งในแง่นี้เท่ากับว่าทุกคนเป็นส่วนหนึ่งหรือเป็นสมาชิกของโลกตามกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งมนุษย์ทุกคนมีส่วนร่วมในอารย

กรรมโลก อย่างไรก็ตาม ถ้าไม่สามารถเป็นสมาชิกที่ดีของทะเลได้แล้ว ก็มีโอกาสเป็นสมาชิกที่ดีของโลกได้ด้วย ทำนองกลับกันถ้ามนุษย์ล้มความเป็นสมาชิกของโลกแล้ว ก็จะเข้ากับสภาพปัจจุบันของตนได้ยาก หรือไม่ได้เลย

อย่างไรก็ตามแม้สังคมจะหยุดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจไม่ได้ก็ตาม แต่สิ่งสำคัญที่ต้องตระหนักยิ่งกว่า คือ การพัฒนามนุษย์ เพราะเป็นที่ยอมรับและเข้าใจตรงกันแล้วว่ามนุษย์เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาในด้านต่างๆ ให้สังคมนั้นๆ พัฒนาได้อย่างยั่งยืน แม้การพัฒนามนุษย์ก็ต้องพัฒนาในทุกกลุ่ม ทุกเพศ และทุกวัยก็ตาม แต่กลุ่มที่ได้รับการคาดหวังไว้ว่าจะเป็นกำลังสำคัญ หรือเป็นผู้นำในการพัฒนาประเทศมากกว่ากลุ่มอื่นๆ คือ กลุ่มของบัณฑิต ดังปรากฏอยู่เสมอในพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตของมหาวิทยาลัยต่างๆ ของรัฐ เช่น พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วันที่ 31 สิงหาคม 2515 ความว่า

...บัณฑิตทั้งหลายย่อมทราบได้ดีถึงกำลังความสามารถของตน ว่าอาจนำออกใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติได้อย่างกว้างขวางลึกซึ้ง จึงควรจะเป็นหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบในสถานภาพ และความมั่นคงของส่วนรวมเป็นพิเศษ ควรจะได้ใช้ความรู้ ความคิด และความสามารถที่มีอยู่โดยเต็มภาคภูมิ เพื่อส่งเสริมปรับปรุงงานของบ้านเมืองที่แต่ละคนมีส่วนร่วมกระทำอยู่ให้พัฒนาขึ้นมาด้วยสำนึกว่า งานทุกสาขา ทุกระดับมีความสำคัญอยู่ด้วยกัน และจำเป็นต้องกระทำไปพร้อมกัน เมื่อผู้มีความรู้ร่วมกันพัฒนาอย่างจริงจังด้วยหลักการ งานต่าง ๆ ทุกด้าน ตั้งแต่ระดับพื้นฐานขึ้นมาจนถึงระดับยอด จะดำเนินการและก้าวหน้าไปได้โดยราบรื่นและรวดเร็ว ความก้าวหน้าที่เกิดขึ้นทั่วถึงพร้อมมูลนั้น จะก่อกันเป็นฐานอันกว้างใหญ่แข็งแรง และจะก้าวส่งเสริมฐานะความเจริญของชาติบ้านเมืองให้ตั้งมั่นอยู่โดยถาวรปลอดภัยได้เป็นที่แน่นอน ข้าพเจ้าขอฝากด้วยคำนี้ทั้งหมดให้ทุกคนได้นำไปพิจารณาเป็นแนวทางปฏิบัติในการที่จะสร้างความสำเร็จ ความเจริญของตน ของชาติสืบไปในวันข้างหน้า...

การที่บัณฑิตได้รับการคาดหวังว่าจะไปพัฒนาประเทศหรือสังคมให้เจริญรุ่งเรืองในทุกๆ ด้านได้นั้น บัณฑิตจำต้องได้รับการพัฒนาตนเสียก่อน การพัฒนาตนของบัณฑิตก็คือการได้รับการศึกษาอบรมมามาก ในช่วงที่กำลังศึกษาเล่าเรียนในระดับอุดมศึกษานั้นเอง การพัฒนาตาม

พระราชดำริดังกล่าวมีมาเกือบห้าทศวรรษ ดังปรากฏในพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐต่างๆ คือการพัฒนาอย่างน้อยใน 3 ประเด็น คือ ประเด็นแรก ต้องมีคนดี คือมีปัญญา มีความรับผิดชอบ มีวิริยะอุตสาหะ ประเด็นที่สอง ต้องมีวิทยาการหรือความรู้ดี เป็นเครื่องใช้ประกอบ และประเด็นสุดท้าย ต้องมีการวางแผนที่ดี เพื่อให้เหมาะสมกับฐานะทรัพยากรที่มีอยู่โดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของประเทศชาติและประชาชนเป็นสำคัญ

การพัฒนาทั้ง 3 ประเด็นของบัณฑิตข้างต้นในฐานะผู้ที่ได้รับการคาดหวังจะเป็นผู้นำในการพัฒนาประเทศหรือสังคมมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ เพราะ “ผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญา ควรจะถือว่ามีการหน้าที่ที่ผูกพันอยู่ ที่จะต้องทำประโยชน์สร้างสรรค์ความเจริญมั่นคงให้แก่ส่วนรวมและประเทศชาติ” (ไกรยุทธ ชีรตยาคินันท์ 2531: 56) และการพัฒนาบัณฑิต หรือการพัฒนาในระดับบุคคลอันจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมอย่างเข้มแข็ง ตามแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตามการศึกษาของไกรยุทธ ชีรตยาคินันท์ (2531) เรื่อง “แนวพระราชดำริด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” คือการพัฒนาด้วยคุณธรรม 4 ประการ คือ 1. คุณธรรมที่เป็นปัจจัยผลักดัน ได้แก่ ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ความสามารถพึ่งตนเอง และการมีวินัย 2. คุณธรรมที่เป็นปัจจัยหล่อเลี้ยง ได้แก่ ฉันทะ ตัจจะ ความรับผิดชอบ ความสำนึกในหน้าที่ และความกตัญญู 3. คุณธรรมที่เป็นปัจจัยเหนี่ยวรั้ง ได้แก่ ความมีสติ รอบคอบ และความตั้งใจให้ดี และ 4. คุณธรรมที่เป็นปัจจัยสนับสนุน คือ ความเมตตา ความปรารถนาดี ความเอื้อเฟื้อ ความไม่เห็นแก่ตัว ความไม่เอาเปรียบ และความอะลุ่มอล่วย คุณธรรมเหล่านี้จะช่วยกล่อมเกล่าให้บัณฑิตผู้ที่จะไปพัฒนาประเทศชาติให้ถึงความพร้อมความพร้อมด้วยคุณลักษณะของนักพัฒนาที่ดี อันสอดคล้องต้องกันกับการศึกษาเรื่อง “แนวพระราชดำริด้านการเมืองการปกครองของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ของ กนก วงษ์ตระหง่าน ในประเด็น “คุณสมบัติของนักพัฒนา” ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นความสำคัญของการพัฒนาที่ปฏิบัติแล้วให้ผลจริงจัง โดยต้องอาศัยนักพัฒนาที่เป็นผู้รู้ และผู้ปฏิบัติที่มีคุณสมบัติอันสำคัญ 5 ประการ อันเกื้อกูลให้เกิดการพัฒนาที่บรรลุเป้าหมายคือ 1. มีความกตัญญูกตเวทีต่อชาติบ้านเมือง 2. มีความฉลาดเฉลียวมีความสามารถสูงทั้งทางวิชาการและการประสานงาน 3. มีความบริสุทธิ์ใจ มีมนุษยธรรม และมีความเมตตา 4. มีความตั้งใจจริง มีความอุตสาหะวิริยะ และ 5. มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจ (กนก วงษ์ตระหง่าน 2531:178-184)

พระบรมราโชวาท ที่พระราชทานในวโรกาสต่าง ๆ นั้น โดยทั่วไปแล้วถือว่ามีคุณค่าที่ไม่มีสิ่งใดจะเปรียบได้ คุณค่านี้อาจมองกว้างๆ ได้ 2 ประเด็น คือ คุณค่าอันเกิดจากองค์ผู้พระราชทาน และคุณค่าอันเกิดจากองค์พระบรมราโชวาทเอง ซึ่งคุณค่าประเด็นหลังนี้มีความสัมพันธ์กับคุณค่าในประเด็นแรกในแง่ที่เป็นประมวลผลึกทางพระราชดำรินสอดคล้องสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นกับพระราชกรณียกิจ และพระราชจริยวัตรอันงดงามจนเป็นที่ประจักษ์ชัดทั้งในและต่างประเทศ อีกทั้งขนบความคิดความเชื่อที่พระองค์ทรงเป็นทั้งเทวราชา ธรรมราชา และพุทธราชา ลักษณะ

ดังกล่าวนี้ก่อให้เกิดคุณูปการในแง่ที่มีอิทธิพลส่งผลกระทบต่ออย่างเข้มข้น และกว้างขวางต่อการสื่อสารสำคัญ และโน้มน้าวใจให้ผู้รับสารหลากหลายระดับเห็นดีเห็นงามและพร้อมที่จะน้อมนำเอาสาระนั้นไปประพฤติปฏิบัติอย่างไม่มีข้อเคลือบแคลงสงสัยใดๆ ทั้งปวง ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า คำสอน คำแนะนำ หรือ คำตักเตือน ในพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสจึงมีสาระที่ลึกซึ้งคมคายอย่างเปี่ยมล้น เพราะได้รับการหลอมรวมจากพระคุณสมบัติอันเลิศด้านความรู้ ความคิด ตลอดจนพระจริยวัตร และพระราชกรณียกิจที่มุ่งบำเพ็ญประโยชน์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของพสกนิกรในพระองค์ จนเป็นที่ประจักษ์ในสายตาของมนุษยโลก ในฐานะของ “พระมหากษัตริย์นักพัฒนา” ผู้ได้รับถวายรางวัล “ความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์” ของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2549

แนวพระราชดำริด้านการพัฒนามนุษย์ หรือแนวพระราชดำริด้านการพัฒนาบัณฑิต ดังปรากฏในพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ และพระราชดำรัสแก่นิสิตนักศึกษาในวโรกาสต่าง ๆ นั้น มีลักษณะเด่นที่น่าสนใจ 3 ประการ คือ

ประการแรก คือ เป็นพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสที่พระราชทานให้เฉพาะผู้ที่ได้รับการคาดหวังว่าจะนำความรู้จากการศึกษาเล่าเรียนมาออกไปพัฒนาประเทศชาติบ้านเมือง ซึ่งบุคคลเหล่านั้นคือบัณฑิตในสาขาต่างๆ ของแต่ละมหาวิทยาลัยในแต่ละปีซึ่งมีจำนวนมาก ยิ่งเมื่อผนวกรวมจำนวนปีที่นับเนื่องมาเกือบห้าทศวรรษแห่งพระราชกรณียกิจนี้ ก็ยังอนุมานได้ว่าบัณฑิตหรือบุคคลที่ได้รับการคาดหวังนี้จะได้นำความรู้ตามสาขาที่สำเร็จออกมาไปพัฒนาประเทศหรือสังคมให้เจริญได้มากยิ่งขึ้นด้วย

ประการที่สอง เฉพาะพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐมีลักษณะเป็นวาทีพนธ์ คือ มีการเรียบเรียงไว้เป็นต้นฉบับก่อนจึงนำมาอ่านต่อที่ประชุมอีกครั้งหนึ่ง จึงทำให้ผู้กล่าวมีโอกาสที่เลือกเฟ้นทบทวน แก้ไข ชัดเกล้า ทั้งความคิด และถ้อยคำสำนวน รวมทั้งสามารถหาวิธีจัดลำดับความคิดการเรียบเรียงถ้อยคำ การจัดรูปประโยค การเรียงประโยคให้เหมาะสมจนเป็นที่พอใจได้ (กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, 2539: 134) ด้วยลักษณะดังกล่าวข้างต้นจึงทำให้ พระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ มีลักษณะเด่นอันเป็นลักษณะต่างจากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสอื่นๆ จึงทำให้นักวิชาการด้านภาษาไทย กล่าวว่าเป็น

วรรณกรรมคำสอนร้อยแก้วอันทรงคุณค่าล้ำเลิศทั้งในด้านเนื้อหาที่ให้แนวคิดที่สำคัญต่างๆ อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งที่จะพัฒนาคน สังคมและ

ประเทศชาติ ตลอดจนทรงคุณค่าด้านลีลาภาษาที่เป็นธรรมชาติทำให้น่า
ศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

(สุนันท์ อัญชลินุกูล, 2542: 163)

ส่วนธนศ เวศร์ภาดา (2550 : 30) กล่าวถึงพระบรมราชาโชวาทและพระราชดำรัสใน
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในด้านแนวคิดและภาษาว่า “พระราชดำรัสและพระบรมราชาโชวาท
ซึ่งปรากฏจำนวนมากมานั้น มีแนวคิดสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ คุณธรรม ความรู้ และหน้าที่
เป็นแกนร้อยเนื้อหาอันหนักแน่น อีกทั้งยังงามด้วยวรรณศิลป์ มีการเล่นคำและโวหารภาพพจน์
เป็นอาทิ”

การที่กล่าวว่าพระราชดำรัสและพระบรมราชาโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิต มีแนวคิด
สำคัญเกี่ยวกับคุณธรรม ความรู้ และหน้าที่ ซึ่งมีลักษณะเป็นวรรณกรรมคำสอนเพราะเจตจำนง
อันสำคัญเป็นเรื่องของคำสอน คำตักเตือนและคำแนะนำ อันจะนำมาซึ่งการกล่อมเกลาก่อหรือพัฒนา
ความเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น อีกทั้งยังมีลีลาภาษาที่มีพลังวรรณศิลป์อันเรียบงาม อันจะช่วย
ให้เกิดการจรรโลงน้อมนำใจให้ผู้ฟัง ผู้อ่าน ศรัทธาในคุณงามความดี

ประการสุดท้าย พระบรมราชาโชวาท ดังกล่าวข้างต้นโดยนัยคือ เครื่องมือทางการศึกษาซึ่งมี
จุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อสอน แนะนำและตักเตือน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือการพัฒนาคนด้วยแนว
พระราชดำริหรือแนวคิดอันเกิดจากการหล่อหลอมจากผลึกประสบการณ์อันหลากหลายกลุ่มเล็กใน
องค์ผู้พระราชทาน ที่ทรงถ่ายทอดออกมา ในแง่นี้พระบรมราชาโชวาท และพระราชดำรัส จึงเป็น
ข้อมูลหรือตัวบททางมนุษยศาสตร์ ที่ทำหน้าที่ให้การศึกษเพื่อพัฒนาคน ซึ่งหมายถึงบัณฑิต
นั่นเอง

การศึกษาพระบรมราชาโชวาทเท่าที่ผ่านมาทั้งที่เป็นหนังสือ บทความ และงานวิจัย ส่วนมาก
มักจะศึกษาเฉพาะประเด็นใดประเด็นหนึ่ง และจะศึกษาเฉพาะแนวพระราชดำริว่ามีอะไรบ้าง มี
คุณค่าหรือความสำคัญอย่างไร แต่ยังไม่ถึงการศึกษวิเคราะห์การพัฒนาประเทศของบัณฑิตที่
สำเร็จการศึกษาแล้วตามการคาดหวังจากพระบรมราชาโชวาท ซึ่งจะให้เห็นความสืบเนื่องด้าน
แนวคิดอันเกิดจากการคาดหวังซึ่งเป็นนามธรรมกับรูปธรรมคือการน้อมนำแนวคิดไปปฏิบัติ ซึ่งถือ
ว่าเป็นคุณค่าที่ควรจะไปหาแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาบัณฑิตในรูปแบบการศึกษาต่างๆ
โดยเสนอให้ผู้มีบทบาทด้านการจัดการศึกษานำไปปฏิบัติต่อไป ซึ่งในงานวิจัยนี้จะมุ่งศึกษาใน
ประเด็นดังกล่าวนี้

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อวิเคราะห์แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

2.2 เพื่อนำเสนอแนวทางการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาท ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ไปใช้ในการพัฒนานิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา

3. คำถามในการวิจัย

3.1 พระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิต มีแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศใดบ้าง และมีการนำเสนอแนวคิดดังกล่าวอย่างไร

3.2 จะมีแนวทางในการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศไปพัฒนานิสิตนักศึกษาระดับอุดมศึกษาอย่างไร

4. คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

4.1 พระบรมราโชวาท หมายถึง คำสอน คำแนะนำ หรือคำตักเตือน ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชที่พระราชทานให้แก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2493-2541

4.2 แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ หมายถึง แนวคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ จากพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ

4.3 การพัฒนานิสิตนักศึกษา หมายถึง แนวทางการส่งเสริมผู้เรียนในระดับอุดมศึกษาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และคุณธรรมจริยธรรม โดยประยุกต์จากแนวพระราชดำริต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาท

4.4 การพัฒนาประเทศ หมายถึง การที่นิสิตศึกษานำแนวพระราชดำริต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ จากพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชที่พระราชทานให้แก่บัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ มาพัฒนาตนเองให้เป็นคนที่ได้รับการพัฒนาแล้ว เพื่อจะไปพัฒนาประเทศ และสังคมส่วนรวมต่อไป

5. ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้ เป็นการศึกษาวิเคราะห์พระบรมราโชวาท ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่พระราชทานให้แก่บัณฑิตในพิธีพระทานปริญญาบัตรของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ โดยมีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ เพื่อวิเคราะห์แนวพระราชดำริ

การพัฒนาประเทศ โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาหรือสาระสำคัญ (content analysis) และเพื่อนำเสนอแนวทางการนำองค์ความรู้ด้านพัฒนาประเทศ ตามความคาดหวังจากพระบรมราโชวาท ไปใช้ในการพัฒนานิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา โดยใช้การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญแบบมีโครงสร้าง (structured interview) โดยวิเคราะห์ข้อมูลจาก

พระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ตั้งแต่ พ.ศ.2493-2541 ได้แก่

- 5.1 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 5.2 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- 5.3 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- 5.4 มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์
- 5.5 มหาวิทยาลัยมหิดล
- 5.6 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- 5.7 มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- 5.8 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ผู้วิจัยมีเกณฑ์ในการเลือกพระบรมราโชวาทที่นำมาศึกษาวิเคราะห์ ดังนี้ คือ ต้องเป็นพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ โดยเสด็จพระราชทานอย่างต่อเนื่องยาวนานติดต่อกัน สถาบันอุดมศึกษาบางแห่ง อาทิ วิทยาลัยวิชาการศึกษา และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จะไม่นำมาศึกษาในงานวิจัยนี้ เพราะมีผู้นำไปศึกษาวิจัยเป็นจำนวนมากแล้ว

6. ข้อตกลงเบื้องต้น

6.1 การอ้างอิงข้อความในรูปแบบ “อัญพจน์” จากเอกสารอ้างอิงต่าง ๆ นั้น ส่วนที่เป็นข้อความที่เป็นตัวคำ เป็นการเน้นของผู้วิจัยเอง

6.2 การอ้างอิงข้อความจากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ จะมีรูปแบบการอ้างอิงเฉพาะของงานวิจัยเล่มนี้ ดังได้แจ้งไว้ในบทที่ 4 หัวข้อที่ 1.3.1

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

7.1 ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากแนวพระราชดำริต่าง ๆ ที่ปรากฏในพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

7.2 ได้แนวทางการนำองค์ความรู้จากแนวพระราชดำริต่าง ๆ เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาท ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ไปใช้ในการพัฒนานิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในบทนี้ เป็นการสังเคราะห์จากเอกสาร บทความ และงานวิจัยต่างๆ เพื่อนำมาเป็นกรอบคิดทฤษฎีที่จะประกอบสร้างให้เป็นองค์ความรู้ขึ้นมา โดย พินิจจากขอบเขตและเจตจำนงการศึกษาของงานวิจัยเล่มนี้ ซึ่งมีแนวคิดครอบคลุมในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษากับการพัฒนาทางมนุษยศาสตร์
2. แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาคุณค่า
3. แนวคิดเกี่ยวกับพระบรมราชาบาทและพระราชดำรัส
4. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษากับการพัฒนาทางมนุษยศาสตร์

ด้วยเป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปแล้วว่า “การพัฒนาคน” ในทุกๆ ด้านเพื่อนำ “คนที่พัฒนา” แล้ว ไปพัฒนาสังคมนั้น คือ เป้าหมายของการพัฒนา และ “เครื่องมือ” สำหรับการพัฒนาคนได้ อย่างวิเศษหรือดียิ่งก็คือ “การศึกษา” และการศึกษาในบริบทนี้ย่อมมีความหมายกว้างขวางตาม ทฤษฎีหรือกรอบคิดของศาสตร์สาขาต่างๆ ดังนั้น ในประเด็นนี้เห็นว่าการเข้าใจโมทัศน์ทางการ ศึกษาอย่างแจ่มชัด จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการปรับประยุกต์เพื่อการพัฒนาที่ถูกต้องทิศทาง ต่อไป ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยแบ่งเป็นประเด็นย่อย ดังนี้

1.1 ความหมายรูปแบบและหน้าที่ของการศึกษา

การศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องทำความเข้าใจในเรื่องของ นิยาม รูปแบบ และบทบาทหน้าที่ ในเรื่องนั้นๆ เป็นลำดับแรกเพื่อโยงความคิดให้เป็นระบบอันจะ เอื้อให้ประเด็นที่จะศึกษาตามมาราบรินขึ้น ซึ่งผู้วิจัยจะใช้วิธีการนี้ โดยเริ่มจากประเด็นของ นิยาม รูปแบบ และ หน้าที่ของการศึกษาตามลำดับดังนี้

1.1.1 ความหมายของการศึกษา

ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยได้ประมวลความหมายของการศึกษาจากทัศนะอันหลากหลาย แล้วได้สังเคราะห์ให้เห็นนัยบางประการอันจะเป็นกรอบความคิดในงานวิจัยนี้ ดังนี้

1.1.1.1 “การศึกษา” กับที่มาของถ้อยคำ

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546: 1104) ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า “การเล่าเรียน ฝึกฝน และอบรม” ส่วนใน Dictionary of Education ของ คาร์เตอร์ วี กู๊ด (Carter V. Good, 1973:191) ให้ความหมายของการศึกษาที่เชื่อมโยงกับด้านอื่นไว้ 4 ประการ คือ 1) หมายถึงกระบวนการที่ทำให้คนพัฒนาความสามารถ เจตคติ และพฤติกรรมต่างๆ ให้มีคุณค่า ต่อสังคม และเป็นที่ยอมรับของสังคมที่ตนอยู่ 2) หมายถึง กระบวนการทางสังคมที่ทำให้คนได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นตัวควบคุมให้บุคคลได้รับความรู้ ความสามารถ และพัฒนาตนเองอย่างดีที่สุดที่สังคมปรารถนา 3) หมายถึงวิชาชีพสำหรับครู หรือ อาชีพทางการศึกษาที่จัดสอนในสถาบันฝึกหัดครู หรือ ในสถาบันอุดมศึกษา เพื่อเตรียมให้เป็นครู และ 4) หมายถึง ศิลปะการถ่ายทอดความรู้จากอดีต ซึ่งจัดไว้อย่างมีระเบียบให้แก่บุคคลแต่ละรุ่น

1.1.1.2 “การศึกษา” ในมุมมองของนักการศึกษาต่างประเทศ

บุคคลแรกที่จะกล่าวถึง คือ พลาโต (Plato) ซึ่งให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า “..คือ ความสามารถที่จะทำให้รู้สึกเป็นสุขและทุกข์ได้ในโอกาสที่เหมาะสม และพัฒนาสิ่งที่เป็นความหมาย และสิ่งที่สมบูรณ์ทุกอย่าง ซึ่งผู้เรียนอาจทำให้เกิดขึ้นได้...” (ยนต์ ชุ่มจิต, 2546 : 2) ในขณะที่ อริสโตเติล (Aristotle) มองการศึกษาว่าเป็น “การสร้างสรรคให้ผู้เรียนมีจิตใจ ที่สมบูรณ์และมีร่างกายที่แข็งแรง มีพลานามัย การศึกษา จะช่วยทำให้ความสามารถทางจิตใจของมนุษย์พัฒนาสูงขึ้นจนสามารถบรรลุถึงความจริง ความดี และความงามอย่างสูงสุด ซึ่งจะเป็นผลให้บรรลุถึงความสมบูรณ์สูงสุด...” (ยนต์ ชุ่มจิต, 2546: 2) ในส่วนนักการศึกษาคนสำคัญที่มีบทบาทต่อการศึกษาในสังคมไทย อย่าง จอห์น ดิวอี้ ก็กล่าวถึงความหมายของการศึกษาไว้ครอบคลุมว่า

การศึกษาคือชีวิต คือความเจริญงอกงาม คือการประกอบสร้างประสบการณ์ใหม่ ให้มีความหมายยิ่งขึ้น โดยสามารถที่จัดลำดับประสบการณ์ให้เอื้อต่อตน และคือ กระบวนการทางสังคม และประสิทธิภาพทางสังคม

(John Dewey, 1961 : 112)

จากที่กล่าวมาข้างต้น เป็นนิยามของการศึกษาตามทัศนะความคิดของนักปรัชญาและนักการศึกษาทางตะวันตก สำหรับนักปรัชญาตะวันออก จะได้นำนิยามการศึกษาของ กฤษณมูรติ ที่กล่าวไว้ในหนังสือ “มิติใหม่ทางการศึกษา เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์” มาเสนอไว้ดังนี้

... การศึกษานั้นไม่ใช่เพียงการเรียนรู้จากหนังสือ หรือ ท่องจำเอาข้อเท็จจริงบางอย่าง แต่การศึกษายังหมายถึงการเรียนรู้ที่จะดูอย่างไร ฟังอย่างไรในสิ่งที่หนังสือบอกเอาไว้ หรือที่เขียนไว้นั้นถูกหรือผิดทั้งหมดนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา การศึกษาไม่ใช่เพียงการสอบไล่ได้ มีปริญญา มีงานทำ ได้แต่งงาน และตั้งเนื้อตั้งตัว แต่การศึกษายังหมายถึงความสามารถที่จะรับฟังเสียงนกร้อง รู้จักที่จะดูท้องฟ้า มองเห็นความงามอย่างยิ่งของต้นไม้ และรูปร่างของเนินเขาเหล่านั้น รู้สึกร่วมและสัมผัส กับสิ่งเหล่านั้นโดยตรงได้จริงๆ... การศึกษาที่แท้จริงหมายถึง จิตของมนุษย์ ซึ่งหมายถึงจิตของเธอไม่เพียงแต่จะมีความสามารถอย่างเยี่ยมยอดใน วิชา คณิตศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ฯลฯ และวิจารณ์ ไม่ว่าจะตกอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อมก็ไม่มีทางที่จะถูกลากจูงให้เข้าสู่กระแสธารของสังคมได้เลย เพราะว่ากระแสธารชนิดที่เราเรียกว่าการใช้ชีวิตนั้น เป็นสิ่งสกปรกโสภณ ไร้ศีลธรรม มีความรุนแรงและเต็มไปด้วยความโลภ ดังนั้น ปัญหาจึงอยู่ที่ทำอย่างไร จึงจะทำให้เกิดการศึกษานี้ถูกต้องขึ้นมาได้ เพื่อว่าจิตความสามารถด้านทานสิ่งที่เขี้ยววนเหล่านั้น อิทธิพลครอบงำทั้งหมดนั้นรวมทั้งความโหดร้ายของวัฒนธรรม และ อารยธรรม ชนิดนี้ เรามาถึงจุดๆ หนึ่งในประวัติศาสตร์ที่เราต้องสร้างวัฒนธรรมใหม่ สร้าง ชีวิตใหม่ที่ต่างออกไปโดยสิ้นเชิง แต่เป็นวัฒนธรรมที่ขึ้นอยู่กับเนื้อหาทางศาสนา ที่แท้จริง ด้วยการศึกษานี้ถูกต้อง...

(พยับแดด, [นามแฝง], ผู้แปล, 2549 : 5, 11)

1.1.1.3 “การศึกษา” ในมุมมองของนักการศึกษาไทยและพระราชบัญญัติ

การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

นักการศึกษาไทยที่สำคัญๆ หลายคน ได้ให้นิยามของการศึกษาไว้ อย่างหลากหลาย และน่าสนใจ เช่น เอกวิทย์ ณ ถลาง กล่าวถึง นิยามของการศึกษาไว้ ดังนี้

... การศึกษา คือ การสร้างสมและถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ของมนุษย์ เพื่อแก้ปัญหา และให้เกิดความเจริญ การศึกษามีความจำเป็น ต่อเนื่อง และ ต้องแก้ไขเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาอยู่เสมอ การศึกษา

มีความหมายกว้างไกล และ ลึกกว่าการเรียนหนังสือ และ การไปโรงเรียน การศึกษาก่อให้เกิดความเจริญทางพุทธิปัญญา จิตใจ สังคม และ พละนามัย การศึกษาดำเนินอยู่เป็นลำดับขั้นในสถานศึกษา แต่การศึกษาส่วนใหญ่เกิดขึ้นนอกสถานศึกษา การศึกษามีใช่การเรียนรู้อวิชา แต่เป็นการเรียนให้ได้ความคิด และระบบการศึกษาที่ดี และ การศึกษาเป็นการโน้มน้า ให้บุคคลเกิดความประจักษ์และพัฒนาความสามารถของตน...

(เอกวิทย์ ฌ กลาง, 2534 : 4)

ในขณะที่ภิญโญ สาธร (2523:10) กล่าวถึง ความหมายของการศึกษาไว้ว่า คือ “กระบวนการทุกชนิดที่ช่วยพัฒนาหรือปรับปรุงจิตใจ อุปนิสัย และคุณสมบัติทางกายภาพต่างๆ ของมนุษย์ให้ดีขึ้น” ส่วน “การศึกษา” ในมุมมองของนักปรัชญา คือ วิทย์ วิศทเวทย์ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เป็นการมองนิยามของการศึกษาใน 2 ระดับ คือ ในระดับที่กว้างและแคบ ในระดับกว้าง การศึกษา คือ อิทธิพลของสรรพสิ่งต่อชีวิต บุคลิกภาพ และความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ ซึ่งถูกกำหนดจากปัจจัยอันหลากหลาย ได้แก่ บิดามารดา สังคม ศาสนา ดินฟ้าอากาศ สื่อมวลชน ทุกประเภท ฯลฯ ซึ่งในแง่นี้ การศึกษาจะไม่มีที่สิ้นสุด เริ่มตั้งแต่เกิดจนตาย ทุกสิ่งทุกอย่างที่หล่อหลอมร่างกายจิตใจ อารมณ์ของมนุษย์ ล้วนเป็นการศึกษาทั้งสิ้น ส่วนในระดับแคบ การศึกษา คือ กระบวนการที่สังคมถ่ายทอด วัฒนธรรม ความรู้ความชำนาญ จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นหนึ่งโดยผ่านระบบโรงเรียนหรือสถาบันทางสังคมอื่นๆ เป็นการถ่ายทอดอย่างจริงจังมีการเลือกสรรว่าจะถ่ายทอดอย่างไร เป็นการหล่อหลอมสมาชิกกรุ่นเยาว์ของสังคมให้เป็นไปตามที่สังคมเห็นว่าถูกต้อง มีการกำหนดแนวทาง และ จัดตั้งเป็นระบบ เป็นภารกิจของสังคมที่หลอมหล่อให้เด็กเป็นไปตามนโยบายของสังคม (วิทย์ วิศทเวทย์, 2527 : 102)

ปราชญ์ทางการศึกษาอีกท่านหนึ่งที่ได้สร้างคุณูปการอันสำคัญยิ่งต่อแวดวงการศึกษาไทย คือ ท่านประยูรฑ์ ปยุตโต ท่านได้ทำหน้าที่เป็นประทีปส่องทางการศึกษาไทยมาเนิ่นนาน นับตั้งแต่ดำรงสมณศักดิ์เป็น พระราชวรมุนี พระเทพเวที พระธรรมปิฎก จนกระทั่งปัจจุบันเป็น พระพรหมคุณาภรณ์ เนื่องจากมีหนังสือของท่านที่มีผู้รวบรวมในนามของท่านครั้งเมื่อท่านได้ไปแสดงปาฐกถาเกี่ยวกับการศึกษาตามมหาวิทยาลัยต่างๆ เป็นจำนวนมาก จึงทำให้พบทัศนคติ ความคิดด้านการศึกษาของท่านในหนังสือเหล่านั้นด้วย แต่มีข้อสังเกตว่าเป็นทัศนะที่ปรากฏซ้ำอันเป็นการเน้นย้ำยืนยันแนวคิดเหล่านั้นของท่านให้ชัดเจนมั่นคงยิ่งขึ้นซึ่งผู้วิจัยจะขอนามกล่าวไว้ในที่นี้ เป็นบางส่วนเท่านั้น เช่น ทัศนะที่ว่าการศึกษา คือ “การพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้นแหละ เป็นเนื้อเป็นตัวของความหมายที่แท้ของการศึกษา (พระราชวรมุนี [ป.อ.ปยุตโต], 2526:70)

และมนุษย์ที่จะสมบูรณ์ได้ก็เพราะการศึกษาในฐานะเครื่องมือที่พัฒนาใน 3 ด้าน คือ พฤติกรรม
คุณธรรม และ ปัญญา (พระธรรมปิฎก [ป.อ.ปยุตฺโต], 2541, ก . : 188)

นอกจากนั้น ทิศนะความคิดเกี่ยวกับนิยามของการศึกษาของท่านเจ้าคุณยังปรากฏในที่
อื่นๆ อีก เช่น

...คำว่า ศึกษา เป็นคำที่มาจากสันสกฤต ถ้าเป็นบาลี ก็คือ สิกขา เรียกได้
ว่าเป็นคำเดียวกัน...สิกขา คือ หลักการศึกษาในพระพุทธศาสนาและ
สิกขานั้นมี 3 อย่าง คือ ศีล สมาธิ ปัญญา หลักสิกขานี้ครอบคลุมข้อ
ปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนา... ที่จริง คำว่า ศึกษา เป็นการ
ปฏิบัติ ไม่ใช่ เล่าเรียน เล่าเรียน เป็นเบื้องต้นของการศึกษา ถ้าพูดให้
เต็มก็คือ เรียนให้รู้เข้าใจและทำให้ได้ ให้เป็นหรือเรียนรู้และฝึกทำให้
ได้ผล จึงจะเรียกว่าการศึกษา ไม่ใช่เรียนแต่เนื้อหาวิชาอย่างเดียว...

(พระเทพเวที [ป.อ.ปยุตฺโต], 2531 : 2-4)

...การศึกษามีความหมายอย่างหนึ่งว่า เป็นการฝึกฝนพัฒนาคนให้รู้จัก
ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องดีงาม... เมื่อพูดว่าดำเนินชีวิตก็เท่ากับว่าเรามอง
การมีชีวิตอยู่ หรือ การเป็นอยู่ของมนุษย์เหมือนการเดินทาง ...บ่งชี้ต่อไป
อีกว่าเรามองเห็นการมีชีวิตหรือการเป็นอยู่ของมนุษย์นั้นว่าเป็นไปเพื่อ
จุดหมาย...จุดหมายของชีวิตที่ดีงามนั้น ถ้าพูดตามหลักพุทธธรรมก็คือ
ความดับทุกข์ หรือภาวะไร้ปัญหา

(พระเทพเวที [ป.อ.ปยุตฺโต], 2532 :211)

นอกจากนั้น พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้ให้ความหมายของ
“การศึกษา” ไว้ใน มาตรา 4 ไว้ว่า

...การศึกษามีความหมายว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของ
บุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสาน
ทางวัฒนธรรม การสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม
สังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอด
ชีวิต

(พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542, 2546 : 2)

จากนิยามของการศึกษาที่หลากหลายข้างต้น จะพบว่าผู้รู้หรือปราชญ์ทางการศึกษาทั้งของไทยและเทศที่ทัศนะความคิดทั้งที่มีลักษณะแคบ เช่น เป็นวิชาชีพสำหรับครู หรืออาชีพทางการศึกษาที่จัดสอนในสถาบัน ส่วนที่มีลักษณะกว้างก็เช่น การศึกษาคือชีวิต คือความเจริญงอกงาม หรือเป็นกระบวนการทางสังคมที่มีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อการเรียนรู้ ซึ่งความหลากหลายนี้เป็นเรื่องของความต่างด้านมุมมอง อันแสดงให้เห็นถึงมิติที่ลุ่มลึกกว้างขวางของการศึกษานั้นเอง

อย่างไรก็ตาม ทัศนะความคิดที่เกี่ยวกับการศึกษาที่น่าสนใจ และสำคัญยิ่งต่อกรอบความคิดของงานวิจัยเรื่องนี้ คือ ทัศนะที่ว่า “การพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้นแหละเป็นเนื้อเป็นตัวของความหมายที่แท้ของการศึกษา” และได้รับการขยายความให้แจ่มชัดขึ้นว่ามนุษย์ที่สมบูรณ์ต้องใช้การศึกษาไปพัฒนา 3 ด้าน คือ พฤติกรรม คุณธรรม และ ปัญญา ทั้งนี้ก็เพื่อสร้างสรรค์ให้ผู้เรียน มีจิตใจที่สมบูรณ์ และมีร่างกายที่แข็งแรง และการศึกษาจะช่วยทำให้จิตใจของมนุษย์พัฒนาสูงสุดจนสามารถบรรลุถึงความดีและความงาม อันนำไปสู่ความสมบูรณ์สูงสุดนั่นเอง

1.1.2 รูปแบบของการจัดการศึกษา

ในที่นี้จะกล่าวถึงรูปแบบที่ปรากฏใน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กล่าวถึงการจัดการศึกษาของไทย มี 3 รูปแบบ และรูปแบบตามทัศนของชาวต่างประเทศดังนี้

การศึกษาในระบบโรงเรียน (Formal Education) เป็นการศึกษาโดยสถานศึกษามีการกำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา มีหลักสูตรและระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน โดยแบ่งระดับการศึกษาเป็น 2 ระดับ คือ การศึกษาขั้นพื้นฐาน และ การศึกษาระดับอุดมศึกษา

ศึกษานอกระบบโรงเรียน (Non formal Education) เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) เป็นการศึกษาที่เกิดจากกระบวนการเรียนในวิถีชีวิต เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจและตามศักยภาพ และ โอกาสจากแหล่งเรียนรู้ และสถานแวดล้อมต่างๆ ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของบุคคล ทั้งที่มีอยู่เองและที่มนุษย์ตั้งใจสร้างขึ้น เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้หรือเป็นบริการของการเรียนรู้ การศึกษาประเภทนี้มีขอบเขตกว้างกว่าการศึกษาทั้งในและนอกระบบโรงเรียน หน่วยงานของรัฐมีหน้าที่ดำเนินการส่งเสริม สนับสนุน

และประสานงาน เพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้โดยเน้นการส่งเสริมในลักษณะเครือข่ายกับหน่วยงาน หรือองค์กรอื่น ได้แก่ ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัยของกรมการศึกษานอกโรงเรียน

ในทัศนะของนักการศึกษาต่างประเทศ เช่น ฟิลลิป คูม และแมนเซอร์ อาเหมด (Phillip Coombs and Mansoor Ahmed , อ้างถึงใน ชัยยศ อิ่มสุวรรณ, 2544 : 15-16) ได้ อธิบายขยายความ การศึกษาทั้ง 3 รูปแบบไว้ ดังนี้

... **formal education** เป็นการศึกษาอย่างเป็นทางการที่จัดขึ้นอย่างเป็นระบบ มี โรงเรียน มีครู มีหลักสูตร มีวิธีการเรียนการสอน วิธีการวัดผล ประเมินผล อย่างชัดเจน เป็นการพัฒนากระแสหลักที่ทุกสังคมจัดขึ้น เพื่อหล่อหลอมบุคลิกภาพ ถ่ายทอดความรู้ ค่านิยม ทัศนคติ ตลอดจนพัฒนาทักษะของคนรุ่นหนึ่งไปสู่คน อีกรุ่นหนึ่งในสังคม...

non-formal education เป็นการศึกษาที่นอกเหนือจากระบบที่เป็นทางการอย่าง formal education แต่ยังคงมีหลักสูตร สื่อ วิธีการเรียนการสอน การวัดผล ประเมินผล ครู ฯลฯ มีความยืดหยุ่นสามารถปรับให้สอดคล้องกับสภาพ หรือ ความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย การศึกษาในลักษณะนี้อาจเป็นกิจกรรม ส่วนหนึ่งของการพัฒนาก็ได้ หรืออาจแยกเป็นกิจกรรมโดยเอกเทศก็ได้ เป็นการศึกษาที่อาจจัดขึ้น เพื่อเสริมเติมความรู้ที่นอกเหนือจากที่ได้เรียนรู้ในระบบโรงเรียนแล้ว หรือเป็นการศึกษาที่จัดให้สำหรับผู้ด้อยโอกาสที่ไม่สามารถเข้าสู่ระบบการศึกษาปกติได้...

informal education หรือ **informal learning** เป็นการเรียนรู้ของบุคคลที่เกิดขึ้น โดยไม่มีรูปแบบของการเรียนรู้ชัดเจน อาจเรียนรู้โดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ได้ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการทำงาน การพูดคุย การเล่น การใช้ชีวิต การบอกเล่าจากบุคคลต่างๆ รอบๆ ตัว ฯลฯ การศึกษาในลักษณะนี้เห็นได้ชัด ในสังคมบรรพกาล เพราะยังไม่มีระบบโรงเรียน หรือสังคมที่ยังไม่ได้รับอิทธิพลการพัฒนาโดยจัดการศึกษาเป็นระบบชัดเจน แต่อย่างไรก็ดี ในสังคมปัจจุบัน ก็ยังมีการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการนี้อยู่ตลอดเวลา คู่ขนานไปกับการใช้ชีวิตของบุคคลตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นส่วนหนึ่งของการใช้ชีวิตของมนุษย์ทั่วไป...

ผู้เชี่ยวชาญด้านการเรียนการสอนของไทยอีกท่านหนึ่ง อย่างทศนา แคมมณี (2545 : 223-270) ได้กล่าวถึงรูปแบบการจัดการศึกษาที่สัมพันธ์กับจุดเน้นด้านต่างๆ ของการเรียนการสอนไว้

5 ประการ คือ 1) รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านพุทธิพิสัย (cognitive domain) เป็นรูปแบบที่ มุ่งช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระต่างๆ ซึ่งอาจอยู่ในรูปของข้อมูลข้อเท็จจริง มโนทัศน์ 2) รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านจิตพิสัย (affective domain) คือเป็นรูปแบบที่มุ่งช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความรู้สึก เจตคติ ค่านิยม คุณธรรม และจริยธรรมที่พึงประสงค์ซึ่งเป็นเรื่องที่ยากแก่การพัฒนา หรือปลูกฝัง ทั้งนี้เพราะการจัดเรียนการสอนตามรูปแบบการสอนที่เพียงช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจ มักไม่เพียงพอต่อการช่วยให้ผู้เรียนเกิดเจตคติที่ดีได้ 3) รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านทักษะพิสัย (psycho-motor domain) เป็นรูปแบบที่ มุ่งช่วยพัฒนาความสามารถของผู้เรียนในด้านการปฏิบัติ การกระทำ หรือการแสดงออกต่างๆ ซึ่งจำเป็นต้องใช้หลักการวิธีการ ที่แตกต่างไปจากการพัฒนาทางด้านจิตพิสัยหรือพุทธิพิสัย 4) รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นทักษะกระบวนการ (process skills) เป็นทักษะที่เกี่ยวข้องกับวิธีดำเนินการต่างๆ ซึ่งอาจเป็นกระบวนการทางสติปัญญา เช่น กระบวนการสืบสอบแสวงหาความรู้ หรือกระบวนการต่างๆ อาทิ การคิดวิเคราะห์ การอุปนัย การนิรนัย การใช้เหตุผล การสืบสอบ การคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันให้ความสำคัญกับรูปแบบนี้มาก เพราะถือเป็นเครื่องมือ สำคัญในการดำรงชีวิต 5) รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการบูรณาการ (integration) เป็นรูปแบบที่พยายามพัฒนาการเรียนรู้ด้านต่างๆ ของผู้เรียนไปพร้อมๆ กัน โดยใช้บูรณาการทั้งทางด้านเนื้อหา สาระและวิธีการ รูปแบบนี้เป็นที่นิยมในปัจจุบันเพราะเป็นหลักทฤษฎีทางการศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนารอบด้านหรือองค์รวม

มีข้อสังเกตว่า รูปแบบการเรียนการสอนทั้ง 5 รูปแบบที่ได้จำแนกแยกไว้นั้น แม้รูปแบบการสอนที่เน้นการบูรณาการจะเป็นรูปแบบที่นิยมกันมากก็ตาม และอาจจะไม่เป็นข้อคิดขัด หรือปัญหาในระดับนโยบาย และทฤษฎี แต่ก็พบว่าในระดับของการปฏิบัติ คือผู้สอน ผู้เรียน มีอุปสรรคค่อนข้างมาก เริ่มตั้งแต่ในระดับมโนทัศน์ ที่ยังมองบูรณาการอย่างเป็นขั้นๆ แทนที่จะหลอมรวม เป็นเนื้อเดียวกัน อีกทั้งผู้สอนยังไม่คลายจากขนบความคิดในด้านความเข้มแข็ง สारัตถะ และที่สำคัญคือ รูปแบบการเรียนการสอน ที่ยากต่อการพัฒนาหรือปลูกฝัง อย่างการพัฒนาด้านจิตพิสัย ซึ่งจะต้องนำมาพัฒนาให้เป็นรูปธรรมเพื่อนำไปปฏิบัติให้ได้เป็นมรรคเป็นผล จะถูกละเอียด เพิกเฉยมากที่สุด เมื่อรูปแบบนี้ขาดการพัฒนา จึงนำไปสู่ การไม่ทำหน้าที่ของการศึกษาเพื่อกระตุ้นความใฝ่ดีในตัวมนุษย์ ซึ่งปัจจุบันนี้สังคมไทยโหยหาเรียกร้องด้านคุณธรรมจริยธรรมอย่างมาก จนต้องมีการปรับมโนทัศน์เดิมจาก “ความรู้คู่คุณธรรม” มาเป็น “คุณธรรมนำความรู้” ซึ่งปรากฏชัดตั้งแต่ นโยบายของรัฐบาล วาระแห่งชาติ ว่าด้วยจริยธรรมแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 และ แผนปฏิบัติการของกระทรวงต่างๆ โดยเฉพาะกระทรวงศึกษาธิการที่มีการน้อมนำมโนทัศน์ “คุณธรรมนำความรู้” มาสู่การปฏิบัติผ่านโครงการต่างๆ ซึ่งนับว่าเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญยิ่ง

1.1.3 หน้าที่ของการศึกษา

การศึกษาไม่ว่าอยู่ในรูปแบบใดดังได้กล่าวในหัวข้อที่แล้ว ก็จะมีหน้าที่ทางสังคม 5 ประการด้วยกันตามที่ ชนิดา รักษ์พลเมือง (2534 : 80-81) สรุปไว้ คือ **หน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรม** (cultural transmission) หมายถึงเป็นการถ่ายทอดความคิด ความเข้าใจ วัฒนธรรม ประเพณี อันเป็นแก่นสารของสังคม เพื่อดำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรม **หน้าที่สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม** (social integration) คือ การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้ความต่างของชุมชนรวมกันได้ และรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน เพราะเรียนรู้ มีความคิดความเชื่อ แบบแผนพฤติกรรมเหมือนกัน **หน้าที่สร้างนวัตกรรม** (innovation) แม้สถาบันการศึกษาจะมีความเป็น “หัวเก่า” มากแค่ไหนก็ตาม แต่ก็จะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอเพราะสถาบันต้องทำหน้าที่ค้นคว้าสิ่งวิจัยอยู่ตลอด ซึ่งทำให้เกิดการคิดค้นใหม่ๆ อันเป็น “นวัตกรรม” อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ซึ่งถือว่าเป็นภารกิจที่สำคัญยิ่ง **หน้าที่คัดเลือกและจัดสรร** (selection and allocation) ปัจจุบัน โรงเรียนมีบทบาทมากกว่าครอบครัวในแง่ที่เป็นผู้กำหนดสถานภาพและบทบาทของผู้เรียนในการเลือก และจัดสรรอาชีพ โดยพิจารณาจากผลการเรียน ประเภทของโรงเรียนและหลักสูตร อันนำไปสู่เกียรติภูมิและรายได้ อีกทั้งยังเอื้อให้เลื่อนฐานะทางสังคมอีกด้วย และ **หน้าที่พัฒนาบุคคล** (personal development) ซึ่งสถาบันการศึกษาทำได้ดีกว่าสถาบันทางสังคมอื่นๆ อีกทั้งโรงเรียนยังเป็นสถานที่ที่จะกล่อมเกลาสรางคุณลักษณะ อันเลิศให้แก่ผู้เรียนอันหมายถึงการพัฒนาด้านจริยธรรม เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมอีกด้วย

นอกจากหน้าที่ 5 ประการ ของการศึกษาข้างต้นแล้วท่านพระธรรมปิฎก [ป.อ.ปยุตฺโต] 2541, ก. : 74-80) ได้เน้นย้ำอย่างหนักแน่นว่า การศึกษามีหน้าที่อันสำคัญยิ่ง 2 ประการ ซึ่งสรุปได้ ดังนี้ คือ **หน้าที่แรก** เป็นการถ่ายทอดศิลปวิทยา หมายถึง การถ่ายทอด รักษา ส่งเสริม เพิ่มพูนวิชาการและวิชาชีพ ตลอดจนสืบทอดมรดกวัฒนธรรมทางวิชาการของมนุษย์ ทั้งในระยะสั้น คือ สำหรับบุคคลทีละคน และระยะยาว คือ อารยธรรมที่สืบทอดต่อกันไป ของมนุษยชาติ ซึ่งทั้ง 2 อย่างนี้ จะต้องมีความรู้จริง ทั้งในแง่ของผู้ถ่ายทอด (ครู) และผู้รับการถ่ายทอด (เด็ก) และผู้รับการถ่ายทอดจะต้องให้วิชาการความรู้ที่มีความเพิ่มพูนงอกเงยยิ่งขึ้นซึ่งนอกจากรู้จริง และจะต้องปฏิบัติให้ได้จริงด้วย **หน้าที่ประการที่สองคือ** ชี้นำให้รู้จักการดำเนินชีวิตที่พึงามถูกต้องและการฝึกฝนพัฒนาตนจนถึงความสมบูรณ์ อันนี้เป็นหน้าที่ซึ่งเป็นเรื่องของการศึกษาแท้ๆ เป็นเนื้อตัวแท้ๆ ของการศึกษา หน้าที่อย่างที่สองนี้ครอบคลุมงานทางการศึกษามากมาย เช่น การทำให้คนมีแรงจูงใจ ที่ถูกต้องในการศึกษา การสร้างจิตสำนึกในการศึกษาการทำให้คนมีพัฒนาการในด้านต่างๆ และถ้าเทียบกันระหว่างหน้าที่ 2 ประการ นี้ หน้าที่ประการแรก ทำให้เป็นที่รู้จักกันกว้างขวางและเจริญก้าวหน้าสามารถนำไปใช้งานและพัฒนาประเทศ เป็นหน้าที่ในการสร้าง “เครื่องมือ” ให้นำไปใช้ประกอบอาชีพไปพัฒนาความเป็นอยู่ภายนอก ส่วนหน้าที่ประการที่สองนี้

จะเข้าถึงเนื้อหาของมนุษย์แท้ๆ ถ้าการพัฒนา คือ การพัฒนาตัวบุคคลที่จะไปใช้เครื่องมือตามหน้าที่ประการแรก แต่ผู้ใช้ เครื่องมือจะต้องมีการศึกษาตามหน้าที่ที่สองคอยกำกับไว้ จึงจะเป็นผู้ใช้เครื่องมือได้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง ความเจริญมั่งคั่งพร้อมรุ่งเรือง แล้วความ เป็นเลิศที่แท้จริงจึงจะเกิดขึ้นได้ ดังที่ท่านเจ้าคุณกล่าวอ้างทัศนคติของไอน์สไตน์สนับสนุน แนวคิดข้างต้นไว้ว่า “การสอนคนให้มีความเชี่ยวชาญพิเศษอย่างเดียวไม่พอ ถ้าทำอย่างนั้นคนก็จะ กลายเป็นเครื่องจักรกลที่มีประโยชน์ชนิดหนึ่ง แต่ไม่เป็นบุคลิกลักษณะที่ได้รับการพัฒนาอย่าง ประสานกลมกลืน...คนที่มีแต่ความรู้ที่เชี่ยวชาญพิเศษจะคล้ายกับสุนัขที่ฝึกดีแล้ว มากกว่าจะเป็น บุคคลเต็มคน” และการศึกษาตามหน้าที่ประการแรกที่ท่านประยูรท์ ปยุตโต กล่าวถึง ว่ามุ่งที่การ ถ่ายทอดศิลปวิทยาการเพียงประการเดียวนั้น อาจนำไปสู่ความหายนะของสังคมได้ ซึ่งสอดคล้อง ต้องกันกับที่ท่านพุทธทาสได้แสดงทัศนคติไว้ว่า

...โดยทั่วไปเราก็ดูการศึกษาของคนในปัจจุบันนี้กันเสียก่อนโดยเฉพาะ คนไทยเรานี้ เขาศึกษาเพื่ออะไรกัน เราจะเห็นว่าเขาศึกษาเพื่ออาชีพ ได้ เงิน ได้ทอง ได้เกียรติยศชื่อเสียง แล้วก็เป็นการศึกษาเพื่อบุคคล ของ บุคคล โดยบุคคล เพื่อประโยชน์บุคคลนั้นๆ น้อยนักที่จะมีการศึกษาที่ จะเขยิบขึ้นไปถึงเพื่อสังคม...ฉะนั้นอย่าไปมัวเพ่งเล็งแต่ว่า จะต้องเรียน ต้องจด ต้องจำ ต้องท่อง อย่างนี้ไม่พอ ต้องเป็นเรื่องของการชูดเกล้าไปที่ ตัวกิเลส ตัณหา ไม่ให้เกิดอาการที่ผิผลาดขึ้นมา ทั้งทางกาย ทั้งทางวาจา ทั้งทางจิต กระทำอยู่อย่างนี้ เรียกว่า เป็นการศึกษา...

(พระธรรมโกศาจารย์ [พุทธทาสภิกขุ], 2549 : 10, 93)

โดยนัยดังกล่าว การศึกษาในลักษณะที่มุ่งถ่ายทอดความรู้ความเชี่ยวชาญในศาสตร์สาขา ต่างๆ นั้น อันเป็นประจักษ์เครื่องมือการพัฒนา โดยไม่นำพาหรือเอาใจใส่กับการสร้างความสำนึก ตระหนักในความใฝ่ดีของผู้ที่จะไปกำกับการพัฒนาเสียก่อนแล้ว จะบังเกิดความเสียหายได้ และ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการศึกษาที่คล้อยตามกระแสสังคม แต่หน้าที่อันเป็นอุดมคติของการพัฒนา คือ ต้องชี้นำสังคม และในท่ามกลางวิกฤตด้านคุณธรรม จริยธรรม ของสังคมปัจจุบัน หน้าที่ของ การศึกษาที่สำคัญยิ่งคือการกระตุ้นความใฝ่ดีในตัวมนุษย์เพราะจะ เป็นทางออกที่จะแก้วิกฤตสังคม อันสับสนอลหม่านอยู่ในขณะนี้ได้

1.2 มโนทัศน์ ปัญหา และบริบทการพัฒนาอันสอดคล้องกับสังคมไทย

โดยทั่วไป เมื่อกล่าวถึงการพัฒนา มักเข้าใจกันว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี แต่ในความจริงแล้วมักพบว่าการพัฒนาด้านใดด้านหนึ่งมักจะส่งผลกระทบ หรือสร้างความเสียหาย

ให้อีกด้านหนึ่ง เช่นกัน อย่างไรก็ตามแนวคิดเกี่ยวกับ “การพัฒนา” ถือเป็นหัวใจของการศึกษาวิจัยด้าน “พัฒนศึกษา” เพราะจะทำให้ผู้วิจัยเข้าใจ นิยาม ทิศทาง กลยุทธ์ตลอดจนบริบทของการพัฒนาอันจะทำให้เกิดความสอดคล้องต้องกันระหว่างสิ่งที่ต้องพัฒนา และเป้าหมายของการพัฒนา โดยเฉพาะในบริบทของสังคมไทย ในหัวข้อนี้ ได้แบ่งประเด็นศึกษา ดังนี้

1.2.1 มโนทัศน์เกี่ยวกับการพัฒนา

แม้คำว่า “พัฒนา” จะหมายถึง ความเจริญ หรือทำให้เจริญ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542, 2546 : 779) แต่คำนี้ก็มีความเป็นพลวัต เพราะจะพบว่านิยามหรือความหมายของการพัฒนามีความหลากหลาย และแปรไปตามบริบททางสังคมอย่างน้อยก็เป็นไปตามปัจจัยกำหนด 3 ประการ อันได้แก่ บุคคล สถานการณ์ และเวลา ทั้งนี้เพราะในช่วงเวลาหนึ่งในสถานการณ์หนึ่งบุคคลหนึ่งอาจให้ความหมายอย่างหนึ่งแต่ในอีกช่วงเวลาที่ย่างก้าว สถานการณ์และบุคคลที่ต่างกัน ความหมายของการพัฒนาก็ต่างไปอีกอย่างหนึ่ง อย่างไรก็ตาม การพัฒนามิใช่เพียงจะเกิดขึ้นเร็ว ๆ นี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นประวัติศาสตร์ที่ควบคู่มาพร้อมกับสังคมมนุษย์ที่มีการเปลี่ยนแปลง หรือพัฒนาการไปตามลำดับ แต่ก็เป็นที่ยอมรับและเข้าใจกันโดยทั่วไปแล้วว่า แนวคิดเรื่องของการพัฒนาโดยเฉพาะหลังสงครามโลกครั้งที่สองนั้นมักจะมีเจตจำนงอันมั่นเพื่อเปลี่ยนแปลงสิ่งใด สิ่งหนึ่งให้เป็นไปตามความต้องการให้มากขึ้น และเน้นความเติบโตทางด้านเศรษฐกิจตามประเทศอุตสาหกรรมตะวันตกที่ประสบความสำเร็จกัน ดังนั้น การพัฒนาในยุคแรกๆ นี้จึงหมายถึงการพัฒนาเศรษฐกิจ “ที่เน้นในเรื่องของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การเพิ่มผลผลิต การเพิ่มมูลค่าผลผลิตมวลรวมประชาชาติและการเพิ่มรายได้ต่อหัวประชาชาติเป็นสำคัญ” (ชัชณะ รุ่งปัจฉิม, 2545 : 6)

ในทศวรรษที่ 1960 และ 1970 สหประชาชาติได้ประกาศให้เป็นทศวรรษแห่งการพัฒนา และได้กำหนดดัชนีว่า การพัฒนาซึ่งในที่นี้ก็คือ “การกินดีอยู่ดี” ของประชาชนซึ่งวัดได้จากค่าผลผลิตมวลรวมประชาชาติ (GNP) และรายได้ต่อหัวประชาชาติต้องเพิ่มขึ้นจากแนวคิดดังกล่าวนี้ ทำให้การพัฒนาในช่วงนี้ “เน้นการพัฒนาความทันสมัย (modernization) และการพัฒนาอุตสาหกรรม (industrialization) เป็นหลัก มีการพัฒนาความเป็นเมือง (urbanization) ลดความสำคัญของภาคเกษตรกรรมและชนบท” (ชัชณะ รุ่งปัจฉิม, 2545: 7) อย่างไรก็ตาม ผลการดำเนินการตามช่วงเวลาดังกล่าวนี้ ปรากฏว่าการพัฒนาไม่ได้เป็นไปตามที่ตั้งใจไว้คือเป็นไปตามความเชื่อที่ว่า ที่สุดของการพัฒนาก็จะเอื้อประโยชน์ให้กับทุกคนในสังคม (trickle down effect) แต่ผลปรากฏว่า ประชาชนโดยเฉพาะในโลกลำบากยากจน การกระจายรายได้ไม่เท่าเทียมกัน และมีคนว่างงานยิ่งขึ้น ลักษณะดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่าเป็นการพัฒนาที่เน้นการลงทุนเพื่อสร้างความทันสมัยให้เฉพาะภาคอุตสาหกรรม แต่ละเลยด้านอื่นๆ ในสังคม จนก่อให้เกิดผลเสียหลายประการตามมา

โดยเฉพาะการก่อเกิดลัทธิบริโภคนิยม ดังมีผู้แสดงทัศนะความคิดต่อผลของการพัฒนาข้างต้นไว้
อย่างน่าสนใจ ว่า

...การสร้างความทันสมัย ด้วยนโยบายการส่งเสริม “ความสัมพันธ์
ระหว่างประเทศ” “การค้าเสรี” และ “การลงทุนจากต่างชาติ” ซึ่งโลกที่
หนึ่งนำมาใช้เพื่อต่อสู้กับความด้อยพัฒนาในโลกที่สามเน้นกระบวนการ
diffusion ผ่านการถ่ายทอดเทคโนโลยี และการเผยแพร่ “วัฒนธรรม
ใหม่” โดยภาครัฐเป็นผู้ตั้งการหรือริเริ่มโครงการ... มีผลดีทำให้ชีวิต
สะดวกสบายมากขึ้น แต่ก็ได้สร้างคุณค่าและบรรทัดฐานสังคมใหม่ที่ก่อ
ผลเสียเช่นกัน อาทิ เกิดลัทธิบริโภคนิยม ให้คุณค่าแก่วัตถุโดยเฉพาะเงิน
มากกว่าคุณค่าด้านจิตใจ ให้คุณค่ากับการแข่งขัน (competitiveness)
เกิดความรู้สึกแปลกแยกจากวิถีชีวิตเดิม รวมทั้งความรู้สึกว่าโลก
ตะวันตกเข้ามา “แทรกแซง” กิจการภายในประเทศทั้งทางตรงและ
ทางอ้อมอันจะทำให้สังคมเกิด “ทุกข์ใหม่” นอกจากนี้หลังจากการ
พัฒนาไประยะหนึ่ง ปรากฏว่า ประชากรในประเทศโลกที่สามอาศัยอยู่
ในเมืองมากขึ้น มีระดับการศึกษาสูงขึ้น แต่คนเหล่านี้กลับไม่เหมือนคน
ในยุโรป หรืออเมริกาที่ได้ผ่านการพัฒนามาก่อนหน้านี้แล้ว ประเทศที่มี
โรงงานขนาดใหญ่ ระบบการศึกษาแบบตะวันตก และปัจจัย “ความ
ทันสมัย” อื่นๆ บางแห่งยังถูกจัดว่า “ด้อยพัฒนา” ข้อสมมุติฐานที่ว่า
สังคมจะต้องผ่านขั้นตอนการพัฒนาในเส้นทางเดียวกันจึงไม่น่าจะ
ถูกต้อง นักวิชาการหลายคนเริ่มวิจารณ์ว่า ทฤษฎีนี้มีลักษณะ
“eurocentrism” มากเกินไป ทักทักเอาว่าโลกตะวันตกเป็นสังคม
อุดมคติ และบางครั้ง “modernization” ยังถูกใช้ในความหมาย
“Americanization” หรือการพยายามทำให้สังคมแห่งอื่นเป็นแบบ
อเมริกัน...

(ชนิตา รัศมีพลเมือง, 2548 : 9-10)

เมื่อการพัฒนาข้างต้นก่อให้เกิดปัญหานานัปการตามมา จึงเกิดความพยายามที่จะ
ประกอบสร้าง หรือกำหนดกรอบความคิดของการพัฒนาขึ้นมาใหม่ เช่น กลางทศวรรษ 1960 ผลของ
การพัฒนาที่เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไม่ได้กระจายไปถึงประชาชนอย่างเท่าเทียม ทำให้
เกิดความเหลื่อมล้ำในส่วนต่างๆ ของสังคม จึงได้กระจายภาคอุตสาหกรรมไปยังภูมิภาคต่างๆ เกิด

กระแสการทำแผนพัฒนาระดับประเทศขึ้น ตลอดจนการพัฒนาภาคการเกษตรได้รับการส่งเสริมให้เป็นเครื่องมืออันสำคัญต่อการกระจายการพัฒนาไปสู่ภูมิภาคต่างๆ เกิดกระแสการทำแผนพัฒนาระดับประเทศขึ้น ตลอดจนการพัฒนาภาคการเกษตรได้รับการส่งเสริมให้เป็นเครื่องมืออันสำคัญต่อการกระจายการพัฒนาไปสู่ภูมิภาคต่างๆ ซึ่งเป็นที่มาของการ “ปฏิวัติเขียว” (green revolution) แต่การพัฒนาดังกล่าวนี้ก็ไม่สามารรถแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนได้ จึงนำไปสู่สูตรสำเร็จของการพัฒนาที่เรียกว่า “ความจำเป็นขั้นพื้นฐาน” (basic minimum needs) ในปี ค.ศ.1972 โดยเน้นความสำคัญของการบริโภคและการกระจายความเจริญมากกว่าการผลิตและการสร้างความเจริญ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาที่มุ่งตรงไปยังแก้ปัญหาความยากจนเป็นสำคัญนั้นก็ไม่อาจเป็นคำตอบสุดท้ายของการตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานเสมอไป อีกทั้ง การพัฒนาอาจหมายถึง “การเปลี่ยนแปลงในแง่ที่ปรับปรุงความเป็นอยู่ของมนุษย์ให้ดีขึ้นทั้งในแง่ของการบริโภคและสวัสดิการ” (Riddell, 1981:4) และในบทความเรื่อง “The Changing Perception of Development Problems” ได้แสดงให้เห็นถึงการคลี่คลายขยายตัวในการกำหนดมโนทัศน์ใหม่ของการพัฒนาได้อย่างน่าสนใจ ว่าการพัฒนาเป็นการลงทุนที่เกี่ยวกับมนุษย์ซึ่งเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของแต่ละที่แต่ละแห่ง นัยของการพัฒนาดังกล่าวก็คือการสร้างวิถีชีวิตหรือความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์ภายใต้บริบทของแต่ละวัฒนธรรม หรืออาจกล่าวได้อีกลักษณะหนึ่งว่า “การพัฒนาเป็นการบรรลุถึงคุณค่าวัฒนธรรมของ แต่ละสังคม” (Misra,1981:8)

อาจกล่าวได้ว่า เมื่อเข้าสู่ทศวรรษที่ 1980 เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในด้านการพัฒนา การพัฒนาไม่ได้หมายถึงความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ที่มีพื้นฐานอยู่บนผลผลิตมวลรวมในประเทศที่เพิ่มขึ้นอีกต่อไป แต่เป็นเรื่องของการจัดระเบียบในและระหว่างประเทศกันใหม่ บรรดาบุคคล กลุ่มบุคคล และประเทศที่ได้รับประโยชน์จากการจัดระเบียบแบบเก่าเริ่มตระหนักรู้แล้วว่าถึงเวลาที่จะต้องเปลี่ยนแปลงแล้ว เพราะผลของการพัฒนาแบบเดิมได้ก่อให้เกิดความไม่พึงใจและความไร้ระเบียบในสังคมจากบรรดาผู้คนที่ถูกเอารัดเอาเปรียบมาตลอดเวลาในยุคสมัยของการพัฒนาทั้งในระดับประเทศ และระหว่างประเทศ การแก้ปัญหาของความวุ่นวายไร้ระเบียบนี้รัฐบาลไม่อาจจัดปัญหาเหล่านี้ไปได้ หากไม่เปลี่ยนมโนทัศน์การพัฒนาจากเดิม

ดังนั้น ทุกวันนี้ การพัฒนาจึงไม่ใช่เรื่องของเศรษฐกิจเพียงประการเดียว แต่ยังเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับมนุษย์ มนุษย์ที่มีศักดิ์ศรีมีคุณค่าและวัฒนธรรมของตนเอง มนุษย์ที่มีทางเลือกของตนอย่างปราศจากการครอบงำอำพราง และมนุษย์ที่สามารถดำรงอยู่อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน ภายใต้สิ่งแวดล้อมที่เอื้ออิงอาศัยกันของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ในโลกนี้

1.2.2 การพัฒนาในบริบทสังคมไทย

แนวทางการพัฒนาของสังคมหรือประเทศใดก็ตาม ย่อมสืบเนื่องมาจาก ยุทธศาสตร์การพัฒนากำหนดขึ้นเพื่อดำเนินงานและควบคุมการพัฒนาให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการพัฒนาที่กำหนดไว้ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับเป้าหมายการพัฒนาของรัฐ อันสอดคล้องเกี่ยวเนื่องกับบริบทด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ ในส่วนการพัฒนาของสังคมไทยนั้น ขึ้นอยู่กับ “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ” แต่ละฉบับ ซึ่งขณะนี้ทั้งหมด 10 ฉบับ แต่ละฉบับมีจุดเน้นที่แตกต่างกันไปทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่านโยบายของรัฐบาลที่มองปัญหา และความต้องการของประเทศในขณะนั้นเป็นสำคัญ หากปัญหาและความต้องการของประเทศในด้านต่างๆ มีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติอันเป็นประจักษ์ยุทธศาสตร์การพัฒนานั้น ก็จะมี ความซับซ้อนไปด้วย อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตอันอาจนำมาเป็นข้อสรุปโดยภาพรวมว่า การพัฒนา ที่ผ่านมาของประเทศไทยเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลักมาตลอด แม้ว่าในระยะหลังจะให้ความสำคัญด้านสังคม การเมืองและสิ่งแวดล้อมมากขึ้นก็ตาม และเพื่อให้เกิดความเข้าใจการพัฒนาในบริบทของสังคมไทยยิ่งขึ้น จำต้องกล่าวถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทั้ง 10 ฉบับโดยจะกล่าวเฉพาะลักษณะเด่นของแต่ละแผน และสามารถแบ่งเป็นกลุ่มตามจุดเน้นของการพัฒนา ได้ดังนี้

1.2.2.1 แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-2 (พ.ศ.2504-2514): ปฐมบทแห่งการพัฒนา เพื่อนำไปสู่ “น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี มีงานทำ”

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 มีระยะเวลา 6 ปี (พ.ศ. 2504-2509) โดยเน้นการพัฒนาประเทศด้านเศรษฐกิจอันสัมพันธ์กับโครงสร้างพื้นฐาน (infrastructure) ของประเทศคือถนนเพื่อการคมนาคมขนส่ง น้ำ โดยการสร้างเขื่อนเพื่อการชลประทาน และเพื่อการผลิตกระแสไฟฟ้า ตลอดจนการพัฒนาด้านสาธารณสุขประการต่าง ๆ “การทุ่มเทพรรษาเข้าไปในโครงการดังกล่าวนี้ก็เพื่อเป็นการปูพื้นฐานให้เอกชนลงทุนในการเพิ่มผลผลิตทางด้านอุตสาหกรรมเพื่อให้เศรษฐกิจของประเทศเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว” (กนกศักดิ์ แก้วเทพ, 2543 : 98) การพัฒนาผ่านโครงสร้างพื้นฐานดังกล่าวเริ่มปรากฏผลให้เห็นเป็นรูปธรรมในแง่ที่มีการเชื่อมต่อของภาคต่างๆ ทำให้เกิดความสะดวก และรวดเร็วขึ้นสำหรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ จึงอาจกล่าวได้ว่า **แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1** เป็นประหนึ่งเครื่องมือที่จะรวบรวมประเทศให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และการขยายตัวของเศรษฐกิจของประเทศไทยในช่วงนี้มีความสัมพันธ์ไปในทางเดียวกันกับการขยายตัวอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจโลกอีกด้วย (เสนาะ อุนากุล, 2530) ส่วน**แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2** (พ.ศ.2510-2514) ยังคงสืบเนื่องโครงการการพัฒนาตามโครงสร้างพื้นฐานหลายๆ โครงการ เช่น สร้างโครงข่ายถนน สร้างเขื่อนเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 เพราะเป้าหมายหลักของการพัฒนาของรัฐบาลยังมุ่งเร่งพัฒนาเศรษฐกิจ และให้ความสำคัญกับการพัฒนาชนบทอย่าง

จริงจิ่งขึ้น ผลการพัฒนาในช่วงต้นของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2 มีความสำเร็จอย่างสูงในระยะแรก ทั้งนี้เพราะผลของการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานจากแผนพัฒนาฯ ฉบับแรก ประเด็นที่นำสนใจของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2 ก็คือ ความสะดวกสบายอันเกิดจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานนี้ นำไปสู่โครงข่ายถนนที่ครอบคลุมไปทุกๆ ภาคของประเทศ ทำให้ประชาชนในประเทศใกล้ชิดกันมากขึ้น แต่เมื่อใกล้ชิดกันจริงๆ ก็ทำให้เห็นข้อแตกต่างของความเจริญของชนบทและเมืองมีความกระจ่างชัดขึ้น โดยเฉพาะ “รายได้ระหว่างคนรวยจำนวนน้อยกับคนจนจำนวนมากเป็นที่รู้ของชนบทมากขึ้น นักวิชาการและนักศึกษาวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาเรื่องคอร์รัปชันมากขึ้นทุกที ความตึงเครียดทางด้านการเมืองเริ่มสูงขึ้นในช่วงท้ายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2” (ชำนาญ วัฒนศิริ, 2545 : 117)

1.2.2.2 แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3-4 (พ.ศ. 2515-2524) : จุดเริ่มความสนใจด้านสังคม การกระจายการศึกษา และการสร้างงานในชนบท

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515-2519) เป็นการพัฒนาเพื่อความเท่าเทียมกันเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้านสังคมและการเมืองอันสืบเนื่องมาจากความแตกต่างของผลของการพัฒนาที่มีเฉพาะในกรุงเทพฯ และในสังคมเมือง เกิดความขัดแย้งกันระหว่างผู้ใช้แรงงานหรือกรรมกรกับนายทุนเจ้าของกิจการอุตสาหกรรม จึงทำให้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 ให้ความสำคัญกับปัญหาด้านสังคมเป็นฉบับแรก ดังปรากฏในสาระสำคัญของแผนที่ตระหนักถึงปัญหาความไม่เท่าเทียมกันของสังคมเมืองและสังคมชนบทจึงมุ่งขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานระดับประถมศึกษาสู่สังคมชนบทมากขึ้นเพื่อให้ได้รับบริการของรัฐได้ทั่วถึง อีกทั้งยังมุ่งการพัฒนาด้านสาธารณสุขควบคู่ไปอีกด้วย จากลักษณะสำคัญข้างต้นทำให้ปรับชื่อแผนพัฒนาที่เดิมมุ่งเฉพาะด้านเศรษฐกิจประการเดียว มาเป็น “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ” คือให้ความสำคัญต่อการพัฒนาแก้ปัญหาทางด้านสังคมควบคู่กันไปด้วย อย่างไรก็ตามการขยายการบริการต่างๆ ออกสู่ชนบทเป็นช่วงที่เกิดปัญหาความขัดแย้งด้านการเมืองในเดือนตุลาคมพ.ศ.2516 และ 2519 และได้ส่งผลสำคัญจนถึงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520-2524) ที่ยังคงสืบสานแนวพัฒนาจากแผน ฉบับที่ 3 ที่มุ่งลดช่องว่างและความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบทเพื่อสร้างภาพเท่าเทียมของสังคม จึงเกิดโครงการผันเงินสู่ชนบทหรือโครงการสร้างงานในชนบท มีโครงการพัฒนาระดับหมู่บ้านเกิดขึ้น อีกทั้งยังมุ่งลดอัตราการเพิ่มและปรับปรุงคุณภาพของประชากร ปรับปรุงการบริการทรัพยากรธรรมชาติ และสนับสนุนขีดความสามารถในการป้องกันประเทศ เพื่อความมั่นคงของชาติ (ชำนาญ วัฒนศิริ, 2545: 118)

1.2.2.3 แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5-6 (พ.ศ.2525-2534) : จากการปรับโครงสร้าง และฟื้นฟูเศรษฐกิจสู่ยุคเศรษฐกิจฟองสบู่

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) ยังคงเน้นด้านการกระจายความเจริญออกไปสู่ชนบทในขณะเดียวกันก็ต้องส่งเสริมอุตสาหกรรมต่างๆ ไว้เพื่อดำรงความมั่นคงทางเศรษฐกิจการเงินของประเทศไว้ (เสนาะ อุณาภูล, 2530) มีการวางแผนและพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจเฉพาะขึ้น โดยเริ่มพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก เช่น จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดชลบุรี และจังหวัดระยอง เพื่อเป็นฐานการผลิตและกระจายการพัฒนาอุตสาหกรรมออกจากกรุงเทพฯ และปริมณฑลสู่บริเวณชายฝั่งทะเล มีการพัฒนาท่าเรือน้ำลึกที่ แหลมฉบังและมาบตาพุด มีการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่หลายด้าน เช่น ถนน รถไฟ แหล่งน้ำ ไฟฟ้า ก๊าซธรรมชาติ ในระยะต่อมามีปัญหาด้านสังคม เกิดมลภาวะจากอุตสาหกรรม และมีการใช้นโยบายการคลังที่เข้มงวด เช่น กำหนดเงินกู้ต่างประเทศเพื่อให้เกิดวินัยการคลัง เร่งระดมเงินออมทั้งภาครัฐและเอกชนให้สูงขึ้น และให้มีการประหยัด และลดการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือย การดำเนินงานเพื่อฟื้นฟูสถานะทางเศรษฐกิจข้างต้นมีอาจได้ผลบริบูรณ์ เพราะสถานการณ์ของเศรษฐกิจโลกไม่เอื้ออำนวย เกิดความผันผวนของตลาดโลกที่ส่งผลกระทบต่อการค้าและการพัฒนาประเทศไทยโดยตรง ส่วนแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530-2534) ยังคงเน้นการพัฒนาเพื่อความเจริญทางเศรษฐกิจดังเช่นเดิม แต่เพิ่มแนวทางการพัฒนาคุณภาพของคนเพื่อเป้าหมายทางสังคม และให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาความยากจนในชนบทดุจเดิม ตัวอย่างของแผนงาน โครงการต่างๆ ของแผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ ได้แก่ โครงการสร้างงานในชนบท (กสข.) โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบทตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) โครงการกองทุนพัฒนาชนบทโดยเน้นให้มีกองทุนพัฒนาชนบทระดับจังหวัด อำเภอ โดยดำเนินงานในระดับหมู่บ้าน ฯลฯ การพัฒนาประเทศในช่วงนี้ ได้ส่งผลให้เศรษฐกิจขยายตัวอย่างมั่นคงมากกว่าช่วงเวลาที่ผ่านมา ทำให้คนไทยมีรายได้และมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น แต่ขณะเดียวกัน การขยายตัวดังกล่าวก่อให้เกิดความไม่สมดุลของการพัฒนาหลายประการทั้งในด้านความเหลื่อมล้ำของรายได้ระหว่างกลุ่มครัวเรือน และกลุ่มอาชีพระหว่างภาค และระหว่างชนบทกับเมือง และปัญหาขาดแคลนบริการพื้นฐานได้มีความรุนแรงมากขึ้นจนเกิด “สภาพ ‘คอขวด’ ต่อการพัฒนาในปัจจุบัน อีกทั้งยังมีปัญหาด้านเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ด้านช่องว่างการออมในประเทศและการลงทุนมีแนวโน้มสูงขึ้นมาก ทำให้ขาดดุลบัญชีเดินสะพัดในระดับค่อนข้างสูงถึงร้อยละ 8.5 ของผลผลิตรวมในปี 2534” (ชำนาญ วัฒนศิริ, 2545:122) อย่างไรก็ตามในช่วงปลายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 “เศรษฐกิจฟื้นตัวอย่างมาก มีอัตราการเจริญเติบโตถึงร้อยละ 13.3 ในปี 2531 และเริ่มเข้าสู่ยุคเศรษฐกิจฟองสบู่โดยในปี 2534 มีรายได้ต่อหัวประมาณ 44,300 บาท” (สรรเสริญ วงศ์ช่อม, 2546:8)

1.2.2.4 แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7-8 (พ.ศ. 2535-2544) : จากการพัฒนาที่ไม่สมดุลสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนโดย “พัฒนาคน” เป็นหลัก

จากการพัฒนาตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 แม้ว่าการขยายตัวอย่างสูงของเศรษฐกิจจะมีผลดีต่อเศรษฐกิจส่วนรวมหลายประการก็ตาม แต่การขยายตัวนั้นนอกจากจะก่อให้เกิดความไม่สมดุลในการพัฒนาที่สำคัญๆ ดังกล่าวแล้ว ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 ปัญหาสำคัญ อีกหลายประการที่ชี้ให้เห็นว่าเป็นการพัฒนาที่ไม่สมดุลคือ

...ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การที่เศรษฐกิจไทยเติบโตในระยะที่ผ่านมาอัตราสูง ทำให้มีการระดมทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะ ที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ ประมง และแร่ธาตุมาใช้อัตราสูง อันเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าว ยิ่งไปกว่านั้น การขาดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ผ่านมาก็เป็นสาเหตุสำคัญซ้ำเติมให้ทรัพยากร ธรรมชาติเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว...นอกจากนี้การขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว รวมตลอดถึงการขยายตัวของประชากรในเมือง ได้ก่อให้เกิดปัญหามลพิษในด้านต่างๆ เช่น น้ำเน่า อากาศเสีย เสียงรบกวน กากของเสียและสารอันตรายซึ่งเพิ่มปริมาณมากขึ้น...

(กนกศักดิ์ แก้วเทพ, 2543 :103)

จากปัญหาที่ก่อให้เกิดการพัฒนาที่ไม่สมดุลของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 จึงนำมาซึ่งการทบทวนประเด็นการพัฒนาในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539) เพื่อมุ่งความสมดุลของการพัฒนาทั้งในด้านปริมาณ และคุณภาพ ภายใต้คุณธรรม “ความเป็นธรรม” เป็นตัวกำกับเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่มีคุณภาพและยั่งยืน ดังปรากฏในวัตถุประสงค์หลักของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 ใน 3 ประการ คือ 1) รักษาอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม เพื่อให้การเจริญเติบโตเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และมีเสถียรภาพ 2) การกระจายรายได้และการกระจายการพัฒนาไปสู่ภูมิภาคและชนบทให้กว้างขวางยิ่งขึ้น และ 3) เร่งรัดพัฒนาทรัพยากรมนุษย์คุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ

ดังนั้น แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) จึงได้กำหนดยุทธศาสตร์สำคัญๆ เพื่อแก้ไขสถานการณ์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของประเทศ ในขณะเดียวกันเพื่อพัฒนาสังคมไทยในทิศทางที่ต้องการโดยยึด “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” ยุทธศาสตร์การพัฒนาดังกล่าวมี 6 ด้าน คือ ด้านการพัฒนาศักยภาพคน ด้านการพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมให้

สนับสนุนการพัฒนาคน ด้านการพัฒนาสมรรถนะทางเศรษฐกิจเพื่อสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการพัฒนาประชาธิปไตยและด้านการบริหารจัดการเพื่อการแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติ อาจกล่าวได้ว่าแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนเป็นศูนย์กลาง ดังนั้น กิจกรรมการพัฒนาต่างๆ จะเป็นสื่อหรือเครื่องมือเพื่อพัฒนาคนให้มีศักยภาพในการบริหารจัดการพัฒนาทุกภาคส่วนของประเทศ เริ่มจากชุมชน สังคมและประเทศชาติ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า แผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ได้ปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนา จากที่เคยมอง “คน” เป็น “เครื่องมือ” สำหรับพัฒนาเศรษฐกิจ มาเป็นมองว่า เศรษฐกิจและสภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยหรือเครื่องมือพัฒนาศักยภาพของคน คนจึงเป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนา และถ้าคนสามารถเข้าถึงและพัฒนาศักยภาพของตนได้เต็มที่แล้ว คนก็จะสามารถจัดการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น สังคม และ ประเทศชาติได้อย่างยั่งยืน แต่เป็นที่น่าเสียดาย เพราะในกลางปี พ.ศ.2540 ซึ่งเป็นปีแรกของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 สถานการณ์ และ เงื่อนไขของการพัฒนาประเทศเปลี่ยนไป เพราะประเทศไทยเกิดวิกฤตเศรษฐกิจด้านการเงิน การพัฒนาตามแผนพัฒนาฯ ดังกล่าวจึงมีอาจบรรลุเป้าประสงค์ดังที่ตั้งเอาไว้

1.2.2.5 แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) : การน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นประทีปนำปัญญาในการพัฒนาประเทศ

ดังได้กล่าวแล้วว่า ในช่วงกลางปีพ.ศ.2540 ซึ่งเป็นช่วงที่รัฐบาลเพิ่งจะเริ่มดำเนินการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนา ฉบับที่ 8 ก็เกิดความล่มสลายด้านเศรษฐกิจที่สังคมไทยมุ่งมั่นและให้ความสำคัญมาตลอดในช่วง 4 ทศวรรษที่ผ่านมา และเป็นการพัฒนาที่คล้อยตามกระแสโลกเป็นสำคัญ จนเมื่อเกิดวิกฤตดังกล่าวทำให้กลับมาตรวจสอบตนเองและพบว่า การพัฒนาที่เราวิ่งตามความทันสมัยในทุกด้านแบบตะวันตกนั้น นอกจากจะไม่สามารถตามทันแล้ว ยังตระหนักว่าถ้าการพัฒนาเท่ากับความเจริญเติบโตด้านเศรษฐกิจ การพัฒนานั้นก็จะเป็นมายาหรือเป็นศูนย์หรือไม่อาจสัมผัสแตะต้องได้ เพราะมันล่มสลายไปหมด แต่ผลแห่งการวิกฤตครั้งนี้ จึงเป็นเหมือนโอกาสที่ทำให้ค้นพบว่า “คน” ของเรานั้นยังต้องได้รับการพัฒนาให้มีปัญญาที่จะรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงอันสำคัญของโลกและต้องปรับแนวคิดดังกล่าวนี้นี้จึงนำไปสู่ การสืบสานการพัฒนาที่ยึด “คน” เป็นศูนย์กลางการสืบทอดจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 กอปรกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้พระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับ “เศรษฐกิจพอเพียง” แก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคลเนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดาฯ พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540 เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจที่ประเทศกำลังประสบอยู่ และในปีต่อไปคือ พ.ศ.2541, 2542 และ 2543 ในวโรกาสเดียวกันนี้พระองค์ก็ได้ทรง เน้นย้ำและทรงอธิบายเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อ พสกนิกร

ในพระองค์คล้ายความกังวลสงสัยและเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น ดังที่ได้อัญเชิญกระแสพระบรมราโชวาท ในปี 2540 มาแสดงไว้ดังนี้

...ถ้าสามารถที่จะเปลี่ยนไปในทางที่จะทำให้กลับมาเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียงไม่ต้องทั้งหมด แม้จะครึ่งหนึ่งก็ไม่ต้อง อาจจะเศษหนึ่งส่วนสี่ก็จะสามารถอยู่ได้ การแก้ไขจะต้องใช้เวลา ไม่ใช่ง่าย ๆ โดยมากคนก็จะใกล้ร้อนเพราะเดือดร้อน แต่ถ้าทำตั้งแต่เดี๋ยวนี้ก็จะสามารถที่จะแก้ไขได้...ความจริงเคยพูดอยู่เสมอในที่ประชุมอย่างนี้ว่า การจะเป็นเช่นนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินนั้นหมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ให้มีพอเพียงกับตัวเอง อันนี้ก็เคยบอกว่าการพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัว จะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอจะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการ ก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก อย่างนี้ท่านนักเศรษฐกิจต่างๆ ก็มาบอกว่าล้ำสมัย คนอื่นเขาต้องมีเศรษฐกิจที่ต้องมีการแลกเปลี่ยน เรียกว่า เป็นเศรษฐกิจการค้า ไม่ใช่เศรษฐกิจพอเพียง เลย์รู้สึกละไม่หรรษา แต่เมืองไทยเป็นประเทศที่มี บุญอยู่ว่า ผลิตให้พอเพียงได้...

(ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคนอื่นๆ , 2549: 41-42)

ดังนั้น เมื่อจะประกอบสร้างแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 เพื่อจะนำมาเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาในช่วงดังกล่าว จึงได้อัญเชิญ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นประทีปนำทางการพัฒนาและการบริหารประเทศ แต่มีข้อสังเกตว่าข้อความที่ปรากฏในหน้าสรุปสาระสำคัญของแผนซึ่งเป็นหน้าแรก หน้าเดียวเท่านั้นที่กล่าวถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งก็มีลักษณะเป็นการถอดรหัสความหมายจำนวน เกือบ 13 บรรทัด เท่านั้น แต่ถึงกระนั้น เมื่อได้พินิจพิเคราะห์แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 อย่างละเอียดก็พบว่า แผนดังกล่าวสะท้อนเจตจำนงอันมั่นที่ความต้องการพัฒนาสังคมไทยให้มีคุณภาพและมีความเข้มแข็ง ทั้งในด้าน “คนดี” มีคุณธรรม จริยธรรม และคนมีคุณภาพชีวิตที่ดี เพื่อพัฒนาสังคม ให้ดีไปด้วย และพัฒนาให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ให้คน “คิดเป็นทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น” โดยให้ทุกคนมีโอกาสได้เข้าสู่ระบบการศึกษาทั้งในระบบนอกระบบและตามอัธยาศัย และ พัฒนาให้เป็นสังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน เป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดี อันเป็นทุนทางสังคมที่จะนำไปสู่สังคมที่มั่นคงและเข้มแข็ง อย่างไรก็

ตามผลกระทบอันสำคัญทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในช่วงแผนพัฒนาฯ ดังกล่าว มิได้เป็นไปตามเจตจำนงอันมั่นใน “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” โดยเฉพาะการพัฒนาให้เกิด “คนดี ระเบิด” มีคุณธรรมจริยธรรมและมีความโปร่งใสตามลำดับ จนกระทั่งเหตุการณ์อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงผู้นำหรือผู้บริหารประเทศเมื่อวันที่ 19 กันยายน 2549 อันเนื่องมาจากวิกฤตด้านจริยธรรมของมนุษย์เป็นสำคัญ ไปสู่การปรับเปลี่ยนเพื่อประกอบสร้างแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ใหม่

1.2.2.6 แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) : การพัฒนาคุณภาพคนด้วย

“คุณธรรมนำความรู้” เพื่อเป็นภูมิคุ้มกัน และขับเคลื่อนการพัฒนาในด้านต่าง ๆ

แผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ปรับเปลี่ยนจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ฉบับเดิมที่มีลักษณะเป็นต้นร่างที่พร้อมที่จะนำมาใช้เป็นแม่แบบของการพัฒนาอยู่แล้ว แต่เนื่องจากเกิดความไม่ปกติด้านบ้านเมือง อันสืบเนื่องมาจากเหตุผลหลายประการ แต่ประการที่ดูจะวิกฤตที่สุด คือ การขายหุ้นของผู้นำรัฐบาลในยุคนี้นี้ที่ไม่ต้องเสียภาษีเมื่อประมาณ ต้นปี 2549 จึงนำมาสู่การประท้วงขับไล่ โดยนำประเด็นเรื่อง การขาดไว้จริยธรรมของผู้นำมาเป็นเครื่องมือการขับไล่ จากนั้นเกิดสภาพบ้านเมืองที่สะท้อนให้เห็นว่ามีการเลือกฝ่ายหรือเลือกข้างระหว่างฝ่ายรัฐบาลกับฝ่ายที่ต่อต้านสื่อมวลชนทุกแขนงนำเสนอทัศนคติในเรื่อง จริยธรรมของผู้นำอย่างหลากหลาย จนถึงจุดอิมตัวอันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ วันที่ 19 กันยายน 2549 “คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” ใช้เหตุ 4 ประการ เพื่อสร้างความชอบธรรมทำในการยึดอำนาจจากรัฐบาลชุดก่อน เหตุผลดังกล่าวคือ 1) ปรากฏโดยแน่ชัดว่า การบริหารราชการแผ่นดิน โดยรัฐบาลรักษาการปัจจุบันได้ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งแบ่งฝ่ายสลายความรู้รักสามัคคีของคนในชาติ อย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ชาติไทย ต่างฝ่ายต่างมุ่งหวังเอาชนะด้วยวิธีการหลากหลายรูปแบบ และมีแนวโน้มว่าจะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น 2) ประชาชนส่วนใหญ่เคลือบแคลงสงสัยการบริหารราชการแผ่นดิน อันสะท้อนไปในทางทุจริต ประพฤติ มิชอบ 3) หน่วยงานองค์กรอิสระถูกรวบงำทางการเมือง ไม่สามารถสนองตอบเจตนารมณ์ตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ทำให้การดำเนินกิจกรรมทางการเมือง เกิดปัญหาและอุปสรรคหลายประการ 4) มีการกระทำที่หมิ่นเหม่ต่อการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพแห่งองค์พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นที่เคารพเทิดทูนของปวงชนชาวไทยอยู่บ่อยครั้ง (ปฏิวัติ 19 ก.ย. 49, 2549:9) เหตุผล 4 ประการ ข้างต้นที่ถูกนำมาใช้สร้างความชอบธรรมในกิจกรรมครั้งนี้จากกล่าวได้ว่าเป็นเหตุที่สัมพันธ์กับ “จริยปฏิบัติ” ทั้งสิ้น จนนำไปสู่แนวคิดการปรับเปลี่ยนแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ใหม่ โดยยังให้ความสำคัญกับการพัฒนา “คน” ให้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาทั้งปวง ซึ่งสืบเนื่องมาแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 แต่ได้ให้ความสำคัญอย่างเข้มข้นกับ “ปรัชญาเศรษฐกิจ

พอเพียง” ที่ได้ัญญะมาเป็นแนวทางการพัฒนาที่แทรกเสริมไว้ในทุกกลยุทธ์ของการพัฒนา โดยมุ่งหวังที่สร้างให้สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” (green and happiness society) โดยเฉพาะการพัฒนาคนที่ยึดโยงเป็นศูนย์กลางเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่กว้างขวางนั้น ต้องอาศัยความรู้และมีความระมัดระวัง ภายใต้การกำกับของคุณธรรมด้านความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน และความเพียรหรือที่ปรากฏในแผนว่า “คุณธรรม นำความรู้”

ที่กล่าวว่าแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 นี้ให้ความสำคัญกับ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” อย่างเข้มข้นนั้น เพราะจากการสำรวจโครงสร้างเนื้อหาของแผนฉบับนี้พบว่ามีบทแบ่งไว้ 5 ตอน หรือ 5 ภาคมี 218 หน้า คือ ตอนที่ 1 เป็น ปฐมบท กล่าวถึง “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับบริบทการพัฒนาประเทศ” จำนวน 21 หน้า (หน้าก-ข) สารสำคัญของตอนนี้ คือ การพัฒนากรอบแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในความหมายเชิงทฤษฎี คือ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาการดำรงชีวิตและดำรงชาติที่ก้าวพ้นเพดานความคิดแบบตะวันตกที่มีลักษณะเป็นเอกนิยมและทวินิยม แต่มีลักษณะเป็น “พหุนิยม” ที่ยอมรับการดำรงอยู่ร่วมกันของสรรพสิ่ง โดยไม่จำเป็นต้องมีความขัดแย้ง เพราะมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทยที่เชื่อมโยงทุกมิติของวิถีชีวิตเข้าด้วยกัน และมีลักษณะเป็นพลวัต เป็นสากลเข้าใจง่าย และนำไปปฏิบัติได้จริง จึงมีพลังสูงในการกระตุ้นให้ผู้ปฏิบัติมีความสุขได้ตามอัตภาพที่เหมาะสมกับสถานะของตน โดยปรับประยุกต์ใช้ได้กับทุกระดับของสังคม ตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน และรัฐ และที่สำคัญมีความสมสมัยในการชี้นำสังคมให้พ้นวิกฤตได้ และใช้เป็นแนวทางสำหรับประเทศภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ได้เป็นอย่างดี โดยมีแนวทางการพัฒนาประเทศตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 4 องค์ประกอบ คือ 1) แนวคิดหลัก คือ แนวทางการดำรงอยู่และการปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับตั้งแต่ครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนา และ บริการประเทศให้ดำเนินไปในทางสายตรง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ 2) เป้าประสงค์ คือ ให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี 3) หลักการ คือ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี พอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน 4) เงื่อนไขพื้นฐาน คือ จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอนและขณะเดียวกัน จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549 : ๓-๓๓) ตอนที่ 2 ปรากฏใน ส่วนที่ 1 “สรุปสาระสำคัญ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ

สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554)” จำนวน 20 หน้า (หน้า น-ฮ) กล่าวถึงภาพรวมของการพัฒนาตามแผนพัฒนาฯ ตั้งแต่ฉบับที่ 8, 9 ในแง่ปัญหาและผลกระทบจากกระแสโลก และมีความจำเป็นที่ต้องปรับเปลี่ยน มโนทัศน์การพัฒนาในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 โดยอัญเชิญ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวทางการพัฒนา โดยเฉพาะประเด็นที่กล่าวถึงสถานะด้านสังคมของประเทศในสภาพปัจจุบันว่า กำลังประสบปัญหาวิกฤตการณ์ซึ่งเป็นผลกระทบจากการเลื่อนไหลทางวัฒนธรรมต่างชาติ ผ่านสื่อสารมวลชนแขนงต่างๆ โดยขาดการคัดสรรกลั่นกรอง ทำให้คุณธรรมและจริยธรรมลดลง สถาบันครอบครัว การศึกษาและศาสนา ที่เคยกลม่อเมลาให้การศึกษาศึกษาและปลูกฝังศีลธรรมจริยธรรม ลดบทบาทลง จึงต้องปรับตัวและการพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่ขับเคลื่อนการพัฒนาในด้านต่างๆ ด้วย “ความรอบรู้” ที่สอดคล้องต้องกับวิถีชีวิตสังคมไทยรวมทั้งต้องเสริมสร้างศีลธรรมและสำนึกใน “คุณธรรม” จริยธรรมในการปฏิบัติหน้าที่และดำเนินชีวิตด้วยความวิริยะ อันจะเป็นภูมิคุ้มกันในตัวที่ถึงพร้อมที่เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งได้ตลอดเวลา การขับเคลื่อนตามแนวคิดการพัฒนาดังกล่าว เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์การพัฒนาสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” และ “คนไทยมีคุณธรรมนำความรอบรู้ รู้ทันโลก...” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549 : ม) นอกจากนี้ ในส่วนนี้ยังได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศภาพรวม 5 ด้าน คือ ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมโดยผู้สังคมแห่งภูมิปัญญา และการเรียนรู้ ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลและยั่งยืน ยุทธศาสตร์การพัฒนา บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพและการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และ ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการประเทศ ตอนที่ 3 ปรากฏใน ส่วนที่ 2 คือ บทที่ 1 “การเปลี่ยนแปลงของบริบทการพัฒนาในกระแสโลกาภิวัตน์ สถานะ และทิศทางการปรับตัวของประเทศไทย” จำนวน 46 หน้า (หน้า 1-46) ตอนที่ 4 ปรากฏใน ส่วนที่ 3 คือ การขับเคลื่อนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 สู่อการปฏิบัติ มีเนื้อหาแบ่งเป็น 6 บทด้วยกัน เริ่มตั้งแต่ บทที่ 2 “ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้” จำนวน 18 หน้า (หน้า 47-64) บทที่ 3 “ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ” จำนวน 12 หน้า (หน้า 65-76) บทที่ 4 “ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลและยั่งยืน” จำนวน 20 หน้า (หน้า 77-96) บทที่ 5” ยุทธศาสตร์การพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ และการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม” จำนวน 20 หน้า (หน้า 97-116) บทที่ 6 “ยุทธศาสตร์การเสริมสร้าง ธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการประเทศ” จำนวน 20 หน้า (หน้า 117-136) และบทที่ 7 “การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ สู่อการปฏิบัติและการติดตามความประเมินผล” จำนวน 76 หน้า (หน้า 137-152) และ ตอนที่ 5 ปรากฏในภาคผนวก ซึ่งมี 3 ภาค คือ ภาค 1 เรื่อง “แนวทางการลงทุนในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10” ภาค 2 เรื่อง “กรอบแนวทางการ

พัฒนาคุณภาพแผนพัฒนาฯฉบับที่10” และ ภาค 3 เรื่อง “การศึกษาวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ในช่วงแผนพัฒนาฯฉบับที่10” รวมทั้ง 3 ภาคผนวกมี 25 หน้า (หน้า 153-177)

จะเห็นได้ว่า ตอนที่ 4 ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาที่เป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาดัง 5 ด้านนั้น ได้นำส่วนของตอนที่ 2 คือ สรุปสาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 และ ตอนที่ 3 ส่วนที่ 2 การเปลี่ยนแปลงของบริบทการพัฒนาในกระแสโลกาภิวัตน์ สถานะ และวิสัยทัศน์ของประเทศไทย มาปรับขยายให้เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้นภายใต้แนวทางการพัฒนาตาม “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ที่แทรกเสริมไว้ในทุกองค์ประกอบซึ่งก็ได้ปรับมาจากความแจ่มชัดของมโนทัศน์ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับบริบทการพัฒนาประเทศ” ในตอนที่ 1 ส่วนที่เป็นปฐมบท นั่นเอง

1.2.3 ปัญหาจากการพัฒนาและการพัฒนาที่สอดคล้องกับสังคมไทย

จากหัวข้อ “การพัฒนาในบริบทของสังคมไทย” ที่ผ่านมานั้นผู้วิจัยได้นำเสนอแนวทางการพัฒนาสังคมไทยจาก แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-10 และชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาฯในบริบทของสังคมไทยมีความเป็นมาและคลี่คลายขยายตัวไปอย่างไรบ้างในหัวข้อนี้ จะเป็นการนำเสนอให้เห็นว่าเกิดปัญหาใดบ้างในช่วงของการพัฒนาตามแผนดังกล่าว และเมื่อเกิดปัญหาแล้วสังคมไทยควรจะมีรอบคิดและทิศทางพัฒนาอย่างไรที่จะสอดคล้องกับสังคมไทยโดยแบ่งประเด็นย่อยในการศึกษา ดังนี้

1.2.3.1 ปัญหาจากการพัฒนา

ได้กล่าวไปบ้างแล้วว่าปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาประเทศจากแผนพัฒนาฯ ฉบับต่างๆ ว่ามีผลกระทบต่อสังคมอย่างไร ในที่นี้จะกล่าวถึงภาพรวมของปัญหาที่เกิดจากแผนพัฒนาฯ ที่ใช้มาแล้ว 9 ฉบับ เพื่อนำไปสู่ทางเลือกของการพัฒนาที่เหมาะสมกับสังคมไทย โดยจะนำเสนอเป็น 3 ช่วงคือ ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-7 ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 และ ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9

1) ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-7 (พ.ศ. 2504-2539)

ช่วงนี้พบว่ามีปัญหาอันอาจสรุปเป็นภาพรวมได้ว่า ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-2 นั้นเน้นการสร้างเศรษฐกิจเติบโตทางเศรษฐกิจ ด้วยการลงทุนกระจายการพัฒนาทางด้านโครงสร้างพื้นฐานด้านถนน ประปาและไฟฟ้าแต่ก็นำไปสู่ปัญหาช่องว่างการกระจายรายได้ และคุณภาพชีวิตของคนในชนบท แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 ให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านสังคมควบคู่กับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ต่อมาแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 เกิดความผันผวนด้านการเมืองและวิกฤตการณ์น้ำมัน เกิดปัญหาขาดดุลการค้าและดุลบัญชีเดินสะพัดอย่างรุนแรง แผนพัฒนาฯ

ฉบับที่ 5-6 เน้นการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ โดยการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และแก้ปัญหาความยากจนมากขึ้น กอปรกับการฟื้นตัวของเศรษฐกิจโลกส่งผลให้ภาวะเศรษฐกิจส่วนรวมขยายตัวอย่างมากเกินกว่าพื้นฐานทางเศรษฐกิจจะรองรับได้ จึงนำสู่การปรับแนวคิดเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 โดยการรักษาระดับการเจริญเติบโตอย่างเหมาะสม ควบคู่กับการรักษาเสถียรภาพ การกระจายรายได้ที่เป็นธรรม ตลอดจนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม การพัฒนาช่วงดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหาที่มีลักษณะที่ไม่สมดุล ดังความที่ว่า

...อยู่บนพื้นฐานความไม่สมดุลของการพัฒนา กล่าวคือ ปัญหาความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้และผลประโยชน์จากการพัฒนาระหว่างภาคชนบทกับเมืองและระหว่างกลุ่มคนในสังคม ยังเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคน ทั้งก่อให้เกิดปัญหาสังคมอื่นๆ ตามมา อาทิ ปัญหายาเสพติดและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ขณะเดียวกันทรัพยากรธรรมชาติถูกใช้อย่างสิ้นเปลือง... จึงนำไปสู่ข้อสรุปผลการพัฒนาที่ว่าแม้เศรษฐกิจขยายตัวในระดับดี แต่สังคมมีปัญหาและการพัฒนาไม่ยั่งยืน

(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544:4)

อาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาในช่วงข้างต้น เป็นการพัฒนาในยุคเริ่มแรกของโลกสมัยใหม่ที่อยู่ในสถานะ “ไร้พรมแดน” ด้วยความเจริญของเทคโนโลยีการสื่อสารที่สามารถแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารต่างๆ ได้อย่างรวดเร็วและทั่วถึง การพัฒนาของสังคมไทยมีอาจเล็งที่จะได้รับอิทธิพลหรือผลกระทบนี้ได้ ดังที่ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึงผลกระทบจากการพัฒนาในยุคโลกไร้พรมแดนเพื่อความทันสมัยไว้ว่า

... การพัฒนาสมัยใหม่มีวัตถุนิยม บริโภคนิยม และเงินเป็นสรณะ หรือมีโลกจริตเป็นพลังขับเคลื่อนจึงนำไปสู่การแข่งขัน... การพัฒนาในแนวทางปัจจุบันได้ดำเนินมานานพอสมควร ปรากฏว่าช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยต่างกว้างมากขึ้น... ในประเทศไทยในปี 2518 คนจนร้อยละ 20 ข้างล่างเป็นเจ้าของรายได้ร้อยละ 6 หลังจากพัฒนาไป 20 ปี สัดส่วนรายได้ของกลุ่มคนจนลดลงไปเหลือร้อยละ 3.5 และกำลังลดลงต่อไปอีก ช่องว่างระหว่างรายได้ทำให้เกิดปัญหาทางจิตใจ ทางสังคมและการเมืองตามมา... สิ่งแวดล้อมถูกทำลายอย่างยับเยินทั้งป่าไม้ ป่าชายเลน

หน้าดิน ต้นน้ำ ลำธาร แม่น้ำ อากาศ ... ขาดความเป็นปึกแผ่นของ
 ครอบครัวยุคใหม่ และความ ล่มสลายของชุมชน ทำให้มนุษย์ขาดความอบอุ่น
 และขาดภูมิคุ้มกันนำไปสู่ปัญหาทางจิตใจและสังคมอย่างรุนแรง...มนุษย์
 ไม่สามารถเผชิญกับความซับซ้อนผันผวนของเรื่องทั้งหมดข้างต้นได้
 จึงปรากฏออกมาเป็นความเครียด... มนุษย์ควรจะอยู่เย็น เป็นสุข สุข
 กายสบายใจ แต่ต้องเครียดต้องเดือนร้อน ต้องวิตกกังวล หดหู่ หมัดหวัง
 ติดยาเสพติด มาตัวตาย มาคนอื่นด้วยความรุนแรงนานาประการ
 ทั้งหมดบ่งว่ามนุษย์วิกฤต

(ประเวศ วะสี, 2543:4)

ผลกระทบน่านับประการของการพัฒนาในช่วงดังกล่าวนี้ อาจกล่าวได้ว่ามี “มนุษย์” เป็นศูนย์
 รวมของปัญหา และต้นเหตุที่จะขจัดปัญหาจากการพัฒนา (ที่ไม่พึงประสงค์) ได้นั้นต้องเสริมสร้าง
 ความเข้มแข็ง ด้วยการพัฒนา “มนุษย์” เป็นสำคัญและด้วยหลักคิดนี้จึงนำไปสู่การปรับเปลี่ยนแนว
 ทิศทางการพัฒนาในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8

2) ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544)

ด้วยเหตุที่ประจักษ์แจ้งว่า การพัฒนาที่ผ่านมาเป็นการพัฒนาใน
 ลักษณะ “เศรษฐกิจขยายตัวดี แต่สังคมมีปัญหา และการพัฒนาไม่ยั่งยืน” อันนำไปสู่ “วิกฤต
 มนุษย์” จึงต้องปฏิรูปความคิด และคุณค่าใหม่ เพื่อการพัฒนาสังคมไทยในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8
 โดยเน้นให้ “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” และใช้เศรษฐกิจเป็นประหนึ่งเครื่องมือช่วยพัฒนา
 ให้คนมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น แผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ไม่ทันได้ใช้จนครบวาระ เพราะใน
 ปีแรกของแผน ก็เกิดวิกฤตเศรษฐกิจรุนแรง และส่งผลกระทบต่อคนและสังคมเป็นจำนวนมาก
 เหตุแห่งการเกิดวิกฤตครั้งนี้สืบเนื่องจากผลึกของการพัฒนาที่มุ่งเน้นเศรษฐกิจแบบเสรีบนพื้นฐาน
 ของวิธีการผลิตแบบ ทุนนิยมที่ทุกอย่างต้องพึ่งพาต่างประเทศ บริษัทข้ามชาติเข้ามาครอบงำมาก
 ขึ้น และโครงสร้างเศรษฐกิจที่พึ่งพาการส่งออก และการค้าระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นสาเหตุที่มี
 สามารถควบคุมการตอบสนองความต้องการในภาคอุตสาหกรรมของตนได้ (อรสุดา เจริญรัตน์,
 2546:33) หรือกล่าวอีก นัยหนึ่งว่า โครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมืองแบบผูกขาด รวมศูนย์
 อำนาจอยู่ในมือของคนกลุ่มน้อย นโยบายและการดำเนินงานพัฒนาประเทศมีข้อผิดพลาด คือ เน้น
 ให้ต่างชาติมาลงทุนส่งออกอุตสาหกรรม แต่ไม่เน้นสร้างงาน และกระจายรายได้ และทั้งมีลักษณะ
 นี้อลตราผลประโยชน์ใส่ตนของรัฐบาลหลายชุดที่ผ่านมา ตลอดจนระบบการศึกษา วิจัย และการ
 จัดการข้อมูลล้าหลัง ด้อยประสิทธิภาพ (วิทยากร เชียงกุล, 2541: 13) หรืออาจกล่าวได้ว่าเกิดจาก
 “ความโลภ มั่งง่ายของนักการเมือง นายทุน นายธนาคาร เทคโนโลยีไทยต่อทุนการเงินของ

ระบบโลกาภิวัตน์ ทำให้เศรษฐกิจไทยเสียดุลจนเกิดวิกฤตกระทบต่อประชาชนอย่างรุนแรง” (ธีรยุทธ บุญมี, 2549:41)

หากพินิจมุมมองจากผู้รู้ข้างต้นอย่างใคร่ครวญแล้วจะพบลักษณะร่วมของต้นตอหรือเหตุแห่งวิกฤตเศรษฐกิจครั้งนี้ คือ “มนุษย์” ที่ขาด “ปัญญา” ที่รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของมาลาโลกาภิวัตน์ และก็ขาดไว้คุณธรรมด้านความซื่อสัตย์ แต่กลับอุดมไปด้วยความโลภและมั่งง่าย และหากกล่าวให้ ลึกลงไปกว่านั้น ก็คือ ขาดความเข้าใจในรากแห่งวิถีแบบไทยที่อิงแอบแนบแน่นกับพุทธศาสนา ที่สอนให้ใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาทและไม่ฟุ้งเฟ้อ

3) ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549)

หลังจากที่ได้ประจักษ์ว่า ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ มีสาเหตุที่สำคัญมาจากปัญหาความด้อยคุณภาพของคนเป็นส่วนใหญ่ เช่น เกิดจากความโง่เขลา ความไม่รู้ ความเห็นแก่ได้ ความไม่ซื่อสัตย์และขาดจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม กอปรกับช่วงเวลาดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระบรมราโชวาท เรื่อง เศรษฐกิจ พอเพียงในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540 จึงได้อัญเชิญมาเป็น ปรัชญานำทาง การพัฒนาในแผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ แต่เมื่อพินิจพิเคราะห์ในแผนพัฒนาฯ ฉบับนี้แล้วก็พบว่าแม้จะใช้ “นโยบายเศรษฐกิจพอเพียงของพระเจ้าอยู่หัวเป็นตัวตั้ง เป็นปรัชญาแห่งการพัฒนาแต่ไปดูข้างในเป็นแต่หน้าแรกเท่านั้นที่เป็นเศรษฐกิจพอเพียง ข้างในหาไม่เจอเลย...” (พระเทพโศภณ, 2546:13) และผลของการพัฒนาประเทศแม้จะสามารถผลักดันให้เศรษฐกิจขยายตัวได้อย่างมีเสถียรภาพ และมีความหลากหลายมากขึ้น แต่ก็พบว่า

... ประเทศไทยยังคงมีปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจสังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม และการบริหารจัดการที่ยังขาดสมดุล การพัฒนาดังกล่าวจึงยังไม่สอดคล้องเป็นไปตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเท่าที่ควร เศรษฐกิจของประเทศไทยยังพึ่งพาภายนอกและไม่เข้มแข็งพอที่จะเป็นภูมิคุ้มกันต่อภาวะความผันผวนจากกระแสโลกาภิวัตน์ ... ขณะที่ภูมิคุ้มกันของสังคมไทยลดลง จากกระแสบริโภคนิยม เกิดความย่อหย่อนทางศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม ลดลง เช่นเดียวกับการให้คุณค่าศักดิ์ศรี ความเป็นคนเสื่อมถอยลง...

(สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549:๙)

เหตุแห่งผลของการพัฒนาที่เป็นไปตามข้อความข้างต้นนั้นอาจเป็นเพราะนโยบายของผู้นำรัฐบาลขณะนั้นซึ่งเป็นนักธุรกิจ พร้อมกับกลุ่มนักการเมืองทุนนิยมเข้ามาบริหารประเทศ จึงมอง

เรื่องของ “เงิน” และเศรษฐกิจมานำการพัฒนาประเทศ โดยมีเป้าหมายที่ความเป็นหนึ่งในเอเชีย จึงนำเสนอนโยบายต่างๆ ของตน “สวนกระแส” ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยเน้น “ประชานิยม” คือ มุ่งการบริหารประเทศเพื่อให้ถูกใจประชาชนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในชนบทให้มีลักษณะของความรวดเร็วทันใจ ไม่มีอะไรยุ่งยาก ตัดสินใจคนเดียว และสร้างความเข้าใจที่แน่นแฟ้น ลักษณะดังกล่าวมีส่วนสำคัญต่อการเสริมสร้างค่านิยมผิดให้กับประชาชน เช่น การเป็นหนี้ นิยมเสี่ยงโชค ทำเรื่องผิดให้ ถูกกฎหมายและศีลธรรม อีกทั้งภาพลักษณ์ของผู้นำประเทศในยุคนี้ที่มีความพร่องทางคุณธรรมด้านความซื่อสัตย์ความเสียสละเพื่อส่วนรวม จึงนำไปสู่การยุบสภา และการเปลี่ยนแปลงการปกครองด้วยเหตุผล 4 ประการที่สะท้อนการบริหารประเทศที่ขาดความชอบธรรม ขาดความซื่อสัตย์สุจริต ในช่วงนี้เองที่เกิดปรากฏการณ์โหยหาคนดีมีคุณธรรมอย่างมากทั้งในรูปแบบของบทความ หรือ รายการต่างๆ ตามที่ปรากฏทั้งสื่อสิ่งพิมพ์และวิทยุโทรทัศน์ ดังปรากฏในบทความหนึ่งที่ผู้เขียนบทความอ้างถึง วาทะธรรมของท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุที่ว่า “ศีลธรรมไม่กลับมาโลกาวินาศ” เพราะศีลธรรม หมายถึง “สิ่งปกติ” หรือ “สิ่งที่ทำให้งปกติ” และกล่าวว่า ที่โลกไม่ปกติอยู่ทุกวันนี้ก็เพราะมนุษย์ขาดไว้ศีลธรรม และผู้เขียนบทความได้โยงมาถึงความไม่ปกติของสังคมการเมืองของไทยในขณะนั้นว่า

... ความไม่เป็นปกติทางการเมืองดังเป็นอยู่คือ สภาอภิธรรมทั้งรัฐบาล รัฐสภา ตุลาการ ทั้งรัฐธรรมนูญ และผู้มีอำนาจฉายไข้อย่างฉ้อฉล จนกลายเป็นการผูกขาดอำนาจฝ่ายเดียว ความไม่เป็นปกติทางสังคม เกิดจากการใช้อำนาจปกครองที่ไม่เป็นปกติจึงก่อผลไม่ปกติทั้งหลายในสังคม เช่น ปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ปัญหายาเสพติด ไปจนนักเรียนไล่ล่าชีวิตกันทางเว็บไซต์ ความฟุ่มเฟือย มั่วสุม เสพสุขกันไปวันๆ ผู้คนขาดวิสัยทัศน์ ตกเป็นทาสของสังคมบริโภค ความไม่ปกติทางเศรษฐกิจ คือ ความถักถักในมาตรฐานทางชนชั้น... ผู้มีอำนาจใช้เงินต่อเงิน เชื่อมระบบทุนนิยมโลกาภิวัตน์สามานย์ หว่านหนึ่ให้คนจน พร้อมแจกถุงกอม ยาหอมไปพลาต่างๆ ยักย้ายถ่ายเทหนึ่ให้ต่างชาติครอบงำ... ผู้มีอำนาจได้ใช้อำนาจอย่างไม่เป็นปกติในทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองอยู่นี้...

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2549:59)

เมื่อ “คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ได้ยึดอำนาจจากคณะผู้บริหารประเทศ ด้วยเหตุผล 4 ประการ และประการหนึ่งได้สะท้อนให้เห็นภาพลักษณ์ของผู้นำขณะนั้นว่าขาดไว้ซึ่งคุณธรรมด้านความซื่อสัตย์ กอปรกับ

กระแสการโยกย้าย “คนดีมีศีลธรรม” จึงนำไปสู่ การประกอบสร้างแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ที่ยังยึด “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาทั้งปวง และมุ่งพัฒนาคนเหล่านั้นด้วย “คุณธรรมนำความรู้” ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1.2.3.2 การพัฒนาที่สอดคล้องกับสังคมไทย

ในประเด็นนี้จะกล่าวถึง แนวคิด และรูปแบบการพัฒนาที่สังคมไทยควรจะนำไปเป็นแบบอย่างของการพัฒนา คือ การพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 การพัฒนาที่ยั่งยืนตามแบบสังคมไทย และ การพัฒนา มนุษย์ ดังจะกล่าวถึงตามลำดับ ดังนี้

1) การพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554)

การพัฒนาตามแผนนี้ยังคงยึด “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาทั้งปวง โดยสืบทอดจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 และอัญเชิญปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นปรัชญา นำทางการพัฒนา เช่นเดียวกับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 แต่ในส่วนที่ต่างกัน คือ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ได้ใส่ใจให้ความสำคัญอย่างเข้มข้นกับปรัชญาดังกล่าวไว้ในส่วนที่เป็น “ปฐมบท” ที่กล่าวถึงสาระสำคัญของปรัชญานี้ไว้ถึง 21 หน้า และได้กล่าวถึงความจำเป็นที่ต้องนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นประทีปนำทางแห่งการพัฒนา อันนอกเหนือจากกระแสเรียกร้อง โหยหากคนดีมีคุณธรรมจากภายนอกแล้ว คือ การมองว่า การพัฒนาที่ผ่านมา... “ไม่สอดคล้องเป็นไปตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง... ภูมิคุ้มกันของสังคมไทยลดลงจากกระแสบริโภคนิยม เกิดความย่อหย่อนทางศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรมลดลง เช่นเดียวกับการให้คุณค่าศักดิ์ศรีความเป็นคนที่เสื่อมถอยลง...” (สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549: ๙) โดยนัยนี้จึงสะท้อนให้เห็นคุณูปการอันสำคัญอย่างสูงสุดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่จะทำหน้าที่พัฒนากล่อมเกลา “คน” ให้เกิด ศีลธรรมคุณธรรม และจริยธรรม อันเป็นคุณลักษณะพื้นฐานของมนุษย์ที่พึงมี พึงเป็น ที่กำลังเหือดแห้งหายไปในยุคปัจจุบันนี้ การน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาปรับใช้ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 นอกจากจะมุ่งขจัดปัญหาการพัฒนาที่มี “คน” เป็นต้นเหตุแห่งปัญหาแล้ว ยังมุ่งไปสู่การพัฒนาประเทศไทยในระยะ 10-15 ปีข้างหน้า ให้มีลักษณะ

... เป็นการพัฒนาแบบองค์รวมที่ยึด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” อยู่บนพื้นฐานของ “คุณภาพเชิงพลวัต” ที่เชื่อมโยงทุกมิติอย่างบูรณาการ ทั้ง มิติตัวคน สังคม และวัฒนธรรม เศรษฐกิจสิ่งแวดล้อมและการเมือง... โดยให้ความสำคัญกับการนำทุนของประเทศที่มีศักยภาพ และความ

ได้เปรียบด้านอัตลักษณ์คุณค่าของชาติทั้ง “ทุนสังคม” “ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” และ “ทุนเศรษฐกิจ” มาใช้ประโยชน์อย่างบูรณาการและเกื้อกูลกัน พร้อมทั้งเสริมสร้างให้แข็งแกร่งเป็นเสมือนเสาเข็มหลักในการพัฒนาประเทศให้มั่นคงและสมดุล ควบคู่ไปกับการเสริมสร้างระบบและวัฒนธรรม ธรรมเนียมปฏิบัติ และประชาธิปไตยในทุกภาคส่วนและทุกระดับ โดยใช้ ความรอบรู้ คุณธรรม และความเพียรในกระบวนการพัฒนาที่อยู่บนหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดี ให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ได้เป็นอย่างดี เพื่อนำไปสู่สังคมไทยที่พึงปรารถนา คือ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน”...

(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549:ฉ-ค)

การพัฒนาข้างต้นผ่านองค์ประกอบหลัก 4 ประการ คือ แนวคิดหลัก ซึ่งมุ่งการพัฒนาประชาชนทุกระดับ ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง เป้าประสงค์ มุ่งให้สมดุลพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านวัตถุสังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอก หลักการ มุ่งให้เกิดความพอเพียง คือพอประมาณ และมีเหตุผล และต้องมีระบบภูมิคุ้มกัน ต่อผลกระทบอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลง และเงื่อนไขพื้นฐานซึ่งต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังต่อการนำวิชาการมาวางแผนพัฒนาทุกขั้นตอน พร้อมทั้งเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้สำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และใช้ความรอบรู้ที่เหมาะสมดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และรอบคอบ

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกต ในองค์ประกอบที่เป็น เงื่อนไขพื้นฐาน ในส่วนที่เป็นการเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจด้วยคุณธรรมของคนในชาตินั้น แผนพัฒนาฯ ฉบับนี้เน้นเป็นพิเศษโดยใช้คำว่า “โดยเฉพาะ” เจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับ ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่า บุคคลเหล่านี้มีบทบาทสำคัญยิ่งในฐานะที่เป็นกลไกอันสำคัญต่อการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ ซึ่งจะสำเร็จ หรือ ล้มเหลวก็อยู่ในมือของบุคคลเหล่านี้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้ความรู้ ทฤษฎี ครอบรอบภายใต้การกำกับอย่างเข้มแข็งด้วยคุณธรรมต่างๆ หรือ อีกนัยหนึ่งก็คือ ต้องมี “คุณธรรมนำความรู้” นั่นเอง

จากองค์ประกอบ 4 ประการข้างต้น สามารถนำมาสร้างกระบวนการพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยยึดหลัก “ความพอเพียง” ซึ่งมีคุณลักษณะ 3 ประการ คือ การใช้หลัก “ความมีเหตุผล” เพื่อวิเคราะห์ทำความเข้าใจสถานะของประเทศไทยว่ามีจุดอ่อนจุดแข็งในการ

พัฒนาเรื่องใดบ้าง และภัยคุกคามต่างๆ เพื่อจะรับมือกับสถานการณ์ต่างๆ ได้ โดยพินิจพิจารณาให้ อย่างมีเหตุผล เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจเกี่ยวกับ “ความพอประมาณ” เพื่อสร้างความสมดุลในการ พัฒนาระบบพื้นฐานความพอดีระหว่างความสามารถในการพึ่งตนเองกับความสามารถในการแข่งขัน ในเวทีโลกและมีการเตรียม “ระบบภูมิคุ้มกัน” ด้วยการบริหารจัดการความเสี่ยงพร้อมรับผลกระทบ จากการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ผ่านกระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาทุกขั้นตอนซึ่งต้องใช้ “ความรู้” ที่ต้องรอบคอบระมัดระวังสอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคมไทยและต้องเสริมสร้างศีลธรรมใน จิตใจของคนในชาติทุกภาคส่วนและทุกระดับ ด้วย “คุณธรรม” ด้านความซื่อสัตย์ สุจริต และความ มุ่งมั่นวิริยะ ซึ่งสรุปเป็นสาระสำคัญ โดยปรับประยุกต์จากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (สำนักงาน คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549 : 34) ได้ดังนี้

ตารางที่ 1 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

องค์ประกอบ 4 ประการ	สาระสำคัญแต่ละองค์ประกอบ
1. แนวคิด	➢ ดำเนินชีวิตด้วยทางสายกลาง ดำรงและปฏิบัติตนในทุกระดับ ทั้ง ครอบครัวยุคนานาชาติ ชุมชน และรัฐ เพื่อพัฒนาและบริหารประเทศ
2. หลักการ	➢ ดำรงและปฏิบัติตนโดยยึดหลัก 3 ประการ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตนเอง
3. เงื่อนไข	➢ การดำเนินชีวิตตามทางสายกลาง ด้วยหลักการ 3 ประการได้ จะต้องมียุทธศาสตร์ด้านความรอบรู้อย่างรอบคอบ ทั้งรู้ในตน และใน เนื้อหาวิชา ด้านคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และด้านความเพียร หรือวิริยะ มุ่งมั่นและอดทน
4. เป้าประสงค์	➢ เพื่อดำรงตนอย่างบูรณาการ ทั้งด้านวิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคม และ การเมือง อย่างสมดุล มั่นคง เป็นธรรมอย่างยั่งยืนและพร้อมรับการ เปลี่ยนแปลง

2) การพัฒนาที่ยั่งยืนตามแบบสังคมไทย

การพัฒนาที่ยั่งยืน มาจากคำในภาษาอังกฤษว่า sustainable development เป็นการพัฒนาลักษณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาแบบองค์รวมโดยมุ่งเน้นการพัฒนาที่คำนึงถึง ถึงแวดล้อมเป็นสำคัญ (Adams, 1990 : 14) เพราะการพัฒนาที่ผ่านมาเน้นการพัฒนา อุตสาหกรรม เพื่อมุ่งความทันสมัยจนก่อให้เกิดปัญหาจากธรรมชาติอย่างคาดคิดสำนึกว่าร่วม อันเป็นเหตุให้เกิดมลภาวะ ในลักษณะต่างๆ มากมายจนนำไปสู่การประชุมสหประชาชาติที่ว่าด้วย ถึงสิ่งแวดล้อมมนุษย์ (The United Nations Conference on The Human Environment) ที่กรุงสต็อก

โฮล์ม ประเทศสวีเดน เมื่อปี ค.ศ.1972 ถือเป็นการประชุมที่ทำให้โลกหันมาสนใจปัญหาเรื่องการพัฒนากับสิ่งแวดล้อม สำหรับสังคมไทยนั้นก็ขานรับการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อนำมาปรับใช้โดยผ่านมุมมองของนักวิชาการสาขาต่างๆ ทั้งเศรษฐศาสตร์ นักวัฒนธรรมศึกษาและนักพุทธศาสนศึกษา เช่น ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2536 : 147) ได้ให้ทัศนะการพัฒนาที่ยั่งยืนว่าเป็น “การพัฒนาแบบยั่งยืนยาวนาน คือ การแสวงหาระบบเศรษฐกิจ ซึ่งมีศักยภาพสูงพอที่จะปรับปรุง และรวมทั้งรักษาคุณภาพชีวิตให้ดำรงอยู่อย่างยาวนานได้” ส่วน ประเวศ วะสี (2537 : 15) กล่าวถึง การพัฒนาที่ยั่งยืนว่าเป็น “การพัฒนาอย่างได้สมดุล หรือการพัฒนาทุกด้านอย่างเชื่อมโยง คือ ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และ การเมือง “การกลับไปหาคุณค่าของมนุษย์และ วัฒนธรรมให้กลับมาเป็นหัวใจของการพัฒนาเศรษฐกิจ เทคโนโลยีและสังคม เพื่อให้เกิดความสมดุลในการพัฒนาและนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน” สำหรับท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้มีบทบาทสำคัญต่อการนำเสนอโมทัศน์การพัฒนาที่ยั่งยืนให้เกิดความรู้และเข้าใจได้แจ่มชัดยิ่งขึ้น โดยการเขียนหนังสือชื่อ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” และได้อธิบายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่มีทั้งลักษณะ “รวม” และ “ต่าง” จาก นักคิดนักวิชาการท่านอื่นโดยเริ่มจากวิกฤตจากการพัฒนาที่ผ่านมาเพราะ ได้รับอิทธิพลหรือกระแสการพัฒนาจากตะวันตก ซึ่งอยู่ในฐานคิดที่ผิดพลาดใน 3 ระดับ คือ เป็นไปตามกระแสการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน ตามอย่างประเทศที่พัฒนาแล้วทั้งหลาย ดำเนินการพัฒนา ด้วยการกระตุ้นแรงจูงใจที่ไม่ถูกต้องเนื่องจากผู้นำหรือผู้บริหารประเทศไม่เข้าใจเพียงพอต่อปัจจัยที่ทำให้เกิดการพัฒนาในประเทศที่พัฒนานาน้ามาก่อน และ ประชาชนเข้าร่วมกระบวนการพัฒนา โดยไม่มีการศึกษาที่จะเตรียมตัวให้พร้อมที่จะเป็นปัจจัยที่ดีในกระบวนการพัฒนานั้น คือ ไม่ได้พัฒนาคนให้พร้อมหรือสอดคล้อง (พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต], 2541ค. : 187-188) และ มิฉลาดิถีอันเป็นเหตุแห่งการพัฒนานี้ก็คือ พื้นฐานอารยธรรมของมนุษย์ ที่มองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติไม่ถูกต้อง คือ มองว่า ทรัพยากรในโลกนี้มีอยู่มากมายไม่ต้องกลัวหมด และถือว่ามนุษย์แยกต่างหากจากธรรมชาติทั้งยังให้ความสำคัญกับมนุษย์ไว้สูงสุดว่าจะพิชิตครอบครอง และจัดการกับธรรมชาติได้ดังใจประสงค์ (พระธรรมปิฎก [ป.อ.ปยุตฺโต], 2541 ค. : 122)

ในแง่นี้จึงเท่ากับว่า วิกฤตของการพัฒนาก็คือ “มนุษย์” นั่นเอง และการจะแก้วิกฤตนี้ได้ จะต้องปรับฐานคิดที่เป็นมิฉลาดิถีเสียใหม่ จากมองมนุษย์แยกจากธรรมชาติ ให้เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ซึ่งท่านพระธรรมปิฎก ถือว่าเป็นการปฏิวัติอันยิ่งใหญ่ยิ่งเพราะเดิมการพัฒนาไม่ได้ใส่ใจในมิติของมนุษย์ ดังนั้น ท่านจึงเสนอให้เพิ่มการพัฒนาคนเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาด้วย ดังความที่ว่า

...ว่าที่จริง การแก้ปัญหาทุกด้านที่มานี้ ในขั้นสุดท้ายก็มีศูนย์กลางอยู่ที่ การพัฒนาคน เมื่อพัฒนาคนดีแล้ว คนนั้นก็รักษาธรรมชาติแวดล้อมได้ แสวงความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ด้วยแรงจูงใจที่ถูกต้อง ใช้เทคโนโลยี ในทางสร้างสรรค์ พัฒนาเศรษฐกิจในทางที่ไม่ให้มีผลลบ เฉพาะอย่างยิ่ง จะต้องพัฒนาคนให้มีฐานะความคิดในการสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่าง ถูกต้อง

(พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต], 2541 ค. : 179-180)

ส่วนเครื่องวัดการพัฒนาคนมนุษย์มิใช่เป็นเพียงการมีความสามารถมากในการพิชิตธรรมชาติ และจัดการกับสิ่งอื่นทั้งหลาย ที่เป็นส่วนร่วมและเกี่ยวเนื่องกันในระบบธรรมชาติเพราะวิธีคิดเช่นนั้น เป็นประดุจศัตรูคู่ปรปักษ์ที่มุ่งเอาชนะกัน ดังนั้น เครื่องมือการพัฒนาคนมนุษย์ที่แท้คือ “การมีความสามารถยิ่งขึ้นในการทำให้ความเป็นอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์และสรรพสิ่งทั้งหลายเกี่ยวเนื่อง ประโยชน์แก่กันมากขึ้น เบียดเบียนกันน้อยลง และทำให้โลกอุดมสมบูรณ์งดงามเหมาะแก่การ อยู่อาศัยอย่างผาสุกมากยิ่งขึ้น” (พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต], 2541 ค. : 188)

เมื่อปัญหาสำคัญของการพัฒนาอยู่ที่การพัฒนาคน พระธรรมปิฎกจึงเสนอการพัฒนาคน ด้วยการจัดการศึกษา เพราะถ้ามีการศึกษาจริง และพัฒนาคนได้ถูกต้องก็จะแก้ข้อผิดของฐานคิด ทั้ง 3 ระดับที่กล่าวแล้วนั้น และการพัฒนาคนก็ต้องพัฒนาใน 3 ด้าน คือ

...ด้านที่ 1 พฤติกรรม ได้แก่ การทำมาหาเลี้ยงชีพและวิถีปฏิบัติ ในการผลิตเสพบริโภค แบ่งปัน และอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อม

ด้านที่ 2 ได้แก่ คุณธรรม ความรู้สึก แรงจูงใจ และ สภาพจิตใจ เช่น ความสุข ความพอใจ ความสดชื่นเบิกบาน

ด้านที่ 3 ปัญญา หรือ ปรีชาญาณ ความรู้ เข้าใจเหตุผล การเข้าถึงความจริง รวมทั้งความเชื่อถือ ทัศนคติ ค่านิยม และแนวความคิดต่างๆ

(พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต], 2541 ค. :188)

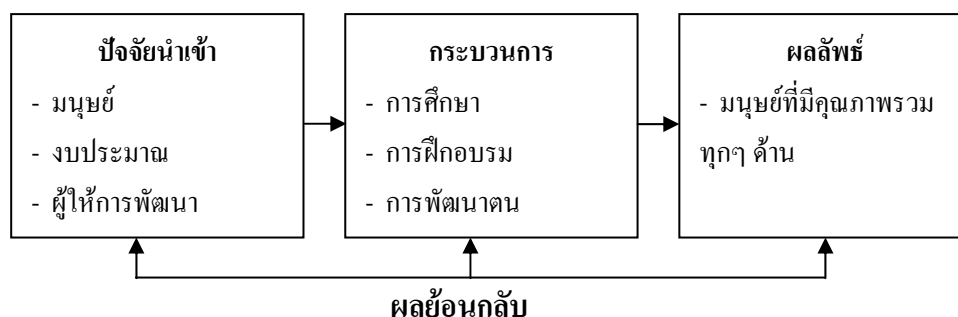
จากการวิเคราะห์ฐานคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก อาจกล่าวได้ว่าเป็นการพัฒนาองค์รวมที่ถือเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาทั้งหลาย เป็นการพัฒนาที่สอดคล้องต้องกันของทั้ง 4 องค์ประกอบ คือ มนุษย์ สังคม สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยีและในบรรดาองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด ก็คือ “มนุษย์” นั่นเอง เพราะมนุษย์เป็นปัจจัยก่อเกิดการพัฒนาทุกประการ อีกทั้งการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องเริ่มจากการพัฒนาคนเป็นอันดับแรกตามทัศนคติที่ว่า

“ระบบการพัฒนาที่ยั่งยืน... เมื่อมีการพัฒนาคนและคนได้รับการพัฒนาในฐานะที่คนนั้นเป็นปัจจัยตัวกระทำ ก็นำเอาการพัฒนาคนและคนที่มีพัฒนานั้นมาเป็นแกนกลางของระบบการพัฒนาให้เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน...”(พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต], 2541 ค. : 254)

3) การพัฒนามนุษย์

แนวคิดเรื่องการพัฒนาคนมนุษย์นี้ ผู้รู้บางท่านใช้ร่วมกับคำว่า “ทรัพยากรมนุษย์” และกล่าวถึงแนวทางการพัฒนาว่ามี 2 แนวทาง คือ **แนวอนุรักษ์นิยม** ซึ่งเป็นการพัฒนาคนมนุษย์ให้เป็นผู้มีความรู้ควบคู่กับคุณธรรม และ **แนวเสรีนิยม** แนวนี้จะมุ่งพัฒนามนุษย์ให้เป็นผู้มีประสบการณ์จากการลงมือปฏิบัติมากกว่าจะรู้ทางทฤษฎี โดยมีแนวทางการพัฒนาตามแนวคิดของ เดวิด อีสตัน (David Easton) ซึ่งกล่าวว่าต้องดำเนินไปตามองค์ประกอบหลักของระบบคือ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลลัพธ์ และผลย้อนกลับ ปัจจัยดังกล่าว อธิบายเพิ่มเติมได้ว่า **ปัจจัยนำเข้า** ได้แก่ มนุษย์ที่ต้องพัฒนา และมีปัจจัยสนับสนุนอื่นๆ เช่น งบประมาณ วิทยาการ กระบวนการ คือ กระบวนการที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ วิธีในการศึกษา การฝึกอบรม การพัฒนาตนเอง ส่วน **ผลลัพธ์** หมายถึง ทรัพยากรมนุษย์ที่ได้รับการพัฒนาแล้ว มีความรู้ความสามารถ มีคุณภาพ และมีคุณภาพด้านอื่นๆ ด้วย ดังปรากฏตามแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 1 การพัฒนามนุษย์

(สุจิตรา สุคนธ์ทรัพย์, 2540:26-27)

อย่างไรก็ตามทัศนคติความคิดของพระธรรมปิฎกได้ชี้ให้เห็นว่า “การพัฒนามนุษย์” ต่างจากการ “พัฒนาทรัพยากรมนุษย์” ทั้งในแง่ของความหมาย กรอบคิด และทิศทางของการพัฒนา คือ

...การใช้คำว่า “ทรัพยากรมนุษย์” จึงทำให้เรามอง “มนุษย์” ในความหมายที่สัมพันธ์กับเศรษฐกิจ โดยเอามนุษย์มาใช้เป็นทรัพยากรอย่างหนึ่งเหมือนกับทรัพยากรอย่างอื่นเพื่อจะได้สร้างสรรค์ความเจริญทางด้านเศรษฐกิจตลอดจนทางสังคมตามความหมายที่ขยายออกมา...

อย่างไรก็ตามในที่นี้เราใช้คำนี้โดยถือว่าเป็นการใช้ตามความนิยมเท่านั้น ดังนั้นก่อนที่จะพูดต่อไป จึงต้องทำความเข้าใจให้ชัดว่า ความมุ่งหมายของเราในการพูดถึงมนุษย์นั้นไม่ได้จำกัดอยู่แต่ “ทรัพยากร” เพราะการมองมนุษย์เป็น “ทรัพยากร” จะทำให้การมองของเราแคบลง “มนุษย์” เป็นชีวิตที่มีความประเสริฐ มีความสำคัญในตัวของมันเอง...ไม่ใช่เป็นเพียงเครื่องมือ หรือ ส่วนประกอบที่จะเอามาใช้สร้างสรรค์สิ่งอื่นเท่านั้น ถ้าเราพูดว่าเป็น “ทรัพยากร” ก็เหมือนกับว่า เราเอามนุษย์มาใช้ประโยชน์ในการทำสิ่งอื่น...แต่ในที่นี้จะขอแยกความหมายของ “มนุษย์” ออกเป็น 2 ชั้น ชั้นที่ 1 “มนุษย์” ในฐานะที่เป็น “ทรัพยากร” ทางด้านเศรษฐกิจและทางด้านสังคม... ชั้นที่ 2 “มนุษย์” ในฐานะที่เป็น “ชีวิต” โดยที่ในตัวของมันเองสามารถทำให้เป็นชีวิตที่ดั่งงามสมบูรณ์ได้ ในแง่นี้เราจะต้องมองเป็นจุดหมายสูงสุดว่าเราจะต้องพัฒนามนุษย์ให้มี “ชีวิต” ที่ดีงามในตัวของเขาเอง ... มนุษย์ที่มีความเจริญงอกงามและพัฒนาอย่างดีแล้วนั้น ไม่ใช่เป็นเพียง “สิ่งที่ถูกนำไปใช้” เท่านั้น แต่มีความหมายในเชิง เป็น “ผู้กระทำ” ด้วย โดยเป็นผู้สามารถกระทำหรือนำการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งจะมีความหมายเป็นการพัฒนาอย่างแท้จริง “มนุษย์” ไม่ใช่เป็นเพียงสมบัติอันมีค่าที่จะถูกใช้ให้เป็นส่วนประกอบ หรือ เป็นทุน ในการสร้างความเจริญที่มุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น มนุษย์มีความสามารถยิ่งกว่านั้น แม้แต่ถ้าความมุ่งหมายและทิศทางของการพัฒนาที่เป็นอยู่นี้ผิดพลาด เขาก็สามารถมองเห็น และ เป็นผู้ที่จะมาเปลี่ยนแปลงจุดมุ่งหมายและกระบวนการของการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมให้เป็นอย่างอื่นไปก็ได้ และ ที่สำคัญยิ่งก็คือ ในทางย้อนกลับ เขาสามารถเรียนรู้จากสังคมและสิ่งแวดล้อม เพื่อพัฒนาตัวของเขาเองขึ้นไปสู่ภาวะแห่งความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

(พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต], 2539 : 3-6)

นอกจากจะชี้ให้เห็นความต่างกันของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กับการพัฒนามนุษย์ได้อย่างแยกแยะแล้ว ยังได้อธิบายขยายความเพิ่มเติมเกี่ยวกับ “การพัฒนามนุษย์” ว่าจะเป็นไปได้ด้วยดีนั้นจะต้องอยู่บนฐานคิดสำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก ความเชื่อซึ่งต้องเชื่อมั่นว่าธรรมชาติของมนุษย์ต้องฝึกฝนพัฒนาได้ และมีวิสัยแห่งการพัฒนาได้อย่างสูงสุด โดยดึงเอาศักยภาพที่มีอยู่ในตัวมนุษย์แต่ละคนออกมาพัฒนาให้งอกงามเต็มที่ และใช้ให้ได้ผลที่สุดอีกประการหนึ่ง คือ การทำให้บุคคลแต่ละคนรู้จักตนเอง ข้อนี้นับเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เพราะก่อนที่จะพัฒนา

ตนเองนั้น บุคคลนั้นต้องรู้จักตัวตนของเขาเสียก่อน ว่ามีรากฐานเป็นอย่างไร มีพื้นฐานแค่ไหน และมีความถนัดด้านใด ควรเพิ่ม ลด ขัดเกลา หรือ ฝึกฝนในด้านใดเป็นพิเศษ การรู้จักตนนั้นจะนำไปสู่ ความมั่นใจในตัวเองว่าจะทำอะไร อย่างไร โดยไม่ใช่ความหลงตนว่าเก่ง ดีเลิศ การพัฒนาตนในฐานะ “การพัฒนามนุษย์” นั้นควรพัฒนาผ่านกระบวนการศึกษาใน 4 ด้าน คือ พัฒนากาย พัฒนาสติ พัฒนาจิต และพัฒนาปัญญา

1. การพัฒนากาย คือ พัฒนาร่างกายให้แข็งแรง มีสุขภาพดี ปราศจากโรคภัย ตลอดจนการมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง ดีงาม

2. การพัฒนาสติ คือ การไม่ก่อการเบียดเบียน ไม่ทำความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น หรือสังคม ในทำนองกลับกัน ต้องประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อผู้อื่นหรือสังคม การมีระเบียบวินัย การอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี การประกอบอาชีพสุจริตด้วยความขยันหมั่นเพียร อาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาสติ คือการให้มีวาจาชอบ การกระทำชอบ และเลี้ยงชีพชอบ

3. การพัฒนาจิต คือ การฝึกอบรมเสริมสร้างจิตใจ ให้พร้อมพร้อมสมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติ 3 ด้าน คือ

3.1 คุณภาพจิต คือ การเป็นผู้มีคุณธรรม มีจิตใจดีงาม มีเมตตากรุณา มีน้ำใจโอบอ้อมอารี กตัญญู รู้คุณค่าแห่งการกระทำของผู้อื่น

3.2 สมรรถภาพจิต หรือความสามารถของจิต เช่น ความมีสติดี มีวิริยะ ความเพียร พยายามสู้งาน มีขันติ ความอดทน และทนทาน มีสมาธิ จิตใจแน่วแน่ มีสัจจะ และเด็ดเดี่ยวต่อความมุ่งหมาย เป็นความเข้มแข็งของจิตใจ

3.3 สุขภาพจิต คือ มีจิตที่มีสุขภาพดี มีจิตใจที่เป็นสุข สดชื่นร่าเริง เบิกบาน

4. การพัฒนาปัญญา คือ การพัฒนาความรู้ ความเข้าใจในหลายระดับ คือ

4.1 ปัญญาที่เกิดจากการแสวงหาความรู้ ความเข้าใจในศิลปะวิทยาการ โดยรู้จักเลือกรับ คัดจัดสรร กลั่นกรอง และประมวลข้อมูลที่ถูกต้องเป็นจริง

4.2 ปัญญาที่เกิดจากการคิดวินิจฉัย วิเคราะห์ห้องค้ประกอบ และสืบสาวหาเหตุปัจจัย ซึ่งจะต้องกระทำอย่างบริสุทธิ์ใจ ไม่ถูกครอบงำ

4.3 ปัญญาที่รู้และเข้าใจถึงสาระแห่งความเป็นไปของโลก และชีวิต รู้ทางเสื่อม ทางเจริญ และเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง รู้วิธีแก้ไข ปัญหา และสร้างสรรค์ความสำเร็จที่ทำให้พัฒนาตน พัฒนาชีวิตและ สังคมให้เจริญดียิ่ง ๆ ขึ้นไป กล่าวได้ว่าเป็นปัญญาที่โยงความรู้ ความคิด แต่ละด้าน รวมเข้าหากันให้เกิดภาพรวมที่ชัดเจน หรือปรุงแต่ง ความรู้ความคิดใหม่

(พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต], 2541 ก. : 98-109)

เป็นที่ตระหนักรู้กันทั่วไปแล้วว่า การพัฒนาประเทศไทยตามแผนพัฒนาฯ ฉบับต่างๆ นั้น มุ่งพัฒนาที่เศรษฐกิจเป็นสำคัญ ดังนั้น “การพัฒนามนุษย์” ตามทัศนะความคิดเช่นเดียวกับท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก ได้ถูกกระตุ้นเตือนมาเป็นระยะๆ อย่างเช่นการพัฒนาเพื่อสร้างสรรค์แผ่นดินไทยตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง ที่กล่าวถึงสาระสำคัญของ “การพัฒนาคน” ว่า “หมายถึงการพัฒนาจิตใจของข้าราชการและประชาชน รวมทั้งการพัฒนาครอบครัวให้มีคุณภาพ และมีคุณธรรม” (อุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง:นโยบายและแนวการปฏิบัติ, 2529: 15) โดยเสนอแนวทางของการพัฒนาประเทศไทยให้เป็นไปตาม “อุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง” ด้วยการยึดหลักการใช้ศาสนาธรรมทุกศาสนามาพัฒนาจิตใจ การพัฒนา 3 ด้าน คือ การพัฒนาทางจิตใจ การพัฒนาทางสังคม และการพัฒนาทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการพัฒนาทางจิตใจ มุ่งเน้นพัฒนาคุณภาพคุณธรรมของประชาชนให้ประพฤติปฏิบัติตามหลักศาสนา และ คุณธรรม 4 ประการ ตามกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช คือ การเป็นผู้มีจริยธรรม คือ มีความเมตตา กรุณา มีความสำรวม มีสติรอบคอบ มีความ پاکเพียร อดทนอดกลั้น มีความซื่อสัตย์สุจริต เป็นต้น การเป็น ผู้มีวัฒนธรรม คือ มีจรรยา มารยาท รู้จักระเบียบปฏิบัติ มีความสามัคคี และรู้จักการปรับตัว มีความเชื่อในค่านิยมไทยที่ดีงาม การเป็นผู้มีจิตใจใฝ่พัฒนา คือ มีจิตใจใฝ่ในการพัฒนาตนเอง ในด้านความสะอาด มีระเบียบวินัย รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีอุดมการณ์รู้จักประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และ การเป็นผู้มีจิตใจใฝ่หาความรู้ ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีพต่างๆ (อุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง, 2529 : 16-17) อย่างไรก็ตาม แม้จะให้ความสำคัญว่า “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาทั้งหลาย จนนำมาเป็นแนวคิดที่จะพัฒนาอย่างจริงจัง ซึ่งปรากฏอย่างเป็นรูปธรรมตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 และ 9 แต่ก็น่าจะเป็นเพราะมโนทัศน์ที่มองว่า “คน” หรือ มนุษย์เป็น “ทุน” เป็น “เครื่องมือ” ของการพัฒนาทั้งหลายคู่เดียวกับเป็น “ทรัพยากร” อย่างทรัพยากรอื่นๆ ปัญหาด้าน “จริยปฏิบัติ” ของมนุษย์จึงเกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า และ ทวีความเข้มข้นเรื่อยๆ จนกลายเป็นวิกฤตทางจริยธรรมขึ้นมา โดยเฉพาะ “วิกฤต

จริยธรรมของผู้นำ” หรือผู้บริหารประเทศที่ส่งผลกระทบต่อบ้านเมืองอย่างใหญ่หลวง จนนำไปสู่การปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในช่วงเดือนกันยายน พ.ศ. 2549 ดังมีผู้รู้ได้ตั้งข้อสังเกตและเสนอแนะทางออกไว้ให้ ดังความว่า

... ความคิดที่ผิดๆ ความคิดที่มองแบบทางเดียว ความคิดที่แยกส่วนลดทอน ความคิดที่ยึดติด... และการแข่งขันเพื่อความ “เป็นหนึ่ง” เหนือผู้อื่น โดยขาดจิตสำนึกว่าอะไรควรทำอะไรไม่ควรทำ อะไรดีอะไรไม่ดี ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น กำลังแผ่ขยายไปในวงกว้างขึ้นเรื่อยๆ อย่างน่าเป็นห่วง ความบกพร่องทางศีลธรรม และความแปลกแยกทางวัฒนธรรม เริ่มกลายเป็นสิ่งที่ยอมรับได้...คนที่หลีกเลี่ยงกฎหมายคนที่ทำผิดโดยที่กฎหมายลงโทษไม่ได้ เป็นคนเก่ง คนฉลาด...ถ้ามนุษย์ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นสิ่งมีชีวิตที่ประเสริฐ ไม่มีสติ ไม่มีปัญญาที่จะล้มเลิกหรือยุติความคิดที่ผิดๆ ดังกล่าว ความคิดเหล่านี้จะกลายเป็นมะเร็งทางความคิดที่นำไปสู่ความวิปริตทางการกระทำ ทั้งทางกาย วาจา ใจ ก่อให้เกิดทุกขภาวะทางจิตวิญญาณ...ตัวอย่างมะเร็งทางคิดในสังคมไทยก็มีหลายเรื่อง ที่เห็นได้ชัดเจนคือ เรื่อง “ห่วยบนดิน” และที่กำลังจะตามมาคือ “ช่อง” “บ่อน” ถูกกฎหมาย... การมีและการสนับสนุนส่งเสริมให้มีการพนัน มีช่อง มีกิจกรรมและกิจการที่ไม่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมที่ดีทั้งหลายอย่างถูกกฎหมายไม่สามารถเปลี่ยนหรือฟอกสิ่งไม่ดีให้ดีได้ ชำร่วยยังเป็นการปลุกฝังและสร้างค่านิยมที่ผิดๆ ให้แก่คนในสังคม โดยเฉพาะเยาวชนรุ่นหลังว่า การพนัน ช่องบ่อน การเปิดเผยอวัยวะและร่างกายในการประกอบอาชีพ เป็นสิ่งถูกกฎหมาย... การทำสิ่งที่ไม่ถูกต้องที่ขาดจิตสำนึกแห่งความดี ความงามทางคุณธรรม และจริยธรรมให้ถูกต้องตามกฎหมายเป็นสิ่งที่ไม่สมควรกระทำ ไม่สมควรคิด เพราะกฎหมายโดยสาระสำคัญ ควรมีขึ้นเพื่อรักษาความเป็นระเบียบ ความดีงาม ความถูกต้อง... ไม่ใช่การรับรองความไม่ถูกต้อง ความไม่ดีงามของคนบางคนในสังคม ...ผู้บริหารที่ดี และเก่ง จึงควรทำและส่งเสริมในสิ่งที่ถูกต้อง (doing the right things) ไม่ใช่เก่งเฉพาะ doing things right [ทำสิ่งต่างๆ (ที่อาจไม่ถูกต้อง) ให้กลายเป็นเรื่องถูกต้อง]...

(จุมพล พูลภัทรชีวิน, 2548 : 66-70)

ดังได้กล่าวแล้วว่า แม้จะนำแนวคิดการพัฒนามนุษย์ให้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาทั้งหลาย มาบรรจุไว้ตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 และสืบเนื่องมาจนถึง แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ซึ่งถึงแม้จะอัญเชิญปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำทางการพัฒนา แต่ประเทศไทยก็ยังคงมีปัญหาดังกล่าวมากมายท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางของกระแสโลก อีกทั้งยังเป็นการพัฒนาที่ไม่สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอีกด้วย รวมทั้งยังพบว่าประชาชนย่อหย่อนทางศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม ตลอดจนคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เสื่อมถอยลง กอปรกับช่วงดังกล่าวนี้ เป็นช่วงที่มีการโหยหาคณิตมิติคุณธรรม โดยเฉพาะ “จริยธรรมของผู้นำ” ดังนั้น แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 จึงยังคงอัญเชิญปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นประทีปนำทางการพัฒนาแบบบูรณาการ โดยยึด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” เพื่อการพัฒนาคุณภาพอันนำไปสู่สังคมแห่งศีลธรรมและฐานความรู้ ดังปรากฏในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ดังนี้

...โดยที่ “คน” หรือ “ทุนมนุษย์” เป็นทุนสังคมที่สำคัญที่สุดและมีบทบาทเป็นทั้งผู้สร้างการพัฒนา และผู้ได้รับผลจากการพัฒนาจึงจำเป็นต้องพัฒนาศักยภาพคนในทุกมิติ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา โดยเริ่มจากการเสริมสร้าง “สุขภาพ” ของประชาชนให้มีความสุขแข็งแรง... และให้ความสำคัญต่อการสร้าง “ภูมิคุ้มกันทางจิตใจ” ของคนโดยเสริมสร้างบทบาทของสถาบันครอบครัว (บ้าน) สถาบันทางศาสนา (วัด) และสถาบันการศึกษา (โรงเรียน) ในการยึดเหนี่ยวจิตใจ สร้างศรัทธา และปลูกฝังให้คนหยั่งลึกใน “ศีลธรรมพื้นฐาน” คือ “การเคารพในศักดิ์ศรี คุณค่า สิทธิ และหน้าที่ของความเป็นคน อย่างเท่าเทียมกัน” ยึดมั่นใน คุณความดี ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น สำนึกใน “คุณธรรม” มี จริยธรรม ในการดำเนินชีวิตและปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต ความไม่โลภ และไม่เบียดเบียน ผู้อื่น ความเมตตาความรู้รัก สามัคคี ...มี “ความเพียร” คือ ความอดทน ขยันหมั่นเพียร มีสติปัญญา และรอบคอบ อันจะทำให้ดำเนินวิถีชีวิตอย่างมีความสุข รู้จักประมาณตน มีเหตุผลและรอบคอบ ... นำไปสู่ “สังคมแห่งศีลธรรมความดี” ที่มีความสมดุลระหว่าง “โลกวัตถุ” กับ “จิตวิญญาณ” และมีความสุขพร้อมกับการพัฒนาคนให้มี “ปัญญาหรือความรอบรู้” ... ให้รู้ตัวเอง และรู้นอกตัว...

(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549 : ค)

อีกทั้งยังได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนในยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ซึ่งถือเป็นยุทธศาสตร์แรกของแผน โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนให้มีคุณธรรมนำความรู้เกิดภูมิคุ้มกัน โดย พัฒนาจิตใจควบคู่กับการพัฒนาการเรียนรู้ของคนทุกกลุ่มทุกวัย ตลอดจน การเสริมสร้างสุขภาพของคนไทยให้มีคุณภาพแข็งแรงทั้งกายและใจและอยู่ในสภาพแวดล้อมที่น่าอยู่ และการเสริมสร้างคนไทยให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุขมุ่งเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของคนในสังคมบนฐานของความมีเหตุผล ดำรงชีวิตอย่างมั่นคงทั้งในระดับครอบครัว และชุมชน... (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549 : ๖)

จากการนำเสนอ “แนวคิดและรูปแบบของ การพัฒนาที่สอดคล้องกับสังคมไทย” คือ การพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 การพัฒนาที่ยั่งยืนตามแบบสังคมไทย และ การพัฒนามนุษย์ อาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาทั้ง 3 ประเภทนี้ มีลักษณะร่วม และสอดคล้องกัน กล่าวคือเป็นการพัฒนาที่มุ่ง “การพัฒนาคน” เป็นประการสำคัญ ด้วยตระหนักรู้ว่า “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาทั้งปวง และเมื่อคนได้รับการพัฒนาแล้วจะไปพัฒนาสังคมให้เข้มแข็งสืบเนื่องกันไปโดยมี คุณงามความดี หรือ คุณธรรมจริยธรรม เป็น “เครื่องมือ” ของการก่อเกิดการพัฒนา อันเข้มแข็งนี้ และด้วยคุณลักษณะอันเลิศของเครื่องมือนี้เองจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างเป็นนิรันดร์

1.3 การศึกษาเพื่อการพัฒนาด้วยมนุษยศาสตร์

การศึกษาเพื่อการพัฒนาด้วยศาสตร์ทางมนุษยศาสตร์ในสังคมไทยนั้น ได้ถูกกละเลยเพิกเฉยมาเนิ่นนานนักทั้งที่ศาสตร์ดังกล่าวนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะที่สร้างความแข็งแกร่งด้านคุณค่า ความดีงามในตัวมนุษย์ ซึ่งควรจะกล่าวเป็นอันดับแรกด้วยซ้ำ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงไม่แปลกใจเลยที่ปัญหา หรือวิกฤตของการพัฒนาทั้งหลายในสังคมไทย เมื่อสืบสาวลึกลงไปให้ชัดก็มาจากต้นตอเดียวกันคือ วิกฤตที่ตัวมนุษย์ที่มีความพร่องในด้านจริยธรรมทั้งสิ้น

ดังนั้น ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะชี้ให้เห็นว่าการจะพัฒนาใดๆ ที่มุ่งผลสัมฤทธิ์นั้นมีอาจตัดขาดละเลยเพิกเฉยที่จะระดมศาสตร์ทางมนุษยศาสตร์เข้ามาผนวกไว้ด้วยในฐานะศาสตร์ที่กระตุ้นความ ใฝ่ดีในตัวมนุษย์ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาทั้งปวง โดยจะนำเสนอผ่านประเด็นของนิยาม ขอบเขตหรือปริมณฑลของมนุษยศาสตร์ ตลอดจนความสำคัญในฐานะเครื่องมืออันนำไปสู่การพัฒนาทั้งปวงดังจะกล่าวตามลำดับ ดังนี้

1.3.1 นิยามและขอบเขตของมนุษยศาสตร์

วงวิชาการ โดยทั่วไปมักจะแบ่งวิทยาการต่างๆ ที่เป็นศาสตร์พื้นฐานออกเป็น 3 กลุ่มวิชา ได้แก่ วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ ซึ่งก่อนจะกล่าวเฉพาะมนุษยศาสตร์ โดยเฉพาะ ใคร่ขอกล่าวถึงศาสตร์ อีก 2 กลุ่มวิชา (กุสุมา รัชมณี : 2533 : 7) ดังนี้

กลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์ เป็นความรู้ที่ได้จากการสังเกตและค้นคว้าจากการประจักษ์ทางธรรมชาติ แบ่งเป็นวิทยาศาสตร์กายภาพ วิทยาศาสตร์ชีวภาพ และวิทยาศาสตร์ประยุกต์ วิทยาศาสตร์กายภาพว่าด้วยเรื่องราวของสิ่งที่ไม่มีชีวิต ได้แก่ วิชา เคมี ฟิสิกส์ คณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ เป็นต้น วิทยาศาสตร์ชีวภาพว่าด้วยเรื่องราวของสิ่งมีชีวิต เช่น สัตววิทยา พฤกษศาสตร์ เป็นอาทิ และวิทยาศาสตร์ประยุกต์ว่าด้วยเรื่องราวที่มุ่งประโยชน์ทางปฏิบัติยิ่งกว่าทางทฤษฎี ได้แก่ แพทยศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ เกษตรศาสตร์ เป็นต้น

กลุ่มวิชาสังคมศาสตร์ เป็นความรู้เกี่ยวกับสังคมมนุษย์และสิ่งแวดล้อมในสังคม ได้แก่ จิตวิทยาการศึกษา นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ มานุษยวิทยา สังคมวิทยา เป็นต้น

กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์ เป็นความรู้เกี่ยวกับคุณค่าทางจิตใจและผลงานของมนุษย์ เช่น ศิลปะ วรรณคดี ภาษาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ศาสนา ปรัชญา โบราณคดี เป็นอาทิ

ประเด็นที่น่าสนใจที่จะกล่าวถึงคือในพระราชบัญญัติสภาวิจัยแห่งชาติ พ.ศ. 2502 ได้แบ่งวิทยาการในกลุ่มวิชาทั้ง 3 นี้เป็น 10 สาขา โดยไม่มีสาขามนุษยศาสตร์แต่ใช้ “สาขาปรัชญา” แทน ซึ่งโดยนัยนี้ สาขาปรัชญา ดังกล่าวนี้นี้ มิได้หมายถึงวิทยาการเฉพาะสาขาที่รู้จักกันในนามของ “วิชาปรัชญา” ดังที่มีการเรียนการสอนและค้นคว้าวิจัยอยู่ในมหาวิทยาลัยต่างๆ แต่มีความหมายครอบคลุมวิทยาการหลายสาขาในกลุ่มวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, ม.ป.ป. : 1) และแขนงวิชาที่จัดอยู่ในสาขาปรัชญา ได้แก่ แขนงวิชาปรัชญาและศาสนา แขนงวิชาประวัติศาสตร์ แขนงวิชาโบราณคดี แขนงวิชาภาษาและภาษาศาสตร์ แขนงวิชาวรรณคดี แขนงวิทยาการศึกษา แขนงวิชาจิตวิทยา แขนงวิชาบรรณารักษศาสตร์ ซึ่งถ้าแบ่งตามกลุ่มวิชาดังกล่าวแล้ว จะเห็นว่า แขนงวิทยาการศึกษา จิตวิทยา และบรรณารักษศาสตร์ อยู่ในกลุ่มสังคมศาสตร์ นอกจากนั้นเป็นวิชาในกลุ่มมนุษยศาสตร์ (กุสุมา รัชมณี, 2533 : 8)

อย่างไรก็ตามหากจะกล่าวให้กระชับที่สุดถึงลักษณะเฉพาะของแต่ละศาสตร์ จะได้ว่า วิทยาศาสตร์ นั้นมุ่งศึกษาปรากฏการณ์ธรรมชาติ ด้วยวิธีการที่เรียกว่า “วิธีการทางศาสตร์” คือให้ความแน่นอนและแม่นยำในการชั่ง ตวง วัด ส่วนสังคมศาสตร์ก็เป็นการพยายามนำเอาวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้ในการทำนายหรืออธิบายปรากฏทางสังคมในแง่ก็คือ วิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์จะใช้วิธีการแสวงหาความรู้เช่นเดียวกัน แต่ยังมีศาสตร์อีกแขนงหนึ่งที่ไม่ได้ใช้

แนวทางหรือวิธีค้นคว้าหาความรู้แบบ “วิธีทางวิทยาศาสตร์” คือ วิชาสาขามนุษยศาสตร์ ซึ่งเป็นที่เข้าใจกันว่า “มนุษยศาสตร์” หรือ “The humanities” เกิดหลังวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ คือ หลังคริสต์ศตวรรษที่ 17 และ 19 ตามลำดับ แต่อย่างไรก็ตามน่าสังเกตว่า ก่อนหน้านี้นักชาวยุโรปจะมีกรอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติตามแบบของวิธีทางมนุษยศาสตร์อยู่ก่อนแล้ว ดังที่ โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์ ได้แสดงทัศนะไว้ว่า

...ก่อนหน้านี้นักชาวยุโรปจะมีกรอบความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติรอบตัว ตามทฤษฎีที่รับมาจากอารยธรรมกรีกโบราณ ซึ่งเน้นความคงที่ของธรรมชาติและการที่ธรรมชาติดำเนินไปตามครรลองของความถูกต้องที่รวมเอาความสอดคล้องของจักรวาลภายนอก กับ จักรวาลภายในเข้าด้วยกัน จักรวาลภายนอก (macrocosmos) ได้แก่โลกภายนอกของเรา เช่น ภูเขา ต้นไม้ ฯลฯ ส่วนจักรวาลภายใน (microcosms) ก็ได้แก่ตัวของมนุษย์แต่ละคน รวมไปถึงจริยธรรม และระบบคุณค่าของมนุษย์และสังคมอีกด้วย รูปแบบของการศึกษาค้นคว้าทางวิชาการก็อยู่ในรูปของการอ่านและตีความและอธิบายตัวบทซึ่งประกอบด้วยคัมภีร์ทางศาสนา หรือปรัชญา ลักษณะเช่นนี้ก็ปรากฏในอารยธรรมตะวันออก เช่น อินเดีย หรือจีนอีกด้วย...

(โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์, 2546:692)

ในแง่นี้จึงเท่ากับว่าศาสตร์ด้านมนุษยศาสตร์นั้น มนุษย์ได้ใช้เป็นวิธีการแสวงหาความรู้ แสวงหาคำตอบซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นศาสตร์ที่แนบแน่นกับมนุษย์มาเนิ่นนานนัก トラบที่มนุษย์คิดได้ว่า การให้คุณและโทษของธรรมชาติ หรือ สิ่งเหนือธรรมชาติต่อมนุษย์มิได้เป็นไปตามอำเภอใจ แต่เป็นไปตามคุณและโทษ ดีและชั่วที่มนุษย์ทำ นั่นก็คือหลักของ “การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ซึ่งปรากฏมาตั้งแต่ในคัมภีร์ฤคเวทของอินเดีย และที่สำคัญความสำนึกตระหนักในเรื่องคุณค่าและรสนิยมที่ประณีตงดงามด้านศิลปะก็มีมาตั้งแต่สมัยโสคราติส และมนุษย์ถ้าอันเป็นการเน้นย้ำว่า “มนุษยศาสตร์” เป็นศาสตร์ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของมนุษย์มาตั้งแต่เริ่มแรก ดังที่ ปรีชา ช้างขวัญยืน กล่าวไว้ว่า

..ความรู้ลึกในเรื่องถูกผิดดีชั่ว...สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ลึกกับเหตุผล ความสัมพันธ์ดังกล่าวปรากฏชัดในปรัชญากรีก ตั้งแต่สมัยโสคราติสเป็นต้นมา มนุษย์ถามหาชีวิตที่มีคุณค่า ชีวิตที่มีคุณธรรม ชีวิตที่มีการตรวจสอบในเรื่องความประพฤติที่ควรและไม่ควร

แสวงหาความเข้าใจและเหตุผลเกี่ยวกับคุณค่าต่างๆ เช่น ความกล้าหาญ ความเที่ยงธรรม คุณธรรม ความพอดี... มนุษย์ยังสนใจในความงามของ ศิลปะ เช่น ความงามของจิตรกรรมความไพเราะของดนตรี ลีลาอันเป็น ศิลปะของนาฏศิลป์ ความสง่า ความลงตัว ความกลมกลืนทางศิลปะ ซึ่ง ปรากฏมาตั้งแต่งานของมนุษย์ถ้าจนถึงปัจจุบัน

(ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2547, ก. : 6)

จากที่กล่าวมาข้างต้นนอกจากจะเป็นศาสตร์ที่มนุษย์ใช้แสวงหาความรู้ความจริงมาตั้งแต่ โบราณแล้ว มนุษย์ศาสตร์ยังเป็นศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับผลึกทางอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของ มนุษย์ โดยเน้นด้าน “คุณค่า” เป็นหลัก ในแง่นี้มนุษยศาสตร์มองมนุษย์ในฐานะที่เป็นทั้ง “ผู้คิดและ ผู้ถูกคิด” หรือเป็นลักษณะที่เรียกว่า “มนุษย์สัมพันธ์มนุษย์” ดังที่มีการนิยาม “การวิจัยทาง มนุษยศาสตร์” จากการจัดสัมมนาทางวิชาการ เมื่อวันที่ 22-23 มีนาคม พ.ศ. 2545 ของ คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาปรัชญา ไว้ว่า

การวิจัยทางด้านมนุษยศาสตร์เป็นวิจัยที่มุ่งศึกษามนุษย์ในด้านความรู้สึก อารมณ์ ความนึกคิด ความเชื่อ เป็นการศึกษาจากผลงานสร้างสรรค์ของ มนุษย์จากประสบการณ์ของมนุษย์ จากความเป็นอยู่ของมนุษย์เพื่อความ เข้าใจในความเป็นมนุษย์ แสวงหาความหมายและคุณค่าของ ประสบการณ์ของมนุษย์

(ปราณี กุลละวณิชย์, 2547 ก. :149-150)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ มนุษยศาสตร์เป็นศาสตร์พื้นฐานใน 3 กลุ่มหลักที่ฝังแฝงแนบแน่น กับวิถีชีวิตของมนุษย์มานับนานและประกอบด้วยแขนงวิชาต่างๆ อีกหลายหมวดวิชา เช่น ศิลปะ วรรณคดี ภาษาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ศาสนา ปรัชญา โบราณคดี เป็นต้น แขนงวิชาที่อยู่ในกลุ่ม มนุษยศาสตร์นี้ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติจัดอยู่ใน “สาขาปรัชญา” กลุ่มวิชา มนุษยศาสตร์อาจกล่าวได้ว่าเป็นเชิงสรุปได้ว่า เป็นศาสตร์ที่มุ่งศึกษามนุษย์ในด้านความรู้สึกนึกคิดหรือ คุณค่าของประสบการณ์มนุษย์ การแสวงหาความรู้ในเชิงมนุษยศาสตร์ก็เพื่อชีวิตที่มีคุณค่าและการ สร้างสรรค์สิ่งดีงามเพื่อสังคม

1.3.2 แนวทางการแสวงหาความรู้ของมนุษยศาสตร์

จากการศึกษานិยาม และขอบเขตของมนุษยศาสตร์มาแล้ว ซึ่งพบว่ามีลักษณะเด่นอันเป็นลักษณะเฉพาะของศาสตร์สาขานี้ จึงทำให้แนวทางการศึกษา หรือ การแสวงหาความรู้มีลักษณะเฉพาะด้วย ดังจะกล่าวตามลำดับดังนี้

1.3.2.1 แนวทางการศึกษา หรือการแสวงหาความรู้

ศาสตร์สาขามนุษยศาสตร์มีกระบวนการวิธีในการศึกษาเฉพาะอันต่างจากศาสตร์สาขาทางวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ ซึ่งได้กล่าวแล้วว่าใช้ระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์ แต่มนุษยศาสตร์มีแนวทางการศึกษาเพื่อแสวงหาความรู้อันมีลักษณะเด่นอยู่ 5 ประการ (ปรีชา ช้างขวัญยืน, 2547 ข. : 29-34) ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้ คือ

1) มนุษยศาสตร์หาความรู้โดยตรงไม่ผ่านตัวกลาง

วิทยาศาสตร์ และสังคมศาสตร์ แสวงหาความรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์รวมๆ ที่ใช้กับสิ่งทั้งหลายที่อยู่ในประเภทเดียวกัน จึงมุ่งหาลักษณะร่วมหรือข้อเหมือนกัน แต่มนุษยศาสตร์ถือว่าแต่ละสิ่งแต่ละคนไม่เหมือนกัน และการอธิบายคนแต่ละคนด้วยลักษณะหรือความเข้าใจรวมๆ ไม่ทำให้รู้จักคนคนหนึ่งอย่างแท้จริง มนุษยศาสตร์ศึกษาถึงใดสิ่งหนึ่งโดยไม่ดูว่าอยู่ในประเภทใด และตัดสินใจหรืออธิบายโดยอาศัยความรู้เกี่ยวกับประเภทนั้น แต่ศึกษาถึงนั้นโดยตรงทั้งในด้านพฤติกรรม ความคิดเห็น พร้อมกับบริบทต่างๆ ให้ได้มากที่สุด ดังนั้น ถ้ามนุษยศาสตร์จะศึกษาสิ่งหนึ่งโดยดูว่าสิ่งนั้นอยู่ในประเภทใด ก็จะศึกษาในลักษณะว่าสิ่งนั้นมีลักษณะเฉพาะอันต่างจากสิ่งอื่นในประเภทเดียวกันอย่างไร

2) มนุษยศาสตร์ศึกษาจากวงใน

เพราะคนใน “วงนอก” ไม่ทำให้รู้จักคนคนหนึ่งอย่างแท้จริง เพราะเป็นการดูแลและสรุปจากพฤติกรรมที่แสดงออกอย่างเดียว เช่น ความรู้สึกเป็นสุขที่ได้อยู่กับคนคนหนึ่ง ไม่มีใครที่เป็นคนวงนอกบอกได้ว่าความรู้สึกนั้นเป็นอย่างไร การดูพฤติกรรมภายนอกอาจบอกได้ว่าเป็นสุข แต่ไม่ได้เกิดความรู้สึกสุขนั่นเอง ระหว่างคนที่รู้สึกสุขด้วยกันเท่านั้นจึงจะรู้สึกสุขอย่างไร ซึ่งคนเหล่านั้นก็จะเป็นคน “วงใน” หรือคนที่มองหรือพินิจสังคมที่จะศึกษาอย่างเข้าใจ เห็นใจควบคู่กันไป

3) มนุษยศาสตร์ให้ความสำคัญแก่การประเมินค่า

วิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ พรรณนาและอธิบายสิ่งที่ศึกษาว่ามันเป็นอย่างไร ประกอบด้วยอะไร มีขั้นตอนอย่างไร เกี่ยวข้องกับอะไร ด้วยเหตุผลใด แต่มนุษยศาสตร์ให้ความสำคัญแก่การประเมินค่า สิ่งที่ศึกษาที่พรรณนา และอธิบายจะต้องนำมา

ประเมินค่าดีชั่ว ถูกผิด งามไม่งาม ควรไม่ควร “ค่า” ที่ว่านี้ไม่ใช่เชิงปริมาณ ค่าความจริงแท้ แต่หมายถึง “คุณค่า” เช่น นักสังคมศาสตร์ อาจพรรณนาพฤติกรรมของมนุษย์ และบอกสาเหตุของพฤติกรรมนั้น แต่นักมนุษยศาสตร์จะถามต่อไปว่า พฤติกรรมนั้นเป็นพฤติกรรมที่ควรทำหรือไม่ ดีหรือไม่ดี และดีหรือไม่ดีมากน้อยเพียงไร การประเมินค่าทางมนุษยศาสตร์ ต้องอาศัยการฝึกฝนอบรม ให้เป็นคนเห็นรายละเอียด ฝึกความรู้สึกให้ประณีต จนสามารถแยกแยะความดีงาม และไม่ดีงามได้ เพราะมนุษย์ไม่ได้เป็นเวไนยสัตว์ด้านเหตุผลเท่านั้น แต่ผนวกด้านของความรู้สึกนึกคิดอีกด้วย

4) มนุษยศาสตร์ใช้ภาษานำทางไปสู่ความจริงนามธรรม

ความจริงนามธรรม คือ “คุณค่าและการประเมินคุณค่า” ซึ่งอาจเข้าใจได้ด้วยเหตุผลเชิงตรรกะและด้วยอารมณ์ความรู้สึก เช่น ระบบความคิดทางการเมือง เศรษฐกิจ การศึกษาจริยธรรมสามารถโต้แย้งกันด้วยเหตุผลได้ทางตรรกะ ส่วนความจริงสูงสุดทางศาสนาความเป็นคนดี ความงาม รู้สึกได้ด้วยอารมณ์ ซึ่งเป็นนามธรรมโดยไม่ต้องผ่านข้อพิสูจน์ใดๆ ส่วนภาษาอันนำไปสู่ความจริงนั้นใช้ทั้งที่เป็นวิज्ञะหรือถ้อยคำ และ อวิज्ञะ เช่น เสียงดนตรี เส้นสี แสง เงา เสื้อผ้า เครื่องแต่งกายต่างๆ เป็นต้น

5) มนุษยศาสตร์แสวงหาความต่างที่สร้างสรรค์

มนุษยศาสตร์ศึกษานามธรรมโดยมุ่งเสนอความคิดใหม่ เพราะการเสนอแนวคิดใหม่ ความเห็นใหม่ การตีความใหม่ การวิพากษ์วิจารณ์ การประเมินค่า ตลอดจนวิธีการนำเสนออันเป็นการสร้างสรรค์ทางความคิด จิตใจ อารมณ์ ความเชื่อ และ จินตนาการของมนุษย์ ทำให้มนุษย์ปรับปรุง และพัฒนาในด้านจิตใจ อารมณ์ สังคม การเมือง และเศรษฐกิจ โดยมาตรฐานทางคุณค่า และมีทิศทางไปสู่ จุดหมายอันสูงส่ง ด้านทานความคิด จิตใจ และการดำเนินการอันเลวร้ายด้านต่างๆ

กระบวนการแสวงหาความรู้ทางมนุษยศาสตร์ ด้วยการตีความ วิพากษ์วิจารณ์ อันนำไปสู่การสร้าง ความหมายและให้ความหมายใหม่ ด้วยวิธีอธิบายขยายความเพิ่มเติมอย่างชัดเจนขึ้น ดังปรากฏตามทัศนะ ดังนี้

...เนื่องจากมนุษยศาสตร์ประกอบด้วย การให้และการสร้างความหมายให้แก่ตัวบท ความสามารถทางภาษาจึงจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการศึกษาด้านนี้...ยิ่งไปกว่านั้น กระบวนการวิจัยทางมนุษยศาสตร์จึงประกอบไปด้วย การอ่านและการตีความอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ กระบวนการวิจัยที่เรียกกันว่า “วิจัยเอกสาร” จึงเป็นหัวใจของมนุษยศาสตร์ นักวิชาการสาขาอื่นๆ โดยเฉพาะวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ

มักมองว่า การวิจัยเอกสารไม่น่าสนใจ ... แต่ความจริงการวิจัยเอกสารสามารถสร้างองค์ความรู้ใหม่ได้มากมาย ทั้งนี้ก็เพราะว่าความรู้ใหม่ไม่จำเป็นต้องได้จากการสังเกตปรากฏการณ์ธรรมชาติหรือปรากฏการณ์ทางสังคมแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมไปถึงการคิดค้นเชิงคุณค่าและเสนอทางเลือกใหม่...ซึ่งกรอบวิธีเช่นนี้ย่อมไม่สามารถสังเกตได้จากภายนอก...การวิจัยทางมนุษยศาสตร์จึงให้ความสำคัญแก่การสร้างกรอบความคิดหรือวิธีคิดเช่นนี้ จึงทำให้การวิจัยด้านนี้จริงๆแล้วยากกว่าวิทยาศาสตร์หรือสังคมศาสตร์

(โสรจจ์ หงศ์ลดารมภ์, 2546: 698)

1.3.2.2 ทฤษฎีและสมมุติฐาน

ทฤษฎีและสมมุติฐานที่นำมาใช้และอ้างอิงเพื่อบ่งบอกความเป็นงานวิจัย สำหรับงานวิจัยทางสาขามนุษยศาสตร์มีลักษณะที่ไม่ค่อยชัดเจนมากนัก โดยเฉพาะสมมุติฐานนั้นอาจจะไม่มีก็ได้ถ้าหากเป็นงานวิจัยในลักษณะของการรวบรวมผลงานที่ยังไม่เคยมีมาก่อน หรือ ที่มีลักษณะเป็นการค้นคว้าที่แท้จริง โดยทั่วไปแล้วสมมุติฐานจะมีประโยชน์ในแง่ที่เป็นเครื่องนำทางให้แก่ผู้วิจัย แต่ต้องตั้งอยู่บนฐานของข้อมูลที่เพียงพอในระดับหนึ่งแล้ว ไม่ใช่คิดเอาเองด้วยอคติ แล้วเริ่มวิจัยสรรหาข้อมูลเฉพาะที่เชื่อแล้วจับเข้าช่องตามทฤษฎีที่อ้างอิง (เจตนา นาควิษระ, 2547 : 76-77) อย่างไรก็ตาม จากประชุมสัมมนา เรื่อง “การวิจัยด้านมนุษยศาสตร์” ที่จัดขึ้นระหว่างวันที่ 22-23 มีนาคม 2545 โดยคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาปรัชญา มีความเห็นว่างานวิจัยทางมนุษยศาสตร์ ยังต้องมีการตั้งคำถามหรือประเด็นปัญหาที่ต้องการการศึกษาอย่างชัดเจน มิฉะนั้นจะไม่มีทิศทางในการดำเนินวิจัย แต่ในบางสาขาเช่น ทักษะศิลป์ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ว่าจริงหรือไม่ตามที่ตั้งไว้ และหากมีสมมุติฐานก็ไม่จำเป็นต้องเป็นสมมุติฐานที่ตั้งไว้ตั้งแต่แรก และใช้เป็นเครื่องนำทางในการวิจัย เหมือนกับวิจัยทางสาขาวิทยาศาสตร์หรือสังคมศาสตร์ (ปราณี กุลละวณิชย์, 2547, ก. : 152) ส่วนทฤษฎีทางมนุษยศาสตร์ก็มีลักษณะเฉพาะเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพราะ มนุษยศาสตร์ ทำหน้าที่วิเคราะห์และประเมินค่าความคิดความเชื่อทุกชนิด ไม่ว่าจะเกี่ยวกับข้อเท็จจริงหรือเกี่ยวกับคุณค่าที่มนุษย์เชื่อ ดังนั้น ทฤษฎีทางมนุษยศาสตร์จึงมีลักษณะสำคัญใน 3 ประการ คือ ประการแรก ทฤษฎีมนุษยศาสตร์จะวิเคราะห์วิจารณ์ทั้งความรู้ที่ได้รับจากทฤษฎีและตัวทฤษฎีอันเป็นที่มาของความรู้ นักสังคมศาสตร์ใช้ทฤษฎี แต่นักมนุษยศาสตร์จะวิเคราะห์วิจารณ์ทฤษฎี ทฤษฎีมนุษยศาสตร์จึงมีลักษณะที่เป็น “ความเห็น” มากกว่า “ความจริง” หรือ “หลักสากล” ประการต่อมา ทฤษฎีมนุษยศาสตร์ไม่เน้นเนื้อหาหรือข้อเท็จจริง ทำให้เกิดทฤษฎีที่เป็นการแก่งความจริง หรือใช้จินตนาการมากกว่าข้อเท็จจริง ประการสุดท้าย ทฤษฎีมนุษยศาสตร์

มักจะเป็นอุดมการณ์ที่บกพร่องในเรื่องข้อเท็จจริง ซึ่งตรงข้ามกับทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ที่เน้นข้อเท็จจริง แต่บกพร่องด้านอุดมการณ์ ข้อบกพร่องทั้ง 2 ทฤษฎีนี้ นำมาซึ่งความรู้ที่ไม่สมบูรณ์ จึงต้องเอาใจใส่และเข้าใจทฤษฎีของกันและกัน ซึ่งจะทำให้ข้อเท็จจริงมีความหมายและทฤษฎีมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติได้จริง (ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2547 ข. : 37-38) อย่างไรก็ตาม คำว่า “ทฤษฎี” หากหมายความว่าเป็นทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว การอ้างทฤษฎีก็ขึ้นอยู่กับสาขาต่างๆ และขึ้นอยู่กับงานวิจัยแต่ละงานด้วย สำหรับทัศนะความคิดจากที่ประชุมสัมมนา เรื่องการวิจัยด้านมนุษยศาสตร์ ที่จัดขึ้นเมื่อ 22-23 มีนาคม พ.ศ. 2545 เห็นว่า “การดำเนินการวิจัยทางมนุษยศาสตร์ไม่ว่าสาขาใดจะต้องอิงวิธีวิจัยซึ่งระบุดังกล่าว ประเด็นปัญหา และต้องมีกรอบความคิดที่ใช้ในการวิจัยหรือการวิเคราะห์ ซึ่งอาจเป็นเพียงความรู้ที่สั่งสมกันมาหรือเป็นทฤษฎีทางตะวันตกที่อ้างอิงกันก็ได้” (ปราณี กุลละวณิชย์, 2547 ก. : 152) ซึ่งในประเด็นนี้ เจตนา นาควัชระ (2547: 77) นักมนุษยศาสตร์คนสำคัญของไทยได้แสดง ข้อห่วงใยต่อนักวิจัยไทยที่ใช้ทฤษฎีที่สั่งตรงจาก “นอก” โดยมิได้ปรับให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมของไทยเสียก่อนว่า “เราต้องสำนึกอยู่เสมอว่าทฤษฎีบางประการมีลักษณะผูกติดอยู่กับวัฒนธรรมต้นกำเนิด และอาจไม่อาจถ่ายทอดมาสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่งโดยไม่มีการแปลงหรือปรับปรุง”

1.3.3 คุณค่า” คือ สาระของมนุษยศาสตร์เป็นเครื่องมือสู่การพัฒนาทั้งปวง

การแก้ปัญหาของสังคมใด ประเทศใดด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งอาจไม่รอบคอบและเพียงพอได้เพราะแทนที่จะแก้ปัญหาอาจก่อให้เกิดปัญหาอื่นตามมา เช่น แก้ปัญหาของประเทศโดยมุ่งที่เศรษฐกิจเป็นหลัก โดยเอาจุดมุ่งหมายทางธุรกิจของกลุ่มบุคคลเป็นตัวตั้ง และอาศัยการสร้างฐานอำนาจทางการเมือง มากกว่าจะเอาผลประโยชน์ของชาติเป็นเป้าหมาย ทั้งยังอาศัยหลักการตลาด โฆษณาให้มีลักษณะเป็น “รูปธรรม” โดยละเลยความสำคัญของ “นามธรรม” เช่น ศิลธรรม หรือ “คุณค่า” ด้านศิลปวัฒนธรรม เห็นได้ชัดจากการแก้ปัญหาความยากจน โดยใช้ “เงิน” ทุ่ม หรือ แจกให้ซึ่งเป็นรูปธรรมที่อาจนำไปสร้างงาน แต่จะก่อให้เกิดหนี้สินตามมา การพัฒนาเพียงนี้เพียงประการเดียว จะก่อให้เกิดปัญหาด้านบริโภคนิยม หากไม่พัฒนา “นามธรรม” ในด้าน ความมัธยัสถ์ ความขยัน ความรับผิดชอบ และความมีระเบียบวินัย ไปกำกับ ซึ่ง ในแง่นี้อาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาโดยให้เงินเพื่อให้มีงานทำนั้น อาจจะแก้ไขปัญหาคิดได้ไม่มากนัก หากไม่พัฒนานามธรรมควบคู่กันไปด้วย การพัฒนามุ่งเศรษฐกิจเป็นหลักก่อให้เกิดปัญหาการบริโภคนิยมเกินตัว หรือ “บริโภคนิยม” และ “ชนนิยม” เพราะการติดบริโภคนิยมทำให้การแสวงหาเงินเป็นเรื่องสำคัญในที่สุดเงินจะมีค่าเหนือสิ่งใด “คุณค่า” ใดๆ ก็จะถูกหลีกเลียงละเลยเพื่อให้ได้เงินมา สิ่งที่เกิดศีลธรรมก็สามารถทำให้ถูกกฎหมายได้ เพราะ เล็งผลเลิศด้านเศรษฐกิจ สิ่งเหล่านี้จะหาพบได้จากสังคมที่แก้ปัญหาหรือพัฒนาโดยใช้เศรษฐกิจเป็นหลัก แต่ถ้านำศีลธรรมมาเป็นหลัก คนจะมี

เศรษฐกิจดีโดยไม่ผิดศีลธรรม ชีวิตก็มีความสุขโดยไม่ต้องมีเงินมาก เพราะไม่ต้องบริโภคมาก ที่กล่าวมานี้ชี้และเน้นย้ำให้เห็นถึงคุณูปการอันสำคัญยิ่ง ของ “มนุษยศาสตร์” ในฐานะศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับคุณค่าของมนุษย์ และ การปลูกฝังคุณค่าของความดีงาม คุณธรรม สุนทรียภาพ และการศึกษาค้นคว้าวิจัยเพื่อผดุงคุณค่า และ ความสำนึกตระหนักในการที่เกิดมาเป็นมนุษย์เพราะ การเป็นมนุษย์อยู่ที่การรู้ว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ อะไรเป็นคุณ อะไรเป็นโทษแก่ตน แก่สังคม และแก่โลก

เมื่อ “มนุษยศาสตร์” เป็นศาสตร์แห่ง “คุณค่า” และคุณค่านี้เอง สามารถที่จะนำไปสู่การพัฒนาประเทศได้ใน 3 ประการ ดังที่ ปรีชา ช้างขวัญยืน (2548: 6-14) กล่าวไว้ คือ ประการแรก คุณค่าพัฒนาคนและคนที่พัฒนาแล้วจะช่วยพัฒนาประเทศ ประการต่อมา คุณค่าบางอย่างเป็นคุณค่าที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาประเทศ และ ประการสุดท้าย คุณค่าเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นหน้าเป็นตาของประเทศ ทั้ง 3 ประการนี้ สรุปสาระสำคัญ ได้ดังนี้

1.3.3.1 คุณค่าพัฒนาคนและคนที่พัฒนาแล้วจะช่วยพัฒนาประเทศ

ในแง่นี้อาจมองได้ว่า กิจกรรมทุกกิจกรรม สังคมทุกสังคม ต้องการคนที่มีคุณค่าด้านตรงต่อเวลา มีวินัย ไว้วางใจได้ เพราะคนที่มีความรู้ มีความสามารถเพียงประการเดียว ไม่เพียงพอหากขาดคุณลักษณะข้างต้น และสังคมที่เจริญแล้ว ต้องมีประชาชนที่มีคุณลักษณะหลายๆ ด้านประกอบกันทั้ง มัชยสัท ชื่อสัตย์ วิริยะมุ่งมั่น ตลอดจนรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา สุภาพ อ่อนน้อม และถือความถูกต้องเป็นสำคัญ เพราะความรู้ความสามารถจะถูกใช้อย่างเต็มประสิทธิภาพก็ด้วยอาศัยคุณค่าเหล่านี้หากรัฐหรือประเทศต้องการคนที่จะไปพัฒนาประเทศที่มีความรู้ดี ก็ต้องมีคนที่ปัญญาดี แต่แค่ปัญญาดีคงไม่พอ จะต้องเป็นคน “รักดี” คือ รักการเรียนและการงาน ซึ่งต้องมีคุณสมบัติทางศีลธรรม คือ ขยัน มุ่งมั่น รักความรู้ ตรงต่อเวลา ชื่อสัตย์ และมีวินัย เพราะถ้ารัฐได้แต่คนมีปัญญา แต่ใช้ปัญญาคดโกง คนเช่นนี้จะเป็นประโยชน์อะไร และจะเป็นคนเห็นประโยชน์ส่วนรวมของประเทศได้อย่างไร ดังนั้น การพัฒนาคุณภาพคนเพื่อไปพัฒนาประเทศแล้วนอกจากพัฒนาความรู้ทางวิชาการแล้ว ยังต้องพัฒนาจิตใจให้มีคุณธรรม มีศีลธรรมควบคู่ไปด้วยจึงจะเป็นการพัฒนาคุณภาพของคนให้ได้ประโยชน์อย่างแท้จริง

1.3.3.2 คุณค่าบางอย่างเป็นคุณค่าที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาประเทศ

คงมีอาจปฏิเสธได้ว่า บุคลากรที่จะไปพัฒนาประเทศได้ เช่น นักการเมือง นักวิชาการ ข้าราชการ พ่อค้าหรือประชาชนทั่วไป ต้องมีคุณสมบัติบางประการที่ช่วยในการคิดและกระทำการอันเป็นประโยชน์ในทางที่จะพัฒนาประเทศ และหากพิจารณาเพราะที่ประเทศที่เจริญก้าวหน้า จะพบว่าประชาชนเหล่านั้นจะมีคุณสมบัติด้าน “คุณค่า” ที่เอื้อต่อการพัฒนา คือ ความรักชาติ เพราะคนรักสิ่งใดย่อมทำเพื่อสิ่งนั้น เมื่อรักและห่วงใยชาติก็ย่อมทำ

ประโยชน์เพื่อชาติ **ความรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา** คนที่เอาใจเขามาใส่ใจเรา คือ คนที่คิดถึงคนส่วนรวม ความรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเราจะลดความขัดแย้ง ทำให้เกิดความเข้าใจก่อให้เกิดความร่วมมือ การพัฒนาสิ่งใดก็จะเกิดขึ้นได้ง่ายและไปได้รวดเร็ว **ความเป็นคนที่ทำตามหลักการและหลักเกณฑ์** การพัฒนาประเทศต้องอาศัยระบบต่างๆ เมื่อใดที่ไม่ทำตามระบบที่ดีจะก่อให้เกิดผลเสียแก่กิจการหรือส่วนรวมจนถึงประเทศชาติได้ ความเข้าใจหลักการรู้หลักเกณฑ์แล้วทำตามระบบนั้น หลักเกณฑ์จึงเป็น “คุณค่า” ที่สำคัญสำหรับพัฒนาประเทศ **ความสามัคคี** เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์หลายเหตุการณ์ได้ทิ้งมรดกความคิดให้เป็นคติเตือนใจ ทั้งในด้านความสามัคคีและความวิฤตของเรื่อง “ความสามัคคี” หรือแม้แต่ในวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ของไทย เช่น เรื่อง “สามัคคีเภทคำฉันท์” ที่กษัตริย์ลิลิจฉวี แดกสามัคคีจนเสียบ้านเมืองหรือ “นิทานอีสป” พ่อสอนลูกที่ชอบทะเลาะเบาะแว้งกัน โดยให้หักกิ่งไม้ ต่างชี้ให้เห็นว่าเมื่อไหร่ก็ตาม หากไร้ซึ่งความสามัคคีจะเป็นการเปิดช่องว่างให้ฝ่ายตรงข้ามทำลายได้ง่าย หากมีความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันก็จะมุ่งที่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง **ความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม** ความไม่เจริญของประเทศชาติส่วนหนึ่งซึ่งเป็นส่วนสำคัญมาจากการเห็นประโยชน์ส่วนตัวยิ่งว่าประโยชน์ส่วนรวม ข้าราชการที่ดี พนักงานที่ดีที่เห็นแก่ความสบาย ไม่ขยันทำงาน ผัดวันประกันพรุ่ง ทำให้ประเทศเจริญช้า เดินหน้าไม่ได้ นอกจากคุณค่าดังกล่าวที่จำเป็นต่อการพัฒนาประเทศชาติแล้ว ยังต้องอาศัยคุณค่าพื้นฐานในการสร้าง “คนดี” เพื่อความเจริญของสังคมและประเทศชาติซึ่งได้แก่ **ความรู้จักบาปบุญคุณโทษ** รู้ว่าอะไรดีอะไรชั่ว อะไรควรทำไม่ควรทำอะไรนำไปสู่ผลดี ผลร้าย แก่ตน คนอื่น และสังคม การละจากโลภ โกรธ หลง ซึ่งเป็นคุณค่าที่เกิดจากการละชั่ว **ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่** **มีเมตตา** และ **ใช้สติปัญญา** ซึ่งเป็นคุณค่าที่เป็นการดีสืบเนื่องจากการละชั่ว **รู้จักเห็นความดี** **ความงาม** **พอประมาณ** และ **พอดี** ซึ่งเป็นคุณธรรมที่ใ้รู้จักคุณค่าต่างๆ ทั้งทางศีลธรรม และสุนทรียภาพ ทำให้จิตใจมนุษย์อ่อนโยน เป็นสุข

1.3.3.3 คุณค่าเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมและเป็นหน้าเป็นตาของประเทศ

ในประเด็นนี้พิจารณาได้จากคุณค่าด้านวัฒนธรรม คนชาติหนึ่งมักจะนับถือคนอีกชาติหนึ่งเพราะวัฒนธรรมและวัฒนธรรมยังทำให้คนไปมาหาสู่กัน เกิดวัฒนธรรมการท่องเที่ยวขึ้น สร้างรายได้จำนวนมากเข้าประเทศ เช่น ประเทศไทย ชาวต่างประเทศที่เข้ามาเพราะต้องการมาชมพระราชวัง เมืองโบราณ และชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยแท้ๆ ประเทศใดไม่มีคุณค่า ไม่ลงทุน เพื่อมรดกเหล่านี้ ทั้งยังทิ้งให้เป็นซากปรักหักพังในที่สุด มรดกทางวัฒนธรรมถูกทอดทิ้ง หรือ ไม่ได้รับการดูแลเท่าที่ควร ในส่วนของวัฒนธรรมไทย ขณะนี้มีผู้ห่วงใยกันมาก เพราะอยู่ในภาวะวิกฤต มรดกทางวัฒนธรรมถูกทอดทิ้ง เพราะวัฒนธรรมเป็นของส่วนรวม ไม่มีใครรู้สึกว่าเป็นเจ้าของ และที่สำคัญ ผู้มีอำนาจหรือผู้บริหารบ้านเมือง “ไม่รู้จัก” “วัฒนธรรม” เพราะไม่สามารถนำไปขับเคลื่อนเศรษฐกิจได้ แต่หากใครควรดูแลให้ดีแล้ว วัฒนธรรมไทย เช่น

ขบวนเรือพระราชพิธี การฟ้อนรำ และศิลปะแขนงต่างๆของไทย ฯลฯ นี้เองที่ไทยใช้เป็นกิจกรรมต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองให้ได้รับความประทับใจเสมอมา ซึ่งถือเป็นหน้าตาของไทย และหากว่าสิ่งทีกล่าวนี้นี้ รวมทั้งคุณค่าอันเป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” ด้านอื่นๆ ต้องเสื่อมสลายไป “หน้าตา” ภาพลักษณ์ที่แสดงความเป็นประเทศไทยคงจะสูญหายไปด้วยเช่นกัน

2. แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาคุณค่า

ในหัวข้อที่แล้วคือ “การศึกษาเพื่อการพัฒนาด้วยมนุษยศาสตร์” ที่แบ่งประเด็นย่อยศึกษานิยาม ขอบเขต แนวทางการแสวงหาความรู้ และ สาระสำคัญของมนุษยศาสตร์ ได้สังเคราะห์ให้เห็นแล้วว่า “คุณค่า” เป็นสาระสำคัญของมนุษยศาสตร์ อีกทั้งมนุษยศาสตร์ใช้ “ภาษา” ทั้งที่เป็นวัจนะคือถ้อยคำสำนวน และอวัจนะ คือ เสียง เส้นสี แสง เงา เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย ตลอดจนอากัปกริยา เป็นสื่อเพื่อนำไปสู่ ประสบการณ์ของมนุษย์ที่ประกอบสร้างด้วย ความคิด จิตใจ อารมณ์ ความเชื่อ และจินตนาการ โดยมีการประเมินคุณค่า ดีชั่ว ถูกผิด งามไม่งาม ควรไม่ควรเป็นเกณฑ์ ทั้งหลายที่กล่าวไปแล้วนั้นเป็นเรื่องของ “คุณค่า” ในแง่ที่เป็นการปรับประยุกต์จากทฤษฎีคุณค่า แต่ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึง “คุณค่า” ในแง่ที่เป็นตัวทฤษฎี หรือ แนวคิดทางปรัชญาเพื่อสืบสาวให้เห็นนิยาม ขอบเขตหรือประเภท ตลอดจนความสำคัญที่มีต่อการศึกษา ดังจะกล่าวตามลำดับ ดังนี้

2.1 ความหมาย ประเภทและขอบเขตของปรัชญาคุณค่า

ปรัชญาคุณค่า (axiology) หรือเรียกอีกอย่างว่า “ทฤษฎีคุณค่าวิทยา” เป็นขอบเขตของวิชาปรัชญา ซึ่งเมื่อนักปรัชญาจะศึกษาเรื่องใดก็ตามจะต้องตั้งคำถามพื้นฐานอยู่ 3 ปัญหาหลัก คือ ความจริงแท้เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ คืออะไร เรื่องที่มนุษย์รู้ อะไรคือความรู้ที่ถูกต้อง และ ปัญหาสุดท้าย สิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์นั้น อะไรคือสิ่งที่ดีที่สุด ทั้ง 3 ปัญหานี้ นำมาสู่เนื้อหาของวิชาปรัชญาใน 3 สาขาหลักเรียงตามลำดับคือ “ภววิทยา” (ontology) “ญาณวิทยา” (epistemology และ “คุณค่าวิทยา” (axiology) (บรรจง จันทรสา, 2522 : 10-11) ดังนั้น ทฤษฎีคุณค่าหรือคุณค่าวิทยา จึงเป็นปรัชญาหลักสาขาหนึ่งที่ว่าด้วยธรรมชาติของคุณค่า อันเป็นอุดมคติในด้าน ความจริง ความดี ความงาม และความบริสุทธิ์ทางจิตใจ ซึ่งการมีความรู้ซาบซึ้งในคุณค่าต่างๆ นี้ เป็นลักษณะพิเศษของมนุษย์ คุณค่าเป็นนามธรรม มนุษย์เท่านั้นที่จะเข้าใจ และซาบซึ้งได้ (สุเมธ เมธาวิทยากุล, 2534 : 67) จะได้แบ่งประเด็นย่อยที่จะศึกษา ทฤษฎีคุณค่า หรือ คุณค่าตามลำดับ ดังนี้

2.1.1 นิยามของปรัชญา

ดังได้กล่าวแล้วว่าปรัชญาคุณค่ามีความสำคัญในฐานะที่เป็น 1 ใน 3 ของปรัชญาสาขาหลัก ซึ่งเป็นที่ทราบกันว่าเป็นปรัชญาที่ว่าด้วยคุณค่าที่เป็นอุดมคติทั้งในด้าน ความจริง ความดี และความงาม อย่างไรก็ตาม ผู้รู้ด้านปรัชญาทั้งไทยและเทศยังได้อรรถาธิบายเกี่ยวกับ

คุณค่าเพิ่มเติมจนก่อเกิดมโนทัศน์ที่แจ่มชัดยิ่งขึ้น ซึ่งอาจเป็นไปได้ทั้งเรื่องส่วนตัวและสังคม (Mark and Moniga, 1996:5) อีกทั้ง “คุณค่า” ยังหมายรวมถึง ทักษะ หรือ ความรู้สึกที่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง รู้สึกภาคภูมิใจ และต้องการให้สังคมเห็นดีเห็นงามด้วย คุณค่าเป็นสิ่งที่ผ่านการคัดสรรกลั่นกรอง โดยปราศจากการชี้นำอีกด้วย (Harmin and Simon, 1966: 28)

ในแง่ของทัศนคติหรือความเชื่อนั้น “คุณค่า” มีลักษณะ เป็น “ความเชื่อ” ลักษณะหนึ่ง ซึ่งคนส่วนมากมักจะมองว่าเป็นเรื่องที่ปลอดจากอารมณ์และความรู้สึก แต่ในทางตรงข้าม กลับฝังแน่นไปด้วยคุณสมบัติดังกล่าว ดังนั้น ในฐานะของ “ความเชื่อ” แล้ว “คุณค่า” จึงมีลักษณะเป็นการพรรณนาถึงสิ่งที่พึงประสงค์ ในมิติของจิตวิทยา “คุณค่า” คือ เครื่องมืออันเกี่ยวเนื่องกับวิธีการหรือรูปแบบในการคัดสรรบุคคล ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับความเข้มข้นของแรงกระตุ้นและความปรารถนาอันสืบเนื่องจากทัศนคติ ในมิติของนักสังคมวิทยา “คุณค่า” คือ เป็นแนวคิดทางสังคมเมื่อต้องการจะกล่าวถึง บรรทัดฐาน

พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย (2543:104) ได้ให้นิยามของ “คุณค่า” ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า “value” ว่า หมายถึง “คุณสมบัติที่จะได้จากการประเมินสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น ความงาม เป็นค่าทางศิลปะ ความดีเป็นค่าทางจริยธรรม” นักวิชาการอีกหลายท่าน อาทิ สิวลี ศิริไล (2542 : 72) กล่าวถึงความหมายของคุณค่าว่าหมายถึง “คุณสมบัติที่ได้จากการประเมินแง่ใดแง่หนึ่งของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น ความงาม ความสวย ความดี ความถูกต้องเป็นต้น” หรือ เป็นสิ่งที่ได้รับการพิจารณาพิเคราะห์ว่า “ดี” ในตัวเอง เช่น ความงาม ความจริง ความรัก ความซื่อสัตย์ ความจงรักภักดี เป็นต้น ตัวอย่างซึ่งชนบประเพณี หรือ อุดมคติของคนและกลุ่มชน (Van Deth and Scarbrogh, 1995 : 22)

คลัคคอรัน (Kluckhohn, 1951: 395) กล่าวว่า “คุณค่า” เป็นเรื่องของทัศนคติความคิดที่อาจจะคลุมเครือหรือแจ่มชัดก็ได้ ทั้งยังสะท้อนให้เห็นลักษณะของบุคคล หรือ กลุ่มบุคคลในแง่ของปรารถนาซึ่งอาจส่งอิทธิพลต่อการเลือกประพฤติปฏิบัติต่อบุคคล ได้ส่วน โรคิช (Rokeach,1972) เห็นว่า “คุณค่า” เป็นความเชื่อประเภทหนึ่ง ที่อยู่ใจกลางของความเชื่อทั้งปวง ซึ่งมีหน้าที่กำหนดความประพฤติปฏิบัติของคนว่าควรเป็นแบบใด อีกทั้ง “คุณค่า” ยังเป็นเรื่องของนามธรรมที่อยู่ในอุดมคติซึ่งมิได้ยึดโยงอยู่กับทัศนคติต่อวัตถุหรือสถานการณ์เฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง นอกจากนั้น “คุณค่า” ยังเป็นตัวแทนความคิดความเชื่ออันจะนำไปสู่วิถีแห่งการประพฤติปฏิบัติในเชิงอุดมคติที่เรียกว่า “คุณค่าเชิงวิธีการ” (instrument values) อันได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม ความถ่อมตน ความสงสาร เป็นอาทิ และ เป็นตัวแทนของความคิดความเชื่อที่เป็นเป้าประสงค์เชิงอุดมคติหรือเรียกว่า “คุณค่าเชิงเป้าประสงค์” (terminal values) อันได้แก่ ความมั่นคง ความสุข เสรีภาพ ความเท่าเทียม เป็นต้น ในแง่นี้ จึงอาจกล่าวได้ว่าบุคคลอาจมีความคิดความเชื่อได้นานัปการ แต่ที่เป็นเรื่องของ “คุณค่า” นั้นมีอยู่ไม่มากนัก

แนวคิดจากนักปรัชญาชาวต่างประเทศที่กล่าวถึง “คุณค่า” ในแง่ที่เป็นเครื่องมือหรือ “วิธีการ” อันจะนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่เป็นอุดมคตินั้นสอดคล้องกันกับนักปรัชญาคนสำคัญของไทยอย่าง วิทย์ วิศทเวทย์ (2532 :3) ที่ได้รรถาธิบาย นิยาม ของคุณค่าได้ความกระจ่างชัดขึ้น โดยครอบคลุมในประเด็นที่เกี่ยวกับ “สิ่งที่พึงปรารถนา” (the desired) “สิ่งที่พึงประสงค์ ให้บังเกิดขึ้น” (the preferred) และ “สิ่งดีงาม หรือ คุณความดี” (the good) ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือการกระทำใดการกระทำหนึ่ง ดังนั้น ในแง่นี้จึงเท่ากับว่า คุณค่าเป็นอุดมคติ (ideals) ของสิ่งหรือการกระทำใดเป็นมติของมหาชนซึ่งเป็นที่ยอมรับของคนส่วนมาก แทบทุกคนปรารถนาจะเป็นไปในลักษณะนั้นๆ

มีประเด็นที่ควรจะต้องพิจารณาเพื่อการรับรู้และเข้าใจอย่างกระจ่างชัด คือ “คำสำคัญ” ที่ทั้งของนักคิดไทยและเทศที่แสดงทัศนะความคิดไว้ไปในแนวเดียวกันคือคำว่า “อุดมคติ” ซึ่งถือเป็น “เป้าหมาย” หรือจุดหมายปลายทางของการประพฤติปฏิบัติที่ใช้ในเป็นเกณฑ์มาตรฐานที่จะประเมิน “คุณค่า” นั้นๆ ว่ามีความถูกต้องดีงามถึงระดับใด โดยผู้วิจัยใครนำที่ทัศนะความคิดของผู้รู้มาสังเคราะห์ให้เห็นตามลำดับ ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546: 1381) ให้ความหมายของของ “อุดมคติ” ไว้ว่า น. จินตนาการที่ถือว่าเป็นมาตรฐานแห่งความดี และความงาม และความจริงทางใดทางหนึ่งที่มีมนุษย์ ถือว่าเป็นเป้าหมายแห่งชีวิตของตน “คำว่า “จินตนาการ” ในบริบทนี้หมายถึงแนวคิด หรือ ความคิดนั่นเอง

นิยามของ “อุดมคติ” นั้นเกี่ยวเนื่องโยงใยกับมิติต่างๆ อย่างกว้างขวางในแง่ที่สื่อถึงจุดหมายปลายทางอันดีเลิศ เช่น ในมิติด้านวรรณกรรม พระยาอนุমানราชชน (2533, 77-81) ได้นิยามอุดมคติไว้ว่า อุดมคติ ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า ideal หรือ idealism หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์ใฝ่ฝันและนึกว่าดีเลิศเป็นจุดหมายปลายทางที่จะไปให้ถึงหรือมุ่งมั่นไว้ อุดมคติจึงเป็นต้นแบบหรือแบบอันสมบูรณ์ที่มนุษย์ปรารถนา ในแง่ของกวีหรือศิลปินนั้น อุดมคติ หมายถึง การถอดหรือเผยให้เห็นคุณงามความดีอันฝังแฝงซ่อนเร้นอยู่ในสรรพสิ่งให้ผู้อ่านหรือผู้เสพได้รับรู้และรับรสดังกล่าว

คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส (ม.ป.ป. : 53-54) กล่าวถึง อุดมคติ (Idealism) ว่าเป็นปรัชญาในต่างวรรณกรรมที่ผู้เขียนเน้นความดีเลิศของตัวเองในเรื่อง และความงามด้านกายภาพอื่นๆ หรือความประพฤติอันเลิศยิ่ง เช่น พฤติกรรมอย่างพระเวสสันดร พระมัทรีและพระชาติ ซึ่งเป็นตัวละครในเรื่อง มหาเวสสันดรชาดก ตัวละครเหล่านี้มีความดีพร้อมทั้งชาติตระกูลและคุณธรรม อันประเสริฐเลิศยิ่งจึงถือเป็นแบบอย่างในเชิงอุดมคติ

มโนทัศน์เรื่อง “อุคมคติ” ได้รับการขยายความให้ แจ่มแจ้งชัดเจนอย่างเป็นรูปธรรมอีกครั้ง เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ได้ทรงพระกรุณาออรรถาธิบาย นิยามและ พฤติกรรมอันจะนำไปสู่คุณค่าที่เป็นอุคมคติไว้ในพระบรมราโชวาท ที่พระราชทานปริญญาบัตร ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2500 ความว่า

... ในส่วนนักศึกษาที่สำเร็จการศึกษา ซึ่งต่างก็จะได้แยกย้ายกันไป ประกอบอาชีพในสาขาต่างๆ ใช้ความรู้ที่แยกย้ายกันไปประกอบอาชีพ ในสาขาต่างๆ ใช้ความรู้ที่ได้รับมาให้เป็นประโยชน์แก่สังคม และชาติ บ้านเมืองนั้น ข้าพเจ้าใคร่ฝากข้อคิดสักเล็กน้อยไปประกอบการพิจารณา ของท่านด้วย อันสิ่งซึ่งเรียกกันว่า “อุคมคติ” นั้น ก็คือ มโนภาพ หรือ ความนึกคิดถึงความดีงามอันเลิศในสิ่งหนึ่งสิ่งใดซึ่งถ้าเป็นไปตาม มโน ภาพนั้นแล้ว ก็จะจัดว่าเป็นของที่ดีงามเลิศด้วยประการทั้งปวง กล่าว โดยทั่วไป มนุษย์เราย่อมปรารถนาจะประสบแต่สิ่งดีงามเจริญตาเจริญใจ จึงควรจะได้มีอุคมคติด้วยกันทั้งนั้น แต่หากควรเป็นไปในทางไม่ก่อความ เบียดเบียนแก่ผู้อื่นโดยพึงถึงถึงประโยชน์สุขของผู้อื่นหรือส่วนรวมด้วย การถึงผลดีหรืองานเลิศดังว่านี้ ถ้าหากเป็นไปเพียงแต่เพื่อประโยชน์สุข ของตนเองเท่านั้น และเป็นการเบียดเบียนประโยชน์สุขของผู้อื่นแล้ว ก็จะ กลายเป็นความเห็นแก่ตัวหาควรได้ชื่อว่า “อุคมคติ” ไม่การประกอบ สร้างอุคมคติขึ้นนั้นย่อมกินเวลา ในบางกรณีอาจได้เริ่มประกอบสร้างกัน ขึ้นแต่อายุน้อย ในบางรายอาจมีอุคมคติขึ้นเมื่อเติบโตอายุมากแล้ว แต่ สำหรับท่านที่ผ่านการศึกษานี้แล้ว ควรจะต้องได้มีได้ยึดอุคมคติ ประกอบการที่จะปฏิบัติสิ่งใดไปในภายหน้าด้วย ข้อสำคัญนั้นควรต้อง เป็นตัวของตัวเอง ยึดถืออุคมคติ

(ประมวลพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2539 : 22)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงนิยาม “อุคมคติ” ไว้ว่า คือ มโนภาพหรือความนึก คิดถึงความดีงามอันเลิศในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นยอดปรารถนาของมนุษย์ทุกผู้ทุกนาม ส่วน พฤติกรรมที่จะนำไปสู่ “อุคมคติ” อันเป็นยอดปรารถนานั้นต้องไม่เบียดเบียนแก่ผู้อื่น ต้องมองข้าม ประโยชน์สุขของตนโดยพึงถึงประโยชน์สุขของผู้อื่นหรือส่วนรวมเป็นสำคัญ และผู้สำเร็จ การศึกษาซึ่งเป็นผู้มีปัญญา ความสามารถสูง เพราะได้รับการอบรมมามากนั้น ควรจะต้องแสดง ความชัดเจนที่จะเป็น ตัวของตัวเองในแง่ที่จะ “ยึดอุคมคติประกอบการปฏิบัติสิ่งใดไปในภายหน้า” ด้วยกันทุกคน

แนวคิดอันนำไปสู่การปฏิบัติอันเลิศยิ่ง ทั้งในด้านความดี ความงาม และ ความจริง หรือคุณค่าอันเป็นอุดมคตินี้ต้องมีลักษณะเป็น “สัมมาทิฐิ” โดยมี “ธรรมะ” เป็นมาตรฐานรองรับอยู่ ดังที่ ป้าย อึ้งภากรณ์ กล่าวไว้อย่างแจ่มชัดว่า

...อุดมคติหรือวิถีอันนำไปสู่สิ่งประเสริฐนั้นต้องมีลักษณะสำคัญคือ ต้องตั้งอยู่บนฐานแห่งธรรมะ... อุดมคติต้องตั้งอยู่บนฐานอันแน่นแฟ้นแห่งความจริง ความงาม และความดี...ความดีที่ว่ามีได้แก่ความดีสำหรับส่วนรวมของสังคมมิใช่ความดีแต่เฉพาะตัว “ธรรมะเป็นสิ่งที่ำจุนโลก” ไม่ใช่ “ธรรมะเป็นสิ่งที่ำจุนปัจเจกชน”...การทำประโยชน์ให้แก่คนหมู่มากย่อมจัดเป็นความดีแน่... ผู้ที่มีอุดมคติและยึดมั่นอยู่ในอุดมคตินั้นย่อมเป็นผู้ที่หมั่นพิจารณาตนเองสอบสวนตนเองอยู่เสมอมิได้มีความประมาทเพราะมาหาความลุ่มหลงในโลกและสังคมนั้นมีอยู่หนาแน่นทั่วไป ถ้าผลลัพท์สักพริบตาเดียว ก็อาจจะพลัดตกไปในห้วง แห่งกิเลส ตัณหาและความโลภได้โดยง่าย

(ป้าย อึ้งภากรณ์, 2517 : 10-11)

2.1.2 ขอบเขตของปรัชญาคุณค่า

ปรัชญาคุณค่ามี 3 สาขา คือ คุณค่าด้านจริยศาสตร์ (ethics) คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ (aesthetics) และคุณค่าด้านค่าสังคม-การเมือง (soice-political) (บรรจง จันทรส, 2522: 179) แต่โดยทั่วไปเมื่อกล่าวถึง “คุณค่า” จะพินิจพิจารณาใน 2 ประเด็นแรก ซึ่งอาจกล่าวว่าเป็นสาขาของคุณค่าที่ได้รับความสนใจมากคือ จริยศาสตร์ กับ สุนทรียศาสตร์

2.1.2.1 คุณค่าด้านจริยศาสตร์ เพื่อการตระหนักรู้คุณค่าจริยศาสตร์อย่างเข้มข้น ผู้วิจัยใคร่นำเสนอประเด็นต่างๆ เกี่ยวกับคุณค่าด้านจริยศาสตร์ตามลำดับ ดังนี้

1) นิยามของจริยศาสตร์

เมื่อพิจารณาจากคำศัพท์แล้ว จริยศาสตร์ เกิดจากการผนวกคำ 2 คำเข้าด้วยกัน คือ จริย+ศาสตร์ คำว่า จริย เป็นภาษาบาลี แปลว่า ความประพฤติ กิริยาที่ควรประพฤติ ของมนุษย์ ส่วนคำว่า ศาสตร์ เป็นภาษาสันสกฤต แปลว่า วิชา หรือ ตำรา เมื่อรวบรวมความแล้ว หมายถึง “วิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับความประพฤติของมนุษย์ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546 :291) ได้นิยามความหมายของคำว่า “จริยศาสตร์” ไว้ว่า คือ ปรัชญาสาขาหนึ่งที่ว่าด้วยความประพฤติและการครองชีวิตว่า อะไรดี อะไรชั่ว อะไรถูก อะไรผิด หรืออะไรควร อะไรไม่ควร

ในการนำมาประพฤติปฏิบัติ ดังนั้น ปรัชญาสาขานี้จึงเท่ากับเป็นการแสวงหาเกณฑ์ในการตัดสินความประพฤติของมนุษย์ ซึ่งภาษาดังใช้ว่า คำว่า “ethics” (พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2543 : 34) นิยามความของจริยศาสตร์โดยผู้รู้หรือนักวิชาการอีกหลายท่าน ซึ่งพบว่ามีลักษณะ “ร่วม” อีกทั้งยัง “ขยายความ” ซึ่งกันและกัน ดังจะนำมากล่าวไว้ ดังนี้

จริยศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับปัญหาศีลธรรมความถูกต้องดีงาม มาตรฐานการตัดสินความถูกผิดเกี่ยวกับความประพฤติของมนุษย์ และจุดมุ่งหมายอันประเสริฐสูงสุดของชีวิต และปัญหาอันสำคัญอื่นๆ เกี่ยวข้องกับศีลธรรม

(ญาณวชิระ [นามแฝง], 2549 : 179)

จริยศาสตร์ คือ ปรัชญาสาขาหนึ่งที่ว่าด้วยการแสวงหาความดีสูงสุดของชีวิต แสวงหาหลักเกณฑ์ในการตัดสินความประพฤติของมนุษย์ อย่างไรหนอถูก ไม่ถูก ดี ไม่ดี ควร ไม่ควร และพิจารณาปัญหาเรื่องสถานภาพของศีลธรรม

(พระประมวล อุดตราชโย (น้อยทรง), 2544 : 12)

จริยศาสตร์ เป็นปรัชญาที่เกี่ยวกับชีวิตของคนโดยตรงเพราะจะศึกษาเกี่ยวกับคุณค่าของความประพฤติของมนุษย์ในแง่ถูกผิด เป็นคุณค่าทางธรรมดาของมนุษย์ ... โดยการศึกษาให้รู้ถึงความจริง ซึ่งจะเป็นหลักการหรือมาตรฐานในการวินิจฉัยว่า ความประพฤติ หรือ การกระทำนั้นๆ ถูกหรือผิดและรวมถึงการค้นหาอุดมคติที่ประเสริฐ (ideal) ที่มนุษย์ควรจะยึดเป็นหลักในการอยู่ร่วมกัน พร้อมทั้งวิธีการ (means) ที่จะช่วยให้บรรลุถึงอุดมคติอันประเสริฐนั้น

(น้อย พงษ์สนิท, 2527 : 16-17)

จริยศาสตร์ อาจแปลหรือวิเคราะห์ได้ 4 ความหมายคือ

หมายถึง ศาสตร์หรือวิชาที่ว่าด้วยความประพฤติซึ่งกล่าวถึงการให้
ละเว้นจากการกระทำ หรือการปฏิบัติที่ไม่ดี และให้กระทำความดี หรือ
ประพฤติแต่ในทางที่ถูกต้องควร

หมายถึง ศาสตร์หรือวิชาที่ว่าด้วยศีลธรรมซึ่งจะกล่าวถึงการละเว้น
จากความชั่วทั้งหลาย ปฏิบัติตามหลักธรรมที่ปลูกฝังแต่ความดีที่จะนำ
ความสงบสุขมาให้

หมายถึง ศาสตร์หรือวิชาที่ว่าด้วยมาตรฐาน แห่งความประพฤติ ซึ่ง
จะกล่าวถึงสิ่งที่ควรถือเอาเป็นหลักหรือเป็นกฎเกณฑ์ที่วางไว้เป็น
แบบอย่างอันดีงามของการกระทำ หรือ การปฏิบัติของมนุษย์ทุกคน

หมายถึง ศาสตร์หรือวิชาที่ว่าด้วย อะไรผิด อะไรถูกอะไรควรทำ
อะไรไม่ควรทำ ซึ่งกล่าวถึงหลักเกณฑ์ว่า สิ่งใดผิด สิ่งใดถูก แล้วแนะนำ
ให้กระทำแต่สิ่งที่ถูก ให้ละเว้นจากสิ่งที่ผิด

(พระเทวินทร์ เทวิน โท, 2550 : 175-176)

วิชาจริยธรรมศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ทางด้าน “คุณค่า” ซึ่ง
แตกต่างจากวิชาสังคมศาสตร์ที่ศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ ทางด้าน
ข้อเท็จจริง... “คุณค่า” ในที่นี้หมายถึงอะไร... คุณค่า หรือค่า หมายถึง
ความสามารถที่จะพาเราบรรลุถึงสิ่งใด สิ่งหนึ่ง... คุณค่าในทำนองนี้
หมายถึง “ประโยชน์” สิ่งที่มีคุณค่าหรือสิ่งที่มีประโยชน์ คุณค่าตาม
ความหมายนี้ไม่ใช่คุณค่าตามนัยของศีลธรรม หรือ จริยธรรมแท้

(วิทย์ วิศทเวทย์, 2528 : 8-9)

จากที่นำเสนอานิยามของ “จริยศาสตร์” ของนักวิชาการทั้งหลายนั้น จะพบว่ามีลักษณะ
“ร่วม” และขยายความซึ่งกันและกัน กล่าวคือ จริยศาสตร์มีลักษณะเป็นวิชาหรือศาสตร์ ที่มี
การศึกษา วิจัยกันอย่างเป็นระบบและลึกซึ้งกว้างขวางในด้านความประพฤติ ปฏิบัติที่มีคุณค่า หรือ
คุณงามความดี หรือสำนึกตระหนักด้านมโนธรรม หรือคุณธรรม อันจะไปสู่ การประพฤติที่ดี หรือ
“จริยปฏิบัติ” อีกทั้งยังพบว่า นักวิชาการด้านปรัชญาดังกล่าว นิยาม จริยศาสตร์ โดยการขยาย
ความจากคำไวพจน์ที่มีความหมายร่วมกันบางประการ เช่น จริยธรรม ศีลธรรม คุณธรรม เป็นต้น
ดังจะได้นิยามคำทั้ง 3 จาก นักวิชาการทั้งหลาย ดังนี้

ก) **จริยธรรม** หมายถึง “ธรรมเนียมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ, ศีลธรรม, กฎศีลธรรม” (พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, 2546:291) ธรรมเนียมที่ควรประพฤติ ตามนี้มุ่งตั้งไปทางฝ่ายดีคือบุญหรือกุศล จริยธรรมตรงกับคำ ภาษาอังกฤษ ว่า ethically คล้าย ethic ที่หมายถึง จริยศาสตร์ (วศิน อินทสระ, 2549 : 22) ส่วน วิทย์ วิศทเวทย์ (2532 : 12) ให้ ความหมายของคำ “จริยธรรม” ว่าหมายถึง คุณค่าทางจริยศาสตร์ คือ การใช้คำว่า ดี ถูก ควร ตามนี้จริยธรรม ก็คือใจในความเดียวกับ “นำพึงประสงค์” หรือ “นำพึงปรารถนา” นั่นเอง ในขณะที่ วริยา ชินวรรโณ (บก. 2536 : 70) กล่าวว่า **จริยธรรม** คือกฎเกณฑ์ ข้อหา ข้อบ่งชี้ เป็นสิ่งที่ในทาง สังคมเรียกว่า “ปทัสฐาน” ซึ่ง จริยธรรมต้องเป็นที่ยอมรับร่วมกันของคนในสังคม **มีลักษณะเป็น คำสอนทางศาสนาในสังคมนั้น หรือ มาจากวรรณคดี หรือ คำสอนของบรรพบุรุษ** เป็นอาทิ

พระประมวล อุดตราชโย (น้อยทรง) ได้อธิบายเสริมเพื่อให้เกิดมโนทัศน์ที่แจ่มชัด ขึ้นว่า **จริยธรรม** คือ “ธรรมเนียม หรือ กรรมประพฤติ” หรือ “ธรรมเนียมการดำเนินชีวิต” หลักความ ประพฤติหลักการดำเนินชีวิต หรือ ธรรมเนียมที่เป็นประพฤติปฏิบัติ **ศีลธรรม** หรือ**จริยธรรมอัน ประเสริฐ** เรียกว่า “พรหมจริย” (พรหมจริยธรรม หรือ พรหมจรรย์) แปลว่า **ความประพฤติอัน ประเสริฐ หรือ การดำเนินชีวิต อย่างประเสริฐ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา** (พระประมวล อุดตราชโย [น้อยทรง], 2544 : 18)

จากนิยามของคำว่า “จริยธรรม” ที่มีผู้ให้ความหมายไว้ดังกล่าวข้างต้นนั้น อาจสรุปได้ว่า หมายถึงหลักความประพฤติ หรือ หลักการดำเนินชีวิตที่ดึงมาเป็นประโยชน์ต่อทั้งตนเอง และผู้อื่น โดยตรง สอดคล้องต้องกันกับหลักคำสอนของศาสนา

จริยธรรมจึงเป็นประจักษ์กรอบกำหนดความประพฤติที่สังคมกำหนดขึ้น เพื่อให้สมาชิกใน สังคมประพฤติปฏิบัติตาม ทั้งนี้เพื่อความผาสุกในสังคม เพราะหากมีการละเมิดกฎเกณฑ์หรือ จริยธรรมที่สังคมกำหนดไว้ ย่อมส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวม ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีเกณฑ์การ ตัดสินทางจริยธรรม เพื่อใช้วินิจฉัยพิจารณาว่าการประพฤติปฏิบัติใดที่ผิดหลักจริยธรรมอย่างไร ซึ่ง **จริยธรรมในสังคมไทยส่วนใหญ่จะตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนา** จน บางครั้งก็มีการใช้คำว่า “จริยธรรม” และ “ศีลธรรม” ในความหมายเดียวกัน ซึ่งอันที่จริงใน สังคมไทยแต่เดิมนั้น “จริยธรรม” และ “ศีลธรรม” เป็นน้ำเนื้อหนึ่งเดียวกันอยู่แล้ว แต่เหตุที่แยก เรียกเป็น 2 คำ ก็สืบเนื่องมาจากคำว่า “จริยธรรม” ที่ใช้อยู่นี้ เป็นศัพท์บัญญัติที่ใช้แทน “ethics” ของตะวันตก ซึ่งพยายามแยกให้เห็นว่า เป็นการสั่งสอนความประพฤติที่ดึงแบบกลางๆ ไม่ต้อง อิง คำสอนศาสนาซึ่งหมายถึง “ศีลธรรม” แต่แม้จะมี “ethics” แล้ว ในทางตะวันตกเองก็มีคำว่า “morality” ซึ่งหมายถึง “ศีลธรรม” ตามสังคมนั่นเอง แล้วตะวันตกเองก็ใช้ทั้งสองคำนี้อย่างไม่ ได้ แยกจากกันอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด “อย่างการศึกษาจริยธรรมที่เรียกว่า จริยธรรม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่ง ของปรัชญา ใช้ ethics นักปรัชญาบางคนก็ใช้ (moral philosophy) ไปๆ มาๆ บางทีก็บอกว่า ethics

คือ moral philosophy “ (พระธรรมปิฎก [ประยูรย์ ปยุตโต], 2541 ข. : 2) แนวคิดเรื่องจริยธรรม หรือ หลักความประพฤติที่เป็นกลางๆ ไม่ผูกพันแน่นแฟ้นกับศาสนา (ศีลธรรม) ทั้งของไทยและเทศเป็นไปในช่วงแรกๆ เท่านั้น ซึ่งปัจจุบันนี้มีความจางหายไป เพราะมีความล้มเหลวหรือความผิดหวัง กับ จริยธรรมในสายตะวันตกแทบทั้งหมด “เพราะฉะนั้น การคิดเล็กคิน้อยในเรื่องจริยธรรมแบบตะวันตกตอนนี้จึงแทบจะไม่มีเหลือ หันมาคิดแต่เพียงว่า ทำอย่างไรจะให้คนมีจริยธรรม” และที่สำคัญ “จริยธรรม” ในทางพุทธศาสนาจะหมายถึง การดำเนินชีวิตทั้งระบบซึ่งนอกจาก ศีลแล้ว ยังผนวกด้วย สมาธิ และ ปัญญา” อีกด้วย (พระธรรมปิฎก [ประยูรย์ ปยุตโต], 2542 : 3, 5-7) ซึ่งจะกล่าวละเอียดในประเด็น “จริยศาสตร์กับการศึกษา” ในลำดับต่อไป

ข) ศีลธรรม หมายถึง “ความประพฤติที่ดีชอบ, ธรรมในระดับศีล, ศีลและธรรม” (พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, 2546 : 1103) **ความประพฤติที่ดีที่ชอบ** หมายถึง ดีและชอบทั้งทางกายวาจา ความสุจริตทางกาย วาจา และอาชีพะ แปลว่าธรรมคือ ศีล หมายถึง ชั้นศีล หรือธรรมในระดับศีล (พระประมวณ อุตตราสโย [น้อยทรง], 2544 : 19) เพราะศีลธรรมเป็นธรรมอย่างหนึ่งสำหรับเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ท่านประยูรย์ ปยุตโต กล่าวว่า **ศีลธรรมในบริบทของสังคมไทยแล้ว** “เป็นหลักความประพฤติดีงามที่อิงคำสอนของศาสนา” ศีลธรรม คำนี้อาจแยกเป็น “ศีล” หมายถึง “ข้อห้าม” ส่วน “ธรรม” หมายถึง สิ่งที่เหมาะสมให้ประพฤติ” เช่น “การทำความดีงาม ซึ่งอาจจะโยงไปถึงจิตใจ และปัญหา” ในแง่ของศีล” สาระสำคัญอยู่ที่เจตนาที่จะคิดล่วงละเมิดกฎเกณฑ์ บทบัญญัติทั้งต่อตนเองและผู้อื่น รวมทั้งให้พึงสำรวมระวัง คอยปิดกันหลีกเลี่ยงไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้นอันจะไปกระทบเบียดเบียนใครอื่นทั้งตนเองและคนอื่นในมิติของระเบียบวินัยแล้ว “ศีล” คือ กลไกต่อการสร้างสังคมที่พึงปรารถนาเพื่อความผาสุกของสังคม อันเป็นสภาพที่เกื้อกูลแก่การดำรงอยู่ของสมาชิกในสังคม อีกทั้งในมิติของความประพฤติที่ดีงามของบุคคล จะนำไปสู่สายสัมพันธ์อันดีงามที่จะโอบเอื้อเกื้อกูลต่อตนเองและคนอื่น (พระธรรมปิฎก [ประยูรย์ ปยุตโต], 2541 : 2, 2546 : 767 –768)

อาจกล่าวอย่างกระชับได้ว่า “ศีลธรรม” หมายถึง ความประพฤติที่ดีที่ชอบ โดยมีกรอบของศาสนาเป็นเกณฑ์ และ ต้องเป็นไปตามข้อบัญญัติที่กำหนดเป็นแนวทางปฏิบัติไว้ ดังนั้น **คนที่ไม่ประพฤติล่วงศีลที่บัญญัติไว้ก็เป็นผู้มีศีลธรรม และคนที่ประพฤติตนเป็นคนดีมีศีลธรรมประจำใจ รู้จักที่ควรที่ไม่ควรก็เป็นผู้มีจริยธรรม** นั่นเอง

ค) คุณธรรม หมายถึง “สภาพคุณงามความดี” (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, 2546 : 253) หรือ หมายถึง “ธรรมที่เป็นคุณ, ความดีงาม, สภาพที่เกื้อกูล” (พระธรรมปิฎก [ประยูรย์ ปยุตโต], 2546 ข.: 28) “คุณธรรม” เป็นคำที่ใช้ตรงกับภาษาอังกฤษ คือ คำว่า “virtue” ซึ่งหมายถึง “หลักที่มนุษย์ถือปฏิบัติเป็นแนวทางที่ถูกต้องใช้ในการดำเนินชีวิต เช่น ถือว่า ความยุติธรรม ความเมตตา ฯลฯ เป็นคุณธรรม” (พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ

ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2543 : 105) คุณงามความดี อาทิ ความยุติธรรม ความเมตตา มีลักษณะเป็นสภาวะภายในใจ หรือเป็นนามธรรม ดังที่ ไกรยุทธ ชีรตยาภินันท์ (2531) ได้วิเคราะห์คุณธรรมจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานแก่บุคคลในโอกาสต่างๆ ซึ่งเป็นคุณธรรมระดับบุคคลที่มุ่งเอื้อเกื้อกูลให้ส่วนรวมปกติสุข โดยแบ่ง “คุณธรรม” ออกเป็น 4 กลุ่ม กลุ่มแรกเป็นคุณธรรมที่ทำหน้าที่เป็นแรงผลักดันให้บุคคลเกิดความมุ่งมั่นที่จะกระทำการใดๆ ให้บรรลุจุดหมายปลายทาง ได้แก่ ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ความสามารถพึ่งตนเอง และการมีวินัย กลุ่มที่ 2 ได้แก่ จันทะ ความศรัทธา สัจจะ ความรับผิดชอบ ความสำนึกในหน้าที่ และความกตัญญู ซึ่งจัดเป็นคุณธรรมที่เป็นประจักษ์ นำหล่อเลี้ยงให้เกิดแรงผลักดันตามกลุ่มแรก กลุ่มที่ 3 คุณธรรมกลุ่มนี้ทำหน้าที่ที่คอยเหนี่ยวรั้งไม่ให้แรงผลักดันที่ก่อตัวขึ้นในกลุ่มแรกนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ไม่พึงประสงค์ ได้แก่ ความมีสติ ความรอบคอบ และความตั้งใจให้ดีและคุณธรรม กลุ่มที่ 4 คือ ความเมตตา ความปรารถนาดีต่อกัน ความเอื้อเฟื้อกัน ความไม่เห็นแก่ตัว ความไม่เอาัดเอาเปรียบกัน ความอะลุ่มอะล่วย เอื้ออิงอาศัยกัน เป็นคุณธรรมที่เอื้อให้บุคคลได้เปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้มีส่วนร่วมในความสำเร็จของตัวเอง อย่างไรก็ตาม ผู้รู้บางท่านได้นิยาม “คุณธรรม” ไว้ที่น่าสนใจว่า หมายถึง “หลักธรรม” ที่สร้างให้ตนรู้สึกดีกับชีวิต ปฏิบัติตนอยู่ในกรอบที่ดึงมาอันเป็นคุณลักษณะของคนในสังคม ซึ่งมักจะกำหนดโดยคำสอนหรือธรรมะในศาสนา ... อาจจะกล่าวได้ว่าคุณธรรมที่พึงประสงค์ของคนไทยส่วนใหญ่มีพื้นฐานมาจากพุทธศาสนา” (ธิดา โมสิกรัตน์, 2543 :33) ในมโนทัศน์ ของ ปราชญ์ตะวันตกอย่างอริสโตเติล ได้กล่าวถึงนิยามและประเภทของคุณธรรมไว้ อย่างมีนัยสำคัญ ว่า “คุณธรรม” หรือ “virtue” คือ คุณลักษณะ (quality) ที่ทำให้มนุษย์บรรลุถึงจุดหมายเฉพาะของความเป็นมนุษย์ได้ (humantelos) และอริสโตเติลให้ “virtue” มีความหมายเท่ากับ “excellence” หรือ “ความเป็นเลิศ” ของลักษณะนิสัย (character) ที่ทำให้บรรลุผลสัมฤทธิ์ในการเป็นมนุษย์ (Gould, 1988 : 204) ทั้งยังแบ่งคุณธรรมออกเป็น 2 ประเภท คือ “คุณธรรมทางปัญญา” และ “คุณธรรมทางจริยธรรม” (Urmson, 1988 :21) อริสโตเติล มีทัศนะต่อมนุษย์ว่าแก่นแท้ของมนุษย์ คือ “ปัญญา” (วิทช์ วิศทเวทย์, 2528 : 47) ซึ่งปัญญานี้เองได้สะท้อนหน้าที่ที่แท้ของมนุษย์เพื่อบรรลุถึงจุดหมายสูงสุดของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ซึ่งสะท้อนความ เป็นเลิศด้วย อริสโตเติล เห็นว่า “คุณธรรมทางปัญญา” เกิดจากการสอนและการไต่ตรองทางปรัชญา ซึ่งต้องอาศัยเวลาและประสบการณ์ ส่วน “คุณธรรมทางจริยธรรม” เป็นผลมาจากการฝึกฝนจนเป็นนิสัย เช่น เราเรียกคนๆ หนึ่งว่า มีคุณธรรมความซื่อสัตย์ ก็เพราะคนๆ นั้นทำสิ่งที่เรียกว่าความซื่อสัตย์จนเป็นนิสัย ในแง่นี้จึงหมายความว่า “คุณธรรมทางจริยธรรม” เกิดจากประสบการณ์และการปฏิบัติในการดำรงชีวิตที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม หรือกิจอันเกิดจากการสร้างสรรค์สิ่งดีงามร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมหรือการเมือง (สุรพศ ทวีศักดิ์, 2544 : 56) อีกทั้ง

“คุณธรรมทางปัญญา” ของอริสโตเติลนั้น ก็เทียบได้กับ “จริยธรรมที่แท้ตามแบบสังคมไทยที่ควบรวมศีล สมาธิและปัญญาไว้ด้วย”

จากความหลากหลายของนิยามและธรรมชาติภาวะของคุณธรรมของผู้รู้ทั้งหลาย ชี้ให้เห็นว่าเรื่องราวของ “คุณธรรม” มีลักษณะเกี่ยวเนื่องร้อยรัดกับคุณลักษณะของจริยธรรมและศีลธรรมอย่างไม่สามารถจะแยกกันอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดได้ จริงอยู่แม้ “คุณธรรม” จะมีความหมายต่างจาก “จริยธรรม” กล่าวคือ คำแรกเป็นเรื่องที่มีลักษณะเป็นนามธรรมส่วนคำหลัง มีลักษณะเป็นรูปธรรมแต่ก็เห็นนัยแห่งความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น กล่าวคือ การที่มนุษย์ประพฤติปฏิบัติ หรือ มีจริยธรรม ก็เพราะมนุษย์ผู้นั้นเป็นผู้มีคุณลักษณะด้านจิตใจที่ถูกต้องดีงามตามหลักหรือกรอบกำหนดความดีงามหรือก็คือมีคุณธรรมอันนำไปสู่ความประพฤติดีงามนั้น อีกทั้งหลักหรือกรอบกำหนดความดีงามนั้นก็มิมีพื้นฐานอันแน่นแฟ้นมาจากคำสอนหรือข้อบัญญัติทางศาสนาซึ่งก็คือ ศีลธรรมนั่นเอง แม้ในที่นี้จะแยกนำเสนอนิยามของคำ 3 ก็มีเจตจำนงจะชี้ให้เห็นว่า มโนทัศน์ทั้ง 3 คำนี้มีลักษณะโยงใยและเน้นย้ำสาระสำคัญกันและกันอย่างไร ดังนั้น ทั้งจริยธรรม ศีลธรรม และคุณธรรม จึงมักจะกล่าวรวมๆ กันไปเมื่อจะศึกษาวิเคราะห์คุณลักษณะอันเลิศ อันเป็นคุณค่าด้านจริยศาสตร์ ของมนุษย์

2) บทบาทของจริยศาสตร์

ได้กล่าวถึงนิยาม ตลอดจนได้ชี้ให้เห็นแล้วว่าคุณลักษณะของจริยศาสตร์ ซึ่งโยงใยร้อยรัดอยู่กับ จริยธรรม ศีลธรรม และ คุณธรรม อันเป็น “ไวพจน์” ที่มีอาจจะแยกกันอย่างเด็ดขาดได้แล้วในประเด็นที่ผ่านมา ในประเด็นนี้จะได้กล่าวถึงบทบาทความสำคัญของ “จริยศาสตร์” ในฐานะของศาสตร์หรือวิชาที่จะก่อให้เกิดมิติแห่งคุณงามความดี ซึ่งสามารถปรับประยุกต์และสรุปสาระได้เป็น 4 ประเด็น (วคิน อินทสระ, 2549 : 18-21) คือ

ก) จริยศาสตร์ ช่วยกระตุ้นความใฝ่ดีในตัวมนุษย์ ให้คิดและทำในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม แก่ใจและขจัดข้อจำกัดที่ไม่พึงประสงค์ กล่าวคือในสังคมมนุษย์มีทั้งการกระทำที่ถูกและผิด มนุษย์ผู้เปี่ยมด้วยคุณลักษณะหรือจริยศาสตร์จะมีดวงตาเห็นธรรมในอันที่จะแก้ไขหรือขจัดข้อจำกัดนี้ได้

ข) จริยศาสตร์ช่วยชี้ทางสว่างอันเป็นอุดมคติ และทางที่เป็นอุดมคตินั้นก็เป็นที่ไปเพื่อความผาสุกของสังคม ที่สำคัญอุดมคติต้องใช้ “ปัญญา” เป็นเครื่องมืออันสำคัญยิ่ง ที่จะนำไปสู่การพัฒนาวิธีคิดและพฤติกรรม แม้สังคมจะแปรเปลี่ยนไปอย่างไรก็ตามแต่ “ปัญญา” จะช่วยให้แยกแยะได้ว่าการกระทำที่ดีงามที่เป็นกุศล และเป็นประโยชน์นั้นมีลักษณะอย่างไรโดยมองที่สังคมเป็นจุดหมายปลายทาง

ค) จริยศาสตร์ช่วยให้มนุษย์ทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องเหมาะสม ควรด้วย “มโนธรรม” เป็นการพัฒนาให้มีความละเอียดประณีต สุขุมคัมภีรภาพ ด้วยความสำนึกตระหนักรู้ในความรับผิดชอบชั่วดี และเรื่องของความละเอียดและเกรงกลัวต่อความชั่วร้าย หรือ หิริโอตตปละ แล้ว ยังต้องมีเจตจำนงอันมั่นที่จะประพฤติแต่สิ่งที่ดีงามมีคุณค่าทั้งต่อตนและสังคม อีกด้วย

ง) จริยศาสตร์เป็นเครื่องมืออันสำคัญยิ่งที่จะช่วยให้ประจักษ์ถึงคุณค่า โดยมุ่งแสวงหาว่าคุณค่าใดเป็นคุณค่าอันจริงแท้ ทั้งไม่ละเลิงหลงไปกับคุณค่าอันเป็นมายาที่จะทำให้การดำรงตนอยู่อย่างเปลืองเปล่าไร้ประโยชน์ หรือไม่คุ้มค่ากับการมีชีวิตอยู่ คุณค่าอันจริงแท้อันเป็นอุดมคติได้แก่การดำรงตนอยู่อย่างวิริยะมุ่งมั่นที่จะฟันฝ่าอุปสรรคด้วยปัญญา และเสียดสี เพื่อส่วนรวม นับเป็นคุณค่าที่เหมาะสมควรยิ่ง

บทบาทหรือความสำคัญของจริยศาสตร์นั้นหากพิเนิจพิเคราะห์อย่างเป็นระบบ ตามนัยของนิยามที่ว่า เป็นศาสตร์ที่ก่อให้เกิดความตระหนักรู้ถึงคุณค่า หรือ คุณงามความดี อันจะนำไปสู่ความประพฤติปฏิบัติที่งดงามนั้นก็อาจจะแบ่งเป็นประเด็นกว้างๆ ได้ 2 ประเด็น คือ บทบาทที่โอบเอื้อเกื้อกูลต่อตนเอง ในแง่ที่ช่วยให้ตัดสินใจได้อย่างมั่นใจว่า สิ่งใดดีถูกต้องและเหมาะสมที่จะนำไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อความเจริญก้าวหน้า และประสบความสำเร็จ โดยมีเกณฑ์หรือกรอบของ “ความดี” เป็นมาตรวัด และอีกบทบาทหรือคือ บทบาทที่โอบเอื้อเกื้อกูลต่อสังคมหรือประเทศชาติ บทบาทนี้สืบเนื่องจากบทบาทแรก เพราะเมื่อได้ใช้ “จริยศาสตร์” เพื่อจัดระเบียบตัวเองแล้ว ก็จะนำไปสู่การจัดปัญหาต่างๆ ให้สังคม โดยเฉพาะปัญหาอาชญากรรมต่างๆ ปัญหาการทุจริต คอร์รัปชัน เป็นอาทิ เมื่อปราศจากปัญหาเหล่านี้แล้ว ประเทศชาติก็จะเกิดความผาสุก ร่มเย็นและโปร่งใส นำไปสู่ความมั่นคงทางสังคมการเมืองและเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ ต้องพัฒนาให้เกิด “จริยปฏิบัติ” เสียก่อน

3) เกณฑ์การประเมินคุณค่า ด้วยจริยศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่มุ่งศึกษาถึงคุณงามความดีสูงสุดของชีวิตแสวงหลักเกณฑ์ในการประเมินความประพฤติของมนุษย์ว่าอะไรควรทำไม่ควรทำ อะไรถูก ผิด ดี ไม่ดี กล่าวโดยสรุปคือจุดหมายปลายทางของจริยศาสตร์ คือ การเป็นคนดีด้วยการประพฤติปฏิบัติดี และคำว่า “ดี” นี้ เป็นคำที่แฝงไว้ด้วยการประเมินค่า ซึ่งก็มีมโนทัศน์เกี่ยวกับ คำนี้ค่อนข้างหลากหลายด้วยกัน คือ

ก) “คนดี” ตามมโนทัศน์เกี่ยวกับ “คุณค่าภายใน” (intrinsic value) และ “คุณค่าภายนอก” (extrinsic value) คุณค่าภายใน หมายความว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีคุณค่าในตัวเอง กล่าวคือ เราต้องการสิ่งนั้น เพราะตัวสิ่งนั้นเอง มิใช่เพราะสิ่งนั้นเป็นเครื่องมือทำให้ได้มาซึ่งสิ่งอื่น เช่น ความสุข ความดี อันต่างจาก คุณค่าภายนอก ที่หมายถึง การที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีค่า

นอกตัว คือ เราต้องการสิ่งนั้น มิใช่เพราะตัวสิ่งนั้นเอง แต่เพราะสิ่งนั้นเป็นเครื่องมือทำให้ได้มาซึ่งสิ่งอื่น เช่น ต้องการเงิน เพราะเงินเป็นเครื่องมือให้ได้มาซึ่งสิ่งอื่นๆ ตามที่ต้องการจึงถือว่า เงินมีค่า นอกตัว เช่น ใช้เงินซื้อสิ่งบำรุงความสุข เป็นต้น(พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2543 : 51, 35)

เป็นที่น่าสังเกตว่า การดำเนินชีวิตของมนุษย์มิได้แบ่งแยกคุณค่าประเภทนี้อ่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดหรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า มนุษย์ให้คุณค่าทั้ง 2 ควบคู่กันไป กล่าวคือ บางคนให้คุณค่าแก่การศึกษาตามนัยคุณค่าภายนอกเพราะการศึกษานำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสถานภาพของงานให้เจริญก้าวหน้าขึ้น ในขณะที่บางคนให้คุณค่าการศึกษาว่าช่วยเพิ่มพูนสติปัญญา เกิดความสุขปิติที่ได้ศึกษาเล่าเรียน ซึ่งมีได้มุ่งที่ประโยชน์ด้านอื่นๆ หรือการมีสุขภาพที่สมบูรณ์แข็งแรงเป็นสิ่งที่มีความค่าในตัวเอง ขณะเดียวกัน สุขภาพที่แข็งแรงสมบูรณ์ก็จะโอบเอื้อเกื้อกูลให้มนุษย์ประกอบกิจการหน้าที่ได้อย่างเต็มศักยภาพ อันเป็นคุณค่าภายนอก

ข) “คนดี” ตามมโนทัศน์พุทธศาสนาได้กล่าวไปแล้วว่า จริยศาสตร์ หรือจริยธรรมในสังคมไทยนั้นมีความเกี่ยวเนื่องร้อยรัดกับพุทธศาสนาด้วย เพราะจริยธรรมที่แท้หรือจริยธรรมในพุทธศาสนาได้แก่ มรรคมงคลแปดซึ่งย่อลงมาเป็นสาม คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ดังนั้น จึงต้องพินิจพิเคราะห์ “คนดี” ในบริบทของพระพุทธศาสนาด้วย และ “คนดี” ในบริบทนี้ คือ คนที่มีจิตอันประกอบด้วยกุศลมูล ซึ่งเป็นจิตที่ฉลาด รู้เท่าทันสภาวะต่างๆ ที่เกิดขึ้น อีกทั้งยังคอยโอบเอื้อเกื้อกูลกุศลธรรมอื่นๆ ที่ยังไม่เกิดขึ้นให้เกิดขึ้น และที่มีอยู่แล้วก็ยิ่งบริบูรณ์รุ่งโรจน์ขึ้นอีก

กุศลบุญ มาจาก “กุศล” กับ “มูล” “กุศล” แปลว่า ฉลาด ชำนาญ สบาย เอื้อเพื่อเกื้อกูลเหมาะสม เป็นบุญ คล่องแคล่ว ตัดโรคหรือตัดสิ่งชั่วร้ายที่น่ารังเกียจ ส่วน “มูล” นั้นแปลว่า “รากเหง้า” รวมความอันกระชับแล้วได้ว่า “รากเหง้าอันฉลาดรอบรู้ ดีงาม และเกื้อกูล” ในเชิงพุทธจริยศาสตร์ ได้อธิบายกุศลไว้ 4 ประการ คือ (พระธรรมปิฎก [ประยุทธ์ ปยุตฺโต], 2546 :164) คือ **อโรคยะ** ความไม่มีโรค คือ สภาพจิตที่สมบูรณ์ไม่มีโรค อย่างที่เรียกกันว่า สุขภาพจิตดี จิตใจแจ่มใสเบิกบานเหมาะสำหรับใช้งาน **อนวัชระ** ไม่มีโทษหรือไร้ตำหนิแสดงถึงภาวะจิตที่สมบูรณ์ไม่บกพร่อง ไม่เสียหาย ไม่มัวหมอง ไม่ขุ่นมัว สะอาดเกลี้ยงเกลา เอี่ยมอ่องผ่องแผ้ว เป็นต้น **โกศลสัมภุต** เกิดจากปัญญาหรือเกิดจากความฉลาด หมายถึง ภาวะจิตที่ประกอบด้วยปัญญา หรือมีคุณสมบัติต่างๆ ที่เกิดจากความรู้ความเข้าใจ สว่างมองเห็นหรือรู้เท่าทันความเป็นจริงสอดคล้องกับหลักที่ว่า **กุศลธรรมมีโยนิโสมนสิการ** คือ ความรู้จักคิดแยกคายหรือรู้จักทำใจอย่างฉลาดเป็นปกติ **ฐาน** สุขวิบาก มีสุขเป็นวิบาก คือ เป็นสภาพที่ทำให้มีสุข เมื่อกุศลธรรมเกิดขึ้นในใจ ย่อมเกิดความสุขสบายคล่องใจในทันที ไม่ต้องรอว่าจะมีผลตอบแทนภายนอกหรือไม่

นอกจากกุศลมูลทั้ง 4 ประเภท ข้างต้นอันเป็นรากเหง้าแห่งความฉลาดรอบรู้ในเชิงพุทธจริยศาสตร์ ซึ่งเป็น “คุณค่า” อันสำคัญยิ่งต่อการก่อเกิดประเพณีปฏิบัติที่ดีงามแล้ว ท่านเจ้าคุณประยูรฯ ปยุตโต ยังนำเสนอแนวคิดที่เป็นรากเหง้าแห่งความฉลาดรอบรู้ในการที่จะช่วยพิทักษ์พิเคราะห์ถึงสาระตงของ “คุณค่า” อย่างเป็นระบบชัดเจนตรงไปตรงมา ใน 2 ลักษณะ ลักษณะแรก คุณค่าแท้ หมายถึง คุณค่า หรือประโยชน์ของสิ่งทั้งหลายที่สนองความต้องการของชีวิตโดยตรง หรือที่มนุษย์นำมาใช้แก้ปัญหาของตนเพื่อความดีงามความดำรงอยู่ด้วยดีของชีวิต หรือเพื่อประโยชน์สุขทั้งของตนและผู้อื่น คุณค่านี้อาศัย “ปัญญา” เป็นเครื่องตีค่าหรือวัดราคา จะเรียกว่า “คุณค่าที่สนองปัญญา” ก็ได้ เช่น อาหารมีคุณค่าอยู่ที่ประโยชน์สำหรับหล่อเลี้ยงร่างกาย ในแง่นี้จะตรงกับ “คุณค่าภายใน” คุณค่าลักษณะที่สอง คือ คุณค่าเทียม หรือ คุณค่าพอกเสริม หมายถึง คุณค่า หรือประโยชน์ของสิ่งทั้งหลายที่มนุษย์พอกพูนให้แก่สิ่งนั้น เพื่อปรนเปรอการเสพเสวยเวทนา คุณค่านี้อาศัยค้นหาเป็นเครื่องตีค่าหรือวัดราคา เช่น อาหารมีคุณค่าอยู่ที่ความเอร็ดอร่อย คุณค่าดังกล่าวนี้ เทียบได้กับ “คุณภายนอก” นอกจากอรรถธิบายพร้อมยกตัวอย่างประกอบเพื่อความกระจ่างชัดแล้ว ท่านเจ้าคุณยังได้กรุณาเสนอแนะให้เลือกเฉพาะคุณค่าที่แท้เท่านั้น เพราะนอกจากจะเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงแล้ว ยังเกื้อกูลแก่ความเจริญงอกงามของกุศลธรรม เช่น ความมีสติ เป็นอาทิ ทำให้พ้นจากความเป็นทาสของวัตถุ เพราะเป็นการเกี่ยวข้องกับปัญญา และมีขอบเขตอันเหมาะสม มีความพอเหมาะพอดี ต่างจากคุณค่าเทียม ซึ่งนอกจากจะไม่เกื้อกูลแก่ชีวิตแล้ว ยังเป็นอันตรายแก่ชีวิตเพราะก่อให้เกิดอกุศลธรรม เช่น ความโลภ ความมัวเมา ริษยา เป็นต้น (พระธรรมปิฎก[ประยูรฯ ปยุตโต], 2546 : 694)

เกณฑ์การประเมิน “คุณค่า” โดยเลือกเฉพาะ “คุณค่าแท้” หรือ “คุณค่าภายใน” ซึ่งนอกจาก ได้เสนอแนะไว้แล้วนั้น ยังได้รับการเน้นย้ำเพื่อชี้แจงแสดงว่าเกณฑ์การประเมินนี้มีความเหมาะสมกับบริบทสังคมไทย โดย นักปรัชญา คนสำคัญของไทย คือ กิรติ บุญเจือ ที่ได้เสนอทางออกไว้อย่างน่าสนใจ 3 ประการ คือ ประการแรก ถ้าจำเป็นต้องเลือกระหว่าง 2 คุณค่า ให้เลือกคุณค่าที่สูงกว่า ถ้าจำเป็นต้องยอมให้เกิดความเสื่อมเสียขึ้น ให้เลือกความเสื่อมเสียหายนที่เบาที่สุด ประการต่อมา ถ้าสิ่งอื่นเท่ากันให้เลือก “คุณค่าภายใน” ยิ่งกว่า “คุณค่าภายนอก” เพราะเป็นคุณค่าที่ตรงกับเป้าหมายโดยตรง ไม่ใช่เป็นเพียงวิถีไปสู่เป้าหมาย เช่น ให้เลือกช่วยเหลือคนจนยิ่งกว่าสอนให้คนอื่นช่วยเหลือคนจนถ้า “สิ่งอื่นเท่ากัน” หมายความว่า บางครั้ง การเดินทางอ้อม อาจจะได้ผลในระยะยาวมากกว่า เราก็จะเลือกเดินทางอ้อมได้ ทั้งนี้ต้องชั่งคูลเสีย ทั้ง 2 ทาง เช่น ถ้าเราช่วยเหลือคนจนโดยตรงอาจจะช่วยได้น้อย จึงหาวิธีชักชวนให้คนอื่นมาช่วยคนจนกันมากๆ เพราะในระยะยาวคนจนจะได้รับความช่วยเหลือมากกว่า และ ประการสุดท้าย ถ้าสิ่งอื่นเท่ากัน ให้เลือกคุณค่าที่ให้ผลนานที่สุด เช่น เลือกศึกษาจริยธรรมด้วยเหตุผลยิ่งกว่าท่องจำไปปฏิบัติ (กิรติ บุญเจือ, 2534 : 73)

2.1.2.2 คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์

ได้กล่าวแล้วว่าปรัชญาคุณค่า หรือ คุณวิทยา ในส่วนที่มักนิยมนกล่าวถึงกันคือ คุณค่าด้านจริยศาสตร์ และคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ คุณค่าด้านจริยศาสตร์ได้กล่าวไว้อย่างละเอียดและเป็นระบบแล้ว ดังนั้น ในหัวข้อต่อไปนี้จะกล่าวเฉพาะคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ ตามประเด็นต่อไปนี้

1) นิยามของสุนทรียศาสตร์

สุนทรียศาสตร์เป็นศัพท์บัญญัติที่พระยาอนุมานราชชนกคิดขึ้นจากคำภาษาอังกฤษว่า “aesthetics” ซึ่งเดิม บัญญัติว่า “ลาวัลย์วิทยา” โดย ปรีดี พนมยงค์ (2513 : 41) แต่เป็นคำที่ไม่ได้รับความนิยม พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2543 : 4) ให้นิยาม “สุนทรียศาสตร์” ว่าเป็น ปรัชญาสาขาที่ว่าด้วยความงามและสิ่งทีงามทั้งในงานศิลปะ และในธรรมชาติโดยศึกษาถึงประสบการณ์คุณค่าทางความงามและมาตรฐานในการวินิจฉัย

แม้จะเป็นที่รับรู้โดยทั่วไปว่าสุนทรียศาสตร์เป็นศาสตร์หรือความรู้อันเกี่ยวเนื่องกับความงามแต่ก็มีผู้ให้นิยามในรายละเอียดแตกต่างกันอยู่บ้าง เช่น

สุนทรียศาสตร์ เป็นความรู้ที่ว่าด้วยความงามที่มีการคิดเชิงเหตุเชิงผล
 อย่างเป็นระบบ การใช้ตรรกะ ปรัชญา หรือ ญาณวิทยาอย่างหนึ่ง เป็น
 วิธีการให้ได้มาซึ่งความรู้ ความเข้าใจ หรือให้เกิดความเชื่อมั่นว่า
 ความรู้ที่ได้มานั้น ถูกต้อง...

(ชะวัชชัย ภาคินฐ, 2544 : 46)

วิชาสุนทรียศาสตร์... หมายถึงวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับการรับรู้... และยัง
 หมายถึง

1. วิชาที่เกี่ยวข้องกับความรู้ลึกของการรับรู้และเกี่ยวข้องกับ
 ความหมาย
2. วิชาที่เกี่ยวข้องกับหลักเกณฑ์และคุณลักษณะของความงามคุณค่า
 ของความงามและรสนิยมอย่างมีหลักการ
3. วิชาที่ส่งเสริมให้สอบสวน และแสวงหาหลักเกณฑ์ของความงาม
 สากลในลักษณะของรูปธรรมที่เห็นได้ รู้ลึกได้รับรู้ได้ เพื่อชื่นชมได้

4. วิชาที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ตรงของบุคคลสร้างพฤติกรรมตามความพอใจ โดยไม่หลังผลตอบแทนในการปฏิบัติ...

5. วิชาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพฤติกรรมตอบสนองของมนุษย์จากสิ่งเร้าภายนอก ตามเงื่อนไขของสถานการณ์ เรื่องราวความเชื่อและผลงานที่มนุษย์สร้าง...

เนื้อหาของสุนทรียศาสตร์... แบ่งได้เป็น 3 ประการคือ

1. เนื้อหาจากแหล่งธรรมชาติ (nature)
2. เนื้อหาจากแหล่งสังคม (social)
3. เนื้อหาจากแหล่งบุคคล (individual)

(อารี สุทธิพันธ์, 2533 : 58-61)

สุนทรียศาสตร์ มีความหมายครอบคลุมใน 4 ประเด็น คือ

1. หมายถึง ปรัชญาของความงาม
2. หมายถึง แหล่งของมาตรฐานที่ใช้วิจารณ์ศิลปะ
3. หมายถึง สิ่งที่ใช้แยกแยะและให้นิยามลักษณะเฉพาะต่างๆ ของศิลปะแต่ละประเภท เช่น โศกนาฏกรรม สุขนาฏกรรม ฯลฯ
4. หมายถึง ปรัชญาศิลปะ ซึ่งพยายามมุ่งแสวงหาคำตอบจากคำถามเหล่านี้ คือศิลปะที่ดีจะต้องคำนึงถึง คุณธรรม-จริยธรรมหรือไม่ ศิลปะเป็นการจำลองความจริงหรือไม่ การแสดงออกในศิลปะคืออะไร

(The Encyclopedia Americana, 1976, อ้างถึงใน จิตรลดา สุวัตติกุล, 2532 : 194)

จากนิยามอันหลากหลายข้างต้นอาจประมวลทัศนคติเกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์ได้ว่าเป็นศาสตร์ของการรับรู้ในความงาม เป็นศิลปะ โดยมุ่งศึกษาถึงธรรมชาติและคุณลักษณะของสิ่งนั้นๆ การกำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการตัดสินความงาม ตลอดจนการศึกษาให้เข้าใจผลกระทบที่มีต่ออารมณ์ และจินตนาการของมนุษย์

เมื่อศาสตร์ที่ว่าด้วยความงามอันเรียกว่า สุนทรียศาสตร์ หรือ ภาวะที่แสดงออกซึ่งความงามที่รับรู้ได้จากประสาทสัมผัส คือ ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ หรือที่เรียกว่า “สุนทรียภาพ” มีความสัมพันธ์แนบแน่นกับ “ศิลปะ” แล้วศิลปะคืออะไร เหตุอันใดจึงมีผลงานภาพได้เพียงนี้ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546 : 1101) ได้นิยามความหมายของศิลปะไว้ว่า

“ฝีมือ, ฝีมือทางการช่าง การแสดงออกซึ่งอารมณ์สะท้อนใจให้ประจักษ์เห็น โดยเฉพาะหมายถึง วิจิตรศิลป์” ส่วนวิจิตรศิลป์ หรือ ที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า “fine arts” หมายถึง ศิลปะเพื่อความบันเทิง เดิมเรียกว่า “ประณีตศิลป์” ซึ่งหมายถึง ดียิ่ง ละเอียด อันมีนัยไปในทางฝีมือและเทคนิค ไม่ได้สื่อสารเรื่องอารมณ์จึงเปลี่ยนมาเป็น “วิจิตรศิลป์” แทน อันหมายถึง ศิลปะเพื่อความงดงาม แปลก และน่าพิศวง วิจิตรศิลป์ มี 5 ประเภท คือ 1. สถาปัตยกรรม (architecture) เป็นความงดงามที่แสดงออกในรูปของการก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น ปราสาท โบสถ์ อนุสาวรีย์ และ สถานที่อื่นๆ เป็นสถาปัตยกรรมศิลป์ 2. ประติมากรรม (sculpture) เป็นความงดงามที่นำเสนอในรูปการปั้นแกะสลัก และหล่อ เช่น พระพุทธรูป เทวรูป และรูปคน เป็นตัวอย่าง 3. จิตรกรรม (painting) เป็นความวิจิตรงดงามอันเกิดจากการวาดเขียนภาพระบายสีภาพ 4. ดุริยางค์ (music) ความวิจิตรที่เกิดจากดนตรี และการขับร้อง และ 5. วรรณคดี (literature) ความวิจิตรงดงามเกี่ยวกับเรื่องแต่งหนังสือ ซึ่งมีวรรณศิลป์ (พระยาอนุมานราชธน, 2533 : 19-20) กล่าวโดยภาพรวมแล้วก็คือ “วิจิตรศิลป์” เป็นศิลปะที่มุ่งแสดงในด้านคุณภาพของความงามมากกว่าประโยชน์ใช้สอย” (พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, 2546 : 1073)

2) บทบาทของสุนทรียศาสตร์

ด้วยสุนทรียศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับ “คุณค่า” หรือเรียกอีกอย่างว่าปรัชญาเกี่ยวกับคุณค่าแจกเช่นเดียวกับ “จริยศาสตร์” จึงมีบทบาทหรือความสำคัญไปในทางเดียวกัน ดังนี้

ก) สุนทรียศาสตร์ช่วยให้ประจักษ์ในธรรมชาติอันมีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิต ด้วยเหตุที่องค์ประกอบด้านเนื้อหาของสุนทรียศาสตร์มีที่มาจากธรรมชาติ (nature) สังคม (social) และบุคคล (individual) อีกทั้ง สุนทรียศาสตร์ คือศาสตร์อันเป็นเกณฑ์มาตรฐานของ “ความงาม” หรือ “ศิลปะ” และคุณลักษณะ ประการสำคัญของศิลปะคือ “การถ่ายแบบ” เรื่องราวที่มีเนื้อหาข้างต้น อย่างไรก็ตามแม้ “ธรรมชาติ” กับ “ศิลปะ” แม้จะมีที่มาต่างกัน แต่ศิลปะก็มักจะหยิบยืม ภาวะแห่งธรรมชาติอันงดงาม และยิ่งใหญ่กว่าสรรพสิ่งนานาๆ มานำเสนอให้ประจักษ์ด้วยความละเอียดประณีต อันเป็นการถ่ายทอดความงามนั้นด้วยโลกภายนอก ด้วยภาวะที่มีการ “เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป” ของธรรมชาตินี้เอง ได้กระตุ้นให้เกิดความงามแห่งโลกภายในด้วย “ปัญญา” ที่จะขบคิดพิณิจ พิเคราะห์ ช่วยให้ “ประจักษ์” หรือ “เข้าใจ” วิถีแห่งการเปลี่ยนแปลงอันนำไปสู่ความไม่ประมาทในการดำรงชีวิต เช่น เมื่อจิตรกรนำเสนอจิตรกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับ การเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาของฤดูกาลตามาลัย หรือ ภาพอันหฤโหดของธรรมชาติที่คร่าชีวิตมนุษย์ เป็นต้น

ข) สุนทรียศาสตร์เป็นเครื่องมืออันสำคัญเพื่อนำไปสู่จริยศาสตร์ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ “ความงาม” นำไปสู่ “ความดี” โดยเฉพาะในวัฒนธรรมไทยนิยมใช้ สุนทรียศาสตร์ หรือ วิจิตรศิลป์แขนงต่างๆ ในการสอน “จริยศาสตร์” แก่ลูกหลานเสมอๆ เช่น จิตรกรรมฝาผนังตามวัดอันมีเนื้อหาที่เกี่ยวเนื่องกับศาสนา เช่น เรื่องมหาเวสสันดรชาดก ทั้ง 13 กัณฑ์ ซึ่งเป็นเรื่องของการ บำเพ็ญบารมีต่างๆ ของพระเวสสันดรก่อนที่จะมาเป็นพระพุทธเจ้า เช่น วิริยะบารมี เมตตาบารมี ปัญญาบารมี เป็นต้น และที่เห็นได้ชัดก็คือ วิจิตรศิลป์ แขนง “วรรณคดี” โดยทั่วไปองค์ประกอบของสุนทรียศาสตร์ แบ่งได้ 2 ประการคือ ด้านเนื้อหา และ ด้านรูปแบบ ด้านเนื้อหานั้น นอกจากจะนำมาจาก ธรรมชาติ สังคม และบุคคล ดังได้กล่าวในหัวข้อ นิยาม แล้วนั้น สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ “วัสดุ” ที่ใช้กันประกอบสร้างเพื่อเป็นเครื่องมือการในการสื่อสารหรือเรียกว่า “วัตถุสุนทรีย์” (อารี สุทธิพันธุ์, 2533 : 41) ซึ่งใช้วัสดุแตกต่างกันไป กล่าวคือ “ทัศนศิลป์ใช้เส้นสีแสงเงา สถาปัตยกรรมศิลป์ใช้รูปทรงและพื้นที่ ดุริยางคศิลป์ใช้เสียง จังหวะ นาฏศิลป์ใช้สื่อผสมทั้งลีลา ท่าทาง เสียง จังหวะ ภาษา สิ่งที่มีมองเห็น เช่น ฉาก เสื้อผ้า... วรรณศิลป์ ใช้ภาษาเป็นวัสดุในการสื่อสารอารมณ์และความคิด” (رينฤทัย สัจพันธุ์, 2549 : 16) กล่าวเฉพาะ “วรรณศิลป์” ซึ่งใช้ “ภาษา” ในฐานะวัตถุสุนทรีย์เพื่อสื่อสารอารมณ์และความคิดความเชื่ออัน ผู้ประพันธ์พิถีพิถันกับการเลือกสรรกลั่นกรองถ้อยคำเป็นอย่างยิ่ง ความพึงพรายของถ้อยคำจากการมุ่งมั่นเลือกสรรนั้น ก็คือ คุณค่าด้านความงามหรือสุนทรียศาสตร์ ซึ่งวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ ของไทยดำรงมั่นในพันธกิจนี้มาเนิ่นนานนัก เช่น ในสมัยอยุธยาตอนต้น ดังในเรื่อง “ลิลิตพระลอ” ที่ว่า

สรวลเสียงขับอ่านอ้าง	โคปาน
ฟังเสนาะโคปน	เปรียบได้
เกลากลอนกล่าวกลกานท์	กลกล่อม ใจนา
ถวายนำเรอท้าวไ้	ชิราชผู้มีบุญ

(กรมศิลปากร, 2540 : 387)

อย่างไรก็ตาม ความประณีตบรรจงของ “ภาษา” อันเป็น “วัตถุสุนทรีย์” ซึ่งเกิดจากการ “เกลากลอน” ถือเป็นหัวใจของ “วรรณศิลป์” ซึ่งเป็นวัฒนธรรมทางหนังสือของไไทยนั้น ความวิจิตรงดงามนี้ ก่อให้เกิดพันธกิจ หรือ คุณค่าด้าน “สุนทรียารมณ์” ซึ่งเป็นบทบาทอันสำคัญของ วรรณศิลป์ไทย แต่ด้วยเหตุที่สุนทรียภาพมีเนื้อหาที่สร้างสรรค์มาจากทั้งธรรมชาติ สังคม และ บุคคล และวิถีชีวิตแบบไทยก็แนบแน่นอยู่กับศาสนา หรือคุณงามความดี ดังนั้น “วรรณศิลป์” อัน เป็นแขนงหนึ่งของ “วิจิตรศิลป์” ก็ได้ใช้พันธกิจด้านความงามหรือสุนทรียศาสตร์เพื่อมุ่งสื่อสาร ความดีด้านจริยศาสตร์ไปด้วย ดังปรากฏในวรรณคดีประเภทศาสนา และ คำสอนต่างๆ หรือแม้แต่

วรรณคดีประเภทนิทานก็ตามจะมีคำสอนให้ตัวละครที่มีข้อจำกัดทางปัญญาพบกับแสงสว่างในการแก้ปัญหา ดังเรื่อง “พระอภัยมณี” ตอนพระฤทธิเทพณ์โปรดทัพของพระอภัยมณีและนางสุวรรณมาลีให้เลิกรบกันโดยชี้ให้เห็นโทษสภาพของ “โลภี” ทำให้เกิดทุกข์และชี้แนะหนทาง “สุข” ให้โดยต้องบำเพ็ญ “ศีลห้า” หรือนัยหนึ่งคือ “จริยศาสตร์” ให้มั่นคง ความเป็น

คือ รูปสลักดินเสียงไม่เที่ยงแท้	ย่อมเฒ่าแก่เกิดโรคโศกสงสาร
ความตาย หนึ่ง พึงให้เห็นเป็นประธาน	หวังนิพพานพันทุกข์สนุกสบาย
ซึ่งบ้านเมืองเคืองเข็ญถึงเช่นนี้	เพราะโลภีตัณหาพาฉิบหาย
อันศีลห้าว่าอย่าทำให้จำตาย	จะตกอบายภูมิขุมนรก

(สุนทรภู่, 2514 : 883)

ก) **เกณฑ์การประเมินค่าสุนทรียศาสตร์** การประเมินค่าสุนทรียศาสตร์เป็นไปตามลักษณะ “ร่วม” ของจิตรศิลป์แขนงต่างๆ โดยพินิจจากนิยาม ขอบเขตที่มาอันสอดคล้องกับความเป็นปัจจุบันของสุนทรียศาสตร์ในแง่ของ **ระบบ** (symmetry) **จังหวะ** (rhyth) ของภาวะต่างๆ และ **เอกภาพ** (harmony) กล่าวโดยสรุปคือมีเอกภาพหรือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจากภาวะต่างๆ ตลอดจนต้องพิจารณาความงามในลักษณะที่ต้อง **เป็นสิ่งที่มีความหมาย** (signification) **เป็นสิ่งที่มีความเด่นชัด** (expressiveness) หรือ**มีชีวิตจิตใจ** (lively) (บุญชัย นิลเกษ, 2523 : 6-7)

ในงานวิจัยนี้จะได้ปรับประยุกต์แนวคิดด้านคุณค่าสุนทรียศาสตร์ ที่ประมวลมาเพื่อวิเคราะห์พระบรมราโชวาท โดยจะวิเคราะห์จากการใช้ภาษาในฐานะเครื่องมือสารเพื่อการสอน การแนะนำและตักเตือน เพื่อโน้มน้าวใจให้เปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมไปในทางที่ดีงามขึ้น โดยจะพิจารณาจากกลวิธีการใช้ภาษาที่มีลักษณะเด่นและเน้นย้ำความหมายทั้งในแง่ความโดดเด่นในเชิงคุณภาพ คือ การใช้ความเปรียบ การกล่าวอย่างตรงไปตรงมา หรือการลำดับโครงสร้างของตัวบท หรือความโดดเด่นในเชิงปริมาณ เช่น การปรากฏซ้ำของคำ หรือจนเป็นความถี่ (frequency) **ที่มีลักษณะแปลกจนสะดุดเด่น** (foregrounding) เพื่อสร้างความเข้มข้นทางความหมาย ซึ่งทั้งสองประการดังกล่าวเป็นการสร้างภาษาให้เบี่ยงเบนจากมาตรฐานที่ใช้ในชีวิตปกติ

2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษยศาสตร์ ปรัชญาคุณค่า และ การศึกษาเพื่อการพัฒนา สังคมไทย

ในหัวข้อแนวคิดเกี่ยวกับมนุษยศาสตร์ ในประเด็น “ความจำเป็นที่ต้องบูรณาการมนุษยศาสตร์ในพัฒนศึกษา” ได้ชี้ให้เห็นแล้วว่า “มนุษยศาสตร์” เป็นศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับคุณค่าในประสบการณ์ของมนุษย์ และ “คุณค่า” นี้เองที่ใช้ “พัฒนาคน” และเมื่อคนได้รับการพัฒนาแล้วก็จะนำไป “พัฒนาประเทศ” หรือ สังคมสืบต่อไป และ “คุณค่า” ในมิติของมนุษยศาสตร์ก็คือ “คุณค่า” ตามแนวคิด “ปรัชญาคุณค่าวิทยา” หรือ “ทฤษฎีคุณค่า” คือ คุณค่าด้านจริยศาสตร์ หรือ คุณค่าด้านความดี และคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ หรือ คุณค่าด้านความงาม คุณค่าด้านความดีชี้ให้เห็นว่า มนุษย์เลือกที่จะประพฤติปฏิบัติดี มีจริยธรรม เพราะมีคุณงามความดี หรือ คุณธรรมประจำใจ ภายในกรอบของศีลธรรม การประพฤติดีมีเกณฑ์อันเป็นอุดมคติ คือ เพื่อ ประเทศชาติหรือสังคมส่วนรวม ส่วนในประเด็นของ ความงามนั้นมุ่งเน้นความงามอันนำไปสู่ความดี เพราะความงามจากธรรมชาติ และ ความงามของศิลปะซึ่งมนุษย์ใช้หล่อเลี้ยงจิตใจมานับนาน ซึ่งเป็นไปได้ที่มนุษย์ใช้ความงามทั้งสองนี้ไปในทางบวกและลบ ในทางบวกคือใช้เพื่อเข้าถึงความจริงและความดี ทำให้เกิดความรักอันไพศาลต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสิ่ง ในทางลบ คือใช้ความงามสนองกิเลสตัณหาของตัวเอง เช่น การครอบครอง แต่ยังมีความงามอีกประเภทหนึ่ง คือ ความงามทางจิตใจ อันได้แก่ การมีจิตที่งดงาม มีเมตตากรุณา มีความรับผิดชอบต่อส่วนร่วมและเห็นประโยชน์ต่อสังคม เป็นความงามอันนำไปสู่ความดีและถือเป็นความงามและความดีที่ระดับแผ่นดินที่สัมผัส (ประเวศ วะสี, 2550 : 29)

คุณค่าด้านความดี ความงามนี้ เป็นคุณค่าที่มีความสำคัญและจำเป็นยิ่งที่มนุษย์จำเป็นต้องศึกษาเพราะ “ธรรมชาติของมนุษย์ก็คือ เป็นสัตว์ที่ต้องฝึก หรือ ต้องศึกษา และฝึกได้... การที่มนุษย์เราจะมีชีวิตที่ดีงาม เราจะต้องศึกษาฝึกฝนพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้นไป ในระบอบการดำเนินชีวิตของเราซึ่งประกอบด้วยพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เมื่อเราฝึกฝนพัฒนาที่มีการศึกษาก็ทำให้การดำเนินชีวิตของเราดีขึ้น (พระธรรมปิฎก[ประยุทธ์ ปยุตฺโต], 2541 ข. : 30) และการศึกษาเพื่อกล่อมเกลามนุษย์ด้วยคุณค่าด้านความดีและความงามซึ่งนอกจากจะเป็นการศึกษาที่ทำหน้าที่ในการ “ชี้แนะให้รู้จักการดำเนินชีวิตที่ดีงาม และการฝึกฝนพัฒนาตนจนถึงความสมบูรณ์ อันเป็นหน้าที่ซึ่งเป็นเรื่องของการศึกษาแท้ๆ เป็นเนื้อตัวแท้ๆ ของการศึกษา” (พระธรรมปิฎก [ประยุทธ์ ปยุตฺโต], 2541 : 76) แล้ว ยังเป็นการศึกษาที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดวัฒนธรรม ดังที่พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้นิยามและอธิบาย ลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมไว้อย่างแยกแยะ ดังนี้

..วัฒนธรรมเป็นผลรวมแห่งการสั่งสมสร้างสรรค์และภูมิธรรม ภูมิปัญญา ที่ถ่ายทอดสืบต่อมาของสังคมนั้นๆ วัฒนธรรมรวมไปถึงวิถีชีวิต ความ เป็นอยู่ทั้งหมดของสังคม ตั้งแต่ภายในจิตใจของคน ค่านิยม คุณค่าทาง ใจ คุณธรรม ลักษณะนิสัย แนวความคิด สติปัญญา ท่าที วิธีปฏิบัติของ มนุษย์ต่อร่างกายและจิตใจของคน ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ตลอดจนความรู้ความเข้าใจ ท่าทีการมองและการปฏิบัติของมนุษย์ต่อ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม เป็นการสั่งสมประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ คุณธรรม ภูมิปัญญาทั้งหมดที่จะช่วยให้มนุษย์ในสังคม นั้นๆ อยู่รอด และเจริญสืบต่อมาได้ และเป็นอยู่อย่างที่เป็นในปัจจุบัน

(พระเทพเวที [ป.อ.ปยุตฺโต], 2536 : 1)

การอธิบายข้างต้นได้แสดงลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมไว้ว่า จะดำรงคงอยู่อย่าง มั่นคงก็ด้วยการศึกษา และหัวใจของวัฒนธรรมหรือแก่นของวัฒนธรรมก็คือ “ความจริงความดี งาม” เพราะวัฒนธรรมถ้าไร้ซึ่ง “ธรรม” ก็ไร้ซึ่งความหมาย การศึกษาวัฒนธรรมจึงหลีกเลี่ยงได้ ยากที่จะต้องศึกษาพุทธศาสนาควบคู่ไปด้วย และแก่นของ “ความจริง ความดีงาม” ของวัฒนธรรม นี้ มี 3 ระดับ คือ **สังขธรรม** คือ ตัวความจริงที่มีอยู่ตามธรรมดาของธรรมชาติ เป็นระดับที่เป็นฐาน เริ่มต้นที่รองรับวัฒนธรรมไว้ **จริยธรรม** คือ หลักเกณฑ์เกี่ยวกับความดีงาม ซึ่งเป็นความจริงที่ มนุษย์ต้องปฏิบัติ เพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามความจริงของธรรมชาติ ซึ่งทั้งสองประการนี้ต้อง สอดคล้องต้องกัน และ **วัฒนธรรม** คือรูปแบบการปฏิบัติตามจริยธรรมที่ปรากฏในวิถีชีวิตของ สังคมมนุษย์ และท่านยังได้ขยายมโนทัศน์วัฒนธรรมเพื่อให้เกิดความเข้าใจให้แจ่มชัดว่าสิ่งที่ เรียกว่าวัฒนธรรมนั้นต้องมีคุณลักษณะ 3 ประการ คือ วัฒนธรรม เป็นรูปแบบที่สื่อสารสำหรับคน ส่วนใหญ่ ไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องเฉพาะบุคคล วัฒนธรรมจะดีต้องพร้อมทั้งสาระและรูปแบบ เนื้อหาถ้า ไม่มีรูปแบบช่วย หรือว่า สังขธรรมและจริยธรรม ถ้าไม่มีวัฒนธรรมช่วย คนหมู่มากก็จะได้ รับประโยชน์จากสังขธรรม และ จริยธรรม ที่เป็นเนื้อหาสาระนั้นและ วัฒนธรรมมีความต่อเนื่องเป็น กระแส กระแสในที่นี้ คือ เป็น สิ่งที่มีการสั่งสม ถ่ายทอดแล้วก็ต่อเนื่องไปไม่หยุดนิ่งตายตัว อยู่กับที่ ถ้ามองไม่แง่ของกาลเวลา จะมีลักษณะที่สืบเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน และก็จะป็นรากฐาน อันสำคัญในอนาคต (พระธรรมปิฎก [ป.อ.ปยุตฺโต], 2537 : 2-4, 19-28)

น่าสังเกตว่า มโนทัศน์เกี่ยวกับวัฒนธรรมของท่านประยูรค์ ปยุตฺโต ที่เน้นเรื่องของความดี งามนี้เป็นมโนทัศน์ที่สอดคล้องต้องกันกับปราชญ์ด้านมนุษยศาสตร์อีกด้วย เพราะ

เรื่องที่อยู่ในตัวมนุษย์ได้แก่ ความรู้สึก อารมณ์ ความคิด ความเชื่อ คือว่าด้วยจิตใจ และเรื่องที่มีมนุษย์สร้างสรรค์ด้วยจิตใจ กิจกรรม ความคิด ความเชื่อ สิ่งสร้างสรรค์ต่างๆ ที่แสดงออกคือว่าด้วยวัฒนธรรมอันเป็นสิ่งที่มนุษย์เหล่านั้นถือว่ามีคุณค่าซึ่งในเรื่องวัฒนธรรมนี้ นักมนุษยศาสตร์ศึกษาต่างกับนักมานุษยวิทยาคือไม่ศึกษาในแง่ที่เป็นข้อเท็จจริงทางสังคม และไม่นับสิ่งที่ไม่ดีไม่งามหรือเลวร้าย เป็นอันตรายว่าเป็นวัฒนธรรม แต่จะศึกษาวัฒนธรรมในแง่ที่เป็นสิ่งที่มนุษย์ถือว่าดีงาม มีคุณค่า และแสดงถึงจิตใจอันสูงส่งและละเมียดละไมของมนุษย์

(ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2547 : 96)

ผู้วิจัยได้เน้นย้ำมาเป็นระยะๆ ด้วยแนวคิดของนักวิชาการชั้นนำของสังคมไทย อาทิ ท่านพุทธทาส ท่านประยูร ปยุตโต ประเวศ วะสี ประธาน ต่างใจ จุมพล พุฒภัทรชีวิน เป็นอาทิว่า ทางรอดแห่งสังคมอันวิฤตนี้จะต้องแก้ไขได้ก็ด้วยการศึกษาถ่ายทอดด้วยมิติของคุณงามความดี หรือ มิติทางจิตวิญญาณ ซึ่งมีรากฐานอันแน่นแฟ้นจากศาสนา และในที่นี้จะขอเน้นย้ำให้หนักแน่นและชัดเจนอีกครั้งโดยอัญเชิญ กระแสพระราชดำรัสในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (2540 : 9) เกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยในกระแสโลกาภิวัตน์ ความว่า

...สภาพของโลกในทุกวันนี้ สะท้อนให้เห็นถึงความล้มเหลวของอารยธรรมโลกในกระแสโลกาภิวัตน์ การที่สังคมไทยเริ่มตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมและพยายามปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินหรือวัฒนธรรมไทยใหม่ เพื่อสร้างสังคมที่ช่วยเหลือเกื้อกูล และสามารถพึ่งตนเองได้ตามคติทางพระพุทธศาสนาแทนที่การล่องลอยไปตามกระแสวัฒนธรรมโลกไปสู่ความรุนแรงและความยากไร้ของคนเป็นจำนวนมากอาจเป็นทางออกที่เป็นบทเรียนให้แก่สังคมอื่นๆ ได้...

กระแสพระราชดำรัสดังกล่าวนี้ มีขึ้นในช่วงที่ประเทศประสบกับวิกฤตทางเศรษฐกิจอย่างหนัก พระองค์ทรงชี้แนะว่าโอกาสที่จะรอดจากวิกฤตนี้ คือ ต้องปรับวิถีชีวิตของคนไทยให้มาให้ความสำคัญกับ “พุทธศาสนา” อันเป็นรากแก้วทางวัฒนธรรมด้านจิตใจของคนไทย สังคมจึงกลับมาเกื้อกูลดุจเดิมดังในอดีต และ ช่วงนี้เองที่เกิดกระแสการตอบรับ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ขึ้น ซึ่งหากพินิจพิเคราะห์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้ถ่องแท้ ทั้ง 4 องค์ประกอบ คือ แนวคิด คือ การดำรงอยู่ การปฏิบัติตนในทุกระดับตั้งแต่ส่วนตนจนถึงประเทศชาติ ให้เดินทางสายกลาง หลีกเลี่ยงความพอประมาณ ความมีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน ซึ่งเป็นเรื่องของปัญญา เงื่อนไข ที่

ต้องใช้ความรู้ ทั้งในตัวและนอกตัว โดยมีคุณธรรมด้านความซื่อสัตย์ สุจริต และความวิริยะ
 บากบั่น เป็นตัวกำกับเป้าประสงค์ซึ่งมุ่งพัฒนาอย่างเชื่อมโยงระหว่างเศรษฐกิจ สังคมการเมือง
 สิ่งแวดล้อม อย่างสมดุล มั่นคง เป็นธรรมและยั่งยืนพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งทั้งหลายที่กล่าว
 มา ก็มีวัฒนธรรมด้านจิตใจซึ่งเป็นรากแก้วอันสำคัญ เพื่อพัฒนาวัฒนธรรมด้านวัตถุ ด้วยเหตุที่
 วัฒนธรรมมีความสำคัญต่อการพัฒนาจึงมีการอัญเชิญปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไปเป็นประทีปนำ
 ทางการพัฒนาอย่างเป็นจริงเป็นจังในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) นอกจากนั้นยังเป็น
 บริบทที่เหมาะสมสอดคล้องกับเหตุการณ์อันนำไปสู่วิกฤตจริยธรรมของมนุษย์ โดยเฉพาะ “ผู้นำ”
 การพัฒนาประเทศจึงเป็นที่มาในองค์ประกอบด้านเงื่อนไขพื้นฐานของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่
 เน้นการพัฒนาด้านคุณธรรมของเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และ นักธุรกิจในทุกระดับสำหรับไป
 กำกับ ความรู้ที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศ ดังปรากฏในความที่ว่า

...เงื่อนไขพื้นฐาน : จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบและความ
 ระมัดระวัง อย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและ
 การดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐาน
 จิตใจของคนในชาติ “โดยเฉพาะ” เจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนัก
 ธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มี
 ความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ
 ปัญญา และความรอบคอบ

(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549: ๓๓)

วัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาข้างต้นมุ่งที่การพัฒนาคนเป็นสำคัญซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการ
 พัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทสังคมไทยตามทัศนะความคิดของท่านประยูร ปยุตโต คือการพัฒนาคน
 หรือมนุษย์ในด้าน พฤติกรรม จิตใจ และปัญญาแต่การจัดการศึกษาของไทยยังเดินตามแบบสากล
 อยู่ คือ การจัดการศึกษาเพื่อ “พัฒนาทรัพยากรมนุษย์” กล่าวคือ เป็นการมองคนในฐานะ “ทุน” ที่จะ
 นำไปใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจ หรือต้องการพัฒนาสังคมให้เป็นไปในด้านใด ก็ผลิตคนให้สำเร็จ
 วิชาชีพนั้นๆ มาใช้ คือ ผลิตคนมาเป็นกำลังสำหรับสนองความต้องการด้านเศรษฐกิจและสังคม ซึ่ง
 เป็นการศึกษาตามสังคม ซึ่งจะนำผลที่ไม่พึงประสงค์มาเพราะ

...แต่การที่จะตามสังคมอย่างเดียวยังไม่ถูกต้อง การศึกษาควรทำหน้าที่ได้
 ดีและมากกว่านั้น คือ การศึกษานั้นแท้จริงแล้วต้องนำสังคมไม่ไขว่คอย
 ตามสังคม หมายความว่า สังคมนี้อาจจะเดินทางผิดพลาดก็ได้ ถ้าเราได้

แต่ผลิตคนมาสนองความต้องการของสังคม... ถ้าสังคมเดินทางผิดพลาด
การศึกษาที่ผิดพลาดด้วย กำลังคนที่ได้มาเป็นผลของการศึกษาที่ผิดพลาด
(พระธรรมปิฎก, [ป.อ.ปยุตโต] 2542: 11)

ดังนั้น การศึกษาที่ชี้นำสังคมในบริบทปัจจุบันอันเป็นทางออกของสังคมอันวิกฤตนี้ คือ การศึกษาเพื่อทำหน้าที่ในการถ่ายทอดคุณงามความดี หรือใช้ “คุณค่า” เป็นเครื่องมือในการกระตุ้นความใฝ่ดีในตัณมูขัยด้านพฤติกรรม จิตใจ และ ปัญญา เพื่อพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ อันจะนำไปพัฒนาสังคมให้แข็งแกร่งยั่งยืนสืบไป

3. แนวคิดเกี่ยวกับพระบรมราชาวาท

เพื่อสร้างมโนทัศน์ให้แจ่มชัดในการศึกษาพระบรมราชาวาท ผู้วิจัยจึงขอแบ่งหัวข้อศึกษา ดังนี้

3.1 นิยามของพระบรมราชาวาท

“พระบรมราชาวาท” เกิดจากการสร้างคำทั้งที่เป็นสมาส(ชน) และสนธิ (เชื่อม) ที่จะต้องแปลความหมายจากด้านหลังมาด้านหน้า ที่เป็นสมาสนั้นเกิดจากนำคำ พระบรม+ราชาวาท ส่วนคำ “ราชาวาท” มาจากการเชื่อมของคำ ราช+โอวาท แล้วกลมกลืนเสียงแบบสนธิ เป็น “ราชาวาท” ในการพิจารณาความหมาย ต้องพิจารณาทุกคำที่นำมาสร้าง คือ คำแรก “พระ” เป็นคำนาม ใช้ประกอบหน้าคำอื่นเพื่อแสดงยกย่อง (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. 2542, 2546 : 762) มีความหมายเยี่ยง คำ “วร” อ่านว่า วะ-ระ (เพราะแผลงเสียงกันไ้ระหว่าง เสียง /ว/ เป็น /พ/ เช่น วาสนา เป็น พาสนา) มีความหมายว่า ยอดเยี่ยม, ประเสริฐ, เลิศ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. 2542, 2546 : 1054) ส่วนคำว่า “บรม” เป็นคำบาลีและสันสกฤต ทำหน้าที่เป็นคำวิเศษณ์ มีความหมาย เช่นเดียวกับคำว่า “วร” เป็นทั้งคำบาลี และสันสกฤต คือ หมายถึง อย่างยิ่ง, ดีที่สุด (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. 2542, 2546 : 604) คำว่า “ราช” (ราช, ราช-ชะ) เป็นคำบาลีและสันสกฤตที่เข้าใจตรงกันแล้วว่า หมายถึง “พระเจ้าแผ่นดิน” คือ “เป็นเจ้าของที่ดินทั้งประเทศและทรงรับผิชอบ ความอุดมสมบูรณ์ของที่ดินนั้นด้วย เช่น ต้องประกอบพิธีเพื่อความอุดมสมบูรณ์” (เสาวณิต วิงวอน, 2530:126) และ คำว่า “โอวาท” ซึ่งเป็นคำนามที่เป็นคำบาลี มีความหมายว่า “คำแนะนำ, คำตักเตือน, คำสั่งสอน” (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. 2542, 2546:1402) รวมความแล้ว “พระบรมราชาวาท” หมายถึง “คำสั่งสอน คำแนะนำ หรือ คำตักเตือน ขององค์พระเจ้าแผ่นดิน หรือ พระมหากษัตริย์ ผู้เลิศประเสริฐยิ่ง” (แปลโดยผู้วิจัย) ซึ่งในงานวิจัยนี้หมายถึง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9

ส่วน "พระราชดำรัส" ก็มีลักษณะที่คล้ายกับพระบรมราโชวาท เพียงแต่ต่างกันในเรื่องที่จุดมุ่งหมายซึ่งทำหน้าที่ต่างกันไป กล่าวคือ "พระราชดำรัส" หมายถึง "คำพูดของพระมหากษัตริย์" (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542, 2546: 406) ภาวาส บุนนาค ได้ให้ความกระจ่างชัดของคำทั้งสองนี้ไว้ว่า (ภาวาส บุนนาค, 2532, อ้างถึงใน เพ็ชร กิตติวิทยานุกูล, 2532: 12)

...พระบรมราโชวาทนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์เพื่อพระราชทานคำสั่งสอนโดยแท้จริง เช่น การเสด็จพระราชดำเนินในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่นิสิต นักศึกษา ก็จะพระราชทานคำสั่งสอน หรือพระบรมราโชวาทที่พระราชทานเพื่อเชิญลงพิมพ์ในหนังสือวันเด็กก็จะพระราชทานคำสั่งสอนแก่เด็กหรือผู้ใหญ่ที่เลี้ยงเด็ก คือผู้ที่พระราชเจตนาถ้าเป็นการสั่งสอนแท้ ๆ ก็จะเรียกว่า พระบรมราโชวาท แต่ถ้ามิได้มีพระราชประสงค์ในการพระราชทานเพื่อการสั่งสอนโดยตรงก็เป็นพระราชดำรัส เช่น พระราชดำรัสพระราชทานแก่ประชาชนชาวไทยในโอกาสปีใหม่... แต่ทั้งนี้จะพบว่าในพระราชดำรัสทั้งหลายส่วนมากก็จะพระราชทานคำสั่งสอนแทรกอยู่ด้วย...

3.2 มโนทัศน์อันสัมพันธ์กับพระบรมราโชวาท

มีผู้เขียนหนังสือ บทความ และงานวิจัยโดยศึกษาจากพระบรมราโชวาทเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะเมื่อถึงวาระอันวิเศษสุด เช่น การเฉลิมฉลองการครองราชย์สมบัติของพระมหากษัตริย์ตามวโรกาสต่างๆ เช่น รัชมิ่งคลาภิเษก หรือ กาญจนภิเษก เป็นต้น หรือ แม้กระทั่งเมื่อยามสภาพบ้านเมืองต้องประสบกับปัญหาด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านความไม่รู้รักสามัคคี อันเกิดจากความขัดแย้งทางความคิดของผู้คน หรือ ด้านการนำพาประเทศสู่ความทันสมัยตามแนวทางตะวันตกโดยขาดการเชื่อมโยงกับบริบทไทย และอีกหลายๆ ปัญหา ผู้มีบทบาทหรือผู้นำประเทศ จะอัญเชิญพระบรมราโชวาท ที่พระองค์พระราชทานไว้ในโอกาสต่างๆ มาเป็นเครื่องเตือนสติ หรือ เป็นประทีปแห่งปัญญา ที่พระองค์ได้เสนอแนวทางแก้ปัญหา หรือ ทางออกของปัญหานั้นไว้แล้ว มานำเสนอให้เกิดการตระหนักรู้ขึ้นเรื่อยๆ ลักษณะดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า พระบรมราโชวาท ทุกองค์มีคุณค่าและความสำคัญยิ่งต่อสังคมไทย เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่ามีความจำเป็นที่ต้องศึกษาทำความเข้าใจพระบรมราโชวาทให้กว้างขวาง ลุ่มลึกถึงเหตุปัจจัยที่ส่งผลสำคัญนี้ ตามมโนทัศน์ในหรือประเด็นต่างๆ ดังนี้

3.2.1 องค์ผู้พระราชทานพระบรมราชาบาท ซึ่งอาจกล่าวเป็น 2 ประเด็นย่อย คือ

3.2.1.1 ความสำคัญตามคติความเชื่อเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์

ด้วยสังคมไทยเป็นสังคมที่มีพระมหากษัตริย์ต่อเนื่องกันมาหลายร้อยปีแล้ว และทรงมีบทบาทสำคัญยิ่งในการรักษาบ้านเมือง ค้ำครองประชาชนและเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนอีกด้วย ทั้งนี้เพราะพระมหากษัตริย์มีบทบาทต่อสังคม 3 ประการ ตามคติพุทธศาสนา คือ “ทรงเป็นมหาชนสมมติ” คือ พระราชอำนาจมีฐานมาจากความพร้อมใจของประชาชน ต้องทรงเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม... ทรงเป็น ‘ผู้นำของแคว้น’ ทรงดูแลบ้านเมืองให้สงบเรียบร้อย จึงทรงเป็นศูนย์กลางของประเทศ... ทรงเป็น ‘หัวหน้าที่มีธรรม’ ทรงปกครองด้วยธรรมเพื่อประชาชนเป็นสุข” (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม 16, 252:119) และตามคติความเชื่อเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ของคนไทยนี้แบ่งเป็น 2 คติ คือ คติแรกเห็นว่าพระมหากษัตริย์เป็นหัวหน้าครอบครัวใหญ่ คติที่สอง เห็นว่าพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของรัฐทางการเมือง พระมหากษัตริย์ของไทยในระยะแรกจะเป็นไปตามคติแรก สะท้อนจากการที่เราเรียกพระมหากษัตริย์ว่า “พ่อเมือง” หรือ “พ่อขุน” ซึ่งความสัมพันธ์เชิงเครือญาตินี้เป็นพื้นฐานสำหรับการปกครอง (ธิดา สารยา, 2537:23) ในระยะต่อมาพระมหากษัตริย์ไทยจะเป็นไปตามคติที่สอง คือ เป็น “ราชา” ซึ่งเป็นผู้นำชนทั้งหลายทั้งปวง ทั้ง ในยามศึกสงครามและยามสันติสุข ตามคตินี้พระมหากษัตริย์จึงเป็นประมุข “เทพ” หรือ “เทวราชา” ผ่านพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเพื่อประกาศความเป็นสมมุติเทพ พระมหากษัตริย์ตามลัทธิเทวราชนี้มีลักษณะเป็น “หริ-หระ” คือ เป็นทั้ง พระวิษณุ (นารายณ์) กับ พระศิวะ (อิศวร) รวมกันคือเป็นทั้งผู้รักษาและผู้ทำลาย (ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2524 : 12) และลัทธิเทวราชนี้ได้ผสมผสานกับศาสนาพุทธในอาณาจักรฟูนันและเจนละแล้วเข้าสู่ประเทศไทย ในแ่งนี้พระมหากษัตริย์ของไทยจึงไม่ใช่ “เทวราชา” อย่างเดียวหากเป็น “ธรรมราชา” ด้วย ซึ่งปรากฏมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยอันดูได้จากศิลาจารึกหลายหลัก เมื่อลัทธิเทวราชซึ่งผสมผสานกับพุทธศาสนาเข้ามาในสมัยอยุธยาตอนต้น พระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) เป็นต้นมา จึงเป็นทั้งเทวราชา และธรรมราชา ซึ่งต่อมาเป็นพุทธราชาคือสังสมพระบารมีเพื่อพระโพธิญาณในอนาคต (เสาวณิต วิงวอน, 2538:77) คติความเชื่อดังกล่าวนี้สะท้อนภาพที่ชัดเจนยิ่งใน “วรรณกรรมขอพระเกียรติ” ในยุคแรกๆ เช่น เรื่อง “ยวนพ่ายโคลงฉันท์” หรือ “ลิลิตยวนพ่าย” จากการศึกษาเรื่อง “การใช้คำเรียกและความเปรียบเกี่ยวกับกษัตริย์ใน” ยวนพ่ายโคลงฉันท์” ของ อัครวิทย์ เรื่องรอง โดยศึกษาจาก “ภาษา” ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับถอดรหัสสอารมณ์และความคิดของผู้สร้างสรรค์วรรณศิลป์ได้อย่างวิเศษ โดยเฉพาะการใช้คำและการใช้ความเปรียบเกี่ยวกับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พบว่า กวีสะท้อนแ่งคิดเกี่ยวกับ “เทวราชา” และ “พุทธราชา” ผสมผสานกัน แต่การผสมผสานนั้น

...สัดส่วนของ “พุทธราชา” แจ่มชัดและเข้มข้นกว่า เพราะ ปรากฏในส่วนที่เป็นการใช้คำเรียก และ ความเปรียบ โดยเฉพาะความเปรียบอุปลักษณะ นั้น เห็นชัดที่สุด เพราะแม้กวีจะกล่าวว่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถมีกำเนิดมาจากเทพทั้งสิบเอ็ดองค์ ดังปรากฏในโคลงบทที่ 1 ว่า... แต่ในโคลงบทที่ 2 ...กวีใช้ความเปรียบอุปลักษณะ เรียกเทพทั้งสิบเอ็ดองค์ว่า “พระศรีสรรเพชญ์” ซึ่งหมายถึง “พระพุทธเจ้า” อันเป็นการย้ำเน้นความเป็น “พุทธราชา” ให้เหนือกว่า

(อัครวิทย์ เรื่องรอง, 2543 : 56)

คติเรื่อง “พุทธราชา” หรือ มองหรือเห็นว่า พระราชา คือ พระพุทธเจ้านั้นเชื่อมโยงกับคติเรื่อง “ธรรมราชา” คือพระราชาผู้ทรงธรรม เยี่ยง “พุทธจริยวัตร” เพราะ พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงเป็น “พุทธมามกะ” ดังนั้นธรรมที่ทรงยึดถือก็คือธรรมในพุทธศาสนา อันได้แก่ ทศพิธราชธรรม จักรพรรดิวัตร ราชสังคหวัตถุ พรหมวิหาร และกุศลธรรมอื่นๆ และที่น่าสังเกตก็คือในราชอาณาจักรไทย ตั้งแต่ กษัตริย์พระองค์แรกสืบเนื่องจกขณะนี้ความเป็น “เทวราชา” ของพระมหากษัตริย์ อาจจะเปลี่ยนแปลงไปบ้างเมื่อเวลาเปลี่ยนไป แต่ความเป็น “พุทธราชา” อันหมายรวมถึงความเป็น “ธรรมราชา” ไม่เปลี่ยนแปลงเลย แต่กลับเด่นชัดยิ่งขึ้นทั้งในส่วนที่เป็นพระราชจริยวัตรและ พระราชกรณียกิจ ลักษณะดังกล่าว “บ่งถึงธรรมอันเป็นสัจจะ และเป็นอำนาจในการปกครองอย่างแท้จริง” (เสาวณิต วิงวอน, 2538 : 85) ตัวอย่างที่ชี้แจงแสดง ร้อยรอยคติความเชื่อด้าน “พุทธราชา” และ “ธรรมราชา” ได้เป็นอย่างดี คือ งานวิจัยเรื่อง “ความเป็นครูและธรรมิกมหาราชาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว : การวิเคราะห์คุณธรรมเบื้องหลังพระราชกรณียกิจ” โดยผู้วิจัยได้สร้างกรอบแนวคิดการวิจัยด้านคุณธรรมความเป็นครูของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ผ่าน พระราชกรณียกิจใหญ่น้อย คุณธรรมนี้มีความยิ่งใหญ่หนักอึ้งเทียบกับผู้ใดได้วันเดียวแต่พระพุทธเจ้าเท่านั้น (นงลักษณ์ วิรัชชัย และคนอื่นๆ , 2549 : 4)

3.2.1.2 ความสำคัญตามพระราชจริยวัตรและพระราชกรณียกิจ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติต่อจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลใน พ.ศ. 2489 เมื่อทรงรับราชสมบัติแล้วว่าพระองค์เสด็จพระราชดำเนินยังต่างประเทศเพื่อทรงศึกษาต่อ และเสด็จนิวัติประเทศไทย พ.ศ. 2493 เพื่อถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ในวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2493 ทรงประกอบพระราชพิธีอภิเษกสมรส กับหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร แล้ววันที่ 5 พฤษภาคม ปีเดียวกัน ทรงประกอบ พระราชพิธีบรมราชาภิเษก มีปฐมบรมราชโองการว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขของมหาชนชาวสยาม” (กรมศิลปากร, 2525 : 19)

พระองค์ทรงผนวช เมื่อปีพ.ศ. 2499 และนับตั้งแต่นั้นมีพระราชพิธีราชาภิเษกสมรสแล้วทรงมีพระราชโอรสและพระราชธิดารวม 4 พระองค์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงดำรงจริยวัตรอยู่ในทศพิธราชธรรม และ ขัตติยวัตรของพระมหากษัตริย์ทุกประการ ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนับอเนกอนันต์อย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ อันนำมาซึ่งประโยชน์สุขของอาณาประชาราษฎร์ในพระองค์ แม้พระองค์จะต้องเสด็จพระราชดำเนินไปในที่รุกรันการ ก็มีได้ด้วยความมุ่งมั่นและย่อท้อแต่ประการใด อีกทั้งพระองค์ยังทรงค้นคิด แสวงหาวิธีการต่างๆ ที่จะทำให้พสกนิกรในพระองค์ดำรงชีวิตอย่างมีความสุขตามแต่สภาพ จึงทรงศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ของอาณาประชาราษฎร์ในพระองค์ตามท้องถิ่นต่างๆ ร่วมกับข้าราชการที่เกี่ยวข้องจนกระทั่ง แจ่มชัดในปัญหานั้นๆ และทรงพระราชทานแนวทางที่แก้ปัญหาเพื่อให้ความช่วยเหลือแก่ พสกนิกรตามแต่ละท้องถิ่นนั้นๆ พระราชกรณียกิจและพระราชจริยวัตรอันเปี่ยมล้นด้วยพระวิริยะมุ่งมั่น พระเมตตาบารมี อันหาที่สุดมิได้นี้ พระองค์จึงทรงเป็นที่สุดแห่งศูนย์รวมจิตใจของชาวไทยทั้งมวล (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2530) พระจริยวัตรและมหาราชกรณียกิจในพระองค์ที่สำคัญนับอเนกอนันต์อันไม่สามารถพรรณนาได้ครบถ้วนในที่นี้ จะได้กล่าวในบางส่วนที่สำคัญตามทัศนะของผู้รู้บางท่าน ดังนี้

1) ทรงดำรงมั่นในราชธรรมของกษัตริย์โดยเฉพาะ “ทศพิธราชธรรม”

อันเป็นธรรม 10 ประการ ที่แสดงพระคุณสมบัติของกษัตริย์ในฐานะผู้นำที่ดี ทำให้ประชาชนมีความสุข คือ 1) ทาน การให้ 2) ศีล การประพฤติดีงาม 3) ปริจาคะ การเสียสละ 4) อาชชวะ ความซื่อตรง 5) มัททวะ ความอ่อนโยน 6) ตบะ การเผากิเลสตัณหา 7) อักโกระ ความไม่โกรธ 8) อวิหิงสา ความไม่ข่มเหงเบียดเบียน 9) ชันติ ความอดทน 10) อวิโรชน ความไม่คลาดธรรมดา (พระราชวรมุณี, 2527 : 250) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระประมุขที่เพียบพร้อมด้วยพระคุณสมบัติข้างต้นทุกประการจึงเป็นที่ยึดเหนี่ยว นำทางให้คนไทยทั้งชาติได้ดำเนินตามรอยพระยุคลบาท (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2520)

2) ทรงมีพระวิสัยทัศน์กว้างไกลไพศาลและทรงมีพระราชทัศนะ

ความคิดที่แยกคาย

ดังกรณีที่พระองค์กล่าวว่า “คนแพ้มีคนเดียวคือประเทศไทย” จึงทรงมีพระราชกระแสให้ตั้ง “มูลนิธิชัยพัฒนา” และทรงใช้ความหมายไว้ว่า “ชัยชนะของการพัฒนา” ตลอดจนการทรงงานอย่างอเนกอนันต์ในพระองค์นั้น ทรงมีหลักปรัชญาการทำงานที่ชัดเจน คือ “ทรงงานแก้ปัญหาทำประโยชน์ให้แก่ประชาชน” (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2542 อ้างถึงในสถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, 2542)

สุเมธ ตันติเวชกุล (2548) กล่าวถึง หลัก 10 ประการตามรอยพระยุคลบาท ใน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช ดังนี้ 1) พระองค์ทรงทำงานอย่างผู้รู้จริง และมี ผลงานเป็นที่ประจักษ์ ก่อนที่พระองค์จะทรงตัดสินพระทัย ลงไปช่วยพัฒนาประชาชนนั้น พระองค์ ต้องมีเอกสาร ต้องศึกษาขั้นตอนการทำงานอย่างละเอียดทุกเรื่อง 2) พระองค์ทรงงานด้วยความ อดทน มุ่งมั่น ยึดธรรมะ และความถูกต้อง ถ้าทำถูกต้อง คือ ยึดธรรมะแล้วจะเผชิญหน้ากับใครก็ได้ ทั้งสิ้น 3) พระองค์ทรงมีความอ่อนน้อมถ่อมพระวรกาย เรียบง่าย และประหยัด พระองค์ทรงน้อม พระวรกายไปหาประชาชน ลูกเข้าน้ำประชาชนเพื่อถามทุกข์สุข ปรีกษาหารือกับประชาชนอยู่ เช่นนั้นอย่าง เน้นนาน 4) พระองค์ทรงทำงานโดยมุ่งประโยชน์คนส่วนใหญ่เป็นหลัก เพราะการมุ่ง ประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง นั่นคือ ประโยชน์ของแผ่นดิน 5) พระองค์รับฟังความเห็นของผู้อื่น เคารพความคิดที่แตกต่าง เพราะการมองต่างมุมเป็นการสะท้อนให้เห็นการมีเสรีภาพทางความคิด แต่เมื่อจะนำไปสู่การปฏิบัติต้องแสดงให้เห็นว่าเรื่องใดถูกต้องหรือเป็นที่ยอมรับได้มากกว่า ก็เลือก สิ่งนั้น 6) พระองค์ทรงมีความตั้งใจและวิริยะ พระองค์ทรงทำอะไรด้วยความมุ่งมั่นอย่างที่สุด เรื่องความวิริยะบากบั่นนั้นสะท้อนให้เห็นว่า การทรงงานในพระองค์นั้น ไม่มีเวลาหยุด ไม่มีเสาร์ อาทิตย์ กลางวัน กลางคืน 7) พระองค์ทรงมีความสุจริต และกตัญญู เห็นได้ชัดที่พระองค์ทรง ปฏิบัติตนต่อ พระราชชนนี และความกตัญญูต่อแผ่นดินต่อสิ่งต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ ทั้งยังทรง เตือนให้พสกนิกรในพระองค์ยึดในสิ่งนี้เพราะมีความสำคัญ และมีคุณค่า 8) พระองค์ทรงพึ่งตนเอง ส่งเสริมคนดีและคนเก่ง ที่เห็นได้ชัดคือในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่พระองค์ทรงกล่าวถึง ความสำคัญของคำว่า “พอ” ที่ทุกคนต้องกำหนดเส้นความพอให้กับตนเองให้ได้ และยึดเส้นนี้ไว้ เป็นมาตรฐานของตน 9) พระองค์ทรงรักประชาชน เห็นได้จากที่พระองค์ทรงเสด็จ ไปยังถิ่นทุรกันดารเพื่อไปรับทราบถึงปัญหาด้วยพระองค์เอง แล้วจึงหาแนวทางแก้ไขหาโดยยึดผลประโยชน์ ของประชาชนในพระองค์เป็นสำคัญ 10) พระองค์ทรงเป็นต้นแบบแห่งการเอื้อเฟื้อกันและกัน เพราะ พระองค์ทรงตระหนักชัดว่า การที่ประเทศไทยอยู่รอดมาตราบการเท่าทุกวันนี้ก็เพราะคน ไทยเรายังให้กันอยู่ หลัก 10 ประการ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงยึดถือและปฏิบัตินี้สมควรที่ทุกคน ทุกอาชีพที่จะต้องนิยมนำไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้สังคมที่เราดำรงอยู่อันหมายถึงตัวเราด้วยพบแก่ สันติสุข

น่าสังเกตว่า หลักของการพึ่งตนเองนั้น นำไปสู่ “ปรัชญาการพัฒนาคน” คือ การพัฒนา โดยพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยศึกษาจากโครงการพัฒนาตามพระราชดำริจำนวนมากที่มี อาจประมาณได้ครบ โครงการเหล่านี้ปรากฏผลเป็นที่ประจักษ์ชัดว่าทำให้พสกนิกรในพระองค์มี วิถีชีวิตที่ดีขึ้น มีอาชีพที่มั่นคง มีรายได้เพิ่มขึ้น ทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้นตามควรแก่สภาพ อีกทั้งยัง ทำให้ชุมชนและสิ่งแวดล้อมดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัดอีกด้วย

3) ทรงเป็นจอมปราชญ์แห่งสรรพศาสตร์ทั้งหลาย

จากคำประกาศราชสดุติเฉลิมพระเกียรติคุณ (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2539) แสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงเปี่ยมไปด้วยพระอัจฉริยภาพ และ พระปรีชาญาณในศาสตร์ทุกสาขา ทั้ง ศึกษาศาสตร์ มนุษยศาสตร์ นิติศาสตร์ สังคมศาสตร์ สื่อสารมวลชน วิศวกรรมศาสตร์ แพทยศาสตร์ เกษตรศาสตร์ ฯลฯ ทั้งพระองค์ยังได้ดำเนินโครงการต่างๆ ตามศาสตร์สาขานั้นๆ ความเป็นเลิศ เป็นจอมปราชญ์แห่งสรรพศาสตร์ทั้งปวงนี้ จึงเป็นที่ประจักษ์ในแวดวง การศึกษาชั้นสูงสุด หรือในชั้นอุดมศึกษา ที่มหาวิทยาลัยต่างๆ ในประเทศไทยได้ ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตสาขาต่างๆ ตามที่กล่าวมาเพื่อเทิดพระเกียรติในพระองค์อย่างสมพระเกียรติยิ่ง

นอกจากการเทิดพระเกียรติในเมืองไทยแล้ว พระอัจฉริยภาพด้านต่างๆ ในพระองค์ผ่านโครงการในพระราชดำริได้เป็นที่ประจักษ์ ไม่เฉพาะแต่ชาวไทยเท่านั้น แต่ยังเกริกก้องจรจายไปทั่วสากลโลก ดังที่ปรากฏรางวัลและเหรียญต่างๆ ที่ทรงได้รับทูลเกล้าฯ ถวายจากนานาประเทศ ดังนี้ (มนนิภา สังข์ศักดิ์, 2539 : 120-127) **เหรียญรัฐสภายุโรป (Special Medal of the European Parliament)** โดย นายจอร์จ สเปนาล ประธานรัฐสภายุโรป และ สมาชิกรัฐสภาได้ทูลเกล้าฯ ถวายเมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2518 **รางวัลสันติภาพของสมาคมอธิการบดีระหว่างประเทศ (The International Association of University Presidents Peace Award) ดร.ย้ง ซีค โช (Dr.Yong Seek Choue)** ประธานคณะกรรมการเพื่อสันติภาพของสมาคมอธิการบดีระหว่าง ประเทศ ได้ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล IAUP Peace Award เมื่อวันที่ 8 กันยายน 2529 เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองปีสันติภาพสากล (ค.ศ.1986) ในฐานะที่ทรงอุทิศพระองค์เพื่อการศึกษาาระดับสูง ตลอดจนส่งเสริมสันติภาพในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ **เหรียญทองเฉลิมพระเกียรติคุณในการนำชนบทให้วัฒนา (Asian Institute of Technology's Gold Medal of Outstanding Leadership in Rural Development)** สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย ได้ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญทอง เฉลิมพระเกียรติคุณ ในฐานะที่ทรงเป็นผู้มีพระปรีชาสามารถเลิศล้ำในการนำชนบทให้วัฒนา เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม 2530 **เหรียญจำลองโดโนแวน (Donovan)** อดีตสมาชิกองค์การ โอ เอส เอส เป็นผู้ทูลเกล้าฯ ถวายเมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2530 เนื่องในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ เพื่อเป็นเครื่องหมายแห่งมิตรภาพของอดีตสมาชิกองค์การ โอเอส เอส และมูลนิธิอนุสรณ์ วิลเลียม เจ โดโนแวน **เหรียญทองที่ระลึกในโอกาสที่วิทยาลัยศัลยแพทย์แห่งประเทศไทยจัดประชุมทางวิชาการร่วมกับวิทยาลัยศัลยแพทย์แห่งประเทศไทยอังกฤษ** ประธานราชวิทยาลัยศัลยแพทย์แห่งประเทศไทยและคณะได้ทูลเกล้าฯ ถวายเมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2532 **เหรียญสดุดีองค์กรโรตารีสากล (Rotary International Award of Honowr)** นายนาเซนทรา เค ซาบุ ประธานโรตารีสากลและคณะได้ทูลเกล้าฯ ถวายเมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2534 สำหรับผู้นำของประเทศที่มีผลงานดีเด่นเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ และมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ **เหรียญฟีแล (Philae Medal)** นาย

เฟเดอเรโก มายอร์ ผู้อำนวยการใหญ่องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญพีแลพร้อมกัน 3 เหรียญ คือ เหรียญทอง เหรียญเงิน และ เหรียญทองแดง แต่พระองค์เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2534 เพื่อเทิดพระเกียรติพระองค์ในฐานะที่ทรงประกอบพระราชกรณียกิจในด้านการพัฒนาท้องถิ่นและยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชน เหรียญทองประกาศพระเกียรติคุณด้านสิ่งแวดล้อม (UNEP Gold Medal of Distinction) นายโฆตาฟา คามาล โทลบา ผู้อำนวยการใหญ่ โครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติทูลเกล้าฯ ถวายแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และ สมเด็จพระนางเจ้าฯ เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2535 เพื่อเฉลิมพระเกียรติที่ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจดีเด่นเป็นที่ยอมรับของนานาประเทศเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เหรียญทองสาธารณสุขเพื่อมวลชน (Health-for-all) นายฮีโรชิ นากาจิม่า ผู้อำนวยการใหญ่ องค์การอนามัยโลก (WHO) ทูลเกล้าฯ ถวายในวันที่ 24 พฤศจิกายน 2535 ในฐานะที่พระองค์ทรงมีพระราชปณิธานอันแน่วแน่ในการปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่างๆ เพื่อสุขภาพและความอยู่ดีกินดีของพสกนิกรชาวไทย เหรียญรางวัลเทิดพระเกียรติในด้านการสงวนรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ (The Natura Pro Futura) คณะกรรมการ The International Society of Chemical Ecology (ISCE) ทูลเกล้าฯ ถวายเมื่อวันที่ 26 มกราคม 2536 เพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติพระองค์ในด้านการสงวนรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ รางวัล **The International Erosion Control Association s International Merit Award** เป็นรางวัลที่คณะกรรมการของ The International Erosion Control Association (IECA) แห่งประเทศสหรัฐอเมริกา ได้พิจารณาเห็นว่าพระองค์ทรงเห็นแบบอย่างสำหรับประเทศอื่นๆ ในด้านการอนุรักษ์ดินโดยใช้หญ้าแฝก และในการปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อม เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2536 รางวัลรากหญ้าแฝกขุบสาริต รางวัลสดุดีพระเกียรติคุณ (Award of Recognition) ที่นายริชาร์ด จี กริมชอร์ ทูลเกล้าฯ ถวายเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2536 ในฐานะที่ทรงเป็นนักอนุรักษ์ดินและน้ำ เหรียญทองสดุดีพระเกียรติคุณด้านการป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติด (Award of Appreciation in Recognition of Outstanding Contributions in the Field of International Drug Control) โครงการควบคุมยาเสพติดระหว่างประเทศแห่งสหประชาชาติ (DNDPCP) ทูลเกล้าฯ ถวายเมื่อวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2537 เนื่องจากสำนักในพระเกียรติคุณที่ทรงพระราชปรีชาสามารถในการแก้ไขปัญหายาเสพติด เหรียญสดุดีพระเกียรติคุณในด้านการพัฒนาการเกษตร (Agricola Medal) องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (The Food and Agricultural Organization : FAO) ทูลเกล้าฯ เมื่อวันที่ 6 ธันวาคม 2538 ในฐานะที่ทรงบำเพ็ญราชกรณียกิจอุทิศพระองค์เพื่อประโยชน์สุขของปวงชนชาวไทย โดยเฉพาะผู้ประกอบอาชีพเพาะปลูก บำรุงรักษาน้ำ และบำรุงรักษาป่า เหรียญทองเทิดพระเกียรติเนื่องในโอกาสฉลองสิริราชสมบัติ ครบ 50 ปี (International Rice Award) สถาบันวิจัยข้าวระหว่างประเทศ ซึ่งตั้งอยู่ประเทศฟิลิปปินส์ได้ทูลเกล้าฯ เมื่อวันที่ 5

มิถุนายน 2539 เพื่อเป็นการสดุดีและรำลึกถึงพระมหากษัตริย์ที่ทรงห่วงใยและอุทิศพระวรกาย ในการพัฒนาชีวิตตามเป็นอยู่ของเกษตรกรและพสกนิกรโดยรวม

รางวัลที่ถือว่าเป็นที่สุดแห่งรางวัลที่ได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อสดุดีพระเกียรติคุณใน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคือ รางวัล “ความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์” (Lifetime Achievement in Human Development Award) ของ โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Programme : UNDP) เนื่องในวโรกาสมหามงคลที่พระองค์ทรงครอง สิริราชสมบัติ ครบ 60 ปี โดยเลขาธิการสหประชาชาติ นายโคฟี อันนัน วันที่ 26 พฤษภาคม 2549 ณ พระราชวังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ สารสำคัญของรางวัลอันสะท้อน พระคุณลักษณะอันเลิศยิ่ง เป็นไปตามดังคำประกาศราชสดุดี “พระมหากษัตริย์นักพัฒนา” ดังนี้

...ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม สหประชาชาติ มีความปลาบปลื้มยินดีในเกียรติอันยิ่งใหญ่ ที่ได้พระราชทานพระบรม ราชโองการให้ เข้าเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล “ความสำเร็จสูงสุด ด้านการพัฒนามนุษย์” ซึ่งเป็นรางวัลชิ้นแรกของโครงการพัฒนาแห่ง สหประชาชาติ (UNDP) จัดทำขึ้นเพื่อร่วมเฉลิมพระเกียรติในโอกาส แห่งการเฉลิมฉลองสิริราชสมบัติครบหกสิบปี ได้ฝ่าละอองธุลีพระ บาทได้ทรงมุ่งมั่นบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานัปการ เพื่อพัฒนาคุณภาพ ชีวิตที่ดีของปวงชนชาวไทยอยู่เป็นนิรันดร์เป็นที่ประจักษ์แก่สายตา ชาวโลก จึงต่างกล่าวขานพระนามพระองค์ว่าทรงเป็น “พระมหากษัตริย์ นักพัฒนา” ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทมีพระราชหฤทัยเปี่ยมล้นด้วยพระ เมตตาต่อพสกนิกรผู้ยากไร้ และผู้ด้อยโอกาสโดยไม่ทรงแบ่งแยกสถานะ ศาสนา ชาติ หรือหมู่เหล่า ทรงสดับรับฟังปัญหาความทุกข์ยากของ ราษฎรและพระราชทานแนวทางการดำรงชีวิตเพื่อให้ประชาชนของ พระองค์สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน...

(ศุภพร บุญบงการ, 2549 : 9)

ด้วยมโนทัศน์อันสืบเนื่องจากองค์ผู้พระราชทานพระบรมราโชวาท ทั้งในแง่ของคติความ เชื่อเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ทั้งที่เป็น “เทวราชา” “พุทธราชา” และ “ธรรมราชา” โดยเฉพาะในแง่ที่ ทรงบำเพ็ญ “พุทธจริยวัตร” ในฐานะของ “พุทธมามกะ” ผ่านธรรมอันเลิศประเสริฐอันได้แก่ ทศพิธราชธรรม จักรพรรดิวัตร ราชสังคหวัตถุ และ กุศลธรรม อื่นๆ จึงทรงเป็น “บรมธรรมราชา” ผู้ประเสริฐเลิศล้ำจนเป็นรูปธรรมและประจักษ์ชัดได้จากพระราชจริยวัตร และพระราชกรณียกิจ

และด้วยคุณลักษณะอันเลิศนี้เองที่เป็นเหตุปัจจัยอันสำคัญที่จะสร้างความชอบธรรม ต่อสารัตถะใน พระบรมราชาบาทและพระราชดำรัสอย่างไม่มีข้อเคลือบแคลงสงสัยใดๆ ทั้งปวง

3.2.2 พระบรมราชาบาท ในฐานะ “วาทนิพนธ์”

วาทนิพนธ์ หมายถึง การเรียบเรียงขึ้นก่อนที่จะนำมาพูด/อ่าน พระบรมราชาบาท ทูกองศ์ที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรมีลักษณะเป็น “วาทนิพนธ์” กล่าวคือ “มีการเรียบเรียงไว้เป็นต้นฉบับก่อน แล้วจึงนำมาอ่านต่อที่ประชุมอีกครั้งหนึ่ง จึงทำให้ผู้ กล่าวมีโอกาสที่เลือกเฟ้นทบทวน แก้ไข ชัดเกล้า ทั้งความคิดและถ้อยคำสำนวน รวมทั้งสามารถหา วิธีจัดลำดับความคิด การเรียบเรียงถ้อยคำการจัดรูปประโยค และการเรียงประโยคให้เหมาะสมจน เป็นที่พอใจได้” (กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, 2539 : 134)

ในประเด็น เรื่องของอัจฉริยะด้านการใช้ภาษาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คงเป็นที่ ประจักษ์ชัดแล้วในพระราชนิพนธ์เรื่องต่างๆ ดังที่ กุสุมา รัศยมณี นักวรรณคดีศึกษาคนสำคัญของ ไทยกล่าวถึงพระอัจฉริยภาพด้านภาษาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไว้อย่างน่าสนใจว่า

...พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นนักวิชาการอักษรศาสตร์ นอกจากได้ทรงศึกษาวิชาภาษาและวรรณกรรมมาโดยตรงและทรงมีความสนพระราชหฤทัยเป็นพิเศษทางภาษาและวรรณกรรมแล้ว ยังทรงมี พระอัจฉริยภาพอย่างยิ่งในทางวรรณศิลป์ ถ้อยคำภาษาที่ทรงใช้นับตั้งแต่ใน โอกาสที่ทรงใช้ มีพระบรมราชาบาทอย่างเป็นทางการจนถึง ทรงมีพระราชปฏิสันถารอย่างไม่เป็นทางการ ล้วนแสดงให้เห็นถึง พระปรีชาญาณในด้านศิลปะแห่งถ้อยคำ หรือ วาทศิลป์ได้อย่างชัดเจน...ภาษา ในพระราชดำรัสและพระบรมราชาบาทจึงถือได้ว่าเป็นสื่อสัมพันธ์ ระหว่าง พระเจ้าแผ่นดินกับประชาชนของพระองค์ และ การที่ “สื่อ” นั้น สัมฤทธิ์ผลก็เพราะเกิดจากพระอัจฉริยภาพในการถ่ายทอด “สาร” ของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั่นเอง...

(กุสุมา รัศยมณี, 2539 : 46-47)

แต่ในพระบรมราชาบาท อาจมีผู้สงสัยว่า พระองค์ทรงร่างเองหรือไม่ ในประเด็นนี้มี คำตอบว่าแม้มีผู้ร่างให้ตามธรรมเนียมปฏิบัติแต่พระองค์ก็ทรงเอาพระทัยใส่ที่จะแก้ไขตัดแปลงหรือ เรียบเรียงใหม่ตลอดทั้งองค์ ดังมีหลักฐานยืนยันถึงพระราชกรณียกิจด้านนี้อย่างชัดเจน ดังนี้

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเล่าถึงการเสด็จพระราชดำเนินเยือนสหรัฐอเมริกา และ แคนาดา ในเดือนมิถุนายนพ.ศ.2510 ว่า เครื่องบินออกจากคอนเมืองเวลาบายสี่โมงครึ่ง วันอังคารที่ 6 มิถุนายน พอเอาเข็มขัดที่รัดตัวออกกราชเลขฯ ก็เข้าเฝ้าทันที ถวายพระราชดำรัสที่เตรียมไว้และราชเลขฯ ทราบดีว่าถึงจะเตรียมไว้แล้วอย่างไร พระเจ้าอยู่หัวก็โปรดที่จะทอดพระเนตรก่อนและทรงแก้ไขเองบางครั้งก็ทรงเขียนเองใหม่ทั้งหมดเลย...

(ความทรงจำในการตามเสด็จต่างประเทศทางวิชาการ, 2535 : 54)

ด้วยเหตุที่พระบรมราโชวาทแต่ละองค์นั้นจะมีภาษาที่แตกต่างกันไปตามกาลเทศะ และบุคคล ด้วยทรงคำนึงถึงความเหมาะสมเป็นสำคัญ ดังจะเห็นได้จาก ตัวอย่างที่พลอากาศเอกहरิน หงสกุล (สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2531: 192) เล่าไว้ในบทความเรื่อง “ตามรอยพระยุคลบาทด้วยเอกราชทางภาษา” ว่า

...ในคราวเสด็จฯ เยือนสหรัฐอเมริกา บนเครื่องบินพระที่นั่งก่อนจะถึง ฮาวายได้เสด็จออกมาจากที่ประทับ มีร่างพระราชดำรัสอยู่ในพระหัตถ์ รับสั่งให้ผมไปตามรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศซึ่งนั่งอยู่แถวหลังให้มาเฝ้า แล้วทรงชี้ให้ดูว่าข้อความบางตอนที่ทรงขีดเส้นใต้ไว้มีพระราชกระแสรับสั่งว่า “ถ้อยคำอย่างนี้รัฐมนตรีพูดได้ แต่นั่นพูดไม่ได้” แล้วก็ทรงแก้ไขด้วยพระองค์เอง...

พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ผู้ทรงเคยดำรงตำแหน่งประธานองคมนตรีมาเป็นเวลานาน ท่านตรัสชี้แจงเพื่อสร้างความกระจ่างชัดเกี่ยวกับการใช้ภาษาหรือการเรียบเรียงพระบรมราโชวาทแต่ละองค์ อันเป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพิถีพิถัน และทรงใส่พระราชหฤทัยที่จะแก้ไขปรับปรุง ให้เป็นพระบรมราโชวาทที่มีความบริบูรณ์สูงสุด ดังความว่า

...อย่าไปเข้าใจว่าพระบรมราโชวาท และพระราชดำรัสต่างๆ นั้น มีผู้ร่างขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย จริงอยู่ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทางราชการ เช่น การเสด็จฯ เปิดสถานที่สำคัญ การพระราชทานปริญญา ฯลฯ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องต้องร่างพระราชดำรัสตอบ หรือ ร่างพระบรมราโชวาทถวายแต่ มิได้หมายความว่า จะทรงรับเอาตามที่มีผู้ร่างถวายเสมอไป เจ้าหน้าที่สำนักพระราชเลขานุการหรืออาจารย์ มหาวิทยาลัยต่างๆ จะทราบดีว่าที่ร่าง

ขึ้นไปทูลเกล้าฯ ถวายแต่ละครั้ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรง ตกแต่งแก้ไขมาน้อยเพียงไร เพื่อให้เหมาะกับบรรยากาศ และเหมาะกับ เหตุการณ์บ้านเมืองในขณะนั้น ถ้าไม่ทรงเป็นอัจฉริยภาพทางภาษา พระบรมราชาวาทินโอกาสต่างๆ ก็คงจะไม่ถึงออกถึงใจอย่างที่ได้อัดกันมา...

(สมาคมนักภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2531 :191)

ดังนั้นในมโนทัศน์ที่เป็นวาทนิพนธ์ที่มีการเรียงร้อยถ้อยคำให้บริบูรณ์ถึงพร้อม จึงทำให้ พระบรมราชาวาทโดยเฉพาะพระบรมราชาวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทาน ปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัย ซึ่งมีลักษณะการสื่อสาร ที่เป็นทางการ จึงให้คุณค่าด้านภาษาอย่าง น่าสนใจ ดังทัศนะของนักวิชาการด้านภาษาไทยบางท่านที่กล่าวถึงพระบรมราชาวาทว่า “... เป็นวรรณกรรมคำสอนร้อยแก้วอันทรงคุณค่าล้ำเลิศทั้งด้านเนื้อหาที่ให้แนวคิดสำคัญต่างๆ อันเป็น และโยชน์อย่างยิ่งใหญ่ที่จะพัฒนาคน สังคม และ ประเทศชาติ ตลอดจนทรงคุณค่าด้านลีลาภาษาที่เป็น ธรรมชาติ...ชัดเจนสมบูรณ์ เป็นที่เข้าใจแก่ผู้ศึกษา...” (สุนันท์ อัญชติคุณ, 2542 : 163) เมื่อ “ภาษา” ในพระบรมราชาวาทมีลักษณะของ “การเลือกเฟ้นทบทวนแก้ไขขัดเกลา เรียงร้อยถ้อยคำ ล้วน เพื่อจัดลำดับความคิดให้เหมาะสมจนเป็นที่พอใจ” ของผู้ประกอบสร้าง ดังนั้น ในแง่นี้ พระบรมราชาวาทในฐานะ “วาทนิพนธ์” จึงมีลักษณะที่อาจเทียบเท่ากับ “วรรณกรรม” เพราะ วรรณกรรม ก็คือ

...ศิลปกรรมประเภทหนึ่ง เปรียบเทียบได้กับ จิตรกรรม หรือ ประติมากรรม วรรณกรรมมีรูปแบบเป็นหนังสือ ซึ่งอาจเขียนอยู่ใน สมุดไทย หรือพิมพ์ในสมุดฝรั่ง ซึ่งในปัจจุบันนี้ เราเรียกว่า หนังสือเล่ม หนึ่ง หรือเป็นบทความออกอากาศทางวิทยุ เป็นคำอวยพร เน้นข้อความ เรียบเรียงลงในหนังสือพิมพ์ หรือ นิตยสาร ซึ่งมักเรียกกันว่า บทความ วัสดุซึ่งประกอบขึ้นเป็นวรรณกรรม ...คือ ภาษาซึ่งเขียนลงเป็นตัวอักษร วรรณกรรมเป็นการสื่อสารอย่างหนึ่ง คือมี “สาร” ได้แก่ ความคิดหรือ ความหมายของผู้เขียน มีผู้ส่งสารคือผู้เขียน และมีผู้รับสารคือผู้อ่าน การ สื่อสารทางวรรณกรรม อาจผ่านจักษุประสาท คือผู้อ่านอ่านเอง หรือผ่าน โสตประสาท คือผู้อ่านให้ฟัง อย่างไรก็ตาม สิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ผู้ส่ง สาร และผู้รับสารจะต้องใช้ร่วมกันคือ ภาษา...และอวัยวะที่ผู้ส่งสารก็คื ผู้รับสารก็คื จะต้องใช้โดยหลีกเลี่ยงไม่ได้ ก็คือสมอง

(ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, 2539 : 56)

เมื่อ“ภาษา”เป็น “วัสดุ” อันสำคัญต่อการประกอบสร้างวรรณกรรม และ “พระบรมราโชวาท” อันมีสถานะเป็น “วาทนิพนธ์” ซึ่งต้องใช้ความประณีต พิถีพิถันในการเลือกสรรถ้อยคำ “ภาษา” เพื่อประกอบสร้างเป็นต้นฉบับ โดยนัยจึงเทียบเท่ากับ “วรรณกรรม” อีกทั้งเมื่อได้รับการรวบรวมและพิมพ์เผยแพร่ โดยสำนักราชเลขาธิการหรือจากองค์การหรือหน่วยงานอื่นๆ ที่ได้รับอนุญาตจึงทำให้จุดมุ่งหมายของ “สาร” ที่มุ่งสื่อถึง “บัณฑิต” รวมทั้งผู้เข้าเฝ้ารับเสด็จด้วย “การฟัง” ในโอกาสนั้นๆ จำนวนหนึ่ง ได้ปรับขยายคุณลักษณะของสารในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะด้าน “การจัดเกล้าให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์” ให้กว้างขวางอย่างไร้ข้อจำกัดด้วย “การอ่าน” เมื่อเป็นเช่นนี้ “พระบรมราโชวาท” จึงมีสถานะเป็น “ตัวบทวรรณกรรม” (text) และเครื่องมือสำคัญที่จะไขไปสู่ความเข้าใจตัวบทนี้อย่างลึกซึ้งก็คือ “ภาษา” นั่นเอง

3.2.3 พระบรมราโชวาทในฐานะ “วรรณกรรมคำสอน”

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยแบ่งประเด็นศึกษา 2 ประเด็น คือ **นิยาม ลักษณะและขอบเขตของวรรณกรรมคำสอน และลีลาและ วิธีสอน** ดังนี้

3.2.3.1 นิยาม ลักษณะและขอบเขตของวรรณกรรมคำสอน

ก่อนที่จะพิจารณาคำว่า “พระบรมราโชวาท” ในฐานะวรรณกรรมคำสอน อาจกำหนดประเภทวรรณกรรมตามรูปแบบกว้างๆ ว่า “พระบรมราโชวาท” เป็นวรรณกรรมร้อยแก้วประเภท สารคดี ประเภทวรรณกรรม (genre) มีการแบ่งประเภทกันหลากหลาย เช่น แบ่งตามรูปแบบ ตามจุดมุ่งหมายการแต่ง เป็นต้น ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับผู้แบ่งคือนักวรรณกรรมศึกษา โดยภาพรวมแบ่งวรรณกรรมเป็น 2 ประเภท คือ เป็นสารคดี (non-fiction) หรือเรื่องไม่สมมุติ เช่น ชีวประวัติ (biography) อัตชีวประวัติ (autobiography) บทความ หรือ ความเรียง (essay) และ จดหมายเหตุ (archive) หรือ บันทึก (record) และ แบ่งเป็นบันเทิงคดี (fiction) หรือ เรื่องสมมุติ เช่น นวนิยาย (novel) และ เรื่องสั้น (short-story) เป็นการแบ่งตามรูปแบบที่เป็นร้อยแก้วทางตะวันตก (ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, 2543 : 8) และวรรณกรรมสารคดีนั้น เป็นวรรณกรรมที่ผู้แต่งเจตนาให้ผู้อ่านใช้สติปัญญา เพื่อให้ได้ความรู้และความคิดที่เป็นคุณประโยชน์ผ่านมาตรฐานด้านการใช้ภาษาและกลวิธีการนำเสนอสาระความรู้และความคิดอันเชื่อมโยง” (ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, 2539 : 6) กอปรกับ “พระบรมราโชวาท” นั้นให้คุณค่าอันเลิศยิ่งทั้งใน “ด้านการใช้ภาษา ด้านสาระความรู้ และจรโลงใจ” (กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, 2539 : 128) ดังนั้น พระบรมราโชวาทจึงเป็นวรรณกรรมร้อยแก้วที่ร้อยเรียงด้วยภาษาธรรมดา แต่ “สละสลวยไพเราะเหมาะเจาะด้วยเสียงและความหมาย” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 : 931) ในเชิงสารคดีที่มีเนื้อหามุ่งให้สาระความรู้ และจัดเกล้าจิตใจให้ละเอียดสุขุมด้วยมาตรฐานการใช้ภาษาและกลวิธีการนำเสนอสาระสำคัญนั้นอย่างเชื่อมโยง และแยกคาย อย่งไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่า การพิจารณาประเภทวรรณกรรมว่าเป็น

วรรณกรรมประเภทใดนั้น รูปแบบของคำประพันธ์ เพียงประการเดียวมิอาจบอกได้ ดังที่ เรย์มอนด์ วิลเลียมส์ (Raymond Williams, 1978 อ้างถึงใน ตรีศิลป์ บุญขจร, 2530 : 119) กล่าวไว้ว่า องค์ประกอบ ซึ่งกำหนดประเภทวรรณกรรมนั้นมี 3 ประการคือ **ลักษณะและวิธีแต่ง** ซึ่งหมายถึง กลวิธีการเล่าเรื่อง **ลักษณะคำประพันธ์** และ **ลักษณะของเนื้อหา** การพิจารณาประเภทวรรณกรรมจาก นันทลักษณะจึงเป็นการพินิจที่รูปแบบภายนอก ซึ่งไม่สามารถบอกอะไรได้มากนัก ดังนั้น ควรพินิจ ที่รูปแบบภายในมากกว่า เพราะจะเป็นตัวกำหนดลักษณะร่วม หรือ เอกลักษณะของเนื้อหา ซึ่งจะทำ ให้วรรณกรรมทุกๆ เรื่องที่อยู่ในประเภทเดียวกันมีลักษณะละม้ายคล้ายคลึงกันและเมื่อพิจารณาห้ ลักษณะเนื้อหาของ พระบรมราโชวาท จัดเป็น **วรรณกรรมคำสอนร่วมสมัย** วรรณกรรมประเภท คำสอน (didactic literature) มีความหมาย ปรากฏใน A Glossary of Literature Terms ของ M.H. Abrams ได้อธิบายความหมาย ไว้ดังนี้

Didactic literature: a didactic work of literature is one designed to expound a branch of theoretical or practical knowledge, or to **present in an impressive and persuasive imaginative form a moral, religious, or philosophical thesis or doctrine...**

วรรณกรรมคำสอน หมายถึง วรรณกรรมที่สร้างขึ้นเพื่ออธิบายขยาย ความหลักทฤษฎี หรือ ความรู้ เฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือ เพื่อนำเสนอ คติธรรม จริยธรรม หรือ ปรัชญาในรูปแบบของศิลปะ ชักชวนใจให้เห็น คล้อยตาม

(M.H. Abrams, 1971 : 39 อ้างถึงใน สุจิตรา จงสถิตยวัฒนา, 2544 : 6)

นักวิชาการไทยบางท่านจะเรียกวรรณกรรมใดว่าเป็นวรรณกรรมคำสอนนั้นจะต้องแต่งตั้ง เพื่อมุ่งสำหรับสอนทั้งเล่ม แต่นักวิชาการบางท่านก็จะเรียกครอบคลุมไปถึงวรรณกรรมเรื่องใด เรื่องหนึ่งที่มีลีลาการสอนแทรกอยู่ในเรื่องนั้นด้วย ดังเช่น ปัญญา บริสุทธี ได้ให้นิยามของ วรรณกรรมคำสอนไว้ครอบคลุมดังนี้

หนังสือที่แต่งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์จะใช้สั่งสอนศีลธรรมจรรยาและข้อ ประพฤติปฏิบัติอันดีงาม เป็นคุณค่าประโยชน์แก่ชีวิต วรรณคดีประเภท นี้อาจจะมิใช่รูปแบบเป็นคำประพันธ์ร้อยกรองชนิดใดชนิดหนึ่งก็ได้ หรือ เป็นคำประพันธ์ หลายๆ อย่างรวมกันก็ได้ เช่น วรรณคดีประเภทฉันท์ (กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ และสามัคคีเภท คำฉันท์ เป็นต้น) อาจจะเป็น

รูปเล่มโดยสมบูรณ์เพียงเรื่องเดียวโดยตลอด หรือ จะเป็นข้อความแทรก
อยู่เป็นตอนๆ ในเรื่องหนึ่งก็ได้

(ปัญญา บริสุทธ, 2542 : 7)

การที่ ปัญญา บริสุทธ กล่าวถึง รูปแบบของวรรณกรรมคำสอนนั้น เป็นคำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง เป็นเพราะในระยะแรกของวรรณกรรมคำสอนจะแต่งเป็นร้อยกรองเสียส่วนมาก เช่น สุภาษิตพระร่วง โคลงโลกนิติ ฯลฯ แต่เมื่อมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของวรรณกรรมให้เป็นร้อยแก้วซึ่งปรากฏชัดตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 7 เป็นต้นมา วรรณกรรมร้อยแก้วก็ เริ่มมีความสำคัญและมีจำนวนมากขึ้น ส่วนวรรณกรรมร้อยกรองนั้นลดความสำคัญลง (ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, 2520 : 79-83) ทำให้การแต่งวรรณกรรมคำสอนรูปแบบเดิมคลายความนิยมไปด้วย (สุภาพร คงศิริรัตน์, 2531 : 68-69) จึงทำให้เกิดวรรณกรรมคำสอนในรูปแบบใหม่ขึ้นมา ที่ปรากฏชัดคือ “ประเภทวรรณกรรมคำสอนร้อยแก้วในลักษณะคอลัมน์ตอบปัญหาชีวิต” ซึ่งแพร่หลายในสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ เช่น ในหนังสือพิมพ์ นิตยสาร ฯลฯ โดยใช้คอลัมน์แตกต่างกันไป เช่น “คุยเรื่องชีวิต” “วงเวียนชีวิต” เป็นต้น ซึ่งเป็นคอลัมน์ สำหรับแนะนำให้คำปรึกษา และแก้ไขปัญหาชีวิตต่างๆ ที่เครื่องเรียกให้ผ่อนปรนลงได้ในระดับหนึ่ง (ฉันทานาถ สังขประดิษฐ์, 2542 : 6) คุณค่าของวรรณกรรมคำสอนเหล่านี้ จึงมีลักษณะทั้งให้คำปรึกษา ให้คำแนะนำ ให้ความรู้ และประสบการณ์ชีวิต และให้ความเพลิดเพลินไปด้วยซึ่งเป็นคุณค่าโดยตรง ส่วนคุณค่าโดยอ้อมจะเป็นการสร้างค่านิยมทัศนคติ และกำหนดปทัสถานของพฤติกรรม (อรอนงค์ สวัสดิ์บุรี, 2533 : 152-159) ส่วนคำว่า “ร่วมสมัย” นั้น เป็นศัพท์บัญญัติจากภาษาอังกฤษว่า “contemporary” “คำนี้ในวงศิลปะ หมายถึง ลักษณะของศิลปกรรมรวมถึงวรรณคดี (หรือ วรรณกรรม) ที่ผู้ประกอบมีชีวิตร่วมกับผู้อ่าน ผู้ฟัง ผู้ดู” (ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, 2539 : 170) ดังนั้น เมื่อพิจารณาสาระสำคัญของพระบรมราชาโฆวาท ก็สอดคล้องต้องกับ “วรรณกรรมคำสอนร่วมสมัย” ที่ “เนื้อหา” ของเรื่องมุ่งชี้แนะ กล่อมเกลา ทั้งในด้านจิตใจ และพฤติกรรมซึ่งนอกจากจะให้ดำรงอยู่ในครรลองที่งดงามแล้ว ยังมุ่งให้เป็นผู้นำแห่งความดีงามนี้อีกด้วย โดยที่ พระบรมราชาโฆวาทจะมีเนื้อหาที่เป็นคำสอน คำแนะนำ ตักเตือนครอบคลุมใน 2 ประเด็น กว้างๆ คือ คุณลักษณะอันเลิศยิ่งของมนุษย์ต้องมีคุณธรรมรองรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มักจะพระราชทานพระบรมราชาโฆวาทที่กล่าวถึง คุณธรรมพื้นฐานอันสำคัญยิ่งของมนุษย์ คือ ความรับผิดชอบ ความละเอียดซื่อสัตย์สุจริต ความไม่เห็นแก่ตัว ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น ความไม่มั่งงาย หยาบคายและความวิริยะมุ่งมั่น ซึ่งคุณธรรมเหล่านี้ ถ้ามีอยู่ในมนุษย์ผู้ใดก็แสดงว่าเป็น มนุษย์ที่สมบูรณ์ และความรู้ของมนุษย์ต้องควบคู่คุณธรรมในพระบรมราชาโฆวาท โดยเฉพาะที่พระราชทานแก่บัณฑิตในวันรับพระราชปริญญาของมหาวิทยาลัยต่างๆ จะพบว่าพระองค์ทรงเน้นย้ำเสมอว่า การสร้างสรรค์ความเจริญของมนุษย์นั้นจะใช้เพียงความรู้ในสรรพวิทยาการสาขาที่ได้ศึกษามาเพียงประการเดียวไม่ได้ ต้องอาศัย ความยุติธรรม

เที่ยงตรง และ ความสะอาดสุจริต ทั้งด้านความคิดและการกระทำประกอบด้วย เพราะเหล่าบัณฑิตทั้งหลายหากจะประกอบสร้างงานเพื่อเกื้อกูลตนและสังคมให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากไม่มีจิตที่บริสุทธิ์ หรือ ไม่นักแน่นพอจะก่อให้เกิดผลเสียได้ ดังนั้น ความรู้อย่างลุ่มลึก และกว้างขวางนั้นไม่เพียงพอที่จะอวยประโยชน์แก่ตนและสังคมได้ ต้องมีคุณธรรมอันได้แก่ ความสุจริต ความเที่ยงธรรม กำกับไว้ด้วย ในแง่นี้จึงกล่าวได้ว่า เนื้อหาจากแนวคิดทั้ง 2 ประการ ข้างต้น มุ่งที่กลมกลืน และ “พัฒนามนุษย์” ให้มีคุณภาพ และเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั่นเอง

3.2.3.2 ลีลาและวิธีสอน

ลีลาและวิธีสอนเป็นกลวิธีนำเสนอคุณค่าด้านเนื้อหาสาระที่เป็น “คำแนะนำ คำตักเตือน และ คำสั่งสอน” ให้โดดเด่น แจ่มชัดขึ้น ในฐานะของวรรณกรรมคำสอน ผู้วิจัยเห็นว่า การพินิจ “ลีลาและวิธีสอน” มีคำสำคัญยิ่ง ดังนั้นจึงได้ประยุกต์ ลีลาและวิธีสอนตามแบบ “พุทธวิธีในการสอน” ที่ท่านเจ้าคุณประยุทธ์ ปยุตโต ศึกษาไว้ มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ ลีลา และวิธีสอนในพระบรมราโชวาท ดังนี้

1) ลีลาการสอน

ลีลาการสอนของพระพุทธเจ้า หากพินิจกว้างๆ แบ่งเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. สันทัตสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปคูให้เห็นกับตา
2. สมหาปนา ชักจูงให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตามจนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ
3. สมุตเตชนา เร้าใจให้แก่วอกฉ้อ บังเกิดกำลังใจปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก
4. สัมปหังสนา ชโลมให้เข้มข้น ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ และเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่ตนจะพึงได้รับจากการปฏิบัติอาจผูกเป็นคำสั้นๆ ได้ว่า แจ่มแจ้ง จูงใจ หาญกล้า ร่าเริง หรือ ชีวัด เชิญชวน คึกคัก เบิกบาน

(พระธรรมปิฎก [ป.อ.ปยุตโต], 2542 ค.: 45)

2) วิธีสอน

วิธีสอน หมายถึงกลวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงใช้สอนผู้เข้าเฝ้ารับเสด็จ ในโอกาสต่างๆ มี 10 วิธีด้วยกัน คือ

1. การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ ช่วยให้เข้าใจความได้ง่าย และชัดเจน ช่วยให้จำได้แม่นยำ เห็นจริง และเกิดความเพลิดเพลิน ทำให้การเรียนการสอนมีรสยิ่งขึ้น...

2. การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ่งเข้าใจยาก ปรากฏความหมายเด่นชัดออกมาและเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้ในการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม เปรียบให้เห็นชัด ด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือแม้เปรียบเรื่องที่เป็นรูปธรรมด้วยข้ออุปมาแบบรูปธรรม ก็ช่วยให้ความหมายหนักแน่นเข้า...

3. การใช้อุปกรณ์การสอน ในสมัยพุทธกาล ไม่มีอุปกรณ์การสอนที่จัดทำโดยเฉพาะ อีกทั้งเป็นการสอนที่ตรัสแก่ผู้ใหญ่ และเป็นเรื่องเกี่ยวกับหลักธรรม กอปรกับความนิยมที่จะใช้เปรียบเทียบด้วยอุปมา มากกว่า ซึ่งสะดวกและทำให้เกิดความชัดเจน การใช้อุปกรณ์จึงมีน้อยมากและใช้อุปกรณ์ตามธรรมชาติเป็นส่วนมาก...

4. การทำเป็นตัวอย่าง วิธีสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในทางจริยธรรม คือ การทำเป็นตัวอย่างซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน ... การสอนโดยทำเป็นตัวอย่างก็คือพระจริยวัตรอันดีงามที่เป็นอยู่โดยปกตินั่นเอง...

5. การเล่นเกม เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่ การเล่นเกม และเล่นคำ เป็นเรื่องของความสามารถในการใช้ภาษาผสมกับปฏิภาณ ข้อนี้ก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้าที่มีรอบไปทุกด้าน...

6. อุบายเลือกคน และการปฏิบัติรายบุคคล การเลือกคนเป็นอุบายสำคัญในการเผยแผ่พระศาสนา ในการประกาศธรรมของพระพุทธเจ้า เริ่มแต่ระยะแรกประดิษฐานพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงดำเนินพุทธกิจ ด้วย พระพุทธโฆบายอย่างที่เราเรียกว่า การวางแผนที่ได้ผลยิ่ง...

7. การรู้จักจังหวะและโอกาส ผู้สอนต้องรู้จักใช้จังหวะและโอกาส ให้เป็นประโยชน์ เมื่อยังไม่ถึงจังหวะไม่เป็นโอกาส เช่น ผู้เรียนยังไม่พร้อม ยังไม่เกิดปรีปากะแห่งญาณหรืออินทรีย์ ก็ต้องมีความอดทน ... เมื่อถึงจังหวะหรือเป็นโอกาส ก็ต้องมีความฉับไวที่จะจับมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ไม่ปล่อยให้ผ่านเลยไปเสียเปล่า...

8. ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ ถ้าผู้สอนสอนอย่างไม่มีอึดตายัดค้นหา มานะ ทิฎฐุเสียให้น้อยที่สุดก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้ เป็นสำคัญสุดแต่จะใช้กลวิธีใดให้การสอนได้ผลดีที่สุด ก็จะทำในทางนั้น ไม่กลัวว่าจะเสียเกียรติ...

9. การลงโทษและให้รางวัล... การใช้อำนาจลงโทษ ไม่ใช่วิธีการฝึกคนของพระพุทธเจ้า แม้ในการแสดงธรรมตามปกติพระองค์ก็ทรงแสดงไปตามเนื้อหารธรรม ไม่กระทบกระทั่งใคร... ไม่ใช่ทั้งลงโทษ และให้รางวัล การให้รางวัล พระพุทธเจ้า จะทรงใช้การชมเชยยกย่องบ้าง ก็เป็นไปในรูปการยอมรับคุณความดีของผู้นั้น กล่าวชมโดยธรรมให้เขามั่นใจในการทำความดีของตน...

10. กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า... การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าย่อมอาศัยปฏิภาณ คือ ความสามารถในการประยุกต์หลักวิธีการ และกลวิธีต่างๆ มาใช้ให้เหมาะสม เป็นเรื่องเฉพาะครั้ง เฉพาะคราวไป อย่างไรก็ดี การได้เห็นตัวอย่างการแก้ปัญหาเช่นนี้ อาจช่วยให้เกิดความเข้าใจในแนวทางที่จะนำไปใช้ปฏิบัติได้บ้าง...

(พระธรรมปิฎก [ป.อ.ปยุตฺโต], 2542 ค. : 51-68)

ทั้งลีลาและวิธีการสอนตามกรอบของ “พุทธวิธีในการสอน” จะเห็นได้ว่า มีลักษณะสอดคล้องกับ “คำแนะนำ คำตักเตือน และคำสอน” ที่ปรากฏในพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส อันนอกเหนือจาก สารัตถะหรือ “คุณค่า” ด้านเนื้อหาอีกประการหนึ่งด้วย

3.2.4 พระบรมราโชวาท ในฐานะ “การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ”

นอกจากพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส จะมีสถานะเป็น “วาทนิพนธ์” ซึ่งแสดงนัยของการปรุงแต่งถ้อยคำสำนวนให้พริ้งพรายจนลงตัวอันเทียบได้กับ “วรรณกรรม” หรือ “วรรณศิลป์” แล้ว “สารัตถะ” อันได้จากเนื้อหาที่มุ่งกล่อมเกลามาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์อันถือเป็นลักษณะสำคัญของพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส ซึ่งพบว่า มีลักษณะเด่นในแง่ที่จะปรากฏซ้ำ

ย้ำเนนอยู่ตลอดนี้ อาจกล่าวได้ว่า “สาร” อันเป็นสารัตถะที่มุ่งสื่อนี้มีเจตจำนงอันสำคัญที่จะ “โน้มน้าว” ให้ผู้รับสารเปลี่ยนทัศนคติ ความคิดความเชื่อ ตลอดจนพฤติกรรมให้คล้อยตาม อีกด้วย และเพื่อทำความเข้าใจกับมโนทัศน์ “การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ” ในหัวข้อนี้ จึงแบ่งประเด็นศึกษา ดังนี้

3.2.4.1 นิยามของการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ

“การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ” หมายถึง วิธีการที่มนุษย์พยายามจะมีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของบุคคลอื่น โดยวิธีการสื่อสารเท่านั้น (อรวรรณ ปิรันธน์โหวท, 2542 :1) และอิทธิพลที่มุ่งจะให้เหนือคนอื่นหมายถึง ต้องการให้ “คนอื่น” หรือ “ผู้รับสาร” **เปลี่ยนแปลง** ความคิดความเชื่อ ค่านิยม หรือ **ทัศนคติ** (H. Simons, 1976) ส่วนการสื่อสาร คือ กระบวนการที่บุคคลหนึ่งถ่ายทอดสารไปยังอีกบุคคลหนึ่ง และบุคคลหลังมีปฏิกิริยาตอบโต้ กระบวนการสื่อสารโดยทั่วไปมีองค์ประกอบ 5 ประการ คือ แหล่งสาร (ผู้ส่งสาร) สารของทางการสื่อสาร และผู้รับสาร ในแง่นี้ “การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ” จึงหมายถึง การสื่อสารที่ “ผู้ส่งสาร” มุ่งมาดปรารถนาที่จะให้ “สาร” ที่ตนมุ่งสื่อ นั้น มีอิทธิพลให้ “ผู้รับสาร” เปลี่ยนแปลงทัศนคติ พฤติกรรมต่างๆ ให้เป็นไปตามที่ผู้ส่งสารต้องการ ดังนั้นประเด็นสำคัญอยู่ที่คุณลักษณะของผู้ส่งสารและสารว่าจะมีวิธีการใดที่จะให้ “สาร” มีพลังพอที่จะโน้มน้าวใจของผู้รับสารได้ ซึ่งจะได้อธิบายในประเด็นต่อมา

3.2.4.2 กลวิธีการโน้มน้าวใจ

กลวิธีการโน้มน้าวใจ ในที่นี้จะกล่าว 2 ประเด็น ดังนี้

1) คุณลักษณะของผู้ส่งสาร

องค์ประกอบด้านผู้ส่งสารเฉพาะส่วนที่เป็นคุณลักษณะ ถือได้ว่ามีความสำคัญยิ่งต่อสัมฤทธิ์ผลของการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ แม้ปัจจุบันความเจริญด้านเทคโนโลยีจะมีบทบาทสำคัญ ต่อการส่ง-รับสาร แล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีผู้รับสารบางคนที่ไม่มีโอกาสรับสารจากเครื่องมือสื่อสารชนิดใหม่ๆ ได้จึงต้องอาศัย “ผู้อื่น” ส่งสารมาให้ ดังนั้น “ผู้ส่งสารจึงมีอิทธิพลอย่างมากในการที่จะสร้างความน่าเชื่อถือแก่ตัวสารด้วยคุณลักษณะของผู้ส่งสารเอง...” (อรวรรณ ปิรันธน์โหวท, 2542 : 119)

นักวิชาการด้านการสื่อสารของตะวันตก อาทิ คูเปอร์ (L. Cooper, 1960 : 8-9) ได้กล่าวถึงความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารที่อริสโตเติล กล่าวไว้เมื่อ 2000 ปี ล่วงมาแล้ว สรุปได้ว่า ผู้ส่งสารต้องมีบุคลิกภาพอันเป็นคุณลักษณะหลายประการที่จะเอื้อให้เกิดการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ **ประการแรก** ผู้ส่งสารต้องมีสติปัญญาลึกซึ้งมีไหวพริบปฏิภาณอันเลิศซึ่งตรงกับ intelligence ในภาษาอังกฤษ **ประการที่สอง** ผู้ส่งสารต้องแสดงให้เห็นว่ามีความปรารถนาดีต่อผู้รับสาร คือมี good will นั่นเอง และ **ประการที่สาม** ผู้ส่งสารต้องแสดงให้เห็นว่าเป็นผู้มีนิสัยดี ดำรงมั่นอยู่ในศีลธรรม

ตรงกับ good character ในภาษาอังกฤษ คือ เป็นผู้ที่กล้าหาญ มีความซื่อสัตย์ซึ้งใจ มีความเมตตา กรุณา โอบเอื้อเกื้อกูลรักษาความยุติธรรมรักษาคำพูดและพูดจริงทำจริง อาจกล่าวเชิงสรุปได้ว่า ผู้ส่งสารจะได้รับความไว้วางใจ หรือนำเชื่อถือนำไปสู่การโน้มน้าวใจผู้รับสารได้นั้น ประกอบด้วยคุณลักษณะกว้าง ๆ 2 ประการ คือ ประการแรก เป็นผู้มีความสามารถหรือเป็นผู้ชำนาญ (competence of expertness) และ ประการที่สอง คือ เป็นผู้ที่น่าไว้วางใจ (trustworthiness) ซึ่งคุณลักษณะทั้ง 2 ประการนี้ ผู้รับสารต้องประจักษ์แจ้งด้วยตนเอง ไม่ใช่ผู้ส่งสารจะประกาศให้ทุกคนทราบ ดังนั้น คุณลักษณะด้านความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารนี้จะต้องได้รับการยอมรับโดยผู้รับสารเอง คุณลักษณะดังกล่าวนี้ สอดคล้องกันกับที่ ซิมป์ (Shimp) ได้กล่าวไว้ว่าความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร (source credibility) คือ ชุดของการรับรู้ (an entire set of perception) ที่ผู้รับสารมีต่อผู้ส่งสาร ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 มิติ คือ

1. ความเชี่ยวชาญ (expertise) หมายถึงการที่ผู้รับสารประเมินว่าผู้ส่งสารมีความรู้ มีประสบการณ์มีทักษะมีความชำนาญทั้งยังมีความสามารถในการสื่อสารเรื่องใดเรื่องหนึ่ง
2. ความน่าไว้วางใจ (trustworthiness) หมายถึง การที่ผู้รับสารประเมินว่าผู้ส่งสารมีความซื่อตรง อบอุ่นเมื่อได้ใกล้ชิดหรือสื่อสารด้วย
3. ความคล่องแคล่ว (dynamic) หมายถึง การที่ผู้รับสารประเมินว่าผู้ส่งสารมีลักษณะกระตือรือร้นมีการตื่นตัว รวดเร็ว เป็นอาทิ
4. ความมีศักยภาพ (potential) ซึ่งหมายรวมถึงปัจจัยอื่นๆ ทั้งด้านรูปร่างที่สง่าผ่าเผย น่าเสียง ตลอดจนหน้าตาดี เป็นตัวอย่าง

(Shimps, 1985 : 169)

2) การปรุงแต่ง “สาร” ด้วยภาษาเพื่อการโน้มน้าวใจ

เป็นที่เข้าใจกันแล้วว่า “ภาษา” เป็นเครื่องมืออันสำคัญยิ่งต่อการสื่อสารทำความเข้าใจในสังคมมนุษย์ “สาร” ที่สื่อ่นั้น หมายรวมเอาทั้ง “ความรู้สึนึกคิด” ทั้งที่เป็นข้อเท็จจริงที่พิสูจน์ทราบได้ว่าเป็นจริงหรือเท็จ และที่เป็นข้อคิดเห็น โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องคุณค่าความดี ความงาม ซึ่งในลักษณะหลังนี้เป็นเรื่องยากที่จะให้ผู้รับสาร (อ่าน/ฟัง) คล้อยตามผู้ส่งสาร (เขียน/พูด) ได้โดยง่าย จึงจำต้องอาศัย “ภาษา” เป็น “วัสดุ” ในการประกอบสร้าง ตัวสาร/ตัวบท ที่มีลักษณะพิถีพิถันคัดสรรกลั่นกรองอย่างประณีตบรรจง ตลอดจนกลวิธีการเรียงลำดับ “สาร” อย่างไรให้ “ใจ” ผู้รับสารจนเห็นดีเห็นงามหรือ สามารถโน้มน้าวใจให้เห็นดังตามได้อย่างสัมฤทธิ์ผล อันนอกเหนือจากปัจจัยด้าน “คุณลักษณะ” ของผู้ส่งสาร ดังได้กล่าวแล้วนั้น

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า การใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารนั้นมีความสำคัญยิ่งที่โน้มน้าวใจให้ผู้รับสารคล้อยตาม ดังที่ซีเซโร (Cicero) นักการสื่อสารคนสำคัญของโลกได้กล่าวถึงลีลาการใช้ภาษา 3 ระดับ ที่นำมาปรับใช้กับการใช้ภาษาไทย คือ

1. การใช้ภาษาแบบเรียบง่าย คือ ใช้ภาษาที่เป็นคำไทยแท้ แม้จะมีที่มาจากภาษาอื่นบ้าง แต่ก็ใช้จนซึมซาบแล้วในภาษาไทย จนคนทั่วไปคิดว่าเป็นคำไทยแท้ เช่น รส สนุก สุข ทุกข์ เป็นอาทิ

2. การใช้ภาษาแบบปานกลาง คือ ใช้ภาษาที่มีพลังในการสื่อสารมากขึ้น แต่ยังคงแฝงความอ่อนหวาน เรียบง่ายอยู่ เช่น ถ้าพูดว่า “เขาเดินไปจนกว่าจะถึงจุดหมาย” ย่อมเป็นการใช้ภาษาที่เรียบง่าย แต่หากกล่าวว่า “เดิน! เดินต่อไป ต่อถึงจุดหมายนั้นแหละ เขาถึงหยุดเดิน” ซึ่งลักษณะนี้เป็นลีลาระดับปานกลาง

3. การใช้ภาษาแบบโอพาริก คือ การใช้ภาษาที่งดงาม ประณีต สูงส่ง สง่า ไพเราะ เช่น คำประกาศ คำปฏิญญา บทปณิธาน หรือ บทพรรณนา ถึงบุคคล เหตุการณ์ที่มีความสำคัญเป็นพิเศษแก่ชาติ บ้านเมือง

(สวนิต ฆมาภย, 2528 : 41)

นอกจากความประณีตในการสรรคำเพื่อมุ่งสร้างพลังต่อการโน้มน้าวใจนั้น กลวิธีการปรุงแต่งสารอีกประการหนึ่งที่สร้างพลังให้เกิดการโน้มน้าวใจได้สัมฤทธิ์ผล คือ การอ้างอิงหลักฐานประกอบขณะที่ส่งสาร ซึ่งมีหลายประการ คือ

1. การยกตัวอย่าง (example or illustration) ซึ่งอาจมี 3 รูปแบบ คือ ตัวอย่างโดยละเอียดจากเรื่องจริง ตัวอย่างย่อๆ เพียงคำสองคำและตัวอย่างที่สมมติขึ้นซึ่งมักเป็นเรื่องในอนาคต

2. การใช้สถิติ (statistics) ซึ่งเป็นการนำตัวอย่างใด ตัวอย่างหนึ่งมานำเสนอในเชิงปริมาณ

3. การใช้พยาน (testimony) หมายถึง การอ้างถึง ผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งถือเป็นหลักฐานที่แข็งแกร่ง และ เป็นที่นิยมกันแพร่หลาย

4. การเปรียบเทียบ (analogy or comparison) หมายถึง การหาความคล้ายคลึงระหว่างสิ่งหนึ่ง ที่เรารู้จักเข้าใจดีแล้วกับอีกสิ่งหนึ่งที่เราไม่รู้จัก ไม่เข้าใจ

5. รายละเอียด (details) หมายถึง ลักษณะต่างๆ หรือส่วนต่างๆ ของ วัตถุชิ้นหนึ่งของเหตุการณ์หนึ่งๆ ของความคิดรอบยอดความคิดใด ความคิดหนึ่ง โดยใช้รายละเอียดที่เฉพาะเจาะจง

6. การพรรณนาความ (description) เป็นขบวนการบอกเล่าถึงรูปร่าง หน้าตา ลักษณะหรือบรรยากาศ เหตุการณ์ สถานที่ วัตถุหรือ ประสบการณ์ โดยขึ้นอยู่กับการสังเกตการณ์ หรือ ความรู้สึกของผู้ส่งสาร

7. การบอกเล่า (narration) คล้ายคลึงกับการพรรณนา แต่ต่างตรง ที่ว่า การบอกเล่าเป็นการบรรยายถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามลำดับเวลา (อรวรรณ ปิรันธน์โอวาท, 2542 : 188-192)

ทั้งการใช้คำอย่างประณีต และ การอ้างอิงกลวิธีหลักฐานขณะสื่อสาร จะช่วยเน้นย้ำให้ “สาร” ที่สื่อเข้มข้นเพื่อให้บรรลุเจตจำนงของการสื่อสารคือ โน้มน้าวใจ กลวิธีอีกประการหนึ่งที่มีความจำเป็นและช่วยให้เกิดการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจได้ไม่ยิ่งหย่อนกว่า 2 กลวิธีข้างต้น คือ การลำดับโครงสร้างของข้อความ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. การเรียงลำดับโครงสร้างลำดับเหตุการณ์ (chronological sequence) คือเน้นจุดเด่นที่เวลา ซึ่งทำให้การบรรยายเหตุการณ์ต่างๆ ชัดเจน

2. การเรียงลำดับโครงสร้างโดยเรียงลำดับพื้นที่ (spatial sequence) คือ การแสดงถึงสัมพันธ์ภาพระหว่างส่วนต่างๆ

3. การเรียงลำดับโครงสร้างโดยเรียงขึ้นลงตามลำดับความสำคัญ (ascending descending sequence) คือจัดเรียงลำดับความสำคัญ ตามความคุ้นเคยต่อประเด็นและความสลับซับซ้อนของประเด็น

4. การเรียงลำดับโครงสร้างตามลำดับแบบเหตุผล (casual sequence) เชื่อมโยงสิ่งที่สังเกตด้วยปัจจัยต่างๆ ซึ่งคาดว่าเป็นสาเหตุของ ผลเหล่านั้นเข้าด้วยกัน

5. การเรียงลำดับโครงสร้างตามลำดับแบบปัญหาและแนวทางแก้ไข (problem-solution sequence) คือการเรียงจากปัญหาการเสนอแนะบนพื้นฐานที่สามารถแก้ไขปัญญาได้
6. การเรียงลำดับโครงสร้างตามลำดับแบบแรงจูงใจ (motivation sequence) คือการใช้ลำดับของการเรียงความสนใจการเสนอความจำเป็น ความต้องการการตอบสนองความจำเป็น การพูดให้เห็นภาพ และจูงใจให้ปฏิบัติ
7. การเรียงลำดับโครงสร้างตามแบบเรียงหัวข้อ (topical sequence) คือการแยกแยะเนื้อเรื่องทั้งหมดให้เป็นหัวข้อย่อยๆ และเรียงลำดับโดยไม่มียึดเกณฑ์ใด

(Hart, 1990 : 160-163)

นอกจากการปรุงสารด้วยถ้อยคำสำนวนให้ประณีต การอ้างอิงหลักฐานขณะสื่อสารและการลำดับโครงสร้างของข้อความหรือสารเพื่อเน้นย้ำความสำคัญของสารเอื้อให้เกิดการคล้อยตามแล้ว “เนื้อหา” ที่ปรากฏในสารก็มีความสำคัญต่อการโน้มน้าวใจไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน โดยเฉพาะเมื่อจะสื่อสารในที่ชุมชน ซึ่งเพิร์แมน (Perelman) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า “สาร” ที่สมควรเป็นเรื่องที่จรรโลงใจหรือยกจิตใจให้สูงขึ้น ด้วยการยกย่องคุณธรรมหรือให้ความสำคัญกับคุณค่า การสื่อสารในลักษณะนี้จะชี้ให้เห็นคุณลักษณะของคุณธรรมให้เด่นชัด เพราะคุณธรรมเหล่านี้มีคุณค่าคุณประโยชน์ที่ผู้รับสารตระหนักรู้ และยอมรับอยู่แล้ว (Perelman, 1969 : 47-50) และกลวิธีในการนำเสนอ “สาร” เพื่อให้เกิดการโน้มน้าวใจให้ได้สัมฤทธิ์ผลตามทัศนะของแรงค์ (Rank’s Model of Persuasion) ว่า “กระบวนการโน้มน้าวใจสามารถแยกได้เป็น 2 ขั้นตอนใหญ่ๆ คือการทำให้เด่นขึ้น (intensification) และการทำให้ไม่สลักสำคัญ (downplaying) ส่วนที่ทำให้เด่น ที่น่าสนใจก็คือ การเสนอสารซ้ำๆ กัน” (อรวรรณ ปิสันธน์โอวาท, 2542 : 206) ลักษณะทั้ง 2 ประการข้างต้นสอดคล้องต้องกันกับพระบรมราโชวาททั้งในแง่ของตัวสาร หรือ “เนื้อหา” อันเป็นสาระสำคัญของพระบรมราโชวาททุกองค์ที่เชิดชู ให้ความสำคัญกับคุณค่าด้านคุณงามความดี หรือคุณธรรม ว่ามีคุณูปการอันสำคัญต่อการพัฒนาตนและสังคมอย่างไร อีกทั้งยังปรากฏสารในลักษณะนี้ ซ้ำๆ กัน ทุกองค์อีกด้วย

4. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในที่นี้หมายถึง หนังสือ บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวข้อง สัมพันธ์ และเชื่อมโยง กับพระราชกรณียวัตร แนวคิดเรื่องการพัฒนา อัจฉริยภาพด้านภาษา และกลวิธีการนำเสนอคุณค่าในพระบรมราโชวาท พระราชดำรัส และพระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยแบ่งข้อมูล เป็น 3 ประเภท คือ ข้อมูลทั่วไป ข้อมูล พระบรมราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่าง ๆ และข้อมูลพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่ บัณฑิต ดังนี้

4.1 ข้อมูลทั่วไป

สุเมธ ดันติเวชกุล (2548) ได้เขียนหนังสือเรื่อง “หลักธรรมทำตามรอยพระยุคลบาท” โดยศึกษาจากข้อมูลเชิงประจักษ์ในฐานะเลขธิการมูลนิธิชัยพัฒนาที่มีความใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาท สารสำคัญของหนังสือเป็นการชี้ให้เห็นว่าพระราชกรณียกิจและพระราชกรณียวัตรใน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีความดีเลิศทุกประการ สมควรที่คนไทยทุกคนจะต้องมาดำเนินตาม พระยุคลบาท โดยยึดหลักธรรมตามแบบพระองค์มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต

ประเวศ วะสี (2549) ได้เขียนหนังสือเรื่อง “พระเจ้าอยู่หัวกับรหัสพัฒนาใหม่” นายแพทย์ประเวศได้กล่าวถึงพระราชกรณียกิจด้านการพัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตลอดช่วงเวลา 60 ปี เห็นได้ชัดว่าแนวทางการพัฒนาของพระองค์มีนัยสำคัญอันต่าง จากการพัฒนาแบบตะวันตกที่ใช้ “ความรู้ – อำนาจ – เงิน” เป็นตัวขับเคลื่อนการพัฒนา แต่พระองค์ ทรงใช้การพัฒนาแบบ “ความดี – การอยู่ร่วมกัน – ความรู้” เป็นแก่นแกนการพัฒนา ซึ่งหมอ ประเวศ กล่าวว่านี่เป็นนวัตกรรมการพัฒนาหรือเป็น “รหัสพัฒนาใหม่”

สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา (2542) ได้เขียนบทความในวารสารภาษาและวรรณคดีไทย ของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง “พระมหาชนกโมกขธรรมแห่งปัจจุบันสมัย” เป็นการศึกษาที่ชี้ให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงนำ “มหาชนกชาดก” มาดัดแปลง และเสริมสร้างด้วยบทใหม่ ให้มีลักษณะเป็น “วรรณคดีพุทธศาสนาร่วมสมัย” คือ ทรงเน้น วิริยบารมี ให้ชัดเจนเหมาะกับยุคสมัย พร้อมทั้งอธิบายความสำคัญของ โมกขธรรมแห่งปัจจุบันสมัย อัน หมายถึง การดำรงอยู่ “ในโลก” เพื่อบำเพ็ญหน้าที่ด้วยวิริยะ และปัญญา เพื่อเกื้อกูลชาวโลกทั้งปวง

อัศวินธ์ เรืองรอง (2546) ได้เขียนบทความในวารสารมนุษยศาสตร์ปริทรรศน์ ของ คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เรื่อง “ทองแดง : สื่อในการขัดเกลาและปลูกฝัง ความดีงามของมนุษย์” เป็นการศึกษา “คุณค่า” ในพระราชนิพนธ์เรื่องทองแดง โดยพิจารณาจาก “สาร” สำคัญ และ “กลวิธี” การประกอบสร้างในพระราชนิพนธ์ ซึ่งพบว่า พระราชนิพนธ์เรื่องนี้ให้ คุณค่าด้านการขัดเกลา และปลูกฝังความดีงามในตัวมนุษย์โดยสื่อสารผ่านจริยปฏิบัติอันเลิศยิ่งของ “ทองแดง” ซึ่งถือเป็นสาระสำคัญของเรื่อง

นางลักษณะ วิรัชชัย และคนอื่น ๆ (2549) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความเป็นครูและธรรมิกมหาราชาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว: การวิเคราะห์คุณธรรมเบื้องหลังพระราชกรณียกิจ” การศึกษาวิจัยนี้มุ่งชี้ และยืนยันว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นอกจากจะทรงเป็นธรรมิกมหาราชาแล้วยังทรงเป็นครูโดยพระราชสมภพ พระองค์ทรงมีพรสวรรค์ และคุณธรรมของความเป็นครูที่ก่อปรด้วยคุณธรรมในฐานะต้นแบบของครู ในฐานะผู้เรียน และในฐานะนักการศึกษา และนักพัฒนาอันนับเป็นบุญกุศลอย่างยิ่งของคนไทยทั้งชาติ

4.2 ข้อมูลพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่าง ๆ

ธเนศ เวศร์ภาดา (2550) เขียนบทความเรื่อง “วาทศิลป์แห่งปัญญาในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” โดยมุ่งวิเคราะห์ในด้านแนวคิดและภาษา ซึ่งพบว่า แนวคิดสำคัญในพระบรมราโชวาทมี 3 ประการ คือ คุณธรรม ความรู้ และหน้าที่ เป็นแก่นร้อยเนื้อหาอันกว้างขวางหลากหลาย ซึ่งนำเสนอผ่านภาษาที่เรียบง่าย มีสัมพันธภาพ แสดงเหตุผลอันหนักแน่น อีกทั้งยังงามด้วยวรรณศิลป์ และเมื่อพิจารณาในฐานะวรรณกรรมนั้น มีความสำคัญในแง่ของการสืบทอดขนบทางด้านเนื้อหาและแนวคิด การสั่งสอนอบรมพลเมืองจากงานวรรณคดีคำสอนที่มีมาแต่โบราณ ยิ่งพระมหากษัตริย์ไทยหลายพระองค์ได้พระราชนิพนธ์โคลงสุภาษิตเพื่ออบรมบรรดาอำมาตย์ราชเสวกบ้าง เพื่อเตือนสติทางโลกและทางธรรมแก่พสกนิกรบ้าง ดังปรากฏในโคลงราชสวัสดิ์ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โคลงสุภาษิตโสฬสไตรยางค์ โคลงนฤทมนการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

รัชณี พิทักษ์เขตต์ (2547) ได้ทำสารนิพนธ์ ประกอบการศึกษาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต เรื่อง “การศึกษาแนวคิดจากกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ เนื่องในโอกาส วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม ระหว่างปี 2541 – 2546 ที่นำมาเป็นนโยบายสาธารณะ และการปฏิบัติตามนโยบายนั้น” โดยศึกษาเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเสพติด เศรษฐกิจพอเพียง และปัญหาอุทกภัย ซึ่งพบว่า รัฐบาล และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตอบสนองต่อกระแสพระราชดำรัสต่อประเด็นปัญหาดังกล่าว ซึ่งสอดคล้องว่า ทฤษฎีรูปแบบสถาบัน และชนชั้นนำ ในแง่ที่ว่านโยบายจะไม่มีผลเป็นนโยบายสาธารณะจนกว่านโยบายนี้จะได้รับความเห็นชอบ และถูกนำไปใช้ปฏิบัติ และใช้บังคับโดยสถาบันราชการที่รับผิดชอบ

วินี เชียงเถียร (2542) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “วาทวิเคราะห์พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา (พ.ศ. 2493 – 2542)” โดยมุ่งศึกษาบริบททางบ้านเมือง จากพระราชดำรัสทั้งสิ้น 44 องค์ ซึ่งพบว่า ในช่วงบริบทแรก ๆ พระราชดำรัสเป็นการรายงานเหตุการณ์ต่าง ๆ และทรงอ่านจากต้นฉบับ ทรงใช้สำนวนภาษาที่

เรียบง่าย สั้น กระชับ เมื่อเริ่มพระราชทานพระราชดำรัส โดยไม่เขียนต้นฉบับไว้ล่วงหน้า การใช้ภาษาจึงมีความหลากหลายขึ้น

อรุณรัตน์ ปิณฑน์โอวาท (2541) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์พระราชดำรัสในพิธีต่าง ๆ โดยวิเคราะห์พระราชดำรัสตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจนถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช” โดยใช้การวิเคราะห์ของอริสโตเติล ที่เกี่ยวกับวิทยา Epideictic Speech พบว่า พระราชดำรัสในพิธีต่าง ๆ เป็นการตรัสที่ทรงเน้นคุณธรรมเป็นหลัก พระราชดำรัสก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จะทรงแสดงความห่วงใยต่อพสกนิกร ผ่านทางโครงการต่าง ๆ และพระราชดำรัสในพิธีเปิดสถานที่ต่าง ๆ โดยมีลักษณะเป็นแบบแผน รวมทั้งทรงชี้ทางหรือยกคุณธรรมเพื่อเป็นสิ่งเตือนผู้รับสารของพระองค์

กุสุมา รักษมณี (2539) เขียนบทความ เรื่อง “พระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้านภาษาและหนังสือ” โดยศึกษาจากพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทในวโรกาสต่าง ๆ และพระราชนิพนธ์ในพระองค์เรื่อง “นายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ” “ติโต” “พระมหาชนก” ผลการศึกษา พบว่า พระองค์มีพระอัจฉริยภาพอย่างยิ่งในทางวรรณศิลป์ ถ้อยคำภาษาที่ทรงใช้ ล้วนแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาญาณ ในด้านศิลปะแห่งถ้อยคำ หรือวาทศิลป์ได้อย่างชัดเจน

กนก วงษ์ตระหง่าน (2531) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวพระราชดำริด้านการเมืองการปกครองของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” โดยศึกษาจากพระราชดำริและพระบรมราโชวาทในวโรกาสต่าง ๆ และสัมภาษณ์บุคคลสำคัญที่ใกล้ชิดพระองค์ จากการศึกษาพบสาระสำคัญ 7 ประการ คือ 1. เป้าหมายของชาติที่ทรงเน้นความเป็นเอกราช ความเป็นปึกแผ่น 2. ทหารกับการสร้างและรักษาความมั่นคงของชาติ ทรงเน้นวิธีการของทหาร และ คุณสมบัติของทหารในการปกป้องประเทศชาติ 3. การปกครองและการบริหารงานแผ่นดิน ซึ่งทรงเน้นถึงหลักการ วิธีการในการปกครองประเทศ 4. กฎหมายกับความสงบสุขของประชาชน 5. ประชาชนมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ 6. ประชาชนเป็นพลเมืองดี และมีความมั่นคง และ 7. การไปสู่เป้าหมายของชาติ โดยการสร้างความสามัคคี

ไกรยุทธ ชีรตยาสินันท์ (2531) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวพระราชดำริด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” โดยศึกษาจากข้อมูลที่เป็นพระราชดำรัส และพระบรมราโชวาทในวโรกาสต่าง ๆ กัน ในช่วงปี พ.ศ. 2498 - 2529 ด้วยกรอบการวิจัยระบบตรรกะพบพระราชดำริด้านการพัฒนามนุษย์ 3 ประการ คือ 1. มุ่งความสำเร็จแก่ตนเอง 2. ระบบความคิดเกี่ยวกับคุณธรรมของทรัพยากรมนุษย์ และ 3. แนวพระราชดำริสู่พระราชจริยวัตร

4.3 ข้อมูลที่เป็นพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิต

ฟ้ามุ่ย เรื่องเลิศจนุญ (2546) ได้ศึกษาวิจัย “ปรัชญาการอุดมศึกษาในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช” โดยมีจุดมุ่งหมายศึกษาใน 3 ประการ คือ เพื่อประมวลปรัชญาการอุดมศึกษาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตามแก่นแท้ และสาระที่ปรากฏ เพื่อจัดสารบบตามองค์ประกอบของสาขาวิชาปรัชญา และเพื่อน้อมนำไปใช้ในกระบวนการบริหารและจัดการอุดมศึกษา ผลการศึกษาพบปรัชญาอุดมศึกษา 9 ประเด็น ได้แก่ 1) พันธกิจมหาวิทยาลัย 2) การบริหารการอุดมศึกษา 3) เป้าหมายการอุดมศึกษา 4) นิสิตนักศึกษา ผู้เรียน และบัณฑิต 5) อาจารย์ และผู้ให้การศึกษา 6) หลักสูตรอุดมศึกษา 7) การจัดการเรียนรู้ในระดับอุดมศึกษา 8) จรรยาบรรณวิชาการ และ 9) นโยบายสังคม สามารถจัดสารบบตามหลักปรัชญาอุดมศึกษาให้ครบ 5 หลัก ได้แก่ จิตนิยม สัจนิยม หลักการนิยมใหม่ ปฏิบัตินิยม และอัตถิภาวนิยม และพบการจัดสารบบปรัชญาการอุดมศึกษา 129 แก่นแท้

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543) เขียนหนังสือ เรื่อง “จอมปราชญ์นักการศึกษา : ดังเคราะห์ วิเคราะห์ และประยุกต์ แนวพระราชดำริด้านการศึกษาและการพัฒนาคน” โดยรวบรวมข้อมูลที่เป็นพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิต เฉพาะด้านที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ มาสรุปแนวพระราชดำริด้านการศึกษา และการพัฒนาคนและประยุกต์เข้ากับการศึกษาไทยในภาคปฏิบัติ ซึ่งมีสาระ 3 ด้าน คือ 1. แนวพระราชดำริด้านความหมายและของการศึกษา 2. แนวพระราชดำริด้านจุดมุ่งหมายของการศึกษา และ 3. แนวพระราชดำริด้านแนวทางของการศึกษา

สุนันท์ อัญชลีนิกุล (2542) เขียนบทความ เรื่อง “พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่บัณฑิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” ไว้ในวารสารภาษา และวรรณคดีไทย คณะอักษรศาสตร์ จากข้อมูลปีแรกที่ทรงเริ่มพระราชทานปริญญาบัตร พ.ศ. 2493 จนถึง พ.ศ. 2542 โดยศึกษาเน้นเฉพาะด้านเนื้อหา ซึ่งพบแนวคิด กว้าง ๆ 3 ประการ คือ แนวคิดให้บัณฑิตตระหนักถึงสิ่งสำคัญของชาติ แนวคิดด้านหลักการปฏิบัติงานของบัณฑิต และแนวคิดด้านจริยธรรมบัณฑิต ส่วนด้านการใช้ภาษาไม่ได้ศึกษาเป็นประเด็น แต่มองในเชิงภาพรวม พบว่าเป็นลีลาการใช้ภาษาในการสอนอย่างเป็นธรรมชาติ ทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจ ประทับใจ จึงนับเป็นพระบรมราโชวาท อันทรงคุณค่า อย่างอนอกนันทน์ ทั้งในด้านความคิด และวรรณศิลป์

อุดม หนูทอง (2540) เขียนบทความเรื่อง “บัณฑิตไทยในแนวพระราชดำริ” เป็นการศึกษาแนวพระราชดำริเกี่ยวกับบัณฑิตไทย โดยศึกษาจากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ตั้งแต่ ปี 2493–2537 ซึ่งพบแนวพระราชดำริ 5 ประการ คือ 1) ความสำคัญของบัณฑิต 2) คุณสมบัติทั่วไปของบัณฑิต 3) คุณสมบัติของบัณฑิตเฉพาะสาขาอาชีพ

4) หลักปฏิบัติเพื่อความสำเร็จในการทำงานของบัณฑิต และ 5) สิ่งที่น่าห่วงใยสำหรับบ้านเมืองที่ทรงฝากไว้เป็นหน้าที่ที่บัณฑิตจะไปขบคิดแก้ปัญหา

วิรัช วงศ์ภินันท์วัฒนา (2539) เขียนบทความ เรื่อง “การศึกษา: พระราชทรงสนพระทัยแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” โดยศึกษาจากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตมหาวิทยาลัยขอนแก่นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2511 – 2537 ศึกษาเฉพาะ พระราชทรงสนพระทัยด้านการศึกษา ซึ่งพบใน 5 ประเด็น คือ 1) ด้านความสำคัญของการศึกษา 2) ด้านลักษณะของระบบการศึกษา 3) ด้านการขยายโอกาสทางการศึกษา 4) ด้านการประยุกต์ และการนำความรู้ไปใช้ และ 5) ด้านประโยชน์ของการศึกษา

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งข้อมูลเป็น 3 ประเภท ทำให้มองเห็นว่า ภาพรวมกว้าง ๆ ว่าส่วนใหญ่ ผู้ศึกษาสนใจประเด็นใด และศึกษาจากข้อมูลประเภทใด ในส่วนที่ศึกษาข้อมูลเฉพาะที่เป็นพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิต มีทั้งที่เป็นบทความที่จำกัดขอบเขตข้อมูล และประเด็นศึกษา ซึ่งไม่ครอบคลุมทุกประเด็น ที่เป็นงานวิจัยเป็นวิทยานิพนธ์ระดับดุขฎีบัณฑิตแต่ก็ศึกษาเฉพาะประเด็นปรัชญาอุดมศึกษาที่สัมพันธ์กับปรัชญาการศึกษาตามลัทธิต่าง ๆ ดังนั้น จึงมีแง่มุม หรือประเด็นที่ยังไม่มีผู้ศึกษาอีก เช่น ในเรื่อง “คุณค่า” และ “แนวทางการสืบสาน” โดยจะศึกษาในแง่ที่เป็นตัวบท (Text) หรือ ข้อมูลทางมนุษยศาสตร์ อันมีลักษณะเฉพาะ ด้วยกระบวนการของการ “ครุ่นคิดพินิจนึก” ผ่าน “ภาษา” อันเป็นวัสดุประกอบสร้างข้อมูลมนุษยศาสตร์ทุกประเภทและในฐานะเครื่องมือให้การศึกษาเพื่อกล่อมเกลาและกระตุ้นความใฝ่ดีในตัวของผู้มนุษย์

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์แนวพระราชดำริเพื่อพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และนำเสนอแนวทางการนำองค์ความรู้เพื่อพัฒนาประเทศตามความคาดหวังจากพระบรมราโชวาท ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ไปใช้ในการพัฒนานิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structure interview) จากผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งประกอบด้วย 2 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ

การวิเคราะห์แนวพระราชดำริด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาหรือสาระสำคัญ (content analysis) มีขั้นตอนการวิเคราะห์ ดังนี้

1.1 การรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่พระราชทานแก่บัณฑิต ของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ซึ่งประกอบด้วยข้อมูล ดังนี้

1.1.1 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	จำนวน 97 องค์
1.1.2 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	จำนวน 53 องค์
1.1.3 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	จำนวน 52 องค์
1.1.4 มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์	จำนวน 10 องค์
1.1.5 มหาวิทยาลัยมหิดล	จำนวน 30 องค์
1.1.6 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	จำนวน 29 องค์
1.1.7 มหาวิทยาลัยขอนแก่น	จำนวน 28 องค์
1.1.8 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์	จำนวน 16 องค์

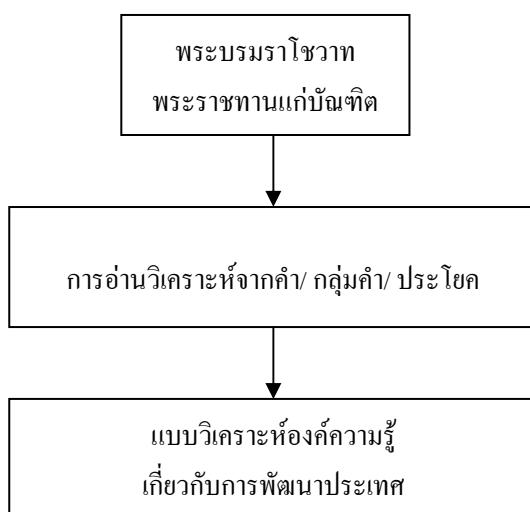
รวมข้อมูลที่วิเคราะห์ทั้งหมด 315 องค์ โดยเริ่มตั้งแต่ พ.ศ.2493 – 2541 และจะรวบรวมจากที่สำนักพระราชเลขานุการพิมพ์เผยแพร่ ซึ่งเป็นข้อมูลปฐมภูมิที่ถือว่าเป็นเอกสารที่ได้รับการยอมรับว่ามีความน่าเชื่อถือ และแม่นยำ เพราะผ่านกระบวนการตรวจสอบมาอย่างดีแล้ว

1.2 การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

1.2.1 การวิเคราะห์เนื้อหาหรือสาระสำคัญ

1.2.1.1 ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่พระราชทานแก่บัณฑิต ของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ตั้งแต่ พ.ศ.2493 – 2541 โดยวิธีการอ่านละเอียด เพื่อหาแนวคิดหลัก (theme) เกี่ยวกับการพัฒนาบัณฑิตเพื่อการพัฒนาประเทศ แล้วนำมาสร้างแบบวิเคราะห์ห้วงค์ความรู้ด้านการพัฒนาประเทศ โดยสรุปเป็นแนวการวิเคราะห์เนื้อหา ได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 2 แนววิเคราะห์เนื้อหา

1.2.1.2 แนวการวิเคราะห์เนื้อหาจากพระบรมราโชวาทเพื่อสร้างแบบวิเคราะห์

1) พระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 20 มิถุนายน 2509

...ข้าพเจ้าและพระราชินี มีความยินดีที่ได้มาร่วมในพิธีมอบปริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรต่าง ๆ ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอีกครั้งหนึ่ง และมีความพอใจที่ได้ทราบรายงานว่า กิจการของมหาวิทยาลัยดำเนินก้าวหน้าไปเป็นอันมาก ในรอบปีการศึกษาที่ล่วงแล้วมา

ข้าพเจ้ายินดีที่มีผู้สำเร็จการศึกษาเป็นจำนวนมาก เพราะจะได้ผู้มีความรู้ความสามารถสูงมาเป็นกำลังสร้างประเทศของเราเพิ่มขึ้นอีก ข้าพเจ้าเชื่อว่า ผู้ที่เรียนสำเร็จแล้วนี้ล้วนเป็นผู้มีความรู้ดี มีความคิดก้าวหน้า รักความเจริญและรู้จักรับผิดชอบเป็นอย่างดีด้วยกันทั้งสิ้น ท่านทั้งหลายได้ตั้งปณิธานเป็นอุดมคติไว้แล้ว ที่จะใช้วิชาความรู้ทำงานให้บังเกิดผลสำเร็จและประโยชน์อย่างแท้จริง เพื่อให้ประเทศชาติก้าวหน้ามั่นคงท่านต้องรักษาอุดมคติของท่านนี้ไว้อย่างหนักแน่น หมั่นรำลึกถึงอย่าให้ขาด และต้องปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล็กหรือเรื่องใหญ่หรือในกรณีใด ๆ เมื่อท่านทั้งหลายมีความรู้ความสามารถดำเนินชีวิตและปฏิบัติหน้าที่การงานด้วยอุดมคติเช่นนี้ ท่านจะต้องมีความสำเร็จในชีวิตอย่างไม่ต้องสงสัย

ที่สุดนี้ ข้าพเจ้าขอขอบใจผู้ที่มีส่วนทำความเจริญให้แก่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกฝ่าย ขอแสดงความยินดีกับบัณฑิตใหม่ทุกคน ที่ได้รับเกียรติและความสำเร็จในการศึกษา และขออวยพรให้มีกำลังกาย กำลังใจ และกำลังความคิดสมบูรณ์ สามารถสร้างความเจริญให้แก่คนและประเทศชาติได้สมตามความประสงค์ ประสบความสำเร็จและความรุ่งเรืองในการงานโดยทั่วกัน...

จากข้อความข้างต้น เมื่อพิจารณาจากคำ กลุ่มคำ หรือประโยคแล้ว สามารถวิเคราะห์เป็นประเด็นได้ดังนี้

ตารางที่ 2 แบบวิเคราะห์เนื้อหาจากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำ/กลุ่มคำ/ประโยคจากพระบรมราโชวาท	ประเด็นวิเคราะห์
1. ข้าพเจ้ายินดีที่มีผู้สำเร็จการศึกษาเป็นจำนวนมาก เพราะจะได้ผู้มีความรู้ความสามารถสูงมาเป็นกำลังสร้างประเทศของเราเพิ่มขึ้นอีก ข้าพเจ้าเชื่อว่า ผู้ที่เรียนสำเร็จแล้วนี้ล้วนเป็นผู้มีความรู้ดี มีความคิดก้าวหน้า รักความเจริญและรู้จักรับผิดชอบเป็นอย่างดีด้วยกันทั้งสิ้น	1. การตระหนักรู้ว่าตนเป็นใคร <ul style="list-style-type: none"> - เป็นผู้ที่น่ายินดีเพราะสำเร็จการศึกษาสูง - เป็นผู้มีความรู้และความสามารถสูง - เป็นผู้ที่รักความเจริญ มีความคิดก้าวหน้า - เป็นผู้ที่ได้รับการคาดหวังว่าจะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ

คำ/กลุ่มคำ/ประโยคจากพระบรมราโชวาท	ประเด็นวิเคราะห์
	<p>2. นียมการพัฒนา</p> <ul style="list-style-type: none"> - ความก้าวหน้า/ก้าวหน้ามั่นคง (ข้อ 3) - ความเจริญ - ความรุ่งเรือง (ข้อ 3) <p>(คำทั้งสามนี้มีความหมายร่วมกับคำ “พัฒนา”)</p>
<p>2. ท่านทั้งหลายได้ตั้งปณิธานเป็นอุดมคติไว้แล้วที่จะใช้วิชาความรู้ทำงานให้บังเกิดผลสำเร็จและประโยชน์อย่างแท้จริง เพื่อให้ประเทศชาติก้าวหน้ามั่นคงท่านต้องรักษาอุดมคติของท่านนี้ไว้อย่างหนักแน่น หมั่นรำลึกถึงอย่าให้ขาด และต้องปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล็กหรือเรื่องใหญ่</p> <p>3. ขอแสดงความยินดีกับบัณฑิตใหม่ทุกคน ที่ได้รับเกียรติและความสำเร็จในการศึกษา ... สามารถสร้างความเจริญให้แก่คนและประเทศชาติได้สมตามความประสงค์ ประสบความสำเร็จและความรุ่งเรืองในการงานโดยทั่วกัน</p>	<p>3. วิธีการพัฒนา</p> <ul style="list-style-type: none"> - ตั้งปณิธานเป็นอุดมคติ - รักษาอุดมคติไว้อย่างหนักแน่น - ใช้ความรู้ทำงานให้เกิดผลและสำเร็จ <p>ประโยชน์อย่าให้ขาด</p> <ul style="list-style-type: none"> - รำลึกถึงปณิธานและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด <p>4. เป้าหมายการพัฒนา</p> <ul style="list-style-type: none"> - พัฒนาตน (ด้านความรู้) - พัฒนาประเทศชาติ/สังคม (ผู้มีความรู้ความสามารถสูงมาเป็นกำลังสร้างประเทศ [ข้อ 1] /เพื่อให้ประเทศชาติก้าวหน้ามั่นคง [ข้อ 2] /สามารถสร้างความเจริญให้แก่คนและประเทศชาติได้ [ข้อ 3])

2) พระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 29 พฤษภาคม 2493

...ในโอกาสที่ได้มาร่วมในงานพิธีประสาทปริญญา และประกาศนียบัตรของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองในวันนี้ ข้าพเจ้ามีความพอใจที่ได้รับทราบวา สถานศึกษาแห่งนี้ได้พยายามปรับปรุงกิจการเพื่อประสาทคุณธรรมและความรู้ตามสาขาต่างๆ แก่นักศึกษาเป็นลำดับ จนได้ผลิตบัณฑิตมหาบัณฑิต และผู้สำเร็จการศึกษามาแล้วเป็นจำนวนมาก

ชาติบ้านเมืองจะดำเนินไปด้วยดีได้ย่อมต้องอาศัยผู้รอบรู้ในสรรพวิทยาการและมีศีลธรรมเป็นกำลังสำคัญ ฉะนั้น ที่ทางการของมหาวิทยาลัยพยายามปรับปรุงระดับการศึกษาให้เท่าเทียมกับที่เป็นอยู่ในต่างประเทศนั้นก็เป็นการสมควร

ในส่วนบรรดาท่านที่สำเร็จการศึกษาและมารับปริญญาและประกาศนียบัตรในคราวนี้ ข้าพเจ้าก็ขอแสดงความยินดีด้วยในเกียรติที่ท่านได้รับในวันนี้ และขอได้ช่วยกันบำเพ็ญให้บังเกิดคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ สมดังคำปฏิญาณที่ท่านได้ให้ไว้ เพื่อทำเกียรติและชื่อเสียงให้แก่มหาวิทยาลัยที่ท่านได้ศึกษามาแล้วนี้ต่อไปด้วย

ข้าพเจ้าขออวยพรให้ท่านทั้งปวงที่มาร่วมอยู่ในงานนี้ จงมีความสุขสวัสดิ์ทั่วกัน...

จากข้อความข้างต้น เมื่อพิจารณาจากคำ กลุ่มคำ หรือประโยคแล้ว สามารถวิเคราะห์เป็นประเด็นได้ดังนี้

ตารางที่ 3 แบบวิเคราะห์เนื้อหาจากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คำ/กลุ่มคำ/ประโยคจากพระบรมราโชวาท	ประเด็นวิเคราะห์
<p>1. ข้าพเจ้ามีความพอใจที่ได้รับทราบว่าสถานศึกษาแห่งนี้ได้พยายามปรับปรุงกิจการเพื่อประสาทคุณธรรมและความรู้ตามสาขาต่างๆ แก่นักศึกษาเป็นลำดับ จนได้ผลิตบัณฑิตมหาบัณฑิตและผู้สำเร็จการศึกษามาแล้วเป็นจำนวนมาก ชาติบ้านเมืองจะดำเนินไปด้วยดีได้ย่อมต้องอาศัยผู้รอบรู้ในสรรพวิทยาการและมีศีลธรรมเป็นกำลังสำคัญ ฉะนั้น ที่ทางการของมหาวิทยาลัยพยายามปรับปรุงระดับการศึกษาให้เท่าเทียมกับที่เป็นอยู่ในต่างประเทศนั้นก็เป็นการสมควร</p>	<p>1. การตระหนักรู้ว่าตนเป็นใคร - เป็นผู้ที่น่าพอใจที่สถานศึกษาพยายามปรับปรุง พัฒนา เพื่อจะถ่ายทอดความรู้ และปลูกฝังคุณธรรมให้ - เป็นผู้ที่ได้รับการคาดหวังว่าจะเป็นผู้อาศัยความรู้และศีลธรรมไปพัฒนาบ้านเมือง</p> <p>2. นวัตกรรมพัฒนา - ปรับปรุงกิจการเพื่อประสาทคุณธรรม/ปรับปรุงมาด้วยการศึกษาให้เท่าเทียมกับที่เป็นอยู่</p> <p>3. แนวคิดการพัฒนา (แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา) - ความสำคัญของการศึกษาและคุณธรรมจะนำไปสู่การพัฒนาบ้านเมือง</p>

คำ/กลุ่มคำ/ประโยคจากพระบรมราโชวาท	ประเด็นวิเคราะห์
2. ข้าพเจ้าก็ขอแสดงความยินดีด้วยในเกียรติที่ท่านได้รับในวันนี้ และขอได้ช่วยกันบำเพ็ญให้บังเกิดคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ	<p>4. การตระหนักรู้</p> <ul style="list-style-type: none"> - เป็นผู้ที่น่ายินดี เพราะมีเกียรติอันเกิดจากได้รับปริญญาในวันนี้ <p>5. เป้าหมายการพัฒนา (พัฒนาสังคม ประเทศชาติ)</p> <ul style="list-style-type: none"> - บำเพ็ญให้เกิดคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ

3) พระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันที่ 25 พฤษภาคม 2493

...ในโอกาสที่ได้มาร่วมในงานประสาทปริญญา และอนุปริญญาของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในวันนี้ ข้าพเจ้ามีความพอใจที่ได้เห็นและทราบกิจการของมหาวิทยาลัยเจริญก้าวหน้าเข้าสู่รูปเข้ารอยแล้ว สำหรับนักเรียนที่ได้รับปริญญา ก็ขอแสดงความยินดีด้วย ที่ได้อุตสาหะเล่าเรียนจะประสบความสำเร็จดังที่เห็นกันอยู่นี้ อันประเทศของเรานั้น เป็นที่รู้จักกันอยู่ทั่วไปแล้วว่า อุดมด้วยทรัพยากรในดินสินในน้ำเพียงไร ฉะนั้นถ้าได้ร่วมมือร่วมใจช่วยกันนำทรัพย์เหล่านั้นขึ้นมาให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ ก็จะเป็นผลส่งเสริมทวีความมั่งคั่งของบ้านเมืองได้อีกเป็นอันมาก ขอบรรดาท่านที่ได้ศึกษามานั้นจงพยายามใช้ความรู้ที่ได้ศึกษามานี้แล้ว และช่วยกันเผยแพร่วิทยาการ ตามแบบที่ท่านได้ศึกษามานี้ให้เป็นคุณประโยชน์แก่ประชาราษฎร์ผู้ดำเนินอาชีพในการกสิกรรม อันเป็นประหนึ่งกระดูกสันหลังของประเทศอยู่นั้นด้วย ข้าพเจ้าขออวยพรแก่ท่านที่มาร่วมชุมนุมกันอยู่ ณ ที่นี้ ขอจงประสบความสุขสวัสดิ์เพียบพร้อมด้วยกำลังกายกำลังใจที่จะได้บำเพ็ญประโยชน์แก่เพื่อนร่วมชาติสืบไป...

จากข้อความข้างต้น เมื่อพิจารณาจากคำ กลุ่มคำ หรือประโยคแล้ว สามารถวิเคราะห์เป็นประเด็นได้ดังนี้

ตารางที่ 4 แบบวิเคราะห์เนื้อหาจากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำ/กลุ่มคำ/ประโยคจากพระบรมราโชวาท	ประเด็นวิเคราะห์
1. ข้าพเจ้ามีความพอใจที่ได้เห็นและทราบกิจการของมหาวิทยาลัยเจริญก้าวหน้าเข้าสู่รูปเข้ารอยแล้ว สำหรับนักเรียนที่ได้รับปริญญาที่ขอแสดงความยินดีด้วย ที่ได้อุตสาหกรรมเหล่าเรียนจะประสบความสำเร็จดังที่เห็นกันอยู่	1. การตระหนักรู้ว่าตนเป็นใคร - เป็นผู้ที่น่ายินดี เพราะได้รับปริญญาจบการศึกษาสูง 2. นียมการพัฒนา - เจริญก้าวหน้า 3. การพัฒนาด้านจิตวิญญาณ - ได้อุตสาหกรรมเหล่าเรียน ประสบความสำเร็จ
2. อันประเทศของเรานั้น เป็นที่รู้จักกันอยู่ทั่วไปแล้วว่า อุดมด้วยทรัพย์ในดินสินในน้ำเพียงไร ฉะนั้นถ้าได้ร่วมมือร่วมใจช่วยกันนำทรัพย์เหล่านั้นขึ้นมาให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ ก็จะเป็นผลส่งเสริมทวีความมั่งคั่งของบ้านเมืองได้อีกเป็นอันมาก	4. แนวคิดการพัฒนา - เกษตรกรรม/กสิกรรมมีความสำคัญต่อประเทศชาติอย่างมาก 5. วิธีการพัฒนา - การร่วมมือร่วมใจกันอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ
3. ขอบรรดาท่านที่ได้ศึกษามานี้จงพยายามใช้ความรู้ที่ได้ศึกษามานี้แล้ว และช่วยกันเผยแพร่วิทยาการ ตามแบบที่ท่านได้ศึกษามานี้ให้เป็นผู้ประโยชน์แก่ประชากรราษฎรผู้ดำเนินอาชีพในการกสิกรรม...เทียบพร้อมด้วยกำลังกายกำลังใจที่จะได้บำเพ็ญประโยชน์แก่เพื่อนร่วมชาติสืบไป	6. แนวคิดการพัฒนา - วิชาการด้านการเกษตรมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อผู้ดำรงอาชีพเกษตรกรรมของประเทศไทย 7. เป้าหมายการพัฒนา (พัฒนาสังคม) - ให้เป็นประโยชน์แก่ประชากรราษฎร/แก่เพื่อนร่วมชาติสืบไป

4) พระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ วันที่ 18 มิถุนายน 2496

...ข้าพเจ้ามีความยินดีเป็นอันมาก ที่ได้มาในงานพิธีประสาทปริญญาและอนุปริญญา ของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ในวันนี้

ตามรายงานของนายกรรมการ ปรากฏว่า ในปีนี้ได้มีผู้สำเร็จการศึกษาได้รับปริญญาและอนุปริญญาเป็นจำนวนทั้งสิ้นถึง 327 คน ซึ่ง

ยอมเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าชาติของเราจะได้มีผู้มีความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้นอีก จะได้ช่วยกันประกอบกิจการในด้านการแพทย์และการสาธารณสุขให้เจริญยิ่งขึ้น ข้าพเจ้าขอขอบใจที่บรรดาเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยทุกฝ่ายได้พากันเพียรพยายามปฏิบัติหน้าที่ ในอันที่จะให้มหาวิทยาลัยก้าวหน้าและเจริญยิ่งขึ้นอยู่เสมอ

สำหรับนักศึกษาที่สำเร็จวิชาตามหลักสูตรปริญญา และอนุปริญญา ตามประเภทวิชาต่างๆ ในปีนี้ ก็เป็นที่ควรได้รับความชมเชย ที่อุทิศหาบากบั่นหมั่นเพียรจนสำเร็จผลได้รับปริญญาและอนุปริญญาเป็นเครื่องเชิดชูเกียรติสำหรับประกอบอาชีพในภายหน้า และขอตักเตือนว่า ให้ปฏิบัติตนตามคำปฏิญาณที่ได้กล่าวไว้โดยเคร่งครัด และพยายามค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น

อนึ่ง ปรากฏว่า มีผู้มีจิตศรัทธาหลายท่านได้บริจาคเงินให้เป็นทุนอุดหนุนการศึกษาแก่มหาวิทยาลัยนี้ เพื่อช่วยเหลือส่งเสริมการศึกษาของมหาวิทยาลัยให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งข้าพเจ้ามีความปีติยินดีในความร่วมมือของท่านที่มีส่วนช่วยเหลือนั้นด้วย

ในที่สุดนี้ ข้าพเจ้าขอให้ท่านทั้งหลายที่ปฏิบัติหน้าที่ในมหาวิทยาลัย แพทยศาสตร์ และนักศึกษา ตลอดจนผู้มีจิตศรัทธาบริจาคเงินให้เป็นทุนอุดหนุนการศึกษาแห่งมหาวิทยาลัยนี้ ประสบความสุขความเจริญโดยทั่วกัน...

จากข้อความข้างต้น เมื่อพิจารณาจากคำ กลุ่มคำ หรือประโยคแล้ว สามารถวิเคราะห์เป็นประเด็นได้ดังนี้

ตารางที่ 5 แบบวิเคราะห์เนื้อหาจากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์

คำ/กลุ่มคำ/ประโยคจากพระบรมราโชวาท	ประเด็นวิเคราะห์
1. ข้าพเจ้ามีความยินดีเป็นอันมาก ที่ได้มาในงานพิธีประสาทปริญญาและอนุปริญญา ของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ในวันนี้ ตามรายงานของนายกรรมการ ปรากฏว่า ในปีนี้ได้มีผู้สำเร็จการศึกษาได้รับปริญญา...ซึ่งยอมเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าชาติของเราจะได้มีผู้มีความรู้	1. การตระหนักรู้ว่าตนเป็นใคร - เป็นผู้ที่น่าชื่นชมยินดี เพราะสำเร็จการศึกษา ได้รับปริญญาในวันนี้ 2. แนวคิดการพัฒนา (เกี่ยวกับการศึกษา) - การสำเร็จการศึกษาสูงเป็นเครื่องชี้ว่าชาติจะได้มีผู้มีความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้น

คำ/กลุ่มคำ/ประโยคจากพระบรมราโชวาท	ประเด็นวิเคราะห์
<p>ความสามารถเพิ่มขึ้นอีก จะได้ช่วยกันประกอบกิจการในด้านการศึกษาและการสาธารณสุขให้เจริญยิ่งขึ้น ...ทุกฝ่ายได้พากเพียรพยายามปฏิบัติหน้าที่ ในอันที่จะให้มหาวิทยาลัยก้าวหน้าและเจริญยิ่งขึ้นอยู่เสมอ</p>	<p>3. วิธีการพัฒนา (พัฒนาด้านจิตวิญญาณ) - ทุกฝ่ายต่างได้พากเพียรพยายามปฏิบัติหน้าที่</p> <p>4. นวัตกรรมพัฒนา - ก้าวหน้า/เจริญ</p>
<p>2. สำหรับนักศึกษาที่สำเร็จวิชาตามหลักสูตรปริญญา...ก็เป็นที่ควรได้รับความชมเชย ที่อุตสาหะบากบั่นหมั่นเพียรจนสำเร็จผลได้รับปริญญาและอนุปริญญาเป็นเครื่องเชิดชูเกียรติ... ขอตัดเตือนว่า ให้ปฏิบัติตามคำปฏิญาณที่ได้กล่าวไว้โดยเคร่งครัด และพยายามค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น</p>	<p>5. ตระหนักรู้ - การสำเร็จการศึกษาเป็นสิ่งที่ควรได้รับการชมเชยเพราะเป็นผู้มีเกียรติ</p> <p>6. วิธีการพัฒนา (พัฒนาด้านจิตวิญญาณ) - มีความอุตสาหะบากบั่นหมั่นเพียร - ปฏิบัติตามคำปฏิญาณอย่างเคร่งครัด</p> <p>7. เป้าหมายการพัฒนา (พัฒนาตน) - ค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม</p> <p>8. นวัตกรรมพัฒนา - เพิ่มเติม/ก้าวหน้า</p>

5) พระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยมหิดล วันที่ 24 กันยายน 2512

...ข้าพเจ้าและพระราชินีมีความยินดี ที่ได้มาร่วมในพิธีมอบปริญญาบัตร ประกาศนียบัตร และอนุปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยมหิดล ณ โอกาสนี้ รายงานกิจการด้านต่างๆ ของมหาวิทยาลัย แสดงว่ามหาวิทยาลัยพยายามดำเนินกิจการต่างๆ อย่าง ให้เจริญก้าวหน้าและสอดคล้องกับสภาพการณ์ของบ้านเมืองอยู่ตลอดมา การปฏิบัติการณ์ของนักศึกษานั้นได้ประโยชน์มาก เป็นการเพิ่มความรู้ความชำนาญให้แก่นักศึกษาอย่างดีที่สุดเพราะการที่นักศึกษาได้เห็นได้ทราบถึงสภาพที่แท้จริงของท้องถิ่นและการปฏิบัติการในท้องถิ่น ตั้งแต่ยังกำลังศึกษาอยู่ย่อมจะมีโอกาสนำปัญหาต่างๆ ที่ได้พบเห็น มาศึกษาเพิ่มเติมให้ลึกซึ้งต่อไปอีกได้ในมหาวิทยาลัย ดีกว่าจะออกไปเผชิญปัญหาลำพังตนเองโดยไม่มีครูบาอาจารย์ที่จะปรึกษา

ขอแสดงความยินดีกับผู้ทรงคุณวุฒิและกับนักศึกษาทุกคน ผู้ที่ได้รับเกียรติและความสำเร็จในการศึกษาสำหรับนักศึกษาที่สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรต่างๆ แล้วนั้น นับแต่วาระนี้เป็นต้นไป ต่างก็จะได้ออกไปประกอบการงานตามแนวทางที่ได้ศึกษามา ขอให้ถือว่าแต่ละคนเป็นผู้ได้รับการศึกษามาแล้วดี มีโอกาสที่จะได้อุทิศตนเป็นกำลังและเป็นผู้นำสำคัญ ในการทำความเจริญก้าวหน้าให้แก่ประเทศชาติโดยเฉพาะในด้านการแพทย์ ท่านจะต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ทุกอย่างโดยเต็มความสามารถ ด้วยอุทิศตน และด้วยความเข้มแข็งเสียสละ จะต้องพยายามศึกษาหาความรู้ความชำนาญ ฝึกฝนตนเองให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ และขอให้ระลึกไว้เป็นนิตย์ว่า ความเที่ยงตรงต่อหน้าที่และความสามารถในการงานเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ที่จะสร้างชื่อเสียง เกียรติคุณ ความเชื่อถือ ให้แก่ตัวท่านและสถาบันของท่าน

ข้าพเจ้าขออวยพรให้ผู้สำเร็จการศึกษาทุกคนประสบความสำเร็จในชีวิต มีความรุ่งเรืองในหน้าที่ราชการและขอให้ท่านที่มาร่วมประชุมพร้อมกันในงานนี้ มีความสุขสวัสดิโดยทั่วกัน...

จากข้อความข้างต้น เมื่อพิจารณาจากคำ กลุ่มคำ หรือประโยคแล้ว สามารถวิเคราะห์เป็นประเด็นได้ดังนี้

ตารางที่ 6 แบบวิเคราะห์เนื้อหาจากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยมหิดล

คำ/กลุ่มคำ/ประโยคจากพระบรมราโชวาท	ประเด็นวิเคราะห์
1. ข้าพเจ้าและพระราชินีมีความยินดี ที่ได้มาร่วมในพิธีมอบปริญญาบัตร...มหาวิทยาลัยพยายามดำเนินกิจการต่างๆ อย่าง ให้เจริญก้าวหน้าและสอดคล้องกับสภาพการณ์ของบ้านเมืองอยู่ตลอดมา การปฏิบัติการณ์ของนักศึกษานั้นได้ประโยชน์มาก เป็นการเพิ่มความรู้ความชำนาญให้แก่บัณฑิตอย่างดีที่สุด เพราะการที่นักศึกษาได้เห็นได้ทราบถึงสภาพที่แท้จริงของท้องถิ่น	1. การตระหนักรู้ว่าตนเป็นใคร - เป็นผู้ที่น่ายินดี เพราะสำเร็จการศึกษา ได้รับพระราชทานปริญญา 2. นวัตกรรมพัฒนา - เจริญ/ก้าวหน้า 3. แนวคิดการพัฒนา - การพัฒนาท้องถิ่นเป็นการปฏิบัติการพัฒนา เพื่อการเข้าถึงปัญหาที่แท้จริง

คำ/กลุ่มคำ/ประโยคจากพระบรมราโชวาท	ประเด็นวิเคราะห์
<p>2. ขอให้ถือว่าแต่ละคนเป็นผู้ได้รับการศึกษามาแล้วดี มีโอกาสดี ที่จะได้อุทิศตนเป็นกำลังและเป็นผู้นำสำคัญในการทำความเจริญก้าวหน้าให้แก่ประเทศไทยโดยเฉพาะในด้านการแพทย์ ท่านจะต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ทุกอย่างโดยเต็มความสามารถ ด้วยอุทิศตน และด้วยความเข้มแข็ง เสียสละ จะต้องพยายามศึกษาหาความรู้ความชำนาญ ฝึกฝนตนเองให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ</p>	<p>4. เป้าหมายการพัฒนา (พัฒนาสังคม/ประเทศชาติ) - ที่จะได้อุทิศตนเป็นกำลัง และเป็นผู้นำในการทำความเจริญก้าวหน้าให้แก่ประเทศไทย</p> <p>5. แนวคิดการพัฒนา (ความสำคัญของวิชาความรู้) - ผู้มีโอกาสได้รับการศึกษาดี เพื่อเป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติ</p> <p>6. วิธีการพัฒนา (พัฒนาด้านจิตวิญญาณ) - ท่านจะต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ทุกอย่างโดยเต็มความสามารถด้วยอุทิศตน และด้วยความเข้มแข็ง เสียสละ</p> <p>7. เป้าหมายการพัฒนา (พัฒนาคน) - จะต้องพยายามศึกษาหาความรู้ความชำนาญ ฝึกฝนตนเองให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ</p>

6) พระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ 7 มีนาคม 2510

...ข้าพเจ้าและพระราชินีมีความยินดี ที่ได้มาร่วมในพิธีมอบปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในโอกาส และมีความพอใจมากที่ได้ทราบรายงานว่า งานของมหาวิทยาลัยดำเนินรุดหน้าไปได้อย่างรวดเร็ว ได้รับความนิยมนับถือ พร้อมทั้งความอุปการะสนับสนุนอย่างกว้างขวาง ทั้งภายในและจากต่างประเทศ การที่มหาวิทยาลัยมีจำนวนอาจารย์มากพอเพียงเมื่อเทียบกับจำนวนนักศึกษา และการที่นักศึกษาคณะแพทยศาสตร์คนหนึ่งในวันแรกได้รับทุนอานันทมหิดลนั้น ทำให้เชื่อได้ว่าระดับการศึกษาของมหาวิทยาลัยนี้จะได้มาตรฐานอันสูง

ขอแสดงความยินดีกับผู้สำเร็จการศึกษาทุกคน ท่านทั้งหลายคงยังจำได้ว่า เมื่อคราวที่มาเปิดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เมื่อสองปีก่อน ข้าพเจ้าได้

พูดถึงความจำเป็นที่จะต้องเร่งรีบพัฒนาบ้านเมืองและพูดถึงความต้องการคนดีมีความรู้ต่าง ๆ ที่จะมาเป็นผู้นำและเป็นกำลังในการนั้น ท่านทุกคนได้สำเร็จวิชาชีพชั้นสูงแล้ว นับว่าเป็นผู้ที่ชาติบ้านเมืองต้องการ ขอให้ตระหนักในข้อนี้ และจงตั้งใจทำงานตามหน้าที่โดยเต็มความสามารถ เพื่อทำความเจริญให้แก่การแพทย์และการพยาบาลของประเทศเรา เพราะงานด้านนี้ยังจะต้องปรับปรุงส่งเสริมและขยายออกอีกมาก จงซื่อสัตย์ต่อวิชาชีพของท่าน ต่อผู้ป่วยและต่อผู้ร่วมงาน หมั่นศึกษาค้นคว้าหาความรู้ความชำนาญ ให้เกิดความก้าวหน้าอยู่เสมอเป็นนิตย์ กิจสำคัญอีกประการหนึ่ง ซึ่งจะต้องนับเป็นหน้าที่ของแพทย์ด้วย สถานการณ์ปัจจุบันนี้ คือการเข้าถึงประชาชน ท่านจะต้องช่วยบำบัดบรรเทาทุกข์ให้แก่ประชาชนโดยทั่วถึง ไม่ว่าจะเป็นในท้องถิ่นใดและกาลเวลาใด ขอให้เตรียมจิตใจให้พร้อมเพื่อปฏิบัติหน้าที่นี้ และจงเชื่อมั่นว่า การทำประโยชน์และความเจริญแก่ส่วนรวมนั้น ย่อมเป็นประโยชน์และความเจริญของคนด้วยเสมอ

ขออวยพรให้ผู้สำเร็จการศึกษาทุกคน ประสบความสำเร็จในชีวิต มีความเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงาน และขอให้ทุก ๆ ท่านที่มาร่วมงานในพิธีนี้ มีความสุขสวัสดิ์โดยทั่วกัน...

จากข้อความข้างต้น เมื่อพิจารณาจากคำ กลุ่มคำ หรือประโยคแล้ว สามารถวิเคราะห์เป็นประเด็นได้ดังนี้

ตารางที่ 7 แบบวิเคราะห์เนื้อหาจากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คำ/กลุ่มคำ/ประโยคจากพระบรมราโชวาท	ประเด็นวิเคราะห์
1. ขอแสดงความยินดีกับผู้สำเร็จการศึกษาทุกคน ท่านทั้งหลายคงยังจำได้ว่า เมื่อคราวที่มาเปิดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เมื่อสองปีก่อน ข้าพเจ้าได้พูดถึงความจำเป็นที่จะต้องเร่งรีบพัฒนาบ้านเมืองและพูดถึงความต้องการคนดีมีความรู้ต่าง ๆ ที่จะมาเป็นผู้นำและเป็นกำลังในการนั้น ท่านทุกคน	1. การตระหนักรู้ว่าตนเป็นใคร - ท่านทุกคนได้สำเร็จวิชาชีพชั้นสูงแล้ว - เป็นผู้ที่ชาติบ้านเมืองต้องการในการพัฒนาชาติบ้านเมือง 2. แนวคิดการพัฒนา - ความต้องการคนดีมีความรู้ต่าง ๆ ที่จะมา

คำ/กลุ่มคำ/ประโยคจากพระบรมราโชวาท	ประเด็นวิเคราะห์
ได้สำเร็จวิชาชีพชั้นสูงแล้ว นับว่าเป็นผู้ที่ชาติบ้านเมืองต้องการ ขอให้ตระหนักในข้อนี้	เป็นผู้นำ และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาบ้านเมือง
2. จงตั้งใจทำงานตามหน้าที่โดยเต็มความสามารถ เพื่อทำความเจริญให้แก่การแพทย์และการพยาบาลของประเทศเรา ...จงซื่อสัตย์ต่อวิชาชีพของท่าน ต่อผู้ป่วยและต่อผู้ร่วมงาน หมั่นศึกษาค้นคว้าหาความรู้ความชำนาญ ให้เกิดความก้าวหน้าอยู่เสมอเป็นนิสัย ...จงเชื่อมั่นว่าการทำประโยชน์และความเจริญแก่ส่วนรวมนั้น ย่อมเป็นประโยชน์และความเจริญของตนด้วยเสมอ	<p>3. วิธีการพัฒนา (พัฒนาด้านจิตวิญญาณ)</p> <ul style="list-style-type: none"> - ตั้งใจทำงานตามหน้าที่โดยเต็มความสามารถ - จงซื่อตรงต่อวิชาชีพของตน ต่อผู้ป่วยและต่อผู้ร่วมงาน <p>4. นวัตกรรมพัฒนา</p> <ul style="list-style-type: none"> - ความเจริญ/ก้าวหน้า <p>5. แนวคิดการพัฒนา</p> <ul style="list-style-type: none"> - จงเชื่อมั่นว่าการทำประโยชน์และความเจริญแก่ส่วนรวมนั้น ย่อมเป็นประโยชน์และความเจริญของตนด้วย <p>6. เป้าหมายการพัฒนา (พัฒนาตน)</p> <ul style="list-style-type: none"> - หมั่นศึกษาค้นคว้าหาความรู้ ความชำนาญ ให้เกิดความก้าวหน้าอยู่เสมอเป็นนิสัย

7) พระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยขอนแก่น วันที่ 16 ธันวาคม 2511

... ข้าพเจ้ามีความยินดี ที่ได้มาประกอบพิธีมอบปริญญาบัตรแก่นักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่นซึ่งสำเร็จการศึกษาเป็นรุ่นแรก และที่ได้เห็นความเจริญก้าวหน้าของมหาวิทยาลัยนี้ ขอขอบใจทางกรมมหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่มอบปริญญาเกิตติมศักดิ์แก่ข้าพเจ้าในโอกาสนี้ด้วย

ข้าพเจ้าขอแสดงความชื่นชมกับบัณฑิตทุกคน ผู้ได้รับเกียรติและความสำเร็จในการศึกษา ความสำเร็จทั้งนี้เป็นผลของความตั้งใจจริงและความอุตสาหะพยายามของท่านแท้ๆ ควรจะภูมิใจ ข้าพเจ้าพอใจมากที่สุดที่ทุกคนให้คำมั่นสัญญาจะตั้งตนเป็นคนดี จะรักษาเกียรติและหน้าที่ และจะถือประโยชน์ของชาติบ้านเมืองยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนอื่น คำสัญญานี้มี

ความหมายอันลึกซึ้ง หนักแน่น และสำคัญมาก จึงขอให้ท่านทำความเข้าใจในถ้อยคำของท่านให้ถ่องแท่ว่าเป็นข้อผูกมัดที่ท่านจะต้องปฏิบัติให้มั่นคงโดยตลอด การที่บัณฑิตรุ่นนี้จำนวนมากออกมารับราชการในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แสดงให้เห็นแล้วว่า ได้พิจารณาเห็นความสำคัญของชาติบ้านเมืองและประโยชน์ส่วนรวม ขอให้พยายามใช้วิชาการให้เป็นประโยชน์ให้มากที่สุด และตั้งใจปฏิบัติหน้าที่การงานทุกอย่างให้สำเร็จด้วยความสุจริตใจต่อตนเอง ต่อส่วนรวม และต่อประเทศชาติ ทุกคนจะได้มีความสำเร็จในชีวิตและทั้งจะได้ปฏิบัติตามคำมั่นสัญญาโดยครบถ้วน

ข้าพเจ้าขออวยพรให้บัณฑิตใหม่ทุกคน ประสบความสำเร็จรุ่งเรือง และขอให้ทุกท่านที่มาประชุมพร้อมกันในพิธีนี้ มีความสุขความสวัสดิโดยทั่วกัน...

จากข้อความข้างต้น เมื่อพิจารณาจากคำ กลุ่มคำ หรือประโยคแล้ว สามารถวิเคราะห์เป็นประเด็นได้ดังนี้

ตารางที่ 8 แบบวิเคราะห์เนื้อหาจากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยขอนแก่น

คำ/กลุ่มคำ/ประโยคจากพระบรมราโชวาท	ประเด็นวิเคราะห์
1. ข้าพเจ้าขอแสดงความชื่นชมกับบัณฑิตทุกคน ผู้ได้รับเกียรติและความสำเร็จในการศึกษา ความสำเร็จทั้งนี้เป็นผลของความตั้งใจจริงและความอุตสาหะพยายามของท่านแท้ ๆ ควรจะภูมิใจ ข้าพเจ้าพอใจมากที่สุดที่ทุกคนให้คำมั่นสัญญาจะตั้งตนเป็นคนดี จะรักษาเกียรติและหน้าที่ และจะถือประโยชน์ของชาติบ้านเมืองยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนอื่น ...การที่บัณฑิตรุ่นนี้จำนวนมากออกมารับราชการในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แสดงให้เห็นแล้วว่า ได้พิจารณาเห็นความสำคัญของชาติบ้านเมืองและประโยชน์ส่วนรวม	1. การตระหนักรู้ว่าตนเป็นใคร - เป็นบุคคลที่น่าชื่นชม เป็นผู้มีเกียรติ เพราะจบการศึกษาระดับสูง 2. วิธีการพัฒนา (พัฒนาด้านจิตวิญญาณ) - ผลของความตั้งใจจริงและความอุตสาหะพยายามจนสำเร็จการศึกษามาได้ 3. เป้าหมายการพัฒนา (พัฒนาตน) - ถือเอาประโยชน์ของชาติบ้านเมืองยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนอื่น - แสดงให้เห็นแล้วว่า ได้พิจารณาเห็นความสำเร็จของชาติบ้านเมืองและประโยชน์ส่วนรวม

8) พระบรมราชโองการที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทาน
ปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วันที่ 31 สิงหาคม 2515

...ข้าพเจ้าและพระราชินีมีความยินดี ที่ได้มามอบปริญญาบัตรแก่
ผู้สำเร็จการศึกษารุ่นแรกของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ณ โอกาสนี้
ขอแสดงความชื่นชมกับบัณฑิตทุกคนที่ได้รับเกียรติและความสำเร็จ และ
ขอขอบใจมหาวิทยาลัยที่ให้ปริญญาบัตรกิตติมศักดิ์แก่ข้าพเจ้า

บัดนี้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์มีบัณฑิตสำเร็จการศึกษาแล้วเป็น
รุ่นแรก นับว่าเป็นผลสำเร็จที่สำคัญและมีความหมายอย่างยิ่งสำหรับ
ประชาชนคนไทยทุกคน เพราะทำให้เห็นว่าความพยายามของเราที่จะ
ขยายการศึกษาชั้นอุดมออกไปให้ถึงจังหวัดภาคใต้ได้บรรลุผล และผล
นั้น ย่อมคาดหมายได้ว่า จะมีมาถึงการพัฒนาประเทศในส่วนรวมต่อไป
อย่างแน่นอน

บัณฑิตทั้งหลายย่อมทราบได้ดีถึงกำลังความสามารถของตนๆ ว่าอาจ
นำออกใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติได้อย่างกว้างขวางลึกซึ้ง จึง
ควรจะได้ถือเป็นที่ที่จะต้องรับผิดชอบในสถานภาพและความมั่นคง
ของส่วนรวมเป็นพิเศษ ควรจะได้ใช้ความรู้ ความคิดและความสามารถที่มี
อยู่โดยเต็มภาคภูมิ เพื่อส่งเสริมปรับปรุงงานของบ้านเมืองที่แต่ละคนมี
ส่วนร่วมกระทำอยู่ให้พัฒนาขึ้นมา ด้วยความสำนึกว่า งานทุกสาขาทุก
ระดับมีความสำคัญอยู่ด้วยกัน และจำเป็นต้องกระทำไปพร้อมกัน เมื่อผู้
มีความรู้ร่วมกันพัฒนาอย่างจริงจังด้วยหลักการ งานต่างๆ ทุกด้านตั้งแต่
ระดับพื้นฐานขึ้นมาจนระดับยอด จะดำเนินและก้าวหน้าไปได้โดย
ราบรื่นและรวดเร็ว ความก้าวหน้าที่เกิดขึ้นทั่วถึงพร้อมมูลนั้น จะก่อกัน
เป็นรากฐานอันกว้างใหญ่แข็งแรง และจะก้าวส่งเสริมฐานะความเจริญ
ของชาติบ้านเมืองให้ตั้งมั่นอยู่โดยถาวรปลอดภัยได้เป็นที่แน่นอน
ข้าพเจ้าขอฝากถ้อยคำทั้งหมดนี้ ให้ทุกคนได้นำไปพิจารณาเป็นแนวทาง
ปฏิบัติ ในการที่จะสร้างความสำเร็จความเจริญของตนของชาติสืบไปใน
วันข้างหน้า

ขออนุโมทนาในเจตนาอันเป็นกุศล ของผู้ที่เอื้อเพื่อเกื้อกูลกิจการของ
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ทุกฝ่ายทุกคน ขออวยพรให้บัณฑิตใหม่มี
พลังอันสมบูรณ์ทั้งในกายและในจิตใจ สามารถประกอบกิจการงานต่างๆ

ได้โดยมีประสิทธิภาพเต็มเปี่ยม ทั้งให้ประสบการณ์ สุข ความสำเร็จใน
ชีวิตตามที่ปรารถนาทุกคน...

จากข้อความข้างต้น เมื่อพิจารณาจากคำ กลุ่มคำ หรือประโยคแล้ว สามารถวิเคราะห์เป็น
ประเด็นได้ดังนี้

ตารางที่ 9 แบบวิเคราะห์เนื้อหาจากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทาน
ปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

คำ/กลุ่มคำ/ประโยคจากพระบรมราโชวาท	ประเด็นวิเคราะห์
1. ข้าพเจ้าและพระราชินีมีความยินดี ที่ได้มามอบ ปริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษารุ่นแรกของ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ณ โอกาสนี้ ขอ แสดงความชื่นชมกับบัณฑิตทุกคนที่ได้รับเกียรติ และความสำเร็จ	1. การตระหนักรู้ว่าตนเป็นใคร - เป็นผู้ที่น่าชื่นชมยินดี และมีเกียรติเพราะ จบการศึกษาสูง
2. บัณฑิตนี้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์มีบัณฑิต สำเร็จการศึกษาแล้วเป็นรุ่นแรก นับว่าเป็น ผลสำเร็จที่สำคัญและมีความหมายอย่างยิ่งสำหรับ ประชาชนคนไทยทุกคน เพราะทำให้เห็นว่าความ พยายามของเราที่จะขยายการศึกษาชั้นอุดม ออกไปให้ถึงจังหวัดภาคใต้ได้บรรลุผล และผลนั้น ย่อมคาดหมายได้ว่า จะมีมาถึงการพัฒนาประเทศ ในส่วนรวมต่อไป	2. แนวคิดการพัฒนา (แนวคิดเกี่ยวกับ การศึกษา) - การศึกษาระดับอุดมศึกษา มีความสำคัญ ต่อการสร้าง/พัฒนาคนเพื่อจะนำไปสู่การ พัฒนาประเทศชาติ
3. บัณฑิตทั้งหลายย่อมทราบได้ดีถึงกำลัง ความสามารถของตน ๆ ว่าอาจนำออกใช้ให้เกิด ประโยชน์แก่ประเทศชาติได้อย่างกว้างขวางลึกซึ้ง จึงควรจะได้ถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบใน สถานภาพและความมั่นคงของส่วนรวมเป็นพิเศษ ควรจะได้ใช้ความรู้ความคิดและความสามารถที่มี อยู่โดยเต็มภาคภูมิ เพื่อส่งเสริมปรับปรุงงานของ บ้านเมืองที่แต่ละคนมีส่วนร่วมกระทำอยู่ให้ พัฒนาขึ้นมาด้วยความสำนึกกว่า งานทุกสาขาทุก ระดับมีความสำคัญอยู่ด้วยกัน และจำเป็นต้อง	3. วิธีการพัฒนา (พัฒนาด้านปฏิบัติ) - บัณฑิตทั้งหลายย่อมทราบได้ดีถึงกำลัง ความสามารถของตน ๆ ว่าอาจนำออกใช้ให้เกิด ประโยชน์แก่ประเทศชาติได้อย่างกว้างขวาง ลึกซึ้ง 4. เป้าหมายการพัฒนา (พัฒนาสังคม ประเทศชาติ) - จึงควรเป็นหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบใน สถานภาพและความมั่นคงของส่วนรวมเป็น พิเศษ...ปรับปรุงงานของบ้านเมือง

คำ/กลุ่มคำ/ประโยคจากพระบรมราโชวาท	ประเด็นวิเคราะห์
<p>กระทำไปพร้อมกัน เมื่อผู้มีความรู้ร่วมกันพัฒนาอย่างจริงจังด้วยหลักการ งานต่างๆ ทุกด้านตั้งแต่ระดับพื้นฐานขึ้นมาจนระดับยอด จะดำเนินและก้าวหน้าไปได้โดยราบรื่นและรวดเร็ว</p>	<p>5. แนวคิดการพัฒนา (พัฒนาแบบองค์รวม) - งานทุกสาขาทุกระดับมีความสำคัญอยู่ด้วยกันและจำเป็นต้องกระทำไปพร้อมกัน</p> <p>6. วิธีการพัฒนา (พัฒนาด้านปฏิบัติ) - พัฒนาอย่างจริงจังตั้งแต่ระดับพื้นฐานขึ้นมาถึงระดับยอด</p> <p>7. นวัตกรรมพัฒนา - ก้าวหน้า</p>

1.2.1.3 แบบวิเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศตามแนวพระราชดำริจากพระบรมราโชวาท จากตัวอย่างพระบรมราโชวาท พบประเด็นการวิเคราะห์ อันมีลักษณะ “พ้อง” กัน ดังนี้

1) จากกระตระหนักรู้

2) สู่การพัฒนา ประกอบด้วย 4 ประเด็นย่อย ดังนี้

2.1 นวัตกรรมพัฒนา

2.2 แนวคิดการพัฒนา

2.2.1 เกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้

2.2.2 เกี่ยวกับการพัฒนา

2.3 วิธีการพัฒนา

2.3.1 พัฒนาด้านจิตวิญญาณ

2.3.2 พัฒนาด้านปฏิบัติ

2.4 เป้าหมายการพัฒนา

2.4.1 การพัฒนาคน

2.4.1.1 ด้านการศึกษา ความรู้หรือปัญญา

2.4.1.2 ด้านคุณธรรม จริยธรรม

2.4.2 การพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ

จากตัวอย่างพระบรมราโชวาทเพียง 8 องค์ สามารถพบแนวคิดการพัฒนาประเทศที่มีลักษณะเป็นกระบวนการ กล่าวคือ ผู้ที่จะออกไปพัฒนาประเทศนั้นจะต้องสำนึกตระหนักรู้เสียก่อนว่าตนคือใคร มีความสำคัญอย่างไร และมีบทบาทหน้าที่อย่างไรต่อสังคมไทย รวมทั้งต้องเข้าใจนิยามของการพัฒนาในพระราชทัศนะนั้นคืออะไร หรือหมายถึงอะไรและจะมีวิธีการพัฒนาอย่างไร ทั้งพัฒนาทางความคิดจิตวิญญาณ และพัฒนาในทางปฏิบัติที่เป็นขั้นเป็นตอนอย่างไร และการพัฒนานั้นเพื่ออะไรหรืออีกนัยหนึ่งคือเป้าหมายของการพัฒนานั้นเอง

1.2.1.4 ใช้แบบวิเคราะห์ห้องค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศที่สร้างขึ้น วิเคราะห์พระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่พระราชทานแก่บัณฑิตสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ตั้งแต่ พ.ศ.2493 – 2541 เพื่อวิเคราะห์ตามแนวคิดหลัก (theme) ด้วยการหาการปรากฏของคำ/ความของ ตามประเด็นที่กำหนด

1.2.1.5 นำแบบวิเคราะห์พระบรมราโชวาท ที่ผู้วิจัยวิเคราะห์ขึ้น นำไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความถูกต้องของการวิเคราะห์ พร้อมปรับแก้ตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา

1.2.1.6 ดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหาจากพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่พระราชทานแก่บัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ตั้งแต่ พ.ศ. 2493 – 2541 ที่ละองค์ จนครบ 315 องค์

1.2.1.7 สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาท และในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่พระราชทานแก่บัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ตั้งแต่ พ.ศ.2493-2541 โดยการสังเคราะห์องค์ความรู้ตามประเด็นข้างต้น แยกตามสถาบันการศึกษา แล้วสรุปเป็นภาพรวมเพื่อเสนอเป็นทฤษฎีการพัฒนาประเทศตามพระราชดำริจากพระบรมราโชวาท

1.2.2 การวิเคราะห์ภาษา

วิเคราะห์การใช้ภาษาจากพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่พระราชทานแก่บัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ตั้งแต่ พ.ศ.2493 - 2541 โดยพิจารณาว่าแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศที่วิเคราะห์ได้จากพระบรมราโชวาทนั้น สักค่อออกมาจาก “ภาษา” เพราะภาษาทำหน้าที่ประจักษ์เครื่องมือสำคัญในการสื่อความหมาย อันหมายรวมถึงความรู้สึนึกคิด หรือทัศนะความคิด ความเชื่อ ที่ผนวกรวมอยู่อย่างเบ็ดเสร็จ และการจะสกัด “สาร” ที่มุ่งสื่อออกมาได้นั้น ต้องใช้การถอดคำประพันธ์และอธิบายให้ข้อคิดเห็น หรืออาจเรียกว่าเป็นการตีความตัวบท หรือการถอดรหัส เพื่อสร้างความหมายให้แก่ตัวบท และภาษาที่จะสร้างความหมายให้แก่ตัวบทอย่างเข้มข้น คือ ภาษาที่มีการสื่อสารในลักษณะพิเศษจนมีลักษณะ

เด่น เช่น มีการปรากฏซ้ำ ๆ กัน หรือจงใจใช้ให้แปลกด้วยการเปรียบเทียบเพื่อย้ำความชัดเจน
ของความหมายเป็นต้น

ดังนั้นการวิเคราะห์ภาษาในพระบรมราโชวาทในงานวิจัยนี้ จะศึกษาในประเด็น
ดังต่อไปนี้

วิเคราะห์ในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการสั่งสอนการแนะนำ หรือการตักเตือน
ด้วยกลวิธีต่าง ๆ จนเป็นลักษณะเด่นเพื่อจะสื่อสารโน้มน้าวใจ หรือการเน้นย้ำความหมายด้วย
การซ้ำ อันได้แก่ การซ้ำคำ ซ้ำความ ซึ่งแสดงให้เห็นจากการปรากฏคำหรือความนั้นซ้ำ ๆ กันจน
มีลักษณะแปลกหรือต่างจนสะดุดเด่น (foregrounding) เพื่อสร้างความเข้มข้นหรือนำไปสู่การเน้น
ย้ำความหมาย โดยพิจารณาการซ้ำนั้น ทีละองค์ จนครบทุกองค์ ทุกสถาบัน งานวิจัยนี้จะไม่นับการ
ซ้ำคำ/ความมากกว่า หนึ่งครั้งภายในองค์เดียวกัน เช่น การซ้ำคำ “เจริญ” พบ 50 ครั้ง หมายความว่า
พบใน 50 องค์ การศึกษาภาษาในลักษณะเช่นนี้ เป็นการศึกษาลักษณะเด่นของภาษาในเชิงปริมาณ
อันเป็นการสร้างภาษาให้เบี่ยงเบนจากมาตรฐานแล้วนำมาจัดระบบความคิดเพื่อสร้างกรอบหรือ
แบบวิเคราะห์องค์ความรู้ ด้านการพัฒนาประเทศอันเป็นการศึกษาภาษาในเชิงคุณภาพ

2. ขั้นตอนที่ 2 การนำเสนอแนวทางการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศไปใช้ในการ
พัฒนานิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา โดยมีขั้นตอนดังนี้

2.1 สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ

ผู้วิจัยจะสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญแบบมีโครงสร้าง (structure interview) โดยเลือกแบบ
เจาะจง จำนวน 7 คน ซึ่งมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ คือ เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบาย
การศึกษาระดับอุดมศึกษา หรือเป็นผู้รับผิดชอบการจัดการเรียนการสอนวิชาที่เกี่ยวกับการพัฒนา
นิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา เช่น วิชาบัณฑิตในอุดมคติ หรือเป็นผู้ที่นำแนวพระราชดำริ
เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล
อดุลยเดช ไปใช้ในการพัฒนาสังคมและประเทศ ประกอบด้วย รายชื่อผู้เชี่ยวชาญ ดังนี้

2.1.1 ศาสตราจารย์ ดร.รังสิต สุวรรณมรรคา

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2.1.2 รองศาสตราจารย์ ดร.พฤทธิ์ ศิริบรรณพิทักษ์

อดีต คณบดีคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.1.3 รองศาสตราจารย์ ดร.สุภาพร มากแจ้ง

รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

2.1.4 รองศาสตราจารย์ ดร.วิพรรณ ประจวบเหมาะ

คณบดี วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.1.5 รองศาสตราจารย์ ดร.วิโพภรณ์ วัฒนานิมิตกุล

คณบดีคณะครุศาสตร์ และอดีตรองอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

2.1.6 รองศาสตราจารย์ ดร.สุปภาณี พัดทอง

อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย และอดีตผู้ช่วยคณบดีคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

2.1.7 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พุทธชาติ โปธิบาล

อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ อดีตหัวหน้าภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร อดีตรองคณบดีฝ่ายวิชาการและวิจัยคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

2.1.8 พลเอกนายแพทย์อรุณ พิบูลย์นครินทร์

ข้าราชการบำนาญ โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า

2.2 ประเด็นการสัมภาษณ์

ประเด็นการในสัมภาษณ์ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยมีแนวคำถาม ดังนี้

2.2.1 ท่านคิดว่าพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตมีคุณค่าและความสำคัญต่อตนและสังคมอย่างไร

2.2.2 ในฐานะผู้นำทางความคิด ท่านจะเสนอให้นำแนวพระราชดำริจากพระบรมราโชวาทไปประยุกต์ใช้อย่างไร

2.2.3 ในฐานะผู้มีบทบาทสำคัญทางการศึกษา ท่านจะนำแนวพระราชดำริจากพระบรมราโชวาทไปพัฒนานิสิตนักศึกษา ผ่านรูปแบบ กระบวนการ และกิจกรรมทางการศึกษาอย่างไร ในระดับอุดมศึกษา

2.2.4 บัณฑิตจะนำแนวพระราชดำริไปใช้ในการพัฒนาประเทศและสังคมอย่างไร

2.2.5 สถาบันการศึกษาจะน้อมนำแนวพระราชดำริจากพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ไปใช้ในการพัฒนานิสิตนักศึกษา เพื่อให้เป็นไปตามแนวพระราชดำริได้อย่างไร

จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้อภิเคราะห์ แล้วจัดระบบข้อมูลที่วิเคราะห์ได้ มาสังเคราะห์เพื่อนำเสนอแนวทางการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศตามความคาดหวังจากพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชไปใช้ในการพัฒนานิสิตนักศึกษา

บทที่ 4

การวิเคราะห์แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาท

การวิเคราะห์แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาท ในบทที่ 4 นี้ เป็นการแยกแยะแนวคิดต่าง ๆ จากพระบรมราโชวาทที่พระราชทาน แก่บัณฑิตตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2493-2541 ซึ่งเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ อันมีลักษณะเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน โดยเริ่มตั้งแต่แนวคิดผ่านการตระหนักรู้ ในคุณค่าความสำคัญและบทบาทของบัณฑิต ซึ่งก็คือผู้ที่ออกไปพัฒนาสังคมประเทศชาติ ตามที่สังคมคาดหวัง “การตระหนักรู้” ซึ่งถือเป็น “การพัฒนาตน” ของผู้ที่ออกไป “พัฒนาประเทศชาติหรือสังคม” เสียก่อน นอกจากนั้นยังหมายรวมถึงแนวคิดอันเกิดจากการ “นิยามความหมาย” ของการพัฒนา “แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา” แนวคิดอันเกี่ยวเนื่องกับ “วิธีการพัฒนา” “เป้าหมายของการพัฒนา” ดังนั้น “แนวคิด” ในงานวิจัยนี้ ซึ่งมีความหมายอย่างกว้าง ซึ่งหมายถึงแนวคิดต่าง ๆ อันจะนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาประเทศ

1. การวิเคราะห์เนื้อหาในพระบรมราโชวาท

การวิเคราะห์แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทในบทนี้ จะดำเนินการวิเคราะห์ ดังนี้

1.1 วิเคราะห์ เนื้อหาหรือสาระสำคัญ การวิเคราะห์เนื้อหาจากพระราชดำริต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ โดยจะวิเคราะห์ตามลำดับ ดังนี้ คือ

- 1.1.1 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 1.1.2 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- 1.1.3 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- 1.1.4 มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์
- 1.1.5 มหาวิทยาลัยมหิดล
- 1.1.6 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- 1.1.7 มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- 1.1.8 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

1.2 ประเด็นการวิเคราะห์ ประเด็นการวิเคราะห์ในบทนี้ จะวิเคราะห์ตามแบบวิเคราะห์ ดังได้กล่าวแล้วในบทที่ 3 ซึ่งมี 2 ประเด็น หลัก คือ

1.2.1 จากกระตระหนักรู้

1.2.2 ผู้การพัฒนา ประกอบด้วย 4 ประเด็นย่อย ดังนี้

1.2.2.1 นิยามการพัฒนา

1.2.2.2 แนวคิดการพัฒนา

1.2.2.2.1 เกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้

1.2.2.2.2 เกี่ยวกับการพัฒนา

1.2.2.3 วิธีการพัฒนา

1.2.2.3.1 พัฒนาด้านจิตวิญญาณ

1.2.2.3.2 พัฒนาด้านปฏิบัติ

1.2.2.4 เป้าหมายการพัฒนา

1.2.2.4.1 การพัฒนาตน

1) ด้านการศึกษา ความรู้หรือปัญญา

2) ด้านคุณธรรม จริยธรรม

1.2.2.4.2 การพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ

1.3 ลำดับการนำเสนอการวิเคราะห์

ในบทนี้ จะเรียงลำดับการนำเสนอการวิเคราะห์ ดังนี้

1.3.1 การวิเคราะห์เนื้อหาสาระ ตามแนวพระราชดำริต่าง ๆ เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศตามแบบวิเคราะห์ในข้อ 2 โดยเรียงลำดับการวิเคราะห์ตามข้อ 1

การวิเคราะห์พระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ นั้นจะกำหนดอักษร แทนแต่ละมหาวิทยาลัย ดังนี้

จพ	แทน	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มธ	แทน	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มก	แทน	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
มพ	แทน	มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์

म्म	แทน	มหาวิทยาลัยมหิดล
มช	แทน	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
มข	แทน	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
สน	แทน	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ส่วนการอ้างอิงข้อความจากพระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ เพื่อนำมาสนับสนุนแนวคิดหรือประเด็นต่าง ๆ ให้เห็นชัดเจน ในงานวิจัย จะมีรูปแบบการอ้างอิงเฉพาะ เช่น การพัฒนาด้านการปฏิบัติ ตามประเด็นที่ว่า ต้องพัฒนาอย่างมีเป้าหมายตามกรอบและขอบเขตที่กำหนดไว้ ดังนี้ โดยคัดกรองข้อความในพระบรมราโชวาทที่จะนำมาอ้างอิง สนับสนุนแนวคิด ทำข้อความจะบอกที่มาของข้อความ โดยกำหนดเป็นอักษรแทนมหาวิทยาลัย และระบุนวัน เดือน ปี ที่พระราชทานปริญญาบัตร เช่น

...นอกจากจะต้องใช้หลักวิชาเป็นเครื่องวินิจฉัยและปฏิบัติโดยเคร่งครัด แล้ว ยังต้องเข้าไปฟังพินิจดูงานที่ทำโดยละเอียดรอบด้าน ให้จนเห็นชัดถึงเนื้อหา ขอบเขต ความมุ่งหมาย ตลอดจนภูมิหน้าภูมิหลังและองค์ประกอบต่าง ๆ อย่างถี่ถ้วนด้วย...

(จพ 65, 17 ก.ค. 2530)

จพ 65 หมายถึง พระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิต ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ลำดับที่องค์ 65 (มี 97 องค์) พระราชทานเมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2530 (ดูตารางจำนวนพระบรมราโชวาทของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)

1.3.2 การวิเคราะห์โดยใช้ตาราง เพื่อสนับสนุนการวิเคราะห์เนื้อหาสาระตามข้อ 1.3.1 โดยเรียงลำดับตารางการวิเคราะห์ ดังนี้

1.3.2.1 ตารางแสดงจำนวนพระบรมราโชวาท

1.3.2.2 ตารางวิเคราะห์เนื้อหาสาระ ตามแบบวิเคราะห์ คือ ตารางการพัฒนาตนด้วยการตระหนักรู้ และตารางการพัฒนาประเทศและสังคม ซึ่งประกอบด้วย ตารางนิยามการพัฒนา ตารางแนวคิดการพัฒนา ตารางวิธีการพัฒนา และตารางเป้าหมายพัฒนา

ตารางทั้งสองนี้ จะนำเสนอไว้ในส่วนที่เป็นภาคผนวก โดยเรียงลำดับจากตารางวิเคราะห์เนื้อหา ตารางทั้ง 2 นี้ เป็นไปตามลำดับ การวิเคราะห์เนื้อหาตามข้อ 1.3.1

2. การวิเคราะห์แนวพระราชดำริต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การวิเคราะห์แนวพระราชดำริ เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวน 97 องค์ พบประเด็นที่น่าสนใจ คือ

2.1 จากการตระหนักรู้

จากการตระหนักรู้ คือ การสำนึกตระหนักรู้ว่าตนคือใคร มีความสำคัญ และมีบทบาทต่อสังคมส่วนรวมหรือประเทศชาติอย่างไร เมื่อตระหนักรู้ในตนอันหมายถึงการพัฒนาตนแล้ว จึงจะไปพัฒนาประเทศชาติในลำดับต่อไป

การวิเคราะห์พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวน 97 องค์ พบ ประเด็นภาพรวมที่สะท้อนความเป็นผู้ตระหนักรู้ 7 ประเด็น เรียงลำดับตามการปรากฏของคำ/ความและร้อยละจากมากไปหาน้อย ดังในเครื่องหมาย (/) ทำย่ข้อความ ดังนี้ คือ **ตระหนักรู้ว่าการจบการศึกษาถึงระดับปริญญาชั้น เป็นสิ่งที่น่าสนใจ** (93/95.87) **ตระหนักรู้ว่าตนเป็นผู้มีความรู้สูงมีความสามารถ** (90/92.78) **ตระหนักรู้ว่าตนนั้นได้รับการคาดหวังว่าจะเป็นผู้สร้างความเจริญแก่ตนประเทศชาติ และสังคมส่วนรวม** (92/94.84) **ตระหนักรู้ว่า การได้เป็นการบัณฑิตนั้นเป็นภาวะที่มีเกียรติ** (75/77.31) **ตระหนักรู้ว่านิยามและบทบาทของบัณฑิตคืออะไร** (66/68.04) ดังนี้

ประเด็นที่มีลักษณะเด่นและน่าสนใจโดยพินิจจากการปรากฏของคำ/ความที่ปรากฏ คือ การตระหนักรู้ว่าการจบการศึกษาครั้งนี้สมควรที่จะได้รับความชื่นชมยินดี เพราะกระทำได้อย่างซึ่งปรากฏในการปรากฏของคำ/ความสูงสุด และในประเด็นที่มีการปรากฏของคำ/ความรองลงมา ที่มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันอีก 3 ประเด็น ตามลำดับ คือ **การตระหนักรู้ว่าตนเป็นผู้มีความรู้ มีการศึกษาสูง และมีความสามารถ และได้รับการคาดหวังว่าจะเป็นผู้สร้างความเจริญแก่ตนและสังคมส่วนรวม การตระหนักรู้ว่าตนเป็นผู้มีเกียรติ และเข้าใจนิยามและบทบาทของบัณฑิต** ดังปรากฏข้อความจากพระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ ดังนี้

การตระหนักรู้ดังกล่าวด้วยการสั่งสอน การแนะนำ และการตักเตือน ลักษณะของการเน้นย้ำซ้ำ ๆ กันนี้ ช่วยทั้งสร้างและกระตุ้นเตือนให้สำนึกและตระหนักรู้อย่างเข้มข้นว่าตนเป็นใคร มีบทบาทสำคัญต่อสังคมอย่างไร อันจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างสำนึก และตระหนักในความรับผิดชอบของตนที่มีต่อสังคมต่อไป ดังคำ/ความที่สะท้อนการตระหนักรู้ ดังนี้

2.1.1 นำชื่นชมยินดี

...ข้าพเจ้ารู้สึกยินดีที่มีโอกาสมางานแจกปริญญาบัตรในวันนี้... สำหรับผู้สำเร็จการศึกษาได้รับปริญญาและอนุปริญญาในวันนี้ ข้าพเจ้าขอแสดงความยินดีด้วย...

(จพ 1, 21 พ.ศ. 2493)

...ข้าพเจ้ายินดีที่มีโอกาสมาร่วมพิธีประสาทปริญญาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอีกครั้งหนึ่ง... ข้าพเจ้าขอมีส่วนร่วมยินดีกับท่านที่สำเร็จการศึกษามารับปริญญาในวันนี้...

(จพ 2, 26 มิ.ย. 2494)

2.1.2 มีความรู้สูง มีความสามารถ และได้รับการคาดหวังว่าจะเป็นผู้สร้างความเจริญแก่ตนประเทศชาติ และสังคมส่วนรวม

...นิสิตผู้จบการศึกษาชั้นปริญญาและอนุปริญญาในวิชาสาขาต่าง ๆ ก็มีจำนวนมาก เป็นที่หวังได้ว่าประเทศของเราจะได้พลเมืองที่มีความรู้ดีเป็นกำลังของบ้านเมืองเพิ่มขึ้น...

(จพ 4, 12 มิ.ย. 2497)

...ข้าพเจ้าขอแสดงความยินดีที่ท่านได้มีความสามารถศึกษาสำเร็จในมหาวิทยาลัย นับเป็นเกียรติสำคัญตอนหนึ่งในชีวิต ซึ่งเชื่อมั่นว่า ท่านจะรักษาเกียรติที่ท่านได้รับในท่ามกลางสันนิบาตนี้ไว้ได้ทุกวิถีทาง คือ จะทำอะไรจะต้องนึกถึงเกียรติของท่านอยู่เสมอ และหวังว่าท่านจะใช้ความรู้ ความคิด และความสุจริตปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นกำลังของประเทศชาติต่อไป...

(จพ 5, 7 ก.ค. 2498)

2.1.3 มีเกียรติ

...ข้าพเจ้าขอแสดงความยินดีที่ท่านได้รับเกียรติในการที่ท่านเป็นบุคคลที่ได้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยนี้...

(จพ 7, 4 ก.ค. 2500)

...ในส่วนผู้ที่ได้ประสบผลสำเร็จในการศึกษา และได้รับเกียรติจากมหาวิทยาลัยนั้น ขอแสดงความยินดีร่วมด้วยทุกคน...

(จพ 9, 9 ก.ค. 2502)

2.1.4 เข้าใจนิยามและบทบาทของบัณฑิต

...บัณฑิตผู้สำเร็จการศึกษาไปแล้วจะทำการสิ่งใดให้พิจารณารอบคอบเสียก่อน อย่าทะนงตัวว่า เราเป็นบัณฑิตแล้ว เราต้องเก่งกว่า ฉลาดกว่า ผู้อื่นอย่าลืมนะว่า ฉลาดแต่อย่างเดียวเท่านั้นไม่พอ ต้องเฉลียวด้วย...

(จพ 12, 5 ก.ค. 2505)

...ขอให้บัณฑิตใหม่ระลึกไว้ว่า วิชาความรู้ที่มีอยู่กับตัวนั้นจะเกิดประโยชน์ได้ก็ต่อเมื่อรู้จักประสานงาน คือรู้จักติดต่อกับผู้อื่นกับบัณฑิตด้วยกัน กับผู้ทำงานอยู่ก่อน และช่วยเหลือผู้ที่จะมาภายหลังด้วย...

(จพ 14, 2 ก.ค. 2507)

การตระหนักรู้ดังกล่าวด้วยการสั่งสอน การแนะนำ และการตักเตือน ลักษณะของการเน้นย้ำซ้ำ ๆ กันนี้ ช่วยทั้งสร้างและกระตุ้นเตือนให้สำนึกและตระหนักอย่างเข้มข้นว่าตนเป็นใคร มีบทบาทสำคัญต่อสังคมอย่างไร อันจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างสำนึก และตระหนักในความรับผิดชอบของตนที่มีต่อสังคมต่อไป

2.2 ผู้การพัฒนา

ผู้การพัฒนา คือ กระบวนการพัฒนาประเทศในขั้นตอนต่อมา คือ ขั้นที่นำไปสู่การพัฒนาในงานวิจัยนี้ใช้ว่า “ผู้การพัฒนา” ซึ่งประกอบด้วยประเด็นสำคัญดังนี้ **นियามการพัฒนา แนวคิดการพัฒนา วิธีการพัฒนา และเป้าหมายการพัฒนา** ดังปรากฏ เป็นสาระสำคัญดังนี้

2.2.1 นಿಯามการพัฒนา

นियามการพัฒนา หมายถึง เนื้อหาสาระในพระบรมราโชวาทแต่ละองค์ ที่กล่าวถึงการพัฒนาโดยใช้คำหรือข้อความที่มีความหมายไปในแนวทางเดียวกับคำพัฒนา คือ คำหรือข้อความที่เรียงลำดับของการปรากฏของคำ/ความและร้อยละจากมากไปหาน้อยในรูปของเครื่องหมาย (/) ทำข้อความ ดังนี้ **ความเจริญ (71/73.19) ความก้าวหน้า (46/47.42) ความรุ่งเรือง รุ่งโรจน์ (39/40.20) การเพิ่มพูน/เพิ่มเติม (13/13.40) การพัฒนา/วิวัฒนาการ (9/9.27) และความมั่นคง ยั่งยืนถาวร (9/9.27) ดังนี้**

2.2.1.1 ความเจริญ

... ท่านควรมีหรือตั้งจุดหมายให้แน่วแน่ ในการทำงานที่จะกระทำนั้นแล้ว ใช้ความคิดไตร่ตรองว่าจะทำอะไรบ้างกิจการที่กระทำหรือดำเนินอยู่นั้น จึงจะเจริญก้าวหน้า...

(จพ 5, 7 ก.ค. 2498)

... ขอให้คำนึงถึงความจริงข้อนี้ ให้มาก พิจารณาให้เห็นความสำคัญของผู้อื่น ให้รู้จักนับถือผู้อื่น ใช้ความมีเหตุผลและความร่วมมือกัน ในการบริหารงานทั้งปวง เพื่อจักได้สามารถสร้าง**ความเจริญ**ให้แก่ตนเองและ จรรโลงประเทศชาติ...

(จพ 21, 10 ก.ค. 2513)

2.2.1.2 ความก้าวหน้า

... ท่านทั้งหลายได้ตั้งปณิธานเป็นอุดมคติไว้แล้ว ที่จะใช้วิชาความรู้ ทำงานให้บังเกิดผลสำเร็จและประโยชน์อย่างแท้จริง เพื่อให้ประเทศชาติ **ก้าวหน้ามั่นคง...**

(จพ 6, 20 มิ.ย. 2509)

... ข้าพเจ้าเข้าใจว่าผู้ที่ได้ศึกษาวิชาการชั้นสูงจนสำเร็จแล้วเช่นนี้เป็นผู้ที่รักความเจริญ มีความคิดก้าวหน้า มีความกระตือรือร้น และความหวังที่จะได้ใช้ความรู้ ความสามารถและความมั่นคงให้แก่ประเทศชาติ...

(จพ 18, 11 ก.ค. 2511)

2.2.1.3 ความรุ่งเรือง/รุ่งโรจน์

...ขออวยพรให้ทุกท่านประสบแต่ความสุขความสวัสดิ์ พร้อมทั้งความสำเร็จ และความเจริญรุ่งเรืองทุกประการ...

(จพ 6, 20 มิ.ย. 2509)

... ขออวยพรให้บัณฑิตประสบความสำเร็จในชีวิตมีความเจริญรุ่งเรือง และมั่นคงในการทำงาน...

(จพ 44, 13 ก.ค. 2522)

2.2.1.4 การเพิ่มเติม/เพิ่มพูน

...ถ้าบัณฑิตพยายามรักษาความรู้ของตนให้มั่นคง เพิ่มพูนความรู้ของตนให้พัฒนาก้าวหน้า พร้อมกับพยายามใช้ความรู้นั้น เพื่อประโยชน์สร้างสรรค์อยู่เสมอ...

(จพ 55, 19 ก.ค. 2527)

...แต่ทั้งนี้บุคคลจะต้องรู้จักรักษาและเพิ่มพูนความรู้ของตน พร้อมทั้งรู้จักใช้ความรู้ของตนให้บังเกิดประโยชน์ให้ได้อย่างแท้จริงด้วย...

(จพ 57, 21 ก.ค. 2527)

2.2.1.5 วัฒนาการ/วิวัฒนาการ

...เพราะความจริงสิ่งใหม่แท้ ๆ นั้นไม่มี สิ่งใหม่ทั้งปวงย่อมสืบเนื่องมาจากสิ่งเก่า และต่อไปย่อมจะต้องกลายเป็นสิ่งเก่าในเมื่อมีวิวัฒนาการคือหน้าต่อไปอีกลำดับหนึ่ง...

(จพ 47, 11 ก.ค. 2523)

... มีความพากเพียรพยายามไม่ขาดสายทั้งในการสร้างสรรค์งานและการปฏิบัติปรับปรุงตนเองให้มีความรอบรู้ความชัดเจนชำนาญเพื่อให้เกิดวิวัฒนาการก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้น...

(จพ 64, 16 ก.ค. 2530)

2.2.1.6 ความมั่นคง/ยั่งยืน/ถาวร

...เมื่อต่างคนต่างมุ่งจะทำใหม่ ให้เป็นผลงานของตัวเองเป็นสิ่งสำคัญ ความเจริญที่ควรจะบังเกิดต่อเนื่องกันอย่างมั่นคงตามลำดับก็หยุดซังกกลับปรากฏเป็นความล่าช้า และเป็นปัญหานานาประการ เพราะงานที่ทำใหม่ประสานกับของเดิมไม่ได้สนิท ต้องเริ่มต้นใหม่อยู่ตลอดเวลา...

(จพ 59, 1 พ.ย. 2528)

... ประโยชน์และความเจริญมั่นคงของส่วนรวมย่อมขึ้นอยู่กับประโยชน์และความเจริญมั่นคงของแต่ละบุคคลเป็นสิ่งสำคัญ เพราะส่วนรวมนั้นประกอบขึ้นด้วยบุคคลที่รวมกันอยู่เป็นสังคม...

(จพ 60, 2 พ.ย. 2528)

นियามการพัฒนา จากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวน 97 องค์ พบว่า คำว่า “เจริญ” หรือความเจริญ เป็นคำที่สื่อนัยของการพัฒนามากที่สุด รองลงมา คือ ก้าวหน้า รุ่งเรือง/รุ่งโรจน์ เพิ่มเติม/เพิ่มพูน วิวัฒนาการ และมั่นคงยั่งยืนตามลำดับ

2.2.2 แนวคิดการพัฒนา

แนวคิดการพัฒนา หมายถึง สาระสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาที่ปรากฏในพระบรมราโชวาท ซึ่งพบประเด็นสำคัญ 2 ประเด็น คือ แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ และแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา ดังนี้

2.2.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ พบแนวคิดย่อย 2 ประเด็น เรียงลำดับการปรากฏของคำ/ความ และร้อยละจากมากไปน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ทำย่อความ คือ วิชาการชั้นสูงประกอบด้วยหลักวิชาและทฤษฎีเพื่อพัฒนาคนและบ้านเมืองต้องรองรับด้วยคุณธรรม (20/20.61) และ การศึกษาหรือความรู้ระดับปริญญามีความสำคัญเพราะจบยาก (8/8.24) ดังนี้

2.2.2.1.1 วิชาการชั้นสูงประกอบด้วยหลักวิชาและทฤษฎีเพื่อพัฒนาคนและบ้านเมืองต้องรองรับด้วยคุณธรรม ดังปรากฏย่อความ คือ

...บัณฑิตจะมีแต่ชื่อเป็นเกียรติยศเพียงอย่างเดียว ย่อมไม่สมควรจะต้องพัฒนาตนเองให้มีคุณสมบัติต่างๆ ให้สมกับฐานะของบัณฑิตด้วย คุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งของบัณฑิต คือ ความรู้ ความสามารถทางวิชาการ ... อีกประการหนึ่งในการนำความรู้ไปใช้นั้น บัณฑิตควรจะต้องมุ่งหมายและพยายามใช้เพื่อประโยชน์ของส่วนรวมให้ยิ่งไปกว่าของตน...

(จพ 85, 12 ก.ค. 2537)

...บัณฑิตผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัย มีโอกาสดีและมีวิถีสถานะสูงกว่าผู้คนอื่นจำนวนหนึ่ง เพราะได้เล่าเรียนศิลปวิทยาการ และได้รับการอบรมฝึกฝนในระเบียบแบบแผนต่างๆ มามากกว่า ในสายตาและความคิดของคนทั่วไป ย่อมคิดเห็นว่าบัณฑิตทั้งหลายได้รับการปลูกฝังจิตสำนึกคุณธรรมมาแล้วเป็นอย่างดี เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติงาม...

(จพ 88, 13 ก.ค. 2537)

2.2.2.1.2 การศึกษาหรือความรู้ระดับปริญญามีความสำคัญเพราะจบ
ยากทั้งยังช่วยสร้างความเป็นคน ดังปรากฏข้อความ คือ

...สำหรับผู้สำเร็จการศึกษาได้รับปริญญาและอนุปริญญาในวันนี้ข้าพเจ้า
ขอแสดงความยินดีด้วย เพราะการที่จะบรรลุถึงผลขั้นสุดท้ายของ
การศึกษา เช่นที่ได้ปฏิบัติมานั้นเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก และน่าสรรเสริญ ...

(จพ 1, 21 พ.ศ. 2593)

...การศึกษาชั้นอุดมมีความมุ่งหมายสำคัญ ที่จะฝึกฝนส่งเสริมบุคคลให้
ความสามารถสูง ทั้งทางวิชาการทั้งทางความคิด และว่าความคิดนั้นเป็น
ตัวนำวิชาการทำให้วิชาการได้สมบูรณ์ ...จึงจะสามารถนำวิทยาการไปใช้
ปรับปรุงส่งเสริมงานด้านต่าง ๆ ให้เจริญและก้าวหน้าได้จริง...

(จพ 29, 12 ก.ศ. 2517)

2.2.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา พบแนวคิดการพัฒนที่สำคัญ 2 ประเด็น
เรียงลำดับการปรากฏของคำ/ความ และร้อยละจากมากไปน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ท้าย
ข้อความ คือ การพัฒนาที่มั่นคงยั่งยืน (10/10.30) และ การพัฒนาแบบองค์รวม (3/3.09) ดังนี้

2.2.2.2.1 การพัฒนาที่มั่นคงยั่งยืน หมายถึง การสร้างความเจริญมั่นคง
แก่ตนและส่วนรวม หรือแก่บ้านเมืองต้องอาศัยความรู้ที่ดี ความฉลาด และคุณธรรมด้านความ
สุจริต ต่อบ้านเมือง ต่อประชาชนต่อหน้าที่โดยการพัฒนาขึ้น ต้องเริ่มจากการเสริมสร้างพื้นฐานที่
มั่นคง ดังความว่า

...การจะพัฒนาทุกสิ่งทุกอย่างให้เจริญขึ้นนั้น จะต้องสร้างและเสริมขึ้น
จากพื้นฐานเดิมที่มีอยู่ก่อนทั้งสิ้น...จึงควรจะเข้าใจให้แจ้งชัดว่า นอกจาก
จะมุ่งสร้างความเจริญแล้ว ยังจะต้องพยายามรักษาพื้นฐานให้มั่นคงไม่
บกพร่องพร้อม ๆ กันไปด้วย...

(จพ 46, 10 ก.ศ. 2523)

...ในการสร้างความเจริญก้าวหน้านี้ ควรอย่างยิ่งที่จะต้องค่อยสร้างค่อยเสริมทีละเล็กทีละน้อยตามลำดับ ให้เป็นการทำไปพิจารณาไป และปรับปรุงไป...

(จพ 47, 11 ก.ค. 2523)

2.2.2.2 การพัฒนาแบบองค์รวม หมายถึง ต้องพัฒนาทุก ๆ ด้าน ไปพร้อม ๆ กัน เนื่องจากเป็นความเจริญหลายสาขารวมกัน ผู้พัฒนาต้องให้แต่ละสาขาวิชามีความกลมกลืนสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน เพราะการปฏิบัติงานของชาติเหมือนคนตรีต้องมี ความประสานสอดคล้องพอเหมาะพอดี ดังความว่า

...สมัยนี้เป็นสมัยที่เรากำลังเร่งรีบพัฒนาประเทศให้เจริญขึ้นทุก ๆ ด้วยเพื่อดำรงอยู่ และก้าวหน้าไปในโลกได้ ด้วยความปลอดภัยและมั่นคง ความเจริญของบ้านเมืองนั้น เป็นความเจริญหลายสาขารวมกันอยู่ การพัฒนาจึงจำต้องกระทำพร้อม ๆ กัน ทุก ๆ ด้าน โดยอาศัยหลักวิชาการ และกำลังของทุกฝ่ายทุกคน...

(จพ 17, 13 ก.ค. 2510)

...งานของชาตินั้นมีมากมายหลายด้าน ครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ศิลปวัฒนธรรมการเมือง การปกครอง และจำเป็นจะต้องมีผู้มีความรู้ความสามารถในแต่ละสาขาวิชาปฏิบัติบริหารให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีในทุกๆ ด้าน ...ผู้มีปัญญาความสามารถไม่ว่าจะทำงานใดด้านใด เป็นงานเล็กหรืองานใหญ่ ย่างยาก จะต้องถือว่างานทุกอย่างมีความสำคัญเท่าเทียมกัน และต้องตั้งใจกระทำให้ดีที่สุดด้วยความรับผิดชอบ...

(จพ 88, 11 ก.ค. 2539)

แนวคิดการพัฒนา ที่ปรากฏในพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทั้งในด้านที่เกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ ซึ่งพบใน 2 ประเด็นที่เน้นย้ำว่า ความสำคัญของการศึกษาในระดับอุดมศึกษานั้นจบยาก จึงถือว่าผู้จบในระดับนี้จึงผ่านการฝึกฝนตนเองทั้งความรู้ ความดี และจิตใจที่หนักแน่นมีทักษะในการประสานสรรพศาสตร์ทั้งปวงทั้งแนวคิด และแนวกว้างได้อย่างดียิ่งทั้งการศึกษา ยังช่วยพัฒนามนุษย์โดยเฉพาะการยกระดับจิตวิญญาณ และความเป็นอยู่ให้สูงขึ้นด้วย เพราะเชื่อว่าการศึกษาคือปัจจัยอันสำคัญยิ่งต่อการส่งเสริมพัฒนา

ต่าง ๆ โดยเฉพาะการพัฒนาประเทศชาติและสังคม อันเป็นแนวคิดที่เหนือไปกว่าการพัฒนาตนเอง ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา พบ 2 ประเด็น เช่นกัน คือ การพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งพบตั้งแต่ ปี พ.ศ.2498 (จพ 5, 7 ก.ค.2498) และ การพัฒนาแบบองค์รวม การพัฒนาที่มั่นคงยั่งยืนตามบริบท ที่ปรากฏในพระบรมราโชวาท คือ การพัฒนาโดยองค์รวม คือ พัฒนาทั้งด้านความรู้ ความคิด และ จิตวิญญาณ อันหมายถึงเรื่องของคุณงามความดีหรือคุณค่า นั้นเอง

2.2.3 วิธีการพัฒนา

วิธีการพัฒนา หมายถึง ขั้นตอนหรือวิธีการซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเด็น คือ ขั้นตอนทางความคิด เป็นขั้นตอนการปรับกระบวนการทัศนเกี่ยวกับการพัฒนาเพื่อการพัฒนาที่ดึงมหรือการพัฒนาจิตวิญญาณ และขั้นตอนทางการปฏิบัติหรือพัฒนาจากการปฏิบัติ อันจะนำไปสู่การพัฒนาได้อย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม วิธีการพัฒนาที่ปรากฏในพระบรมราโชวาทที่วิเคราะห์ ในที่นี้ คือ

2.2.3.1 พัฒนาด้านจิตวิญญาณ พบ 5 ประเด็น เรียงลำดับการปรากฏของคำ/ ความและร้อยละจากมากไปหาน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ท้ายข้อความ คือ พัฒนาด้วย ปัญญาและความรู้ (17/17.52) คุณลักษณะพิเศษของผู้พัฒนาประเทศ (11/11.34) พัฒนาด้วยเหตุผล (8/8.24) พัฒนาตามปณิธานอย่างเคร่งครัด (4/4.12) และ พัฒนาโดยเห็นความสำคัญของผู้อื่น (2/2.06) ดังนี้

2.2.3.1.1 พัฒนาด้วยปัญญาและความรู้ หมายถึง ผู้พัฒนาจะปฏิบัติการ สิ่งใดให้ใช้วิจารณญาณที่เกิดประโยชน์อันชอบด้วยศีลธรรมให้สมกับที่ได้รับกรอบสั่งสอน มาหรือทำด้วยความคิด พิจารณาให้เห็นถ่องแท้ในแง่ของวิชาการ หรือหลักความรู้ ต้องนำมา ส่งเสริมพื้นฐาน คือ กำลังทุน กำลังบุคคล เครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ และส่งเสริมวิธีการ คือ ขั้นตอนการปฏิบัติงานให้ได้ผล ดังความว่า

...สำคัญที่สุด จะต้องทำด้วยความเป็นบัณฑิตของตน ได้แก่ ทำด้วย ความคิดพิจารณาให้เห็นถ่องแท้ว่าอะไรเป็นความเลื่อม อะไรเป็นความ เจริญอะไรเป็นสิ่งที่ต้องทำ อะไรเป็นสิ่งที่ต้องละเว้นและกำจัด ความสามารถคิดพิจารณาให้เห็นจริงได้ดังนี้ จะทำให้เกิดความรู้สึก รับผิดชอบ ในอันที่จะทำสิ่งที่ถูกที่เจริญ และงดเว้นสิ่งตรงข้ามทั้งหมด...

(จพ 23, 16 ก.ค. 2514)

...ท่านทั้งหลายทุกคนมีความมุ่งหวังอันสูงในชีวิต จึงได้ขวนขวายและ
 อุตสาหะพากเพียรศึกษาวิชาการชั้นสูงจนสำเร็จ ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีเกียรติที่
 มีการศึกษาดี คือได้รับความยกย่องว่ามีความรู้ความคิดอันเจริญเต็มที่
 การที่มีการศึกษาสมบูรณ์แล้วนี้ ทำให้แต่ละคนหลีกเลี่ยงไม่ได้จากความ
 รับผิดชอบ ที่จะต้องใช้ความรู้สติปัญญาของตนให้เป็นประโยชน์และเป็น
 ความเจริญวัฒนาแก่บ้านเมืองและส่วนรวม...

(จพ 26, 12 ก.ค. 2516)

2.2.3.1.2 คุณลักษณะพิเศษของผู้พัฒนาประเทศ หมายถึง ผู้จะออกไป
 พัฒนาประเทศจะต้องทำดีเพราะจะได้รับคำชมเชยและสรรเสริญทุกครั้งที่จะทำอะไร จึงมีสติ คิด
 แล้วคิดอีกทบทวนทางได้ทางเสียให้แน่ชัดอีกทั้งยังต้องมีน้ำใจหนักแน่น ในเหตุผล อดทนสุจริต มี
 ความวิริยะอุตสาหะในการทำงานรักษาระเบียบวินัยเป็นบรรทัดฐาน โดยเฉพาะความสุจริตนั้นจะ
 ยังให้ประเทศชาติวัฒนาถาวรอยู่ได้ ทั้งยังต้องแสวงหาความรู้เป็นนิจ คุมกายใจให้สงบมั่นคง
 และไม่คับแคบทางความคิด มองวิทยาการทั้งปวงอย่างให้ความสำคัญเท่าเทียมกันเพราะมีความ
 เกื้อหนุน และประกอบส่งเสริมกัน ผู้พัฒนาจึงต้องมีความฉลาดสามารถในการปฏิบัติงานและ
 ปฏิบัติตนได้อย่างดี และเหมาะสม ดังความว่า

...วิทยาการแต่ละสาขา ที่บัณฑิตทั้งหลายศึกษาสำเร็จมานั้น มีคุณค่ามาก
 เพราะหากได้นำออกใช้ด้วยความฉลาดไตร่ตรอง ให้ถูกต้องตามหลักการ
 และจุดหมายแล้ว อาจยังประโยชน์อันพึงประสงค์แก่ตนและบ้านเมืองได้
 ไม่มีจำกัด จึงเป็นการสมควรยิ่งที่แต่ละคนจะพยายามปฏิบัติฝึกฝน ให้
 สามารถใช้วิทยาการได้อย่างมีประสิทธิภาพ...

(จพ 58, 31 ต.ค. 2528)

...ผู้มีวิชาความรู้ย่อมตั้งใจปรารถนาจะมีอนาคตที่มั่นคงและรุ่งโรจน์ การ
 ทำงานสร้างอนาคตนั้นนอกจากจะต้องใช้วิชาความรู้ที่เจนจัดเป็นหลัก
 แล้ว บุคคลยังจำเป็นต้องอาศัยคุณสมบัติพิเศษอีกหลายด้าน เป็นเครื่อง
 อุดหนุนและส่งเสริมความรู้ของตนอย่างมากด้วย คุณสมบัติที่สำคัญข้อ
 แรก ก็จะต้องเป็นคนที่ทำตัวทำงานอย่างมีหลักการมีเหตุผล มีระเบียบ
 และมีความสุจริตเป็นธรรมชาติ ข้อสอง ต้องมีความเข้มแข็งอดทน มีความ

เพียรพยายามอย่างสูงและสม่ำเสมอ ทั้งในการทำงานและการสร้างสม
ความดี...

(จพ 67, 14 ก.ค. 2531)

2.2.3.1.3 พัฒนาด้วยเหตุผล หมายถึง ผู้พัฒนาประเทศต้องคำนึงถึงกฎ
แห่งเหตุผลว่าผลย่อมเกิดจากเหตุ หมายความว่า การกระทำย่อมก่อให้เกิดผลดีหรือผลเสีย ใช้เหตุผล
ในการบริหารงานเพื่อสร้างความเจริญแก่ตนเอง และจรรยาบรรณประเทศชาติจึงควรสังวรระวังใน
เหตุผลเสมอ ไม่ว่าในยามใดจะได้ไม่หลงทาง ไม่ผิดพลาดตกต่ำและควรเป็นเหตุผลตามความเป็น
จริงที่ผ่านการพิสูจน์เห็นจริง ด้วยความรอบคอบปราศจากอคติลำเอียง หรือหลงผิดตามอารมณ์
เหตุผล จึงเป็นประโยชน์โดยตรงในการพิจารณาแก้ไขปัญหาต่าง ๆ และเป็นพลังที่จะส่งเสริม
ความสามารถของบุคคลให้สูงขึ้น คือ สามารถทำงานที่ยากที่มีความสำคัญสูงได้ ดังความว่า

...ข้าพเจ้าอยากให้ทุกคนนึกถึงกฎแห่งเหตุผล ว่าผลเกิดขึ้นเพราะเหตุ คือ
การกระทำ และผลนั้นจะเป็นผลดีหรือผลเสีย ก็เพราะกระทำได้ดีหรือให้
เสีย ดังนั้นการที่จะทำงานใดให้บรรลุผลที่พึงประสงค์ จะต้องพิจารณาถึง
วิธีการที่เหมาะสมก่อนเป็นเบื้องต้น แล้วลงมือกระทำตามหลักแห่ง
เหตุผล ด้วยความตั้งใจจริงและด้วยความสุจริตงานของแต่ละคนจึงจะ
เป็นผลดี...

(จพ 20, 9 ก.ค. 2513)

...ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดที่เป็นอยู่แก่เราในวันนี้ ย่อมมีต้นเรื่องมาก่อน เช่น
ที่ท่านมีความรู้มีปัญญาอยู่ขณะนี้ก็เป็นเพราะได้ลงทุนลงแรงเล่าเรียนมา
ต้นเรื่องนั้นคือเหตุ สิ่งที่ได้รับคือผล และผลที่ท่านมีความรู้ขณะนี้จะ
เป็นเหตุให้เกิดผลอย่างอื่นต่อไปอีก...

(จพ 34, 8 ก.ค. 2519)

2.2.3.1.4 พัฒนาตามปณิธาน อย่างเคร่งครัด หมายถึง ต้องตั้งปณิธาน
อันเป็นอุดมคติในการทำงานให้บังเกิดผลสำเร็จและประโยชน์ อย่างแท้จริง รักษาอุดมคตินั้นไว้
อย่างหนักแน่นและต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดอย่ายอมให้กาลเวลาความเห็นแก่ตัวหรือ
สถานการณ์ใด ๆ มาทำลาย และควรไม่ประพฤติดูตามอุดมคติหรือหลักการหรือทวนอุดมคติจะเป็น
อุปสรรคต่อความสำเร็จสิ่งใดที่เห็นว่าถูกต้องและต้องทำถ้าไม่ทำจะ พาให้เกิดความท้อถอย

คุณธรรมทุกอย่างจะเสื่อมทรามลง ถ้าทำจะเป็นตัวอย่างชักนำให้ผู้มีความรู้สติปัญญาทั้งหลายมีกำลังใจและความเข้มแข็งที่จะปฏิบัติเช่นเดียวกัน ดังความว่า

...ท่านทั้งหลายได้ตั้งปณิธานเป็นอุดมคติไว้แล้ว ที่จะใช้วิชาความรู้ทำงานให้บังเกิดผลสำเร็จและประโยชน์อย่างแท้จริง เพื่อให้ประเทศชาติก้าวหน้ามั่นคง ท่านต้องรักษาอุดมคติของท่านนี้ไว้อย่างหนักแน่น...ท่านจะต้องมีความสำเร็จในชีวิตโดยไม่ต้องสงสัย...

(จพ 16, 20 มิ.ย. 2509)

...ความมุ่งมั่นของท่านนี้ แท้จริงคืออุดมคติที่ทำงานได้วางไว้ในชีวิต และเป็นพลังยิ่งใหญ่ที่จะส่งเสริมให้สามารถก้าวไปถึงความสำเร็จในกิจทุกสิ่ง เมื่อบัดนี้ทุกคนมีอุดมคติ แม้ความตั้งใจดีพร้อมแล้ว ต้องรักษาไว้ให้หนักแน่นมั่นคงต่อไป...

(จพ 18, 11 ก.ค. 2511)

2.2.3.1.5 พัฒนาโดยเห็นความสำคัญของผู้อื่น หมายถึง ผู้พัฒนาประเทศไม่อาจพัฒนาได้โดยลำพังตนเอง ขอให้คำนึงข้อนี้ให้มาก จึงควรพิจารณาเห็นความสำคัญของผู้อื่นให้รู้จักนับถือผู้อื่นให้ใช้เหตุผล และความร่วมมือกันในการบริหารงานทั้งปวง โดยแบ่งหน้าที่กันทำประโยชน์ให้แก่ชาติ ตามความถนัดและความสามารถ คนละส่วนละตอนเมื่อนำเอาส่วนตอนแต่ละคนนำมา รวมกันจึงจะสำเร็จเป็นงานที่สมบูรณ์ ดังความว่า

...ในการที่ท่านจะออกไปประกอบกิจการงานต่อไป ขอให้คำนึงถึงความจริงข้อนี้ให้มากพิจารณาให้เห็นความสำคัญของผู้อื่น ให้รู้จักนับถือผู้อื่น...เพื่อจักได้สามารถสร้างความเจริญให้แก่ตนเองและจรรโลงประเทศชาติของเราให้ดำรงมั่นคงอยู่ตลอดไป...

(จพ 21, 10 ก.ค. 2513)

...ท่านจะทำงานโดยลำพังตนเองไม่สำเร็จ ทุกคนที่ร่วมงานกันจำเป็นต้องพึ่งกันอาศัยกันและกันทั้งผู้มีความรู้ความสามารถสูง ทั้งผู้มีความรู้ความสามารถด้อยกว่า ถ้าบัณฑิตมีความคิดเห็นต่อภาระงานของตน

ดังนั้นก็จะสามารถดำเนินชีวิตและกิจการทุกอย่างให้ราบรื่นและมั่นคง จนบรรลุความสำเร็จพร้อมทั้งความเจริญก้าวหน้าได้ทุกอย่าง...

(จพ 37, 14 ก.ค. 2520)

2.2.3.2 พัฒนาด้านการปฏิบัติ พบ 3 ประเด็น ที่มีการปรากฏของคำ/ความและร้อยละที่เท่ากันทั้งหมดคือ (3/3.09) ดังนี้ **พัฒนาจากพื้นฐานเดิมและค่อยเป็นค่อยไป** พัฒนาอย่างมีเป้าหมายตามกรอบและขอบเขตที่กำหนดไว้ และ **พัฒนาอย่างเข้าใจตนและสถานการณ์** ดังนี้

2.2.3.2.1 พัฒนาจากพื้นฐานเดิมและค่อยเป็นค่อยไป หมายถึง ผู้พัฒนาต้องพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไปค่อยสร้างค่อยเสริมทีละเล็กทีละน้อย ทำไปพิจารณาไป และปรับปรุงไป เป็นการพัฒนาที่มุ่งสร้างความเจริญต่าง ๆ ที่เพิ่มพูนขึ้น แต่ยังคงรักษาพื้นฐานเดิมให้สมบูรณ์มั่นคงไปพร้อม ๆ กัน โดยจะต้องพัฒนาจากพื้นฐานเดิมที่มีอยู่ก่อน ดังความว่า

...การสร้างความสำเร็จก้าวหน้านี้ ควรอย่างยิ่งที่จะต้องค่อยสร้างค่อยเสริมทีละน้อยตามลำดับ ให้เป็นการทำไปพิจารณาไป และปรับปรุงไป ไม่ทำด้วยอาการเร่งรีบตามความหมาย ที่จะสร้างของใหม่เพื่อความแปลกใหม่...

(จพ 47, 11 ก.ค. 2523)

...การสร้างสรรค้้นนั้นมักเข้าใจกันโดยมากว่าเป็นการสร้างขึ้นใหม่ ทำขึ้นใหม่ นักวิชาการก็ดี นักปฏิบัติการก็ดีจึงมุ่งแต่จะสร้างจะทำสิ่งใหม่ของใหม่กัน โดยไม่ค่อยคำนึงถึงความเจริญที่มีอยู่ก่อนแล้ว ว่าแท้จริงคือพื้นฐานสำหรับจะให้สร้างเสริมสิ่งใหม่ต่อขึ้นไปนั่นเอง...ที่ถูกควรจะเข้าใจว่า การสร้างสรรค้ความเจริญก้าวหน้าทุกอย่างนั้นต้องเริ่มต้นที่การศึกษาพื้นฐานเดิมก่อน เมื่อได้ศึกษาทราบชัดถึงส่วนดีส่วนเสียแล้ว จึงรักษาส่วนที่ดีที่มีอยู่แล้วให้คงไว้ แล้วพยายามปรับปรุงสร้างเสริมด้วยหลักวิชาด้วยความคิดพิจารณา อันประกอบด้วยเหตุผลและความสุจริตจริงใจ ให้ค่อยเจริญงอกงามมั่นคงบริบูรณ์ยิ่งขึ้นไป ตามความเหมาะสม ตามกำลังความสามารถ และตามกำลังเศรษฐกิจที่มีอยู่...

(จพ 59, 1 พ.ย. 2528)

แนวทางการพัฒนาตามนัยดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่ามีขั้นตอนการพัฒนา ตามลำดับ คือ เริ่มจากการศึกษาพื้นฐานเดิมก่อน ต่อจากนั้นจึงสร้างเสริมจากพื้นฐานเดิมให้มั่นคงโดยรักษาส่วนดีที่มีอยู่แล้วให้คงไว้แล้วจึงแก้ไขส่วนเสีย และพัฒนาปรับปรุงสร้างเสริมให้ดีขึ้น

2.2.3.2.2 ต้องพัฒนาอย่างมีเป้าหมายตามกรอบและขอบเขตที่กำหนดไว้ หมายถึง ผู้พัฒนาต้องพัฒนาโดยการตั้งเป้าหมายขอบเขตและหลักการให้แน่นอน เพราะช่วยให้ปฏิบัติมุ่งเข้าสู่ผลสำเร็จ ทั้งยังต้องเข้าไปเฟ่งพินิจดูงานที่ทำให้ละเอียดรอบด้านให้ชัดเจนถึงเนื้อหา ความมุ่งหมาย ตลอดจนภูมิหน้าภูมิหลัง และองค์ประกอบต่าง ๆ อย่างถี่ถ้วน เพราะการพัฒนางานร่วมกันเป็นสังคมจำเป็นต้องมีกฎระเบียบให้ทุกคนถือปฏิบัติเช่นเดียวกับการเล่นดนตรีที่ต้องเทียบเสียงให้รู้ที่สูงที่ต่ำแล้วจะต้องอยู่ในกรอบ คือทางเพลงท่วงทำนองและจังหวะอย่างเคร่งครัด กฎระเบียบจึงเป็นเครื่องกำกับประคับประคองให้งานดำเนินไปอย่างราบรื่นและประสบความสำเร็จอย่างรวดเร็วและถูกต้อง ดังความว่า

...การทำงานใดๆ ไม่ว่าจะใหญ่หรือเล็ก ควรอย่างยิ่งที่จะตั้งเป้าหมายขอบเขต และหลักการไว้ให้แน่นอนเพราะจะช่วยให้สามารถปฏิบัติมุ่งเข้าสู่ผลสำเร็จได้โดยตรง และถูกต้องพอเหมาะพอดี เป็นการป้องกันและขจัดความล่าช้า...

(จพ 65, 17 ก.ค. 2530)

...นอกจากจะต้องใช้หลักวิชาเป็นเครื่องวินิจฉัยและปฏิบัติโดยเคร่งครัดแล้ว ยังต้องเข้าไปเฟ่งพินิจดูงานที่ทำโดยละเอียดรอบด้าน ให้จนเห็นชัดถึงเนื้อหา ขอบเขต ความมุ่งหมาย ตลอดจนภูมิหน้าภูมิหลัง และองค์ประกอบต่าง ๆ อย่างถี่ถ้วนด้วย...

(จพ 65, 17 ก.ค. 2530)

แนวทางการพัฒนาตามนัยดังกล่าว ซึ่งให้เห็นว่า การพัฒนาโดยตั้งเป้าหมายขอบเขตและหลักการให้แน่นอนชัดเจนนั้นจะช่วยให้การพัฒนามุ่งผลสำเร็จได้โดยตรง ถูกต้องพอเหมาะพอดี ทั้งนี้เพราะเป้าหมายขอบเขตและหลักการเป็นประดุกกฎระเบียบที่คอยกำกับประคับประคองในการปฏิบัติการพัฒนาดำเนินไปอย่างราบรื่นสำเร็จได้อย่างรวดเร็วและถูกต้อง

2.2.3.2.3 ต้องพัฒนาด้วยการเข้าใจตนเองและเข้าใจสถานการณ์ หมายถึง ผู้พัฒนาต้องพัฒนาตามความรู้ ความสามารถและความถนัด เมื่อจะพัฒนาสิ่งใดจึงควรต้อง รู้จัก ประมาณตน อีกทั้งต้องประมาณสถานการณ์ให้ได้ว่าอนาคตจะเป็นอย่างไรและจะเกิดอะไร และเมื่อใดจะได้กำหนดวิธีการแก้ไขป้องกันได้ถูกต้องกับปัญหาและสภาพพื้นที่ ยิ่งประมาณ สถานการณ์ได้ถูกต้องเพียงใด ก็จะทำให้การพัฒนางานสำเร็จสมบูรณ์ได้ประโยชน์คุ้มค่า ดังความว่า

...การที่บุคคลจะทำการสิ่งใดให้สำเร็จผลได้มากน้อยเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับศักยภาพที่มีอยู่ในตัวเองเป็นสำคัญ. ข้อนี้อธิบายได้ว่า คนเราแต่ละคนย่อมมีความรู้ ความสามารถ และความถนัด แตกต่างกันไป สูงต่ำไม่เท่ากัน. ดังนั้น เมื่อจะทำการสิ่งใดจึงควรต้องรู้จักประมาณตน ก็ต้องรู้ว่าตนมีภูมิปัญญาและความสามารถด้านไหน เพียงใด และควรจะทำงานด้านไหน อย่างไร...

(จพ 94, 16 ก.ค. 2541)

... การรู้จักประมาณสถานการณ์ ได้แก่การรู้จักพิจารณาสถานการณ์ที่เกิดขึ้นให้เห็นชัดถึงความเป็นมาและที่เป็นอยู่ แล้วคาดว่าจะเป็นไปอย่างไรในอนาคต...เมื่อรู้สถานการณ์ที่เป็นมาและที่เป็นอยู่แน่ชัด ก็ควรประมาณสถานการณ์ได้ว่าในอนาคตจะเป็นอย่างไร และจะเกิดขึ้นอีกเมื่อใด การแก้ไขป้องกันก็จะสามารถกำหนดวิธีการได้ถูกต้องตรงกับปัญหา และสภาพพื้นที่...

(จพ 95, 17 ก.ค. 2541)

แนวทางการพัฒนาตามนัยจากพระบรมราโชวาทดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาสิ่งใดให้สำเร็จผลนั้นขึ้นอยู่กับศักยภาพของผู้พัฒนาเองด้วย ทั้งในแง่ของความรู้ ความสามารถ และความถนัด ซึ่งก็ควรจะต้องมีการประเมินตนเอง นอกจากการพัฒนาที่ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านองค์ประกอบของผู้พัฒนาเองแล้ว ปัจจัยด้านสถานการณ์ภายนอกเอง ผู้ปฏิบัติการพัฒนาต้องประเมินให้ได้ด้วย เพื่อจะได้รู้เท่าทันในสถานการณ์และหาทางแก้ไขป้องกันได้ทันท่วงที อันจะทำให้งานการพัฒนาสำเร็จสมบูรณ์ได้ประโยชน์คุ้มค่า

2.2.4 เป้าหมายการพัฒนา

ในงานวิจัยนี้ หมายถึง แนวพระราชดำริอันเป็นสาระต่อการพัฒนา ใน 2 ประเด็นสำคัญ การพัฒนาคน ซึ่งหมายถึง ตัวของบัณฑิตเอง และการพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ ซึ่งเป็นหน้าที่ของบัณฑิตที่ได้รับการคาดหวังจากสังคม ดังมีสาระสำคัญ ดังนี้

2.2.4.1 การพัฒนาคน พระบรมราโชวาททั้ง 97 องค์ แสดงสาระสำคัญว่า จะต้องมีการพัฒนาคนในภาพรวม 2 ประเด็น เรียงลำดับการปรากฏของคำ/ความและร้อยละจากมากไปหาน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ท้ายข้อความ คือ การพัฒนาคนในด้านคุณธรรมจริยธรรม (83/85.56) และด้านการศึกษา ความรู้หรือปัญญา (65/67.01) ดังตัวอย่างข้อความที่ว่า

2.2.4.1.1 ด้านคุณธรรมจริยธรรม

... ผู้ที่ควรแก่นามว่า บัณฑิต นอกจากความรู้ ความสามารถแล้ว ยังต้องเป็นผู้ที่มีจิตใจสูง มีศีลธรรม อุดม ประพฤติในสิ่งที่ชอบจะได้เป็นกำลัง และคุณประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง...

(จพ 2, 26 มี.ย. 2494)

...จงได้ฟังถึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมด้วย ไม่ว่าท่านจะรับราชการหรือดำเนินอาชีพเป็นส่วนตัว การใช้ความรู้ที่ได้ศึกษาจากมหาวิทยาลัยนี้ด้วยความซื่อตรงสุจริต จะเป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองของเราได้มาก...

(จพ 3, 30 ธ.ค. 2497)

2.2.4.1.2 ด้านการศึกษา ความรู้หรือปัญญา

...วิชาความรู้ที่มีอยู่กับตัวนั้นจะเกิดประโยชน์ได้ก็ต่อเมื่อรู้จักประสานงาน คือรู้จักติดต่อกับผู้อื่นกับบัณฑิตด้วยกัน กับผู้ที่ทำงานอยู่ก่อน และช่วยเหลือผู้ที่จะมาภายหลังด้วย ก็จะช่วยให้สามารถทำงานด้วยกันได้โดยราบรื่น บังเกิดผลดีแก่ประเทศชาติเป็นส่วนรวม...

(จพ 14, 2 ก.ค. 2507)

... ถ้าท่านหมั่นศึกษาค้นคว้าวิชาการให้มีความรู้ความสามารถเหมาะสมแก่กาลสมัย ก็เป็นการได้ทดแทนคุณครูบาอาจารย์ และในประการสุดท้าย

ถ้าท่านตั้งใจทำงานทุกอย่าง โดยถือประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนตัวแล้ว...

(จพ 16, 26 ธ.ค. 2511)

2.2.4.2 การพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ พระบรมราโชวาททั้ง 97 องค์ พบแนวพระราชดำริด้านการพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ ในการปรากฏของคำ/ความและร้อยละ 65/67.01 ดังตัวอย่างข้อความที่ว่า

...ท่านต้องใช้ความรู้ ความคิด และความสุจริตปฏิบัติหน้าที่เป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติต่อไป...

(จพ 5, 7 ก.ค. 2498)

...วิชาความรู้ที่มีอยู่กับตัวนั้นจะเกิดประโยชน์ได้ก็ต่อเมื่อรู้จักประสานงาน คือรู้จักติดต่อกับผู้อื่นกับบัณฑิตด้วยกัน กับผู้ที่ทำงานอยู่ก่อน และช่วยเหลือผู้ที่จะมาภายหลังด้วย ก็จะช่วยให้สามารถทำงานด้วยกันได้โดยราบรื่น บังเกิดผลดีแก่ประเทศชาติเป็นส่วนรวม...

(จพ 14, 2 ก.ค. 2507)

แนวพระราชดำริด้านเป้าหมายการพัฒนาตน และการพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ นั้นมีลักษณะเป็นองค์รวม เช่นเดียวกับแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่มั่นคงยั่งยืนและแนวทางการพัฒนาด้านการปฏิบัติ กล่าวคือ การพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมก็ต้องพัฒนามนุษย์อย่างรอบด้าน ทั้งในแง่ของความรู้ สติปัญญา และคุณธรรมจริยธรรมไปพร้อม ๆ กัน อันจะทำให้มนุษย์มีพฤติกรรมแสดงออกทั้งทางด้านการปฏิบัติ และความรู้สำนึกคิดดีงามไปด้วย และเมื่อพัฒนามนุษย์โดยสมบูรณ์แล้ว มนุษย์ก็จะไปพัฒนาสังคม ประเทศชาติต่อไป โดยเฉพาะมนุษย์ที่ได้ชื่อว่า เป็น “บัณฑิต” ที่ได้รับการคาดหวังจากสังคมว่าเป็นผู้มีการศึกษาสูง และความประพฤติที่ดีงามแล้ว ดังจะเห็นได้จากการพัฒนาตนในส่วนที่เป็นคุณธรรมจริยธรรม ปรากฏในการปรากฏของคำ/ความสูงสุด คือสูงมากกว่าการพัฒนาตนด้านการศึกษา ความรู้สติปัญญา อาจกล่าวได้ว่าแนวคิดการพัฒนาคนให้ “คุณธรรมนำความรู้” ในพระบรมราโชวาทนั้นมีมาก่อนนวัตกรรมหรือรูปแบบการจัดการเรียนการสอนจาก “ความรู้คู่คุณธรรม” มาเป็น “คุณธรรมนำความรู้” ของหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการศึกษาของไทยเสียอีก

3. การวิเคราะห์แนวพระราชดำริต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

จากการวิเคราะห์แนวพระราชดำริ เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จำนวน 53 องค์ พบประเด็นที่น่าสนใจ คือ

3.1 จากการตระหนักรู้

การวิเคราะห์พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จำนวน 53 องค์ พบประเด็นภาพรวมที่สะท้อนความเป็นผู้ตระหนักรู้ 3 ประเด็น เรียงลำดับการปรากฏของคำ/ความ และร้อยละ จากมากไปหาน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ทำข้อความ คือ ตระหนักรู้ว่า การสำเร็จการศึกษาจนได้รับปริญญา นั้น เป็นสิ่งที่น่าชื่นชมยินดียิ่ง (49/93.45) ตระหนักรู้ว่าเป็นผู้สำเร็จการศึกษาสูงระดับนี้ ถือว่าเป็นผู้มีเกียรติ (45/84.90) และตระหนักรู้ว่าจะต้องใช้ความรู้ที่ได้ศึกษามาไปบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาติ (30/57.69) ดังนี้

3.1.1 น่าชื่นชมยินดี

...ข้าพเจ้าขอแสดงความยินดี แก่บรรดาท่านที่ได้สำเร็จการศึกษา...

(มธ 3, 30 ธ.ค. 2497)

...ขอแสดงความยินดีด้วย กับทุก ๆ ท่าน ที่ประสบความสำเร็จในการศึกษา...

(มธ 4, 28 พ.ย. 2498)

การตระหนักรู้ว่า การสำเร็จการศึกษาจนได้รับปริญญา นั้น เป็นสิ่งที่น่าชื่นชมยินดียิ่ง โดยพบในการปรากฏของคำ/ความและร้อยละสูงสุด เป็นการแสดงให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของการศึกษา เพราะการชื่นชมยินดีแห่งความสำเร็จครั้งนี้ เป็นความพยายามที่ทำให้ยากกว่าจะประสบความสำเร็จ

3.1.2 มีเกียรติ

...และขอแสดงความยินดีแก่บรรดาผู้สำเร็จการศึกษาจนได้รับเกียรติจากสถานศึกษาชั้นสูงแห่งนี้...

(มธ 5, 29 พ.ย. 2499)

...ทั้งขอแสดงความยินดีด้วยกับบรรดาท่านที่ได้รับเกียรติเทิดทูนคุณวุฒิ และวิถฐานะจากมหาวิทยาลัยในวันนี้ทุก ๆ ท่าน...

(มธ 6, 21 พ.ย. 2500)

การตระหนักรู้ในลำดับต่อมา คือ ตระหนักรู้ว่าเป็นผู้สำเร็จการศึกษาสูงระดับนี้ ถือว่าเป็นผู้มีเกียรติ และตระหนักรู้ว่าจะต้องใช้ความรู้ที่ได้ศึกษามาไปบำเพ็ญประโยชน์ แก่สังคมและประเทศชาติ

3.1.3 บำเพ็ญประโยชน์และใช้ความรู้ที่ได้ศึกษาให้เป็นประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาติ

...คนเรานั้นย่อมต้องมีภาระรับผิดชอบต่อตนเองต่อวงศ์ตระกูล และต่อประเทศชาติ ในฐานะพลเมืองดี ฉะนั้น สำหรับผู้ที่สำเร็จการศึกษาไปนี้ ขอให้ใช้วิชาความรู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาให้เกิดประโยชน์แก่ตนและแก่ส่วนรวมยิ่งขึ้นตลอดไป...

(มธ 7, 27 พ.ย. 2501)

...การที่จะใช้ความรู้ในการประกอบอาชีพต่อไปข้างหน้า ควรนึกถึงเกียรติและความซื่อตรงเพื่อประโยชน์ส่วนรวมให้มาก บ้านเมืองจะเจริญรุ่งเรือง...

(มธ 8, 28 ม.ค. 2503)

จากการตระหนักรู้ ทั้ง 3 ประเด็น ด้วยการสั่งสอนแนะนำ และตักเตือนในลักษณะของการเน้นย้ำเช่นนี้ นับเป็นการกระตุ้นเตือนให้เกิดสำนึกตระหนักในบทบาทความสำคัญ และหน้าที่ของบัณฑิตผู้ที่จะออกไปพัฒนาประเทศชาติและสังคมต่อไป

3.2 สู่การพัฒนา

ในหัวข้อนี้แบ่งเป็น 4 ประเด็น คือ นิยามการพัฒนา แนวคิดการพัฒนา วิธีการพัฒนา และเป้าหมายการพัฒนา

3.2.1 นิยามการพัฒนา

พระบรมราโชวาทที่พระราชทานให้แก่บัณฑิตของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ใช้คำที่มีความหมายไปในแนวทางเดียวกับคำ “พัฒนา” เรียงลำดับการปรากฏของคำ/ความและร้อยลละ จากมากไปหาน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ท้ายข้อความ ดังนี้ ความเจริญ (47/88.67)

ความก้าวหน้า (43/81.13) ความรุ่งเรือง/รุ่งโรจน์ (28/52.83) และ วิวัฒนา/วัฒนา (5/9.43) ดังปรากฏในข้อความ คือ

3.2.1.1 ความเจริญ

...บรรดาผู้สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรของมหาวิทยาลัย ก็เปรียบเหมือนได้บุญแจ่มที่จะไขไปสู่ชีวิตที่เจริญต่อไปในวันข้างหน้า...

(มธ 10, 18 ก.ย. 2504)

...ความรู้กับดวงประทีปเปรียบกันได้หลายทาง ดวงประทีปเป็นไฟที่ส่องแสงเพื่อนำทางไป ถ้าใช้ไฟนี้ส่องในทางที่ถูก ก็จะไปถึงจุดหมายปลายทางได้โดยสะดวกเรียบร้อย...ความรู้เป็นแสงสว่างที่จะนำเราไปสู่ความเจริญ...

(มธ 11, 25 ต.ค. 2505)

...วิชาความรู้ นั้น ถ้าใช้ในทางดีด้วยความรู้เท่ากันก็จะช่วยป้องกันประเทศชาติให้พ้นภัยอันตรายจากศัตรู และสามารถช่วยการพัฒนาบ้านเมืองให้ทันกับความเจริญของโลกในปัจจุบัน...

(มธ 13, 10 ส.ค. 2507)

3.2.1.2 ความเจริญ

...การตั้งและปรับปรุงหลักสูตรใหม่ เพื่อให้ทันกับความก้าวหน้าทางวิชาการนั้น เป็นการสมควรยิ่งเพราะเราจำเป็นต้องใช้วิชาการในการพัฒนาบ้านเมืองของเราอย่างมาก...

(มธ 17, 18 ธ.ค. 2512)

3.2.1.3 รุ่งเรือง/รุ่งโรจน์

...เมื่อท่านได้รำลึกและใคร่ครวญอยู่เสมอในทางที่จะนำปัญญา คือความรู้ กอปรด้วยความสามารถออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่นอย่างมากที่สุดเป็นหน้าที่ประจำวันแล้ว จักบังเกิดผลานิสงส์นำความรุ่งเรืองมาสู่ประเทศชาติอย่างแน่นอน...

(มธ 5, 29 พ.ย. 2499)

...การใช้ความรู้ในการประกอบอาชีพต่อไปข้างหน้า ควรนึกถึง
เกียรติและความซื่อตรงเพื่อประโยชน์ส่วนรวมให้มาก บ้านเมือง
จะเจริญรุ่งเรือง...

(มธ 8, 28 ม.ค. 2503)

3.2.1.4 มั่นคง/ยั่งยืน

...บัณฑิตผู้ผ่านการศึกษาระดับสูงมาแล้ว ย่อมมุ่งหวังจะได้ทำ
การทำงานที่สำคัญเป็นแก่นสาร เพื่อสร้างสรรค์ผลงานให้เป็นประโยชน์
เป็นความเจริญมั่นคงแก่ชาติบ้านเมืองและตนเองต่อไป...

(มธ 47, 30 ก.ค. 2535)

...บัณฑิตทั้งหลายได้สำเร็จการศึกษาสมความตั้งใจแล้ว ต่อไป ก็ถึงคราว
ที่จะต้องทำงานสร้างตัว และสร้างความเจริญมั่นคงให้แก่สังคม
ส่วนรวม...

(มธ 48, 29 ก.ค. 2536)

...ขอให้บัณฑิตใหม่ประสบความสำเร็จในชีวิต มีความเจริญ
ยั่งยืนในหน้าที่การงาน...

(มธ 52, 30 ก.ค. 2541)

3.2.1.5 วิวัฒนาการ

...การคิดได้ดั้น มิใช่การคิดได้ด้วยลูกคิดหรือด้วยสมองกล เพราะถึง
โลกเราในปัจจุบันจะวิวัฒนาการไปมากเพียงใด...

(มธ 51, 1 ส.ค. 2539)

...พร้อมกันนั้นก็ต้องพยายามเรียนรู้ถึงวิทยาการสาขาอื่นๆตลอดจน
ความรู้รอบตัวเกี่ยวกับสถานะและวิวัฒนาการของบ้านเมือง...

(มธ 52, 30 ก.ค. 2541)

นิยามการพัฒนา ในพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิต มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ ยังคงเป็นนิยามที่สอดคล้องและเป็นไปในแนวเดียวกันของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยเฉพาะนิยามในการปรากฏของคำ/ความและร้อยละในอันดับสูงสุด คือ “ความเจริญ” และที่รองลงมา คือ “ความก้าวหน้า”

3.2.2 แนวคิดการพัฒนา

พระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวถึงแนวคิดการพัฒนา แบ่งเป็น 2 ประเด็นหลัก คือ

3.2.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ ซึ่งมี 2 ประเด็นย่อยที่มีความสำคัญทั้งสองประเด็น ยังมีความสัมพันธ์อันแนบแน่นกันด้วย แนวคิดดังกล่าว เรียงลำดับการปรากฏของคำ/ความ และร้อยละจากมากไปน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ท้ายข้อความ คือ การนำสรรพวิชาความรู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง (33/62.26) และสรรพวิชา/ความรู้ที่นำไปพัฒนาชาติบ้านเมืองต้องมีคุณธรรมด้านความซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม วิริยะบากบั่น มีวินัย รับผิดชอบ รอบคอบ และสามัคคีร่วมด้วย (29/54.71) ดังความตามลำดับ ดังนี้

3.2.2.1.1 การนำสรรพวิชาความรู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง

...สถานศึกษาแห่งนี้ได้พยายามปรับปรุงกิจการเพื่อประสาทคุณธรรมและความรู้ตามสาขาต่างๆ แก่นักศึกษาเป็นลำดับ จนได้ผลิตบัณฑิตมหาบัณฑิต และผู้สำเร็จการศึกษามาแล้วเป็นจำนวนมาก ชาติบ้านเมืองจะดำเนินไปด้วยดีได้ย่อมต้องอาศัยผู้รอบรู้ในสรรพวิทยาการและมีศีลธรรมเป็นกำลังสำคัญ...

(มธ 1, 29 พ.ศ. 2493)

...ในการใช้วิชาความรู้ดำเนินอาชีพต่อไปข้างหน้า ควรคำนึงถึงเกียรติแห่งวิชาชีพนั้นๆ ให้มาก จึงได้พึงเล็งถึงประโยชน์ของส่วนรวมด้วย... การใช้ความรู้ที่ได้ศึกษาจากมหาวิทยาลัยนี้ ด้วยความซื่อตรงสุจริต จะเป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองของเราได้มาก...

(มธ 3, 30 ศ.ศ. 2497)

3.2.2.1.2 สรรพวิชา/ความรู้ที่นำไปพัฒนาชาติบ้านเมืองต้องมีคุณธรรมด้านความซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม วิริยะบากบั่น มีวินัย รับผิดชอบ รอบคอบ และสามัคคีร่วมด้วย

...การใช้วิชาความรู้ประกอบอาชีพไม่ว่าอย่างใด ข้าพเจ้าใคร่ขอให้ท่านทั้งหลายจงมั่นอยู่ในความซื่อสัตย์สุจริต ถือเอาประโยชน์ส่วนรวมเป็น

ที่ตั้ง เพราะคุณธรรมอันนี้เป็นมูลฐานอันสำคัญที่จะยังความเจริญและความ เป็นปึกแผ่นแก่สังคม...

(มธ 2, 23 พ.ศ. 2496)

...การใช้ความรู้ในการประกอบอาชีพต่อไปข้างหน้า ควรนึกถึงเกียรติ และความซื่อตรงเพื่อประโยชน์ส่วนรวมให้มาก...

(มธ 8, 28 ม.ศ. 2503)

จะเห็นได้ว่า พระบรมราชาบาทของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้เน้นย้ำแนวคิดการพัฒนาเกี่ยวกับการศึกษาว่า การพัฒนาใด ๆ นั้น จำเป็นต้องใช้เครื่องมืออันสำคัญยิ่ง คือ “การศึกษา” หรือ “ความรู้” ซึ่งโดยนัยก็คือ “ปัญญา” แต่เครื่องมือนี้จะใช้ตามลำพังหาได้ไม่ จะต้องถูกกำกับด้วย “คุณธรรม” หรือมีฐานรองรับอันแข็งแกร่ง คือ “คุณธรรม” นั่นเอง

3.2.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ ซึ่งมี 2 ประเด็นย่อยที่มีความสำคัญทั้งสองประเด็น ยังมีความสัมพันธ์อันแนบแน่นกันด้วย แนวคิดดังกล่าว เรียงลำดับการปรากฏของ คำ/ความ และร้อยละจากมากไปน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ทำข้อความ คือ การนำสรรพวิชาความรู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง (33/62.26) และ สรรพวิชา/ความรู้ ที่นำไปพัฒนาชาติบ้านเมืองต้องมีคุณธรรมด้านความซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม วิริยะบากบั่น มีวินัย รับผิดชอบ รอบคอบ และสามัคคีร่วมด้วย (29/54.71) ดังความตามลำดับ ดังนี้

3.2.2.1.1 การนำสรรพวิชาความรู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง

...สถานศึกษาแห่งนี้ได้พยายามปรับปรุงกิจการเพื่อประสาทคุณธรรมและความรู้ตามสาขาต่างๆ แก่นักศึกษาเป็นลำดับ จนได้ผลิตบัณฑิต มหาบัณฑิต และผู้สำเร็จการศึกษามาแล้วเป็นจำนวนมาก ชาติบ้านเมือง จะดำเนินไปด้วยดีได้ย่อมต้องอาศัยผู้รอบรู้ในสรรพวิทยาการและมีศีลธรรมเป็นกำลังสำคัญ...

(มธ 1, 29 พ.ศ. 2493)

...ในการใช้วิชาความรู้ดำเนินอาชีพต่อไปข้างหน้า ควรคำนึงถึงเกียรติแห่งวิชาชีพนั้นๆ ให้มาก จึงได้พึงถึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมด้วย...

การใช้ความรู้ที่ได้ศึกษาจากมหาวิทยาลัยนี้ ด้วยความซื่อตรงสุจริต จะเป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองของเราได้มาก...

(มธ 3, 30 ธ.ค. 2497)

3.2.2.1.2 สรรพวิชา/ความรู้ที่นำไปพัฒนาชาติบ้านเมืองต้องมีคุณธรรมด้าน
ความซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม วิริยะบากบั่น มีวินัย รับผิดชอบ รอบคอบ และสามัคคีร่วมด้วย

...การใช้วิชาความรู้ประกอบอาชีพไม่ว่าอย่างใด ข้าพเจ้าใคร่ขอให้ท่าน
ทั้งหลายจงมั่นอยู่ในความซื่อสัตย์สุจริต ถือเอาประโยชน์ส่วนรวมเป็น
ที่ตั้ง เพราะคุณธรรมอันนี้เป็นมูลฐานอันสำคัญที่จะยังความเจริญและ
ความเป็นปึกแผ่นแก่สังคม...

(มธ 2, 23 พ.ค. 2496)

...การที่จะใช้ความรู้ในการประกอบอาชีพต่อไปข้างหน้า ควรนึกถึงเกียรติ
และความซื่อตรงเพื่อประโยชน์ส่วนรวมให้มาก...

(มธ 8, 28 ม.ค. 2503)

จะเห็นได้ว่า พระบรมราชาบาทของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้เน้นย้ำแนวคิดการ
พัฒนาเกี่ยวกับการศึกษาว่า การพัฒนาใด ๆ นั้น จำเป็นต้องใช้เครื่องมืออันสำคัญยิ่ง คือ “การศึกษา”
หรือ “ความรู้” ซึ่งโดยนัยก็คือ “ปัญญา” แต่เครื่องมือนี้จะใช้ตามลำพังหาได้ไม่ จะต้องถูกกำกับ
ด้วย “คุณธรรม” หรือมีฐานรองรับอันแข็งแกร่ง คือ “คุณธรรม” นั่นเอง

3.2.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา เป็นการกล่าวถึง “การพัฒนา” ในประเด็นต่าง ๆ
5 ประเด็น เรียงลำดับการปรากฏของคำ/ความและร้อยละจากมากไปหาน้อย ดังปรากฏใน
เครื่องหมาย (/) ท้ายข้อความ ตามลำดับ ดังนี้ การพัฒนาเพื่อนำไปสู่การพึ่งพาตนเอง และความ
มั่นคงยั่งยืนอย่างแท้จริง ด้วยความตั้งใจใช้ความรู้ ปัญญา ในการวินิจฉัยถึงความเสื่อมและความ
เจริญ (34/64.15) การพัฒนาเริ่มที่การตั้งเป้าหมายอันเป็นอุดมคติที่จะใช้ความรู้ ความสามารถ ให้
เป็นประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม และชาติบ้านเมือง (26/49.05) การพัฒนาด้วยหน้าที่และความ
รับผิดชอบ (10/18.86) การพัฒนาด้วยความรู้และศีลธรรม (5/9.43) และการพัฒนาแบบองค์รวม
(2/3.77) ดังนี้

3.2.2.2.1 การพัฒนาเพื่อนำไปสู่การพึ่งพาตนเอง และความมั่นคงยั่งยืน
 อย่างแท้จริง ด้วยความตั้งใจใช้ความรู้ ปัญญา ในการวินิจฉัยถึงความเสื่อมและความเจริญ เป็น
 แนวความคิดการพัฒนาที่ให้ความสำคัญและคุณค่าของหลักวิชาหรือปัญญาที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมา
 ไปพัฒนาสังคมโดยต้องพิจารณาถึงถึงความเหมาะสม ความเสื่อม ความเจริญ ซึ่งการพัฒนา
 ดังกล่าวจะนำไปสู่การพึ่งตนเองและการพัฒนาอย่างยั่งยืนมั่นคง ดังความที่ว่า

...ผู้ที่สำเร็จการศึกษาชั้นสูงเช่นท่านทั้งหลาย เป็นผู้มีส่วนบริหารประเทศ
 ทั้งในวันนี้วันหน้าด้วยกันทุกคน จึงต้องรู้จักและต้องสามารถพึ่งตนเอง
 มิฉะนั้นประเทศชาติอาจเป็นอันตรายไปได้เพราะการบริหารงานของ
 ท่าน การพึ่งตนเองนั้นขึ้นอยู่กับคุณสมบัติประจำตัวบุคคลสองอย่าง คือ
 ความสามารถนำวิชาการที่ได้ศึกษา มาใช้ในการปฏิบัติงานประการหนึ่ง
 ความฉลาด ที่จะวินิจฉัยให้เห็นทางเสื่อมทางเจริญ พร้อมทั้งทางที่จะให้
 พ้นความเสื่อม ดำเนินไปให้ถึงความเจริญ อีกประการหนึ่ง...

(มธ 17, 18 ธ.ค. 2512)

...ทุกคนได้ศึกษาเล่าเรียนจนมีวิชา มีสติปัญญาถึงเพียงนี้แล้วควรที่จะได้
 ตั้งใจใช้ความรู้ความสามารถประกอบการงานให้เป็นแก่นสาร และเป็น
 ผลอันยั่งยืน จะต้องนำพลังความรู้ความสามารถนั้นมาใช้ เพื่อสร้างความ
 เป็นปึกแผ่นมั่นคง และความเจริญรุ่งเรืองแก่ชาติบ้านเมืองของเรา...

(มธ 18, 5 ส.ค. 2513)

3.2.2.2.2 การพัฒนาเริ่มที่การตั้งเป้าหมายอันเป็นอุดมคติที่จะใช้ความรู้
 ความสามารถ ให้เป็นประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม และชาติบ้านเมือง แนวคิดการพัฒนาประเด็นนี้
 สอดคล้องต้องกันกับแนวคิดแรก ที่ใช้หลักวิชา หลักปัญญา หรือความรู้ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่
 พึ่งตนเองอย่างมั่นคงยั่งยืน แนวคิดประเด็นที่สอง คือ เริ่มต้นที่การตั้งเป้าหมายอันเป็นอุดมคติ หรือ
 แนวคิดอันสมบูรณ์สูง ที่จะต้องตั้งมั่นว่าจะพัฒนาใด ๆ ก็ตามต้องเริ่มที่ การใช้ความรู้ความสามารถ
 เป็นแก่นหรือแกนของการพัฒนา ซึ่งจะทำให้การพัฒนาถูกหลัก และถูกต้องได้ประสิทธิผล ทั้งยัง
 มุ่งการพัฒนาเพื่อเกื้อกูลชาติบ้านเมืองหรือสังคมเป็นสำคัญ ดังนี้

...ในส่วนนักศึกษาที่สำเร็จการศึกษา...ใช้ความรู้ที่ได้รับมาให้เป็น
 ประโยชน์แก่สังคมและชาติบ้านเมือง... มนุษย์เราย่อมปรารถนาจะ

ประสบแต่สิ่งที่ดีงามเจริญตาเจริญใจ จึงควรจะได้มีอุดมคติด้วยกัน
ทั้งนั้น แต่หากควรเป็นไปในทางไม่ก่อความเบียดเบียนแก่ผู้อื่น โดย
เฟื่องถึงประโยชน์สุขของผู้อื่นหรือส่วนรวม...

(มธ 6, 21 พ.ย. 2500)

...บัณฑิตผู้กำลังจะออกไปร่วมงานของชาติ จึงน่าจะคิดหาวิธีการ
สร้างสรรค์ที่แยกขายสมเหตุผลกว่านั้น ทุกวันนี้ งานสำคัญๆ ด้านต่างๆ ก็
มีโครงการที่ดำเนินต่อเนื่องกันอยู่แล้ว ผู้มีความรู้ความสามารถที่จะ
ทำงานก็มีอยู่มากพอสมควร ถ้าท่านจะเข้าไปเสริมกำลังให้แน่นหนา
ยิ่งขึ้น ด้วยความตั้งใจบริสุทธิ์ใจ ด้วยเหตุผลสติปัญญา และด้วยอุดมคติ
อันสูง ก็จะเป็นประโยชน์แก่การจรรโลงประเทศชาติได้อย่างแน่นอน...

(มธ 23, 18 ส.ค. 2515)

3.2.2.3 การพัฒนาด้วยหน้าที่และความรับผิดชอบ “หน้าที่” หมายถึง
“กิจที่ต้องทำด้วยความรับผิดชอบ” ส่วน “ความรับผิดชอบ” หมายถึง การยอมรับผลทั้งดีและไม่ดี
ในกิจการที่ตนได้ทำลงไป หรือที่อยู่ในความดูแลของตน **ความรับผิดชอบ** จึงเป็นคุณธรรมอัน
สำคัญของผู้พัฒนาที่ต้องสำนึกตระหนักกว่าตนมี “หน้าที่” หรือกิจที่จะต้องทำ นั่นคือ การตั้งอุดมคติ
ที่จะใช้ความรู้หรือปัญญา เพื่อพัฒนาประเทศชาติบ้านเมือง หรือส่วนรวมให้มั่นคงยั่งยืนและ
พึ่งตนเองได้ ดังนี้ คือ

...ท่านทั้งหลายคงจะตระหนักอยู่แล้วว่า คนเรานั้นย่อมต้องมีภาระ
รับผิดชอบต่อตนเองต่อวงศ์ตระกูล และต่อประเทศชาติ ในฐานะพลเมือง
ดี ฉะนั้น สำหรับผู้ที่สำเร็จการศึกษาไปนี้ ขอให้ใช้วิชาความรู้ที่ได้ศึกษา
เล่าเรียนมาให้เกิดประโยชน์แก่ตนและแก่ส่วนรวมยิ่งขึ้นตลอดไป...

(มธ 7, 27 พ.ย. 2501)

...บัณฑิตจึงมีหน้าที่ผูกพันและความรับผิดชอบเกิดขึ้น ที่จะต้องประพฤติ
ปฏิบัติตนและปฏิบัติงานให้สมควรแก่วิถีสถานะ ทั้งให้ตรงตามสังคัลยา
ที่กล่าวปฏิญาณแล้วนั้น ด้วยหมายความว่าแต่ละคนจะต้องสร้าง
ความสำเร็จให้แก่ตนเองให้สมบูรณ์ ทั้งด้านงานอาชีพ ทั้งด้านเกียรติคุณ
ความดี และด้านบำเพ็ญประโยชน์แก่กุลส่วนรวมและชาติบ้านเมือง...

(มธ 44, 27 ก.ค. 2532)

3.2.2.2.4 การพัฒนาด้วยความรู้และศีลธรรม การพัฒนาด้วยความรู้นั้นเป็นการตั้งเป้าหมายไว้เป็นอุดมคติหรือความดีงามของการพัฒนาทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะชาติบ้านเมืองหรือสังคมโดยรวม ส่วนการพัฒนาด้วยศีลธรรมนั้นเป็นการนำความรู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาไปพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดความดีงามของสังคม โดยเริ่มจากความดีงามทั้งในระดับมโนกรรม วชิกรรม และกายกรรม ของผู้พัฒนาก่อน เพราะ “ศีล” นั้น หมายถึง ข้อบัญญัติของพระพุทธศาสนา การกำหนดการปฏิบัติกายและวาจา ส่วน “ธรรม” หมายถึง คุณความดี โดยนัยนี้หมายถึง การใช้ความรู้ไปพัฒนานั้นต้องใช้ด้วยความดีงาม ไม่ใช่เพื่อประโยชน์ของตน หรือไปในของฉ้อฉลกลโกง

น่าสนใจว่า พระบรมราชาโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวถึง การพัฒนาด้วยความรู้และศีลธรรม อย่างมีลักษณะเด่นกว่ามหาวิทยาลัยอื่น ๆ กล่าวคือ นอกจากจะกล่าวถึง “ความรู้ควบคู่คุณธรรม” เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต ความวิริยะพากเพียร ฯลฯ เช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยอื่น ๆ แล้ว ยังกล่าวถึงความรู้และศีลธรรมอย่างตรงไปตรงมา ถึง 5 องค์ เช่น

...หวังว่าแต่ละท่าน คงจะนำความรู้ที่ได้มา ไปใช้ให้ชอบด้วยกาลเทศะ
โดยมันอยู่ในศีลธรรม...

(มธ 4, 28 พ.ย. 2498)

...ย่อมเป็นผู้มีความรู้สูง จะไปประกอบกิจการใดก็คงทำได้โดยอาศัย
ความรู้ที่ได้เรียนมา แต่การจะทำสิ่งใดโดยใช้ความรู้แต่อย่างเดียวนั้น
จะสำเร็จราบรื่นเสมอไปหาได้ไม่ จะต้องมีความรอบคอบรู้จักกาลเทศะ
ยึดหลักศีลธรรมเป็นเครื่องเตือนใจให้ปฏิบัติแต่สิ่งดีงาม...

(มธ 12, 22 พ.ค. 2506)

การกล่าวถึงการใช้ “ความรู้” ควบคู่ไปกับการระบุนามว่า “ศีลธรรม” ลงไปนั้น อาจเป็นเพราะมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีจุดเริ่มจาก การเป็นมหาวิทยาลัยที่เน้นด้าน “กฎหมาย” หรือด้านนิติศาสตร์ ที่ถือว่าเป็นพลังอำนาจที่จะสร้างความยุติธรรมให้กับสังคม หรือชนทุกชนชั้น จึงต้องใช้คุณลักษณะด้านความซื่อสัตย์สุจริตของผู้ใช้ศาสตร์หรือความรู้ในศาสตร์สาขานี้เป็นประการสำคัญ ดังความที่ว่า

...การใช้ความรู้ที่ได้ศึกษาจากมหาวิทยาลัยนี้ ด้วยความซื่อตรงสุจริต จะ
เป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองของเราได้มาก เฉพาะท่านที่จะมีส่วน

เกี่ยวข้องกับวิชากฎหมายและอาชีพทนายความนั้น ถ้าได้ช่วยกันใช้
วิชาชีพด้วยดีแล้วยังจะเป็นการส่งเสริมให้การศาลยุติธรรมของเราอยู่ใน
ระดับสูงอันพึงปรารถนา...

(มธ 3, 30 ธ.ค. 2497)

3.2.2.2.5 การพัฒนาแบบองค์รวม แนวคิดการพัฒนาในพระบรม
ราโชวาทของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นการพัฒนาที่สัมพันธ์และสอดคล้องสมดุลกันของ
กิจการงานด้าน ต่าง ๆ ซึ่งตัดกระทำไปพร้อม ๆ กัน อันจะนำไปสู่ความเจริญของบ้านเมืองอย่าง
ยั่งยืน ดังความที่ว่า

...ที่จะต้องพยายามหิบบกวิชาการนั้นขึ้นมาพิจารณาใช้ ให้ถูกต้อง
เหมาะสมแก่งาน แก่กาลเทศะ และแก่สภาพการณ์ทั่วไปโดยให้สัมพันธ์
กับงานด้านอื่นๆ อย่างสอดคล้องสมดุลกัน เพื่อให้งานที่ทำสัมฤทธิ์ผลอัน
แน่นอนสมบูรณ์ สามารถอำนวยประโยชน์แก่ตนแก่บ้านเมืองได้ยั่งยืน
และมั่นคง...

(มธ 27, 31 ก.ค. 2517)

...ทั้งนี้เพราะวิชาการทั้งปวงนั้นมีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันอยู่ไม่มากก็
น้อย...พร้อมกันนั้น ก็ต้องพยายามประสานงานประสานประโยชน์กับ
ทุกคนและทุกฝ่ายที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องด้วย โดยสอดคล้องทั่วถึง. งานที่ทำ
จึงจะสัมฤทธิ์ผลเป็นประโยชน์ที่พึงประสงค์อย่างแท้จริง...

(มธ 46, 25 ก.ค. 2534)

จะเห็นได้ว่า แนวคิดการพัฒนาทั้ง 5 ประเด็นดังกล่าวมาแล้ว มีความเกี่ยวเนื่องและ
สัมพันธ์กัน กล่าวคือ เริ่มจากการตั้งปณิธานอันเป็นอุดมคติที่จะใช้ความรู้หรือปัญญาที่ได้จาก
การศึกษาเล่าเรียนมาอย่างสูงนี้ไปพัฒนาบ้านเมืองประเทศชาติหรือมุ่งผลที่ส่วนรวมเป็นสำคัญ
แต่จะใช้ความรู้แต่เพียงลำพังมิได้ หากต้องกำกับหรือมีฐานรองรับอันแข็งแกร่งด้วยศีลธรรม
คุณธรรมโดยเฉพาะความซื่อสัตย์สุจริต เพื่อเป็นประจักษ์แห่งเสียเปรียบที่คอยบังคับทิศทางของหลัก
วิชาไม่ให้บิดเบี้ยวออกนอกเส้นทาง โดยนัยก็คือไม่ให้ใช้ความรู้ไปในทางที่มิชอบ ซึ่งถือเป็น
หน้าที่และความรับผิดชอบ อีกทั้งยังต้องพยายามพัฒนาสภาพการณ์ทุก ๆ ด้าน ให้สอดคล้องสมดุล
และมุ่งประสานประโยชน์ของทุกฝ่ายให้สัมพันธ์กัน เพื่อการพัฒนาที่นำไปสู่ความมั่นคงยั่งยืน

3.2.3 วิธีการพัฒนา

พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พบวิธีการพัฒนาใน 2 ประเด็นหลัก คือ **พัฒนาจิตวิญญาณ** และ **พัฒนาด้านปฏิบัติ** ดังนี้

3.2.3.1 พัฒนาด้านจิตวิญญาณ พบ 2 ประเด็นย่อย เรียงลำดับจากการปรากฏของคำ/ความและร้อยละจากมากไปหาน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ท้ายข้อความ ดังนี้ **พัฒนาด้วยการยึดมั่นในอุดมคติ (40/75.47)** และ **คุณลักษณะพิเศษของผู้พัฒนาประเทศ (39/73.58)** ดังรายละเอียดตามประเด็นดังกล่าว คือ

3.2.3.1.1 พัฒนาการด้วยการยึดมั่นในอุดมคติ การพัฒนาดังกล่าว คือ ผู้พัฒนาต้องเริ่มตั้งปณิธานที่จะพัฒนาสร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมืองหรือส่วนรวมเป็นสำคัญ โดยใช้ความรู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาอย่างสูงนี้ พัฒนาประเทศชาติ บ้านเมือง หรือส่วนรวมให้เป็นปึกแผ่นยั่งยืน โดยร่วมมือนำความรู้มาเชื่อมโยงประสานให้เกิดพลังแห่งความรู้ที่จะสร้างความเจริญและแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ดังความว่า

...ใช้วิชาความรู้อันได้รับอบรมจากมหาวิทยาลัยให้มีคุณลักษณะสมแก่ผู้ที่มีความรับผิดชอบ และกระทำตนให้เป็นตัวอย่างของประชาชนทั่วราชอาณาจักรให้รู้จักดำรงชีวิตด้วยคุณธรรมอันดีงาม ในการใช้วิชาความรู้ปกครองอาชีพไม่ว่าอย่างใด ข้าพเจ้าขอให้ท่านทั้งหลายจงมั่นอยู่ในความซื่อสัตย์สุจริต ถือเอาประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง...

(มธ 2, 23 พ.ศ. 2496)

...ในการใช้วิชาความรู้ดำเนินอาชีพต่อไปข้างหน้า นั้น ควรคำนึงถึงเกียรติแห่งวิชาชีพนั้น ๆ ให้มาก จงได้พึงเล็งถึงประโยชน์ของส่วนรวมด้วยไม่ว่าท่านจะรับราชการหรือดำเนินอาชีพเป็นส่วนตัว การใช้ความรู้ที่ได้ศึกษาจากมหาวิทยาลัยนี้ ด้วยความซื่อตรงสุจริต จะเป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองของเราได้มาก...

(มธ 3, 30 พ.ศ. 2497)

3.2.3.1.2 คุณลักษณะพิเศษของผู้พัฒนาประเทศ การขับเคลื่อนการพัฒนาอยู่ที่คุณลักษณะของผู้พัฒนาเป็นอันดับแรก กล่าวคือ ผู้พัฒนาบ้านเมือง นอกจากจะต้องใช้หลักวิชาความรู้หรือปัญญาแล้ว จะต้องมึจิตใจสูง มีคุณธรรมด้านความซื่อสัตย์สุจริต วิริยะพากเพียร รับผิดชอบ อดทนอดกลั้น และรู้กาลเทศะ คุณธรรมเหล่านี้จะทำหน้าที่หล่อหลอม

กล่อมเกลามาให้ผู้พัฒนามีมโนกรรม วจีกรรม และกายกรรมที่ดีงาม นำพาบ้านเมืองไปสู่ความเจริญอย่างมั่นคงยั่งยืน ดังความว่า

...ขอให้ชีวิตการที่จะทำงานตามความตั้งใจจริงของตนเองไว้เป็นหลัก แล้วพยายามเลือกสรรนำเอาวิชาความรู้ที่มีอยู่ มาใช้ให้ตรงกับความตั้งใจนั้นด้วยความวิริยะอุตสาหะ ความสุจริต และความละเอียดรอบคอบ ประกอบด้วยเหตุผล...

(มธ 32, 27 ต.ค. 2520)

...ทุกคนควรเข้าใจเสียให้ถูกตั้งแต่บัดนี้ ว่าจะจะต้องคิดต้องทำอะไร จึงจะถูกจะควร... จำเป็นจะต้องถือหลักปฏิบัติสำคัญสองข้ออย่างเคร่งครัด คือ ข้อแรก จะต้องมุ่งหมายกระทำแต่เฉพาะกิจการงานที่สุจริต ที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรมด้วยเท่านั้น จะต้องไม่ประพฤติปฏิบัติการสิ่งใดที่ทวนกระแสความถูกต้องเป็นธรรม ...ข้อต่อมา จะต้องมุ่งหมายที่จะประสานประโยชน์และความเจริญก้าวหน้าของแต่ละคนเข้าด้วยกัน ด้วยความมุ่งดีมุ่งเจริญ...

(มธ 38, 4 ต.ค. 2526)

3.2.3.2 พัฒนาด้านการปฏิบัติ พบเพียงประเด็นเดียว คือ การพัฒนาเริ่มต้นที่พื้นฐานก่อน (4/7.54) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.2.3.2.1 การพัฒนาเริ่มต้นที่พื้นฐานก่อน ผู้พัฒนามิควรล้มเลิกหรือล้มล้างของเก่าเพื่อสร้างชิ้นใหม่ เพราะอาจทำให้สิ่งดีที่มีอยู่แล้วต้องถูกทำลายไปด้วย การพัฒนาสร้างสรรค์ควรจะสามารถทำได้ด้วยวิธีการที่แยกคายโดยต้องร่วมกันคิดแก้ไขปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น และสร้างสิ่งที่ยังขาดอยู่ให้สมบูรณ์ขึ้น ดังความว่า

...การทำลายสิ่งที่มีอยู่แล้วเพื่อสร้างสิ่งใหม่จะได้ผลดีแน่นอนอนสมบูรณ์หรือเปล่า เพราะในบรรดาของเก่าที่จะต้องทำลายให้หมดสิ้นตามทฤษฎีนั้น ย่อมต้องมีสิ่งที่ดีรวมอยู่ด้วยอย่างแน่นอน อีกประการหนึ่ง สิ่งที่จะสร้างขึ้นใหม่ ก็ดูเหมือนยังไม่มีหลักประกันอันใดที่จะทำให้มั่นใจได้ว่า จะดีจริง ...การสร้างสรรค์ที่แท้จริงน่าจะทำด้วยวิธีการอันละมุนละม่อม ทั้งด้วยความรู้ความสุขุมรอบคอบประกอบด้วยเหตุผลให้ทุกฝ่ายทุกคนได้ร่วมมือแก้ไขสิ่งที่ควรแก้ไข ส่งเสริมสิ่งที่ควรส่งเสริม...

(มธ 22, 17 ต.ค. 2515)

...สิ่งใดก็ตามที่มีอยู่แล้ว ย่อมเป็นพื้นฐานและเป็นแบบแผนให้ศึกษา จุดเด่นและจุดอ่อน สำหรับแก้ไขส่วนบกพร่องแล้วหาทางที่จะสร้างสรรค์ สิ่งใหม่ที่เจริญกว่า หรือก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปกว่า ต่อไป สิ่งที่มีอยู่แต่เดิม จึง นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับช่วยให้ก้าวหน้าโดยถูกต้องได้เป็นอย่างดี การทำลายสิ่งที่เป็นรากฐานของความก้าวหน้าเสียหมดนั้นจะก้าวไปได้ จากสิ่งใด...บัณฑิตทั้งหลายผู้มีความรู้ ความคิด สติปัญญาอันสมบูรณ์ ควรจะศึกษาความเจริญที่มีอยู่แล้วให้ถูกต้อง แล้วจึงค่อยคิดพิจารณา แก้ไขปัญหาที่มีอยู่ในสิ่งต่างๆ ก่อน เพื่อที่จะก้าวหน้าต่อไป...

(มธ 30, 17 มี.ย. 2520)

...การจะพัฒนาทุกสิ่งทุกอย่างให้เจริญขึ้นนั้น จะต้องสร้างและเสริมขึ้น จากพื้นฐานเดิมที่มีอยู่ก่อน ถ้าพื้นฐานไม่แน่นหนา หรือบกพร่องคลอน แคลนแล้ว ก็ยากยิ่งที่จะเสริมสร้างขึ้นไปให้มั่นคงได้...นอกจากจะมุ่ง สร้างความเจริญแล้ว ยังจะต้องพยายามรักษาพื้นฐานให้สมบูรณ์มั่นคง พร้อมๆ กันไปด้วย การรักษาพื้นฐานนั้น ภาระส่วนสำคัญก็คือการปฏิบัติ บริหารงานประจำไม่ให้บกพร่อง...

(มธ 39, 26 ก.ค. 2527)

วิธีการพัฒนา จากพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทั้งพัฒนาด้านจิต วิญญาณ อันได้แก่ ประเด็นแรกคือ พัฒนาด้วยการยึดมั่นในอุดมคติ ซึ่งให้ความสำคัญกับการตั้ง ปรนิชานอันเป็นอุดมคติคือการสร้างสรรค์พัฒนาเพื่อให้เกิดประโยชน์อันสูงสุดแก่ชาติบ้านเมือง หรือส่วนรวม โดยต้องใช้หลักแห่งความรู้ที่ได้จากการศึกษาเล่าเรียนมาเป็นเครื่องมืออันสำคัญ ประเด็นที่สอง คือ คุณลักษณะพิเศษของผู้พัฒนาประเทศ ซึ่งก็คือคุณลักษณะของผู้พัฒนาที่ต้องมี หลักแห่งคุณธรรม อันได้แก่ ความซื่อสัตย์สุจริต ความวิริยะพากเพียร และอดทนอดกลั้น มาเป็น ตัวกำกับหลักแห่งความรู้ให้เป็น ไปในทิศทางที่ถูกต้องเหมาะสม และเป็นประโยชน์แก่ชาติ บ้านเมืองเป็นสำคัญ

วิธีการพัฒนาอีกประเด็นหนึ่ง คือ พัฒนาด้านการปฏิบัติ ซึ่งพบสองประเด็นเช่นกัน คือ ประเด็นแรก การพัฒนาเพื่อนำไปสู่ความเจริญของชาติบ้านเมืองหรือส่วนรวมในอนาคตอย่าง มั่นคงยั่งยืน ซึ่งผู้พัฒนาต้องใช้ความรู้หรือหลักแห่งความรู้อย่างพินิจพิเคราะห์และรู้เท่าทันแห่ง ความรู้ซึ่งเป็นไปได้ทั้งพลังสร้างสรรค์และพลังแห่งการทำลาย อีกทั้งต้องเผยแพร่ความรู้ให้แก่ผู้อื่น อีกประเด็น คือ การพัฒนาเริ่มที่พื้นฐานก่อน เพราะถ้าพื้นฐานไม่แน่นหนาหรือบกพร่องคลอน

แคลนแล้วก็ยากที่จะเสริมสร้างพัฒนาในด้านอื่น ๆ ให้มั่นคงได้ ดังนั้น การพัฒนาโดยนัยนี้จึงหมายถึง การสร้างสรรค์ความเจริญใด ๆ ก็ตามต้องพยายามรักษาพื้นฐานหรือรากฐานให้สมบูรณ์ไปพร้อมๆ กันไปด้วย ทั้งนี้เพราะสิ่งใดที่มีอยู่แล้ว ย่อมเป็นพื้นฐานและเป็นแบบแผนให้ศึกษาจุดเด่นจุดด้อย ของการสร้างสรรค์พัฒนาสิ่งใหม่ต่อไป จึงไม่ควรละเลยหรือมองข้ามรากฐานหรือพื้นฐานเดิม

3.2.4 เป้าหมายการพัฒนา

การวิเคราะห์เป้าหมายการพัฒนาจากพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จำนวน 53 องค์ ใน 2 ประเด็น คือ พัฒนาการ และ พัฒนาลังคมหรือประเทศชาติ พบลักษณะสำคัญ ดังนี้

3.2.4.1 การพัฒนาคน คือ การพัฒนาใน 2 ด้าน เรียงลำดับการปรากฏของคำ/ ความ และ ร้อยละจากมากไปหาน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ท้ายข้อความ คือ ด้านคุณธรรม จริยธรรม (50/94.33) และ ด้านการศึกษาความรู้หรือปัญญา (49/92.45) ดังความว่า

3.2.4.1.1 ด้านคุณธรรมจริยธรรม ปรากฏข้อความดังนี้

...อีกประการหนึ่งการใช้วิชาความรู้นั้นก็สำคัญ ต้องปฏิบัติให้ถูกหลักจึง จะเกิดประโยชน์ที่พึงประสงค์. ประการแรก ผู้มีวิชาต้องใช้วิชาของตน ด้วยความจริงใจและเที่ยงตรง หมายถึงจริงใจเที่ยงตรงต่องาน ต่อเหตุผล ความถูกต้อง และต่อหลักวิชาไม่บิดเบือนใช้หลักวิชาเพื่อหาประโยชน์ที่ มิใช่เป้าหมายของกิจที่กระทำประการต่อไป ต้องปฏิบัติภาระทั้งปวงด้วยความอุตสาหะและเพ่งพินิจ ใฝ่งานบังเกิดผลและก้าวหน้าต่อไปโดยไม่ ชักช้า...

(มธ 46, 25 ก.ค. 2534)

...การสร้างความสำเร็จดังกล่าวนี้จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยประกอบพร้อมกัน อย่างน้อยสามส่วน ส่วนแรก ได้แก่ความรู้ความสามารถทางวิชาการ ซึ่ง เป็นปัจจัยหลักที่จะต้องนำมาใช้ปฏิบัติงาน. ส่วนที่สอง ได้แก่จิตใจที่ เข้มแข็งหนักแน่นในเหตุผลความถูกต้อง ในความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และในความสัตย์สุจริต ซึ่งเป็นปัจจัยส่วนพื้นฐานที่จะรองรับวิชาความรู้ และความคิดทั้งปวงให้มั่นคงและเที่ยงตรงถาวร...

(มธ 49, 27 ก.ค. 2537)

3.2.4.1.2 ด้านการศึกษาความรู้หรือปัญญา ปรากฏข้อความดังนี้

...บัณฑิตแต่ละคนจำเป็นต้องศึกษาค้นคว้า เพิ่มพูนความรู้ความสามารถของตนอยู่ตลอดเวลา กล่าวคือจะต้องศึกษาฝึกฝนวิชาเฉพาะของตน ซึ่งเป็นปัจจัยหลักในการปฏิบัติงานให้ยิ่งแตกฉานลึกซึ้งและก้าวหน้าทันการณ์ทันสมัย พร้อมกันนั้นก็ต้องพยายามเรียนรู้ถึงวิทยาการสาขาอื่น ๆ ตลอดจนความรู้รอบตัวเกี่ยวกับสถานะและวิวัฒนาการของบ้านเมืองและของโลกในทุกแง่มุม...

(มธ 52, 30 ก.ค. 2541)

...วิชาการนั้นเป็นปัจจัยหรืออุปกรณ์สำหรับใช้ปฏิบัติงาน แต่โดยเหตุที่งานแต่ละอย่างไม่เหมือนกัน เมื่อนำหลักวิชาออกใช้ให้ได้ผล จำเป็นจะต้องพิจารณาประเภท ลักษณะและความสำคัญของงานที่ทำ พร้อมทั้งจุดหมายและประโยชน์ที่พึงประสงค์ ให้เห็นแน่ชัดก่อน เพื่อให้ทราบว่าจะใช้วิชาการระดับไหน ละเอียดเฉพาะด้านเพียงใด หรือจะต้องประกอบกับวิชาสาขาอื่น ให้สอดคล้องเกื้อกูลกันอย่างไร ...บัณฑิตจึงควรอย่างยิ่งที่จะฝึกหัดตนให้รู้จักคิด รู้จักสังเกต ในเรื่องความถูกต้องพอเหมาะพอดีตามที่กล่าว...

(มธ 53, 31 ก.ค. 2541)

3.2.4.2 การพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ พระบรมราชาวาทจำนวน

53 องค์ พบแนวพระราชดำริอันเป็นเป้าหมายอันสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาเพื่อสังคมหรือประเทศชาติ ในการปรากฏของคำ/ความและร้อยล่ ดังนี้ (45/84.90) ดังความว่า

...จึงจะช่วยให้เห็นช่องทางและวิธีการใช้วิชาได้ถูกต้อง พอดีพอเหมาะตรงตามเป้าหมายที่ต้องการ และทำให้ได้ผลงานที่สมบูรณ์บริบูรณ์พร้อมทุกส่วน ดังนั้น จึงใคร่ขอให้ผู้มีวิชาพร้อมอยู่ ได้พยายามเรียนรู้และใช้วิชาการของตนโดยฉลาดรอบคอบ แล้วความสำเร็จความเจริญวัฒนา ก็บังเกิดแก่บ้านเมืองและแก่เราทั้งหลายเป็นมั่นคง...

(มธ 37, 31 ก.ค. 2524)

...รวมความว่าผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญา^๓นั้นเป็นผู้มีพลังแห่งความรู้
ความสามารถอยู่ในระดับสูง เหมาะจะทำงานสำคัญ ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่
ส่วนรวมและบ้านเมือง...

(มธ 42, 30 ก.ค. 2530)

เป้าหมายการพัฒนาจากพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ทั้งการพัฒนาดน
ในด้านคุณธรรมจริยธรรม (50/94.33) และด้านการศึกษาความรู้หรือปัญญา (49/92.45) และ การ
พัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ (45/84.90) จะเห็นว่า การพัฒนาดนด้านคุณธรรมจริยธรรมยังมี
ความหนักแน่นเข้มข้นสูงสุดอยู่ แม้เรื่องของการศึกษาหรือวิชาความรู้ จะเป็นเรื่องมีอันสำคัญยิ่ง
ของการพัฒนาแต่หากไร้ซึ่งพื้นฐานรองรับอันแข็งแกร่งของคุณธรรมจริยธรรมแล้ว ผู้พัฒนาอาจนำ
ความรู้ไปใช้ผิดทำนองคลองธรรมซึ่งจะเกิดผลเสียหายมากกว่า จึงต้องสร้างความตระหนักและ
เรียกร้องให้เห็นความสำคัญที่ต้องพัฒนาดนด้านคุณธรรมจริยธรรมให้ “ควบคู่” หรือ “นำ” ความรู้
ส่วนการพัฒนาสังคมหรือประเทศชาตินั้นถือเป็นเป้าหมายอันเป็นอุดมคติของการพัฒนาของผู้ที่
ศึกษาเล่าเรียนมามากหรือมีโอกาสกว่าคนอื่น ๆ จะต้องลงมือปฏิบัติตามขั้นตอนหรือวิชาการพัฒนา
ให้เป็นมรรคเป็นผลจริง มิใช่ดำรงอยู่แต่หวังคำนึงเท่านั้น

4. การวิเคราะห์แนวพระราชดำริต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทที่ พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากการวิเคราะห์แนวพระราชดำริ เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทในพิธี
พระราชทานปริญญาบัตร ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จำนวน 52 องค์ พบประเด็นที่น่าสนใจ
คือ

4.1 จากการตระหนักรู้

การวิเคราะห์พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์ จำนวน 52 องค์ พบประเด็นภาพรวมที่สะท้อนความเป็นผู้ตระหนักรู้ 4 ประเด็น
เรียงลำดับการปรากฏของคำ/ความ และร้อยละ จากมากไปหาน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/)
ท้ายข้อความ คือ ตระหนักรู้ว่า การสำเร็จการศึกษาจนได้รับปริญญาเป็นสิ่งที่น่าชื่นชมยินดี
(52/100) ตระหนักรู้ว่าเป็นผู้สำเร็จการศึกษาสูง จึงสมควรนำวิชาที่ได้ศึกษาไปใช้เป็นประโยชน์แก่
บ้านเมือง (47/90.38) ตระหนักรู้ว่าตนเป็นผู้มีเกียรติ (41/78.84) และตระหนักรู้ว่าจะต้องค้นคว้า
หาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ (9/17.30)

การตระหนักรู้ว่าการสำเร็จการศึกษาจนได้รับปริญญาเป็นสิ่งที่น่าชื่นชมยินดี โดยพบ ร้อยละร้อยนั้น เป็นการแสดงให้เห็นถึงความพยายามเล่าเรียนจนประสบความสำเร็จ และการศึกษาเล่าเรียนในระดับสูงนี้ เช่นนี้ก็เป็นสิ่งที่ทำได้ยาก ดังความว่า

...สำหรับนักเรียนที่ได้รับปริญญาก็ขอแสดงความยินดีด้วย ที่ได้
 อุตสาหะเล่าเรียนจนประสบความสำเร็จดังที่เห็นกันอยู่นี้...

(มก 1, 25 พ.ศ. 2493)

การตระหนักรู้ว่าเป็นผู้สำเร็จการศึกษาสูง จึงสมควรนำวิชาการที่ได้ศึกษาไปใช้เป็น
 ประโยชน์แก่บ้านเมือง ตระหนักรู้ว่าตนเป็นผู้มีเกียรติ และตระหนักรู้ว่าจะต้องค้นคว้าหาความรู้
 เพิ่มเติมอยู่เสมอ ดังความว่า

...วิชาที่ท่านได้ศึกษามาทุกสาขา ล้วนแต่เป็นคุณประโยชน์แก่
 กติกรรมและการเศรษฐกิจของประเทศโดยตรง ดังนั้น โอกาสที่ท่าน
 ทั้งหลายจะช่วยกันสร้างชาติบ้านเมืองในด้านนี้ จึงมีอยู่มากมาย ขอให้
 ท่านทั้งหลายจงพยายามช่วยกันทำหน้าที่นี้...

(มก 2, 9 ก.ศ. 2496)

...ขอแสดงความยินดี กับผู้ที่ได้รับความสำเร็จในการศึกษา และได้รับ
 เกียรติจากมหาวิทยาลัยในครั้งนี้ทุกคน...

(มก 14, 7 ก.ศ. 2509)

...บัณฑิตส่วนใหญ่คงจะได้ทำงานที่ต้องใช้วิชาการเป็นหลักตลอดไป.
 ตัวท่านกับวิชาการจึงแยกจากกันไม่ได้ หมายความว่าแต่ละคนจะต้อง
 ติดตามศึกษาวิทยาการที่พัฒนาก้าวหน้าอยู่เสมอ...

(มก 41, 16 ก.ศ. 2533)

จากการตระหนักรู้ ใน 4 ประเด็นดังกล่าว ด้วยการสั่งสอนแนะนำ และดัดเตือนใน
 ลักษณะของการเน้นย้ำซ้ำ ๆ กัน แทบทุกองค์แบบนี้ นับเป็นการกระตุ้นเตือนให้เกิด ล้ำนึกตระหนัก
 อย่างเข้มข้นว่า ตนเป็นใคร มีบทบาทสำคัญต่อสังคมเพียงไร อย่างไร อันจะนำไปสู่การพัฒนา
 อย่างสำนึก และตระหนักในความรับผิดชอบของตนที่มีต่อสังคมต่อไป

4.2 สู่การพัฒนา

4.2.1 นิยามการพัฒนา

ในพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ใช้คำที่มีความหมายไปในแนวทางเดียวกับคำ “พัฒนา” เรียงลำดับการปรากฏของคำ/ความและร้อยละ จากมากไปหาน้อยดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ท้ายข้อความ ดังนี้ ความเจริญ (30/57.69) ความก้าวหน้า (26/50) ความมั่นคง/ยั่งยืน/ถาวร (20/38.46) และความรุ่งเรือง/รุ่งโรจน์ (11/21.15) ดังการปรากฏของคำ/ความ ปรากฏดังนี้

4.2.1.1 ความเจริญ

... ประเทศของเราจะได้ผู้มีความรู้ดีเป็นกำลังของบ้านเมืองเพื่อช่วยให้การเกษตรเจริญไปได้รวดเร็ว...

(มก 10, 10 ศ.ค. 2504)

... เศรษฐกิจของเราขึ้นอยู่กับเกษตรมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว รายได้ของประเทศที่ได้มาใช้สร้างเสริมความเจริญด้านต่างๆ เป็นรายได้จากการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ จึงอาจกล่าวได้ว่าความเจริญของประเทศต้องอาศัยความเจริญของการเกษตรเป็นสำคัญ และงานทุกๆ ฝ่ายจะดำเนินก้าวหน้าไปได้ ก็เพราะการเกษตรของเราเจริญ...

(มก 13, 9 ก.ค. 2507)

4.2.1.2 ความก้าวหน้า

... เพื่อจะให้การเกษตรของเรามีความเจริญก้าวหน้าไปโดยรวดเร็วเป็นข้อที่น่าชื่นชมยิ่งนัก ข้าพเจ้าของอนุโมทนาด้วย...

(มก 12, 1 ศ.ค. 2506)

4.2.1.3 ความมั่นคง/ยั่งยืน/ถาวร

... ท่านทั้งหลายจะต้องใช้วิชาความรู้ให้เกิดประโยชน์เพื่อสร้างสังคมซึ่งเป็นที่พึงที่อาศัยของทุกคน ให้เป็นสังคมที่มีความเจริญ มั่นคงและก้าวหน้า...

(มก 19, 22 ก.ค. 2514)

4.2.1.4 ความรุ่งเรือง/รุ่งโรจน์

... มีความก้าวหน้ารุ่งเรืองในตำแหน่งหน้าที่ครบถ้วนทุกประการ...

(มก 30, 17 ก.ค. 2523)

... มีความเจริญรุ่งโรจน์ในหน้าที่การงาน...

(มก 32, 21 ก.ค. 2526)

4.2.2 แนวคิดการพัฒนา

แนวคิดการพัฒนา หรือ สารสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาที่ปรากฏในพระบรมราโชวาทพบแนวคิดหลัก 2 ประเด็น คือ แนวคิด เกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ และแนวคิด เกี่ยวกับการพัฒนา

4.2.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ แนวคิดย่อย 2 ประเด็น เรียงลำดับการปรากฏของคำ/ความ และร้อยละจากมากไปน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ทำย่ข้อความ ดังนี้ การนำวิชาความรู้ที่ได้ศึกษาแล้วเรียนมากให้เป็นประโยชน์ต่อการกสิกรรมและชาติบ้านเมือง (18/34.61) ซึ่งทางการปรากฏของคำ/ความในระดับค่า 18 หรือร้อยละเท่ากับการปรากฏของคำ/ความ แนวคิดที่ว่าวิชาด้านการเกษตรมีความสำคัญมากและเป็นปัจจัยที่นำไปสู่ความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของประเทศไทยโดยตรง เพราะเศรษฐกิจของไทยขึ้นอยู่กับเกษตรเป็นส่วนใหญ่ ดังกล่าว ตามลำดับ ดังนี้

4.2.2.1.1 นำวิชาความรู้ที่ได้ศึกษาแล้วเรียนมากให้เป็นประโยชน์ต่อการกสิกรรมและชาติบ้านเมือง

... อันประเทศเรานั้นเป็นที่รู้จักกันอยู่ทั่วไปแล้วว่า อุดมด้วยทรัพย์ในดินสินในน้ำเพียงไร ฉะนั้นถ้าได้ร่วมมือร่วมใจช่วยกันนำทรัพย์เหล่านั้นขึ้นมาให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ ก็จะเป็นผลส่งเสริมทวีความมั่งคั่งของบ้านเมืองได้อีกเป็นอันมาก...

(มก 1, 25 พ.ค. 2493)

4.2.2.1.2 วิชาด้านการเกษตรมีความสำคัญมากและเป็นปัจจัยที่นำไปสู่ ความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของประเทศไทยโดยตรง

... ประเทศไทยเป็นประเทศกสิกรรม วิชาที่ท่านได้ศึกษามาทุกสาขาล้วนแต่เป็นคุณประโยชน์แก่การกสิกรรมและการเศรษฐกิจของประเทศไทยโดยตรง...

(มก 2, 9 ก.ค. 2496)

...การเกษตรกรรมนั้นสำคัญมาก ในปัจจุบันนี้นานาประเทศทั่วโลกต่างมุ่งหน้าทำนุบำรุง ส่งเสริมให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นเพื่อเป็นปัจจัยสำคัญในอันที่จะนำความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจมาสู่ประเทศของตน ดังที่ท่านทั้งหลายย่อมทราบคืออยู่แล้ว สำหรับประเทศไทยเราก็เล็งเห็นความสำคัญในเรื่องนี้ เวลานี้รัฐบาลก็ได้มีแนวทางที่จะส่งเสริมทำนุบำรุงการเกษตรกรรมทุกสาขา ให้เป็นหลักมูลฐานการเศรษฐกิจของชาติ เช่นปรับปรุงการผลิตข้าว...

(มก 3, 17 มี.ย. 2497)

มีข้อสังเกตเกี่ยวกับแนวคิดด้านการศึกษาหรือความรู้ ที่ปรากฏในพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์อย่างน่าสนใจจนมีลักษณะสะดุดเด่น คือ นอกจากจะให้ความสำคัญกับสาระของวิชาความรู้ที่ได้ศึกษามาอย่างเข้มข้น โดยเชื่อมั่นว่าจะนำไปใช้พัฒนาประเทศหรือสังคมได้แล้ว ซึ่งแม้แนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่พ้องกับพระบรมราโชวาทที่พระราชทานให้กับมหาวิทยาลัยอื่น ๆ แต่ยังมีแนวคิดที่ระบุชัดว่าวิชาด้านการเกษตรมีความสำคัญมากและเป็นปัจจัยที่นำไปสู่ความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของประเทศไทย ซึ่งระบุมาตั้งแต่เริ่มแรกของการมอบปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ (พ.ศ.2493) จนเมื่อ ปี พ.ศ.2520 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้นำศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตจิตใจของมนุษย์เข้าไปซึ่งมีผลให้มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มีความหลากหลายทางด้านศาสตร์มากขึ้น วิชาการด้านการเกษตรจึงมิได้ถูกเน้นหรือกล่าวถึงอย่างเฉพาะเจาะจงอีก ดังความว่า

...คำว่าเกษตรศาสตร์ อันเป็นชื่อของมหาวิทยาลัยนี้นั้น ฟังดูมีความหมายจำกัดอยู่เพียงการทำนา แต่ความจริง เกษตรศาสตร์ ตามความหมายในปัจจุบัน ก็น่าจะกว้างขวางมาก คือรวมเอาวิชาหรือศาสตร์ทั้งปวงที่เกี่ยวข้องกับชีวิตจิตใจของมนุษย์เข้าไปเกือบทั้งหมด

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์จึงสอนวิชาการสาขาต่าง ๆ มากมายหลายสาขา ทั้งฝ่ายวิทยาศาสตร์ทั้งฝ่ายศิลปศาสตร์ เรียกได้ว่าครบถ้วนที่จะเป็นมหาวิทยาลัยในความหมายสากลอย่างสมบูรณ์...

(มก 27, 21 ก.ค. 2520)

จนกระทั่ง ปี พ.ศ.2537 ได้นิยามคำว่า “พัฒนา” ว่าหมายถึง การสร้างความเจริญมั่นคงให้แก่ตนเอง แก่ส่วนรวม หรือแก่ชาติบ้านเมือง ที่จริงเป็นสิ่งเดียวกันที่เรียกว่าการพัฒนา (มก 45, 20 ก.ค.2537) โดยกล่าวถึงการพัฒนาให้นักเรียนในชนบทห่างไกลและขาดแคลนอาหารที่จะบริโภค จึงได้มีโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันสำหรับเด็กยากจน “การเกษตร” จึงได้รับการกล่าวถึงอีกครั้งหนึ่ง จากนั้น ปี พ.ศ.2540 ซึ่งเป็นปีที่ประเทศไทยประสบภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ความสำคัญของการเกษตรได้รับการกล่าวถึงอีกครั้งในลักษณะของการพัฒนาที่ได้จาก “บทเรียนจากหญ้าแฝก” ที่ให้มองสิ่งรอบตัวอย่างพินิจพิจารณาให้ไม่ควรถะเลยมองข้าม แม้สิ่งเล็กน้อย กรณีคุณค่า/ประโยชน์ของหญ้าแฝกจึงสะท้อน “ปัญญา” ของผู้พัฒนาได้อย่างลึกซึ้งและคมชัด (มก 45, 20 ก.ค. 2537, มก 50, 25 ก.ค. 2540) และในปี พ.ศ. 2541 “การเกษตร” ได้รับการเน้นย้ำอีกครั้งว่า “การเกษตรนั้นถือได้ว่าเป็นทั้งรากฐานและชีวิตสำหรับประเทศของเรา” (มก 51, 23 ก.ค. 2541)

4.2.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา เป็นการกล่าวถึงการพัฒนาในประเด็นต่าง ๆ ตามลำดับการปรากฏของคำ/ความและร้อยละจากมากไปหาน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ท้ายข้อความ ดังนี้ การพัฒนาเหมาะสมกับประเทศไทยคือการทำนุบำรุงเกษตรกรรมทุกสาขา (20/38.46) การพัฒนาแบบมั่นคงยั่งยืนถาวร (18/34.61) การพัฒนาแบบองค์รวม (10/19.23) การพัฒนาคือการทำให้เกิดความเจริญ (6/11.53) การพัฒนาควรคำนึงถึงสภาพความเป็นอยู่ (6/11.53) การพัฒนาแบบพอเพียง (5/9.61) การพัฒนาแบบ “ทฤษฎีหญ้าแฝก” (2/3.84) การพัฒนาต้องควบคุมผู้พัฒนามิให้ยึดติดตำราหรือทฤษฎีมากเกินไป (1/1.92) และอุปสรรคการพัฒนาเกิดจากความบกพร่องต่อการประเมินตนในทางประทุติติ (1/1.92) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.2.2.2.1 การพัฒนาที่เหมาะสมกับประเทศไทย คือ การทำนุบำรุงเกษตรกรรมทุกสาขา ซึ่งเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่พบว่ามีปรากฏของคำ/ความและร้อยละสูงกว่าแนวคิดอื่น ๆ นั้นสอดคล้องและสัมพันธ์กับแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ ในส่วนของวิชาด้านการเกษตรนั้นมีความสำคัญมากและเป็นปัจจัยที่นำไปสู่ความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของประเทศไทยโดยตรง ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญกับวิชาการหรืออาชีพด้านการเกษตรว่ามีความสำคัญและเหมาะสมต่อการพัฒนาประเทศ ดังความที่ว่า

...ประเทศไทยเป็นประเทศกสิกรรม วิชาที่ท่านได้ศึกษามาทุกสาขา ล้วน
แต่เป็นคุณประโยชน์แก่กสิกรรมและการเศรษฐกิจของประเทศโดยตรง
ดังนั้น โอกาสที่ท่านทั้งหลายจะช่วยกันสร้างชาติบ้านเมืองในด้านนี้ จึงมี
อยู่มากมาย ขอให้ท่านทั้งหลายจงพยายามช่วยกันทำหน้าที่นี้ให้ดีที่สุด...

(มก 4, 14 ก.ค. 2498)

...ประเทศไทยเป็นประเทศกสิกรรม วิชาที่ท่านได้ศึกษามาทุกสาขา ล้วน
แต่เป็นคุณประโยชน์แก่การกสิกรรม และการเศรษฐกิจของประเทศ
โดยตรง...

(มก 5, 19 ก.ค. 2499)

4.2.2.2 การพัฒนาแบบมั่นคงยั่งยืนถาวร เป็นแนวคิดการพัฒนาที่
ผู้พัฒนามุ่งเอาถือถือเพื่อสังคมมากกว่าเพื่อส่วนตน โดยมองว่าเป็นการพัฒนาที่เกิดจากการใช้
ความรู้ ความสามารถที่ได้จากการศึกษาเล่าเรียนมาอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งนอกจากการใช้
ความรู้แล้ว ยังต้องใช้คุณลักษณะด้านอื่น ๆ ประกอบอย่างสำคัญอันได้แก่ ความวิริยะบากบั่น มี
หลักการ เหตุผล และเป็นธรรม การควบคุมจิตใจให้สงบหนักแน่น และที่เฉพาะเจาะจงสำหรับ
การพัฒนาแบบมั่นคงยั่งยืนถาวรในบริบทของสังคมไทย คือ การทำให้เกิดความเจริญในด้านฐานะ
ความเป็นอยู่ของประชาชนที่เกิดจากอาชีพกสิกรรม ดังความตามลำดับ ดังนี้

...การจรรโลงประเทศเป็นหน้าที่ของคนทุกคน แต่ผู้มีการศึกษาสูงมี
ความรู้สูง ย่อมมีหน้าที่และความรับผิดชอบเป็นพิเศษ ท่านทั้งหลาย
จะต้องใช้วิชาความรู้ให้เกิดประโยชน์เพื่อสร้างสังคม ซึ่งเป็นที่พึงที่
อาศัยของทุกคน ให้เป็นสังคมที่มีความเจริญ มั่นคง และก้าวหน้า ในการ
นี้ แต่ละคนจะต้องตั้งความปรารถนาอันสูงไว้ จะต้องเข้มแข็งอดทน ไม่
ย่อท้อ และไม่คลายจากความเพียร...

(มก 19, 22 ก.ค. 2514)

...การเกษตรนั้นถือได้ว่าเป็นทั้งรากฐานและชีวิตสำหรับประเทศของเรา
เพราะคนไทยเราส่วนใหญ่เป็นผู้มีอาชีพทางเกษตรกรรม. ข้าพเจ้าจึงมี
ความเห็นเสมอมาว่า วิธีการพัฒนาที่เหมาะสมแก่ประเทศเราอย่างยิ่ง ก็คือ
จะต้องทำนุบำรุงเกษตรกรรมทุกสาขาให้พัฒนาก้าวหน้า เพื่อยกระดับ
ฐานะความเป็นอยู่ของเกษตรกรทุกระดับให้สูงขึ้น ... โดยนัยนี้

เกษตรกรของเราก็จะมีฐานะความเป็นอยู่ที่มั่นคงพึ่งตนเองได้อันจะส่งผลให้ฐานะทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศมีความเข้มแข็งตามไปด้วย...

(มก 51, 23 ก.ค. 2541)

4.2.2.2.3 การพัฒนาแบบองค์รวม เป็นแนวคิดการพัฒนาที่มุ่งความเจริญมั่นคงแก่ส่วนรวมทั้งชาติ โดยกระทำพร้อม ๆ กัน ทุก ๆ ด้านเพราะความเป็นไปทุกอย่างในบ้านเมือง มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงถึงกันหมด ดังปรากฏในความต่อไปนี้

...การพัฒนาประเทศ เพื่อให้เกิดความเจริญมั่นคงแก่ส่วนรวมทั้งชาติได้แท้จริงนั้น จะต้องอาศัยหลักวิชาอันถูกต้อง และต้องกระทำพร้อมกันไปทุก ๆ ด้านด้วย เพราะความเป็นไปทุกอย่างในบ้านเมือง มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงถึงกันหมด เพียงแต่จะทำงานด้านเกษตรกร ซึ่งโดยหลักใหญ่ได้แก่การกลไกกรรมและสัตวบาล อย่างน้อยที่สุดก็ยังคงต้องอาศัยวิชาการด้านวิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์สหกรณ์เข้าช่วยด้วย ทุกคนซึ่งเป็นผู้ที่จะใช้วิชาการในการพัฒนาบ้านเมืองต่อไป ควรทราบให้ถ่องแท้ว่าในการนั้นจำเป็นที่สุดที่จะต้องใช้วิชาการทำงานร่วมกันให้ประสานสอดคล้องทุกฝ่าย...

(มก 20, 20 ก.ค. 2515)

...วิชาการต่างๆ สาขานั้น มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องถึงกันอย่างแนบแน่น และต่างสนับสนุนส่งเสริมกันอย่างทั่วถึง แต่ละคนจะทำการงานด้านใดจะใช้วิชาการใดก็ตาม จึงสมควรและจำเป็น ที่จะต้องตั้งใจและพยายามใช้วิชาการให้เป็นประโยชน์อุดหนุนประคับประคองกันและกัน...

(มก 30, 17 ก.ค. 2523)

...การปฏิบัติการเกษตรตามโครงการนี้แม้เพียงการปลูกพืชผักสวนครัวอย่างเดียว จะต้องอาศัยปัจจัยมากมายหลายอย่าง จึงจะสำเร็จผลที่ดีได้. บัณฑิตผู้จะได้ออกไปปฏิบัติงานพัฒนาบ้านเมืองต่อไป จึงควรพิจารณาให้เห็นถ่องแท้ ว่าการปฏิบัติใดๆ ก็ตาม จะต้องหวังผลสำเร็จที่เป็นประโยชน์อันยั่งยืน และงานทุกอย่างที่ทำ มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกับ

วิชาการด้านอื่นๆบุคคลอื่นๆ ซึ่งต่างส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกันอยู่
อย่างแนบแน่น เมื่อปฏิบัติงานอันใดกับผู้อื่น จะต้องพยายามร่วมกันคิด
พิจารณาและปรึกษาให้เข้าใจกัน พร้อมกับระมัดระวังปฏิบัติการให้
ส่งเสริมเกื้อกูลกันให้ตลอดงานที่ทำจึงจะบรรลุผลเลิศ และเกิด
ประโยชน์ตามมุ่งหมาย...

(มก 45, 20 ก.ค. 2537)

4.2.2.2.4 การพัฒนา คือ การทำให้เกิดความเจริญแก่ประชาชนเป็น
ส่วนรวม แนวคิดการพัฒนาในประเด็นการให้ความหมายของคำว่าพัฒนา ซึ่งเป็นความหมายที่
น่าสนใจ และเห็นปณิธานอันเป็นอุดมคติอันแน่วแน่ว่า การพัฒนา ก็คือ “การทำให้เกิดความเจริญ
แก่ประชาชนเป็นส่วนรวม สม่่าเสมอทั้งประเทศโดยผลผลิตทางเกษตร การพัฒนาเป็นสิ่งเดียวกับ
การสร้างความเจริญมั่นคงแก่ตนเอง แก่ส่วนรวมหรือแก่ชาติ” ดังความที่ว่า

...ในสถานการณ์ปัจจุบัน เรากำลังต้องเร่งรัดปรับปรุงและยกฐานะทาง
เศรษฐกิจของเราอย่างรีบด่วน เพื่อให้ประเทศดำรงอยู่ต่อไปได้ด้วย
ความปลอดภัยและมั่นคง และสิ่งสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจของ
ประเทศก็คือ ผลผลิตทางเกษตรกรรมและกสิกรรม...

(มก 14, 7 ก.ค. 2509)

...การพัฒนาประเทศ เพื่อให้เกิดความเจริญความมั่นคงแก่คนส่วนรวม
ทั้งชาติได้แท้จริงนั้น จะต้องอาศัยหลักวิชาอันถูกต้อง และต้องกระทำ
พร้อมกันไปทุก ๆ ด้านด้วย...

(มก 20, 20 ก.ค. 2515)

...การสร้างความเจริญมั่นคงให้แก่ตนเอง แก่ส่วนรวม หรือแก่ชาติ
บ้านเมืองก็ตามที่จริงเป็นสิ่งเดียวกัน ที่เรียกว่า การพัฒนา หรือการ
ปฏิบัติปรับปรุงให้ดีขึ้นให้เจริญขึ้น...

(มก 45, 20 ก.ค. 2537)

4.2.2.2.5 การพัฒนาควรคำนึงถึงสภาพความเป็นอยู่ของท้องถิ่น แนวคิดการพัฒนาในส่วนที่เป็นความหมายของการพัฒนา มีระดับการปรากฏของคำ/ความและ ร้อยละที่เท่ากันกับ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาในประเด็น การพัฒนาควรคำนึงถึงความเป็นอยู่ของ ท้องถิ่นและต้องปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่แล้วให้เป็นประโยชน์ขึ้นมา ดังความที่ว่า

...ในการที่จะเอาหลักวิชาที่ได้เล่าเรียนไปใช้เพื่อประกอบกิจการงาน ต่อไปนั้น ควรคำนึงถึงสภาพความเป็นอยู่ของท้องถิ่น...

(มก 6, 11 ก.ค. 2500)

...ในการพัฒนาประเทศของเรานั้น เราต้องปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่แล้วให้ เป็นประโยชน์ขึ้นมา...

(มก 18, 16 ก.ค. 2513)

4.2.2.2.6 การพัฒนาแบบพอเพียง แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ น่าสนใจอีกแนวคิดหนึ่ง คือ การพัฒนาแบบพอเพียง เป็นแนวคิดการพัฒนาที่ต้องทำตามลำดับขั้น และให้ความสำคัญหรือเน้นที่ความพอมี พอกิน พอใช้ หรือส่วนที่เป็นความสำคัญพื้นฐานของ ประชาชนส่วนใหญ่ให้มีความพอเพียงอย่างแข็งแกร่งและพึงคนได้เสียก่อน แล้วจึงค่อยสร้างค่อย เสริมความเจริญ และฐานะเศรษฐกิจเพื่อผลิตและจำหน่ายเป็นสินค้าออกจากประเทศ การพัฒนา แบบพอเพียง จึงเป็นการพัฒนาที่มีจุดเริ่มจากพื้นฐานอาชีพการเกษตร ซึ่งสอดคล้องและสัมพันธ์ กับบริบทของไทย ซึ่งปรากฏในพระบรมราโชวาทมีตั้งแต่ปี พ.ศ.2502 แล้ว และมีการกล่าวถึงอีก ครั้งเมื่อปี พ.ศ. 2517 และ ปี พ.ศ. 2541 ซึ่งเป็นปีหลังจากเกิดวิกฤตเศรษฐกิจอันเป็นที่รับรู้กัน ทั่วไป ว่าวิกฤตนั้นเกิดจากการพัฒนาประเทศที่ให้ความสำคัญระบบทุน หรือ “ทุนนิยม” เป็นสำคัญ ปรากฏในข้อความในพระบรมราโชวาท ตามลำดับ ดังนี้

...อันวิชาความรู้ ที่ท่านทั้งหลายได้ศึกษาจากมหาวิทยาลัยนี้ ทุกๆ สาขา ต่างก็มุ่งจะช่วยฟื้นฟูเกษตรกรรมของประเทศให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น เพื่อได้มีอาหารเครื่องบริโภค อุปโภคเพียงพอภายในประเทศ และเหลือ กินเหลือใช้ จำหน่ายเป็นสินค้าออกจากประเทศ เป็นทางส่งเสริม เศรษฐกิจของประเทศอีกด้วย...

(มก 9, 16 ก.ค. 2502)

...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมีพอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชน โดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่างๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด ดังเห็นได้ที่อารยประเทศหลายประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงอยู่ในเวลานี้...

(มก 22, 18 ก.ค. 2517)

...ข้าพเจ้าจึงมีความเห็นเสมอมาว่า วิธีการพัฒนาที่เหมาะสมแก่ประเทศเราอย่างยิ่ง ก็คือจะต้องทำนุบำรุงเกษตรกรรมทุกสาขาให้พัฒนาก้าวหน้า เพื่อยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของเกษตรกรทุกระดับให้สูงขึ้น เริ่มต้นตั้งแต่การลงมือผลิต โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด ด้วยการตัดแปลงปรับปรุงนำสิ่งที่มีอยู่โดยธรรมชาติมาใช้ ให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ เพื่อให้เกษตรกรของเราได้ผลผลิตเพียงพอแก่การเลี้ยงตัว คือพอมิ พอกิน เป็นเบื้องต้นก่อน. ต่อไปเมื่อเหลือจึงจำหน่ายหารายได้ ซึ่งหากจะให้ได้ดีที่สมบูรณ์ ก็จะต้องมีการจัดการเรื่องการตลาดอย่างดี...

(มก 51, 23 ก.ค. 2541)

4.2.2.2.7 การพัฒนาแบบ “ทฤษฎีหญาแฝก” เป็นแนวความคิดพัฒนาที่ น่าสนใจอีกแนวคิดหนึ่ง แม้จะปรากฏในการปรากฏของคำ/ความ ร้อยละที่ไม่สูงนัก (2/3.84) แต่ก็ สะท้อนความละเอียดอ่อนของจิตใจและความลึกซึ้งทางปัญญาที่มองสิ่งที่ทุกคนมักมองข้าม มา พิสูจน์วิเคราะห์เสียใหม่อย่างชาญฉลาด ดังความที่ว่า

...ทุกคนจึงควรจะได้สนใจสังเกตศึกษาเรื่องราว บุคคล และสิ่งต่างๆ ที่แวดล้อมและเกี่ยวข้องกับตัวเองให้มาก อย่าละเลยหรือมองข้ามแม้สิ่ง เล็กน้อย เช่น ต้นหญ้า ซึ่งถ้าศึกษาพิจารณาให้ดีก็จะก่อให้เกิดปัญญาได้

หญ้านั้นมีทั้งหญ้าที่เป็นวัชพืชซึ่งเป็นโทษ และหญ้าที่มีคุณอย่างหญ้าแฝกซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่การอนุรักษ์ดินและน้ำคนเราก็เช่นเดียวกัน มีทั้งบุคคลที่มีชีวิตอยู่โดยเปล่าประโยชน์และบุคคลที่มีชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่า. ต้นหญ้าจึงเป็นบทเรียนได้อย่างดีเลิศสำหรับนำมาพิจารณาเทียบเคียงให้เป็นคติในการดำเนินชีวิตของบุคคล...

(มก 49, 24 ก.ค. 2540)

...สิ่งที่ดีมีประโยชน์นั้น จะต้องใช้ให้ถูกต้องตามหลักวิชาและเหมาะสมแก่สภาพการณ์ทั่วไปด้วย จึงจะได้ผลที่พึงประสงค์. อย่างเช่นการปลูกหญ้าแฝก จะต้องปลูกให้ชิดติดกันเป็นแผง...บัณฑิตผู้จะออกไปเริ่มต้นชีวิตการทำงานต่อไป จึงควรจะได้ศึกษาพิจารณาเรื่องความถูกต้องเหมาะสมที่กล่าวนี้ให้ทราบชัด...ในการปฏิบัติกิจการงานทุกอย่างนั้น นอกจากต้องมีความรู้ความคิดที่ดีมีประโยชน์แล้ว จะต้องใช้ความรู้ ความคิดให้ถูกต้องพอเหมาะพอดีแก่งาน แก่สถานการณ์ แก่บุคคล และ ท้องถิ่นด้วย จึงจะหวังผลตอบแทนที่สมบูรณ์คุ้มค่าได้...

(มก 50, 25 ก.ค. 2540)

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาแบบ “ทฤษฎีหญ้าแฝก” เป็นแนวคิดทฤษฎีที่เกิดจากปัญญา ตรวจสอบด้วยการปฏิบัติซ้ำ ๆ กันมาจนเกิดองค์ความรู้ขึ้นมา แต่อย่างไรเสียแนวคิดการพัฒนาก็กระตุ้นให้สำนึกตระหนักว่า การพัฒนาต้องควบคุมผู้พัฒนามิให้ยึดติดตำราหรือทฤษฎีมากเกินไป

...ความต้องการให้งานเสร็จ ๆ ไปนั้น จะชวนให้มั่งง่าย หันไปหิบบไปฉวยเอาวิธีปฏิบัติและทฤษฎีของคนอื่นมาใช้... ถ้าทำเช่นนั้นทฤษฎีที่รับของเขามาทั้งคั้ง มีหวังไม่เหมาะไม่ตรงกับงานกับปัญหา... ที่เราจะต้องทำคือดำเนินงานส่วนที่ทำได้แล้วรีบขบคิดปัญหาที่เกิดขึ้น โดยอาศัยทฤษฎีของเรามีอยู่แล้วเป็นหลัก โดยคิดถึงทฤษฎีทั้งหลายวางไว้เป็นหลักใหญ่สำหรับงาน โดยส่วนรวม เมื่อเรามาปฏิบัติงานที่เฉพาะลงไป เราจำเป็นต้องใช้ความสามารถของตน นำเอาทฤษฎีนั้น ๆ มาปรุงกับวิทยาการและปรับให้เข้ากับสถานการณ์ที่เผชิญอยู่...

(มก 24, 18 ก.ค. 2518)

4.2.2.2.8 อุปสรรคการพัฒนา อย่างไรก็ตาม ข้อสรุปของแนวคิดการพัฒนาจะต้องมาลงอยู่ที่แนวคิดการพัฒนาที่ว่า อุปสรรคการพัฒนาเกิดจากความบกพร่องต่อการประเมินตนในทางประพฤตินี้ เพราะ “แม้จะเป็นผู้มีการศึกษาสูงเพียงไร ถ้าบกพร่องต่อการประมาณตนในทางปฏิบัติ ปฏิบัติชอบ วิชาต่าง ๆ ที่ได้เล่าเรียนมาจนสำเร็จนั้น ก็ไร้ประโยชน์ไม่สามารถจะนำความเจริญมาสู่ตน และประเทศชาติ สมดังความปรารถนาได้” (มก 10, 10 ส.ค. 2504) ซึ่งถือเป็นสรุปของแนวคิดการพัฒนาที่สะท้อนความเป็นจริง มาทุกยุคทุกสมัย

จะเห็นว่า แนวคิดการพัฒนาทั้ง 2 ประเด็นหลัก คือ ทั้งส่วนที่เป็นการศึกษาและส่วนที่เป็นการพัฒนา มีความสัมพันธ์สอดคล้องกัน กล่าวคือ เป็นการพัฒนาที่เน้นวิชาการ และอาชีพการเกษตรที่สอดคล้องกับบริบทสังคมไทย โดยให้ความสำคัญกับพื้นฐานที่มีอยู่แล้ว และเป็นไปตามขั้นตอนแบบพอเพียงและพัฒนาทุกส่วนไปพร้อม ๆ กันแบบองค์รวม โดยมองทุกสิ่งทุกอย่าง อย่างใช้ปัญญาและให้ความสำคัญกับสิ่งที่ได้อาจถูกละเลยมองข้ามแบบทฤษฎีหลัาแฝก ซึ่งการพัฒนาอันหมายถึงการทำให้เกิดความเจริญงอกงามนั้น ต้องเป็นไปในลักษณะของการพัฒนาแบบมั่นคงยั่งยืน โดยที่ผู้พัฒนาเองต้องประพฤติปฏิบัติตนให้ดีงาม

4.2.3 วิธีการพัฒนา

พระบรมราชาวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พบวิธีการพัฒนา เรียงลำดับจากการปรากฏของคำ/ความและร้อยละจากมากไปหาน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ทำข้อความ ดังนี้ พัฒนาด้วยปัญญาวิชาความรู้ ด้วยความระมัดระวัง และพินิจพิเคราะห์อย่างรอบคอบ (28/53.84) และคุณลักษณะพิเศษของผู้พัฒนาประเทศ (23/44.23)

4.2.3.1 พัฒนาด้านจิตวิญญาณ พบ 2 ประเด็นย่อย เรียงลำดับจากการปรากฏของคำ/ความและร้อยละจากมากไปหาน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ทำข้อความ ดังนี้ คือ

4.2.3.1.1 พัฒนาด้วยปัญญาวิชาความรู้ ด้วยความระมัดระวัง และพินิจพิเคราะห์อย่างรอบคอบ (28/53.84) โดยที่ผู้พัฒนาต้องใช้ความรู้ และเผยแพร่ความรู้ตามที่ได้ศึกษาให้เป็นคุณประโยชน์แก่ประชาชนและชาติบ้านเมือง การใช้วิชานั้นต้องให้ประสานกันอย่างพอเหมาะพอดี และใช้อย่างระมัดระวัง ดังความว่า

...จงพยายามเอาวิชาที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาไปใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองให้เต็มที่ ประเทศไทยเป็นประเทศกสิกรรม วิชาที่ท่านได้

ศึกษามาทุกสาขา ล้วนแต่เป็นคุณประโยชน์แก่การกสิกรรมและการ
เศรษฐกิจของประเทศโดยตรง...

(มก 2, 9 ก.ค. 2496)

4.2.3.1.2 คุณลักษณะพิเศษของผู้พัฒนาประเทศ (23/44.23) ผู้ที่จะ
ออกไปพัฒนาประเทศนอกจากจะต้องมีความรู้หรือใช้ความรู้ในการพัฒนาประเทศแล้ว **ยังต้องมี**
จิตใจสูง มีศีลธรรมประพฤติตนในสิ่งที่ชอบที่ควร มีความรับผิดชอบ รอบคอบถี่ถ้วน สุจริต
เที่ยงธรรม มุ่งมั่น วิริยะ อดทน สงบหนักแน่น มีความพอเหมาะพอดี เกื้อกูลและแบ่งปันและวาง
ตนให้สมเกียรติ ควรแก่การนับถือและเลื่อมใส

คุณลักษณะอันพิเศษเหล่านี้ เป็นปัจจัยอันสำคัญที่ประกอบประสานกับ
แนวคิด และวิธีการพัฒนาต่าง ๆ เพื่อให้ “การพัฒนา” ประเทศหรือสังคมไทยเป็นไปอย่างสมบูรณ์
ดังความว่า

... โอกาสที่ท่านทั้งหลาย จะช่วยกันทะนุบำรุงบ้านเมือง ในด้านนี้จึงมีอยู่
มาก ขอให้ท่านทั้งหลาย จงพยายามช่วยกัน ทำหน้าที่ให้ดีที่สุด การที่จะ
ปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีได้นั้น **นอกจากความรู้**
ความสามารถแล้ว ยังต้องเป็นผู้ประกอบด้วย ความซื่อสัตย์สุจริต และ
การตั้งตนไว้ในทางที่ชอบที่ควร สมเกียรติด้วย...

(มก 5, 19 ก.ค. 2499)

4.2.3.2 พัฒนาด้านการปฏิบัติ พบ 4 ประเด็นย่อยเรียงลำดับการปรากฏของคำ/
ความ และร้อยละจากมากไปหาน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ท้ายข้อความ ดังนี้ พัฒนาโดย
ให้เกิดความเจริญมั่นคง (17/32.69) พัฒนาโดยสร้างเครือข่ายทางวิชาการให้ประสานกัน
(10/19.23) พัฒนตามแผนที่กำหนดด้วยความรับผิดชอบและรอบคอบ (9/17.30) และ พัฒนาโดย
ปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่และทฤษฎีที่มีอยู่เป็นหลัก (7/13.46) ดังมีสาระสำคัญ คือ

4.2.3.2.1 พัฒนาโดยให้เกิดความเจริญมั่นคง ผู้พัฒนาที่เป็นผู้มี
การศึกษาสูงต้องใช้ความรู้ให้เกิดประโยชน์เพื่อสร้างสังคมให้เจริญมั่นคงก้าวหน้า โดยคิดหาวิธีการ
ร่วมกับบัณฑิตหรือผู้รู้อื่น ๆ ให้เขามาร่วมงาน เป็นการผนึกกำลังให้เกิดพลังอันแข็งแกร่ง สำหรับ
แก้ต่างอุปสรรคและปัญหา ต่าง ๆ โดยมีขั้นตอนการพัฒนางานที่สำคัญ คือ เริ่มจากทำความเข้าใจ
เกี่ยวกับงานให้ชัดเจน แล้ววางแผนการพัฒนาให้แน่นอน หากประสานกับฝ่ายอื่นฝ่ายใดต้องถือว่า

เป็นผู้เสริมกำลัง จึงต้องมีความอดทน และต้องปรองดองกับฝ่ายต่าง ๆ อย่าหักหาญเพราะจะเกิดอุปสรรคตามมา ทำให้การพัฒนาหยุดชะงัก ดังปรากฏในข้อความ ดังนี้

...ท่านทั้งหลายจะต้องใช้วิชาความรู้ให้เกิดประโยชน์เพื่อสร้างสังคม ซึ่งเป็นที่พึ่งที่อาศัยของทุกคน ให้เป็นสังคมที่มีความเจริญ มั่นคง และก้าวหน้า ในการนี้ แต่ละคนจะต้องตั้งความปรารถนาอันสูงไว้ จะต้องเข้มแข็งอดทน ไม่ย่อท้อ และไม่คลายจากความเพียร ที่สำคัญยิ่งจะต้องคิดหาวิธีการที่จะรวมบัณฑิตของมหาวิทยาลัยนี้ทุกคน พร้อมทั้งบรรดาผู้มีความรู้ความสามารถและสติปัญญาอื่นๆ ให้เข้ามาร่วมมือร่วมแรงกัน โดยปรักพร้อม ผนึกกำลังเข้าด้วยกัน ให้เกิดเป็นพลังอันแข็งแกร่งมั่นคง เมื่อพลังนั้นเกิดขึ้นแล้ว จะเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด สำหรับแผ้วถางอุปสรรคและปัญหายุ่งยากทั้งปวง...

(มก 19, 22 ก.ค. 2514)

...การพัฒนาประเทศ เพื่อให้เกิดความเจริญมั่นคงแก่ส่วนรวมทั้งชาติได้ แท้จริงนั้น จะต้องอาศัยหลักวิชาอันถูกต้อง และต้องกระทำพร้อมกันไป ทุกๆ ด้านด้วย... มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์สอนวิชาการมากมายหลายสาขา สำหรับให้นำมาใช้ประกอบกันในงานของชาติ นิสิตนักศึกษาทุกคนควรจะได้อัจฉกรวมกันและร่วมงานกัน....

(มก 20, 20, ก.ค. 2515)

4.2.3.2.2 พัฒนาโดยสร้างเครือข่ายทางวิชาการให้ประสานกัน ในการพัฒนาประเทศต้องอาศัยบุคคล 2 ประเภท เป็นหลัก คือ นักวิชาการ และนักปฏิบัติ และต้องใช้นักวิชาการหลากหลายสาขามาวางโครงการที่รอบคอบ อันเป็นการอุดหนุนประคับประคองกัน และกัน และร่วมกันหาวิธีการแก้ปัญหาที่อาจก่อให้เกิดความเสียหาย ดังปรากฏในพระบรมราโชวาท ดังนี้

...ดังนั้น เราจึงต้องการนักวิชาการทุกๆ สาขา เพื่อที่จะมาวางโครงการที่รอบคอบและแก้ไขสิ่งที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายนั้นช่วยกันให้ความรู้ ความคิดที่ต้องตามหลักวิชาแก่ราษฎร แนะนำวิธีการทำงานอาชีพ ให้รู้จักแก้ไขอุปสรรคขัดข้องหรือเปลี่ยนแปลงงานให้เหมาะสมเป็นประโยชน์ดีกว่าเก่า...

(มก 17, 10, ก.ค. 2512)

...งานพัฒนาบ้านเมืองนั้น ต้องอาศัยบุคคลสองประเภท คือนักวิชาการกับปฏิบัติ นักวิชาการเป็นผู้วางโครงการ เป็นผู้นำ เป็นผู้ชี้ทาง เป็นที่ปรึกษาของผู้ปฏิบัติ ส่วนผู้ปฏิบัติเป็นผู้ลงมือลงแรงกระทำงาน งานจะได้ผลหรือไม่เพียงไรขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองฝ่ายนี้ขอให้ตั้งใจใช้ความรู้ ความคิดและความสามารถสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีขึ้นในวงงาน เพื่อแก้ไขกำจัดอุปสรรคขัดข้องต่างๆ และเพื่อให้งานบรรลุผลสมบูรณ์...

(มก 18, 16, ก.ค. 2513)

4.2.3.2.3 พัฒนาตามแผนที่ได้กำหนดด้วยความรับผิดชอบและรอบคอบ ผู้พัฒนาต้องมีโครงการพัฒนาอันแน่นอน และมีวิธีการดำเนินการอย่างรัดกุม รอบคอบ ด้วยการวางแผนงานเป็นลำดับขั้นอย่างทั่วถึง ดังความที่ว่า

...โครงการพัฒนาต่างๆ ตั้งขึ้นเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งที่มีอยู่แล้ว คือทรัพยากรตามธรรมชาติให้เกิดผลประโยชน์แก่ประเทศและประชาชนส่วนรวมให้ได้มากที่สุดเพื่อที่จะให้โครงการมีผลเต็มเม็ดเต็มหน่วย จำเป็นต้องพิจารณาจัดตั้งโดยรอบคอบและละเอียดถี่ถ้วน ให้ทราบว่าผลที่เกิดจากโครงการนั้นจะมีขอบเขตต่อเนื่องไปเพียงใด และมีผลดีผลเสียประการใดที่จุดใดบ้าง จักได้สามารถวางแผนงานให้สอดคล้องต้องกันทุกส่วนทุกชั้น เพื่อแก้ไขส่วนที่จะเสียหายให้กลับเป็นดี ให้โครงการได้ประโยชน์มากที่สุด...

(มก 25, 15, ก.ค. 2519)

...การพัฒนาประเทศจะบรรลุผลตามเป้าหมายได้มากน้อยเพียงใดนั้นย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยประกอบการหลายอย่าง. อย่างแรก ต้องมีคนดี คือมีปัญหา มีความรับผิดชอบ มีความวิริยะอุตสาหะเป็นผู้ปฏิบัติ อย่างที่สอง ต้องมีวิทยาการที่ดี เป็นเครื่องใช้ประกอบการ. อย่างที่สาม ต้องมีการวางแผนที่ดี ให้พอเหมาะพอควรกับฐานะ เศรษฐกิจ และทรัพยากรที่มีอยู่ โดยคำนึงถึงประโยชน์อันพึงประสงค์ของประเทศและประชาชนเป็นหลักปฏิบัติ...

(มก 47, 25, ก.ค. 2539)

4.2.3.2.4 พัฒนาโดยการปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่และทฤษฎีที่มีอยู่เป็นหลัก
 ผู้พัฒนาประเทศต้องปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่แล้วให้เป็นประโยชน์ ผู้พัฒนาต้องนำทฤษฎีที่มีอยู่มาปรุ่กับวิทยาการอื่น ๆ แล้ว ปรับให้เข้ากับสภาพการณ์ที่เผชิญอยู่ ดังความที่ว่า

...ในการพัฒนาประเทศของเรานั้น เราต้องปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่แล้วให้เป็นประโยชน์ขึ้นมา และในการนั้น เราจำต้องวางโครงการอันรอบคอบ

โดยอาศัยหลักวิชา แล้วนำมาปฏิบัติด้วยความตั้งใจจริง และด้วยความร่วมมือกัน...

(มก 18, 16, ก.ค. 2513)

...เมื่อต้องเผชิญปัญหาความขัดกันระหว่างทฤษฎีกับปฏิบัติ ทางที่ดีที่สุดจะต้องดำเนินงานในส่วนที่เห็นว่าถูกต้องแล้วต่อไป ไม่ปล่อยให้หยุดชะงักพร้อมกันไปในั้น ควรจะได้รับคิดพิจารณาปัญหาโดยเร่งด่วน หาทางปรับหลักวิชาให้เข้ากับปัญหา และประสานเข้ากับวิชาอื่นๆ อันเกี่ยวข้องด้วย ให้เห็นให้เข้าใจปัญหาโดยกระจ่างแจ้ง เมื่อได้วิธีที่ถูกต้องแล้ว ก็นำไปใช้ปฏิบัติให้ได้ผลด้วยความแน่วแน่และมั่นใจ...

(มก 24, 18, ก.ค. 2518)

4.2.4 เป้าหมายการพัฒนา

พระบรมราชาวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จำนวน 52 องค์ พบเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญ ใน 2 ประเด็น คือ **พัฒนาตน** และ **พัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ**

4.2.4.1 การพัฒนาตน หมายถึง การพัฒนาตัวบัณฑิตเองใน 2 ด้าน เรียงลำดับการปรากฏของคำ/ความ และร้อยละจากมากไปหาน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ทำยข้อความ ดังนี้ ด้านคุณธรรมจริยธรรม (45/86.53) ด้านการศึกษาความรู้หรือสติปัญญา (40/76) ดังความว่า

...ท่านทั้งหลายเลือกศึกษาทางนี้แล้ว ต้องถือเป็นหน้าที่และเป็นอุดมคติด้วยว่า จะต้องบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่การเกษตรและการกสิกรรม ขอให้ใช้ความรู้ ความสามารถให้เป็นประโยชน์อย่างแท้จริง

และยึดถือความตั้งใจจริงที่จะทำงานเพื่อประเทศบ้านเมืองได้...

(มก 14, 7, ก.ค. 2505)

...ท่านทั้งหลายจะต้องใช้วิชาความรู้ให้เกิดประโยชน์เพื่อสร้างสังคม ซึ่งเป็นที่พึ่งที่อาศัยของทุกคน ให้เป็นสังคมที่มีความเจริญ มั่นคง และก้าวหน้า ในกรณีนี้ แต่ละคนจะต้องตั้งความปรารถนาอันสูงไว้ จะต้องเข้มแข็งอดทน ไม่ย่อท้อ และไม่คลายจากความเพียร...

(มก 19, 22, ก.ค. 2514)

...ท่านทั้งหลายช่วยกันสร้างชาติบ้านเมืองในด้านกลไกกรรมให้เจริญขึ้น และจงพยายามศึกษาและฝึกฝนตนเองต่อไป เพราะความรู้ใหม่ด้านวิทยาศาสตร์นั้น ขึ้นอยู่กับการทดลองค้นคว้าอยู่เสมอ...

(มก 1, 25, พ.ค. 2493)

...ขอให้พยายามแสวงหาวิชาความรู้เพิ่มเติม และค้นคว้าวิชาการแผนใหม่ ๆ มาใช้ให้ทันสมัยอยู่เสมอ ประเทศชาติอันเป็นที่รักของเรา จักได้เจริญก้าวหน้า...

(มก 3, 17, มี.ย. 2497)

4.2.4.2 การพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ พระบรมราชาวาทจำนวน 52 องค์ พบแนวพระราชดำริอันเป็นเป้าหมายการพัฒนาเพื่อสังคมหรือประเทศชาติ ในการปรากฏของคำ/ความและร้อยละ ดังนี้ 41/78.84 ดังความว่า

...ท่านทั้งหลายจะต้องใช้วิชาความรู้ให้เกิดประโยชน์เพื่อสร้างสังคม ซึ่งเป็นที่พึ่งที่อาศัยของทุกคน ให้เป็นสังคมที่มีความเจริญ มั่นคง และก้าวหน้า ในกรณีนี้ แต่ละคนจะต้องตั้งความปรารถนาอันสูงไว้ จะต้องเข้มแข็งอดทน ไม่ย่อท้อ และไม่คลายจากความเพียร...

(มก 19, 22, ก.ค. 2514)

...ผู้เป็นบัณฑิตแต่ละคนจะต้องตั้งความคิด พร้อมทั้งความมุ่งปรารถนา กันแน่วแน่ ที่จะทำงานของตนๆ ต่อไปให้ดีให้เข้มแข็งจริงๆ จึงจะมี

โอกาสได้ใช้วิชาความรู้และมีมือสร้างสรรค์ประโยชน์ กับทั้งความ
เจริญก้าวหน้าในการพัฒนาสภาพของสังคมและของชาติบ้านเมือง
ให้รุ่งเรืองถาวรยิ่ง ๆ ขึ้นไปได้...

(มก 27, 21, ก.ค. 2520)

จากการวิเคราะห์เป้าหมายการพัฒนาพบว่า การพัฒนาคนในส่วนของ
พัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรมมีความเข้มข้นเหนือกว่าการพัฒนาในด้านการศึกษา ความรู้หรือ
ปัญญา และที่รองลงมาคือการพัฒนาสังคมประเทศชาติ โดยนัยนี้อาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาคนนั้น
เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ ซึ่งก็ต้องพัฒนาไปแบบองค์รวม ใน
ความหมายที่จำต้องพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน และแม้วิชาความรู้จะเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องนำไปใช้ในการ
พัฒนาแต่สิ่งทีละเลยไม่ได้ หรือขาดไม่ได้ในการพัฒนา คือ พัฒนาในด้านคุณธรรม จริยธรรม
ซึ่งเป็นคุณลักษณะอันสำคัญยิ่งที่เหนือไปกว่าด้านวิชาความรู้ ซึ่งทั้งสองปัจจัยนี้ก็จะนำไปสู่การ
พัฒนาสังคมประเทศเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่เข้มแข็งมั่นคง ยั่งยืนและถาวร

5. การวิเคราะห์แนวพระราชดำริต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทที่ พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์

จากการวิเคราะห์แนวพระราชดำริ เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทในพิธี
พระราชทานปริญญาบัตร ของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ จำนวน 10 องค์ พบประเด็นที่น่าสนใจ คือ

5.1 จากการตระหนักรู้

พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัย แพทยศาสตร์
จำนวน 10 องค์ พบประเด็นภาพรวมที่สะท้อนความเป็นผู้ตระหนักรู้ ใน 5 ประเด็น เรียงลำดับการ
ปรากฏของคำ/ความ และร้อยละ จากมากไปหาน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ท้ายข้อความ คือ
นำขึ้นขมยินดี (10/100) ใน 3 ประเด็นต่อจากนี้ไป มีการปรากฏของคำ/ความและร้อยละที่เท่ากัน
คือ ตระหนักรู้ว่าจะต้องเป็นผู้ที่ค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ (9/90) ตระหนักรู้ว่าจะต้อง
ปฏิบัติตามปณิธาน หลักวิชา และอุดมคติของวิชาชีพอย่างเคร่งครัด (9/90) ตระหนักรู้ว่าการสำเร็จ
การศึกษาครั้งนี้ถือว่าเป็นผู้มีเกียรติ (9/90) และการตระหนักรู้ประเด็นสุดท้าย คือ ตระหนักรู้ว่าตน
นั้น เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถที่นำไปใช้ในการแพทย์ และสาธารณสุข (7/70) รายละเอียด
ของข้อความในแต่ละประเด็นจะนำเสนอเป็นสังเขปเรียงตามลำดับ ดังนี้

5.1.1 นำชื่นชมยินดี

...สำหรับนักศึกษาที่สำเร็จวิชาตามหลักสูตรปริญญา และอนุปริญญา ตามประเภทวิชาต่างๆ ในปีนี้ ก็เป็นที่ควรได้รับความชมเชย ที่อุตสาหะ บากบั่นหมั่นเพียรจนสำเร็จผลได้รับปริญญาและอนุปริญญา...

(มพ 1, 18 มี.ย. 2496)

...บัณฑิตใหม่และผู้ที่ได้รับอนุปริญญาในวันนี้ ข้าพเจ้าขอแสดงความ ยินดีและขอชมเชยที่ได้พยายามศึกษามาจนสำเร็จ พร้อมทั้งจะไป ประกอบอาชีพต่างๆ ...

(มพ 2, 1 เม.ย. 2498)

5.1.2 ค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม

...ขอตักเตือนให้บรรดาที่สำเร็จการศึกษาใหม่ทุกคน จงตั้งใจประกอบ กิจการงานในหน้าที่ของตนอย่างเต็มที่ พยายามเพิ่มพูนความรู้ใน ศิลปวิทยาการให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ...

(มพ 3, 6 เม.ย. 2503)

...การกระทำความดีเท่านั้นที่จะนำความสุขความเจริญมาสู่ตนเอง การที่ ท่านได้เรียนสำเร็จจนได้รับปริญญาและอนุปริญญาแล้วนั้น ขอให้ พยายามศึกษาและฝึกฝนตนเองไว้เสมอ ถ้าท่านไม่ศึกษาเพิ่มเติมไว้ ต่อไปไม่ช้าท่านก็จะเป็นผู้ล้าหลังไม่ทันกับความเจริญของโลก...

(มพ 4, 6 เม.ย. 2504)

5.1.3 ปฏิบัติตามปณิญา หลักวิชา และอุดมคติของวิชาชีพอย่างเคร่งครัด

...ขอให้ทุกคนที่จะออกไปปฏิบัติหน้าที่ตามวิชาชีพของตน พึงระลึกไว้ เป็นนิตย์ถึงอุดมคติอันสูง คือการมุ่งหวังจะบำบัดทุกข์ของผู้ป่วยไข้ ด้วย เมตตาจิตอารีารอบเหนือสิ่งอื่นใด...

(มพ 5, 6 เม.ย. 2505)

...ข้าพเจ้าขอชมเชยในเรื่องความอุตสาหะพยายามของท่านด้วยกันทุกคน ต่อจากนี้ไป ท่านทั้งหลายจะออกไปประกอบกิจการงาน มีหน้าที่รับผิดชอบ ต่อส่วนรวมตามวิชาชีพของท่าน ขอให้ท่านตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ให้ดีที่สุด และจงยึดอุดมคติแห่งวิชาชีพของท่าน กับทั้งคำปฏิญาณที่ได้กล่าวแล้ว ต่อหน้าที่ประมุขนี้...

(มพ 7, 6 เม.ย. 2508)

5.1.4 มีเกียรติ

...สำหรับนักศึกษาซึ่งสำเร็จวิชาตามหลักสูตรแล้วนั้น ข้าพเจ้าขอแสดงความยินดี และขอชมเชยในความอุตสาหะพยายามจนได้รับเกียรติ ในวันนี้...

(มพ 5, 6 เม.ย. 2505)

...ขอแสดงความยินดีกับนักศึกษาผู้ได้รับเกียรติและความสำเร็จในการศึกษาทุกคน ในการที่ท่านทั้งหลายจะออกไปประกอบกิจการงานทางการแพทย์ต่อไป ...

(มพ 9, 6 เม.ย. 2510)

5.1.5 เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถที่นำไปใช้ในด้านการศึกษา และ สาธารณสุข

...ขอแสดงความยินดีกับผู้ได้รับปริญญาเกิตติมศักดิ์ และกับนักศึกษาทุกคนที่ได้รับเกียรติ และความสำเร็จในการศึกษา ในการที่ท่านทั้งหลายจะออกไปประกอบกิจการงานทางการแพทย์ต่อไป ขอให้ถือว่า งานของท่านมีส่วนผูกพันรับผิดชอบต่อประชาชนส่วนรวม และต่อความเจริญของการแพทย์ของไทยอย่างแน่นแฟ้น...

(มพ 10, 6 เม.ย. 2510)

...นับว่ามหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ได้ดำเนินการอบรม ให้การศึกษาผลิต ผู้มีวิชาชีพสาขาต่างๆ ของการประกอบโรคศิลปะ เพื่อไปทำการป้องกัน

และบำบัดโรคช่วยส่งเสริมสวัสดิภาพให้แก่ประชาชนมากขึ้นอีก นับว่า
เป็นประโยชน์อย่างมากแก่ประเทศชาติ...

(มพ 2, 1 เม.ย. 2498)

จากการตระหนักรู้ ใน 5 ประเด็น ที่เรียงลำดับข้างต้น ด้วยการสั่งสอนแนะนำและ
ตักเตือนนั้น เป็นการสะท้อนให้เห็นว่า การที่จะออกไปปฏิบัติหน้าที่ของผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้มี
การศึกษาสูง มีความรู้อย่างชัดเจนในสาขาที่เรียนมานั้น เพื่อไปพัฒนาประเทศชาติ และสังคม
ส่วนรวมนั้น จะต้องเห็นคุณค่า และความสำคัญของตนเสียก่อน โดยเฉพาะการคาดหวังจากสังคม
ว่าจะออกไปพัฒนาประเทศให้ได้ผลสัมฤทธิ์อย่างเต็มยั้งนั้น จะต้องเชื่อมั่นและศรัทธาในตน ทั้ง
ในด้านเป็นผู้รอบรู้ เป็นผู้มีเกียรติเป็นผู้นำชื่นชมยินดี ที่จะต้องไปปฏิบัติหน้าที่อันยิ่งใหญ่และ
สำคัญนี้ด้วย

5.2 สู่การพัฒนา

“สู่การพัฒนา” เป็นกระบวนการหรือขั้นตอน ของการพัฒนา ซึ่งเริ่มจาก **นิยามการ
พัฒนา แนวคิดการพัฒนา วิธีการพัฒนา และเป้าหมายการพัฒนา** ดังปรากฏเป็นสาระสำคัญ ดังนี้

5.2.1 นิยามการพัฒนา

พระบรมราชาบาทที่พระราชทานให้แก่บัณฑิตของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์
กล่าวถึงการพัฒนาโดยใช้คำหรือข้อความที่มีความหมายไปในทางเดียวกับคำว่า “พัฒนา” คำหรือ
ความดังกล่าวเรียงลำดับการปรากฏของคำ/ความและร้อยละ จากมากไปหาน้อย ดังปรากฏใน
เครื่องหมาย (/) ท้ายข้อความ ดังนี้ **ความเจริญ (10/100) ความก้าวหน้า (9/90) การเพิ่มเติม/การ
เพิ่มพูน (6/60) และความรุ่งเรือง (5/50)** ดังปรากฏเนื้อหาของข้อความในแต่ละประเด็นซึ่งจะ
เสนอไว้เป็นสังเขป ดังนี้

5.2.1.1 ความเจริญ

...ซึ่งย่อมเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าชาติของเราจะได้มีผู้มีความรู้
ความสามารถเพิ่มขึ้นอีก จะได้ช่วยกันประกอบกิจการในด้านการแพทย์
และการสาธารณสุขให้เจริญยิ่งขึ้น...

(มพ 1, 18 มิ.ย. 2496)

...ข้าพเจ้าขอขอบใจนายกสภามหาวิทยาลัย กรรมการศาสตราจารย์ ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ที่ร่วมมือกัน ปฏิบัติงาน และช่วยเหลือสนับสนุน ทำความเจริญให้แก่มหาวิทยาลัยนี้ ด้วยดีตลอดมา...

(มพ 7, 6 เม.ย. 2508)

5.2.1.2 ความก้าวหน้า

...การที่มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์จัดตั้งคณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามาธิบดี ขึ้นใหม่อีกคณะหนึ่งก็ดี การที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่จะขยายการศึกษาออกไปอีกก็ดี นับเป็นความก้าวหน้า และเป็นประโยชน์อย่างสำคัญแก่การแพทย์และการศึกษาของประเทศของเรา...

(มพ 8, 6 เม.ย. 2509)

...และได้ทราบรายงานว่า กิจการด้านต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยดำเนินก้าวหน้ามาด้วยดีน่าชมเชย การจัดหลักสูตรเพื่อเพิ่มจำนวนผู้ช่วยทางการแพทย์ พร้อมทั้งการส่งเสริมการอนามัยในกองเร่รัดพัฒนาชนบทนั้น...

(มพ 9, 6 เม.ย. 2510)

5.2.1.3 การเพิ่มเติม/การเพิ่มพูน

...ให้ได้มีโอกาสไปศึกษาวิชาแพทย์เพิ่มเติมในต่างประเทศเป็นการเพิ่มพูนความรู้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพื่อจะได้มาช่วยส่งเสริมสวัสดิภาพให้แก่ประชาชนต่อไป...

(มพ 2, 1 เม.ย. 2498)

...ขอให้พยายามศึกษาและฝึกฝนตนเองไว้เสมอ ถ้าท่านไม่ศึกษาเพิ่มเติมไว้ต่อไปไม่ช้าท่านก็จะเป็นผู้ล้าหลังไม่ทันกับความเจริญของโลก...

(มพ 4, 6 เม.ย. 2504)

5.2.1.4 ความรุ่งเรือง

...พึงระลึกไว้เป็นนิตย์ถึงอุดมคติอันสูงคือการมุ่งหวังจะบำบัดทุกข์ของผู้ป่วยไข้ ด้วยเมตตาจิตอารีอรอบเหนือสิ่งอื่นใด และพยายามชวนขวายนหาความรู้ใหม่ๆ เพิ่มเติมไว้เสมอ ความเจริญรุ่งเรืองก็จะบังเกิดแก่ตน...

(มพ 6, 23 พ.ศ. 2507)

...ข้าพเจ้าขออวยพรให้ผู้สำเร็จการศึกษาทุกคนประสบความสำเร็จในชีวิต มีความรุ่งเรืองในหน้าที่การงาน และขอให้ท่านที่มาร่วมประชุมพร้อมกันในงานนี้ มีความสุขสวัสดิ์โดยทั่วกัน...

(มพ 9, 6 เม.ย. 2510)

นิยามการพัฒนา โดยใช้คำหรือความที่มีความหมายไปในทาง “พัฒนา” ที่ปรากฏในพระบรมราโชวาท ของมหาวิทยาลัย แพทยศาสตร์ นั้น พบว่า “ความเจริญ” มีการปรากฏของคำ/ความและร้อยละสูงกว่าคำหรือความอื่น ๆ อีก 3 คำ ซึ่งมีมีลักษณะสอดคล้องกับพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยอื่น ๆ

5.2.2 แนวคิดการพัฒนา

แนวคิดการพัฒนา ที่ปรากฏในพระบรมราโชวาท ของมหาวิทยาลัย แพทยศาสตร์ กล่าวถึง มีประเด็นวิเคราะห์ใน 2 ประเด็นหลัก คือ แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ และแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

5.2.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ พบแนวคิดย่อย 2 ประเด็นย่อย เรียงลำดับการปรากฏของคำ/ความ และร้อยละจากมากไปน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ทำย่อความ ดังนี้

5.2.2.1.1 การศึกษาเป็นเครื่องชี้ให้เห็นความเจริญของชาติ (9/90)
ดังความสนับสนุนแนวคิดข้างต้น ดังนี้

...ในปีนี้ได้มีผู้สำเร็จการศึกษาได้รับปริญญาและอนุปริญญาเป็นจำนวนทั้งสิ้นถึง 327 คน ซึ่งย่อมเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าชาติของเราจะได้มีผู้มีความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้นอีก...

(มพ 1, 18 มิ.ย. 2496)

...ในปีนี้มีมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ได้มีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงกิจการบริหาร และการศึกษาให้เจริญก้าวหน้าเป็นอันมาก และได้มีผู้สำเร็จการศึกษาและนักศึกษาในวิชาชีพประเภทต่างๆ เพิ่มจำนวนเป็นลำดับ ข้าพเจ้าขอขอบใจที่บรรดากรรมการ อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยทุกคนได้ร่วมมือร่วมใจปฏิบัติงานอันเป็นผลให้มหาวิทยาลัยก้าวหน้าและเจริญยิ่งขึ้นอยู่เสมอ...

(มพ 3, 6 เม.ย. 2503)

5.2.2.1.2 ความรู้ด้านสาธารณสุขช่วยส่งเสริมสวัสดิภาพแก่ประชาชน

(8/80) ดังความสนับสนุนแนวคิดข้างต้น ดังนี้

...ในปีนี้ได้มีผู้สำเร็จการศึกษาได้รับปริญญาและอนุปริญญาเป็นจำนวนมาก นับว่ามหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ได้ดำเนินการอบรม ให้การศึกษาผลิตผู้มีวิชาชีพสาขาต่างๆ ของการประกอบโรคศิลปะ เพื่อไปทำการป้องกันและบำบัดโรคช่วยส่งเสริมสวัสดิภาพให้แก่ประชาชนมากขึ้นอีก นับว่าเป็นประโยชน์อย่างมากแก่ประเทศชาติ...

(มพ 2, 1 เม.ย. 2498)

...ข้าพเจ้าขอแสดงความยินดี และขอชมเชยในความอุตสาหะพยายามจนได้รับเกียรติในวันนี้ ขอให้ทุกคนที่จะออกไปปฏิบัติหน้าที่ตามวิชาชีพของตน พึงระลึกไว้เป็นนิตย์ถึงอุดมคติอันสูง คือการมุ่งหวังจะบำบัดทุกข์ของผู้ป่วยไข้ ด้วยเมตตาจิตอารีอรอบเหนือสิ่งอื่นใด...

(มพ 5, 6 เม.ย. 2505)

...การที่จะใช้ความรู้ในการประกอบอาชีพต่อไปข้างหน้า ควรนึกถึงเกียรติและความซื่อตรงเพื่อประโยชน์ส่วนรวมให้มาก...

(มพ 8, 28 ม.ค. 2503)

5.2.2.1.2 ความรู้ด้านสาธารณสุขช่วยส่งเสริมสวัสดิภาพแก่ประชาชน

(8/80) ดังความสนับสนุนแนวคิดข้างต้น ดังนี้

5.2.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา พบแนวคิดการพัฒนาประเด็นเดียว คือ

5.2.2.2.1 พัฒนาด้วยความรู้และความดี (9/90) ดังความสนับสนุนแนวคิดข้างต้น ดังนี้

...ข้าพเจ้าขอแสดงความยินดีและขอชมเชยที่ได้พยายามศึกษามาจนสำเร็จ พร้อมทั้งจะไปประกอบอาชีพต่างๆ ขอให้ทุกคนจงรำลึกถึงอุดมคติของวิชาชีพที่มุ่งหวังจะบำบัดทุกข์... และรักษามรรยาทของการประกอบอาชีพโดยเคร่งครัด จงหมั่นฝึกฝนตนเองให้ทันสมัยในวิทยาการประกอบโรคศิลปะอยู่เสมอ...

(มพ 2, 1 เม.ย. 2498)

...ขอตักเตือนให้บรรดาที่สำเร็จการศึกษาใหม่ทุกคน จงตั้งใจประกอบกิจการงานในหน้าที่ของตนอย่างเต็มที่ พยายามเพิ่มพูนความรู้ในศิลปวิทยาการให้ก้าวหน้าอยู่เสมอการทำความดีเท่านั้น ที่จะนำความสุขความเจริญมาสู่ตนเอง...

(มพ 3, 6 เม.ย. 2503)

แนวคิดการพัฒนาทั้งในส่วนแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ และแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา จะเห็นว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น กล่าวคือ การศึกษาด้านการแพทย์และสาธารณสุข เป็นทั้งเครื่องชี้ให้เห็นความเจริญของชาติ และเป็นเครื่องส่งเสริมสวัสดิภาพแก่ประชาชนซึ่งผู้จบการศึกษาในด้านนี้ ที่มุ่งจะไปพัฒนาประเทศชาติและสังคมนั้น ต้องใช้ความรู้ในด้านดังกล่าว รวมทั้งคุณธรรม ความดี มาเป็นอุดมคติหรือหลักยึดในการพัฒนานั้น

5.2.3 วิธีการพัฒนา

วิธีการพัฒนา ที่ปรากฏในพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ มีประเด็นวิเคราะห์ 2 ประเด็น หลัก คือ พัฒนาจิตวิญญาณ และ พัฒนาด้านปฏิบัติ ดังนี้

5.2.3.1 พัฒนาด้านจิตวิญญาณ พบ 2 ประเด็นย่อย เรียงลำดับจากการปรากฏของคำ/ความและร้อยละจากมากไปหาน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ทำข้อความ คือ

5.2.3.1.1 ยึดคำปฏิญาณและอุดมคติในการทำงาน (10/100) ซึ่งหมายความว่าผู้พัฒนาต้องยึดคำปฏิญาณและอุดมคติในการทำงาน หรือวิชาชีพของตนในแง่ที่บำบัด

ทุกข์ ส่งเสริมความสุขแก่ประชาชนเหนือสิ่งอื่นใด ดังความสนับสนุนประเด็นดังกล่าว ซึ่งจะเสนอไว้เป็นสังเขป ดังนี้

...ขอให้ทุกคนจงรำลึกถึงอุดมคติของวิชาชีพที่มุ่งหวังจะบำบัดทุกข์ ส่งเสริมความสุขแก่ประชาชนเหนือสิ่งอื่นใด และรักษามรรยาทของการประกอบอาชีพโดยเคร่งครัด...

(มพ 2, 1 เม.ย. 2498)

...ขอให้ทุกคนที่จะออกไปปฏิบัติหน้าที่ตามวิชาชีพของตน พึงระลึกไว้เป็นนิรันดร์ถึงอุดมคติอันสูง คือ การมุ่งหวังจะบำบัดทุกข์ของผู้ป่วยไข้ด้วยเมตตาจิตตริกตรองเหนือสิ่งอื่นใด...

(มพ 5, 6 เม.ย. 2505)

5.2.3.1.2 คุณลักษณะพิเศษของผู้พัฒนาประเทศ (9/90) หมายความว่า ผู้พัฒนาประเทศนอกจากจะเป็นผู้มีการศึกษาสูง มีความรู้แล้วยังต้องมีความอดุสาหะ บากบั่น หมั่นเพียร รับผิดชอบ เสียสละ มีเมตตากรุณา จิตใจงดงามในการเกื้อกูล ดังปรากฏในข้อความ ดังนี้

...ขอให้ท่านดำเนินวิชาชีพอันมีเกียรตินี้ ด้วยการปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักวิชาที่ได้เล่าเรียนมา นอกจากนี้จะต้องเป็นผู้มีจิตใจสูง ประกอบด้วยเมตตากรุณาแก่เพื่อนมนุษย์ทั่วไป การกระทำความดีเท่านั้นที่จะนำความสุขความเจริญมาสู่ตนเอง...

(มพ 4, 6 เม.ย. 2504)

...ขอให้ถือว่างานของท่านมีส่วนผูกพันและรับผิดชอบต่อประชาชนส่วนรวม และต่อความเจริญของการแพทย์ของไทยอย่างสำคัญ ท่านจะต้องยึดมั่นในอุดมคติอันสูง ของวิชาชีพอันมีเกียรตินี้ ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่โดยเต็มความสามารถและด้วยความเสียสละ พยายามศึกษาหาความรู้ ความชำนาญเพื่อประโยชน์และความเจริญก้าวหน้าของวิชาการ...

(มพ 9, 6 เม.ย. 2510)

5.2.3.2 พัฒนาด้านการปฏิบัติ พบ 2 ประเด็นย่อย เรียงลำดับการปรากฏของคำ/ความ และร้อยละจากมากไปหาน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ท้ายข้อความ ดังนี้

5.2.3.2.1 พัฒนาส่งเสริมสวัสดิภาพแก่ประชาชน (5/50) หมายถึง ผู้พัฒนาต้อง มุ่งปฏิบัติส่งเสริมสวัสดิภาพให้แก่ประชาชนเป็นสำคัญ ดังปรากฏในข้อความ ดังนี้

...ข้าพเจ้าขอถือโอกาสนี้แจ้งวัตถุประสงค์ของทุนที่ข้าพเจ้าได้ให้ไว้แก่ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์นี้ ก็โดยปรารถนาที่จะอุดหนุนแก่กุลแก่คน ไทยที่ได้ศึกษาวิชาสำเร็จจากมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์เป็นอย่างดีปีละ หนึ่งคนให้มีโอกาสไปศึกษาวิชาแพทย์เพิ่มเติมในต่างประเทศเป็นการ เพิ่มพูนความรู้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพื่อจะได้มาช่วยส่งเสริมสวัสดิภาพ ให้แก่ประชาชนต่อไป...

(มพ 2, 1 เม.ย. 2498)

...ขอให้ทุกคนจงบำเพ็ญกรณียกิจอันดีงาม ในการที่จะได้ประกอบอาชีพ ประเภทต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ เพื่อส่งเสริมสวัสดิภาพ ให้แก่ประชาชนต่อไป...

(มพ 3, 6 เม.ย. 2503)

5.2.3.2.2 พัฒนาด้วยหลักวิชา (2/20) หมายความว่าผู้พัฒนาต้องปฏิบัติให้ ถูกต้องตามหลักวิชาที่ได้ศึกษามา

...ขอให้ท่านดำเนินวิชาชีพอันมีเกียรตินี้ ด้วยการปฏิบัติให้ถูกต้องตาม วิชาที่ได้เล่าเรียนมา...

(มพ 4, 6 เม.ย. 2504)

...สำหรับนักศึกษาซึ่งสำเร็จวิชาตามหลักสูตรแล้วนั้นขอแสดงความยินดี และขอชมเชยในความอุตสาหพยายามจนได้รับเกียรติในวันนี้ ขอให้ทุกคนที่จะออกไปปฏิบัติหน้าที่ตามวิชาชีพของตน พึงระลึกไว้เป็นนิตย์ถึง อุดมคติอันสูง...

(มพ 6, 23 พ.ค. 2507)

วิธีการพัฒนา ทั้งพัฒนาด้านจิตวิญญาณ ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาทั้งปวง ที่มุ่งปฏิบัติเพื่อสังคม หรือส่วนรวมเป็นสำคัญ อันหมายถึงเรื่องของความดีงามทั้งหลาย ดังนั้น ผู้พัฒนาจึงควรยึดคำปณิญา และอุดมคติซึ่งก็คือ แนวทางปฏิบัติเพื่อความดีงามอย่างสูงสุด ซึ่งนอกจากจะต้องพัฒนาตามหลักวิชา เพื่อป้องกันมิให้เกิดข้อผิดพลาดแล้ว ยังต้องพัฒนาเพื่อมุ่งส่งเสริมสวัสดิภาพของประชาชน อันเป็นการพัฒนาด้านปฏิบัติ โดยยึดหลักธรรม หรือคุณลักษณะ อันเลิศของผู้พัฒนา ซึ่งทั้ง 2 ประเด็น คือ **พัฒนาด้านจิตวิญญาณ** และ **พัฒนาด้านปฏิบัติ** จึงมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น

5.2.4 เป้าหมายการพัฒนา

เป้าหมายการพัฒนาในพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ มีประเด็นวิเคราะห์ 2 ประเด็น คือ **พัฒนาคน** และ **พัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ** ดังมีรายละเอียด ดังนี้

5.2.4.1 การพัฒนาคน หมายถึง การพัฒนาคนใน 2 ด้าน เรียงลำดับการปรากฏของคำ/ความ และร้อยละจากมากไปหาน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ท้ายข้อความ คือ **ด้านคุณธรรมจริยธรรม (10/100)** และ **ด้านการศึกษาความรู้หรือสติปัญญา (9/90)** ดังความว่า

5.2.4.1.1 ด้านคุณธรรมจริยธรรม

...สำหรับนักศึกษาซึ่งสำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรแล้วนั้น ข้าพเจ้าขอชมเชยในความอุตสาหะพยายามของท่าน และขอแสดงความยินดีด้วยที่ได้รับความสำเร็จ ขอให้ทุกคนที่จะออกไปประกอบกรงาน มีหน้าที่อันมีเกียรติต่อไป ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ให้ดีที่สุด และจงยึดอุดมคติอันสูงแห่งวิชาชีพของท่านเป็นหลักในการทำงาน...

(มพ 8, 6 เม.ย. 2509)

...ขอให้ถือว่างานของท่านมีส่วนผูกพันและรับผิดชอบต่อประชาชนส่วนรวม และต่อความเจริญของการแพทย์ของไทยอยู่อย่างสำคัญ และด้วยความเสียสละ ...และจงระลึกไว้เสมอเป็นนิตย์ว่า การบำบัดบรรเทาทุกข์แก่เพื่อนมนุษย์ถ้วนหน้าโดยเต็มใจไม่เห็นแก่อาμισั้น ...

(มพ 9, 6 เม.ย. 2510)

5.2.4.1.2 ด้านการศึกษาความรู้หรือสติปัญญา

...และขอตั้งเตือนว่า ให้ปฏิบัติตนตามคำปณิธานที่ได้กล่าวไว้โดยเคร่งครัด และพยายามค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น...

(มพ 1, 18 มี.ย. 2496)

...ข้าพเจ้าขอถือโอกาสนี้แจ้งวัตถุประสงค์ของทุนที่ข้าพเจ้าได้ให้ไว้แก่มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์นี้ ก็โดยปรารถนาที่จะอุดหนุนเกื้อกูลแก่คนไทยที่ได้ศึกษาวิชาสำเร็จจากมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์เป็นอย่างดีปีละหนึ่งคนให้ได้มีโอกาสไปศึกษาวิชาแพทย์เพิ่มเติมในต่างประเทศเป็นการเพิ่มพูนความรู้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น...

(มพ 2, 1 เม.ย. 2498)

2.4.2 การพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ พระบรมราโชวาทจำนวน 10 องค์ พบแนวพระราชดำริที่แสดงเป้าหมายสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาเพื่อสังคมหรือประเทศชาติในการปรากฏของคำ/ความและร้อยละ ดังนี้ (6/60) ดังความว่า

...ขอให้ทุกคนที่จะออกไปประกอบกิจการงาน มีหน้าที่อันมีเกียรติต่อไป ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ให้ดีที่สุด และจงยึดอุดมคติอันสูง เป็นหลักในการทำงาน...จะได้มีความสำเร็จ และความเจริญในชีวิตและหน้าที่การงาน และเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมตลอดถึงประเทศชาติด้วย...

(มพ 8, 6 เม.ย. 2509)

...ขอแสดงความยินดีกับนักศึกษาผู้ได้รับเกียรติ และความสำเร็จในการศึกษาทุกคน ในการที่ท่านทั้งหลายจะออกไปประกอบกิจการงานทางการแพทย์ต่อไป ขอให้ถือว่างานของท่านมีส่วนผูกพันและรับผิดชอบต่อประชาชนส่วนรวม และต่อความเจริญของการแพทย์ของไทยอยู่อย่างสำคัญ...

(มพ 9, 6 เม.ย. 2510)

เป้าหมายการพัฒนา จากพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ทั้งการพัฒนาดนในด้านคุณธรรมจริยธรรม และ การพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ พบลักษณะที่น่าสนใจ คือ ใน

ส่วนของการพัฒนาคน การพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรม ยังคงเป็นเป้าหมายที่สำคัญที่สุดอยู่ เพราะพบถึงร้อยละร้อย และที่รองลงมาคือ การพัฒนาด้านการศึกษา ความรู้ หรือสติปัญญา ซึ่งพบร้อยละเก้าสิบ ส่วนการพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ พบร้อยละหกสิบ ซึ่งเป้าหมายของการพัฒนาทั้งสองประเด็นนี้ มีความสอดคล้องสัมพันธ์กัน กล่าวคือ การที่จะออกไปพัฒนาสังคมได้อย่างสัมฤทธิ์ผลนั้น ต้องจัดระเบียบหรือพัฒนาตนเองเสียก่อน โดยเฉพาะด้านคุณธรรมจริยธรรมที่ถือเป็นรากฐานรองรับอันแข็งแกร่งที่จะนำวิชาความรู้ หรือการศึกษาไปพัฒนาสังคมได้อย่างถูกต้อง สุจริตและเที่ยงธรรม ทั้งยังเป็นรากฐานอันสำคัญที่สะท้อนความเป็นมนุษย์ได้อย่างดีเยี่ยม

6. การวิเคราะห์แนวพระราชดำริต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยมหิดล

จากการวิเคราะห์แนวพระราชดำริ เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ของมหาวิทยาลัยมหิดล จำนวน 30 องค์ พบประเด็นที่น่าสนใจ คือ

6.1 จากการตระหนักรู้

พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยมหิดล จำนวน 30 องค์ พบประเด็นภาพรวมที่สะท้อนความเป็นผู้ตระหนักรู้ ใน 3 ประเด็น เรียงลำดับการปรากฏของคำ/ความ และร้อยละ จากมากไปหาน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ท้ายข้อความ คือนำขึ้นชมยินดี (30/100) มีเกียรติ (28/93.33) และ มีการศึกษาสูงต้องอุทิศตนเป็นกำลัง และเป็นผู้นำในการทำความเจริญก้าวหน้าแก่ประเทศชาติโดยเฉพาะด้านการแพทย์ (22/73.33) ดังรายละเอียดที่ปรากฏในข้อความแต่ละประเด็น ดังนี้

6.1.1 นำขึ้นชมยินดี

...ข้าพเจ้าและพระราชินี มีความยินดีที่ได้มาร่วมในพิธีมอบปริญญาบัตร

...ขอแสดงความยินดีกับผู้ทรงคุณวุฒิและกับนักศึกษาทุกคน...

(มม 1, 24 ก.ย. 2512)

...ข้าพเจ้ามีความยินดี ที่ได้มามอบปริญญาบัตร... ขอแสดงความชื่นชม

กับผู้ทรงคุณวุฒิและผู้สำเร็จการศึกษาทุกคน...

(มม 2, 24 ก.ย. 2513)

6.1.2 มีเกียรติ

...ขอแสดงความชื่นชมกับผู้ทรงคุณวุฒิและผู้สำเร็จการศึกษาทุกคน ที่ได้รับเกียรติและความสำเร็จ...

(มม 4, 24 ก.ย. 2515)

...ขอแสดงความชื่นชมกับผู้ทรงคุณวุฒิและกับบัณฑิตทุกคน ที่ได้รับเกียรติและความสำเร็จในการศึกษา...

(มม 5, 24 ก.ย. 2516)

6.1.3 มีการศึกษาสูงต้องอุทิศตนเป็นกำลัง และเป็นผู้นำในการทำความเจริญก้าวหน้าแก่ประเทศชาติโดยเฉพาะด้านการแพทย์

...วิชาการแพทย์ พร้อมทั้งวิชาสาขาอื่นๆ ที่จัดดำเนินการสอนในมหาวิทยาลัยมหิดล เป็นปัจจัยอันสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง สำหรับการสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้า ความผาสุก และความมั่นคงของประเทศและประชาชน บัณฑิตผู้ศึกษาสำเร็จวิทยาการทั้งนี้ จึงจัดเป็นบุคคลสำคัญของชาติ เพราะเป็นผู้นำที่จะนำเอาวิทยาการไปปฏิบัติให้บังเกิดผลขึ้นมา ในฐานะเป็นบุคคลที่มีกำลังกายใจ และกำลังสติปัญญาอยู่แล้วโดยพร้อมมูล...

(มม 6, 24 ก.ย. 2517)

...วิชาการที่สอนเป็นหลักในมหาวิทยาลัยมหิดลนี้ ก็คือวิชาแพทยศาสตร์ กับทั้งวิชาวิทยาศาสตร์นานาชาติซึ่งเป็นอุปการะแก่วิชาแพทย์ จึงพอจะกล่าวได้ว่าผู้สำเร็จการศึกษาจากที่นี่ จะได้เป็นผู้มีส่วนร่วมมีอย่างสำคัญในงานด้านการแพทย์และอนามัย...เมื่อมีสุขภาพสมบูรณ์ดีพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจแล้วย่อมมีกำลังทำประโยชน์ สร้างสรรค์เศรษฐกิจและสังคมของบ้านเมืองได้เต็มที่...ท่านทั้งหลายควรระลึกให้ได้เสมอว่า สุขภาพที่สมบูรณ์ในร่างกายและจิตใจนั้นเป็นรากฐานของการสร้างสรรค์จรรโลงประเทศ อันจะเป็นทางขจัดปัญหาของสังคมส่วนสำคัญลงไป...

(มม 11, 22 ต.ค. 2522)

จากการตระหนักรู้ ใน 3 ประเด็น ที่เรียงลำดับข้างต้น อันได้แก่ การชื่นชมยินดี กับ บัณฑิตผู้พัฒนาที่สำเร็จการศึกษาและถือได้ว่า สำเร็จการศึกษาคั้งนี้เป็นสิ่งที่มีเกียรติอีกทั้งสืบเนื่อง จากที่มหาวิทยาลัยมหิดลคลีคลายขยายตัวไปจากมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ซึ่งถึงแม้จะผลิตบัณฑิต ผู้พัฒนาสาขาอื่น ๆ ด้วย แต่ต้องยอมรับกันว่า “สาขาแพทยศาสตร์” เป็นสาขาที่โดดเด่น จึงนำไปสู่ การลำดับให้บัณฑิตตระหนักรู้ว่าจะต้องอุทิศตนเป็นผู้นำในการพัฒนาประเทศชาติหรือสังคม โดยรวม โดยเฉพาะการนำศาสตร์ด้านแพทยศาสตร์มายกระดับคุณภาพชีวิตของสังคมซึ่งเมื่อสุขภาพ ภาวะโดยรวมของสังคมดีขึ้น การสร้างสรรค์จรรโลงส่วนต่าง ๆ ของสังคมก็จะตามมาในที่สุด

6.2 สู่การพัฒนา

ในประเด็นหลักนี้ จะวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาซึ่งเริ่มจาก **นิยามการพัฒนา แนวคิด การพัฒนา วิธีการพัฒนา และเป้าหมายการพัฒนา** ดังปรากฏเป็นสาระสำคัญ ดังนี้

6.2.1 นิยามการพัฒนา

“คำ” หรือ “ความ” ในพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยมหิดล ที่มีความหมายไปในแนวทางเดียวกับ คำ “พัฒนา” เรียงลำดับการปรากฏของคำ/ความและร้อยละจาก มากไปหาน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ท้ายข้อความ ดังนี้ **ความเจริญ** และ **ความก้าวหน้า** มีการปรากฏของคำ/ความและร้อยละเท่ากัน คือ (26/86.66) **ความรู้เรื่อง/รุ่งโรจน์** (15/50) **ความ วัฒนา** (7/23.33) และ **การปรับปรุง** (3/10) ดังจะนำเสนอข้อความแต่ละประเด็นโดยสังเขป ดังนี้

6.2.1.1 ความเจริญ

...บัณฑิตทั้งหลายจะได้นำความรู้ของตนออกทำงานตามแนวทางที่ได้ ศึกษาและเตรียมมาการทำงานนั้นผิดกับการเรียนอยู่มาก เพราะ จะต้องทำหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างจริงจัง ทั้งแก่ตัวเองและผู้อื่น ตลอดถึงวิชาชีพของตน ยิ่งเป็นงานระดับสูงที่เกี่ยวข้องกับความเจริญ มั่นคงของชาติบ้านเมืองด้วยแล้ว ก็ย่อมมีภาระรับผิดชอบ...

(มม 14, 8 ก.ค. 2525)

...ก่อนที่บัณฑิตจะออกไปประกอบกรงาน สร้างฐานะ**ความเจริญ**ให้แก่ ชีวิต ใครจะขอให้คิดพิจารณาให้เห็นถึงความจริงข้อหนึ่งว่า **ความเจริญ** และความเสื่อมของบ้านเมืองนั้นขึ้นอยู่กับผลงานการกระทำอันเป็น ส่วนรวมของคนทั้งชาติ...

(มม 15, 7 ก.ค. 2526)

6.2.1.2 ความก้าวหน้า

...ข้าพเจ้ามีข้อเสนอแนะที่สำคัญที่จะฝากแก่ท่านว่า ภูมิความรู้และปัญญา เป็นประโยชน์เชิงจิตศรัทธาอย่างมาก อย่างน้อยก็ช่วยให้ได้ทำงานที่ดี มีคนยกย่อง แต่ทั้งนี้ ท่านจะต้องรู้จักรักษาและพัฒนาความรู้นั้นให้ก้าวหน้าและเพิ่มพูนขึ้นตลอดเวลา...

(มม 18, 2 ก.ค. 2530)

...ทุกคนจึงควรจะได้ถือเป็นการระหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบในสถานภาพและความมั่นคงของส่วนรวมเป็นพิเศษ ด้วยการใช้ความรู้ความสามารถที่มีอยู่โดยเต็มภาคภูมิ เพื่อส่งเสริมปรับปรุงการปฏิบัติงานพัฒนาสังคมและบ้านเมือง ให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นในทุก ๆ ด้าน...

(มม 25, 7 ก.ค. 2537)

6.2.1.3 ความรุ่งเรือง/รุ่งโรจน์

...ขออวยพรให้ผู้สำเร็จการศึกษาทุกคนประสบความสำเร็จในชีวิต มีความรุ่งเรืองในหน้าที่การงาน และขอให้ท่านที่มาร่วมประชุมพร้อมกันในงานนี้ มีความสุขความสวัสดิโดยทั่วกัน...

(มม 2, 24 ก.ย. 2513)

...ขอให้มีความเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงาน มีความสุขความสำเร็จในสิ่งที่ตั้งปวง...

(มม 11, 22 ต.ค. 2522)

6.2.1.4 ความวัฒนา

...ต่อไปนี้ บัณฑิตจะต้องสำเหนียกตระหนกอยู่เสมอ ว่าตนเองมีความรับผิดชอบอย่างยิ่ง ที่จะปฏิบัติงานของตัว ร่วมงานกับผู้อื่นและประสานประโยชน์กับทุกฝ่ายให้ได้ผลสมบูรณ์ทุกส่วน เพื่อนำพาประเทศชาติของเราให้ก้าวไปถึงความวัฒนาสถาพรอันเป็นจุดประสงค์...

(มม 15, 7 ก.ค. 2526)

...ขอให้ท่านทั้งหลายผู้มีวิชาความรู้พร้อมอยู่ พยายามดำเนินงานของท่านด้วยหลักการตามที่กล่าวแล้วอย่างละเอียดรอบคอบ เพื่อจักได้สามารถสร้างสรรค์ความเจริญวัฒนาให้แก่ตนเองแก่บ้านเมืองได้สำเร็จตามปรารถนา...

(มม 17, 11 ก.ค. 2528)

6.2.1.5 การปรับปรุง

...และมีความพอใจมากที่ได้ทราบรายงานกิจการทุก ๆ ด้านว่าได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้นด้วยประการต่าง ๆ ทั้งมหาวิทยาลัยยังได้เร่งรัดปรับปรุงการปฏิบัติอย่างจริงจัง ทั้งในงานปรกติและงานสนาม...

(มม 5, 24 ก.ย. 2516)

...ทุกคนจึงควรจะได้ถือเป็นภาระหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบในสถานภาพและความมั่นคงของส่วนรวมเป็นพิเศษ ด้วยการใช้ความรู้ความสามารถที่มีอยู่โดยเต็มภาคภูมิ เพื่อส่งเสริมปรับปรุงการปฏิบัติงานพัฒนาสังคมและบ้านเมือง...

(มม 25, 7 ก.ค. 2537)

การวิเคราะห์ นิยามการพัฒนา ที่ปรากฏในพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยมหิดล จำนวน 30 องค์ โดยการพินิจคำหรือความที่สื่อความหมายไปในแนวทางเดียวกับคำว่า “พัฒนา” ซึ่งพบคำหรือความที่มีลักษณะเด่นดังนี้ คำที่มีการปรากฏของคำ/ความและร้อยละมากที่สุดที่เท่ากัน 2 คำ คือ “ความเจริญ” และ “ความก้าวหน้า” นอกจากนั้นก็ยังมีคำที่เรียงลำดับกันมา คือ ความรุ่งเรือง/รุ่งโรจน์ ความวัฒนา และการปรับปรุง ซึ่งนิยามการพัฒนา ของ 2 คำแรก คือ ความเจริญ และความก้าวหน้า ที่พบในการปรากฏของคำ/ความและร้อยละที่มากที่สุด นั้นเป็นลักษณะที่เด่นที่ปรากฏในพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยมหิดล

6.2.2 แนวคิดการพัฒนา

แนวคิดการพัฒนา ที่ปรากฏในพระบรมราโชวาท ของมหาวิทยาลัยมหิดล จะศึกษาใน 2 ประเด็นหลัก คือ แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ และแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา ดังมีรายละเอียด ดังนี้

6.2.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ พบแนวคิดย่อย 4 ประเด็น เรียงลำดับการปรากฏของคำ/ความ และร้อยละจากมากไปน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ท้ายข้อความ คือ วิชาแพทย์และที่เกี่ยวข้องมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างสรรค์ความเจริญแก่ชาติ บ้านเมือง (8/26.66) การศึกษาการทำงานด้านการแพทย์ และที่เกี่ยวข้องกระทำได้ด้วยความยากลำบากจำเป็นต้องมีความวิริยะ พากเพียร อดทนและมุ่งมั่นพร้อมทั้งมีเมตตาและเสียสละอย่างสูง (8/26.66) วิชาแพทย์และที่เกี่ยวข้องคือวิชาที่มุ่งประโยชน์ของผู้คนอื่นยิ่งกว่าของตน (6/20) และ วิทยาการทั้งปวงต่างสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน และสนับสนุนส่งเสริมกันและกัน (4/13.33) ดังนี้

6.2.2.1.1 วิชาแพทย์และที่เกี่ยวข้องมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างสรรค์ความเจริญแก่ชาติบ้านเมือง ดังความว่า

...ขอให้ถือว่าแต่ละคนเป็นผู้ได้รับการศึกษามาแล้วดี มีโอกาสดี ที่จะได้อุทิศตนเป็นกำลังและเป็นผู้นำสำคัญ ในการทำความเจริญก้าวหน้าให้แก่ประเทศชาติโดยเฉพาะในด้านการแพทย์...

(มม 1, 24 ก.ย. 2512)

...วิชาการแพทย์ พร้อมทั้งวิชาสาขาอื่นๆ ที่จัดดำเนินการสอนในมหาวิทยาลัยมหิดล เป็นปัจจัยอันสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง สำหรับการสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้า ความผาสุก และความมั่นคงของประเทศและประชาชน...

(มม 6, 24 ก.ย. 2517)

6.2.2.1.2 การศึกษาการทำงานด้านการแพทย์ และที่เกี่ยวข้องกระทำได้ด้วยความยากลำบากจำเป็นต้องมีความวิริยะ พากเพียร อดทนและมุ่งมั่น ดังความว่า

...ในการทำความเจริญก้าวหน้าให้แก่ประเทศชาติโดยเฉพาะในด้านการแพทย์ท่านจะต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ทุกอย่างโดยเต็มความสามารถ ด้วยอุทิศตนและด้วยความเข้มแข็งเสียสละ จะต้องพยายามศึกษาหาความรู้ความชำนาญ ฝึกฝนตนเอง ให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ และขอให้ระลึก

ไว้เป็นนิมิตต์ว่า ความเที่ยงตรงต่อหน้าที่และความสามารถในการงานเป็น
สิ่งที่สำคัญที่สุด...

(มม 1, 24 ก.ย. 2513)

...ผู้ที่เข้ามาศึกษาวิชาการแพทย์และวิชาที่เกี่ยวกับการแพทย์ ย่อมทราบแก่
ใจมาตั้งแต่ต้นแล้วว่า การศึกษาและการทำงานด้านการแพทย์ทั้งหมดนั้น
กระทำได้ด้วยความยากลำบากอย่างยิ่ง จำต้องมีความอดสาหะพากเพียร
และอดทน มีความตั้งใจที่มั่นคงแน่นอนพร้อมทั้งความเมตตาและความ
เสียสละอย่างสูงด้วย...

(มม 4, 24 ก.ย. 2515)

6.2.2.1.3 วิชาแพทย์และที่เกี่ยวข้องคือวิชาที่มุ่งประโยชน์ของผู้อื่นยิ่ง
กว่าของตนดังความว่า

...การเรียนวิชาแพทย์และวิชาที่เกี่ยวกับการแพทย์ทั้งหมดนั้น คือการเล่า
เรียนวิชาเพื่อประโยชน์ของผู้อื่นยิ่งกว่าของตน เพราะโดยฐานะหน้าที่ที่
จะมีมา ท่านจะต้องใช้ความรู้ความชำนาญทั้งหมดที่มีอยู่ สงเคราะห์
อนุเคราะห์ผู้อื่น...

(มม 5, 24 ก.ย. 2516)

6.2.2.1.4 วิทยาการทั้งปวงต่างสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน และสนับสนุน
ส่งเสริมกันและกัน ดังความว่า

...นอกจากเป็นส่วนช่วยให้มหาวิทาลัยมหิดลเป็น “มหาวิทาลัย”
สมบูรณ์เต็มรูปยิ่งขึ้นโดยหลักการแล้ว ยังเป็นการแสดงให้เห็นอย่าง
เด่นชัดว่า วิทยาการทั้งปวงต่างสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องถึงกัน และสนับสนุน
ส่งเสริมกันและกันอยู่ทั้งสิ้น...

(มม 13, 27 ก.ค. 2524)

...คนที่จะใช้วิชาความรู้ให้เกิดประโยชน์ได้ จำเป็นต้องมีหลักการที่ดีทั้งในการเรียนรู้และในการปฏิบัติประกอบกันหลายอย่าง ที่สำคัญประการแรก... รวมถึงส่วนที่จะต้องประสานกับวิชาอื่น ๆ ที่จะนำมาใช้เกื้อกูลส่งเสริมวิชาของตนด้วย...

(มม 17, 11 ก.ค. 2528)

6.2.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา พบแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา 2 ประเด็น เรียงลำดับการปรากฏของคำ/ความ และร้อยละจากมากไปน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ทำย่อความ คือ การพัฒนาแบบมั่นคงยั่งยืน (20/66.66) การพัฒนาแบบองค์รวม (8/22.66) ดังนี้

6.2.2.2.1 การพัฒนาแบบมั่นคงยั่งยืน หมายถึง การสร้างความมั่นคงอันแท้จริงแก่บ้านเมืองจำเป็นต้องอาศัยบุคคลผู้มีการศึกษาดี สุขภาพร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง และความเจริญทางวิชาการของทุกคนทุกฝ่ายเป็นรากฐาน และต้องทำตัวทำใจให้เป็นประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองเป็นหลัก ดังความว่า

...การปรับปรุงขยายการศึกษาของมหาวิทยาลัยมหิดลตามที่รายงานให้ทราบนั้น นอกจากจะเป็นความเจริญของมหาวิทยาลัยแล้ว ยังเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับประเทศชาติ เพราะการที่จะสร้างความมั่นคงอันแท้จริงแก่บ้านเมืองนั้นจำเป็นต้องอาศัยความเจริญทางวิชาการเป็นรากฐาน และอาศัยผู้มีความรู้ความสามารถสูงเป็นกำลังทำการ...

(มม 2, 24 ก.ย. 2513)

...การทำงานนั้นผิดกับการเรียนอยู่มาก เพราะจะต้องมีหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างจริงจัง ทั้งแก่ตัวเองและผู้อื่นตลอดถึงวิชาชีพของตน ยิ่งเป็นงานระดับสูงที่เกี่ยวข้องกับความเจริญมั่นคงของชาติบ้านเมืองด้วยแล้ว ก็ย่อมมีภาระรับผิดชอบ รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคเพิ่มขึ้นอย่างมาก จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยความรู้ความสามารถและอาศัยหลักการปฏิบัติงานที่ดีและมั่นคงเป็นเครื่องช่วยให้สำเร็จ...

(มม 14, 8 ก.ค. 2525)

6.2.2.2.2 การพัฒนาแบบองค์รวม หมายถึง การสร้างองค์ความรู้จาก การปฏิบัติภาคสนามและการค้นคว้าวิจัยจำเป็นต้องดำเนินคู่กันไป เป็นการแสดงให้เห็นว่า วิชาการทั้งปวงต่างสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องถึงกันสนับสนุนส่งเสริมกัน ดังความว่า

...ยังเป็นการแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า วิทยาการทั้งปวงต่างสัมพันธ์
เกี่ยวเนื่องถึงกัน และสนับสนุนส่งเสริมกันและกันอยู่ทั้งสิ้น...บัณฑิตหรือนัก
วิชาการก็เช่นเดียวกัน จำเป็นต้องทำงานด้วยกัน ให้ประสาน
สอดคล้องและส่งเสริมสนับสนุนกันอย่างเหมาะสมถูกต้อง เนื่องด้วย
ในทางปฏิบัตินั้น ไม่ว่าจะปฏิบัติงานอย่างหนึ่งอย่างใด จำเป็นต้องรวม
หลักวิชาหลายๆ สาขา นำมาใช้เป็นเครื่องช่วยปฏิบัติโดยครบถ้วนเสมอ
จึงจะบังเกิดผลที่สมบูรณ์ขึ้นมาได้...

(มม 13, 27 ก.ค. 2524)

...นอกจากจะส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยมหิดลเป็นมหาวิทยาลัยสมบูรณ์
แบบยิ่งขึ้น ยังสนับสนุนให้นักวิชาการได้เล็งเห็นความสำคัญของ
ความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องของวิชาการทั้งปวงโดยตระหนักด้วย... หลักวิชา
ทั้งหลายจำเป็นต้องประยุกต์ใช้ด้วยวิจารณญาณ ให้ถูกเหตุถูกผล ให้ถูก
สัดส่วน และให้ประสานสอดคล้องกับวิชาการอื่นๆ อย่างพอเหมาะ
พอดี...

(มม 18, 2 ก.ค. 2530)

แนวคิดการพัฒนา ทั้งแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ และ
แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา จากพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยมหิดล จำนวน 30 องค์ พบ
ลักษณะเด่นที่น่าสนใจคือ แนวคิดด้านการศึกษา หรือความรู้ ทั้ง 4 ประเด็น นั้น 3 ประเด็นแรกที่
เรียงลำดับกันตามการปรากฏของคำ/ความและร้อยละมีลักษณะที่เจาะจงเฉพาะสาขาด้านการแพทย์
หรือที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับศาสตร์ดังกล่าวว่า มีความสำคัญต่อการสร้างสรรค์ความเจริญของชาติ
ทั้งเป็นศาสตร์ที่ทั้งศึกษาและปฏิบัติได้ยากต้องใช้คุณลักษณะอันหลากหลายรองรับ อาทิ ความวิริยะ
บากบั่น ความมุ่งมั่นอดทนและเสียสละและเป็นศาสตร์ที่มุ่งประโยชน์ของผู้อื่นยิ่งกว่าของตน
ส่วนประเด็นที่ 4 เป็นการกล่าวถึงในเชิงภาพรวมของสรรพศาสตร์ทั้งปวงว่ามีความสัมพันธ์
เกี่ยวเนื่องกัน

ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา พบ 2 ประเด็น คือ การพัฒนาแบบ
มั่นคงยั่งยืน ที่มีความหมายเฉพาะว่า ความยั่งยืนมั่นคงอันเกิดจากการพัฒนานั้น ต้องเริ่มจาก
ผู้พัฒนาที่มีความรู้ลึก รู้ออบในศาสตร์ที่ตนได้ศึกษามา โดยเฉพาะพระบรมราโชวาทของ
มหาวิทยาลัยมหิดลได้เน้นเรื่องสุขภาวะทั้งทางร่างกาย และจิตใจที่สมบูรณ์มุ่งมั่นพัฒนาเพื่อ
ประเทศชาติหรือส่วนรวม ส่วนแนวคิดอีกประเด็น คือ การพัฒนาแบบองค์รวม เป็นแนวคิดที่
สืบเนื่องสัมพันธ์กับแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ กล่าวคือ เป็นการสร้างองค์ความรู้ให้

บูรณาการกับทั้งภาคปฏิบัติและภาคทฤษฎี รวมทั้งหลอมรวมกับศาสตร์อื่น ๆ เพื่อจะได้นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาซึ่งจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพได้ดียิ่ง

6.2.3 วิธีการพัฒนา

วิธีการพัฒนา ที่ปรากฏในพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยมหิดล มีประเด็นวิเคราะห์ 2 ประเด็นหลัก คือ **พัฒนาจิตวิญญาณ** และ **พัฒนาด้านปฏิบัติ** ดังนี้

6.2.3.1 พัฒนาด้านจิตวิญญาณ พบประเด็นการพัฒนา 3 ประเด็น เรียงลำดับการปรากฏของคำ/ความ และร้อยละจากมากไปน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ท้ายข้อความ คือ **พัฒนาด้วยปัญญาและความรู้** (27/90) ส่วนประเด็นที่ 2 และ 3 มีการปรากฏของคำ/ความและร้อยละที่เท่ากัน คือ **คุณลักษณะพิเศษของผู้พัฒนาประเทศ** (23/76.66) และ **พัฒนาด้วยการยึดมั่นในปณิธานและอุดมคติ** (23/76.66) ดังนี้

6.2.3.1.1 พัฒนาด้วยปัญญาและความรู้ หมายถึง ผู้พัฒนาจะต้องถือเป็นหน้าที่ที่จะใช้ความรู้ ความสามารถ และความชำนาญในทางวิชาการที่ได้ศึกษามาด้วยความวิริยะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่การสร้างสรรค์ชาติบ้านเมือง ดังความว่า

...วันนี้ บัณฑิตทั้งหลายต่างได้รับปริญญาบัตร เครื่องรับรองวุฒิกันไปเรียบร้อยแล้ว ซึ่งนอกจากจะมีความหมายสำหรับแต่ละคน ยังนับว่ามีความหมายอย่างสำคัญต่อประเทศชาติด้วย คือทำให้ประเทศของเราได้ตัวบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถสูงในสาขาวิชาการต่างๆ เพิ่มขึ้นอีกมาก ในโอกาสนี้ ข้าพเจ้าจึงใคร่จะปรารภกับท่านทั้งหลายว่า บ้านเมืองใดก็ตาม ถ้าประชาชนส่วนใหญ่ตกอยู่ในความเขลา ไม่มีความรู้ทั้งทางศิลปวิทยาทั้งทางปัญญาและภูมิธรรม ยังไม่เห็นความสำคัญของประโยชน์แท้แท้ของตนเองหรือส่วนรวม บ้านเมืองนั้นย่อมจะพัฒนาให้เจริญมั่นคงได้ยากยิ่ง...

(มม 26, 4 ก.ค. 2539)

...บ้านเมืองที่ประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีความรู้ทั้งทางศิลปวิทยา ทั้งทางปัญญาและภูมิธรรม ยังไม่เห็นความสำคัญของประโยชน์แท้แท้ของตนเองหรือส่วนรวม ย่อมจะพัฒนาให้เจริญมั่นคงได้โดยยาก ผู้มีปัญญาและภูมิรู้สูง จึงนับเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างเอกในการพัฒนาบ้านเมือง...

ผู้มีปัญญาและความรู้ดี เพราะมีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนมามากกว่าผู้อื่น
ย่อมมีหน้าที่และความรับผิดชอบเป็นพิเศษ ที่จะต้องทำตัวทำงานให้เป็น
ประโยชน์แก่ประเทศชาติและประชาชน...

(มม 27, 5 ก.ค. 2539)

6.2.3.1.2 คุณลักษณะพิเศษของผู้พัฒนาประเทศ หมายถึง ผู้ที่จะออกไป
พัฒนาประเทศนอกจากจะต้องมีความรู้ อย่างชัดเจนแล้ว ยังต้องมีคุณลักษณะด้านความเที่ยงตรง
เที่ยงธรรม เมตตากรุณา และวิริยะบากบั่น อุทิศตัว อุทิศเวลา แม้ความสุขส่วนตัวสละทิ้งผู้อื่น ดัง
ความว่า

...ผู้ที่เข้ามาศึกษาวิชาแพทย์และวิชาที่เกี่ยวกับการแพทย์ย่อมทราบแก่ใจ
มาตั้งแต่ต้นแล้วว่า การศึกษาและการทำงานด้านการแพทย์ทั้งหมดนั้น
กระทำได้ด้วยความยากลำบากอย่างยิ่ง จำต้องมีความอดสาหัสพากเพียร
และอดทน มีความตั้งใจมั่นคงแน่นอน พร้อมทั้งความเมตตาและความ
เสียสละอย่างสูงด้วย จึงจะได้รับความสำเร็จที่แท้จริง...

(มม 4, 24 ก.ย. 2515)

...การที่ท่านจะนำสิ่งต่างๆ ไปมอบให้ หรือไปแนะนำสั่งสอนโดยรีบ
ร้อนให้ได้ผลทันใจ บางทีจะรู้ดีกว่าลูกขี้ดึกคิดซัดไม่น้อย...ควรอย่างยิ่ง
ที่จะต้องอดทนและพยายามทำหน้าที่ต่อไป ด้วยปัญญา ด้วยความ
ปรารถนาดีและความรอบคอบสุขุม เมื่อได้ปฏิบัติอย่างเต็มที่ด้วยความ
ความหวังดีและบริสุทธิ์ใจโดยถูกต้อง...

(มม 9, 24 ก.ย. 2520)

6.2.3.1.3 พัฒนาด้วยการยึดมั่นในปณิธานและอุดมคติ หมายถึง
ผู้พัฒนาจะต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ทุกอย่างตามปณิธานที่ตั้งไว้หรือที่จะสละทิ้งผู้อื่นและ
ประเทศชาติ ดังความว่า

...และการพัฒนาประเทศนั้น จำเป็นต้องอาศัยกำลังของผู้มีความรู้
ความสามารถทุก ๆ ฝ่าย จะขาดฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้ แต่ละคนควรจะได้
ร่วมงานของชาติด้วยการอุทิศตนเป็นกำลังและเป็นผู้นำ ในการทำความ

เจริญให้แก่งานและวิชาการ ควรจะได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเข้มแข็ง
ด้วยความสุจริต ด้วยความเมตตา และด้วยอุมมคติ...

(มม 3, 24 ก.ย. 2514)

...ทุกคนก็ได้ต่อสู้แล้วเรียนฝึกฝนจนจนสำเร็จ และถึงคราวที่จะ
ปฏิบัติกรงานตามที่ได้ตั้งความมุ่งหมายไว้แล้ว ควรจักได้ทำความมั่นใจ
ในหน้าที่ของตน ให้แน่นแฟ้นอีกครั้งหนึ่ง พยายามรักษาความสามารถ
และอุมมคติไว้ให้มั่นคง แล้วตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ของตน ๆ จนเต็มกำลัง
ความสามารถ ด้วยความเข้มแข็งอดทน พร้อมทั้งความเมตตากรุณา
เพื่อให้ภารกิจทุกอย่างสัมฤทธิ์ผลที่บริสุทธิและบริบูรณ์...

(มม 5, 24 ก.ย. 2516)

6.2.3.2 พัฒนาด้านการปฏิบัติ พบ 2 ประเด็น เรียงลำดับการปรากฏของคำ/
ความ และร้อยละจากมาก ไปหาน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ท้ายข้อความ คือ **พัฒนาด้วย**
หลักการเรียนรู้ที่ดีแลหลักปฏิบัติที่เหมาะสมประกอบกัน (23/76.66) และ **พัฒนาด้วยการส่งเสริม**
สนับสนุนและประสานประโยชน์ (11/36.66) ดังนี้

6.2.3.2.1 พัฒนาด้วยหลักการเรียนรู้ที่ดีแลหลักปฏิบัติที่เหมาะสม
ประกอบกัน หมายถึง ผู้พัฒนาต้องยึดหลักที่ดีสำหรับการเรียนรู้และการปฏิบัติงานประกัน อาทิ
ต้องรู้วิชานั้นอย่างแตกฉานทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ ต้องรู้วินิจฉัยงานและมุ่งทำแต่เฉพาะงานที่
สร้างสรรค์ ต้องศึกษาวิชานั้นให้ถ่องแท้ทั้งด้านจุดประสงค์ ขอบเขต และแนวทางและต้องมีความ
ตั้งใจ บริสุทธิใจ และอุตสาหะ พรักพร้อมที่จะกระทำงานนั้นอยู่เสมอ เพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมาย
ดังความว่า

...การเรียนรู้ตามตำราอย่างเดียวโดยไม่ฝึกหัดปฏิบัติด้วย ก็ไม่เป็นการ
เพียงพอ เพราะการปฏิบัติเป็นตัวการที่ทำให้สามารถทำงานได้จริงๆ
ทั้งเป็นเครื่องพิสูจน์ความถูกต้องของตำราด้วย ดังปรากฏอยู่เสมอๆ ว่า
ความรู้ความเข้าใจที่ได้จากตำรากับที่ได้จากการปฏิบัตินั้น อาจไม่ตรงกัน
ก็ได้... ดังนั้นในการที่จะออกไปทำงาน มีหน้าที่ต่างๆ ขอให้ถือว่าตำรา
กับการปฏิบัติเป็นสิ่งสำคัญทั้งคู่ เราต้องอาศัยตำราเป็นหลักปฏิบัติ
และต้องอาศัยการปฏิบัติเป็นเครื่องสนับสนุนตำรา...

(มม 10, 28 ก.ย. 2521)

...คนที่จะใช้วิชาความรู้ให้เกิดประโยชน์ได้ จำเป็นต้องมีหลักการที่ดีทั้งในการเรียนรู้และในการปฏิบัติประกอบกันหลายอย่าง...ก่อนจะทำงานใด ๆ จะต้องมีความตั้งใจ บริสุทธิ์ใจและมีความอดสาหะพรักพร้อมอยู่เสมอ ที่จะกระทำงานของตนให้จนสำเร็จประโยชน์ตามที่มุ่งหมาย เมื่อมีหลักการประกอบพร้อมแล้วดังนี้ จึงจะแน่ใจได้ว่าจะสามารถใช้วิทยาการที่มีปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้อง ตรงตามเป้าหมาย และจะบรรลุผลอันพึงประสงค์โดยสมบูรณ์พร้อมทุกส่วน...

(มม 17, 11 ก.ค. 2528)

6.2.3.2.2 พัฒนาด้วยการส่งเสริมสนับสนุนและประสานประโยชน์
หมายถึง ผู้พัฒนาจำเป็นต้องทำงานให้ประสานสอดคล้องและส่งเสริมสนับสนุนกันอย่างเหมาะสม ถูกต้อง อีกทั้งจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่แต่ละคนจะต้องสามารถประสานประโยชน์กับคนอื่น ๆ เพื่อบรรลุผลเลิศและเกิดประโยชน์ที่สมบูรณ์ ดังความว่า

...นอกจากนั้น ยังจะต้องมีความสุจริตใจและจริงใจต่อผู้เกี่ยวข้อง ร่วมงานทุกฝ่ายทุกคน พร้อมทั้งประพฤติปฏิบัติต่อกันและกันอย่างเหมาะสม ด้วยความเมตตาอารีและความไม่มีอคติ เพื่อให้สามารถร่วมงานประสานประโยชน์กันได้ อย่างสอดคล้องและมีประสิทธิภาพ...

(มม 21, 5 ก.ค. 2533)

...บัณฑิตจะต้องสำเหนียกตระหนักอยู่เสมอ ว่าตนเองมีความรับผิดชอบอย่างยิ่ง ที่จะต้องปฏิบัติงานของตัว ร่วมงานกับผู้อื่น และประสานประโยชน์กับทุกฝ่ายให้ได้ผลสมบูรณ์ทุกส่วน เพื่อนำพาประเทศชาติของเราให้ก้าวไปถึงความวัฒนาสถาพรอันเป็นจุดประสงค์ร่วมกันของคนโดยทุกคน...

(มม 26, 4 ก.ค. 2539)

วิธีการพัฒนา จากพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยมหิดล ทั้ง **พัฒนาด้านจิตวิญญาณ** อันเป็นการพัฒนาที่มุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ที่ก่อเกิดคุณค่าหรือคุณงามความดี ซึ่งพบใน 3 ประเด็น โดยแต่ละประเด็นนั้นจากที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาอย่างเข้มข้น มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน โดยเริ่มพัฒนาจาก “ปัญญาและความรู้” ซึ่งถือเป็นเครื่องมืออันสำคัญยิ่งต่อการพัฒนา อย่างไร

ก็ตามความรู้สึกและความรู้รอบ บอกปัญญาและความรู้นั้นจำเป็นต้องมี**คุณลักษณะพิเศษของผู้พัฒนา** ด้านความเที่ยงตรง เที่ยงธรรม วิริยะบากบั่นและเมตตากรณารองรับ ซึ่งโดยนัยก็คือ “ความรู้” และ “คุณธรรม” ที่ต้องนำมาใช้ในการพัฒนา ทั้ง “ปัญญาและความรู้” และ “คุณลักษณะพิเศษของผู้พัฒนา” นั้นต้องพัฒนาโดยยึดโยงไปตาม “ปณิธานและอุดมคติ” อันหมายถึงสิ่งที่ตั้งใจ ตั้งเป้าหมายไว้ และเป็นเป้าหมายที่เป็นมาตรฐานแห่งความดี ความงาม และความจริง โดยให้ความสำคัญกับสังคมประเทศชาติหรือส่วนรวมเป็นสำคัญ ส่วน**การพัฒนาด้านปฏิบัติ** ทั้ง 2 ประเด็น ที่พบ คือ **พัฒนาด้วยหลักการเรียนรู้ที่ดีและหลักปฏิบัติที่เหมาะสม** เป็นประจักษ์แนวทางการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้พัฒนาว่าต้องผ่านกระบวนการวินิจฉัยงาน และต้องมั่นฝึกปฏิบัติ หรือมีขั้นตอนปฏิบัติที่ตามจุดประสงค์ ขอบเขตที่ชัดเจน โดยมุ่งให้ทั้งหลักวิชาการและหลักปฏิบัติของสรรพศาสตร์นั้น ที่นำไปใช้พัฒนาเป็นไปในลักษณะที่ส่งเสริมสนับสนุนและประสานประโยชน์ของกันและกัน โดยเป้าหมายสำคัญที่ประเทศชาติและสังคมส่วนรวม

6.2.4 เป้าหมายการพัฒนา

เป้าหมายการพัฒนาในพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยมหิดล มีประเด็นวิเคราะห์ 2 ประเด็น คือ **พัฒนาตน และพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ** ดังมีรายละเอียด ดังนี้

6.2.4.1 การพัฒนาตน หมายถึง การพัฒนาตนใน 2 ด้าน คือ **ด้านการศึกษา ความรู้หรือสติปัญญา และด้านคุณธรรมจริยธรรม** ซึ่งมีการปรากฏของคำ/ความและร้อยละที่เท่ากันซึ่งอยู่ในเครื่องหมาย (/) คือ (28/93.33) ดังนี้ คือ

6.2.4.1.1 ด้านการศึกษาความรู้และสติปัญญา ดังปรากฏข้อความดังนี้

...ท่านจะต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ทุกอย่างโดยเต็มความสามารถ ด้วยอุดมคติ และด้วยความเข้มแข็งเสียสละ จะต้องพยายามศึกษาหาความรู้ความชำนาญฝึกฝนตนเองให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ...

(มม 1, 24 ก.ย. 2512)

...ท่านทั้งหลายจะออกไปปฏิบัติงานทางด้านสุขภาพอนามัยหรือด้านอื่นใดก็ตาม จึงควรอย่างยิ่งที่จะพยายามปฏิบัติงานในระดับพื้นฐานไปด้วย ขวนขวายศึกษาค้นคว้าไปด้วย เพื่อนำสิ่งที่ศึกษาค้นคว้าได้ มาใช้ในงานระดับพื้นฐานของท่าน...

(มม 12, 3 ก.ค. 2523)

6.2.4.1.2 ด้านคุณธรรมจริยธรรม ดังปรากฏข้อความดังนี้

...จึงควรที่จะตั้งใจให้แน่วแน่ตั้งแต่บัดนี้ในอันจะบำเพ็ญประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่นโดยเต็มกำลังความรู้และสติปัญญา ด้วยความเข้มแข็งและความสุจริตใจ และขอให้ปฏิบัติงานทุกอย่างด้วยความมั่นใจว่าความเมตตา กรุณา ความสามารถและความเที่ยงตรงในหน้าที่ เป็นปัจจัยสำคัญ...

(มม 2, 24 ก.ย. 2513)

...แต่แต่ละคนควรจะได้ร่วมงานของชาติด้วยการอุทิศตนเป็นกำลังและเป็นผู้นำ ในการทำความเจริญให้แก่งานและวิชาการ ควรจะได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเข้มแข็ง ด้วยความสุจริต ด้วยความเมตตา และด้วยอุดมคติ...

(มม 3, 24 ก.ย. 2514)

6. 2.4.2 พัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ หมายถึง แนวพระราชดำริที่แสดงเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับสังคมหรือประเทศชาติที่ปรากฏในพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งพบในการปรากฏของคำ/ความและร้อยละจากมากไปน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) คือ (22/76.66) ดังความว่า

... ทุกคนก็ได้อุตสาหะเล่าเรียนฝึกฝนตนจนสำเร็จ...แล้วตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ของตน ๆ จนเต็มกำลังความสามารถ ด้วยความเข้มแข็งอดทน พร้อมทั้งความเมตตา กรุณา เพื่อให้ภารกิจทุกอย่างสัมฤทธิ์ผลที่บริสุทธิ์และบริบูรณ์ บังเกิดเป็นคุณเป็นประโยชน์แก่สาธารณชน ตลอดจนประเทศชาติ...

(มม 5, 24 ก.ย. 2516)

...ในโอกาสที่ท่านทั้งหลายศึกษาสำเร็จ และจะได้เริ่มชีวิตการทำงานต่อไปนี้ สมควรอย่างยิ่ง ที่แต่ละคนได้พิจารณาให้เห็นถ่องแท้ ถึงความสำคัญในตนเองและหน้าที่ของตนเอง ที่มีอยู่ต่อส่วนรวม แล้วตั้งใจให้แน่วแน่ที่จะใช้ความรู้ ความสามารถ และความชำนาญในทางวิชาการ

ซึ่งได้อุตส่าห์พากเพียรศึกษามาด้วยความยากลำบากนั้นให้เป็นประโยชน์
แก่การสร้างสรรค์ของชาติบ้านเมืองอย่างแท้จริง...

(มม 6, 24 ก.ย. 2517)

เป้าหมายการพัฒนา จากพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยมหิดล จำนวน 30 องค์ ทั้งการพัฒนาคน ในด้านการพัฒนาด้านการศึกษา ความรู้ หรือสติปัญญา และด้านคุณธรรมจริยธรรม พบว่ามีการปรากฏของคำ/ความและร้อยละที่เท่ากัน คือ (28/93.33) ซึ่งการพัฒนาทั้งสองด้านในพระบรมราโชวาทซึ่งเท่ากันนี้ สะท้อนคุณค่าและความสำคัญของความรู้และปัญญา อันเท่าเทียมกันกับ คุณธรรมจริยธรรม การพัฒนาทั้ง 2 ประการข้างต้น เป็นการพัฒนาคุณภาพของ “คน” เพื่อให้ “คน” ที่มีคุณภาพนี้ไป “พัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ” ซึ่งพบในการปรากฏของคำ/ความและร้อยละ (22/76.66) ซึ่งถือเป็นเป้าหมายอันเป็นอุดมคติของการพัฒนาที่ปวง

7. การวิเคราะห์แนวพระราชดำริต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

จากการวิเคราะห์แนวพระราชดำริ เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จำนวน 29 องค์ พบประเด็นที่น่าสนใจ คือ

7.1 จากการตระหนักรู้

พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จำนวน 29 องค์ พบประเด็นภาพรวมที่สะท้อนความเป็นผู้ตระหนักรู้ ใน 3 ประเด็น เรียงลำดับการปรากฏของคำ/ความ และร้อยละจากมากไปหาน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ท้ายข้อความ คือนำขึ้นชมยินดี (29/100) เป็นผู้มีเกียรติ (26/89.65) และ บำเพ็ญประโยชน์และใช้ความรู้ที่ได้ศึกษา มาให้เป็นประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาติ (12/41.37) ดังรายละเอียดที่ปรากฏในข้อความแต่ละประเด็น ดังนี้

7.1.1 นำขึ้นชมยินดี

...ข้าพเจ้าและพระราชินีมีความยินดีที่ได้มาร่วมในพิธีมอบปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในโอกาสนี้...ขอแสดงความยินดีกับผู้สำเร็จการศึกษาทุกคน...

(มช 1, 7 มี.ค. 2510)

...ข้าพเจ้าและพระราชินีมีความยินดี ที่ได้มามอบปริญญาบัตร ประกาศนียบัตร และอนุปริญญาบัตร แก่ผู้สำเร็จการศึกษาของ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ข้าพเจ้าขอชมเชย และขอแสดงความยินดีกับผู้ที่ ได้รับเกียรติและความสำเร็จในการศึกษาทุกคน...

(มข 2, 16 ม.ค. 2512)

7.1.2 เป็นผู้มีความเกียรติ

...ขอแสดงความชื่นชมกับบัณฑิตของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ทุกคน ในการที่ได้รับเกียรติและความสำเร็จในการศึกษา...

(มข 3, 29 ม.ค. 2513)

...ข้าพเจ้าขอแสดงความชื่นชมกับท่านที่ได้รับปริญญาคุณวุฒิปรัชญา กิตติมศักดิ์ และกับบัณฑิตของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ทุกคนที่ได้รับเกียรติและความสำเร็จในการศึกษา...

(มข 3, 29 ม.ค. 2513)

7.1.3 บำเพ็ญประโยชน์และใช้ความรู้ที่ได้ศึกษามาให้เป็นประโยชน์แก่สังคมและ ประเทศชาติ

...ผู้สำเร็จการศึกษานี้จึงนับเป็นคนสำคัญเป็นความหวังของชาติที่จะเป็นต้นคิดและเป็นผู้นำ นำพางานของชาติทุกสาขา...บัณฑิตทุกคนจง ทราบตระหนักในหน้าที่และความสำคัญของตน ๆ ที่มีอยู่ดังนี้แล้วตั้งใจ ตั้งความเพียร ที่จะใช้กำลังความคิดสติปัญญา พร้อมทั้งความรอบคอบ ประคบเหตุผล ให้บังเกิดประโยชน์แก่ตนแก่ส่วนรวม...

(มข 5, 14 ม.ค. 2515)

...บัณฑิตผู้มีความรู้ เป็นส่วนหนึ่งของกำลังของชาติ จึงน่าจะถือตนว่ามี หน้าที่อันสำคัญยิ่งที่จะต้องปฏิบัติการร่วมกับกำลังส่วนอื่น ๆ โดย ประสานสอดคล้อง ทั้งส่งเสริมกันและกันอย่างเหมาะสมพร้อมเพรียง และเข้มแข็ง เพื่อให้กำลังปฏิบัติการส่วนรวมทั้งประเทศ มีประสิทธิภาพ บริบูรณ์เต็มเปี่ยม...

(มข 8, 9 ม.ค. 2518)

จากการตระหนักรู้ใน 3 ประเด็น จากพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ประเด็นเรื่องที่บัณฑิตหรือผู้ที่ปฏิบัติงานพัฒนาสำเร็จการศึกษาและได้รับปริญญาในครั้งนี้ เป็นสิ่งที่น่าชื่นชมยินดี เพราะถือว่าเป็นผู้มีเกียรติสมควรได้รับการยกย่องนับถือ การตระหนักรู้เช่นนี้มีข้อผูกพัน หรือมีพันธกิจอันสำคัญที่จะบำเพ็ญประโยชน์โดยใช้ความรู้ที่ได้ศึกษามาให้เป็นประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาติ อันเป็นประเด็นที่เรียบร้อยมาตามลำดับของการปรากฏของคำ/ความและร้อยละ และการตระหนักรู้ดังกล่าวนี้ ย่อมมีส่วนกระตุ้นเตือนให้ผู้ที่จะออกไปพัฒนาสังคมประเทศชาติ สำนึกตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตนอยู่ตลอด ทั้งยังเห็นลักษณะ “ร่วม” กับมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน

7.2 สู่การพัฒนา

7.2.1 นิยามการพัฒนา

พระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จำนวน 29 องค์ ปรากฏคำหรือความที่สื่อความหมายไปในเดียวกับคำ “พัฒนา” พบจำนวน 4 คำ เรียงลำดับการปรากฏของคำ/ความและร้อยละจากมากไปหาน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ท้ายข้อความ คือ ความเจริญ (28/16.55) ซึ่งมีการปรากฏของคำ/ความและร้อยละเท่ากับ ความก้าวหน้า (23/79.31) ความรุ่งเรือง (14/48.27) และความวัฒนา (4/13.79) ดังความที่ปรากฏ ดังนี้

7.2.1.1 ความเจริญ

...หากท่านได้ตั้งใจมั่นคงที่จะใช้ความรู้ความสามารถทางวิชาการ ด้วยเหตุผลด้วยความบริสุทธิ์ใจจริงๆ เพื่อสร้างสรรค์สิ่งดีงามแล้วจะเป็นการป้องกันกำจัดการตำหนิติเตียนทั้งปวงได้อย่างดีที่สุด ทั้งชาติบ้านเมืองตลอดจนตัวท่านเองก็จะบรรลุถึงความเจริญมั่นคง และความก้าวหน้า ผาสุกได้เป็นแน่นอน...

(มช 9, 7 ก.พ. 2519)

...บัณฑิตทั้งหลาย กว่าจะศึกษาสำเร็จปริญญาได้ จะต้องฝึกฝนตนเองมาอย่างหนักทั้งในด้านวิชาการและด้านอื่น ๆ การฝึกฝนตนเองนั้นสำคัญมาก แต่ละคนจะต้องกระทำตลอดต่อไป トラบเท่าที่ยังต้องการความดี ความก้าวหน้า ต้องการสร้างสรรค์ประโยชน์และความเจริญให้แก่ตน และชาติบ้านเมือง...

(มช 12, 24 ม.ค. 2522)

7.2.1.2 ความก้าวหน้า

...ข้าพเจ้ามีความยินดี ที่ได้มาทำพิธีมอบปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัย เชียงใหม่ในวาระนี้ และได้ทราบรายงานว่ากิจการของมหาวิทยาลัย ทุก ๆ ด้าน ดำเนินก้าวหน้ามาด้วยดีเป็นที่น่าพอใจ...

(มข 13, 24 ม.ค. 2523)

...ประการที่สี่ จะต้องมีความรอบรู้ มีความสามารถประสานงานและ ประสานประโยชน์ เป็นเครื่องอุดหนุนส่งเสริมให้ทำงานได้คล่องตัวและ ก้าวหน้า...

(มข 17, 24 ม.ค. 2528)

7.2.1.3 ความรุ่งเรือง/รุ่งโรจน์

...ขออวยพรให้บัณฑิตใหม่ทุกคนประสบความสำเร็จในชีวิต มีความเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงาน...

(มข 18, 24 ม.ค. 2529)

...ขออวยให้ทุกคนประสบความสำเร็จ พร้อมทั้งความก้าวหน้า รุ่งเรืองในชีวิต สมประสงค์ทุก ๆ ประการ...

(มข 24, 24 ม.ค. 2530)

7.2.1.4 ความวัฒนา

...ข้อสาม มีความเพียรพยายามกล้าแข็ง ไม่ขาดสาย ทั้งในการสร้างสรรค์ งาน และการปฏิบัติปรับปรุงตน เพื่อให้มีความรอบรู้ความชัดเจนชำนาญ และวิวัฒนาการก้าวหน้ายิ่งขึ้น...

(มข 25, 28 ม.ค. 2536)

...บัณฑิตจะต้องสำนึกตระหนักรู้เสมอ ว่าตนเองมีความรับผิดชอบ อย่างยิ่ง ที่จะต้องปฏิบัติงานของตัว ร่วมงานกับผู้อื่น และประสาน

ประโยชน์กับทุกฝ่ายให้ได้ผลสมบูรณ์ทุกส่วน เพื่อนำพาประเทศชาติ
ของเราให้ก้าวไปถึงความวัฒนาสถาพรอันเป็นจุดประสงค์...

(มช 26, 24 ม.ค. 2537)

นियามการพัฒนา จากพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ยังคงให้
ความสำคัญอย่างเข้มข้นกับคำว่า “ความเจริญ” ซึ่งปรากฏในการปรากฏของคำ/ความและร้อยลที่
สูงสุด รองลงมาคือ “ความก้าวหน้า” นอกจากนั้นคือคำอื่น ๆ เช่น “ความรุ่งเรือง” และ “ความ
วัฒนา” เรียงร้อยกันมาตามลำดับ ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับที่ปรากฏจากมหาวิทยาลัยอื่นเช่นกัน

7.2.2 แนวคิดการพัฒนา

แนวคิดการพัฒนา จะวิเคราะห์ 2 ประเด็น คือ แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือ
ความรู้ และแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา ดังรายละเอียดการวิเคราะห์ ดังนี้

7.2.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ ในพระบรมราโชวาทของ
มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ พบแนวคิดดังกล่าว 2 ประเด็น เรียงลำดับการปรากฏของคำ/ความ และร้อย
ลจากมากไปน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ท้ายข้อความ คือ การศึกษาเป็นผลสะท้อนของ
ความดีอันจะนำมาสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่คนและชาติบ้านเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ
(16/55.17) และ ความรู้ความคิด และความสามารถทางวิชาการต้องใช้อย่างมีเหตุผลและบริสุทธิ์ใจ
เพื่อสร้างสรรค์สังคมให้บรรลุถึงความเจริญอย่างมั่นคง (13/44.82) ดังนี้

7.2.2.1.1 การศึกษาเป็นผลสะท้อนของความดีอันจะนำมาสร้างสรรค์
สิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่คนและชาติบ้านเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังความที่ปรากฏ ดังนี้

...ข้าพเจ้าขอชมเชย และขอแสดงความยินดีกับผู้ที่ได้รับเกียรติและ
ความสำเร็จในการศึกษาทุกคน ความสำเร็จครั้งนี้ แต่ละคนควรถือว่าเป็น
ความสำเร็จที่สำคัญ เพราะเป็นผลของความดี คือความตั้งใจจริงและ
ความเพียรพยายามของตนเอง นอกจากนั้นยังเป็นต้นทางดำเนินไปสู่การ
งานที่กว้างขวางเป็นประโยชน์ยิ่งใหญ่อต่อไปในวันข้างหน้าด้วย งานของ
ท่านในอนาคต คืองานสร้างความเจริญมั่นคงของประเทศ...

(มช 2, 16 ม.ค. 2512)

...ใครขอให้คิดไตร่ตรองให้เข้าใจโดยชัดเจนว่า การที่ศึกษาสำเร็จได้นี้ตัว
ท่านเองต้องพากเพียรบากบั่นอย่างหนักยิ่งมาโดยตลอด ทั้งได้อาศัยครู

อาจารย์ สถานศึกษาและปัจจัยอื่นๆ อีกมาก...เมื่อได้บাকบั้นสร้างความสำเร็จในการศึกษาด้วยตนเองมาได้ขั้นหนึ่งแล้ว ขอให้มุ่งมั่นสร้างความสำเร็จในชีวิตต่อไป...โดยตั้งปณิธานที่จะใช้ความรู้ ความคิด ความอุตสาหะ พร้อมทั้งความบริสุทธิ์ใจ ปฏิบัติการงานทุกอย่างให้บังเกิดประโยชน์และความเจริญมั่นคงแก่ประเทศชาติและประชาชน ให้มากที่สุด...

(มช 3, 29 ม.ค. 2513)

7.2.2.1.2 ความรู้ความคิด และความสามารถทางวิชาการต้องใช้อย่างมีเหตุผลและบริสุทธิ์ใจเพื่อสร้างสรรค์สังคมให้บรรลุถึงความเจริญอย่างมั่นคง ดังความที่ปรากฏดังนี้

...หากท่านได้ตั้งใจมั่นคงที่จะใช้ความรู้ความสามารถทางวิชาการ ด้วยเหตุผลด้วยความบริสุทธิ์ใจจริงๆ เพื่อสร้างสรรค์สิ่งดีงามแล้วจะเป็นการป้องกันกำจัดการดำเนินคดีเตียนทั้งปวงได้อย่างดีที่สุด ทั้งชาติบ้านเมืองตลอดจนตัวท่านเองก็จะบรรลุถึงความเจริญมั่นคง และความก้าวหน้าผาสุกได้เป็นแน่นอน...

(มช 9, 7 ก.พ. 2519)

...บัณฑิตทั้งหลายได้ผ่านการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยสมความตั้งใจแล้วต่อไป ก็ถึงคราวที่จะต้องทำการงานสร้างเนื้อสร้างตัว และทำความเจริญมั่นคงให้แก่สังคมส่วนรวม อันเป็นที่พึงที่อาศัยของแต่ละคน งานของผู้มีการศึกษาระดับนี้ย่อมมีความสำคัญมาก ซึ่งอาจมีผลต่อประเทศชาติได้ทั้งทางดีและทางเสีย ทุกคนจึงเกิดมีหน้าที่บังคับขึ้นมา ที่จะต้องระมัดระวังและพยายามทำให้ดี จะประมาทละเลยให้เสียหายไม่ได้ ขอให้ถือเป็นกฎหรือเป็นระเบียบสำหรับตนเองว่า การปฏิบัติงาน ไม่ว่าด้านใดสาขาใด จะเป็นงานใหญ่หรือเล็กเท่าใด ต้องนำเอาหลักวิชา ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ มาใช้ให้เหมาะให้ควรเสมอ คือนำมาประกอบเข้ากับความพิจารณาใคร่ครวญ ตามเหตุผลและความถูกต้อง เพื่อให้งานที่ทำมีประสิทธิภาพ และให้ได้รับประโยชน์สมบูรณ์เต็มเปี่ยม...

(มช 14, 24 ม.ค. 2524)

7.2.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา พระบรมราชาบาทของมหาวิทยาลัย เชียงใหม่ พบแนวคิดดังกล่าว 5 ประเด็น เรียงลำดับการปรากฏของคำ/ความ และร้อยละจากมากไป น้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ท้ายข้อความ คือ การพัฒนาด้วยความดีและความรู้ (27/93.10) การพัฒนาประเทศแบบมั่นคงยั่งยืน (18/62.06) การพัฒนาแบบองค์รวม (6/20.68) การพัฒนา ประเทศต้องพัฒนาบุคคลก่อน (4/13.79) และ การพัฒนาคือการเข้าถึงประชาชน (2/6.89) ดัง รายละเอียด ดังนี้

7.2.2.2.1 การพัฒนาด้วยความดีและความรู้ หมายถึง ผู้พัฒนาประเทศ หรือสังคมส่วนรวมซึ่งนอกจากจะต้องมีการศึกษาสูง มีความรู้ ความสามารถทั้งด้านลึกและกว้าง แล้ว ยังต้องมีคุณลักษณะด้านความวิริยะพากเพียร อดทนอดกลั้น หนักแน่นมั่นคง ซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม สามัคคี เมตตา เกื้อกูล แบ่งปันรับผิดชอบ และเสียสละ ดังปรากฏความ ดังนี้

...ข้าพเจ้าได้พูดถึงความจำเป็นที่จะต้องเร่งรีบพัฒนาบ้านเมือง และพูดถึง ความต้องการคนดีมีความรู้ต่าง ๆ ที่จะมาเป็นผู้นำและเป็นกำลังในการ นั้น ท่านทุกคนได้สำเร็จวิชาขั้นสูงแล้ว นับว่าเป็นผู้ที่ชาติบ้านเมือง ต้องการ ขอให้ตระหนักในข้อนี้ และจงตั้งใจทำงานตามหน้าที่โดยเต็ม ความสามารถ...

(มช 1, 7 มี.ค. 2510)

...บัณฑิตของมหาวิทยาลัยนี้เป็นผู้มีโอกาสดี ที่ได้รับการสนับสนุนอย่าง เต็มที่ในการเล่าเรียน เพื่อให้ได้มีการศึกษาสมบูรณ์ทุกๆ ด้าน จึงควร คาดหวังได้เป็นอย่างดีว่าจะเป็นผู้นำหลักวิชาการมาปฏิบัติให้บังเกิด ประโยชน์อันยั่งยืน จะเป็นผู้สร้างสรรค์ความเจริญด้านต่างๆ และจะเป็น ผู้นำพาประเทศชาติให้ก้าวหน้าไปได้โดยมั่นคง ฉะนั้น แต่ละคนควรจะได้สำนึกถึงความสำคัญและหน้าที่ของตนที่มีอยู่ต่อสังคม ซึ่งได้เกื้อกูล ตนมาก่อน ทั้งควรจะได้ตั้งอุดมคติในชีวิตไว้ให้สูง แล้วมุ่งมั่นกระทำการ งานให้บรรลุผลตามอุดมคตินั้น...

(มช 3, 18 ธ.ค. 2513)

7.2.2.2.2 การพัฒนาประเทศแบบมั่นคงยั่งยืน หมายถึง การพัฒนา ประเทศให้เจริญมั่นคงและบังเกิดผลดีโดยสมบูรณ์นั้น ผู้พัฒนาต้องสำนึกในหน้าที่และชาวซึ่งถึง คุณของชาติบ้านเมือง โดยมุ่งประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญดังปรากฏความ ดังนี้

...งานของท่านในอนาคต คืองานสร้างความเจริญมั่นคงของประเทศเป็นงานใหญ่ซึ่งผูกพันท่าน ให้อำนาจร่วมกระทำอยู่ตลอดชีวิตงานนี้จะกระทำสำเร็จได้ ก็โดยที่ทุกคนเข้าใจซาบซึ้งถึงคุณของชาติบ้านเมือง และทำงานทุกอย่างด้วยสติสำนึกถึงหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติเพื่อส่วนรวม...

(มข 2, 16 ม.ค. 2512)

...บัณฑิตทั้งปวงที่อยู่ที่นี่ เป็นผู้ที่มีสติปัญญาดี จึงมีโอกาสได้รับการสนับสนุนส่งเสริมให้เข้าเล่าเรียนจนสำเร็จวิชาการชั้นสูง เป็นที่พึงของทุกคนว่าจะได้ทำประโยชน์ทำความเจริญให้แก่ประเทศชาติและสังคมในกาลต่อไป... โดยถือว่าทุกคนล้วนมีความสำคัญต่อประเทศชาติอยู่ด้วยกันทั้งนั้น จะต้องทำหน้าที่ของตน ๆ ให้พร้อมเพรียงกัน เพื่อประโยชน์อันยิ่งใหญ่ของส่วนรวมหากทำได้เช่นนี้ ก็จะสามารแก้ไขความบกพร่องต่าง ๆ ที่มีอยู่ และจะสามารถร่วมแรงกันสร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคง พร้อมทั้งความเจริญรุดหน้าให้แก่บ้านของเรียนได้อย่างแน่นอน...

(มข 4, 14 ม.ค. 2514)

7.2.2.3 การพัฒนาแบบองค์รวม หมายถึง การพัฒนาร่วมกันของส่วนอื่น ๆ โดยพยายามนำความรู้ ความคิดของแต่ละคน ที่มีอยู่มาเชื่อมโยงให้ประสานสอดคล้องทั้งส่งเสริมสนับสนุนกันและกันอย่างเหมาะสม พร้อมเพรียงและเข้มแข็งเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาส่วนรวมหรือประเทศ ดังความว่า

...บัณฑิตผู้มีความรู้ เป็นส่วนหนึ่งของกำลังของชาติ จึงน่าจะถือตนว่ามีหน้าที่อันสำคัญยิ่งที่จะต้องปฏิบัติกร่วมกับกำลังส่วนอื่น ๆ โดยประสานสอดคล้อง ทั้งส่งเสริมกันและกันอย่างเหมาะสมพร้อมเพรียงและเข้มแข็งเพื่อให้กำลังปฏิบัติการส่วนรวมทั้งประเทศ มีประสิทธิภาพบริบูรณ์เต็มเปี่ยม...

(มข 8, 9 ม.ค. 2518)

...แต่แต่ละคนต้องอาศัยความจริงใจและความตั้งใจ ต้องใช้ความรู้ ความคิด สติ ปัญญา ความเข้มแข็ง อดทน พร้อมทั้งความสามารถทุกอย่างในตัวเอง เป็นพื้นฐานและเครื่องประกอบส่งเสริมการปฏิบัติตัวปฏิบัติตนอย่างเข้มงวดที่สุด รวมทั้งต้องพยายามร่วมแรงร่วมงานกันโดยประสาน

สอดคล้องทุกๆ ฝ่ายด้วยกันด้วย จึงจะช่วยให้สามารถสร้างคนสร้าง
ประเทศชาติให้เจริญมั่นคงสมใจนึกได้...

(มช 18, 24 ม.ค. 2529)

7.2.2.4 การพัฒนาประเทศต้องพัฒนาบุคคลก่อน หมายถึง ในการ
พัฒนาประเทศให้เจริญยิ่งขึ้นต้องพัฒนาบุคคลก่อนและด้วยปัจจัยประการเดียว คือ พัฒนาด้วย
การศึกษาทั้งในด้านวิชาการและการอบรมบ่มนิสัย หรือฝึกฝนตนเองซึ่งต้องกระทำอยู่ตลอดคราบ
ที่ยังต้องการความดี และความก้าวหน้า ดังความว่า

...บัณฑิตทั้งหลาย กว่าจะศึกษาสำเร็จปริญญาได้ จะต้องฝึกฝนตนเองมา
อย่างหนักทั้งในด้านวิชาการและด้านอื่นๆ การฝึกฝนตนเองนั้นสำคัญมาก
แต่แต่ละคนจะต้องกระทำตลอดต่อไป トラบเท่าที่ยังต้องการความดี
ความก้าวหน้า ต้องการสร้างสรรค์ประโยชน์และความเจริญให้แก่ตนและ
ชาติบ้านเมือง...

(มช 12, 24 ม.ค. 2522)

...การพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญยิ่งขึ้นไปนั้น ย่อมต้องพัฒนาบุคคลก่อน
เพราะถ้าบุคคลอันเป็นองค์ประกอบของส่วนรวม ไม่ได้รับการพัฒนา
แล้ว ส่วนรวมจะเจริญและมั่นคงได้ยากยิ่ง การที่บุคคลจะพัฒนาได้ก็ด้วย
ปัจจัยประการเดียวคือการศึกษา การศึกษานั้นแบ่งเป็นสองส่วน คือ
การศึกษาด้านวิชาการส่วนหนึ่งกับการอบรมบ่มนิสัย ให้เป็นผู้มีจิตใจใฝ่ดี
ใฝ่เจริญ มีปรกติละอายชั่วกลัวบาป ส่วนหนึ่ง การพัฒนาบุคคลจะต้อง
พัฒนาให้ครบถ้วนทั้งสองส่วน เพื่อให้บุคคลได้มีความรู้ไว้ใช้
ประกอบการ และมีความดีไว้เกื้อหนุนการประพฤติปฏิบัติทุกอย่าง ให้
เป็นไปในทางที่ถูก ที่ควร และอำนวยผลเป็นประโยชน์ที่พึงประสงค์...

(มช 28, 24 ม.ค. 2540)

7.2.2.5 การพัฒนาคือการเข้าถึงประชาชน หมายถึง ไม่ว่าจะพัฒนา
ถิ่นใด และกาลเวลาใด ผู้พัฒนาต้องเข้าถึงประชาชนโดยเข้าใจปัญหาต่าง ๆ อย่างแจ่มแจ้ง ทั้งปรับ
ทฤษฎีมาใช้ให้เหมาะสม ดังความว่า

...หมั่นศึกษาค้นคว้าหาความรู้ความชำนาญให้เกิดความก้าวหน้าอยู่ตลอด เป็นนิตย์ กิจสำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งจะต้องนับเป็นหน้าที่ของแพทย์ ด้วยสถานการณ์ปัจจุบันนี้ คือ การเข้าถึงประชาชน ท่านจะต้องช่วยบำบัด บรรเทาทุกข์ให้แก่ประชาชนโดยทั่วถึง ไม่ว่าจะเป็นในท้องถิ่นใดและกาลเวลาใด ขอให้เตรียมจิตใจให้พร้อม เพื่อปฏิบัติหน้าที่นี้...

(มช 1, 7 มี.ค. 2510)

...การที่บัณฑิตคณะต่างๆ มีโอกาสได้ออกปฏิบัติงานร่วมกับหน่วย ราชการและหน่วยงานอื่น ๆ ในท้องที่ มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับ ประชาชนและเจ้าหน้าที่ต่างๆ อย่างใกล้ชิดด้วยตนเองนั้น เป็นการดีย่าง ยิ่ง ทำให้ความรู้ที่แต่ละคนได้รับจากการศึกษาทางทฤษฎีและการปฏิบัติ ในห้องทดลอง เกิดเป็นผล เป็นประโยชน์ขึ้น ประจักษ์แก่ตาแก่ใจจริง ๆ นอกจากนี้ยังจะทำให้เห็นว่าการจะใช้วิชาความรู้ทางทฤษฎีให้ได้ผลนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาถึงพื้นฐานและสภาพของชีวิต ตลอดจน ปัญหาต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคม ในท้องถิ่น อย่างเพียงพอ...

(มช 7, 22 ม.ค. 2517)

การวิเคราะห์แนวคิดการพัฒนา จากพระบรมราชาโชวาทของ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จำนวน 29 องค์ ทั้งแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ และแนวคิด เกี่ยวกับการพัฒนาซึ่งพบลักษณะที่น่าสนใจคือ แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาและความรู้ พบว่า การศึกษาเป็นผลสะท้อนของความดี คือ สะท้อนความวิริยะพากเพียร การคิดวินิจฉัยอย่าง ใคร่ครวญอยู่บนฐาน ของความดี ความจริง และความงาม ซึ่งเป็นปัจจัยที่จะนำไปสร้างสรรค์สิ่งดี งามแก่สังคม แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาอีกประการหนึ่ง คือ ความรู้ ความคิด และความสามารถทาง วิชาการ ต้องตั้งอยู่บนเหตุผลและความบริสุทธิ์ใจ ซึ่งจะนำไปสร้างสรรค์ความเจริญอย่างมั่นคง

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา ซึ่งพบ 5 ประเด็นที่เรียงร้อยกันมาตามการปรากฏ ของคำ/ความ และร้อยละจากมากไปหาน้อย ซึ่งมีความสอดคล้องสัมพันธ์กัน โดยเริ่มจากการพัฒนา ด้วยความดีและความรู้ หมายถึง ภาพรวมของการพัฒนาสังคมประเทศชาติที่ต้องการผู้พัฒนาที่มีทั้ง “ความดีและความรู้” หรือในยุคปัจจุบันเรียกว่า “ความรู้คู่คุณธรรม” หรือ “คุณธรรมนำความรู้” จะ เรียกอย่างไรก็ตาม จะต้องใช้ควบคู่กันเสมอ ขาดส่วนใดส่วนหนึ่งไม่ได้ การพัฒนาประเทศแบบ มั่นคงยั่งยืน เป็นแนวคิดการพัฒนาที่แสดงจุดหมายปลายทางของการพัฒนา ว่าการพัฒนาทั้งปวง เมื่อเริ่มจากปัจจัยของ “ความดีและความรู้” แล้ว อีกทั้งต้องพัฒนาเพื่อส่วนรวมหรือประเทศชาติ

การพัฒนานั้นก็จะนำไปสู่ “การพัฒนาแบบมั่นคงยั่งยืน” ในที่สุด แนวคิดการพัฒนาแบบองค์รวม คือ การพัฒนาที่มุ่งประสานเชื่อมโยงทุกส่วนไป พร้อม ๆ กัน เพื่อผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนา อันจะนำไปสู่การพัฒนาแบบมั่นคงยั่งยืน แนวคิดการพัฒนาประเทศต้องพัฒนาบุคคลก่อน แม้แนวคิดนี้ จะมีความเข้มข้นในลำดับที่ 4 แต่เป็นประจวบสมทบของการพัฒนา กล่าวคือ การพัฒนาใด ๆ ก็ตาม อันเป็นทั้ง “วิธี” และ “เป้าหมาย” นั้น ซึ่งต้องอาศัย “คน” และคนนี้แหละต้องได้รับการพัฒนา เสียก่อน และ “เครื่องมือ” การพัฒนาที่เชื่อมั่นว่าจะนำไปสู่การพัฒนาใด ๆ ได้อย่างวิเศษที่สุดคือ “การศึกษา” นั่นเอง แนวคิด การพัฒนาคือการเข้าถึงประชาชน แนวคิดนี้แม้จะมีการปรากฏของ คำ/ความน้อยสุดในบรรดาแนวคิด 5 ประการ ดังกล่าว แต่กลับมีลักษณะที่เป็น “ปรัชญา” การพัฒนาเหนือกาลเวลาที่มีนัยของ “ความเข้าใจ” และ “เข้าถึง” ในบริบทชีวิต วิถีคิด และวัฒนธรรม อันหลากหลายผนวกไปด้วย ซึ่งเมื่อแปรเป็นรูปธรรมแล้ว นำไปประยุกต์ใช้ก็จะนำไปสู่เป้าหมาย การพัฒนาที่มั่นคงยั่งยืน

7.2.3 วิธีการพัฒนา

วิธีการพัฒนา ที่ปรากฏในพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จะวิเคราะห์ใน 2 ประเด็น คือ **พัฒนาจิตวิญญาณ** และ **พัฒนาด้านปฏิบัติ** ดังนี้

7.2.3.1 พัฒนาด้านจิตวิญญาณ พบ 2 ประเด็นที่น่าสนใจเรียงลำดับการปรากฏของคำ/ความและร้อยละจากมากไปหาน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ทำย่อความ คือ **คุณลักษณะพิเศษของผู้พัฒนาประเทศ (26/89.65)** และ **พัฒนาด้วยปัญญาและความรู้ (4/13.79)** คือ

7.2.3.1.1 คุณลักษณะพิเศษของผู้พัฒนาประเทศ หมายถึง ผู้พัฒนาประเทศหรือสังคมส่วนรวมนอกจากจะต้องมีการศึกษาสูง มีความรู้ความสามารถทั้งด้านลึกและกว้างยังต้องมีคุณลักษณะด้านความวิริยะพากเพียร อดทนอดกลั้น หนักแน่นมั่นคง ซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม สามัคคี มีเมตตา เกื้อกูลแบ่งปัน รับผิดชอบและเสียสละ ปรากฏความ ดังนี้

...การที่ศึกษาสำเร็จได้นี้ตัวท่านเองต้องพากเพียรบากบั่นอย่างหนักยิ่งมา โดยตลอด...เมื่อได้บากบั่นสร้างความสำเร็จในการศึกษาด้วยตนเองมาได้ ขั้นหนึ่งแล้ว ขอให้มุ่งมั่นสร้างความสำเร็จในชีวิตต่อไป อย่าให้เสียทีที่ได้ ทำความเพียรพยายามมา... โดยตั้งปณิธานที่จะใช้ความรู้ ความคิด ความ อุตสาหะ พร้อมทั้งความบริสุทธิ์ใจ ปฏิบัติการงานทุกอย่างให้บังเกิด

ประโยชน์และความเจริญมั่นคงแก่ประเทศชาติและประชาชน ให้มากที่สุด...

(มข 3, 29 ม.ค. 2513)

...การฝึกฝนตนเองนั้นสำคัญมาก แต่ละคนจะต้องกระทำตลอดต่อไป トラบเท่าที่ยังต้องการความดีความก้าวหน้า ต้องการสร้างสรรค์ประโยชน์และความเจริญให้แก่คนและชาติบ้านเมือง...ถ้าเรามีความคิดความเข้าใจที่เที่ยงตรงเป็นกลาง จะพิจารณาเรื่องใดก็เห็นกระจ่าง จะหาทางทำสิ่งใดก็คิดเห็นได้ตลอดไป...ความสำเร็จและความเจริญก็ย่อมเกิดขึ้น ยิ่งส่วนใหญ่ปฏิบัติงานร่วมกันได้โดยสอดคล้อง ความสามัคคีพร้อมเพรียงในชาติก็จะเกิดขึ้น เป็นกำลังให้สามารถพัฒนาทุกสิ่งทุกอย่างให้บังเกิดผลสมบูรณ์ได้ตามที่มุ่งปรารถนา...

(มข 12, 24 ม.ค. 2522)

7.2.3.1.2 พัฒนาด้วยปัญญาและความรู้ หมายถึง ผู้พัฒนาต้องใช้วิชาการหรือความรู้ ความคิด ทั้งด้านลึกและด้านกว้างอย่างถูกต้องเที่ยงธรรมด้วยความจริงใจ ด้วยเหตุผล ทั้งต่องานต่อหลักวิชา ทั้งใช้ความรู้อย่างพินิจพิเคราะห์และชาญฉลาดทั้งเพื่อปรับปรุงตัวปรับปรุงงานให้มีประสิทธิภาพ ดังความว่า

...ผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาแล้ว ถือว่ามีความรับผิดชอบอย่างยิ่งอยู่ที่จะต้องใช้วิชาความรู้ปฏิบัติงานให้เกิดประโยชน์ ความรู้ที่ใช้ได้ผลนั้นต้องเป็นความรู้ที่ถูกต้อง แน่นหนา แม่นยำชำนาญ นำมาใช้งานได้ทันที และนอกจากความรู้ด้านลึก คือวิชาเฉพาะสาขาที่ศึกษามาโดยตรงจากมหาวิทยาลัยแล้ว ความรู้ด้านกว้าง คือวิชาการอย่างอื่น ๆ ทั่วไป ย่อมเป็นปัจจัยประกอบส่งเสริมอีกส่วนหนึ่งด้วย...

(มข 21, 24 ม.ค. 2532)

...วิทยาการแต่ละสาขา ที่บัณฑิตทั้งหลายศึกษาสำเร็จมานั้น มีคุณค่ามาก เพราะหากได้นำออกใช้ด้วยความฉลาดไตร่ตรอง ให้ถูกต้องตามหลักการและจุดหมายแล้ว อาจยังประโยชน์อันพึงประสงค์แก่คนและบ้านเมืองได้

ไม่มีจำกัด จึงเป็นการสมควรยิ่งที่แต่ละคนจะพยายามปฏิบัติฝึกฝน ให้สามารถใช้วิทยาการ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ...

(มช 22, 24 ม.ค. 2533)

7.2.3.2 พัฒนาด้านการปฏิบัติ พบเพียงประเด็นเดียวที่มีลักษณะเด่น คือ พัฒนาตามหลักและวิธีการปฏิบัติให้บรรลุผลตามความมุ่งหมาย (4/13.79) ดังนี้

7.2.3.2.1 พัฒนาตามหลักและวิธีการปฏิบัติให้บรรลุผลตามความมุ่งหมาย หมายถึง ผู้พัฒนาต้องมีหลักปฏิบัติงานให้ถูกต้องเหมาะสม คือ ต้องปฏิบัติทีละขั้นละตอน จากเบื้องต้นจนถึงก้าวหน้าตามลำดับ ทั้งต้องศึกษาสภาพความจริงของงานของบุคคล ของสังคม และบริบทแวดล้อมให้กระจ่างชัด ถูกต้อง และเป็นความจริงที่แท้จริง ดังความว่า

...ผู้ที่ตั้งใจเข้ามาศึกษาวิชาการขั้นสูง ย่อมต้องปรารถนาจะใช้ความรู้ความสามารถที่อุตสาหะอบรมฝึกฝนมาปฏิบัติงานให้เป็นผลดีแก่ตัวแก่สังคมอย่างกว้างขวางที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ การปฏิบัติงานให้ได้ผลดังปรารถนานั้นจำเป็นต้องมีหลักและวิธีการที่ถูกต้องเหมาะสม หลักสำคัญประการหนึ่ง คือ การศึกษาสภาพความจริงของงาน ของบุคคล ของสังคม ภาวะแวดล้อมอื่นๆ ให้กระจ่างอย่างทั่วถึง อีกประการหนึ่งการละความเครียดในหลักวิชาให้เบาบางลง กล่าวคือรู้จักพิจารณาใช้หลักวิชาตามความสำคัญและจำเป็น เพื่อมิให้กฎเกณฑ์ต่างๆ ตามหลักวิชา กลายเป็นสิ่งกีดขวางการปฏิบัติไป...

(มช 6, 7 ก.พ. 2516)

...การที่บัณฑิตคณะต่างๆ มีโอกาสได้ออกปฏิบัติงานร่วมกับหน่วยราชการและหน่วยงานอื่นๆ ในท้องที่ มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับประชาชนและเจ้าหน้าที่ต่างๆ อย่างใกล้ชิดด้วยตนเองนั้น เป็นการดียิ่งยิ่ง ทำให้ความรู้ที่แต่ละคนได้รับจากการศึกษาทางทฤษฎีและการปฏิบัติในห้องทดลอง เกิดเป็นผล เป็นประโยชน์ขึ้น ประจักษ์แก่ตาแก่ใจจริงๆ นอกจากนี้ยังจะทำให้เห็นว่าการจะใช้วิชาความรู้ทางทฤษฎีให้ได้ผลนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาถึงพื้นฐานและสภาพของชีวิต ตลอดจนปัญหาต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคม ในท้องถิ่น อย่างเพียงพอ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า ในการปฏิบัติงานใดๆ ผู้ปฏิบัติจำต้องทราบ ต้องเข้าใจแจ่มแจ้ง ถึง

ปัญหาและวิชาความรู้ทั้งปวงอันเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์อย่างทั่วถึง จึงจะสามารถนำทฤษฎีมาดัดแปลงใช้ให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ และสามารถจะเลือกแนวทางปฏิบัติ ให้เกิดผลมากที่สุด...

(มช 7, 22 ม.ค. 2517)

วิธีการพัฒนา จากพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่วิเคราะห์ไว้ใน 2 ประเด็น คือ **พัฒนาด้านจิตวิญญาณ** และ **พัฒนาด้านปฏิบัติ** ซึ่งพบลักษณะสำคัญ คือ พัฒนาด้วยจิตวิญญาณนั้น เริ่มจากพัฒนาผู้ที่จะไปพัฒนาประเทศชาติและสังคมส่วนรวม ซึ่งนอกจากจะต้องมีความรู้ทั้งรู้ลึกและรู้รอบแล้ว ยังต้องมีคุณลักษณะพิเศษของผู้พัฒนา ด้านความวิริยะพากเพียร อดทนอดกลั้น หนักแน่นมั่นคง ซื่อสัตย์สุจริต เสียสละ ยุติธรรมและรับผิดชอบ คุณลักษณะเหล่านี้ นอกจากจะมีอาจตัดขาดจากความรู้แล้ว ยังต้องใช้คู่ขนานกันไปกับการปฏิบัติกิจการพัฒนาทุกครั้ง การพัฒนาด้านจิตวิญญาณอีกประการหนึ่งคือ **พัฒนาด้วยปัญญาและความรู้** ซึ่งถือเป็นปฐมบทของอุดมคติของการพัฒนา ซึ่งถือเป็นเครื่องมืออันสำคัญของการพัฒนาทั้งปวงส่วนการพัฒนาด้านการปฏิบัติ นั้นก็มีความสืบเนื่องโยงใยอยู่กับพัฒนาด้านจิตวิญญาณ คือ พัฒนาที่หลักการวิธีการปฏิบัติให้บรรลุผลตามความมุ่งหมาย ซึ่งต้องเริ่มจากอุดมคติที่จะต้อง **ใช้ปัญญาและความรู้ และคุณงามความดีอันเป็นคุณลักษณะพิเศษของผู้พัฒนา** ที่จะต้องศึกษาสภาพความจริงของงาน ของบุคคล ของสังคม หรือสภาวะแวดล้อมให้กระจ่างแจ่มแจ้ง นั่นก็คือ การศึกษาบริบทต่าง ๆ เป็นการ “เข้าใจ เข้าถึง” ก่อนที่จะไป “พัฒนา” นั่นเอง

7.2.4 เป้าหมายการพัฒนา

พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จำนวน 29 องค์ โดยแบ่งวิเคราะห์เป้าหมายการพัฒนา 2 ประเด็น คือ **พัฒนาตน** และ **พัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ** ดังมีรายละเอียด ดังนี้

7.2.4.1 การพัฒนาตน หมายถึง การพัฒนาบัณฑิตใน 2 ด้าน เรียงลำดับการปรากฏของคำ/ความและ ร้อยละจากมากไปหาน้อยปรากฏในเครื่องหมาย (/) ทำข้อความ คือ **ด้านคุณธรรมจริยธรรม (29/100)** และ **ด้านการศึกษา ความรู้หรือสติปัญญา (27/93.10)**

7.2.4.1.1 ด้านคุณธรรมจริยธรรม ปรากฏข้อความ ดังนี้

...ทุกคนจึงควรเข้าใจถึงการสร้างความสำเร็จของตนเอง ให้กระจ่างชัด เสียตั้งแต่บัดนี้ แล้วพยายามสร้างความสำเร็จให้แก่ตน โดยอาศัยความตั้งใจอย่างมั่นคง ในจุดประสงค์อันใดอันหนึ่ง ที่พิจารณาไตร่ตรองแล้ว

ว่าถูกต้องและเป็นความเจริญที่แท้จริง เป็นปัจจัยประการแรก อาศัย
ความสัตย์จริง ที่จะปฏิบัติตามความตั้งใจนั้น เป็นปัจจัยประการที่สอง
และอาศัยความพากเพียรเข้มแข็ง เป็นปัจจัยประการที่สาม...

(มช 11, 27 ม.ค. 2521)

...นอกจากวิชาการยังจะต้องอาศัยคุณสมบัติอื่นๆ เป็นปัจจัย เครื่อง
ประกอบ สนับสนุนส่งเสริม อีกหลายอย่าง ที่สำคัญได้แก่ ความ
ขวนขวายตั้งใจอันแน่วแน่และมั่นคงที่จะทำงาน ความสุจริตและบริสุทธิ์
ใจในการปฏิบัติงาน ความหมั่นขยันและความสม่ำเสมอ อดทน ความมี
สติควบคุมความคิดและการกระทำ ให้เป็นไปโดยถูกต้องเที่ยงตรง
ปราศจากอคติความเกลียดชังในการพิจารณากรณีทั้งปวงด้วยเหตุผล
ด้วยความสุจริตรอบคอบ...

(มช 13, 27 ม.ค. 2523)

7.2.4.1.2 ด้านการศึกษา ความรู้หรือสติปัญญา ปรากฏข้อความ ดังนี้

...กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือต้องสร้างความสำเร็จแก่ตนเองให้ได้สมบูรณ์ทุก
ด้าน ทั้งด้านฐานะอาชีพ ด้านเกียรติคุณความดี และด้านการบำเพ็ญ
ประโยชน์เพื่อส่วนรวมและชาติบ้านเมืองการสร้างความสำเร็จดังนี้ จะ
อาศัยวิชาความรู้เท่าที่เรียนมาตามหลักสูตรแต่อย่างเดียว ไม่เพียงพอ ท่าน
ทั้งหลายจักต้องเรียนรู้ ต้องแสวงหาประสบการณ์อื่นๆ ให้กว้างขวางและ
ชัดเจนยิ่งๆ ขึ้นด้วย...คุณสมบัติต่าง ๆ ตามที่กล่าว รวมทั้งวิชาความรู้
ต่างเป็นปัจจัยที่ประกอบกันและสนับสนุนกันและกันอยู่ตลอดเวลา จึง
เป็นสิ่งที่ท่านจะต้องเพียรพยายามฝึกฝนอบรมให้เกิดขึ้น และให้่องงาม
ขึ้นพร้อม ๆ กัน...

(มช 15, 28 ม.ค. 2525)

...ผู้ที่มุ่งหวังความดีและความเจริญมั่นคงในชีวิต จะต้องไม่ละเลย
การศึกษา. ความรู้ที่จะศึกษามีอยู่สามส่วน คือความรู้วิชาการ ความรู้
ปฏิบัติการ และความรู้คิดอ่านตามเหตุผลความเป็นจริง ซึ่งแต่ละคนควร
เรียนรู้ให้ครบ...

(มช 19, 24 ม.ค. 2530)

7.2.4.2 การพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ พระบรมราชาบาทของมหาวิทยาลัย เชียงใหม่ จำนวน 29 องค์ พบแนวพระราชดำริ อันเป็นเป้าหมายการพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ ในการปรากฏของคำ/ความและร้อยละ (28/96.55) ดังปรากฏข้อความ คือ

...พยายามนำความรู้ความคิดของแต่ละคนที่มีอยู่มาเชื่อมโยงประสานกัน ให้สอดคล้องพร้อมเพรียง แล้วนำออกใช้ด้วยเหตุผลและวิจารณ์ญาณ ให้ ได้ผลสมบูรณ์แท้จริง ...ถ้าผู้มีความรู้พร้อมกันปฏิบัติงานโดยลักษณะ เช่นนี้ เชื่อว่าปัญหาและความขัดข้องทั้งปวงจะค่อยคลี่คลายไป ทุกสิ่งทุกอย่างจะดีขึ้นเป็นลำดับ ประเทศชาติก็จะเจริญมั่นคงต่อไปได้ โดย สวัสดิ์...

(มช 20, 23 ม.ค. 2531)

...ถ้าบุคคลยังเห็นว่าชาติมีประเทศเป็นที่พึ่งที่อาศัย ก็จะต้องรับผิดชอบ ร่วมกันในการทำงานส่วนรวมของชาติให้ดี เพื่อธำรงรักษาประเทศชาติ ไว้...บัณฑิตจะต้องสำนึกตระหนักรู้เสมอ ว่าตนเองมีความ รับผิดชอบอย่างยิ่ง ที่จะต้องปฏิบัติงานของตัวเอง ร่วมงานกับผู้อื่น และ ประสานประโยชน์กับทุกฝ่ายให้ได้ผลสมบูรณ์ทุกส่วน เพื่อนำพา ประเทศชาติของเราให้ก้าวไปถึงความวัฒนาสถาพรอันเป็น จุดประสงค์...

(มช 26, 24 ม.ค. 2537)

การวิเคราะห์เป้าหมายการพัฒนา ทั้งในส่วนการพัฒนาดน และการพัฒนาสังคม หรือประเทศชาติ พบว่า การพัฒนาดน ในด้านคุณธรรมจริยธรรม มีการปรากฏของคำ/ความและ ร้อยละถึงร้อยละร้อย มากกว่าพัฒนาดนด้านการศึกษา ความรู้หรือปัญญา ซึ่งการพัฒนาดนใน ประการหลัง คือ การศึกษา ความรู้หรือปัญญา นั้น ยังพบการปรากฏของคำ/ความและร้อยละน้อย กว่า การพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ ซึ่งเป็นเป้าหมายอันเป็นอุดมคติของการพัฒนาทั้งปวง ซึ่งจะ นำไปสู่แนวคิดการพัฒนาแบบมั่นคงยั่งยืนในที่สุด

8. การวิเคราะห์แนวพระราชดำริต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยขอนแก่น

จากการวิเคราะห์แนวพระราชดำริ เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ของมหาวิทยาลัยขอนแก่น จำนวน 28 องค์ พบประเด็นที่น่าสนใจ คือ

8.1 จากการตระหนักรู้

พระบรมราโชวาทจำนวน 28 องค์ พบในส่วนการตระหนักรู้ 3 ประเด็น เรียงลำดับการปรากฏของคำ/ความและร้อยละ จากมากไปหาน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ทำยข้อความคือ นำชื่นชมยินดี (28/100) มีเกียรติ (24/85.71) และ มีความรู้ความสามารถและเป็นທີ່คาดหวังว่าจะนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศชาติ (15/53.57) ดังนี้

8.1.1 นำชื่นชมยินดี

...ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้มาประกอบพิธีมอบปริญญาบัตรแก่นักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่นซึ่งสำเร็จการศึกษารุ่นแรก...ข้าพเจ้าขอแสดงความชื่นชมกับบัณฑิตทุกคน ผู้ได้รับเกียรติและความสำเร็จในการศึกษา...

(มข 1, 16 ธ.ค. 2511)

...ข้าพเจ้าและพระราชินีมีความยินดี ที่ได้มาร่วมงานมอบปริญญา ของมหาวิทยาลัยขอนแก่นอีกครั้งหนึ่ง... ข้าพเจ้าขอแสดงความยินดีกับบัณฑิตทุกคน ผู้ได้รับเกียรติและความสำเร็จในการศึกษา...

(มข 2, 22 ธ.ค. 2512)

8.1.2 มีเกียรติ

...ขอแสดงความชื่นชมกับผู้สำเร็จการศึกษาทุกคน เกียรติและความสำเร็จที่ได้รับวันนี้ เป็นที่ควรภูมิใจอย่างยิ่ง...

(มข 4, 20 ธ.ค. 2514)

...ขอแสดงความชื่นชมกับผู้ได้รับความสำเร็จ และได้รับเกียรติในการศึกษาครั้งนี้...

(มข 6, 20 ธ.ค. 2516)

8.1.3 มีความรู้ความสามารถและเป็นທີ່คาดหวังว่าจะนำไปใช้ในการพัฒนา ประเทศชาติ

...ข้าพเจ้าได้กล่าวกับผู้สำเร็จวิชาการชั้นสูงอยู่เสมอ ถึงเรื่องการทำงาน
เพื่อบ้านเมืองและส่วนรวม การที่กล่าวมาถึงเรื่องนี้ก็ด้วยความเห็นว่า
การที่คนทุกคนจะมีโอกาสเจริญก้าวหน้า มีความสุขความสำเร็จแท้จริง
ได้นั้นชาติบ้านเมืองและส่วนรวม อันเป็นที่กำเนิดที่อาศัย จะต้องมีความ
มั่นคงเป็นปึกแผ่น...ทุกคนจึงต้องคิดพิจารณาให้เข้าใจให้แน่ตระหนัก ใน
เหตุที่จะต้องร่วมกันทำงานเพื่อชาติบ้านเมือง แล้วถือเหตุอันเป็น
จุดมุ่งหมายในการทำงานและในชีวิต...

(มข 7, 20 ช.ค. 2517)

...ข้าพเจ้าได้กล่าวกับผู้สำเร็จวิชาการชั้นสูงอยู่เสมอว่า การสร้างความ
เจริญและมั่นคงของประเทศนั้นจำเป็นต้องอาศัยหลักวิชาการชั้นสูง
พร้อมทุกสาขา และบัณฑิตผู้สำเร็จจากมหาวิทยาลัยนั้น คือกำลังและ
ผู้นำสำคัญในการใช้หลักวิชาให้บังเกิดผล...

(มข 8, 19 ก.พ. 2519)

จากการตระหนักใน 3 ประเด็นข้างต้น การสำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาเป็นผลมาจาก
ความตั้งใจอันเกิดจากความวิริยะ พากเพียร จึงเป็นภาวะที่น่าชื่นชมยินดีอย่างสูงสุด และผู้สำเร็จ
การศึกษารุ่นนี้นับว่าเป็นผู้มีคุณค่า และมีความสำคัญ โดยนัยคือ มีเกียรติสมควรได้รับการยกย่อง
เมื่อเป็นผู้ที่มีการศึกษาสูงสมควรที่ได้รับความชื่นชมยินดี และเป็นผู้มีเกียรติยิ่งขึ้น จึงได้รับการ
คาดหวังจากสังคมว่าจะนำความรู้ที่รู้ออกไปพัฒนาสังคม ประเทศชาติต่อไป

8.2 สู่การพัฒนา

ในหัวข้อนี้จะวิเคราะห์ใน 4 ประเด็น คือ นิยามการพัฒนา แนวคิดการพัฒนา วิธีการ
พัฒนา และเป้าหมายการพัฒนา ดังนี้

8.2.1 นิยามการพัฒนา

พระบรมราชาบาท จำนวน 28 องค์ มีถ้อยคำหรือความที่สื่อความหมายไปใน
เดียวกับคำ “พัฒนา” พบลักษณะเด่น 3 คำ เรียงลำดับการปรากฏของคำ/ความและร้อยละจากมาก

ไปหาน้อย ดังปรากฏ ในเครื่องหมาย (/) ทำยข้อความ ดังนี้ **ความเจริญ** (28/100) **ความก้าวหน้า** (27/96.42) และ **รุ่งเรือง/รุ่งโรจน์** (18/64.28) ปรากฏ ดังนี้

8.2.1.1 ความเจริญ

...ขอแสดงความชื่นชมกับผู้สำเร็จการศึกษาทุกคน เกียรติและความสำเร็จที่ได้รับนี่เป็นที่ควรภูมิใจอย่างยิ่งเพราะเกิดขึ้นจากความอุตสาหะพากเพียรและความตั้งใจจริงที่จะแสวงหาความรู้ความเจริญให้แก่ตัว...

(มข 4, 7 ธ.ค. 2514)

...บัณฑิตทั้งปวงที่ได้ผ่านการศึกษาระดับอุดมมาแล้ว ถือได้ว่าเป็นผู้มีความรู้ความคิดอันกว้างขวางก้าวหน้าเป็นที่หวังได้ว่าจะเป็นทั้งกำลังและสติปัญญาของชาติ จะเป็นผู้แก้ไขปัญหายุ่ยากขัดข้องต่างๆ ที่มีอยู่ขณะนี้ให้คลี่คลายไป พร้อมกับสร้างเสริมความเจริญมั่นคงให้แก่งานของประเทศทุก ๆ ด้าน...

(มข 5, 20 ธ.ค. 2515)

8.2.1.2 ความก้าวหน้า

...ความพยายามและความตั้งใจที่จะก้าวหน้านี้ เป็นพลังสำคัญสำหรับต่อสู้อุปสรรค และส่งเสริมบุคคลให้ทำการต่างๆ ได้สำเร็จ ยิ่งผู้นั้นมีความรู้สูง มีจิตใจดีเป็นพื้นฐาน ผลงานที่ทำจะยิ่งมีผลกว้างขวางปราศจากโทษ และอำนวยความสะดวกแก่ตนแก่ส่วนรวมได้อย่างยิ่ง...

(มข 4, 7 ธ.ค. 2514)

...ถ้าผู้มีความรู้พร้อมกันปฏิบัติงานของชาติโดยลักษณะเช่นนี้ ทุกสิ่งทุกอย่างจะดีขึ้นเป็นลำดับ เชื่อได้แน่นอนว่า จะเอาชนะอุปสรรคและอันตรายทั้งปวงได้ และจะสามารถนำพาประเทศชาติให้ก้าวหน้าต่อไปได้โดยสวัสดิ...

(มข 5, 20 ธ.ค. 2515)

8.2.1.3 ความรุ่งเรือง/รุ่งโรจน์

...ขออย่าได้ละทิ้งหลักปฏิบัติของผู้มีการศึกษาที่ดี ที่จะต้องคิดอ่านและ การทำการใดๆ ด้วยสติปัญญาวิจรรณญาณ และด้วยหลักวิชาการอัน ถูกต้องแม่นยำอยู่เสมอ การบำเพ็ญตนให้เที่ยงตรงครบถ้วนตามหน้าที่ และอุดมคติ จะช่วยหนุนนำส่งเสริมให้แต่ละคนประสบความสำเร็จ และความเจริญรุ่งโรจน์ในชีวิตได้เป็นแน่นอน...

(มข 13, 18 ช.ค. 2523)

...ขออายุให้บัณฑิตใหม่ประสบความสำเร็จ และความเจริญ มั่นคงในชีวิต สมบูรณ์ด้วยกำลังกาย กำลังใจและกำลังความคิด ที่จะ สร้างสรรค์ความรุ่งเรืองก้าวหน้าและความดีงาม...

(มข 24, 24 ม.ค. 2530)

นियามการพัฒนา พระบรมราชาบาทของมหาวิทยาลัยขอนแก่น มีลักษณะสอดคล้อง กับมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ในแง่ที่ยังคงให้ความสำคัญกับคำว่า “ความเจริญ” เพื่อสื่อความหมายว่า “พัฒนา” ในการปรากฏของคำ/ความและร้อยละสูงสุด ส่วนคำว่า “ความก้าวหน้า” และ “ความ รุ่งเรือง” นั้น เรียงต่อมาตามลำดับ

8.2.2 แนวคิดการพัฒนา

แนวคิดการพัฒนา ที่จะวิเคราะห์มี 2 ประเด็น คือ แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา หรือความรู้ และแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา ดังนี้

8.2.2.1 เกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ ซึ่งพบ 2 ประเด็นสำคัญ เรียงลำดับการ ปรากฏของคำ/ความ และร้อยละจากมากไปน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ท้ายข้อความ คือ การศึกษามีบทบาทในการปลูกฝังความเจริญพร้อมทุกด้าน (10/35.71) และการสำเร็จการศึกษาเป็น ผลสะท้อนความมุ่งมั่นวิริยะ (9/32.14) ปรากฏข้อความ ดังนี้

8.2.2.1.1 การศึกษามีบทบาทในการปลูกฝังความเจริญพร้อมทุกด้าน เพื่อให้เกิดความงอกงามทั้งความรู้ สติปัญญา เฉลียวฉลาด มีวิจรรณญาณ ละเอียดรอบคอบด้วย เหตุผลและสุจริตยุติธรรม เพื่อนำไปเป็นเครื่องมือปฏิบัติงานตามสาขาที่เรียนมาอย่างมี ประสิทธิภาพ และเพื่อมาเป็นผู้นำในการใช้ทรัพยากรอย่างสร้างสรรค์ เพื่อความมั่นคงให้แก่ ประเทศ และสังคมส่วนรวม ดังข้อความที่ปรากฏ คือ

...ขอให้คิดว่า การลงทุนทุ่มเทงบประมาณมากมายลงไปเพื่ออะไร ก็เพื่อสร้างบุคคลที่มีความรู้ความสามารถสูงขึ้นมา ให้มาเป็นผู้นำ เป็นหัวหน้าในการที่จะทำ ให้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ ทำให้กำลังแรง กำลังความคิดของคนไทยที่มีอยู่ บังเกิดเป็นผลประโยชน์ อำนวยความเจริญ ความก้าวหน้า ความผาสุก และความมั่นคงแก่ส่วนรวม...

(มข 2, 22 ช.ค. 2512)

...บัณฑิตของมหาวิทยาลัยนี้เป็นผู้มีโอกาสดี ที่ได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่ในการเล่าเรียน เพื่อให้ได้มีการศึกษาสมบูรณ์ทุกๆ ด้าน จึงควรคาดหวังได้เป็นอย่างดี ว่าจะเป็นผู้นำหลักวิชาการมาปฏิบัติให้บังเกิดประโยชน์อันยั่งยืนจะเป็นผู้สร้างสรรค์ความเจริญด้านต่างๆ และจะเป็นผู้นำพาประเทศชาติให้ก้าวหน้าไปได้โดยมั่นคง...

(มข 3, 18 ช.ค. 2513)

8.2.2.1.2 การสำเร็จการศึกษาเป็นผลสะท้อนความมุ่งมั่นวิริยะ ใน เกียรติศักดิ์ศรีและหน้าที่อันจะนำไปสู่การพัฒนา และประเทศชาติสังคมส่วนรวม ดังปรากฏข้อความ ดังนี้

...ท่านจำเป็นจะต้องทราบตระหนักตั้งแต่ต้นว่า การที่จะศึกษาหรือเรียนรู้ ได้ลึกซึ้งมากน้อย อย่างไร ซึ่งจะนำไปทำประโยชน์ต่อไปอีกได้ กว้างขวาง ดีชั่ว เพียงไหน ย่อมขึ้นอยู่กับการปฏิบัติงานปฏิบัติตัวของท่านเองเป็นสำคัญ เพราะฉะนั้น เมื่อทุกคนได้รับการศึกษาที่ดี ที่สูง เป็นรากฐานอันมั่นคงอยู่แล้วจึงสมควรอย่างยิ่งที่จะได้ตั้งใจให้แน่วแน่ และอุทิศพยายามให้เต็มกำลัง ที่จะนำเอาวิชาการ พร้อมทั้งสติปัญญา ความสามารถที่มีอยู่ ไปใช้ในทางที่เป็นประโยชน์สร้างสรรค์ให้มากที่สุด...

(มข 10, 20 เม.ย. 2521)

...สำหรับบัณฑิตทั้งปวงนั้น ควรจะสำนึกให้ได้เสมอว่า ท่านเองก็มีส่วนรับผิดชอบร่วมกับมหาวิทยาลัยอยู่ด้วยส่วนหนึ่ง เมื่อได้มีโอกาสได้ฝึกฝนอบรมวิชาการชั้นสูงมาแล้วดังนี้ ก็จะต้องนำออกใช้เป็นประโยชน์อย่างมี

ประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะไปประกอบการงานใดๆ ณ ที่ใด ขอให้ใช้ความรู้ความสามารถที่มีอยู่ให้สมกับภูมิปัญญา จงทำตัวทำงานให้มีเหตุผลสมกับที่เป็นผู้มีหลักวิชา มีปัญญา และมีเกียรติ จงรักษาความบริสุทธิ์ใจและคุณค่าของตนไว้ให้มั่นคงเป็นนิตย์ พร้อมทั้งเพียรพยายามทำหน้าที่ที่มีอยู่ทุกอย่างทุกด้านด้วยความเข้มแข็งอดทน เพื่อให้ประสบความสำเร็จในชีวิตให้จงได้...

(มข 11, 21 ธ.ค. 2521)

8.2.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา ซึ่งพบ 2 ประเด็นสำคัญ เรียงลำดับการปรากฏของคำ/ความ และร้อยละจากมากไปน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ท้ายข้อความ คือ พัฒนาเพื่อนำไปสู่ความมั่นคงยั่งยืน (11/39.28) และ พัฒนาโดยประสานประโยชน์เชื่อมโยง (8/28.57) ดังนี้ คือ

8.2.2.2.1 พัฒนาเพื่อนำไปสู่ความมั่นคงยั่งยืน หมายถึง การใช้ความรู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมา และความสามารถทำงานตามความถนัด รวมทั้งคุณลักษณะด้านคุณความดีของผู้พัฒนาปฏิบัติการสร้างสรรค์ความเจริญของประเทศชาติ สังคมส่วนรวม ดังความว่า

...บัณฑิตของมหาวิทยาลัยนี้เป็นผู้มีโอกาสดี ที่ได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่ในการเล่าเรียน เพื่อให้ได้มีการศึกษาสมบูรณ์ทุกๆ ด้าน จึงควรคาดหวังได้เป็นอย่างดีว่าจะเป็นผู้นำหลักวิชาการมาปฏิบัติให้บังเกิดประโยชน์อันยั่งยืน จะเป็นผู้สร้างสรรค์ความเจริญด้านต่าง ๆ และจะเป็นผู้นำพาประเทศชาติให้ก้าวหน้าไปได้โดยมั่นคง...

(มข 3, 18 ธ.ค. 2513)

...บัณฑิตทั้งปวงเป็นผู้ได้รับการฝึกฝนมามาก ทั้งในทางวิชาการและทางความคิดจิตใจจึงจัดว่าเป็นผู้มีคุณสมบัติพร้อมเพื่อการสร้างสรรค์ แต่ละคนจึงถือเป็นหน้าที่สำคัญอันดับแรก ที่จะต้องใช้ความรู้ ความคิดและความสามารถที่มีอยู่สร้างความสำเร็จ ความเจริญให้แก่ชีวิต การงานและสังคมของตน พร้อมทั้งรวมกำลังกันสร้างสรรค์ความเป็นปึกแผ่นมั่นคง ความเจริญรุดหน้าให้แก่ชาติบ้านเมือง...

(มข 4, 20 ธ.ค. 2514)

8.2.2.2 พัฒนาโดยประสานประโยชน์เชื่อมโยง หมายถึง การเชื่อมโยงความรู้ ความคิด ของคนที่มีอยู่ให้พร้อมเพรียง ปฏิบัติประสานงานร่วมกับผู้อื่นด้วยหลักวิชา รวมทั้งต้องพยายามร่วมแรงร่วมงานกันโดยประสานสอดคล้องกับทุก ๆ ฝ่ายด้วยกัน ด้วยหลักวิชา จึงจะช่วยให้สามารถสร้างงาน สร้างประเทศชาติให้เจริญมั่นคง ดังข้อความที่ปรากฏ คือ

...บัณฑิตทั้งหลายเป็นผู้มีขีดความสามารถสูงในการปฏิบัติงาน ในการสร้างเสริม ความรู้ ความคิด และศรัทธา สมควรอย่างยิ่งที่จะรับ เป็นภาระในอันที่จะใช้สติปัญญาความรู้ความสามารถ ประสมประสานกันโดยพร้อมเพรียง ทั้งในการปฏิบัติงานด้านต่างๆ ของชาติ และในการปลูกฝังความคิดความเชื่อที่ถูกต้อง ให้เกิดมีในประชาชาติไทยอย่างกว้างขวางหนักแน่น จักได้สามารถจรโลงประเทศชาติของเราให้ดำรงวัฒนาตลอดไป...

(มข 7, 20 ธ.ค. 2517)

...แต่แต่ละคนต้องอาศัยความจริงใจและตั้งใจอันมั่นคง ต้องใช้ความรู้ ความคิดความเข้มแข็งอดทน พร้อมทั้งความสามารถทุกอย่างให้เกิดประโยชน์ให้มากที่สุด รวมทั้งต้องพยายามร่วมแรงร่วมงานกันโดยประสานสอดคล้องทุกๆ ฝ่ายด้วยกันด้วยจึงจะช่วยให้สามารถสร้างตนสร้างประเทศชาติให้เจริญมั่นคงสมใจนึกได้...

(มข 14, 17 ธ.ค. 2524)

จากการวิเคราะห์แนวคิดการพัฒนา จากพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยขอนแก่น จำนวน 28 องค์ ใน 2 ประเด็น คือ แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ และ เกี่ยวกับการพัฒนาในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาหรือรู้นั้น พบแนวคิดที่น่าสนใจ 2 ประเด็นที่มีความสอดคล้องสัมพันธ์กันกล่าวคือแนวคิดที่ว่า การศึกษามีบทบาทในการปลูกความเจริญพร้อมทุกด้าน ทั้งด้านความเฉลียวฉลาดปัญญาหรือความรู้ และด้านคุณธรรมความดีงามเพื่อ “สร้าง” คนให้มาเป็นผู้นำในการใช้ทรัพยากรอย่างสร้างสรรค์เพื่อนำไปสู่ความมั่นคงแก่ประเทศและสังคมส่วนรวม อีกประเด็นหนึ่งก็คือการสำเร็จการศึกษาเป็นผลสะท้อนความมุ่งมั่นวิริยะ ซึ่งเป็นการสร้างคุณลักษณะของผู้พัฒนาเพื่อการพัฒนาสังคมส่วนรวมอย่างมั่นคงยั่งยืนส่วนแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาโดยตรง พบลักษณะสำคัญของแนวคิด 2 ประเด็น คือ พัฒนาโดยประสานประโยชน์เชื่อมโยง โดยการเชื่อมโยงความรู้ ความคิด ความสามารถของคนที่มีอยู่ให้พร้อมเพรียง

เป็นเอกภาพร่วมหรือประสานกับ ผู้อื่นด้วยหลักวิชาอันจะนำมาสู่การสร้างสรรค์พัฒนางานของ ประเทศชาติหรือส่วนรวมให้เจริญมั่นคงซึ่งก็สอดคล้องสัมพันธ์กับแนวคิดการพัฒนาที่ว่า **พัฒนา เพื่อนำไปสู่ความเจริญมั่นคงยั่งยืน** ก็คือการพัฒนาโดยใช้ความรู้ลึกและรู้รอบตามที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมา ผนวกกับคุณลักษณะด้านคุณความดีของผู้พัฒนา จะนำไปสู่การสร้างสรรค์ความเจริญของ ประเทศชาติหรือสังคมส่วนรวม

8.2.3 วิธีการพัฒนา

วิธีการพัฒนา ในพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยขอนแก่น มีประเด็น วิเคราะห์ 2 ประเด็นหลัก คือ **พัฒนาจิตวิญญาณ** และ **พัฒนาด้านปฏิบัติ** ดังนี้

8.2.3.1 พัฒนาด้านจิตวิญญาณ พบประเด็นที่น่าสนใจใน 3 ประเด็น เรียงลำดับ การปรากฏของคำ/ความและร้อยละจากมากไปหาน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ท้ายข้อความ ดังนี้ **คุณลักษณะพิเศษของผู้พัฒนาประเทศ (26/89.65) พัฒนาด้วยการยึดมั่นในอุดมคติ (6/13.79) และ พัฒนาด้วยใจ (1/3.57)**

8.2.3.1.1 คุณลักษณะพิเศษของผู้พัฒนาประเทศ หมายถึง นอกจาก ความรู้ ความสามารถอันสูงแล้ว ผู้พัฒนาประเทศหรือสังคมส่วนรวมจะต้องมีคุณลักษณะพิเศษด้าน ความวิริยะมุ่งมั่น ความซื่อสัตย์สุจริต รักษาความบริสุทธิ์ใจ และคุณค่าของตน ไว้ให้มั่นคงเป็นนิรันดร์ ดังความว่า

...การที่บัณฑิตรุ่นนี้จำนวนมากออกมารับราชการในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ แสดงให้เห็นแล้วว่าได้พิจารณาเห็นความสำคัญ ของชาติบ้านเมืองและประโยชน์ส่วนรวม ขอให้พยายามใช้วิชาการให้เป็นประโยชน์ให้มากที่สุด และตั้งใจปฏิบัติหน้าที่การงานทุกอย่างให้ สำเร็จด้วยความสุจริตใจต่อตนเอง ต่อส่วนรวม และต่อประเทศชาติ ทุกคนจะได้มีความสำเร็จในชีวิตและทั้งจะได้ปฏิบัติตามคำมั่นสัญญาโดย ครบถ้วน...

(มข 1, 16 ธ.ค. 2511)

...ขอให้ตั้งเจตนาอันมั่นคงที่จะสร้างสรรค์ และอบรมกำลังกายกำลังใจ อันสมบูรณ์ไว้เป็นรากฐาน เพียรพยายามใช้ความฉลาดรอบคอบและ ความสุจริต วินิจฉัยปัญหาและสถานการณ์ต่างๆ ให้เป็นไปโดยถูกต้อง...

(มข 5, 20 ธ.ค. 2515)

8.2.3.1.2 พัฒนาด้วยการยึดมั่นในอุดมคติ หมายถึง ผู้พัฒนาต้องยึดมั่นในอุดมคติ ปณิธานที่ให้ไว้ว่าจะตั้งตนเป็นคนดี รักษาเกียรติและหน้าที่ ที่จะถือประโยชน์ของชาติ บ้านเมืองยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนอื่น ดังความว่า

...การทำให้ความหวังและอนาคตอันแจ่มใสนั้นสำเร็จผลขึ้นจริงๆ ได้ จึงตกเป็นหน้าที่สำคัญอันดับแรกของผู้สำเร็จจากมหาวิทยาลัยที่จะต้องนำความรู้ ความคิด ความสามารถอันได้ศึกษา ฝึกหัด และวิจัยในมหาวิทยาลัยมาเป็นเวลานานปี ไปปฏิบัติกรโดยถูกต้องครบถ้วนตามหลักวิชาและเหตุผล ด้วยอุดมคติและความบริสุทธิ์ใจ พร้อมด้วยความเพียรพยายามความรู้จักถอดทบทวนเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของชาติ บ้านเมือง...

(มข 9, 23 ก.พ. 2520)

...ไม่ว่าท่านจะศึกษาค้นคว้าวิชาการให้สูงขึ้นไปที่ดี จะประกอบอาชีพการงานใดอยู่ ณ ที่ใดก็ดี ขออย่าได้ละทิ้งหลักปฏิบัติของผู้มีการศึกษาที่ดี ที่จะต้องคิดอ่านและการทำกรใด ๆ ด้วยสติปัญญาวิจกรณญาณ และด้วยหลักวิชาการอันถูกต้องแม่นยำอยู่เสมอ การบำเพ็ญตนให้เที่ยงตรงครบถ้วนตามหน้าที่และอุดมคติ...

(มข 13, 18 ธ.ค. 2523)

8.2.3.1.3 พัฒนาด้วยใจ หมายถึง การพัฒนาประเทศปกตีสังคมส่วนรวม นอกจากจะใช้หลักวิชา คือความรู้ ความสามารถ ของผู้พัฒนา และหลักระเบียบแบบแผนกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้แล้ว ก็อาจทำให้ผลของการพัฒนามิอาจสำเร็จด้วยดีเสมอไป ปัจจัยประการสำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จได้คือ ปัจจัยด้านจิตใจที่พร้อมจะพัฒนางานด้วยความศรัทธาและเข้าใจถึงประโยชน์ของงานโดยจริงใจ พร้อมใจ พอใจ ขวนขวายให้เต็มกำลัง ความสามารถ การพัฒนานั้นก็สำเร็จราบรื่นสมตามเจตนาที่มุ่งหมาย ดังความว่า

...การปฏิบัติงานทั้งใหญ่่น้อยทุกประเภท ทุกสาขาจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยส่วนความรู้สึกรักนึกคิดดังกล่าว เข้าประกอบเกื้อกูลด้วยเสมอไป เพื่อส่งเสริมให้บรรลุผลสมบูรณ์ที่พึงหวัง ท่านทั้งหลายจะต้องทำกรงานต่อไปอีกมากมายตลอดชีวิต ขอให้พิจารณากรของท่านด้วยความรู้ความ

ฉลาดด้วยความเฟื่องพินิจ โดยละเอียดรอบคอบให้แจ่มชัด จนสามารถ
เข้าถึงงานนั้นๆ ด้วยใจก่อนทุกครั้ง แล้วท่านจะปฏิบัติงานได้สำเร็จสม
ประสงค์ โดยไม่ยากลำบากนั้น...

(มข 12, 20 ช.ค. 2522)

8.2.3.2 พัฒนาด้านการปฏิบัติ พบ 3 ประเด็น เรียงลำดับการปรากฏของคำ/
ความและร้อยละจากมากไปหาน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ทำย่ข้อความ คือ **พัฒนาโดยใช้
หลักวิชาการ (21/75) พัฒนตามบริบททางสังคมและท้องถิ่น (3/10.71) และ พัฒนาโดยไม่ยึดติด
ทฤษฎี (1/3.57)**

8.2.3.2.1 พัฒนาโดยใช้หลักวิชาการ หมายถึง ผู้พัฒนาต้องใช้วิชา
ความรู้ ความคิด ของตน ๆ ที่มีอยู่ทั้งในส่วนที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาอย่างลึกซึ้งและความรอบรู้อัน
หลากหลาย ที่ได้จากประสบการณ์มาประสานกันด้วยเหตุผลด้วย ความซื่อสัตย์ สุจริต เทียงธรรม
อย่างสมเกียรติของบัณฑิต และมุ่งผลสำเร็จของงานเป็นสำคัญ เพื่อนำไปสู่ความเจริญมั่นคง ดัง
ความว่า

...ไม่ว่าท่านจะศึกษาค้นคว้าวิชาการให้สูงขึ้นไปถึงดี จะประกอบอาชีพการ
งานใดอยู่ ณ ที่ใดก็ดี ขออย่าได้ละทิ้งหลักปฏิบัติของผู้มีการศึกษาที่ดี ที่
จะต้องคิดอ่านและการทำการใดๆ ด้วยสติปัญญาวิจรรณญาณ และด้วย
หลักวิชาการอันถูกต้องแม่นยำอยู่เสมอ การบำเพ็ญตนให้เที่ยงตรง
ครบถ้วนตามหน้าที่...

(มข 13, 18 ช.ค. 2523)

...การทำงานในระดับที่จะได้ทำต่อไปนั้น เป็นงานปฏิบัติทางวิชาการ
หมายความว่าต้องอาศัยหลักวิชาเป็นพื้นฐาน และต้องอาศัยตัวท่านเอง
เป็นผู้ปฏิบัติ เพราะฉะนั้น แต่ละคนจึงต้องเป็นนักวิชาการที่ดีด้วย เป็นนัก
ปฏิบัติที่ดีด้วยจึงจะช่วยให้สำเร็จผลสมบูรณ์ได้ ผู้ที่จะเป็นนักวิชาการ
และนักปฏิบัติที่ดีดังกล่าว จำเป็นต้องฝึกฝนตนเองให้มีคุณสมบัติ
อย่างพอเพียงเบื้องต้น ต้องมีความซื่อตรง จริ่งใจ และบริสุทธิ์ใจต่องาน
และต่อวิชาการของตน ไม่ลับลับ มักง่าย ไม่ประมาทเมินเฉย เพราะจะ
เป็นเหตุทำให้เสียงานและเสียคนพร้อมกันทั้งสองอย่าง...

(มข 15,15 ช.ค. 2526)

8.2.3.2 พัฒนาตามบริบททางสังคมและท้องถิ่น หมายถึง ผู้พัฒนาจะต้องศึกษางานและสภาพทั่วไปให้ทั่วถึงก่อน เพื่อจะได้ทราบว่า จะพัฒนางานนั้นอย่างไร ซึ่งมี ความแตกต่างกันไป จึงจำเป็นต้องใช้ไหวพริบคิดแปลงตัวเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ทั้ง ทรัพยากร ปัญหาท้องถิ่น ความว่า

...แต่การทำงานใดก็ตาม แต่ละคนควรจะศึกษางานและสภาพทั่วไปให้ทั่วถึงก่อนเพื่อจะได้ทราบว่า จะร่วมงานนั้นๆ อย่างไร เพราะโดยทั่วไป สภาพการณ์และอุปสรรคต่างๆ มักไม่เหมือนที่คาดหมายไว้ จะต้องทราบว่า สภาพของผู้ทำงานในระยะศึกษา กับผู้ทำงานในระยะปฏิบัติงานจริงๆ ย่อมแตกต่างกันจำเป็นต้องใช้ไหวพริบคิดแปลงตัวเองให้เข้ากับสภาพในปัจจุบัน...

(มข 8, 19 ก.พ. 2519)

...ในการพัฒนาบ้านเมืองและรับใช้ประชาชนนั้น นับว่ามีวัตถุประสงค์ และนโยบายที่มีประโยชน์เหมาะสมยิ่ง ประชาชนทุกคน ผู้มีส่วนอุ้มชู สนับสนุนมหาวิทยาลัยนี้ ควรจะพอใจและควรจะฝากความหวัง ฝากอนาคตอันแจ่มใสของท้องถิ่น ไว้กับมหาวิทยาลัยตลอดจนกับบัณฑิตของ มหาวิทยาลัยนี้ได้ เมื่อเป็นดังนี้ การทำให้ความหวังและอนาคตอันแจ่มใส นั้นสำเร็จผลขึ้นจริงๆ ได้ จึงตกเป็นหน้าที่สำคัญอันดับแรกของผู้สำเร็จ จากมหาวิทยาลัย...

(มข 9, 23 ก.พ. 2520)

8.2.3.3 พัฒนาโดยไม่ยึดติดทฤษฎี หมายถึง ผู้พัฒนาจะนำหลักวิชาไปใช้จะต้องเลือกสรรก่อน ต้องหยิบยกมาเฉพาะเรื่องเฉพาะส่วนที่เหมาะสมตรงกับงาน ต้องระวังให้ถูกกับเรื่องกับโอกาสโดยไม่ยึดติดทฤษฎี ความว่า

...เมื่อจะนำหลักวิชาออกใช้ จึงจำเป็นต้องเลือกสรรก่อน คือต้องพิจารณาหยิบยกมาเฉพาะเรื่องเฉพาะส่วน ที่เหมาะสมตรงกับงานมาใช้ ยิ่งไปกว่านั้น ยังจะต้องระวังใช้ให้ถูกกับเรื่อง กับโอกาส กับสถานการณ์ และประโยชน์อันพึงประสงค์ของกิจที่ทำด้วย มิใช่จะยึดติดกับหลักทฤษฎีสถานเดียว...

(มข 23, 19 ธ.ค. 2534)

วิธีการพัฒนา จะเห็นได้ว่าวิธีการพัฒนาที่ปรากฏในพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยขอนแก่น จำนวน 28 องค์ ทั้งพัฒนาด้านจิตวิญญาณซึ่งประกอบด้วย **คุณลักษณะพิเศษ** ของผู้พัฒนา พัฒนด้วยการยึดมั่นในอุดมคติ และพัฒนาด้วยใจ เป็นวิธีการที่จะนำไปสู่การยกระดับจิตใจหรือ เพื่อความเป็นไปในทางที่ดีงามทั้งสิ้น ส่วนการพัฒนาด้านปฏิบัติ ซึ่งประกอบด้วยพัฒนาโดยใช้หลักวิชาการ ซึ่งต้องปฏิบัติตามหลักวิชาที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาอย่างสุจริตใจ แต่อย่างไรก็ตามหลักวิชานั้นต้องปรับให้เหมาะสมสอดคล้องกับพื้นที่ที่จะไปพัฒนา หรือเป็นไปตามสภาพบริบททางสังคม นั่นคือ ต้องเป็นการพัฒนาตามบริบททางสังคมและท้องถิ่น และพัฒนาโดยไม่ยึดติดทฤษฎีนั้นเอง

8.2.4 เป้าหมายการพัฒนา

เป้าหมายการพัฒนา ในพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยขอนแก่น มีประเด็นวิเคราะห์ 2 ประเด็น คือ การพัฒนาคน และการพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ ดังมีรายละเอียดดังนี้

8.2.4.1 การพัฒนาคน หมายถึง การพัฒนาคนใน 2 ด้าน คือ ด้านการศึกษา ความรู้หรือสติปัญญา และด้านคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งมีการปรากฏของคำ/ความเข้มข้นสูงถึงร้อย ละร้อย และเท่ากันคือ (28/100)

8.2.4.1.1 ด้านการศึกษา ความรู้หรือสติปัญญา ดังปรากฏข้อความ คือ

...บัณฑิตทุกคน ผู้จะได้มีส่วนสร้างประสบการณ์ชีวิตร่วมกันต่อไปในวันข้างหน้า ควรจะได้ทราบตระหนักในหลักความจริงข้อนี้ แล้วตั้งใจพยายามใช้ปัญญาความสามารถจากประสบการณ์ ควบคู่กับความรู้ความสามารถทางวิชาการที่มีอยู่ ระวังประคองรักษาสิ่งดี สิ่งเจริญ และสถานภาพของบ้านเมืองไว้พร้อมทั้งคิดอ่านปรับปรุงแก้ไขให้วิวัฒนาการไป ตามวิถีทางที่ถูกต้องเพื่อประเทศชาติของเราจักได้มีความเจริญมั่นคง...

(มข 25, 16 ช.ค. 2536)

...ความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากการศึกษาปฏิบัติในมหาวิทยาลัย อันเป็นพื้นฐานอยู่ อาจไม่เพียงพอสำหรับการปฏิบัติกิจการงานให้สำเร็จ ประโยชน์แก่ตน แก่งาน และแก่ส่วนรวมได้โดยสมบูรณ์ จึงจำเป็นอย่างยิ่ง ที่ทุกคนจะต้องขวนขวายศึกษาค้นคว้าหาความรู้และประสบการณ์

เพิ่มเติมให้แก่ตัวเองให้มาก...จึงจะช่วยให้งานที่ทำดำเนินไปได้ราบรื่น
และสำเร็จประโยชน์ตามที่ประสงค์...

(มข 26, 15 ธ.ค. 2537)

8.2.4.1.2 ด้านคุณธรรมจริยธรรม ดังปรากฏข้อความ คือ

...ขอให้ตั้งเจตนาอันมั่นคงที่จะสร้างสรรค์ และอบรมกำลังกายกำลังใจ
อันสมบูรณ์ไว้เป็นรากฐาน เพียรพยายามใช้ความฉลาดรอบคอบและ
ความสุจริต วินิจฉัยปัญหาและสถานการณ์ต่าง ๆ ให้เป็นไปโดยถูกต้อง
นำความรู้ความคิดของตน ๆ ที่มีอยู่มาเชื่อมโยงกันเข้าให้พร้อมเพรียง
ประสมประสานความรู้ความคิดนั้นด้วยเหตุผลและวิจารณ์ญาณ แล้วนำ
ออกใช้ให้ได้ผล...

(มข 5, 20 ธ.ค. 2515)

...ขอให้ใช้ความรู้ความสามารถที่มีอยู่ให้สมกับภูมิปัญญา จงทำตัวทำงาน
ให้มีเหตุผลสมกับที่เป็นผู้มีหลักวิชา มีปัญญา และมีเกียรติ จงรักษาความ
บริสุทธิ์ใจและคุณค่าของตนไว้ให้มั่นคงเป็นนิตย์ พร้อมทั้งเพียรพยายาม
ทำหน้าที่ที่มีอยู่ทุกอย่างทุกด้านด้วยความเข้มแข็งอดทน เพื่อให้ประสบ
ความสำเร็จในชีวิตให้จงได้...

(มข 11, 21 ธ.ค. 2521)

8.2.4.2 การพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ พระบรมราโชวาท จำนวน 29 องค์
พบนวพระราชดำริ พบการปรากฏของคำ/ความและร้อยละ ดังนี้ (24/85.71) ดังความว่า

...แต่แต่ละคนต้องอาศัยความจริงใจและตั้งใจอันมั่นคง ต้องใช้ความรู้
ความคิดความเข้มแข็งอดทน พร้อมทั้งความสามารถทุกอย่างให้เกิด
ประโยชน์ให้มากที่สุด รวมทั้งต้องพยายามร่วมแรงร่วมงานกันโดย
ประสานสอดคล้องทุกๆ ฝ่ายด้วยกันด้วยจึงจะช่วยให้สามารถสร้างตน
สร้างประเทศชาติให้เจริญมั่นคงสมใจนึกได้...

(มข 14, 17 ธ.ค. 2524)

...บัณฑิตทั้งหลายเป็นที่หวังของทุกคนในชาติ ว่าจะเป็นคนบุคคลสำคัญผู้จะ
สร้างสรรค์ความสำเร็จและความเจริญให้แก่กิจการด้านต่าง ๆ ของ
บ้านเมืองต่อไป...ข้าพเจ้าจึงขอมอบหมายให้ทุกคนนำไปคิดอ่าน
ไตร่ตรองและปฏิบัติอบรมให้สมบูรณ์ขึ้น ความสำเร็จและความเจริญ
มั่นคงของงานทุกสาขาของบ้านเมืองจักได้บังเกิดเพิ่มพูนขึ้นสม
ประสงค์ของทุกคนในชาติ ที่ฝากความหวังไว้ในตัวท่าน...

(มข 16, 20 ธ.ค. 2527)

เป้าหมายการพัฒนา จากพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยขอนแก่น จำนวน 28 องค์ ทั้ง
การพัฒนาตน ในด้าน การศึกษาความรู้หรือสติปัญญา และด้านคุณธรรมจริยธรรม และด้านพัฒนา
สังคมหรือประเทศชาติ การพัฒนาตนทั้งสองด้านนั้น พบว่ามีการปรากฏของคำ/ความและร้อยละที่
สูงสุดครบทุกองค์ คือ (28/100) และเท่ากันทั้งสองด้าน ซึ่งการพัฒนาจนทั้งสองด้านนี้ นับว่ามี
ความสำคัญยิ่งที่จะทำให้ “ตน” ในฐานะ “ผู้พัฒนา” ที่มีคุณลักษณะอันเลิศยิ่ง ซึ่งจะนำไปสู่การ
พัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ ได้สัมฤทธิ์ผลตามที่ได้รับคาดการณ์จากสังคม

9. การวิเคราะห์แนวพระราชดำริต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทที่ พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

จากการวิเคราะห์แนวพระราชดำริ เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทในพิธี
พระราชทานปริญญาบัตร ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จำนวน 16 องค์ พบประเด็นที่
น่าสนใจ คือ

9.1 จากการตระหนักรู้

พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
จำนวน 16 องค์ พบประเด็นภาพรวมที่สะท้อนความเป็นผู้ตระหนักรู้ ใน 3 ประเด็น เรียงลำดับการ
ปรากฏของคำ/ความ และร้อยละจากมากไปหาน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ทำยข้อความ คือ
นำขึ้นขมยินดี (16/100) เป็นผู้มีการศึกษาเป็นที่คาดหวังจากสังคมในการพัฒนาประเทศ (11/68.75)
และมีเกียรติ (10/62.50) ดังรายละเอียดที่ปรากฏในข้อความแต่ละประเด็นซึ่งจะนำเสนอโดยสังเขป
ดังนี้

9.1.1 นำชื่นชมยินดี

...ข้าพเจ้าและพระราชนิพนธ์มีความยินดีที่ได้มามอบปริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จ การศึกษารุ่นแรกของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์...

(สน 1, 31 ศ.ค. 2515)

...ข้าพเจ้าและพระราชนิพนธ์มีความยินดี ที่ได้มาร่วมพิธีมอบปริญญาบัตร ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อีกวาระหนึ่ง ขอแสดงความชื่นชมกับ ผู้ได้รับความสำเร็จการศึกษาทุกคน...

(สน 2, 27 ศ.ค. 2516)

9.1.2 เป็นผู้มีการศึกษาเป็นที่คาดหวังจากสังคมในการพัฒนาประเทศ

...ข้าพเจ้าเชื่อว่าบัณฑิตผู้สำเร็จการอบรมศึกษาวิชาต่าง ๆ แล้ว ต่างก็ ตั้งใจที่จะนำความรู้ ความสามารถที่มีอยู่ไปใช้ในตน ขอแสดงความชื่น ชมกับบัณฑิตทุกคน ที่ได้รับเกียรติพร้อมกับความสำเร็จในการศึกษา และที่จะได้นำสติปัญญาความสามารถออกไปทำความเจริญให้แก่งาน ของชนชาติต่อไป...

(สน 4, 28 ศ.ค. 2518)

...งานสำคัญของท่านทั้งหลายที่รออยู่ข้างหน้า กล่าวให้ตรงจุด ก็คืองาน พัฒนาบ้านเมืองในด้านต่างๆ ที่ต้องใช้วิชาการและต้องใช้ผู้มีความรู้ ระดับปริญญาเป็นกำลังปฏิบัติ...

(สน 5, 26 ศ.ค. 2519)

9.1.3 มีเกียรติ

...ขอแสดงความชื่นชมกับท่านผู้ทรงคุณวุฒิและบัณฑิตทุกคนที่ได้รับ เกียรติและความสำเร็จในครั้งนี้...

(สน 9, 11 ก.ย. 2523)

...ขอแสดงความชื่นชมกับผู้ทรงคุณวุฒิและบัณฑิตทุกคนที่ได้รับเกียรติ
และความสำเร็จในการศึกษา...

(สน 10, 3 ก.ย. 2524)

...สำหรับนักศึกษาซึ่งสำเร็จวิชาตามหลักสูตรแล้วนั้น ข้าพเจ้าขอแสดงความ
ยินดี และขอชมเชยในความอุตสาหพยายามจนได้รับเกียรติ
ในวันนี้...

(สน 5, 6 เม.ย. 2505)

จากการตระหนักว่า ใน 3 ประเด็น ที่เรียงลำดับข้างต้น ทั้งการแสดงความชื่นชมยินดี
กับการสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญา การได้รับการคาดหวังว่าผู้ที่มีการศึกษาสูงระดับปริญญา
มีหน้าที่สำคัญในการพัฒนาประเทศชาติบ้านเมือง และการจบการศึกษาระดับปริญญา
นี้ได้รับการยกย่องนับถือและสรรเสริญว่าเป็นผู้มีเกียรตินี้ การตระหนักทั้ง 3 ประเด็นนี้เป็น
ประจักษ์แรงเสริมอันสำคัญให้ “ผู้ที่ได้รับการคาดหวังจากสังคม” ที่จะออกไปพัฒนา
ประเทศชาติ ตระหนักว่าในคุณค่าและความสำคัญของตน ให้เกิดความมั่นใจว่าตน
นั้นเป็นกลไกสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาประเทศชาติ หรือสังคมส่วนรวม

9.2 สู่การพัฒนา

“สู่การพัฒนา” เป็นกระบวนการหรือขั้นตอน ของการพัฒนา ซึ่งเริ่มจาก **นิยามการพัฒนา**
แนวคิดการพัฒนา **วิธีการพัฒนา** และ **เป้าหมายการพัฒนา** ดังปรากฏเป็นสาระสำคัญ ดังนี้

9.2.1 นิยามการพัฒนา

นิยามการพัฒนา ในที่นี้หมายถึง “คำ” หรือความที่มีความหมายไปในทาง
เดียวกับคำว่า “พัฒนา” คำหรือความที่ปรากฏในพระบรมราโชวาทของ
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่สั้นๆไปทางเดียวกับคำว่า “พัฒนา” ที่มีลักษณะเด่นมี 3 คำ
เรียงลำดับการปรากฏของคำ/ความและร้อยละ จากมากไปหาน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/)
ท้ายข้อความ ดังนี้ **ความเจริญ** (15/93.75) ซึ่งมีการปรากฏของคำ/ความและร้อยละเท่ากับ
ความก้าวหน้า (15/93.75) และ**ความรุ่งเรือง/รุ่งโรจน์** (5/31.25) ดังจะนำเสนอข้อความในแต่ละคำ
โดยสังเขป ดังนี้

9.2.2.1 ความเจริญ

...ท่านทั้งหลายผู้ผ่านการศึกษาระดับสูงมาแล้ว ย่อมมุ่งหวังที่จะได้ทำางานที่สำคัญเป็นแก่นสารเพื่อสร้างสรรค์ผลงานให้เป็นประโยชน์ เป็นความเจริญมั่นคงแก่ชาติบ้านเมืองและแก่ตนเอง...

(สน 13, 26 ก.ย. 2528)

...ท่านทั้งหลายได้ฟังรายงานกิจการของมหาวิทยาลัยแล้ว คงจะทราบชัดว่ามีการปรับปรุงและพัฒนาตามความเหมาะสมมาเป็นลำดับ เพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าและประโยชน์นานาอันพึงประสงค์...

(สน 15, 21 ก.ย. 2530)

9.2.2.2 ความก้าวหน้า

...งานต่างๆ ทุกด้านตั้งแต่ระดับพื้นฐานขึ้นมาจนระดับยอด จะดำเนินและก้าวหน้าไปได้โดยราบรื่นและรวดเร็ว ความก้าวหน้าที่เกิดขึ้นทั่วถึงพร้อมมูลนั้น จะก่อกันเป็นรากฐานอันกว้างใหญ่แข็งแรง...

(สน 1, 31 ส.ค. 2515)

...ข้าพเจ้าเชื่อว่าบัณฑิตผู้สำเร็จการอบรมศึกษาวิชาต่างๆ แล้ว ต่างก็ตั้งใจที่จะนำความรู้ความสามารถที่มีอยู่ ไปใช้ทำางานให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ เพื่อความสำเร็จและความก้าวหน้า การทำางานทุกประเภท...

(สน 3, 23 ส.ค. 2517)

9.2.2.3 ความรุ่งเรือง/รุ่งโรจน์

...ขออวยพรให้ทุกคนประสบความสุขความสำเร็จในชีวิต มีความเจริญรุ่งโรจน์ในหน้าที่การงาน และขอให้ทุกท่านที่มาประชุมในพิธีนี้ มีความผาสุกสวัสดิ์ทั่วถ้วนกัน...

(สน 11, 15 ก.ย. 2526)

...ขออวยพรให้บัณฑิตใหม่ประสบความสำเร็จ สุข ความเจริญ พร้อมทั้ง
ความก้าวหน้ารุ่งเรืองในตำแหน่งงานและขอให้ทุกท่านที่มาประชุม
พร้อมกันในพิธีนี้ มีความผาสุกสวัสดิ์สืบไป...

(สน 13, 26 ก.ย. 2526)

นิยามการพัฒนา ที่ปรากฏในพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
นั้น พบว่า “ความเจริญ” มีการปรากฏของคำ/ความและร้อยละเท่ากับ “ความก้าวหน้า” ซึ่งมีมี
ลักษณะสอดคล้องและไปในทางเดียวกับกับพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยอื่น ๆ กล่าวคือ
“ความเจริญ” ยังคงมีการปรากฏของคำ/ความเข้มข้นสูงสุดอยู่

9.2.2 แนวคิดการพัฒนา

แนวความคิดพัฒนา ที่ปรากฏในพระบรมราโชวาท ของ
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จะศึกษาใน 2 ประเด็นหลัก คือ แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้
และแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา ดังมีรายละเอียด ดังนี้

9.2.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ พบแนวคิดย่อย 2 ประเด็นย่อย
เรียงลำดับการปรากฏของคำ/ความ และร้อยละจากมากไปน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ทำย
ข้อความ คือ ความรู้ ความคิดและความสามารถ เป็นปัจจัยหลักต่อการส่งเสริมพัฒนาบ้านเมือง
(16/100) และ คุณธรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่ควบคู่กับการศึกษาในการพัฒนาประเทศและสังคม
ส่วนรวม (10/62.50) ดังนี้

9.2.2.1.1 ความรู้ ความคิดและความสามารถ เป็นปัจจัยหลักต่อการ
ส่งเสริมพัฒนาบ้านเมือง ดังปรากฏในข้อความ คือ

...บัณฑิตทั้งหลายย่อมทราบได้ถึงความจำเป็นของความรู้ ความคิดและความสามารถของตัวเรา ว่าอาจ
นำออกใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติได้อย่างกว้างขวางลึกซึ้ง...ควร
จะได้ใช้ความรู้ ความคิดและความสามารถที่มีอยู่โดยเต็มภาคภูมิ เพื่อ
ส่งเสริมปรับปรุงงานของบ้านเมืองที่แต่ละคนมีส่วนร่วมกระทำอยู่ให้
พัฒนาขึ้นมา...

(สน 1, 31 ส.ค. 2515)

...บัณฑิตทั้งหลายจึงควรพยายามใช้วิชาความรู้ และความคิด
ความสามารถ ให้ได้ประโยชน์มากที่สุดในการทำงานของตน ๆ...เพื่อใช้เป็น
แนวทางปฏิบัติงานของตน ของส่วนรวม ต่อไปในวันข้างหน้า...

(สน 2, 27 ศ.ค. 2516)

9.2.2.1.2 คุณธรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่ควบคู่กับการศึกษาในการพัฒนา
ประเทศและสังคมส่วนรวม ดังปรากฏในข้อความ คือ

...ในการปฏิบัติงานเฉพาะของตนเองบุคคลจำเป็นต้องมีความรู้อันถูกต้อง
และแม่นยำในวิชาการเป็นพื้นฐาน มีความตั้งใจจริง ความเพียรพยายาม
ความละเอียดรอบคอบและความอดทนเข้มแข็งเป็นปัจจัยในการกระทำ..

(สน 3, 23 ศ.ค. 2517)

...แต่คนที่มีการศึกษา ที่เรียกว่าเป็นผู้มีปัญญา ควรจะสามารถวินิจฉัยได้
ว่าจะแก้ไขอะไรอย่างไร ข้อสำคัญควรจะต้องรอบคอบและระมัดระวัง ที่
จะพิจารณาเรื่องต่างๆ ให้กระจ่างแจ้งทุกแง่มุม และจัดการให้ถูกต้อง
ขั้นตอน ถูกเหตุผล...

(สน 4, 28 ศ.ค. 2518)

9.2.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา พบแนวคิดย่อย 4 ประเด็น เรียงลำดับการ
ปรากฏของคำ/ความ และร้อยละจากมากไปน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ท้ายข้อความ ดังนี้
การพัฒนาเพื่อนำไปสู่ความมั่นคง (5/31.25) การพัฒนาแบบองค์รวม (3/18.75) การพัฒนาเริ่มที่
การรักษาส่วนดี ส่วนเจริญที่มีอยู่ก่อนแล้ว (2/12.50) และ การพัฒนาต้องมีจุดมุ่งหมายเพื่อ
ส่วนรวมหรือผู้อื่น (1/6.25) ดังนี้

9.2.2.2.1 การพัฒนาเพื่อนำไปสู่ความมั่นคง หมายถึง ผู้มีการศึกษาและ
มีความสามารถต้องมีหน้าที่สำคัญที่ต้องรับผิดชอบ คือ การใช้ความรู้ ความคิด และความสามารถที่
มีอยู่เพื่อส่งเสริมพัฒนาปรับปรุงงานของประเทศชาติเพื่อนำไปสู่ความมั่นคงของส่วนรวม ดัง
ข้อความที่ปรากฏ คือ

...ผู้ที่เรียนสำเร็จวิชาการชั้นสูงต่างๆ ก็เป็นที่หวังกันว่าจะได้เป็นกำลังปฏิบัติบริหารงานที่สำคัญๆ ของประเทศ ให้ประเทศดำรงอยู่อย่างมั่นคง และพัฒนาไปในทางที่ดีที่เจริญขึ้น...

(สน 8, 6 ก.ย. 2522)

...ท่านทั้งหลายได้สำเร็จการศึกษาระดับสูงถึงเพียงนี้แล้ว ควรอย่างยิ่งที่จะต้องทำตัวทำงานอย่างผู้มีปัญญาโดยนัยดังกล่าว จักได้สามารถสร้างสรรค์ประโยชน์อันพึงประสงค์ให้เกิดแก่การงานของตนๆ โดยสมบูรณ์ และสามารถประสานประโยชน์กันให้เกิดเป็นความเจริญมั่นคงของประเทศชาติได้ยืนยาวต่อไป...

(สน 10, 3 ก.ย. 2524)

9.2.2.2 การพัฒนาแบบองค์รวม หมายถึง การสำนึกตระหนักว่า งานทุกสาขาทุกระดับมีความสำคัญอยู่ด้วยกัน จำเป็นต้องกระทำไปพร้อมกันและงานนั้นก็เกี่ยวโยงถึงกัน ไม่โดยตรงก็โดยอ้อม จึงจำเป็นต้องศึกษางานของผู้อื่น และเข้าใจอันดีทั้งในงานในจิตใจ และผู้อื่น ดังปรากฏข้อความ ดังนี้

...ส่วนการปฏิบัติร่วมกับผู้อื่นนั้น เบื้องต้นต้องมีความสำนึกอันแน่วแน่ว่า การงานทุกอย่างทุกฝ่ายเกี่ยวโยงถึงกัน ไม่โดยตรงก็โดยทางอ้อม จึงจำเป็นต้องศึกษางานของผู้อื่นและติดต่อประสานกับผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา...

(สน 3, 23 ส.ค. 2517)

...งานสำคัญของท่านทั้งหลายที่รออยู่ข้างหน้า กล่าวให้ตรงจุด ก็คืองานพัฒนาบ้านเมืองในด้านต่างๆ ที่ต้องใช้วิชาการและต้องใช้ผู้มีความรู้ระดับปริญญาเป็นกำลังปฏิบัติงานใหญ่ๆ ระดับชาตินั้น ไม่ว่าจะเป็นด้านใดสาขาใดย่อมจะเกี่ยวโยงถึงกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จะเกี่ยวพันถึงเศรษฐกิจด้วยทุกสาขา...

(สน 5, 26 ส.ค. 2519)

9.2.2.3 การพัฒนาเริ่มที่การรักษาส่วนดี ส่วนเจริญที่มีอยู่ก่อนแล้ว หมายถึง การสร้างสรรค์ความก้าวหน้านั้นต้องเริ่มที่การศึกษาของเดิมก่อน เมื่อทราบชัดถึงส่วนดี

ส่วนเสียแล้ว จึงรักษาส่วนดีให้คงไว้ แล้วพยายามสร้างเสริมให้มั่นคงสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดังความที่ปรากฏ ดังนี้

...นอกจากการสร้างใหม่ ยังมีการรักษาความเจริญที่มีอยู่แล้วอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งเป็นภาระสำคัญเหมือนกัน และทุกคนจะละเลยไม่ได้ หากแต่ต้องพยายามร่วมกันกระทำ ให้เข้มแข็งหนักแน่นเสมอกันกับการสร้างสรรค์ การรักษาความดีความเจริญที่เราที่มีอยู่แล้วนี้ อาจไม่สนุกสนาน ไม่น่า ตื่นเต้น ไม่น่าสนใจนัก แต่ถ้าเราตั้งใจพยายามปฏิบัติให้ได้ผลจริงๆ อาจ ช่วยลดงานด้านสร้างสรรค์ลงได้มาก ทั้งอาจช่วยให้การพัฒนาประเทศ เป็นไปได้รวดเร็วยิ่งขึ้นด้วย...

(สน 8, 6 ก.ย. 2522)

...ที่ถูกต้องควรจะเข้าใจว่า การสร้างสรรค์ความก้าวหน้านั้นต้องเริ่มที่ การศึกษาของเดิมก่อนเมื่อทราบชัดถึงส่วนดีส่วนเสียแล้ว จึงรักษาส่วนที่ ดีเจริญที่มีอยู่ให้คงไว้ แล้วพยายามสร้างและเสริมให้มั่นคงและสมบูรณ์ ยิ่งขึ้น...

(สน 11, 15 ก.ย. 2526)

9.2.2.4 การพัฒนาต้องมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่วนรวมหรือผู้อื่น หมายถึง การพัฒนานั้น พึงสังวรให้เป็นนิจว่า การสร้างสรรค์ประโยชน์ต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นนั้น จะต้องทำเพื่อ ผู้อื่นและส่วนรวมเป็นสำคัญ ดังความที่ปรากฏ คือ

...ไม่ว่าจะทำกรงานใด จะต้องพยายามชวนชวายใช้หลักวิชา ความสามารถ ประกอบกับความคิดวินิจัยด้วยเหตุผล เป็นพื้นฐาน สำหรับศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม เพื่อให้มีความก้าวหน้าอยู่ทุกเมื่อ พร้อมทั้ง สังวรไว้เป็นนิจว่า การสร้างสรรค์ประโยชน์ต่างๆ ให้เกิดขึ้นนั้น จะต้องทำ เพื่อผู้อื่นและส่วนรวม นอกจากตนเองด้วย ยิ่งทำให้กว้างขวางได้เท่าใดก็ ยิ่งดีขึ้นเท่านั้น เพราะประโยชน์ที่ถูกต้องแท้จริงในโลกมีสองประการคู่ กันเสมอ คือ ประโยชน์ส่วนตัวกับประโยชน์ส่วนรวม คนที่มุ่งแต่ ประโยชน์ส่วนตัว จัดว่าเป็นคนไม่สามารถแท้ ซึ่งใครๆ ก็ตามจะไม่ สรรเสริญ ขอให้พยายามร่วมกันทำตัวทำงานให้ได้ดังที่กล่าว ผลดีที่ทุก

คนมุ่งประสงค์ จะเกิดแก่ชาติบ้านเมืองของเราได้มากมายเกินกว่าที่จะ
คาดคิด...

(สน 9, 11 ก.ย. 2523)

จากการวิเคราะห์ แนวคิดการพัฒนา ในส่วนแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือ
ความรู้ เป็นการยืนยันเน้นย้ำอย่างแจ่มชัดว่าทั้งการศึกษาและคุณธรรมเป็นทั้งปัจจัยหลักและปัจจัย
เสริม สำหรับการพัฒนาประเทศชาติบ้านเมืองหรือสังคมส่วนรวมที่มีอาจตัดขาดกันได้ แต่กลับมี
ความสัมพันธ์อันแนบแน่นโดยนัยของการพัฒนาประเทศชาติหรือสังคมส่วนรวม ก็หมายถึงปัจจัย
2 ประการนี้ ได้พัฒนากล่อมเกลียดัดตนของผู้พัฒนาด้วยนั่นเอง ทั้งการศึกษาและคุณธรรมดังกล่าว
นี้ ยังโยงใยนำไปสู่ แนวคิดการพัฒนา ทั้งการพัฒนาเพื่อนำไปสู่ความมั่นคง การพัฒนาแบบ
องค์รวม ส่วนการพัฒนาเริ่มที่การรักษาส่วนดีที่มีอยู่แล้วก่อน เป็นการให้ความสำคัญและคุณค่ากับ
สิ่งที่มีอยู่เดิม นอกจากจะเป็นการลดขั้นตอน ลดการเสียเวลา เสียพลังปัญญากับสิ่งที่มีคุณค่ามี
ประโยชน์เดิมแล้ว ยังเป็นการเชื่อมโยงการพัฒนาให้สืบเนื่องต่อไป และ การพัฒนาต้องมี
จุดมุ่งหมายเพื่อส่วนรวมนั้นก็เป็นการพัฒนา เป็นการพัฒนาเพื่อแสดงความสามารถที่แท้ที่สมควร
ได้รับการ ยกย่อง เพราะเป็นการพัฒนาเพื่อการแบ่งปัน เกื้อกูลต่อสังคมอันจะนำไปสู่ การพัฒนา
เพื่อนำไปสู่ความมั่นคงยั่งยืนได้คู่กัน

9.2.3 วิธีการพัฒนา

วิธีการพัฒนา ที่ปรากฏในพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
มีประเด็นวิเคราะห์ 2 ประเด็นหลัก คือ พัฒนาจิตวิญญาณ และ พัฒนาด้านปฏิบัติ ดังนี้

9.2.3.1 พัฒนาด้านจิตวิญญาณ พบประเด็นที่น่าสนใจเพียงประเด็นเดียว คือ
คุณลักษณะพิเศษของผู้พัฒนาประเทศ ซึ่งพบทุกองค์หรือร้อยละร้อย (16/100) ดังนี้

9.2.3.1.1 คุณลักษณะพิเศษของผู้พัฒนาประเทศ หมายความว่า ผู้พัฒนา
ประเทศนอกจากจะเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถแล้ว ยังต้องมีความอดุสาหะ วิริยะบากบั่น ซื่อสัตย์
สุจริต เสียสละ รับผิดชอบ รอบคอบระมัดระวัง แบ่งปันและเกื้อกูล และมีเมตตากรุณา ดังความที่
ปรากฏ ดังนี้

...การที่แต่ละคนจะออกไปปฏิบัติพัฒนางานให้ประสบความสำเร็จอย่าง
สูงสมกับวิถีสถานะนั้น ควรจะอาศัยสิ่งใดเป็นปัจจัยประกอบเกื้อหนุน...

ข้อที่สอง ได้แก่วิชาที่มีพลังเข้มแข็งและก้าวหน้า ทั้งหนักแน่นมั่นคงใน
เหตุผลความถูกต้อง ในความรับผิดชอบ และในความจริง...

(สน 15, 21 ก.ย. 2530)

...การที่บุคคลจะปฏิบัติภาระงานให้สำเร็จผลอย่างมีประสิทธิภาพ จึง
จำเป็นต้องใช้ทั้งวิชาความรู้และความสุขุมรอบคอบประกอบกันเป็น
พิเศษ...ถ้าทุกคนตั้งใจพากเพียรกระทำตามนัยที่กล่าวนี้อย่างต่อเนื่อง โดย
ไม่ย่อท้อ ในที่สุด ก็จะเกิดปัญญา คือความรู้ความเห็นที่กระจ่างในการ
งาน พร้อมทั้งแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสม...

(สน 16, 24 ก.ย. 2531)

9.2.3.2 พัฒนาด้านการปฏิบัติ พบ 3 ประเด็น เรียงลำดับการปรากฏของคำ/
ความ และร้อยละจากมากไปหาน้อย ดังปรากฏในเครื่องหมาย (/) ท้ายข้อความ คือ **พัฒนาด้วย
ความรู้และหลักปฏิบัติ (13/81.25) พัฒนาอย่างประสานประโยชน์กันเป็นเครือข่ายเพื่อพัฒนาชาติ
บ้านเมืองและท้องถิ่น (6/37) และ พัฒนาอย่างพอเหมาะพอดีให้สอดคล้องต่อกัน (2/12.50) ดังนี้**

9.2.3.2.1 พัฒนาด้วยความรู้และหลักปฏิบัติ หมายถึง ผู้พัฒนาต้องใช้
หลักวิชา คือ ความรอบรู้ในวิชาการด้านลึก และด้านกว้างรวมทั้งหลักปฏิบัติที่เริ่มจากพัฒนาตาม
โครงการที่มีจุดมุ่งหมาย มีหลักการ หรือมีแนวทางพัฒนาที่ชัดเจน มีความตั้งใจ สุจริตใจ ที่จะ
พัฒนางานอย่างเต็มกำลังความรู้ ความสามารถ มีการวินิจฉัยวิเคราะห์ การดำเนินงานอย่างรอบคอบ
ดังความปรากฏ ดังนี้

...การทำงานนั้น กล่าวอย่างสั้นและตรงที่สุด คือการปฏิบัติภาระหน้าที่ที่
มีอยู่ให้ลุล่วงและสำเร็จผลอันพึงประสงค์ มีหลักการสำคัญในทางปฏิบัติ
ว่า เบื้องต้นให้พิจารณาทำความเข้าใจในงาน ด้วยเหตุผล ให้กระจ่างแจ่ม
แจ้งก่อน เช่นมีวัตถุประสงค์แท้จริงอย่างไร มีแบบแผนวิธีการที่จะทำ
อย่างไร แล้วมุ่งปฏิบัติไปตามจุดมุ่งหมายนั้นให้เที่ยงตรง เป็นกำลัง
ต่อไป...

(สน 2, 27 ส.ค. 2516)

...ผู้ทำงานอย่างนี้ นอกจากจะต้องมีหลักวิชา เทคนิค และความชำนาญ
ชำนาญในการลงมือปฏิบัติ เป็นพื้นฐานแล้ว ยังต้องมีความรอบรู้ใน
วิชาการทั่วไป ต้องมีความสามารถในทางมนุษยสัมพันธ์ และต้องมีความ

เฉลี่ยฉลาดในหลักการและระบบวิธีปฏิบัติงาน เป็นส่วนประกอบ
 อุดหนุนด้วย...

(สน 5, 26 ศ.ค. 2519)

**9.2.3.2.2 พัฒนาอย่างประสานประโยชน์กันเป็นเครือข่ายเพื่อพัฒนา
 ชนิตบ้านเมืองและท้องถิ่น** หมายถึง ผู้พัฒนาต้องศึกษางานของผู้อื่น และติดต่อประสานกับผู้อื่นอยู่
 ตลอดเวลาเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติโดยจำเป็นต้องมีความเข้าใจในงานและความคิด จิตใจ
 ของผู้อื่น เพื่อให้มีความปรองดองกันเป็นเครือข่าย โดยเฉพาะระหว่างภาครัฐ เอกชน และท้องถิ่น
 ดังความที่ปรากฏ คือ

...เพื่อความสำเร็จและความก้าวหน้า การทำงานทุกประเภทกล่าวโดย
 สรุปร ต้องอาศัยความสามารถในการปฏิบัติสองอย่างเป็นข้อใหญ่ คือ
 ความสามารถปฏิบัติงานเฉพาะของตนเองอย่างหนึ่ง กับความสามารถใน
 การปฏิบัติร่วมกับผู้อื่นอีกอย่างหนึ่ง...ส่วนการปฏิบัติร่วมกับผู้อื่นนั้น
 เบื้องต้นต้องมีความสำนึกอันแน่วแน่ว่าการทำงานทุกอย่างทุกฝ่ายเกี่ยวโยง
 ถึงกัน ไม่โดยตรงก็โดยทางอ้อม จึงจำเป็นต้องศึกษางานของผู้อื่นและ
 ติดต่อประสานกับผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา และจำเป็นต้องมีความเข้าใจอันดี
 ทั้งในงานทั้งในจิตใจของผู้อื่น เพื่อให้มีความปรองดองกันเป็น
 เครือข่าย...

(สน 3, 23 ศ.ค. 2517)

...งานใหญ่ ๆ ระดับชาตินั้น ไม่ว่าจะในด้านใดสาขาใดย่อมจะเกี่ยวโยงถึง
 กันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จะเกี่ยวพันถึงเศรษฐกิจด้วยทุกสาขา ผู้
 ทำงานอย่างนี้ นอกจากจะต้องมีหลักวิชา เทคนิค และความชำนาญ
 ในการลงมือปฏิบัติ เป็นพื้นฐานแล้ว ยังต้องมีความรอบรู้ในวิชาการ
 ทั่วไป...ท่านทั้งปวงมีโอกาสดีมาก ที่ได้มีโอกาสศึกษาวิจัยและฝึกหัด
 ปฏิบัติงานในท้องถิ่นร่วมกับบุคคลอื่นมาแล้ว ย่อมมีแนวทางที่จะ
 ปฏิบัติงานปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับงาน กับบุคคล และกับสภาพการ
 ท้องถิ่น...

(สน 5, 23 พ.ค. 2519)

9.2.3.2.3 พัฒนาอย่างพอเหมาะพอดีให้สอดคล้องต้องกัน หมายถึง ผู้พัฒนาจะต้องนำหลักวิชาความรู้ และความสามารถในด้านต่าง ๆ มาประกอบกัน และใช้ให้ สอดคล้องต้องกัน ดังความปรากฏดังนี้

...ผู้ทำงานอย่างนี้ นอกจากจะต้องมีหลักวิชา เทคนิค และความชำนาญ ในการลงมือปฏิบัติ เป็นพื้นฐานแล้ว ยังต้องมีความรอบรู้ใน วิชาการทั่วไป ต้องมีความสามารถในทางมนุษยสัมพันธ์ และต้องมีความ เฉลียวฉลาดในหลักการและระบบวิธีปฏิบัติงาน เป็นส่วนประกอบ อุดหนุนด้วย จึงจะสามารถนำหลักวิชา ความรอบรู้ และความสามารถใน ด้านต่าง ๆ มาประกอบกัน และใช้ให้สอดคล้องพอเหมาะพอดีกัน ให้เป็น ผลดีได้...

(สน 5, 26 ศ.ศ. 2519)

...ผู้ที่จะสามารถปฏิบัติงาน ปฏิบัติหน้าที่ ให้ได้ผลสมบูรณ์ดังกล่าว จำเป็นต้องมีแม่บทที่ดีสำหรับยึดถือในการทำงาน...คือความฉลาด สามารถในการที่จะทำงาน ให้พอเหมาะพอดีกับความรู้ความสามารถ พอดีกับสถานการณ์ สถานเศรษฐกิจ พอดีกับบุคคลที่แวดล้อมเกี่ยวข้อง ด้วยทุก ๆ ฝ่าย ซึ่งเป็นแม่บทที่สำคัญมาก...

(สน 5, 26 ศ.ศ. 2519)

จากการวิเคราะห์ **วิธีการพัฒนา** ในส่วนการพัฒนา**ด้านจิตวิญญาณ** พระบรม ราโชวาททุกองค์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ หรือร้อยละร้อยยังคงให้คงให้ความสำคัญอย่าง เข้มข้นสูงสุดกับคุณลักษณะพิเศษของผู้พัฒนาประเทศ ว่าผู้พัฒนาประเทศอันหมายถึง “บัณฑิต” ยังคงต้องใช้คุณธรรมอันสำคัญยิ่ง อาทิ ความอดุสาหะบากบั่นซื่อสัตย์สุจริต เสียสละ รับผิดชอบ รอบคอบ ระมัดระวัง และมีเมตตากรุณา รองรับอย่างแข็งแกร่งต่อการใช้ วิชาการอันลุ่มลึกและ กว้างขวาง เพื่อให้การพัฒนาประเทศชาติและสังคมส่วนรวม เป็นไปในทิศทางที่สุจริตเหมาะสม ควร ตามที่ตั้งปณิธานไว้

ส่วนการพัฒนา**ด้านปฏิบัติ** การปฏิบัติการพัฒนาด้วยหลักวิชาซึ่งหมายถึงความ ถูกต้องเที่ยงตรงของทฤษฎีและเนื้อหาของความรู้ที่ได้จากการศึกษาเล่าเรียนมา ผนวกกับความรู้ รอบอันเกิดจากการเรียนรู้ จากการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งรอบข้าง ทั้งหลักปฏิบัติ ที่มีจุดมุ่งหมาย หลักการหรือกฎเกณฑ์ของโครงการต่าง ๆ ที่เป็นกรอบกำหนดเพื่อนำไปปฏิบัติเป็นประเด็นที่พระ บรมราชาวาทให้ความสำคัญไว้สูงสุดใน **พัฒนาด้วยหลักความรู้และหลักปฏิบัติ** การพัฒนาด้าน

ปฏิบัติต่อมา คือ พัฒนาอย่างประสานประโยชน์เป็นเครือข่ายเพื่อพัฒนาบ้านเมืองและท้องถิ่น มีลักษณะคล้ายกับแนวคิดการพัฒนาแบบองค์รวม กล่าวคือ ผู้พัฒนาต้องนำความรู้ความคิดและความสามารถของตนไปผนวกประสานกับความรู้ความคิด และความสามารถของตนไปผนวกประสานกับความรู้ความคิดและท้องถิ่น มีลักษณะคล้ายกับแนวคิดการพัฒนาแบบองค์รวม กล่าวคือ ผู้พัฒนาต้องนำความรู้ความคิด และความสามารถของตนไปผนวกประสานกับความรู้ความคิดและความสามารถของผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา ทั้งในระดับภาครัฐ เอกชน และท้องถิ่นเพื่อความปรองดอง และพลังแห่งความสำเร็จ สิ่งน่าสนใจในพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ คือ การกล่าวถึงการพัฒนาท้องถิ่นหลังที่ผู้พัฒนา คือ บัณฑิต จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยแห่งนี้ไป ซึ่งปรากฏถึง 5 องค์ คือ

...ซึ่งน่าจะเป็นผลดีแก่ประเทศชาติอย่างกว้างขวางในวันข้างหน้า ส่วนกิจกรรมและโครงการด้านบริการประชาชนที่จัดขึ้นนั้น ก็เป็นการเหมาะสมและเป็นประโยชน์ทั้งแก่มหาวิทยาลัยและท้องถิ่นอย่างยิ่ง...

(สน 4, 28 ส.ค. 2518)

...กิจการของมหาวิทยาลัยดำเนินก้าวหน้ามาได้ทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะการศึกษาวิจัย และการบริการท้องถิ่นร่วมกับทางราชการ...ท่านทั้งหลายมีโอกาสดีมาก ที่ได้มีโอกาสศึกษาวิจัยและฝึกหัดปฏิบัติงานในท้องถิ่นร่วมกับบุคคลอื่นมาแล้ว...

(สน 5, 26 ส.ค. 2519)

...นักศึกษาของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์เป็นผู้มีโอกาสดีที่ได้รับการศึกษาและฝึกฝนอย่างเต็มที่ และยังสามารถลงมือปฏิบัติงานในพื้นที่ภูมิภาคอันสมบูรณ์...

(สน 6, 15 ก.ย. 2520)

...บัณฑิตทั้งหลายได้ฟังรายงานกิจการของมหาวิทยาลัยมาแล้ว ทุกคนคงจะทราบชัดว่า กิจการของมหาวิทยาลัยนั้นมีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง และขยายให้ก้าวหน้าโดยเหมาะสมอยู่เสมอ เพื่อให้เกิดประโยชน์นานาแก่มหาวิทยาลัย แก่นักศึกษา ตลอดจนท้องถิ่นและประเทศชาติ...

(สน 9, 11 ก.ย. 2523)

...ที่ได้รับทราบรายงานว่ามหาวิทยาลัยสามารถดำเนินงานทุก ๆ ด้านให้ก้าวหน้ามาได้ด้วยดี ก่อให้เกิดประโยชน์สร้างสรรค์แก่ท้องถิ่นและบ้านเมือง...

(สน 12, 27 ก.ย. 2527)

การกล่าวถึง การพัฒนาท้องถิ่น ที่ปรากฏในพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ นั้นก็เป็นเพราะเป็นช่วงของการขยายความเจริญออกสู่สังคมชนบท การขยายความเจริญหรืออีกนัยหนึ่งคือการพัฒนา ซึ่งเครื่องมือการพัฒนาอันวิเศษก็คือ “การศึกษา” นั่นเอง และผู้ที่คาดหวังว่าจะไปพัฒนาประเทศชาติและสังคมส่วนรวมได้แบบคาย ก็คือ ผู้จบการศึกษาสูงหรือจนในระดับปริญญา นั่นเอง

ส่วนการพัฒนาด้านปฏิบัติอีกประเด็นหนึ่ง ก็คือ พัฒนาอย่างพอเหมาะพอดีให้สอดคล้องต่อกัน คือนอกจากผู้พัฒนาจะต้องประสานความรู้สึกและรู้รอบของตนกับคนอื่น ๆ แล้ว ยังต้องให้มีลักษณะที่สอดคล้องกันอย่างพอเหมาะพอควรอีกด้วย การพัฒนาด้านปฏิบัติทั้ง 3 ประเด็น เป็นคูกรอบกำหนดหรือเข็มทิศนำทางการพัฒนาประเทศชาติหรือสังคมส่วนรวมให้ประสบความสำเร็จ

9.2.4 เป้าหมายการพัฒนา

เป้าหมายการพัฒนาในพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มีประเด็นวิเคราะห์ 2 ประเด็น คือ พัฒนาดน และพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ ดังมีรายละเอียดดังนี้

9.2.4.1 การพัฒนาดน หมายถึง การพัฒนาดนใน 2 ด้าน ซึ่งมีการปรากฏของคำ/ความและร้อยละที่เท่ากันซึ่งอยู่ในเครื่องหมาย (/) คือ (14/87.50) ดังนี้ คือ

9.2.4.1.1 ด้านการศึกษา ความรู้หรือสติปัญญา ดังความปรากฏ คือ

...บัณฑิตทั้งหลายจึงควรใช้วิชาความรู้และความคิด ความสามารถให้ได้ประโยชน์มากที่สุดในการทำงานของคุณ...

(สน 2, 27 ส.ค. 2516)

...งานของท่านทั้งหลายที่รออยู่ข้างหน้า กล่าวให้ตรงจุดก็คือ งานพัฒนาบ้านเมืองในด้านต่าง ๆ ที่ต้องใช้วิชาการและต้องใช้ผู้มีความรู้ระดับสูงระดับปริญญาเป็นกำลังปฏิบัติ...

(สน 5, 26 ส.ค. 2519)

9.2.4.1.2 ด้านคุณธรรมจริยธรรม ดังความปรากฏ คือ

...บัณฑิตของมหาวิทยาลัยนี้แต่ละคนต่างมีศิลปวิทยาการกับทั้งความสำนึกในชาติชบช้อมกายใจไว้เป็นอย่างดีแล้ว ควรอย่างยิ่งที่จะตั้งใจพยายามนำไปใช้ประกอบการงานของตนๆ ด้วยความสุจริตและบริสุทธิ์ใจโดยเต็มกำลัง...

(สน 7, 22 ก.ย. 2521)

...การจะกระทำให้สำเร็จได้ดังนั้นมีหลักว่า ต้องอาศัยปัจจัยประกอบพร้อมกันครบสามส่วน. ปัจจัยส่วนแรก ได้แก่ ความรู้ความสามารถทางวิชาการ...จิตใจที่เข้มแข็งหนักแน่นในเหตุผล ความถูกต้อง ในความสุจริต ยุติธรรม และในความเที่ยงตรงรับผิดชอบซึ่งเป็นปัจจัยส่วนพื้นฐาน ที่จะรองรับวิชาความรู้และความคิดอ่านที่ปวงไว้ให้มั่นคง...

(สน 13, 26 ก.ย. 2528)

9.2.4.2 การพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ พระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จำนวน 16 องค์ พบแนวพระราชดำริที่แสดงเป้าหมายสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาเพื่อสังคมหรือประเทศชาติในการปรากฏของคำ/ความและร้อยละ (13/81.25) ดังความว่า

...จึงเชื่อได้ว่า แต่ละคนคงจะมีความรู้แน่นหนาและมีความสามารถเหมาะที่จะออกไปเป็นกำลังสร้างสรรค์ประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติอย่างยิ่ง...

(สน 6, 15 ก.ย. 2520)

...ท่านทั้งหลายได้สำเร็จการศึกษาระดับสูงถึงเพียงนี้แล้ว ควรอย่างยิ่งที่จะต้องทำตัวทำงานอย่างผู้มีปัญญาโดยนัยดังกล่าว จักได้สามารถสร้างสรรค์ประโยชน์อันพึงประสงค์ให้เกิดแก่การงานของตน ๆ โดย

สมบูรณ์ และสามารถประสานประโยชน์กันให้เกิดเป็นความเจริญมั่นคง
ของประเทศชาติได้ยืนยาวต่อไป...

(สน 10, 3 ก.ย. 2524)

การวิเคราะห์เป้าหมายการพัฒนา จากพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
จำนวน 16 องค์ ทั้งการพัฒนาดน ในด้านการศึกษา ความรู้ หรือสติปัญญา และ คุณธรรม
จริยธรรม พบว่ามีการปรากฏของคำ/ความและร้อยละเท่ากัน คือ (14/87.50) ซึ่งการพัฒนาดนทั้ง
สองด้านนี้นับว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพของคน ผู้ที่ได้ชื่อว่าไปพัฒนาสังคมหรือ
ประเทศชาติ ซึ่งพบในการปรากฏของคำ/ความและร้อยละ (13/81.25) และถือเป็นเป้าหมายสำคัญ
สุดของการพัฒนาดังข้อความที่ว่า “พร้อมทั้งสังวรไว้เป็นนิจว่า การสร้างสรรค์ประโยชน์ต่าง ๆ ให้
เกิดขึ้นนั้น จะต้องทำเพื่อผู้อื่นและส่วนรวม นอกจากตนเองด้วย” (สน. 9, 11 ก.ย.2523)

10. ภาพรวมเชิงสรุปแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาท

จากการวิเคราะห์แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาท ที่
พระราชทานแก่บัณฑิตตั้งแต่ปี พ.ศ.2493-2541 ของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ 8 แห่ง ด้วยกัน พบ
ลักษณะที่น่าสนใจ คือ

พระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิต ในฐานะที่ “คำสอน คำแนะนำ และคำ
ตักเตือน” ที่ถือว่ามีความสำคัญยิ่งต่อบัณฑิตทั้งในแง่ที่เป็นการสร้างความภาคภูมิใจในเกียรติ
ประวัติ ที่มีไว้เพียงแค่สำเร็จการศึกษาขั้นสูง ที่เป็นที่คาดหวังของสังคมว่าจะนำความรู้ที่ได้รับไป
ปรับใช้พัฒนาประเทศชาติบ้านเมืองแล้ว เกียรติประวัติอันสูงส่งที่สุดในชีวิตที่มีอาจจะเปรียบกับสิ่ง
ใดได้ก็คือ การได้รับพระราชทานจากพระหัตถ์ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล
อดุลยเดช องค์ผู้พระราชทานปริญญา อันเป็นการเพิ่มความสำคัญของการสำเร็จการศึกษาครั้งนี้
ร้อยเท่าพันทวี จึงเป็นประดุจหลักประกันแห่งเกียรติยศและศักดิ์ศรีในครั้งนี้ และเป็นการเน้นย้ำถึง
ความสำคัญที่บัณฑิตจะต้องอุทิศ กาย ใจ สร้างสรรค์งานพัฒนาให้แก่สังคม ประเทศชาติตามที่ได้
ประกาศเป็นปณิญาหรือเป็นสัจวาจา ในวันเข้ารับพระราชทานปริญญาในครั้งนั้น อีกทั้งยัง
ตระหนักในการคาดหวังของสังคมที่จะได้ทำหน้าที่ในการสร้างสรรค์การพัฒนาสังคมประเทศชาติ
อีกด้วย โดยที่การตระหนักรู้ในคุณค่าแห่งตนของบัณฑิตนี้ เป็นประหนึ่งการพัฒนาดนก่อนการ
พัฒนาสังคมประเทศชาติ

นอกจากความสำคัญในแง่ของการสร้างเกียรติประวัติซึ่งได้กล่าวแล้วนั้น เนื้อหาสาระ ซึ่ง
มีทั้งลักษณะ “พ้อง” และ “เฉพาะ” ของแต่ละองค์แต่ละมหาวิทยาลัย ก็ให้คุณค่าอันเป็นประโยชน์
ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน แม้การส่งสารในพระบรมราโชวาทจะมีบรรยากาศเป็นทางการอย่างยิ่ง

รวมทั้งเวลาและสถานที่อันเป็นข้อจำกัดแต่กลับทำให้ “สาร” ที่ “สื่อ” นั้นมีข้อความ “กะทัดรัด กระชับรัดกุม” อีกทั้งหลักใหญ่ใจความของเนื้อหาสาระซึ่งมีลักษณะของการปรากฏค่าและความซ้ำ ๆ กัน ซึ่งถือว่าข้อจำกัดนี้เอง ได้ก่อให้เกิดลักษณะอันโดดเด่น เพราะเนื้อหาสาระที่ปรากฏซ้ำ ๆ นี้ กลับเป็นการ “เน้นย้ำซ้ำคิด” ให้พระบรมราโชวาทมีลักษณะเนื้อหาสาระที่แจ่มชัดขึ้นมา ในแง่ที่เป็นคำสั่งสอน คำแนะนำ และคำตักเตือน ที่เกี่ยวกับการพัฒนา และการที่ได้นำเอาพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิต มาแยกแยะวิเคราะห์นี้ จึงถือว่ามีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่จะได้นำแนวคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศไปปรับประยุกต์ใช้กับนิสิตนักศึกษาเพื่อให้พระบรมราโชวาทได้ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือ “ขัด/กล่อมเกล้า” ด้วยการ “สั่งสอนแนะนำและตักเตือน” ให้เป็นบัณฑิตตามการคาดหวังของสังคมประเทศชาติ ในแง่ที่จะออกไปพัฒนาสังคมประเทศชาตินั่นเอง

ลักษณะเด่นอันเป็นลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งของพระบรมราโชวาท ที่พระราชทานแก่บัณฑิต คือ ความกะทัดรัด กระชับรัดกุม ของข้อความอันเนื่องมาจากความเป็นทางการของการสื่อสารที่ทำให้โครงสร้างของพระบรมราโชวาททางเนื้อหา ความคิดหรือสาระสำคัญมีลักษณะ “ซ้ำ” อันเป็นลักษณะที่ทำให้สามารถหาลักษณะ “พ้อง” อันนำไปสู่แบบวิเคราะห์ ดังนี้ เริ่มจากการตระหนักว่า อันหมายถึง ตระหนักว่าในคุณค่าของตน ว่าตนมีความสำคัญ และมีบทบาทอย่างไรต่อการคาดหวังของสังคมประเทศชาติที่จะออกไปพัฒนาสังคมอย่างไรจากการตระหนักแล้ว นำไปสู่การพัฒนา ซึ่งประกอบด้วย นิยามการพัฒนา แนวคิดการพัฒนา วิธีการพัฒนา และเป้าหมายการพัฒนา ซึ่งแต่ละองค์ประกอบนั้นจะนำไปสู่แนวคิดการพัฒนาทั้งพัฒนาตน และสังคมประเทศชาติด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น

นอกจากลักษณะที่ “พ้อง” กันของแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศแล้ว ยังพบลักษณะที่ “เฉพาะ” ของพระบรมราโชวาทอีกด้วย อาทิ แนวคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับการพัฒนาที่เหมาะสมกับประเทศไทย ก็คือการทำนุบำรุงเกษตรกรรมทุกสาขา แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแบบพอเพียงซึ่งปรากฏของมาตั้งแต่ พ.ศ.2502 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแบบ “ทฤษฎีหุ้ยแผลก” ซึ่งไม่ให้มองข้ามสิ่งที่คุณเล็กน้อยแต่มีคุณค่า นับว่าเป็นการสะท้อนความละเอียดอ่อนลึกซึ้งของ “ปัญญา” ที่พินิจพิเคราะห์ สิ่งที่ถูกมองข้ามเสียใหม่อย่างใจเป็นธรรม นี่ก็คือลักษณะ “เฉพาะ” ของแนวคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ ซึ่งถึงจะมีความเฉพาะแต่ก็จะนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการพัฒนาได้ในทุกเวลาและถิ่นที่

อย่างไรก็ตาม คุณค่าและความสำคัญของแนวคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิต จะได้ประมวลเป็นองค์ความรู้ ตามแนวพระราชดำริต่าง ๆ เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ พร้อมแนวทางการนำแนวพระราชดำริไปพัฒนาประเทศอย่างละเอียดต่อไป ในบทที่ 5

บทที่ 5

การประมวลองค์ความรู้ตามแนวพระราชดำริต่าง ๆ เกี่ยวกับพัฒนาประเทศ จากพระบรมราโชวาท และแนวทางการนำเสนอเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ ในการพัฒนานิสิตนักศึกษาในระดับอุดมศึกษา

จากการวิเคราะห์เนื้อหาสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทของแต่ละมหาวิทยาลัยในบทที่แล้ว ซึ่งพบว่า แนวพระราชดำรินี้มีคุณค่าและความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาคนและสังคมประเทศชาติ อีกทั้งยังมีลักษณะที่ “พ้อง” และ “เฉพาะ” ของแต่ละมหาวิทยาลัย แต่ก็ไม่ถึงกับขัดแย้ง หากแต่เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน เมื่อพบว่าแนวพระราชดำรินี้มีคุณค่าอันสำคัญยิ่ง จึงควรที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคนและสังคมประเทศชาติสืบต่อไป

ดังนั้น ในบทนี้ จึงจะขอแบ่งประเด็นในการศึกษาไว้ 2 ประเด็น ดังนี้

1. การประมวลองค์ความรู้ตามแนวพระราชดำริ เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศซึ่งสืบเนื่องมาจากการวิเคราะห์ในบทที่ 4
2. แนวทางการนำเสนอแนวพระราชดำริ เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศซึ่งได้จากการประมวล แนวคิดจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 7 คน ดังรายชื่อผู้เชี่ยวชาญในบทที่ 3 และจะได้นำไปกล่าวไปตามลำดับ ดังนี้

1. การประมวลองค์ความรู้ตามแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ

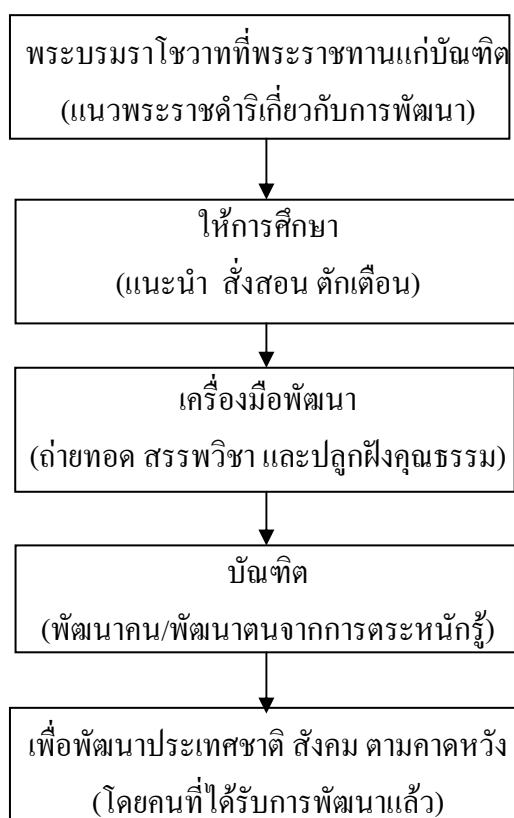
การประมวล หมายถึง การรวบรวมให้เข้าระบบเป็นหมวดหมู่ ซึ่งในที่นี้ หมายถึง การรวบรวมพระบรมราโชวาทที่นำมาวิเคราะห์ ส่วนองค์ความรู้ ในที่นี้ หมายถึง ระบบของความรู้เกี่ยวกับการ “พัฒนา” จากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตที่มีที่มาอย่างหลากหลาย ทั้งการประสมประสานระหว่างประสบการณ์ ค่านิยม ความคิด ความเชื่อ ความรอบรู้ในบริบทและความรู้แจ้งอย่างเจนจัด แล้วนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะได้กล่าวไปตามลำดับ ดังนี้

1.1 แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ มีลักษณะเป็นกระบวนการ

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ จากพระบรมราโชวาท ส่วนกระบวนการ ตามนัยที่ปรากฏในพระบรมราโชวาทนี้ หมายถึง ลำดับของการกระทำที่ดำเนินสืบเนื่องกันไป ความสืบเนื่องนี้ เริ่มจากปฐมบทแห่งพระราชดำรินี้ในรูปแบบของ “พระบรมราโชวาท” ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ที่จะ “แนะนำสั่งสอน” และตักเตือน

แก่ “บัณฑิต” ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ในฐานะที่บัณฑิตเหล่านั้นเป็นที่คาดหวังของสังคมในฐานะผู้ที่เล่าเรียนมาสูง หรือมีการศึกษา มีความรู้ลึกและรู้รอบที่จะออกไปพัฒนาสังคม โดยนัยก็คือ พระบรมราโชวาทได้ทำหน้าที่ “ให้การศึกษา” ซึ่งในแง่ของการพัฒนานั้น ถือว่าการศึกษาเป็น “เครื่องมือ” อันวิเศษที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาสรรพสิ่งได้อย่างสัมฤทธิ์ผล พระบรมราโชวาทจึงทำหน้าที่ “พัฒนา” ผู้ที่จะออกไปพัฒนาประเทศชาติหรือสังคมส่วนรวมในลักษณะหรือวิธีการต่าง ๆ ตามสาระสำคัญที่ปรากฏในพระบรมราโชวาท กระบวนการของแนวพระราชดำริข้างต้น กระทำให้เห็นชัดดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 3 กระบวนการพัฒนาตามแนวพระราชดำริจากพระบรมราโชวาท

1.2 “การให้การศึกษา” จากพระบรมราโชวาท ด้วยการแนะนำ สั่งสอน และตักเตือน โดยการสร้างความตระหนักรู้

การสร้างความตระหนักรู้ หรือ ในงานวิจัยนี้ ใช้คำว่า “จากการตระหนักรู้” อันเกิดจากการให้การศึกษาด้วย การแนะนำ สั่งสอนและตักเตือน จากพระบรมราโชวาท หมายถึง การสำนึกตระหนักรู้อย่างประจักษ์ชัดแจ้ง ของบัณฑิตว่าตนคือใครมีความสำคัญ และมีบทบาทต่อตน และสังคมส่วนรวมหรือประเทศชาติอย่างไร เมื่อบัณฑิตตระหนักรู้อย่างชัดประจักษ์แจ้งในตนแล้ว จึงจะไปพัฒนาประเทศชาติและสังคมส่วนรวมต่อไป

พระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่นำมาวิเคราะห์นั้น เริ่มจากการสร้างความตระหนักรู้ ให้แก่บัณฑิตผู้ที่จะออกไปพัฒนาประเทศชาติหรือสังคมส่วนรวมผ่านถ้อยภาษาอันหลากหลาย เช่น **ชื่นชมยินดี** หมายถึง ความปีติยินดี อันเกิดจากการสำเร็จการศึกษาในครั้งนี้ **มีเกียรติ** หมายถึง การสำเร็จการศึกษาครั้งนี้ถือว่าเป็นผู้มีเกียรติ ควรแก่การยกย่องนับถือ **มีความรู้ความสามารถ** เป็นที่คาดหวังว่าจะนำไปพัฒนาประเทศ หมายความว่า บัณฑิตผู้ที่จะจบการศึกษาในครั้งนี้ เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถทั้งผู้ลึกและรู้รอบ จึงเป็นที่คาดหวังจากสังคมว่าจะนำความรู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ นี้ ไปพัฒนาประเทศได้อย่างถูกต้องทุกทิศทาง โดยนัยคือ “การพัฒนาประเทศชาติหรือสังคมส่วนรวม” นั้นต้องใช้หลักวิชาหรือพัฒนาด้วยหลักแห่งความรู้ อันไปสัมพันธ์กับวิธีการพัฒนา คือ การพัฒนาด้วยปัญญาและความรู้ ดังจะอธิบายในลำดับต่อไป

การสร้าง**ความตระหนักรู้** หรือ “จากการตระหนักรู้” ด้วยถ้อยภาษาอันหลากหลาย จากพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เมื่อนำมาเปรียบเทียบกันแล้ว จะพบลักษณะสำคัญอันเป็นลักษณะเด่น ดังนี้

ตารางที่ 10 การวิเคราะห์ “จากการตระหนักรู้” จากพระบรมราโชวาท ของสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ

คำ/ความที่ใช้	ตารางเปรียบเทียบพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ								หมายเหตุ	
	จพ (97)	มธ (53)	มก (52)	มพ (10)	มม (30)	มช (29)	มข (28)	สท (16)	การปรากฏ ของคำ/ความ	ร้อยละ
1. นำชื่นชมยินดี	93	49	52	10	30	29	28	12	307	97.46
2. มีเกียรติ	75	45	41	9	28	26	24	10	258	81.90
3. มีความรู้ ความสามารถ เป็นที่ คาดหวังว่าจะนำไปใช้ในการพัฒนา ประเทศ	92	30	47			12	15	11	207	65.71
4. เข้าใจนิยามและบทบาทของบัณฑิต	66								66	20.95
5. มีการศึกษาสูงอุทิศตนเป็นกำลัง และเป็นผู้ดำเนินการพัฒนา				7	22				29	9.20
6. ปฏิบัติตามคำปฏิญาณหลักวิชา แทนอุดมคติของบัณฑิต				9					9	2.85
7. ค้นหาความรู้เพิ่มเติม			9	9					18	5.71

จากตารางเปรียบเทียบ “จากการตระหนักรู้” ของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ พบลักษณะเด่นที่มีลักษณะ “ฟ้อง” กันอย่างน่าสนใจ เช่น **ตระหนักรู้ว่าการสำเร็จการศึกษาของบัณฑิตครั้งนี้เป็นที่นำยินดี นำชื่นชม** ทั้งนี้เพราะเป็นเรื่องยาก ต้องใช้ความวิริยะบากบั่น ผู้ที่ศึกษาได้สำเร็จจึงนับว่าเป็นผู้มีเกียรติและนำยกย่อง ดังนั้น จึงเป็นที่คาดหวังว่าจะได้นำความรู้ ความสามารถที่ได้ศึกษามานี้ ไปใช้พัฒนาประเทศชาติหรือสังคมส่วนรวม นอกจากนั้นต้องตระหนักรู้ว่าแม้จะสำเร็จการศึกษาสูงก็ตาม แต่ยังคงต้องเพิ่มพูนความรู้อยู่ตลอดเวลา

“จากการตระหนักรู้” ที่เป็น ลักษณะ “เฉพาะ” ของมหาวิทยาลัยบางแห่ง ก็เป็นสิ่งที่น่าสนใจใคร่พิเคราะห์วิเคราะห์ยิ่ง เช่น ประเด็นการ “**เข้าใจนิยามและบทบาทของบัณฑิต**” ของ **จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย** ที่มีลักษณะโดดเด่นจากการปรากฏของคำและร้อยละ ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในปีแรกที่นำมาวิเคราะห์ คือ พ.ศ. 2492 พระราชทานเมื่อ วันที่ 21 พฤษภาคม 2493 ที่ทรงให้ความสำคัญกับการตระหนักในบทบาทหน้าที่ของบัณฑิต ทั้งยังให้พึงสังวรระวังในพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมไม่ควร ซึ่งลักษณะที่กระตุ้นเตือนความเป็นบัณฑิตเยี่ยงนี้มีปรากฏอยู่เนื่อง ๆ ดังความว่า

...แต่ขอให้นึกอยู่เสมอว่า เมื่อท่านสำเร็จการศึกษาออกไปแล้ว ยังมีคนเป็นจำนวนมาก ฝากคุณกระทำของท่านอยู่ต่อไป ใครทำดีก็ได้รับคำชมเชยและสรรเสริญ ใครทำไม่ได้ก็จะพากันติ และพลอยติชมถึงสถานศึกษาของท่านด้วย ชื่อว่ามหาวิทยาลัยของท่านคือ “**จุฬาลงกรณ์**” จะติดตัวท่านไปด้วยเสมอ ไม่ว่าจะประพฤดีดีหรือประพฤดิชั่ว ฉะนั้น ทุก ๆ ครั้งที่ท่านจะกระทำการสิ่งใดลงไปจงคิดแล้วคิดอีก ทบทวนดูทั้งทางได้ทางเสียให้แน่ชัดเสียก่อน “**จุฬาลงกรณ์**” หาได้เป็นเพียงชื่อของมหาวิทยาลัยนี้เท่านั้นไม่ ยังเป็นนามของผู้พระราชทานกำเนิดของสถานที่แห่งนี้ด้วย ฉะนั้นจึงเป็นการจำเป็นอย่างยิ่งที่ท่านจะต้องปฏิบัติงานให้เหมาะสมกับเป็นผู้ที่ได้รับการอบรมสั่งสอนไปจาก **จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย** นี้ ...

(จพ 1, 21 พ.ศ. 2493)

นอกจากนั้น ยังปรากฏพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์องค์อื่น ๆ ที่ทรงแนะนำ สั่งสอน และตักเตือน บัณฑิตของจุฬาลงกรณ์ที่จะออกไปดำเนินชีวิตภายนอกสังคม หรืออีกนัยหนึ่ง คือ การออกไปพัฒนารับใช้สังคมประเทศชาติ ดังความว่า

...จะทำสิ่งใดให้พิจารณาให้รอบคอบ อย่าทะนงว่าเราเก่งกว่า ฉลาดกว่า
ผู้อื่น ฉลาดอย่างเดียวไม่พอ ต้องเฉลียวด้วย...

(จพ 12, 5 ก.ค. 2505)

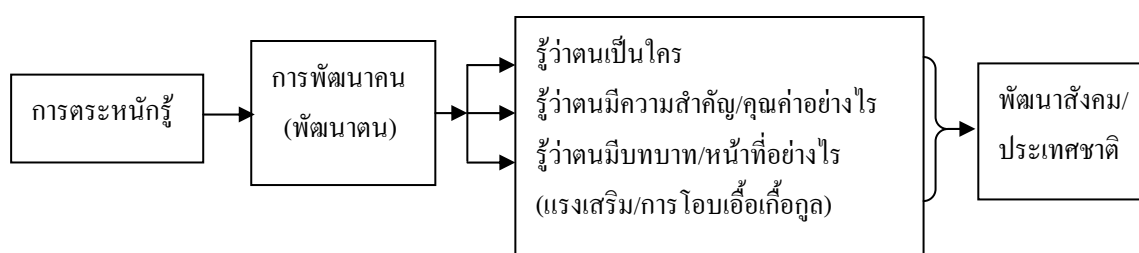
...วิชาความรู้ที่มีอยู่กับตัวนั้น ก็จะเกิดประโยชน์ได้ก็ต่อเมื่อรู้จัก
ประมาณ คือ รู้จักคิดต่อกับผู้อื่นกับผู้ที่ทำงานอยู่ก่อน และช่วยเหลือผู้ที่
จะมาภายหลังด้วย ก็จะช่วยให้สามารถทำงานด้วยกันได้ราบรื่น บังเก
คิดผลดีแก่ชาติเป็นส่วนรวม...

(จพ 14, 2 ก.ค. 2507)

จะเห็นได้ว่า องค์ประกอบในส่วน “จากการตระหนักรู้” ที่มีลักษณะ “เฉพาะ” อันเป็น
ลักษณะเด่นของพระบรมราชาบาทที่พระราชทานในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย ที่ให้ความสำคัญต่อการตระหนักรู้ ในบทบาทหน้าที่ของบัณฑิตที่มีต่อสังคม ซึ่ง
ประเด็นเรื่องของความรู้ลึกและรู้รอบ ที่จะนำเอาความรู้ไปใช้อย่างมีหลักวิชานั้น ไม่น่าจะเป็น
ประเด็นที่ต้องกังวล แต่ปัญหานั้นจะอยู่ที่การดำรงตน และวางตัวของบัณฑิตเองในการอยู่กับ
ผู้ร่วมงานคนอื่น ๆ ซึ่งประเด็นนี้ “คนนอก” จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจะรู้สึกกังวลต่อบัณฑิตของ
จุฬาลงกรณ์อยู่ไม่น้อยเช่นกัน ในพระบรมราชาบาทที่ทรงดัดเต็อน “บัณฑิตจุฬาฯ” มิให้ “ทะนงว่า
เราเก่ง ฉลาดกว่าผู้อื่น” ทำที่ดังกล่าวนี้ จะต้องปรับมาเป็น “รู้จักประสาน คือ รู้จักคิดต่อกับผู้อื่นกับ
ผู้ที่ทำงานอยู่ก่อน”

ดังนั้นในแง่ “จากการตระหนักรู้” ซึ่งเป็นประจักษ์กระบวนการเริ่มต้นของการพัฒนา
ทั้งหลายทั้งปวงนั้น ก็คือ การ “พัฒนาคน” ด้วยการ “พัฒนาตน” เสียก่อนของผู้ที่จะออกไป “พัฒนา
ชาติบ้านเมือง” นั่นเอง ซึ่งโดยนัยแสดงให้เห็นว่าการตระหนักประจักษ์ชัดในคุณค่า ความสำคัญ
และบทบาทหน้าที่ ของตนหรือ “การรู้จักตน” อย่างดี ถือเป็น “แรงเสริม” ภายในอันสำคัญยิ่งที่จะ
โอบเอื้อเกื้อกูลให้เกิดพลังแห่งการพัฒนาประเทศชาติหรือสังคม ให้สัมฤทธิ์ผลในลำดับต่อไป
ความแจ่มชัดของแนวคิดนี้ ขอนำเสนอ โดยแผนภาพ ดังนี้

แผนภูมิที่ 4 การตระหนักรู้คือจุดเริ่มต้นของการพัฒนา

1.3 การ “เข้าใจ” ความหมาย ความสำคัญและแนวคิดการพัฒนา เพื่อเข้า “สู่การพัฒนา” อย่างสัมฤทธิ์ผล

“สู่การพัฒนา” หมายถึง ขั้นตอน หรือกระบวนการของการพัฒนา ซึ่งประกอบด้วย นิยามการพัฒนา แนวคิดการพัฒนา วิธีการพัฒนา และเป้าหมายการพัฒนา ขั้นตอนของนิยามการพัฒนา และแนวคิดการพัฒนาอาจกล่าวได้เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่จะต้องทำความเข้าใจ การพัฒนาผ่าน “นิยามการพัฒนา”

1.3.1 “นิยามการพัฒนา” ในงานวิจัยนี้ หมายถึง เนื้อหาสาระในพระบรมราโชวาทแต่ละองค์ที่กล่าวถึงการพัฒนาโดยใช้คำ หรือข้อความที่มีความหมายไปในแนวทางเดียวกันกับ “พัฒนา” คำหรือความที่สื่อความหมาย ดังกล่าวมักปรากฏในคำ/ความ ดังนี้ “**ความเจริญ**” หมายถึง การเติบโต งอกงาม ทำให้งอกงามมากขึ้น “**ความก้าวหน้า**” หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของเดิมให้ดีขึ้นตามลำดับ “**ความรุ่งเรือง/รุ่งโรจน์**” หมายถึง สว่างไสว เจริญ อุดมสมบูรณ์ “**ความมั่นคง/ยั่งยืน/ถาวร**” หมายถึง แน่นหนา ทนทาน อยู่นานและคงทน “**วิวัฒนา/วัฒนา**” หมายถึง ความเจริญ งอกงาม และคำ “**เพิ่มเติม/เพิ่มพูน**” หมายถึง

จากการวิเคราะห์คำหรือความที่สื่อความหมายไปในแนวทาง “พัฒนา” จากพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ดังปรากฏในตารางการวิเคราะห์เปรียบเทียบ “สู่การพัฒนา” ดังนี้

ตารางที่ 11 การวิเคราะห์ “นิยามการพัฒนา” จากพระบรมราโชวาท ของสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ

คำ/ความที่ใช้	ตารางเปรียบเทียบพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ								หมายเหตุ	
	จพ (97)	มธ (53)	มก (52)	มพ (10)	มม (30)	มช (29)	มข (28)	สท (16)	การปรากฏ ของคำ/ความ	ร้อยละ
1 ความเจริญ	71	47	30	10	26	28	28	15	255	80.92
2. ความก้าวหน้า	46	42	26	9	26	23	27	15	215	68.25
3. ความรุ่งเรือง/รุ่งโรจน์	39	28	11	5	15	14	18	5	135	42.85
4. ความมั่นคง/ยั่งยืน/ถาวร	9	12	20						41	13.01
5. วิวัฒนา/วัฒนา	9	5			7				21	6.66
6. ความเพิ่มเติม/เพิ่มพูน	13			6					19	6.03

จากตารางเปรียบเทียบ “**ผู้การพัฒนา**” ในประเด็น **นิยามการพัฒนา** พบว่า พระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เลือกที่จะใช้คำ “**เจริญ/ความเจริญ**” เพื่อจะสื่อความหมายว่า “**พัฒนา**” สูงกว่าคำอื่น ๆ แม้จะมีมหาวิทยาลัยสองแห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหิดล และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่ปรากฏคำ “**เจริญ/ความเจริญ**” เท่ากับ “**ความก้าวหน้า**” แต่เมื่อรวมการปรากฏของคำนี้ของมหาวิทยาลัยทุกแห่งก็ปรากฏว่า สูงกว่าหรือมากกว่าการรวมกันของคำอื่น ๆ

นอกจากคำว่า “**เจริญ/ความเจริญ**” ในพระบรมราโชวาทจะสื่อความหมายว่า “**พัฒนา**” และปรากฏมากที่สุดแล้วนั้น ยังโยงใยไปถึงความหมายของ “**การศึกษา**” อย่างแยกคาบอีกด้วย ดังทัศนะของปราชญ์ทางพุทธศาสนาคนสำคัญของไทย คือ ท่าน ปยุตต์ ปยุตฺโต กล่าวไว้ อย่างน่าสนใจว่า

...คำว่า **พัฒนานั้น** ตัวมันเองก็แปลว่า **เจริญ** ถ้าว่าตามแนวของพุทธศาสนาแล้ว คำว่า **พัฒนา**น่าจะแยกได้เป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่ง คือ การพัฒนาคน การพัฒนาคนนี้ศัพท์ทางพระเรียกว่า **ภาวนา** **ภาวนา** หมายถึง การพัฒนาคน การพัฒนาคนนั้นไม่ว่าจะเป็นไปทางด้านกายหรือจิตใจก็ตาม อย่างที่กล่าวต่อไปว่ามี 4 ด้านนี้ เราเรียกว่า **ภาวนา** ส่วนการพัฒนาอื่นอย่างพวกพัฒนาวัตถุ พัฒนาสภาพแวดล้อมนี้ จึงจะเรียกว่า **พัฒนา** หรือ**วัฒนา**...การพัฒนาคนที่เรียกว่า **ภาวนานั้น**แหละ คือความหมายของ **การศึกษา** หรือถ้าว่าตามหลักพุทธศาสนา **การศึกษา**ในความหมายหนึ่งก็คือคำว่า **ภาวนา** ...ส่วนการพัฒนาอย่างอื่น ๆ ที่ไม่ใช่การศึกษาโดยตรง ไม่ใช่การพัฒนาคน ซึ่งเป็นเรื่องของศัพท์ที่ใช้ว่าพัฒนาจริง ๆ เช่น ไปพัฒนาทำถนนหนทาง... ก็เป็นการพัฒนาในความหมายที่เพิ่มพูน ขยาย ทำให้มาก หรือทำให้เติบโตขึ้นในทางวัตถุ...

(พระเทพเวที [ป.อ.ปยุตฺโต], 2541 ก. : 22, เน้นโดยผู้วิจัย)

โดยนัยแล้วคำว่า “**เจริญ**” ในความหมายของ “**พัฒนา**” ที่ปรากฏในพระบรมราโชวาทนี้เป็นการพัฒนาคน อันตรงกับศัพท์ศาสนาในคำว่า “**ภาวนา**” และคำว่า **ภาวนา**นี้เอง คือความหมายของ “**การศึกษา**” อีกด้วย อาจกล่าวได้ว่าเป็นการใช้คำ (เจริญ) อย่างแยกคายยิ่งนักเพราะในมิติของ “**พัฒนศึกษา**” แล้ว เครื่องมืออันวิเศษ และมีประสิทธิภาพสูงสุดที่ใช้ในการพัฒนาสรรพสิ่งก็คือ “**การศึกษา**” และความสำคัญอันยิ่งใหญ่ของ “**การพัฒนา**” ด้วยเครื่องมือ “**การศึกษา**” นี้เอง ที่ไปสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นในมิติของ “**พัฒนศึกษา**” แล้วคำว่า “**เจริญ/ความเจริญ**” ที่เป็น **ไวพจน์**ของ

คำ “ภาวนา” นี้ ก็คือการ “พัฒนาคน” อันเป็นความเห็นพ้องต้องกัน หรือเป็นแนวคิดสากลที่ทุกสังคมตระหนักแล้วว่า การพัฒนาคนด้วยการศึกษานี้เองที่เป็นปฐมบทของการพัฒนาทั้งหลายทั้งปวง

นอกจากการใช้คำว่า “เจริญ/ความเจริญ” ในพระบรมราโชวาทที่สื่อความหมายของการพัฒนาอย่างแยกคางดำได้กล่าวแล้วนั้น คำว่า “เจริญ/ความเจริญ” คือ การพัฒนาคนด้วยการศึกษานี้ยังโยงโยอย่างแน่นแฟ้น กับวิธีการพัฒนาในประเด็นที่ว่า “พัฒนาด้วยปัญญา” และ “พัฒนาด้วยหลักปฏิบัติ” และหลักวิชาการตามที่ได้ศึกษามา ที่พบในพระบรมราโชวาทดังจะได้ อรรถาธิบายในประเด็น “วิธีการพัฒนา” ในลำดับต่อไป

ยังมีประเด็นที่น่าสนใจใคร่อธิบายในส่วนของการใช้คำ/ความเพื่อสื่อความหมายว่า “พัฒนา” อีกกลุ่มคำหนึ่ง คือคำว่า “มั่นคง/ยั่งยืน/ถาวร” ซึ่งเป็นกลุ่มคำขยายคำว่า “เจริญ” และ “ก้าวหน้า”

คำว่า “มั่นคง/ยั่งยืน/ถาวร” อันเป็นมิติสำคัญของการพัฒนานั้น ที่ได้รับการกล่าวถึงอย่างมากในยุคของสองทศวรรษที่ผ่านมา แม้ในพระบรมราโชวาทจะปรากฏคำดังกล่าวที่ไม่สูงนัก แต่ก็พบว่ามิปรากฏมาเนิ่นนานนัก โดยปรากฏในคำว่า “มั่นคง” ก่อน จากนั้นจึงมีคำว่า “ยั่งยืน” และ “ถาวร” ตามมาในองค์หลัง ๆ เช่น

...ทั้งในส่วนจำนวนผู้ศึกษาที่บรรลุผลสำเร็จมากขึ้น และผู้ศรัทธาบริจาคเงินให้เป็นทุนการศึกษาก็เพิ่มขึ้น จึงเป็นอันหวังได้ว่ามหาวิทยาลัยนี้เป็นอุปกรณ์อันหนึ่งที่จะทำให้ประเทศชาติรุ่งเรืองมั่นคงสมบูรณ์ต่อไป...

(จพ 5, 7 ก.ค. 2498)

นัยสำคัญที่ลุ่มลึกของความ “มั่นคง ยั่งยืน และถาวร” ของการพัฒนาที่ปรากฏในพระบรมราโชวาทนั้นเป็นทั้งเป้าหมายของการพัฒนาที่คาดหวังไปจนถึงเป็นผลลัพธ์ของการพัฒนา อันเป็นลักษณะ “เฉพาะ” ที่พบในพระบรมราโชวาท ที่ต้องพัฒนาด้วยความรู้ หรือหลักวิชา และหลักปฏิบัติ ซึ่งผู้พัฒนานอกจากจะมีความรู้ลึกและรู้รอบแล้วนั้น ยังต้องใช้คุณธรรมรองรับหลักวิชาหรือความรู้ อีกทั้งยังต้องมุ่งพัฒนาให้เหนือไปกว่าตัวตน คือ พัฒนาสังคมประเทศชาติ ลักษณะ “เฉพาะ” อันเป็นลักษณะเด่นและสำคัญที่ปรากฏในพระบรมราโชวาทนี้ที่จะนำไปสู่ “การพัฒนาที่มั่นคงยั่งยืนและถาวร”

1.3.2 แนวคิดการพัฒนา หมายถึง สาระสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาที่ปรากฏในพระบรมราโชวาท ซึ่งพบประเด็นสำคัญ 2 ประเด็น คือ แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ และแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

1.3.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ หมายถึง สาระสำคัญในพระบรมราโชวาทที่กล่าวถึงการศึกษารูหรือความรู้ ในด้านต่าง ๆ ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับ “การศึกษาหรือความรู้” นี้ในมิติของ “พัฒนศึกษา” นั้นถือว่ามีสำคัญในอันดับแรก ที่จะโยงใยสัมพันธ์กับแนวคิดการพัฒนาอื่น ๆ ต่อไป

จากการประมวลพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ พบแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ ซึ่งสามารถประมวลให้เห็นความแจ่มชัดของแนวคิดดังกล่าว ได้โดยใช้ตารางวิเคราะห์เปรียบเทียบ ดังนี้

ตารางที่ 12 การวิเคราะห์ “แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา” จากพระบรมราโชวาท ของสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ

คำ/ความที่ใช้	ตารางเปรียบเทียบพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ								หมายเหตุ	
	จพ (97)	มธ (53)	มก (52)	มพ (10)	มม (30)	มช (29)	มข (28)	สท (16)	การปรากฏ ของคำ/ความ	ร้อยละ
แนวคิดการพัฒนา (แนวคิดจากการศึกษาหรือความรู้)										
1. การศึกษาเป็นเครื่องชี้ให้เห็นความเจริญของชาติและส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพคนและบ้านเมือง ตลอดจนปลูกฝังความเจริญทั้งด้านความรู้และคุณธรรมต่าง ๆ	8	33		9			10	16	76	24.12
2. การศึกษาเป็นผลสะท้อนของความดี ความวิริยะบากบั่น						10	9		19	6.03
3. ความรู้ ความคิด ความสามารถที่จะนำไปพัฒนาสร้างสรรค์สังคมประเทศชาติต้องรองรับด้วยคุณธรรมและเหตุผล	20	29				13		10	72	22.85
4. นำวิชาจากการศึกษามาเป็นประโยชน์ต่อกสิกรรมและชาติบ้านเมือง			18						18	5.71
5. วิชาด้านการเกษตรมีความสำคัญมาก และเป็นปัจจัยนำไปสู่ ความรุ่งเรืองด้านเศรษฐกิจ			18						18	5.71
6. วิชาการแพทย์และสาธารณสุขมีบทบาทสร้างสรรค์ความเจริญ				8	8				16	5.07

คำ/ความที่ใช้	ตารางเปรียบเทียบพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ								หมายเหตุ	
	จพ (97)	มธ (53)	มก (52)	มพ (10)	มม (30)	มช (29)	มข (28)	สท (16)	การปรากฏ ของคำ/ความ	ร้อยละ
แนวคิดการพัฒนา (แนวคิดจากการศึกษาหรือความรู้)										
7. วิชาการแพทย์และที่เกี่ยวข้อง คือ วิชาที่มุ่งประโยชน์ของผู้อื่นยิ่งกว่า ของตน					6				6	1.90
8. วิทยาการทั้งปวงต่างสัมพันธ์เกี่ยว เนื่องถึงกัน และสนับสนุนกัน					4				4	1.26

จากตารางเปรียบเทียบ แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ จากพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ พบแนวคิดที่มีลักษณะ “พ้อง” กันของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ซึ่งส่วนมากจะนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับบทบาท หน้าที่และความสำคัญของการศึกษาในแง่ของการพัฒนาคุณภาพของคน เช่น

แนวคิดที่ว่า “การศึกษาเป็นเครื่องชี้ให้เห็นความเจริญของชาติ และส่งเสริมพัฒนาคุณภาพคนและบ้านเมือง ตลอดจนปลูกฝังความเจริญทั้งด้านรู้ และคุณธรรมต่าง ๆ” แนวคิดดังกล่าวนี้ บ่งชี้คุณค่าและความสำคัญของการศึกษาว่าเป็นประจักษ์ชัดที่วัดความเจริญของประเทศชาติ อันเป็นทั้งเป้าหมายและก่อเกิดผลลัพธ์ของการพัฒนา และเป็นบทบาทหน้าที่ของการศึกษาที่มีหน้าที่ทั้งถ่ายทอดศิลปวิทยา และชี้แนะให้รู้จักการดำเนินชีวิตที่พึงามถูกต้อง และฝึกฝนพัฒนาตนจนถึงความสมบูรณ์โดยนัยก็คือการปลูกฝังคุณธรรมในมนุษย์นั่นเอง

แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ ซึ่งเป็นแนวคิดที่ปรากฏรองลงมา และมีความสัมพันธ์สืบเนื่องกับแนวคิดแรกดังกล่าวแล้วนั้นคือ “ความรู้ ความคิด ความสามารถที่จะนำไปพัฒนาสร้างสรรค์สังคมประเทศชาติ ต้องรองรับด้วยคุณธรรมและเหตุผล” แนวคิดดังกล่าวสืบเนื่องจากบทบาทหน้าที่ของการศึกษา ที่ทั้งต้องถ่ายทอดศิลปวิทยาการต่าง ๆ และปลูกฝังคุณธรรมไปพร้อม ๆ กัน ก็จะละเลยหน้าที่ใดไม่ได้ หน้าที่การถ่ายทอดความรู้นั้นไม่คอยได้รับการวิพากษ์วิจารณ์มากนัก จะมีก็เพียงแต่ “การถ่ายทอดนั้น ต้องถ่ายทอดอย่างชาญฉลาดที่จะเปิดโอกาสให้ผู้รับการถ่ายทอด เลือกรับปรับใช้” ได้อย่างสอดคล้องกับบริบท แต่หน้าที่ที่มีปัญหา คือในบทบาทของ “การปลูกฝังคุณธรรม” ซึ่งมักจะเป็นปัญหาของคนในสังคมปัจจุบัน ดังนั้น การศึกษาในปัจจุบันจึงพยายามเรียกร้องมิให้ละเลยเพิกเฉยต่อการปลูกฝังคุณธรรม โดยให้ความสำคัญไปกับการศึกษา หรือที่เรียกเป็นถ้อยภาษาอันคุ้นชินว่า “ความรู้คู่คุณธรรม” ในปัจจุบันนี้การควบคู่กันไปของ “ความรู้คู่คุณธรรม” นี้ น่าจะมีปัญหาเสียแล้ว จึงเกิดคำว่า “คุณธรรมนำความรู้”

ขึ้นมา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาของการศึกษา อันนำไปยึดโยงกับ “การพัฒนา” เพราะถ้าผู้พัฒนาใช้เพียงแต่ความรู้หรือหลักวิชาเพียงประการเดียว แต่ขาดความซื่อสัตย์ต่อหลักวิชาขาดความวิริยะ มุ่งมั่นที่จะใช้หลักวิชาอย่างตรงไปตรงมา จะทำให้เป้าหมายของการพัฒนาบิดเบี้ยวไป นั่นก็หมายความว่าผลลัพธ์ของการพัฒนา จะเป็นการพัฒนาที่ไม่มั่นคงยั่งยืนและถาวร ดังนั้น การใช้วิชาความรู้เพื่อไปพัฒนาสรรพสิ่งนั้นต้องรองรับด้วยคุณธรรม ซึ่งนอกจากจะสร้างความแข็งแกร่งของความ เป็นมนุษย์แล้ว ยังโอบเอื้อเกื้อกูลให้การพัฒนาสัมฤทธิ์ผลอีกด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ อีก 2 ประเด็น ที่น่าสนใจแสดงความเป็นลักษณะ “เฉพาะ” อันสัมพันธ์กับปรัชญาของการผลิตบัณฑิตหรือผู้ที่ออกไปพัฒนา สังคมประเทศชาติในยุคแรก ๆ ของมหาวิทยาลัย คือ “นำวิชาจากที่ได้ศึกษามาเป็นประโยชน์ต่อการ กสิกรรมและชาติบ้านเมือง” และ “วิชาด้านการเกษตรมีความสำคัญมากและเป็นปัจจัยนำไปสู่ความ รุ่งเรืองด้านเศรษฐกิจ” แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ 2 ประเด็นข้างต้นนี้ พบในพระบรม ราโชวาทของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า นอกจากจะให้ความสำคัญกับสารัตถะ ของวิชาความรู้ที่ได้ศึกษามาอย่างเข้มข้น โดยเชื่อมั่นว่าจะนำไปเป็น “เครื่องมือ” เพื่อใช้ “พัฒนา” ประเทศหรือสังคมแล้ว ซึ่งเป็นแนวคิดที่ “พ้อง” ต้องกันกับพระบรมราโชวาทที่พระราชทานให้กับ มหาวิทยาลัยอื่น ๆ แล้ว มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ยังได้แสดงตัวตนของความเป็น “ศาสตร์ด้าน การเกษตร” ของยุคแรก ๆ กล่าวคือ ได้ชี้ความสำคัญวิชาด้านการเกษตรว่าจะเป็นปัจจัยที่จะนำไปสู่ ความเจริญทางเศรษฐกิจของไทย แนวคิดนี้ได้พระราชทานไว้ตั้งแต่ พ.ศ.2493 (มก 1, 25 พ.ศ. 2493) และได้ทรงกล่าวย้ำซ้ำเน้นมากเป็นระยะ จนกระทั่งปี พ.ศ.2540 ซึ่งเป็นปีที่ประเทศไทย ประสบภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ วิชาการเกษตรจึงได้รับการกล่าวย้ำซ้ำเน้นอีกครั้งจาก “บทเรียนจาก หล้าแฝก” (มก 50, 25 ม.ค.2540) ที่ให้พินิจพิเคราะห์สิ่งรอบข้างอย่างผู้มี “ปัญญา” โดยไม่ให้ มองข้ามความสำคัญของสิ่งแม้เพียงเล็กน้อย และ “การเกษตรนั้นถือได้ว่าเป็นทั้งรากฐานและชีวิต สำหรับประเทศของเรา” (มก 51, 23 ก.ค. 2541)

ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ ที่มีความสำคัญอันยิ่งยวด ถึงแม้จะปรากฏผ่านคำ/ความไม่มากนัก แต่ก็สะท้อนความลุ่มลึกแหลมคมในมุมมองเกี่ยวกับการ พัฒนาโดยใช้ “เครื่องมือ” อันเรียกว่า “ความรู้/การศึกษา” ที่ปรากฏในพระบรมราโชวาท คือ แนวคิดที่ว่า “วิทยาการทั้งปวงต่างสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องถึงกันและสนับสนุนกัน” ซึ่งถือเป็นแนวคิด ทางการศึกษาหรือความรู้ที่ล้ำสมัยมาก เมื่อเทียบกับสมัยก่อน และปัจจุบันได้รับและนำแนวคิดนี้ มาใช้พัฒนาประเทศชาติอย่างสำคัญ

แนวคิดการพัฒนานี้ ปรากฏอย่างโดดเด่นจนเป็นลักษณะ “เฉพาะ” ของ พระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตมหาวิทยาลัยมหิดล ดังความว่า

...ในการนี้ ท่านทั้งหลายนอกจากจะอาศัยความรู้ความสามารถทางวิชาการตามแนวที่ได้ฝึกฝนกันคว้ามมาแล้ว ยังจะต้องรู้ในพื้นฐานและหลักวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างทั่วถึง รวมทั้งมีความเข้าใจอันกระจ่างอย่างเพียงพอ ในสภาวะความเป็นจริงของท้องถิ่นสังคม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีความเป็นอยู่ของคนไทยด้วย จึงจะสามารถนำวิชาการที่มีอยู่ไปใช้ปฏิบัติงาน ให้ประสานกับวิชาการด้านอื่น บุคคลอื่น และสภาวะความเป็นจริงได้โดยสอดคล้อง...

(มม 25, 7 ก.ค. 2537)

การที่พระบรมราชาบาทที่พระราชทานให้แก่บัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหิดล กล่าวถึงแนวคิดที่ว่า “วิทยาการทั้งปวงต่างสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องถึงกันและสนับสนุนกัน” อาจเป็นเพราะจุดเริ่มต้นของมหาวิทยาลัยมหิดลนั้นเป็นมหาวิทยาลัยเฉพาะทางด้าน การแพทย์ และทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งอาจก่อให้เกิดระบบที่มองอะไรเป็นเชิงตัวเลข เชิงปริมาณ อันห่างไกลจากเรื่องของ “ความรู้สึกนึกคิด” ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของมนุษย์ การแพทย์เชิงวิทยาศาสตร์จึงรักษาเฉพาะส่วน จึงมีมีการกล่าวกันว่า แพทย์รักษาโรคไม่รักษาคน โดยนัยหมายถึง การขาดการเอาใจใส่ในความเป็นคน ซึ่งมีเลือดเนื้อชีวิตและมีมิติทางอารมณ์อันหลากหลายโดยเฉพาะความกลัว ต่อโรคภัยต่าง ๆ แพทย์จึงควรรักษา “ใจ” ของคนไข้ไปด้วย ปัจจุบันจึงเน้นการรักษาแบบองค์รวม และที่สำคัญต้องรักษา “คน” มากกว่ามุ่งรักษาโรค แพทย์จึงควรเรียนรู้ในศาสตร์อื่น ๆ เพื่อทำความเข้าใจคนได้อย่างลึกซึ้ง ลักษณะดังได้กล่าวนี้ จึงอาจเป็นที่มาของแนวคิดการพัฒนาทั้งส่วนของการศึกษาและความรู้ข้างต้น

1.3.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา หมายถึง สาระสำคัญในพระบรมราชาบาทที่กล่าวถึง การพัฒนาในด้านต่าง ๆ จากการประมวลพระบรมราชาบาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ พบแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาซึ่งประมวลมาดังตารางเปรียบเทียบ ดังนี้

ตารางที่ 13 การวิเคราะห์ “แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา” จากพระบรมราชาบาท ของสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ

คำ/ความที่ใช้	ตารางเปรียบเทียบพระบรมราชาบาทของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ									หมายเหตุ	
	จพ (97)	มธ (53)	มก (52)	มพ (10)	มม (30)	มช (29)	มช (28)	สน (16)	การปรากฏ ของคำ/ความ	ร้อยละ	
1. พัฒนาด้วยความดี		5		8		27			40	12.69	
2. พัฒนาแบบมั่นคงยั่งยืนถาวร	10	34	20		20	18	11	5	118	37.46	
3. พัฒนาแบบองค์รวม/ประสาน เชื่อมโยง	3	2	10		8	6	8	4	41	13.01	

คำ/ความที่ใช้	ตารางเปรียบเทียบพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ								หมายเหตุ	
	จพ (97)	มธ (53)	มก (52)	มพ (10)	มม (30)	มช (29)	มข (28)	สว (16)	การปรากฏ ของคำ/ความ	ร้อยละ
4. การพัฒนาประเทศต้องพัฒนาบุคคลก่อน						4			4	1.26
5. การพัฒนาคือการเข้าถึงประชาชนและส่วนรวม		26				2			28	8.88
6. การพัฒนาคือการทำให้เกิดความเจริญเป็นส่วนรวมโดยผลผลิตทางเกษตร			6						6	1.90
7. การพัฒนาควรคำนึงถึงสภาพของท้องถิ่น			6					1	7	2.22
8. การพัฒนาที่เหมาะสมกับประเทศคือการทำนุบำรุงเกษตรกรรมทุกสาขา			20						20	6.34
9. การพัฒนาแบบพอเพียง			5						5	1.58
10. การพัฒนาแบบทฤษฎีห้าแฉก			2						2	0.63
11. การพัฒนาเริ่มที่พัฒนาส่วนดีที่มีอยู่แล้วก่อน			2						2	0.63

จากตารางวิเคราะห์เปรียบเทียบ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาจากพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ตามแนวคิดที่มีลักษณะ “พ้อง” และ “เฉพาะ” ที่น่าสนใจ ดังนี้

แนวคิดการพัฒนาแบบมั่นคง ยั่งยืน ถาวร ซึ่งพบความเข้มข้นของการปรากฏเป็นจำนวนสูงสุด คือ สูงกว่าแนวคิดอื่น ๆ การพัฒนาแบบมั่นคง ยั่งยืน และถาวร ในพระบรมราโชวาทนั้นมีลักษณะที่น่าสนใจ และพบมาตั้งแต่ ปี พ.ศ.2498 จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งใช้คำว่า “มั่นคง” ขยาย “เจริญ” เป็น “เจริญมั่นคง” ต่อมาจึงเป็น “ยั่งยืน” และ “ถาวร” ตามลำดับ คำทั้งสามนี้เป็นคำไวพจน์ คือคำที่มีรูปต่างแต่ความหมายคล้ายกัน กล่าวคือ “มั่นคง” หมายถึง แน่น และทนทาน, ไม่กลับกลายเป็นอย่างอื่น ส่วน “ยั่งยืน” หมายถึง อยู่นาน, มีชีวิตอยู่ยาวนาน, คง, ทน และ “ถาวร” หมายถึง มั่นคง, ยั่งยืน, คงทน นับว่าแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนมีมาก่อนการพัฒนาแบบยั่งยืนที่เน้นการพัฒนาโดยคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ ดังที่กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน

เมื่อ ปี ค.ศ.1972 หรือ พ.ศ.2515 เสียอิก ส่วนการพัฒนาที่มั่นคงที่ปรากฏในพระบรมราโชวาท ตั้งแต่ พ.ศ.2498 มีลักษณะดังความที่ว่า

...จะเห็นได้ว่าเป็นการก้าวหน้าขึ้นไปสู่ความเจริญเป็นลำดับ... จึงเป็นอันหวังได้ว่ามหาวิทยาลัยนี้เป็นอุปกรณ์อันหนึ่งที่จะทำให้ประเทศชาติรุ่งเรืองมั่นคงสมบูรณ์ต่อไป... ท่านทั้งหลายที่สำเร็จการศึกษาแล้วนี้ จะต้องออกไปรับราชการหรือประกอบอาชีพเป็นส่วนตัว อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี ท่านจะใช้แต่ความรู้ที่ท่านได้ไปนี้อย่างเดียวเป็นเครื่องมือสำหรับประกอบการงานเท่านั้นหาพอไม่ เมื่อปีที่แล้วมาข้าพเจ้าได้เตือนผู้สำเร็จการศึกษารุ่นก่อนให้ยึดคุณธรรมสำคัญข้อหนึ่งเป็นเครื่องกำกับใจไม่ว่าจะทำอะไร คุณธรรมข้อนั้นก็คือ ความสุจริต ท่านจะต้องสุจริตต่อบ้านเมือง สุจริตต่อประชาชน และสุจริตต่อหน้าที่...

(จพ 5, 7 ก.ค. 2498)

ในแง่นี้อาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาที่มั่นคง หรือยั่งยืนตามบริบทที่ปรากฏในพระบรมราโชวาท คือ การพัฒนาคนโดยองค์รวม ซึ่ง พัฒนทั้งด้านความรู้ ความคิด และจิตวิญญาณ อันหมายถึง เรื่องของคุณงามความดีหรือเรื่องคุณค่า ซึ่งก็คือการพัฒนาด้านจิตใจ หรือคุณธรรมนั่นเอง โดยเชื่อมั่นว่าปฐมบทของการพัฒนาทั้งหลายทั้งปวง คือ การพัฒนา “คน” อย่างองค์รวม และ “คน” ที่พัฒนาแล้ว จะไปพัฒนาประเทศชาติและสังคม ได้อย่างมั่นคงยั่งยืนต่อไป นอกจากนั้น แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ยังหมายรวมถึง การพัฒนาที่ต้องมาจากการสร้างและเสริมพื้นฐานที่มั่นคงก่อน คือไม่ใช่สร้างใหม่หรือทำขึ้นใหม่ โดยทอดทิ้งของเก่า แต่ต้องอนุรักษ์และพัฒนาของเก่าขนานกันไปด้วย อีกทั้งการพัฒนาที่มั่นคง ยั่งยืน และถาวร นั้นต้องพัฒนาให้ นอกเหนือไปจากตนเอง นั่นก็คือ การพัฒนาประเทศชาติ และสังคม ซึ่งถือเป็น “เป้าหมาย” และมุ่งให้เป็น “ผลลัพธ์” ของการพัฒนาอันมั่นคงยั่งยืน

แนวคิดการพัฒนาที่มีคุณค่า และความสำคัญต่อการนำไปปรับใช้เพื่อการพัฒนาในลำดับต่อไป คือ “การพัฒนาแบบองค์รวม/ประสานเชื่อมโยง” ซึ่งมีสาระสำคัญว่า องค์รวม (holistic) “เป็นแนวคิดที่อธิบายว่าทั้งหมดของสิ่งหนึ่งสิ่งใดเกิดจากส่วนต่าง ๆ ที่สัมพันธ์และขึ้นต่อกัน...องค์รวมเป็นอะไรที่ใหญ่กว่า มากกว่าและใหม่กว่าแค่การเอาส่วนประกอบต่าง ๆ มารวมกันหรือบวกกัน (the whole is more than the sum of all parts)” (เสรี พงศ์พิศ, 2547: 150) อย่างไรก็ตาม แนวคิดแบบองค์รวมนี้มีความสัมพันธ์อันสนิทกับกระบวนการ “บูรณาการ”

(integration) ซึ่งความหมายรวบยอดแบบกระชับคือ “การกระทำให้สมบูรณ์” ที่กล่าวว่าแนวคิดแบบองค์รวมกับกระบวนการวิธีแบบบูรณาการมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน เพราะ

...การนำหน่วยย่อยอันหนึ่ง เข้ารวมกับหน่วยย่อยอื่น ๆ ภายในองค์รวม เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ อย่างนี้ก็ได้หรือขยายความออกไปอีกก็บอกว่า การประมวลหน่วยย่อยที่แยก ๆ กันให้รวมเข้าเป็นองค์รวมที่ครบถ้วนสมบูรณ์... คราวนี้ขอเสนอคำจำกัดความสุดท้ายให้เลือกว่าการทำให้หน่วยย่อย ๆ ทั้งหลาย ที่สัมพันธ์อาศัยซึ่งกันและกัน เข้ามาร่วมทำหน้าที่ประสานกลมกลืนเป็นองค์รวมหนึ่งเดียว ที่มีความครบถ้วนสมบูรณ์ในตัว...เป็นอันว่าความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องบูรณาการ หรือความหมายของมันนี้ ก็ไปสัมพันธ์กับทฤษฎีที่มองสิ่งทั้งหลายเป็นองค์รวม ที่เรียกว่า holistic view หรือ holism ...

(พระเทพเวที [ป.อ.ปยุตฺโต], 2531 : 23-24, เน้นโดยผู้วิจัย)

ในพระบรมราโชวาท กล่าวถึง แนวทางการพัฒนาแบบองค์รวมมาตั้งแต่ พ.ศ.2510 ซึ่งเป็นปีที่ประเทศไทยกำลังเริ่มต้นการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ.2510-2514) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509) และฉบับที่ 2 มุ่งเน้นการพัฒนาที่โครงสร้างพื้นฐาน คือ เน้น“น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี มีงานทำ” แต่แนวพระราชดำริการพัฒนาให้ความสำคัญกับการพัฒนาเพื่อสร้างความมั่นคง และความปลอดภัยของประเทศ โดยมองว่าจะต้องพัฒนาในทุก ๆ ด้าน ทุกสาขาไปพร้อม ๆ กัน อันถือว่าเป็นแนวพระราชดำริที่สะท้อนพระวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลเมื่อเทียบกับยุคนั้น หากแต่ในสมัยนี้เพียงตระหนักและเห็นความสำคัญกัน ดังความว่า

...สมัยนี้ เป็นสมัยที่เรากำลังเร่งรีบพัฒนาประเทศให้เจริญขึ้นทุก ๆ ด้าน เพื่อดำรงอยู่และก้าวหน้าไปในโลกได้ ด้วยความปลอดภัยและมั่นคง ความเจริญของบ้านเมืองนั้นเป็นความเจริญหลายสาขารวมกันอยู่ การพัฒนาจึงจำต้องกระทำพร้อมกันทุก ๆ ด้าน โดยอาศัยหลักวิชาการและกำลังของทุกฝ่ายทุกคน...

(จพ 17, 13 ก.ค. 2510)

การพัฒนาแบบองค์รวม ซึ่งปัจจุบันถือว่าเป็นแนวโน้มของการพัฒนาที่ การจัดการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาให้ความสำคัญอย่างยิ่ง จะเห็นได้จากมีหลักสูตรเกี่ยวกับ “สหสาขาวิชา” หรือ “สหวิทยาการ” ตามสถาบันต่าง ๆ ออกมาเป็นจำนวนมาก เพราะต่างก็เชื่อมั่นแล้วว่าการพัฒนาแบบดั้งเดิมในศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่งอาจจะยังไม่ให้คำตอบอย่างครอบคลุมอันจะทำให้การพัฒนาไม่บรรลุผลได้ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาแบบองค์รวม ในพระบรมราโชวาทนั้นพระมาตั้งแต่ พ.ศ. 2510 แล้ว อันเป็นการสะท้อนพระอัจฉริยภาพด้านพระวิสัยทัศน์ที่ ลุ่มลึกกว้างไกลยิ่งนัก

การพัฒนาด้วยความรู้ ความดีและศีลธรรมถือเป็นแนวทางการพัฒนา ที่มีลำดับรองลงมาเป็นอันดับที่สาม การพัฒนาด้วยความรู้ ความดี และศีลธรรม นั้นคือเป็นหัวใจของการพัฒนาทั้งปวง ที่จะต้องใช้ความควบคู่ความดี เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปทิศทางที่ถูกต้อง และการใช้คุณธรรมดีเป็นตัวรองรับหรือเข้ากับความรู้ นั้น ก็เป็นการบ่งบอกว่า “ความรู้” ซึ่งเป็น “เครื่องมือ” ของการพัฒนานั้น จะต้องนำไปใช้ให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ผู้ใช้หรือผู้พัฒนาจะต้องมีคุณลักษณะอันเลิศยิ่งด้วยคุณงามความดี มิเช่นนั้น อาจนำ “ความรู้” ไปใช้เพื่อกอบโกยผลประโยชน์เข้าหาตนหรือพวกพ้อง หนึ่งคนที่ฉลาดล้ำลึกอาจหาช่องโหว่กอบโกยผลประโยชน์ ซึ่งไม่ว่ายุคใดสมัยใด “ความรู้” ซึ่งโดยนัยก็หมายถึงคุณธรรมด้วยและการได้มาซึ่งความรู้ ก็ต้องอาศัยคุณธรรมอย่างสูงสุดหลายประการอย่างน้อยก็ต้องอาศัย ความวิริยะ พากเพียร ให้ได้มาซึ่งความรู้แต่อย่างไรก็ตาม ยังจำเป็นต้องใช้คุณธรรมความดีกำกับไปด้วยเสมอโดยเฉพาะพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ระบุดเจนจำต้องใช้ความรู้ควบคู่ศีลธรรม ซึ่งมีปรากฏอยู่ถึง 5 องค์ อันถือเป็นลักษณะ “เฉพาะ” ที่เป็นลักษณะเด่น ดังนี้

...หวังว่าแต่ท่านคงจะนำความรู้ที่ได้มา ไปใช้ให้ชอบด้วยกาลเทศะ โดยมันอยู่ในศีลธรรม...

(มธ 4, 28 พ.ย. 2498)

...ย่อมเป็นผู้มีความรู้สูง จะไปประกอบกิจการใด โดยทำได้โดยอาศัยความรู้ที่ได้เรียนมา แต่การจะทำสิ่งใดโดยใช้ความรู้แต่อย่างเดียวนั้น จะสำเร็จราบรื่นอยู่เสมอไปหาได้ไม่จะต้อง มีความรอบคอบรู้จักกาลเทศะยึดหลักศีลธรรมเป็นเครื่องเตือนใจให้ปฏิบัติแต่สิ่งดีงาม...

(มธ 12, 22 พ.ค. 2506)

การกล่าวถึงการใช้ “ความรู้” ควบคู่ไปกับการระบุว่า “ศีลธรรม” ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญของปรัชญาคุณค่า คือ คุณค่าด้านจริยศาสตร์ (ethics) ซึ่งเป็นศาสตร์ที่ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับปัญหาศีลธรรม ความถูกต้องดีงามและมาตรฐานความถูกต้อง เกี่ยวกับความประพฤติของมนุษย์ และคำ “ศีลธรรม” ก็เป็นไวยากรณ์ของคำ “คุณธรรม” และ “จริยธรรม” อีกด้วย การที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ระบุว่า “ศีลธรรม” จนเป็นลักษณะเด่นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะเป็นมหาวิทยาลัยที่มีจัดกำเนิด เป็น “ธรรมศาสตร์และการเมือง” ที่เน้นเรื่องการเมืองและกฎหมายอันเป็นศาสตร์ที่ให้คุณให้โทษแก่บุคคลและสังคมผู้ใช้ศาสตร์นี้ จึงต้องใช้ความซื่อสัตย์สุจริตทั้งต่อศาสตร์และอาชีพของตนเพื่อสร้างความถูกต้องเพียงความให้เป็นบรรทัดฐานที่ดีงามแก่สังคม

การพัฒนา คือ การเข้าถึงประชาชนและส่วนร่วม ซึ่งถือเป็นแนวคิดการพัฒนาในลำดับต่อมา การ “เข้าถึง” ประชาชนถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาโดยที่ผู้พัฒนาต้อง “เข้าใจ” นิยาม แนวคิด และบริบทการพัฒนาของแต่ละสังคมก่อน การเข้าถึงประชาชน จึงมีนัยแฝงถึงการ “เข้าใจ” ประชาชนไปด้วย การเข้าถึงในแง่นี้จึงหมายถึง การให้ความสำคัญและเคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ เคารพในวิถีวัฒนธรรมของประชาชนที่จะไปพัฒนา ดังนั้นผู้พัฒนาจึงต้องทำให้ “ความเป็นอื่น” ของการพัฒนาเร็วเล็กลงจนกลายเป็น “เรา” หรือ “พวกเรา” ซึ่งได้รับการยอมรับอันเป็นการจัดอุปสรรคนานัปการของการพัฒนา เพื่อให้การพัฒนาสัมฤทธิ์ผลในที่สุด

แนวคิดการพัฒนาในลำดับต่อมา คือ แนวคิดที่ว่า การพัฒนาที่เหมาะสมกับประเทศคือการทำนุบำรุงเกษตรกรรมทุกสาขา แนวคิดนี้ปรากฏเฉพาะพระบรมราชโองการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เท่านั้นอันถือเป็นลักษณะ “เฉพาะ” และเป็นลักษณะเด่น ซึ่งมีการกล่าวถึง 20 องค์ จาก 52 องค์ แนวคิดนี้เน้นย้ำแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับประเทศไทยในฐานะที่มีรากเหง้า หรือพื้นฐานมาจากเกษตร ซึ่งได้รับการเน้นย้ำมาโดยตลอดในพระบรมราชโองการจนแม้กระทั่งปี พ.ศ.2540 ซึ่งเป็นปีที่ประเทศไทยประสบกับวิกฤตเศรษฐกิจ แนวคิดนี้ได้รับการเน้นย้ำอีกครั้งในพระบรมราชโองการ ปี พ.ศ.2541 ดังความว่า

...ข้าพเจ้าจึงมีความเห็นเสมอมาว่า วิธีการพัฒนาที่เหมาะสมแก่ประเทศเรา
อย่างยิ่ง ก็คือจะต้องทำนุบำรุงเกษตรกรรมทุกสาขาให้พัฒนาก้าวหน้า
เพื่อยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของเกษตรกรทุกระดับให้สูงขึ้น เริ่มต้น
ตั้งแต่การลงมือผลิต โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด...

(มก 51, 23ก.ค. 2541)

แนวคิดดังกล่าวนี้ น่าจะมีการนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาประเทศทางด้านอุตสาหกรรมเกษตร แทนที่จะเน้นเฉพาะอุตสาหกรรมหนักอย่างเดียว

แนวคิดการพัฒนาควรคำนึงถึงสภาพของท้องถิ่นก่อน แนวคิดการพัฒนาแบบพอเพียง และ แนวคิดแบบทฤษฎีหญาแฝก เป็นกลุ่มของแนวคิดการพัฒนาที่ปรากฏเฉพาะพระบรมราชโองการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เช่นเดียวกับ แนวคิดการพัฒนาที่เหมาะสมกับประเทศ คือ การทำนุบำรุงเกษตรกรรมทุกสาขา

แนวคิดการพัฒนาควรคำนึงถึงสภาพของท้องถิ่นก่อนเป็นแนวคิดที่แสดงความชาญฉลาดอย่าง “เข้าใจ” “เข้าถึง” และ “พัฒนา” ซึ่งถือเป็น “หัวใจ” สำคัญของการพัฒนาสรรพสิ่ง ที่จะนำไปสู่การพัฒนาอย่างมั่นคงยั่งยืนและถาวร ส่วนแนวคิดการพัฒนาแบบพอเพียง เป็นแนวคิดพัฒนาที่ต้องทำตามลำดับขั้นและให้ความสำคัญ หรือเน้นที่ความพอมี พอกิน พอใช้ หรือส่วนสำคัญพื้นฐานของประชาชนให้มีพอเพียงอย่างแข็งแกร่งและพึ่งตนเองเสียก่อน แล้วจึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญ และฐานะเศรษฐกิจ เพื่อผลิตและจำหน่ายเป็นสินค้าออกต่อไป การพัฒนาแบบพอเพียง จึงเป็นการพัฒนาที่มีจุดเริ่มต้นจากพื้นฐานอาชีพเกษตรซึ่งสอดคล้องและสัมพันธ์กับบริบทของไทย ซึ่งแนวคิดนี้ปรากฏมาเนิ่นนานนับ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2502 และมีการกล่าวถึงอีกเมื่อปี พ.ศ. 2517 และ 2541 ซึ่งเป็นปีหลังจากเกิดวิกฤตเศรษฐกิจเช่นเดียวกับการพัฒนาที่เหมาะสมกับประเทศ คือ การทำนุบำรุงเกษตรกรรมทุกสาขา ดังความว่า

...อันวิชาความรู้ที่ท่านทั้งหลายได้ศึกษาจากมหาวิทยาลัยนี้ทุก ๆ สาขาต่างก็มุ่งจะช่วยฟื้นฟูเกษตรกรรมของประเทศให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น เพื่อให้มีอาหารเครื่องอุปโภคบริโภคเพียงพอในประเทศ และเหลือกินเหลือใช้จำหน่ายเป็นสินค้าออกจากประเทศเป็นทางส่งเสริมเศรษฐกิจของประเทศอีกด้วย...

(มก 8, 16 ก.ค. 2502)

การพัฒนาแบบพอเพียงนี้ จากเดิมมีลักษณะที่เป็นบริบทเฉพาะมาเป็นลักษณะที่เป็นสากลมากขึ้น กล่าวคือ สามารถนำมาปรับประยุกต์ได้กับทุกสถานการณ์ โดยใช้หลักของความมีเหตุผล ความพอประมาณและมีระบบคุ้มกันที่ดีในตนเอง ซึ่งสามารถมาประยุกต์ใช้พัฒนาได้กับทุกกรณี ส่วนการพัฒนาตามแนวคิดทฤษฎีหญาแฝก นั้นสะท้อนให้เห็นพระอัจฉริยภาพอันละเอียดอ่อน และความลุ่มลึกทางปัญญาที่มองสรรพสิ่งล้วนมีคุณค่าเทียบเท่ากัน สิ่งที่คุณมักมองข้ามไปนั้น อันที่จริงกลับมีคุณค่าและความสำคัญอย่างสูงเช่นเดียวกับหญาแฝก

แนวคิดการพัฒนาอีกแนวคิดหนึ่ง แม้จะปรากฏค่า/ความไม่สูงมากนัก เมื่อเทียบกับแนวคิดอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้ว แต่กลับมีความสำคัญยิ่งอันถือเป็นปฐมบทของการพัฒนา ทั้งปวง คือ **แนวคิดการพัฒนาประเทศต้องพัฒนาบุคคลก่อน** และถือเป็นการเข้าใจ “สาระสำคัญ” ของการพัฒนาอย่างลึกซึ้ง เพราะ “ประเทศหรือสังคม” จะเจริญงอกงามหรือพัฒนาได้อย่าง บรรลุผลหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับ “บุคคล” ผู้ทำหน้าที่ “พัฒนา” ดังนั้น “บุคคล” จึงควรได้รับการพัฒนา อย่างเข้มข้นเสียก่อน และการ “พัฒนาบุคคล” ให้มีคุณภาพเพื่อจะไปพัฒนา “สังคม/ประเทศชาติ” ให้ได้อย่างสัมฤทธิ์ผล ก็ด้วยเครื่องมือที่เรียกว่า “การศึกษา” นี้เอง และนี่ก็ถือเป็นหัวใจของ “พัฒนา ศึกษา” ด้วย

จะเห็นได้ว่า “แนวคิดการพัฒนา” ทั้งในส่วนที่ “เกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้” และที่ “เกี่ยวกับการพัฒนา” โดยตรงนั้น มีทั้งที่เป็นลักษณะ “พ้อง” และลักษณะ “เฉพาะ” ส่วนที่พ้องกัน หมายถึงที่ แนวคิดที่ปรากฏในสถาบันอุดมศึกษาหลาย ๆ แห่ง ในส่วนที่ “เกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้” เช่น “การศึกษาเป็นเครื่องชี้ให้เห็นความเจริญของชาติและส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพคนและบ้านเมืองตลอดจนปลูกฝังความเจริญทั้งด้านความรู้ และคุณธรรมต่าง ๆ” หรือ “ความรู้ความคิด ความสามารถ ที่จะนำไปพัฒนาสร้างสรรค์สังคมประเทศชาติต้องรองรับ ด้วยคุณธรรมและเหตุผล” แนวคิดที่เกี่ยวกับ “การพัฒนา” โดยตรง เช่น “การพัฒนาแบบมั่นคง ยั่งยืนถาวร” และ “พัฒนาแบบองค์รวม/ประสานเชื่อมโยง” ส่วนที่มีลักษณะ “เฉพาะ” หมายถึง แนวคิดที่ ปรากฏเฉพาะมหาวิทยาลัยบางแห่ง เช่น แนวคิด “เกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้” “นำวิชา จากที่ได้ศึกษามาเป็นประโยชน์ต่อการกสิกรรมและชาติบ้านเมือง” และ “วิชาการด้านการเกษตรมีความสำคัญมาก และเป็นปัจจัยนำไปสู่ความรุ่งเรืองด้านเศรษฐกิจ” ซึ่งปรากฏเฉพาะ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาโดยตรง เช่น “การพัฒนาที่เหมาะสมกับ ประเทศ คือ การทำนุบำรุงเกษตรกรรมทุกสาขา” และ “การพัฒนาแบบพอเพียง” “การพัฒนาแบบ ทฤษฎีหมู่บ้านแฝก” ก็ปรากฏเฉพาะมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เท่านั้น

การปรากฏแนวคิดการพัฒนา อันเป็นลักษณะ “พ้อง” กัน ของ มหาวิทยาลัยต่าง ๆ นั้น ต่างก็ช่วยยืนยันเน้นย้ำคุณค่า และความสำคัญของ “แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา” นั้น ๆ ให้เข้มข้น และมีพลังที่จะน้อมนำไปปรับประยุกต์ในการสร้างสรรค์การพัฒนาให้ เกิดประโยชน์ได้เป็นอย่างดี ส่วนการปรากฏแนวคิดการพัฒนา ที่มีลักษณะ “เฉพาะ” ซึ่งแม้จะ เกิดขึ้นจากบริบทเฉพาะของมหาวิทยาลัยนั้น ๆ แต่ก็สามารถที่จะนำความเป็น “เฉพาะ” นี้ ไป “ขยาย” ให้เกิดประโยชน์หรือคุณค่าอย่างกว้างขวางได้ เช่น “แนวคิดการพัฒนาแบบพอเพียง” ซึ่ง เดิมเกิดจากบริบทเฉพาะด้านอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งถือเป็นอาชีพหลักของสังคมไทย แต่ต่อมา “แนวคิดการพัฒนาแบบพอเพียง” นี้ได้รับการปรับประยุกต์ไปใช้ “พัฒนา” กับทุกองคาพยพใน

สังคมไทย ที่จะต้องคำนึงถึงคุณลักษณะด้านความมีเหตุผล ความพอประมาณ และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่มั่นคงยั่งยืน และถาวรสืบต่อไป

จึงอาจกล่าวได้ว่า ทั้ง “นิยามการพัฒนา” และ “แนวคิดการพัฒนา” ที่ได้ประมวลมานี้เป็นส่วนหนึ่งของ “กระบวนการ” การพัฒนาที่จะต้องทำความเข้าใจองค์ประกอบการพัฒนาทั้งสองประการนี้อย่างแจ่มชัดเสียก่อน เพื่อจะนำไปสู่การ “เข้าถึง” การพัฒนาด้วย “วิธีการพัฒนา” ดังจะกล่าวในลำดับต่อไป

1.4 การ “เข้าถึง” การพัฒนาด้วย “วิธีการพัฒนา” จากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ

“จากการตระหนักรู้” ในคุณค่าแห่งตนของผู้ที่จะออกไปสร้างสรรค์งานพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ และการ “เข้าใจ” ความหมายหรือ “นิยามการพัฒนา” และ “แนวคิดการพัฒนา” อย่างแยกแยะเคลือบคลุมแล้ว ในขั้นต่อไปของ “กระบวนการ” การพัฒนาตามแนวพระราชดำริคือการ “เข้าถึง” การพัฒนา ด้วย “วิธีการพัฒนา” ต่าง ๆ เพื่อให้ได้ผลดังที่ตั้งเจตจำนงไว้

วิธีการพัฒนา ในพระบรมราโชวาท หมายถึง ขั้นตอนหรือวิธีการ ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเด็น คือ ขั้นตอนทางความคิดอันเป็นขั้นตอนของการ “ปรับ” กระบวนการทัศนเกี่ยวกับการพัฒนาเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ดั่งงามหรือในงานวิจัยนี้เรียกว่า “การพัฒนาด้านจิตวิญญาณ” และขั้นตอนทางการปฏิบัติซึ่งในงานวิจัยนี้ใช้ว่า “การพัฒนาด้านปฏิบัติ” อันจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม ดังนี้

1.4.1 พัฒนาด้านจิตวิญญาณ จิตวิญญาณ (spirituality) ในงานวิจัยนี้ใช้หมายถึง “มิติที่สูงส่งของจิต” หรือการที่จิตใจสูง ความดี กุศล บุญ คุณค่าหรือจิตที่เจริญ... ในทางพุทธจิตวิญญาณ คือ ปัญญา ซึ่งต่างจากจิตในระนาบธรรมดาของทั้งคนและสัตว์ที่เวียนว่ายในอยู่ในความรู้สึกทุกข์ ชอบชัง จำได้หมายรู้ (ประเวศ วะสี, 2517: 57)

จากการวิเคราะห์ **วิธีการพัฒนา** ในส่วนของการ **พัฒนาด้านจิตวิญญาณ** จากพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ สามารถประมวลดังตารางเปรียบเทียบ ดังนี้

ตารางที่ 14 ตารางวิเคราะห์ “พัฒนาด้านจิตวิญญาณ” จากพระบรมราโชวาท ของสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ

คำ/ความที่ใช้	ตารางเปรียบเทียบพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ								หมายเหตุ	
	จพ (97)	มธ (53)	มก (52)	มพ (10)	มม (30)	มช (29)	มข (28)	สน (16)	การปรากฏ ของคำ/ความ	ร้อยละ
1. คุณลักษณะพิเศษของการพัฒนาประเทศ	11	39	23	9	23	26	20	10	161	51.11
2. พัฒนาด้วยยึดมั่นในอุดมคติแนวปณิธาน	4	40	28	10	23	4	6		115	36.50
3. พัฒนาด้วยเหตุผล	8								8	2.53
4. พัฒนาด้วยปัญญา	17				27				44	13.96
5. พัฒนาโดยเห็นความสำคัญของผู้อื่น	2								2	0.63
6. พัฒนาด้วยใจ								1	1	0.31

จากตารางเปรียบเทียบ “การพัฒนาด้านจิตวิญญาณ” เพื่อมุ่งปรับกระบวนการพัฒนาไปในทางที่ส่งเสริมคุณค่าความดีงามซึ่งพบลักษณะเด่นที่น่าสนใจ คือ เริ่มที่ผู้พัฒนาว่าต้องมี “คุณลักษณะพิเศษของผู้พัฒนา” หมายถึง ผู้พัฒนาสังคมหรือประเทศชาตินั้นนอกจากจะต้องใช้หลักวิชาความรู้ ซึ่งถือว่าเป็น “เครื่องมือ” อันจำเป็นของการพัฒนาแล้ว สิ่งที่ขาดไม่ได้ คือ เรื่องของคุณธรรมซึ่งจะน้อมนำการพัฒนาไปสู่คุณค่าความดีงาม ได้แก่ ความซื่อสัตย์สุจริตวิริยะพากเพียร รับผิดชอบ ความอดทน อดกลั้น ยับยั้งชั่งใจ และดำรงมั่นอยู่ในศีลธรรม

ในลำดับต่อมาคือ “พัฒนาด้วยการยึดมั่นในอุดมคติและปณิธาน” “ปณิธาน” คือ การตั้งความปรารถนา ความปรารถนานั้นก็ควรจะเป็น “อุดมคติ” ซึ่งก็คือ “เป้าหมาย” หรือจุดมุ่งหมายปลายทางของการประพฤติปฏิบัติที่ใช้เป็นเกณฑ์มาตรฐานที่จะประเมิน “คุณค่า” นั้น ๆ ว่า มีความถูกต้องดีงามในขั้น “อุดม” หรือสูงสุดนั่นเอง การตั้งความปรารถนาในระดับอุดมคติเช่นนี้ ก็เพื่อที่จะเป็นตัวอย่างหล่อมกลมกล่อมแก่ผู้พัฒนาให้คิดและทำหรือปฏิบัติการพัฒนาไปในทางที่ถูกต้องดีงาม

พัฒนาด้านจิตวิญญาณ หรือ การกระตุ้นเตือนมนโสนำนึกตระหนักแต่ในสิ่งดีงาม เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติการพัฒนา ที่มุ่งที่สังคมส่วนรวมให้มากกว่าเรื่องของตนนั้น ในประเด็นของ “พัฒนาด้วยการยึดมั่นในอุดมคติและปณิธาน” ที่ตั้งไว้ อย่างน้อยก็ได้ตั้งไว้ในคำปฏิญาณตน

ต่อหน้าพระพักตร์ในวันที่ได้รับพระราชทานปริญญาบัตร ซึ่งสาระสำคัญนั้นก็มุ่งที่ยึดมั่นอยู่ในความดีความงาม และความจริง ที่จะบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งแนวคิดการพัฒนานี้ปรากฏแทบทุกมหาวิทยาลัย ที่เห็นชัดคือ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ พบร้อยละ 100 มหาวิทยาลัยมหิดล พบร้อยละ 23 มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ซึ่งต่อมาก็คือมหาวิทยาลัยมหิดล เป็นสถาบันอุดมศึกษาที่ผลิตแพทย์เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งอาชีพแพทย์นี้ทำหน้าที่ช่วยเหลือประชาชนโดยการบำบัดความเจ็บไข้ได้ป่วยอันเป็นความทุกข์ยากของเขาโดยตรงให้ผ่อนปรนหรือให้มีสุขภาพที่ดีขึ้น เป็นการทำประโยชน์เพื่อสังคมหรือเพื่อคนอื่นเป็นสำคัญ ซึ่งถือการทำงานเพื่ออุดมคติโดยแท้

นอกจากการพัฒนาดังกล่าวแล้วนั้น “การพัฒนาด้วยปัญญา” ซึ่งพบอย่างโดดเด่นจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหิดล “ปัญญา” หรือวิชาความรู้ ความคิด ซึ่งได้มาด้วย “การศึกษา” หรือกระบวนการจัดเกล้า การใช้ “ความรู้ ความคิด และความสามารถ” อันลึกและรอบนั้น นับว่าเป็น “เครื่องมือ” อันสำคัญของการพัฒนา และเป็นการพัฒนาที่จะทำให้เกิดผลลัพธ์ คือ สังคมที่พัฒนาอย่างมั่นคงยั่งยืนและถาวร แต่ต้องมีรากทางคุณธรรมอันแข็งแกร่งรองรับ และการพัฒนาที่มุ่งข้ามตัวตน ไปอยู่ที่สังคมประชาชาติ

“ปัญญา” ในมิติของ “จิตวิญญาณ” ต้องนอกเหนือหรือสูงไปกว่าแค่ “พุทธปัญญา” ซึ่งหมายถึง ปัญญาระดับสมองซึ่งทำให้คิดเก่ง วิพากษ์วิจารณ์ วางกุศโลบายเก่ง แต่มีอาจทนแรงเสียดทานต่อ “กิเลส” ได้ ดังนั้นจึงควรเป็นปัญญาในระดับ “โพธิปัญญา” ซึ่งเป็นปัญญาที่เกิดจาก “กระบวนการตื่นรู้ที่เราจะไปหลอกตัวเองหรือคนอื่นไม่ได้ หรือจะให้คนอื่นมาหลอกเราก็ไม่ได้...” (พระมหาวิฑูริย์วิกรมเมธี, 2552: 34-35) ซึ่งเป็น “ปัญญา” ที่เปี่ยมไปด้วยจิตใจที่ดั่งงาม

“การพัฒนาด้วยเหตุผล” “พัฒนาโดยเห็นความสำคัญของผู้อื่น” และ “พัฒนาด้วยใจ” ต่างก็เป็นการพัฒนาด้านจิตวิญญาณ ที่จะทำหน้าที่ “ขัด/กล่อมเกล้า” ผู้พัฒนาให้คิดแต่สิ่งดีงาม เพื่อนำไปสู่ “การปฏิบัติการพัฒนาด้วยความดีงาม” เช่นกัน

วิธีการพัฒนาด้านจิตวิญญาณที่มีลักษณะ “เฉพาะ” อันน่าสนใจ เพราะปรากฏเฉพาะพระบรมราชาบาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แม้จะปรากฏอย่างไม่เข้มข้นเท่ากับวิธีการพัฒนาด้านอื่น แต่ก็เห็นว่ามีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบด้าน “จากการตระหนักรู้” จากพระบรมราชาบาท ดังความว่า

...ในการที่ท่านจะออกไปประกอบการทำงานต่อไป ขอให้คำนึงถึงความจริงข้อนี้ให้มาก พิจารณาให้เห็นความสำคัญของผู้อื่นให้รู้จักนับถือผู้อื่น เพื่อจักได้สามารถสร้างความสำเร็จให้แก่ตนเองและจรรโลงประเทศชาติของเราให้ดำรงมั่นคงอยู่ตลอดไป...

สาระสำคัญของวิธีการพัฒนาด้านจิตวิญญาณข้างต้น คือ การปฏิบัติงานพัฒนาให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ไม่อาจกระทำได้อย่างเบ็ดเสร็จได้เพียงลำพัง หากต้องทำงานและประสานประโยชน์ร่วมกับผู้อื่น ดังนั้นการ “พิจารณาให้เห็นความสำคัญของคนอื่น ให้รู้จักนับถือผู้อื่น” จึงเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งที่จะลดขัดแย้งทั้งยังสร้างความเข้มแข็งขององค์กรอันจะนำไปสู่ความมั่นคง ยั่งยืน และถาวรของสังคม ความสับสนเนื่องของวิธีการพัฒนาด้านจิตวิญญาณ อันจะนำไปสู่การปรับกระบวนการทัศน์ การพัฒนาให้คิดและทำในสิ่งดีงามนั้น สัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นกับ “จากการตระหนักรู้” ที่ชี้ให้เห็นคุณค่าความสำคัญ และบทบาทของบัณฑิตที่มีต่อสังคมอย่างไร โดยเฉพาะพระบรมราชาบาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรองค์แรกที่นำมาศึกษาที่ว่า

...แต่ขอให้นี่คือข้อเสมอว่า เมื่อท่านสำเร็จการศึกษาออกไปแล้ว ยังมีเป็นจำนวนมากที่จะเอาใจใส่เฝ้าดูการกระทำของท่านอยู่ตลอดไป ใครทำดีก็ได้รับคำชมเชยและสรรเสริญ ใครทำไม่ดีเขาก็พากันติ และพลอยติชมถึงสถานศึกษาของท่านด้วย ชื่อมหาวิทยาลัยของท่านคือ “จุฬาลงกรณ์” จะติดตัวท่านไปด้วยเสมอ...

(จพ 1, 21 พ.ศ. 2493)

การที่ทรงให้ความสำคัญ กับ “การปฏิบัติการพัฒนา” ของบัณฑิตนั้น ก็เป็นที่เข้าใจได้ว่า บัณฑิตเป็นผู้จบการศึกษาสูง และเป็นที่ยึดหวังของสังคมในการพัฒนาสังคมประเทศชาติ แต่การปฏิบัติการพัฒนาให้สัมฤทธิ์ผลนั้นนอกจากจะต้องใช้หลักวิชาและหลักปฏิบัติแล้ว ยังต้องประสานเชื่อมโยงกับคนอื่นศาสตร์อื่น บัณฑิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยไม่เคยถูกตั้งคำถามถึงความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมา แต่มักจะมี “เสียง” ที่พาดพิงถึงความอดทน และการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างไรให้เกิดประโยชน์ ด้วยสาระสำคัญดังกล่าวนี้ จึงพบว่า มีพระบรมราชาบาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยหลายองค์ที่ทรงแนะนำ สั่งสอน ตักเตือน ถึงการทำงานในลักษณะประสานประโยชน์กับผู้อื่น ทั้งมิให้ทะนงตนว่าเหนือกว่าผู้อื่น ดังได้บรรยายไปแล้ว ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ ถือเป็นลักษณะ “เฉพาะ” ของพระบรมราชาบาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.4.2 พัฒนาด้านปฏิบัติ หมายถึง วิธีการหรือขั้นตอนการปฏิบัติการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสามารถประมวลจากการวิเคราะห์จากพระบรมราชาบาทของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ด้วยตารางเปรียบเทียบ ดังนี้

ตารางที่ 15 การวิเคราะห์ “พัฒนาด้านการปฏิบัติ” จากพระบรมราโชวาทของสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ

คำ/ความที่ใช้	ตารางเปรียบเทียบพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ								หมายเหตุ	
	จพ (97)	มธ (53)	มก (52)	มพ (10)	มม (30)	มช (29)	มข (28)	สน (16)	การปรากฏ ของคำ/ความ	ร้อยละ
พัฒนาอย่างพอเหมาะสมควรดี								2	2	0.63
พัฒนาอย่างประสานประโยชน์กัน		10			11		3	6	30	9.52
พัฒนาด้วยหลักปฏิบัติและหลัก	3		9	2	23	4	21	13	75	23.80
วิชาการตามที่ได้ศึกษามา										
4. พัฒนาโดยไม่ยึดหลักทฤษฎี							1		1	0.31
5. พัฒนาโดยเริ่มที่พื้นฐานก่อนและ	3	4	5						12	3.80
ค่อยเป็นค่อยไป										
6. พัฒนาอย่างเข้าใจตนและ	3								3	0.95
สถานการณ์										

วิธีการหรือขั้นตอนการพัฒนาจากวิเคราะห์จากพระบรมราโชวาท พบวิธีการพัฒนาที่น่าสนใจ เรียงลำดับตามความเข้มข้นของการปรากฏของคำ/ความและร้อยละ 6 ประการ คือ การพัฒนาด้วยหลักปฏิบัติและหลักวิชาการตามที่ได้ศึกษามา พัฒนาอย่างประสานประโยชน์กัน พัฒนาโดยเริ่มที่พื้นฐานก่อนและค่อยเป็นค่อยไป พัฒนาอย่างเข้าใจตนและสถานการณ์ และพัฒนาอย่างพอเหมาะพอดี

วิธีการพัฒนาในส่วนของ พัฒนาด้วยปฏิบัติ ที่ปรากฏในความเข้มข้นสูงที่สุดคือ “พัฒนาด้วยหลักปฏิบัติและหลักวิชาการตามที่ได้ศึกษามา” วิธีการนี้ ถือเป็นหลักปฏิบัติของการพัฒนาทั้งปวง เพราะการปฏิบัติงานพัฒนาตามแนวพระราชดำริ ต้องเริ่มที่ผู้พัฒนาต้องมีความรู้ทั้งรู้ลึกในศาสตร์ที่ได้ศึกษามาและรู้รอบ เพื่อให้รู้และเข้าใจในศาสตร์อื่น ๆ ด้วย นอกจากหลักความรู้หรือหลักวิชาที่เชื่อมั่นว่าจะทำให้การพัฒนาเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องนั้น ยังต้องใช้หลักปฏิบัติโดยกำหนดเป็นโครงการเสียก่อน ซึ่งประกอบไปด้วย วัตถุประสงค์ ขอบเขต และวิธีการปฏิบัติการพัฒนา ซึ่งจะทำให้การพัฒนาเป็นไปตามสิ่งที่ได้วางกรอบหรือแผนการพัฒนาไว้แล้ว การพัฒนาทั้งด้วยหลักแห่งความรู้ และหลักปฏิบัติ จะช่วยให้ผลการพัฒนาบรรลุได้ตามมุ่งหวัง

วิธีการพัฒนาในลำดับต่อมา คือ การพัฒนาอย่างประสานประโยชน์กันเป็นการพัฒนาที่สืบเนื่องและสัมพันธ์กับแนวคิดการพัฒนาแบบองค์รวม กล่าวคือ ผู้ปฏิบัติงานพัฒนาจะต้องทำงานทุกอย่างให้ประสานสอดคล้องและส่งเสริมสนับสนุนกันอย่างเหมาะสมถูกต้อง ทั้ง

จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้พัฒนาจะต้องสำนึกตระหนักอันแน่วแน่ว่า การทำงานพัฒนาทุกอย่างทุกฝ่ายต้องเกี่ยวเนื่องโยงใยถึงกันเป็นเครือข่ายไม่โดยตรงก็โดยอ้อม จึงจำเป็นต้องศึกษาเรียนรู้และติดต่อประสานงานอยู่ตลอดเวลา อีกทั้งจำเป็นต้องมีความเข้าใจอันดีทั้งในงานทั้งในจิตใจของผู้อื่น นอกจากผู้ความปรองดองกันเป็นเป็นเครือข่ายแล้ว ยังเพื่อให้บรรลุผลเลิศและเกิดประโยชน์ที่สมบูรณ์

พัฒนาโดยเริ่มที่พื้นฐานก่อนและค่อยเป็นค่อยไป เป็นวิธีการพัฒนาในลำดับต่อมา “การเริ่มที่พื้นฐานเดิมทาน” นั้นหมายความว่า ผู้พัฒนามิควรล้มเลิกหรือล้มล้างของเก่าเพื่อสร้างของใหม่ เพราะอาจทำให้สิ่งดีที่มีอยู่แล้วต้องถูกทำลายไปด้วย การพัฒนาสร้างสรรค์ควรกระทำอย่างแยกคางโยกโดยต้องร่วมกันคิดแก้ไขปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น และสร้างสิ่งที่ยังขาดอยู่ให้สมบูรณ์ขึ้น โดยค่อยสร้างค่อยเสริมอย่างค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งผู้พัฒนาต้องค่อยสร้างเสริมพัฒนาขึ้นทีละน้อยละน้อย โดยทำไปพิจารณาไป และปรับปรุงไป การพัฒนาด้วยวิธีการนี้ ถือว่าเป็นการพัฒนาโดยสร้างเสริมของใหม่ไปพร้อม ๆ กับรักษาของเดิมหรือพื้นฐานเดิม อันเป็นการพัฒนาที่จะนำไปสู่เป้าหมายเพื่อการพัฒนาที่มั่นคง ยั่งยืน และถาวร

การพัฒนาอย่างเข้าใจตนและสถานการณ์ เป็นวิธีการพัฒนาที่สะท้อนให้เห็นว่า ผู้พัฒนา “รู้เรา” และ “รู้เขา” ลำดับแรกของการพัฒนาคือ ผู้พัฒนาต้อง “รู้เรา” คือ รู้จักประมาณสถานะของตนทั้งในแง่ของความรู้ ความสามารถ และความถนัดอีกทั้งยังต้อง “รู้เขา” คือ รู้บริบท รู้สถานการณ์เพื่อจะเฟื่องมองไปที่อนาคตว่าจะเป็นอย่างไรมาก่อน จะเกิดอะไร เมื่อใด เพื่อจะได้หาวิธีป้องกันหรือแก้ไขให้ถูกต้องสอดคล้องกับปมปัญหาต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่า ผู้พัฒนาต้อง “รู้จัก” ตนอย่างดีพอ และ “เข้าใจ” บริบทและสถานการณ์ในขณะนั้น เพื่อที่จะ “รู้เท่ากัน” อนาคตจะได้หาแนวทางพัฒนาได้อย่างถูกต้องตรงประเด็น

ลำดับสุดท้าย ของวิธีการพัฒนา คือ **พัฒนาอย่างพอเหมาะพอดี** เป็นวิธีการพัฒนาที่ปรับจากแนวคิดการพัฒนาแบบองค์รวม การพัฒนาอย่างพอเหมาะพอดี คือ การที่ผู้พัฒนา นำหลักวิชา ความรอบรู้ และความสามารถในด้านต่าง ๆ มาประกอบกัน และใช้ให้สอดคล้องพอเหมาะพอดีกัน กับความรู้ความฉลาด กับสถานการณ์ กับสถานะทางเศรษฐกิจ พอดีกับบุคคลที่แวดล้อมเกี่ยวข้องกับทุก ๆ ฝ่าย ซึ่งเป็นแม่บทที่สำคัญมากต่อการพัฒนา

จากการประมวลวิธีการพัฒนา ทั้ง **พัฒนาด้านจิตวิญญาณ** และ **พัฒนาด้านปฏิบัติ** จะเห็นได้ว่ามีความสัมพันธ์โยงใยสืบเนื่องมาจาก “จากการตระหนักรู้” ในคุณค่าแห่งตน และ “สื่อการพัฒนา” ในส่วนของ “นิยามการพัฒนา” และ “แนวคิดการพัฒนา” ซึ่งเป็นประจักษ์รูปมบทของการพัฒนาทั้งปวง คือ การ “เข้าใจ” ว่าการพัฒนาคืออะไร และมีความสำคัญอย่างไร แล้วจึงจะนำไปสู่การ “เข้าถึง” การพัฒนา ด้วยการปฏิบัติการพัฒนาด้วยวิธีต่าง ๆ โดยเริ่มจากวิธีปรับ “กระบวนทัศน์” ด้วยการพัฒนาด้านจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นการปรับกระบวนทัศน์ให้ผู้พัฒนาผู้คิด

และทำสิ่งที่มีคุณค่าดีงาม และพัฒนาเพื่อสังคมประเทศชาติมากกว่ามุ่งประโยชน์ส่วนตนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาด้านปฏิบัติ ซึ่งมีวิธีการต่าง ๆ กัน แต่ละวิธีนั้นก็มุ่งหรือนำไปสู่เป้าประสงค์เดียวกัน คือ ความมั่นคง ยั่งยืน แลถาวรของสังคมทุกระดับ

1.5 จากการ “พัฒนาคน” สู่อุ “พัฒนาสังคม” คือ “เป้าหมาย” ของการพัฒนาทั้งปวงเพื่อนำไปสู่ความมั่นคง ยั่งยืน และถาวรของสังคม

การปฏิบัติการพัฒนาโดย “คน” ที่ได้รับการศึกษาดีแล้ว มีเป้าหมาย/สำคัญอยู่ที่ “การพัฒนาสังคม” ให้มั่นคง ยั่งยืน และถาวร แต่อย่างไรก็ตาม “คน” ซึ่งถือเป็นปัจจัยของการพัฒนาทั้งปวง ก็จำเป็นต้องพัฒนาตนเองไปอย่างไม่หยุดยั้ง ดังปรากฏในส่วนของ “เป้าหมาย” การพัฒนาในพระบรมราโชวาท ที่จะได้นำมาประมวลไว้ให้เห็นอย่างแจ่มชัด ดังนี้

ตารางที่ 16 การวิเคราะห์ “เป้าหมายการพัฒนา” จากพระบรมราโชวาทของสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ

คำ/ความที่ใช้	ตารางเปรียบเทียบพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ								หมายเหตุ	
	จพ (97)	มธ (53)	มก (52)	มพ (10)	มม (30)	มช (29)	มข (28)	สท (16)	การปรากฏ ของคำ/ความ	ร้อยละ
1. พัฒนาคน										
1.1 การศึกษา ความรู้หรือปัญญา	65	47	40	9	28	27	28	14	260	82.53
1.2 คุณธรรมจริยธรรม	83	50	45	10	28	29	28	14	287	91.11
2. พัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ	65	45	41	6	23	28	24	13	245	77.77

จากตารางเปรียบเทียบ “เป้าหมายการพัฒนา” จากพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่นำมาวิเคราะห์ พบลักษณะเด่นของเป้าหมายการพัฒนาที่น่าสนใจใน 2 ประเด็น คือ การพัฒนาคน และการพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ

แม้การพัฒนาประเทศ จะมุ่งความเจริญผาสุกแก่คนส่วนรวมทั้งชาติได้อย่างแท้จริงนั้นก็ตาม ดังความว่า

...การพัฒนาประเทศเพื่อให้เกิดความเจริญความมั่นคงแก่คนส่วนรวมทั้งชาติได้แท้จริงนั้น จะต้องอาศัยหลักวิชาอันถูกต้อง และต้องกระทำพร้อมกันไปทุก ๆ ด้านด้วย...

(มก 20, 20 ก.ค. 2515)

อย่างไรก็ตาม การที่ผู้ปฏิบัติการพัฒนาจะสร้างความเจริญมั่นคง ยั่งยืน อย่างถาวรแก่สังคมได้นั้น จำต้อง “พัฒนาตน” ให้เป็นคนที่มีความประพฤติดีก่อน ดังความว่า

...การพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญยิ่งขึ้นไปนั้น ย่อมต้องพัฒนาบุคคลก่อน เพราะถ้าบุคคลอันเป็นองค์ประกอบของส่วนรวม ไม่ได้รับการพัฒนาแล้ว ส่วนรวมจะเจริญมั่นคงได้ยากยิ่ง...

(มข 28, 24 ม.ค. 2540)

และที่สำคัญมากที่สุด ก็คือ ไม่ว่าจะสร้างความเจริญทั้งแก่ตนเองแก่ส่วนรวม หรือประเทศชาติก็ตาม สิ่งเหล่านี้ถือเป็นสิ่งเดียวกันที่เรียกว่า “การพัฒนา” ทั้งสิ้น ดังความว่า

...การสร้างความเจริญมั่นคงให้แก่ตนเอง แก่ส่วนรวมหรือแก่ชาติบ้านเมืองก็ตาม ที่จริงเป็นสิ่งเดียวกันที่เรียกว่าการพัฒนา หรือการปฏิบัติปรับปรุงให้ดีขึ้นให้เจริญขึ้น...

(มก 40, 20 ก.ค. 2537)

ดังนั้น “เป้าหมายการพัฒนา” จากพระบรมราโชวาทของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ จึงพบว่า “การพัฒนาตน” มีความเข้มข้นสูงกว่า “การพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ” โดยเฉพาะ การพัฒนาตนในด้าน “คุณธรรมจริยธรรม” เพราะแม้การพัฒนาประเทศเพื่อนำไปสู่ความมั่นคง ยั่งยืน และถาวรของสังคมในพระบรมราโชวาทนั้น จะพบว่าวิธีการพัฒนาด้วยหลักปฏิบัติและหลักวิชาการสูงสุดก็ตาม แต่หลักวิชาการและหลักปฏิบัตินั้นจะต้องรองรับด้วยคุณธรรมและเหตุผล เพื่อสร้างความแข็งแกร่งในความเป็นมนุษย์ของผู้พัฒนาที่จะปฏิบัติงานพัฒนาให้ออกนอกช่องทาง หากแต่เป็นไปตามทิศทางที่ถูกต้องเที่ยงธรรม ตามที่ควรจะเป็น แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อ “พัฒนาตน” อย่างเลิศยิ่งแล้ว “ตนหรือคน” ที่มีคุณภาพนี้ ก็จะเป็นปัจจัยอันสำคัญต่อการพัฒนาทั้งปวง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพัฒนาของสังคมให้มีความเจริญอย่างมั่นคงยั่งยืนและถาวรสืบไป ซึ่งถือเป็นเป้าหมายอันสูงสุด และผลลัพธ์อันน่าปรารถนายิ่งของกระบวนการพัฒนาทั้งปวง

จากที่ได้ประมวลองค์ความรู้แนวพระราชดำริต่าง ๆ เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศผ่านกระบวนการพัฒนา 2 ประเด็นหลัก คือ “จากการตระหนักรู้” และ “สู่การพัฒนา” ในส่วนของ “จาก

การตระหนักรู้” เป็นการสร้างความสำนึกตระหนักรู้ของผู้ที่จะออกไปพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติว่าตนเป็นใคร มีคุณค่าและความสำคัญอย่างไร ตลอดจนมีบทบาทอย่างไร ซึ่งในงานวิจัยได้พบว่า “บัณฑิต” ผู้ที่ได้รับพระราชทานพระบรมราโชวาทนั้น ตระหนักรู้ว่าการสำเร็จการศึกษานี้ถือว่าเป็นสิ่งที่น่าชื่นชมยินดี และมีเกียรติ และเป็นທີ່คาดหวังของสังคมว่าจะได้นำการศึกษาที่เล่าเรียนมาอย่างสูงนี้ไปปฏิบัติงานพัฒนาสังคมประเทศชาติ การสำนึกตระหนักรู้ในตนทั้งในด้านคุณค่าและความสำคัญตลอดจนตระหนักรู้ในบทบาทหน้าที่ที่จำเป็นประจำ “การพัฒนาตน” ของบัณฑิตหรือผู้ที่จะปฏิบัติการพัฒนาก่อนที่จะออกไป “พัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ”

ในประเด็น “สู่การพัฒนา” ในส่วนของ “นิยามการพัฒนา” พบว่า พระบรมราโชวาทได้นิยามการพัฒนาผ่านมโนทัศน์ของคำว่า “เจริญ” และ “ก้าวหน้า” ในปริมาณเข้มข้นสูงสุดตามลำดับ ซึ่งทั้งสองคำสื่อความหมายถึง การเติบโต งอกงาม และการเปลี่ยนแปลงของเดิมให้ดีขึ้น แต่ที่น่าสนใจคือ คำว่า “เจริญ” นั้น สื่อนัยของการ “พัฒนา” ด้วย “การศึกษา” และ คำ “เจริญ” นั้น คือการพัฒนาคนที่ตรงกับศัพท์ศาสนาว่า “ภาวนา” ซึ่งก็คือการพัฒนาคนด้วยการศึกษา ส่วนการพัฒนาวัตถุสิ่งของต่าง ๆ นั้น มักจะใช้คำว่า เพิ่มพูน ขยายทำให้มากหรือทำให้เติบโตขึ้นทางวัตถุ ส่วน “แนวคิดการพัฒนา” ซึ่งมีทั้งแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ พระบรมราโชวาทให้ความสำคัญอย่างเน้นย้ำผ่านแนวคิดว่า “การศึกษาเป็นเครื่องชี้ให้เห็นความเจริญของชาติ และส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพคน และบ้านเมืองตลอดจนปลูกฝังความเจริญทั้งด้านความรู้ และคุณธรรมต่าง ๆ” และ แนวคิดสำคัญในลำดับต่อมา คือ “ความรู้ ความคิด ความสามารถที่จะนำไปพัฒนาสร้างสรรค์สังคม ประเทศชาติ ต้องอาศัยด้วยคุณธรรมและเหตุผล” ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา นั้น พระบรมราโชวาทได้เสนอแนวคิดการพัฒนาที่น่าสนใจคือ การพัฒนาแบบมั่นคง ยั่งยืนถาวร เป็นแนวคิดที่ปรากฏมากที่สุด และเป็นประจักษ์เป้าหมายและผลลัพธ์ของการพัฒนาที่สังคมคาดหวัง นอกจากนี้ยังพบแนวคิดการพัฒนาที่น่าสนใจตามลำดับ คือ การพัฒนาแบบองค์รวมหรือประสานเชื่อมโยง การพัฒนาด้วยความรู้และศีลธรรม การพัฒนาคือการเข้าถึงประชาชนและส่วนรวม และการพัฒนาแบบพอเพียง เป็นต้น ทั้งนิยามการพัฒนาและแนวคิดการพัฒนาเป็นประจักษ์การสร้างความ “เข้าใจ” ถึงความหมาย ความสำคัญ และแนวคิดของการพัฒนา ถือว่าเป็นส่วนสำคัญของ “กระบวนการพัฒนา” ตามแนวพระราชดำริ

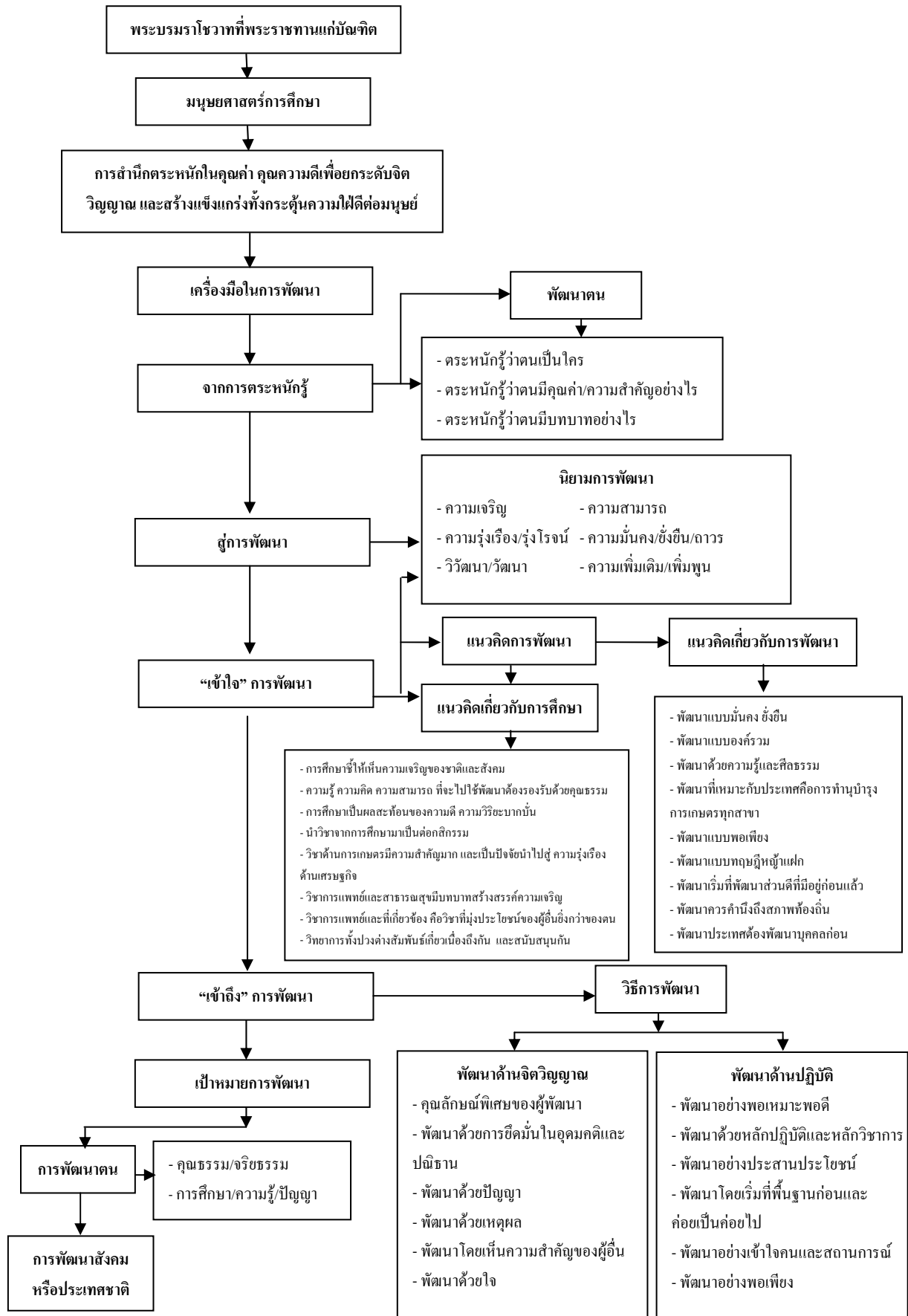
วิธีการพัฒนา ทั้งในส่วนของพัฒนาด้านจิตวิญญาณ อันเป็นประจักษ์การปรับกระบวนการทัศนของผู้พัฒนา เพื่อ “หล่อหลอมกล่อมเกล่า” ให้การปฏิบัติงานพัฒนาเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องดีงาม โดยที่ผู้พัฒนาต้องมี “คุณลักษณะพิเศษของผู้พัฒนา” อันได้แก่ คุณธรรมด้านต่าง ๆ อาทิ ความซื่อสัตย์ วิริยะ พากเพียร เป็นต้น หรือ “การพัฒนาด้วยการยึดมั่นในอุดมคติและปณิธาน” ที่ตั้งไว้ ก็จะเป็นการกล่อมเกล่าผู้พัฒนาให้มุ่งการพัฒนาที่เหนือจากตัวตน คือ สังคมหรือประเทศชาตินั่นเอง ส่วนวิธีการพัฒนาด้านปฏิบัติ จึงหมายถึงวิธีการหรือขั้นตอนการปฏิบัติงาน

พัฒนาซึ่งพบลักษณะเด่น คือ “พัฒนาด้วยหลักปฏิบัติและหลักวิชาการตามที่ได้ศึกษา” “พัฒนาอย่างประสานประโยชน์” “พัฒนาโดยเริ่มที่พื้นฐานก่อนและค่อยเป็นค่อยไป” วิธีการพัฒนาเหล่านี้ได้กล่าวอย่างละเอียดแล้วในส่วนของประมวลองค์ความรู้ ในส่วนของ “วิธีการพัฒนา” ที่ผู้ปฏิบัติงานพัฒนานำไปพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติจึงเป็นประการ “เข้าถึง” การพัฒนาหลังจากที่ “เข้าใจ” การพัฒนาในส่วนของนิยามการพัฒนา และแนวคิดการพัฒนา ไปก่อนหน้านี้อแล้ว

องค์ประกอบสุดท้ายของกระบวนการพัฒนาตามแนวพระราชดำริจากพระบรมราโชวาท คือ “เป้าหมายการพัฒนา” ซึ่งมีทั้งในส่วน “การพัฒนาตน” และ “การพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ” แม้การพัฒนาที่มุ่งให้เกิดความมั่นคงยั่งยืนถาวรของสังคม คือ การพัฒนาที่มองข้ามตัวตนออกไป นั่นก็คือ พัฒนาสังคมหรือประเทศชาติก็ตาม แต่การพัฒนาประเทศชาติหรือสังคมก็ต้องผ่าน “การพัฒนาตน” ของผู้พัฒนาเสียก่อน ทั้งในส่วนของการศึกษาความรู้หรือปัญญา และสิ่งที่จะต้องพัฒนาควบคู่กันไปหรืออาจจะต้องให้เข้มข้นมากกว่าก็คือ พัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรม เพราะจะไม่มีประโยชน์อันใด หรืออาจจะกลายเป็นโทษเสียยิ่งกว่า หากพัฒนาตนมาให้ฉลาดรอบรู้แต่ขาดไว้ซึ่งคุณธรรม มุ่งแต่จะใช้ความรู้ด้วยความฉลาดแกมโกง ซึ่งจะส่งผลเสียหายและอาจนำไปสู่ความหายนะของสังคมส่วนรวมได้

เพื่อให้เห็นภาพรวมแจ่มชัด ด้านองค์ความรู้จากแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาท จึงขอเสนอเป็นแผนภูมิ ดังนี้

แผนภูมิที่ 5 ประมวลองค์ความรู้ตามแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ

2. แนวทางการนำเสนอแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ

แนวทางการนำเสนอแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ ในที่นี้หมายถึง ทางปฏิบัติที่วางไว้เป็นแนว ซึ่งได้จากการประมวลจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 7 คน ดังรายชื่อที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 3

ประเด็นที่สัมภาษณ์มี 5 ประเด็น คือ

2.1 ท่านคิดว่าพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตมีคุณค่าและความสำคัญต่อตนเองและสังคมอย่างไร

2.2 ในฐานะผู้นำทางความคิด ท่านจะเสนอให้นำแนวพระราชดำริจากพระบรมราโชวาทไปประยุกต์ใช้อย่างไร

2.3 ในฐานะผู้มีบทบาทสำคัญทางการศึกษา ท่านจะนำแนวพระราชดำริจากพระบรมราโชวาทไปพัฒนานิสิตนักศึกษา ผ่านรูปแบบ กระบวนการ และกิจกรรมทางการศึกษาอย่างไร ทั้งในระดับอุดมศึกษา

2.4 บัณฑิตจะนำแนวพระราชดำริไปใช้ในการพัฒนาประเทศและสังคมอย่างไร

2.5 สถาบันการศึกษาจะน้อมนำแนวพระราชดำริจากพระบรมราโชวาท ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ไปใช้ในการพัฒนานิสิตนักศึกษา เพื่อให้เป็นไปตามแนวพระราชดำริได้อย่างไร

จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 8 คน สามารถประมวลเป็นแนวทางการนำเสนอแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศไปใช้ในการพัฒนานิสิตนักศึกษาในระดับอุดมศึกษา ดังนี้

2.1 การเน้นย้ำคุณค่าและความสำคัญของแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศเพื่อสร้างความชอบธรรมในการนำไปใช้พัฒนานิสิตนักศึกษา

2.1.1 คุณค่าและความสำคัญต่อตนเอง พระบรมราโชวาทแทบทุกองค์ในส่วนของ “จากการตระหนักรู้” ชี้ให้เห็นว่าการสำเร็จการศึกษาสูงจนได้รับพระราชทานปริญญาบัตรนั้น ไม่ใช่ทุกคนจะมีโอกาสเหมือนกัน ดังนั้น จึงเป็นสิ่งที่น่าชื่นชมยินดี และถือว่าเป็นเกียรติยศ ที่ผลสำเร็จของการศึกษานี้ ได้สะท้อนความวิริยะมุ่งมั่น อันเป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเสด็จมาพระราชทานปริญญาบัตรด้วยพระองค์เอง ยิ่งสร้างความภาคภูมิใจสร้างแรงบันดาลใจ ทั้งยังเน้นย้ำการตระหนักรู้คุณค่าในตนเอง ว่าควรจะได้หยิบยื่นโอกาสที่ทุกคนได้ไม่เท่ากันและได้มายากนี้ ตามที่ได้รับการคาดหวังจากสังคม ควรจะได้อุทิศตัวสร้างงานเพื่อพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติอย่างเต็มกำลังความสามารถ ดังที่ผู้เชี่ยวชาญได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

...การสร้างบัณฑิตท่านให้ความสำคัญมาก เพราะถือเป็นทรัพยากร
พื้นฐานที่สำคัญ บัณฑิตต้องออกไปรับใช้สังคม ประเทศชาติ และการที่
ท่านเสด็จไปพระราชทานปริญญาบัตรโดยพระองค์เองนั้น ทำให้รู้สึก
เป็นเกียรติยศ เป็นมงคลต่อชีวิต บัณฑิตจะระลึกถึงวันเวลาแห่งประวัติ
ศาสตร์นี้ไปตลอด...

(พุทธชาติ โปธิบาล, สัมภาษณ์, 9 เม.ย.2553)

นอกจากการได้รับโอกาสอันดีเลิศดังที่กล่าวมาแล้ว สาระสำคัญที่ปรากฏในพระบรม
ราโชวาท ซึ่งถือเป็น “เครื่องมือ” อันสำคัญต่อการให้การศึกษา จะทำหน้าที่ “ขัด/กล่อมเกลา” แก่
บัณฑิตหรือผู้ที่ได้รับสารโดยตรงจากพระบรมราโชวาท ในแง่ที่เป็นเครื่องมือเตือนสติและกระตุ้น
ความใฝ่ดีในตัวมนุษย์ อย่างน้อยที่สุด คือการปฏิบัติตามปณิธานอันเป็นอุดมคติที่ประกาศเป็นสัจ
วาจาไว้แล้วอย่างเข้มแข็ง การปฏิบัติดังกล่าวเป็นประการหนึ่งการพัฒนาตนเอง และถ้าทุกคนมุ่ง
พัฒนาหรือจัดระเบียบตนเอง ทั้งในด้านการศึกษาเรียนรู้ และด้านคุณธรรมจริยธรรม ก็จะไม่เป็น
ปัญหาหรือภาระต่อครอบครัว อันสืบเนื่องโยงไปถึงสังคม และประเทศชาติต่อไป เมื่อเป็นเช่นนี้
สังคมและประเทศชาติก็จะดำรงอยู่อย่างมั่นคง ยั่งยืน และถาวร

2.1.2 คุณค่าและความสำคัญต่อสังคม จากความภาคภูมิใจในเกียรติ และการตระหนัก
รู้ในคุณค่าแห่งตน ทำให้เกิดสำนึกในความรับผิดชอบที่จะต้องรักษาคุณงามความดี และคุณธรรม
ด้านต่าง ๆ อาทิ ความซื่อสัตย์ สุจริต ความวิริยะ พากเพียร และความเสียสละรับผิดชอบ เพื่อตอบ
แทนแก่สังคมส่วนรวม แม้จะเป็นในระดับปัจเจก แต่ถ้าได้กำหนดเป้าหมายและวางแผนชีวิตไว้
ดีแล้ว และต่างคนต่างคิดและปฏิบัติเช่นนี้ ก็จะสร้างสรรค์พัฒนาสังคมได้อย่างกว้างขวาง อันจะ
ส่งผลดีให้เกิดความมั่นคง ยั่งยืนแก่สังคมไปด้วย ดังคำกล่าวของผู้เชี่ยวชาญที่ว่า

...ความภาคภูมิใจของบัณฑิตที่ได้รับพระราชทานปริญญาบัตรจากองค์
พระมหากษัตริย์ ย่อมทำให้บัณฑิตเกิดความสำนึกตระหนักในหน้าที่ ที่
ต้องรักษาคุณงามความดี มีความเสียสละ รับผิดชอบ และตอบแทนแก่
สังคมส่วนรวม ซึ่งย่อมจะส่งผลดีในการพัฒนาสังคมให้เจริญอย่าง
ยั่งยืน...

(สุปภาณี พัดทอง, สัมภาษณ์, 9 เม.ย.2553)

นอกจากนี้ พระบรมราชาบาทหลวงแสดงแนวพระราชดำริอันทรงคุณค่า โดยเฉพาะ แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ โดยมีจุดเริ่มต้นที่การ “พัฒนาคน/ตน” เช่น การพัฒนาบัณฑิต แล้วให้บัณฑิตหรือ “คน” ที่ได้รับการพัฒนาแล้วไปพัฒนาสังคมประเทศชาติ สืบไป พระบรมราชาบาทหลวงจึงเป็นดั่งองค์รวมขององค์ความรู้ อันหลากหลายเกี่ยวกับงานพัฒนา จึงเป็นประจักษ์แจ้งที่ฉายฉานสอดส่องสว่างโลก ทำให้คนในสังคมแลเห็นแนวทางอันถูกต้องดีงามอันนำมาสู่การขับเคลื่อนสังคมไปสู่เป้าหมายอันเป็นอุดมคติตามแนวพระราชดำริในพระบรมราชาบาทหลวง ลักษณะดังกล่าวได้กล่าวแล้วข้างต้น ได้เน้นย้ำอย่างสำคัญถึงคุณค่าและความสำคัญอย่างสูงสุดที่จะได้นำแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศนี้ไปพัฒนานิสิตนักศึกษาในแนวทางต่าง ๆ

2.2 แนวทางการประยุกต์ใช้แนวพระราชดำริจากพระบรมราชาบาทหลวงในการพัฒนาประเทศ

การนำแนวพระราชดำริจากพระบรมราชาบาทหลวงไปประยุกต์ใช้ สามารถกระทำได้หลายแนวทาง

2.2.1 การนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาตน เพราะ “คน” คือ ปัจจัยหรือต้นทุนแห่งการพัฒนาทั้งปวง โดยเฉพาะการพัฒนาด้านคุณธรรมต่าง ๆ ที่ต้องกำกับ “ความรู้” ซึ่งในแนวพระราชดำริถือเป็นวิธีการพัฒนาที่สำคัญ ดังนั้น แนวพระราชดำริที่ปรากฏในพระบรมราชาบาทหลวงจึงควรจะนำมาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต เช่น ยึดหลักความพอเพียง ที่ดำเนินชีวิตอย่างไม่ประมาท ทั้งยัง “ฉลาดรู้” ที่จะ “เลือก รับ ปรับ ใช้” สรรพสิ่งได้โดยเงื่อนไขของคุณธรรมและความรู้นั้นหมายความว่า จะคิดและปฏิบัติสิ่งใดต้องดำรงอยู่ในเรื่องของคุณความดี การปฏิบัติตนเช่นนี้ถือเป็นการจัดระเบียบตนเองให้เป็นแบบอย่างที่ดีที่จะส่งผ่านไปยังคนรอบข้าง โดยเริ่มตั้งแต่คนที่ใกล้ชิดที่สุด คือคนในครอบครัว อันได้แก่ ญาติพี่น้องทั้งหลาย เพื่อนร่วมงาน และเพื่อนบ้าน หลักในการดำเนินชีวิตที่ดีงามเหล่านี้ก็จะจรจายอย่างถ้วนทั่ว สังคมก็มั่นคงยั่งยืนและถาวรในที่สุด ดังความว่า

...พระบรมราชาบาทหลวงมีส่วนสำคัญ ต่อการประยุกต์ใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตใน 2 ลักษณะ คือ การดำเนินชีวิตของตน และขยายผลไปยังคนอื่น ๆ ด้วย ด้วยวิธีการทำตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีแล้ว ส่งต่อหลักคิดหลักปฏิบัติไปยังครอบครัว ของตนและกลุ่มเพื่อนบ้านในสังคมต่อมา...

(พฤทธิ ศิริบรรณพิทักษ์, สัมภาษณ์, 9 เม.ย.2553)

2.2.2 การนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาสังคม สังคมที่คั่งงมมั่นคง ยั่งยืน และถาวร เป็นสังคมที่เป็นที่สุุดของความปรารถนาส่วนหนึ่งซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญสุด คือ ต้องกระทำให้ “คน” ซึ่งส่วนสำคัญของสังคมเป็น “คนดี” เสียก่อน ซึ่งได้กล่าวแล้วในแง่ที่ยึดแนวพระราชดำริอันหลากหลายนั้นมาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต การจัดระเบียบตัวเองไม่ให้เป็นปัญหาหรือเป็นโทษแก่สังคม เป็นสิ่งที่ต้องกระทำเป็นอย่างแรกก็จริงอยู่ แต่ถ้าคนที่ได้จัดระเบียบตัวเองหรือได้รับการพัฒนาแล้วนั้น ได้พัฒนาโดยตรง สังคมนั้นก็จะเจริญวัฒนาได้อย่างเป็นรูปธรรม และเป็นมรรคเป็นผลยิ่งขึ้น ซึ่งจะกระทำได้หลายแนวทาง โดยจะมองในภาพรวม คือ

2.2.2.1 ผ่านระบบการศึกษา ทั้งในการศึกษาขั้นพื้นฐานและทั้งในระดับอุดมศึกษา โดยผ่านหลักสูตรแบบเรียน และกิจกรรมการเรียนการสอนต่าง ๆ ซึ่งถือเป็นการ “พัฒนาคน” ในระยะยาว โดยเฉพาะคุณธรรมจริยธรรมต่าง ๆ ซึ่งสังคมกำลังมองข้าม หรือมองว่าเป็นสิ่งที่จับต้องได้ยาก และเกณฑ์ของการประเมินของคุณธรรมจริยธรรมนั้นก็แตกต่างกัน ซึ่งความคิดแบบนี้ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมอย่างที่สุด เพราะจะเห็นปัญหาอันหลากหลาย ปัญหาของสังคมยังคงสืบเนื่องมาจากปัญหาของ “คน” ที่บกพร่องทางคุณธรรม ขาดความซื่อสัตย์สุจริต ขาดความรับผิดชอบ ขาดความวิริยะพากเพียร กล่าวในที่สุด คือ ขาดอุดมคติในการดำเนินชีวิต ซึ่งจะแก้ได้ก็ด้วยการเติมเต็มเสริมสร้างคุณธรรมในตัวบุคคล จึงเห็นแนวโน้มของปรัชญาการศึกษาเรียนรู้ที่ให้ “ความรู้คู่คุณธรรม” มาเป็น “คุณธรรมนำความรู้” อันเป็นการสะท้อนให้เห็นอย่างกลาย ๆ ว่า “ความรู้” นั้นสำคัญยิ่งต่อการปฏิบัติการพัฒนา หรือการดำรงชีวิตแต่จะละเลยเพิกเฉยเรื่องของ “คุณธรรม” ไม่ได้เด็ดขาด และบางช่วงให้ความสำคัญกับ “คุณธรรม” เหนือกว่า “ความรู้” ซึ่งแสดงว่าสังคมตระหนักแล้วว่า เราอ่อนห่อนเพิกเฉยกับคุณธรรมมากเกินไปแล้ว อันที่จริงทั้ง “ความรู้” และ “คุณธรรม” นั้นก็เป็นหน้าที่ที่สำคัญของการศึกษาที่จะต้อง “อบรมบ่มรักษา” ให้คู่ขนานกันไปหรือให้เป็นเนื้อเดียวกันไป การที่ปรากฏ “วาทกรรม” ออกมาเช่นนี้ จึงเป็นประจักษ์ว่าการศึกษามีได้ทำหน้าที่ที่ควรจะทำหรือไม่ ดังนั้น จึงควรกลับมาทบทวนบทบาทหน้าที่ของการศึกษาเสียใหม่ โดยเห็นว่าเป็นโอกาสอันดีที่จะได้นำแนวพระราชดำริในพระบรมราโชวาท มาปรับใช้ผ่านองค์ประกอบของการศึกษาดังกล่าวซึ่งถือเป็นการพัฒนาคนที่จะไปพัฒนาสังคมในระยะยาวได้อย่างมั่นคง ยั่งยืน และถาวร

2.2.2.2 ผ่านโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม โครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ทุกหน่วยงานทุกองคาพยพของสังคมควรจะได้มีส่วนร่วมสำคัญที่จะได้สร้างสรรค์หรือคิด และปฏิบัติให้สอดคล้องต้องกัน ในแง่ที่จะพัฒนาสังคมของตนให้เจริญถาวร โดยน้อมนำแนวพระราชดำริต่าง ๆ มาประยุกต์ในรูปของโครงการ และแจ้งมาเป็นรูปกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมอันสามารถนำไปปฏิบัติได้ทันที แม้การปฏิบัติงานผ่านโครงการซึ่งมี

วัตถุประสงค์มีขอบเขตที่ระบุเป้าหมายไว้ชัดเจน และก็เป็นวิธีการพัฒนาที่เรียกว่า “การพัฒนาตามหลักปฏิบัติและหลักวิชา” อันสำคัญที่ปรากฏในแนวพระราชดำริอีกด้วย

2.3 แนวทางที่บัณฑิตจะนำแนวพระราชดำริจากพระบรมราโชวาทไปพัฒนาประเทศ

2.3.1 ต้อง “พัฒนาตน” ก่อน “พัฒนาสังคม” แนวทางแรกที่บัณฑิตจะนำแนวพระราชดำริไปพัฒนาประเทศชาติหรือสังคมส่วนรวมก็คือการ “พัฒนาตน” เองเสียก่อน เมื่อเป็นคนที่ได้รับการพัฒนาแล้วจึงจะไปพัฒนาประเทศชาติต่อไป ดังคำกล่าวที่ว่า

...การจบการศึกษาในระดับปริญญาตรี ไม่ใช่ทุกคนจะเรียนสูงได้เหมือนกัน พระองค์ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาตน เพื่อไปพัฒนาครอบครัว สังคม และประเทศชาติ แต่การจบการศึกษานั้น มิได้มีเพียงวิชาการเพียงประการเดียว มีความรู้แต่ถ้าขาดคุณธรรม เมื่อนำความรู้ไปใช้ก็จะทำให้สังคมวิฤต...

(วิพรรณ ประจวบเหมาะ, สัมภาษณ์, 12 เม.ย.2553)

เมื่อพัฒนาตน จนจบการศึกษา จึงเรียกว่า “บัณฑิต” ซึ่งคำนี้มีความหมาย ทั้งในระดับกว้างขวางและลึกซึ้ง กล่าวคือ มิได้มีความหมายเพียงแต่เป็นผู้ได้รับการศึกษาสูงจนได้รับปริญญาเท่านั้น แต่ต้องเป็นผู้ประกอบด้วยคุณธรรมความรับผิดชอบ ความวิริยะ พากเพียร ตระหนักรู้ในความพอเหมาะพอดี และมีความซื่อสัตย์สุจริต เป็นตัวกำกับความรู้ไว้ด้วย หรืออาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่าเป็นผู้มี “ปัญญา” ที่จะเรียนรู้ รับรู้ สรรพสิ่งอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง ไม่บิดเบือนด้วยอคติ และวิจารณ์ญาณวินิจฉัยการต่าง ๆ อย่างไม่ถูกครอบงำทั้งยังเข้าใจ สาธารณะแห่งความเป็นไปของโลกและชีวิต รู้ทางเสื่อมทางเจริญและเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง เมื่อ “คุณลักษณะ” ของบัณฑิตเป็นดังนี้ บัณฑิตต้องสำนึกตระหนักได้ว่า การได้รับพระราชทานปริญญานั้น เป็นพระมหากรุณาธิคุณอันสร้างคุณภาควิมิใจอย่างใหญ่หลวงในเกียรติยศและศักดิ์ศรี ที่มีได้แสดงว่าตนเหนือกว่าคนอื่น ๆ หรือมีโอกาสมากกว่าคนอื่น แต่เกียรติยศและศักดิ์ศรีนี้เป็นผลมาจากที่ตนได้แสดงให้เห็นประจักษ์ว่า ความวิริยะพากเพียร และอดทนมุ่งมั่นจะนำไปสู่ความสำเร็จได้ในที่สุด และกอบปรักกับการเป็นคนกลุ่มน้อยที่ได้โอกาสมากกว่าคนอื่นกลับเป็นที่คาดหวังอย่างสูงของสังคมที่จะต้องนำความรู้ควบคู่คุณธรรมไปพัฒนาสังคมประเทศชาติ โดยมี “ปัญญา” ที่จะแยกแยะถึงความเหมาะสมควรต่าง ๆ ได้

2.3.2 พัฒนาประเทศชาติและสังคมส่วนรวมโดยประยุกต์แนวคิดการพัฒนาและวิธีการพัฒนาไปใช้ บัณฑิตที่จบการศึกษาไปแต่ละสาขาสามารถนำความรู้ลึกและรู้รอบ ของคนไปพัฒนาประเทศชาติและสังคมส่วนรวมได้อย่างดียิ่ง โดยใช้เฉพาะการนำแนวคิดการพัฒนาและวิธีการพัฒนา จากที่ได้วิเคราะห์ไว้ในแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ เช่น แนวคิดการพัฒนาที่ว่า “การพัฒนาคือการเข้าถึงประชาชนและส่วนรวม” ซึ่งถือเป็นอุดมคติของการพัฒนาตามแนวพระราชดำริคือพัฒนาโดยให้มองข้ามตัวตนไปที่สังคมส่วนรวมอันเป็นอุดมคติของการพัฒนาทั้งปวง “การพัฒนาแบบองค์รวม” ถือเป็นแนวโน้มของการพัฒนาในยุคสมัยนี้ ทั้งนี้ นักคิดและนักปฏิบัติ และนักปฏิบัติการพัฒนาเข้าใจตรงกันแล้ว การพัฒนาแบบดั้งเดิมในศาสตร์สาขาใด สาขาหนึ่งนั้น มีอาจพัฒนาได้อย่างครบหรือรอบด้าน ซึ่งแนวคิดการพัฒนาแบบองค์รวมที่กำลังเป็นที่นิยมของการพัฒนาในยุคนี้ นั่นปรากฏในพระราชดำรินพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตมาอย่างน้อยก็ปี พ.ศ.2510 แล้ว การพัฒนาแบบองค์รวมนี้ เป็นการส่งเสริมความเข้มแข็งของสังคมที่ให้ความสำคัญกับทุกคนทุกศาสตร์ ได้มาเรียนรู้ และรับผิดชอบสังคมร่วมกันหรือการนำเสนอแนวคิด “การพัฒนาแบบพอเพียง” และ “การพัฒนาแบบทฤษฎีหญาแฝก” ซึ่งเป็นแนวคิดการพัฒนาที่ก่อเกิดจากบริบทเฉพาะแต่ก็สามารถนำไปใช้พัฒนาทุกองคาพยพของสังคมได้ เช่น “การพัฒนาแบบทฤษฎีหญาแฝก” ที่มีบริบทเฉพาะอาชีพเกษตรกรรมที่ถูกมองว่าเป็นวิชาชีพที่ต้องกำจัด เพราะไร้ประโยชน์และเป็นโทษ แต่แนวพระดำริซึ่งซึมซับมาจากการที่พระองค์ได้ปฏิบัติจริง ในการใช้หญาแฝกเพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำ ภาวของหญาแฝกยังลึกลงในดินและแตกแขนงเป็นการฟอຍประสานกันแน่นเหมือนตง่ายหรือร่างแห เกาะยึดดันให้มีความแข็งแรงมั่นคง ทั้งยังป้องกันการกัดเซาะของน้ำได้ดีอีกด้วย โดยนัยของการพัฒนาแบบทฤษฎีหญาแฝก คือ การมองมุมใหม่ด้วยใจเป็นธรรมกับสรรพสิ่งรอบ ๆ ข้างซึ่งเคยถูกมองว่าไร้ค่า ให้กลายมาเป็นสิ่งที่มีคุณค่าขึ้นมา ซึ่งไม่ควรมองข้ามแม้เพียงสิ่งเล็กน้อย ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญกับสรรพสิ่งอย่างเท่าเทียมกัน

การพิจารณาตามแนวคิดดังกล่าว มีวิธีการพัฒนาที่บัณฑิตควรน้อมนำไปปฏิบัติได้ด้วย เช่น “การพัฒนาด้วยหลักปฏิบัติและหลักวิชา” หมายความว่า การพัฒนาใด ๆ ทั้งปวงต้องกำหนดเป็นโครงสร้างมีจุดมุ่งหมาย ขอบเขต และผลจะได้รับการจัดเจนเป็นรูปธรรม เมื่อให้การปฏิบัติการพัฒนาดำเนินไปอย่างเป็นระบบ และต้องใช้หลักวิชาหรือความรู้ในศาสตร์ที่บัณฑิตได้ศึกษามาอย่างลึกซึ้งกว้างขวางแล้ว ทั้งในระดับของรู้ลึกและรู้รอบมาเป็น “เครื่องมือ” ของการปฏิบัติการพัฒนานอกจากที่กล่าวแล้ว “วิธีการพัฒนา” ที่น่าสนใจที่บัณฑิตควรจะนำไปใช้ปฏิบัติการพัฒนากับ “แนวคิดการพัฒนา” คือ “การพัฒนาอย่างพอเหมาะพอดี” “การพัฒนาโดยเริ่มที่พื้นฐานก่อนและค่อยเป็นค่อยไป” ตลอดจน “การพัฒนาอย่างประสานประโยชน์กัน” ซึ่งวิธีการพัฒนาเหล่านี้ ล้วนจะนำพาแนวคิดการพัฒนาให้ไปสู่เป้าหมายได้อย่างสัมฤทธิ์ผลในที่สุด

2.4 แนวทางการนำแนวพระราชดำริจากพระบรมราโชวาทไปพัฒนานิสิตนักศึกษาผ่านรูปแบบและกิจกรรมทางการศึกษาในระดับอุดมศึกษา

รูปแบบการศึกษาในที่นี้ หมายถึง การศึกษาในระบบการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

ในหัวข้อที่แล้ว เป็นการกล่าวถึง แนวทางที่บัณฑิตจะนำแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทไปใช้ในการพัฒนาประเทศได้อย่างไร ในหัวข้อนี้เป็นการนำแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศไปผ่านระบบการศึกษา เพราะเชื่อมั่นว่า “การศึกษา” จะเป็น “เครื่องมือ” อันสำคัญยิ่งในการถ่ายทอดวิทยาการความรู้ต่าง ๆ และขณะเดียวกันก็ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งควรจะทำกันตั้งแต่การศึกษาขั้นพื้นฐาน แต่ในหัวข้อนี้จะกล่าวเฉพาะการศึกษาในระดับอุดมศึกษา เท่านั้น

2.4.1 การศึกษาในระบบ เป็นการจัดการศึกษาที่เป็นทางการอย่างเป็นระบบ มีสถานศึกษา มีหลักสูตร มีผู้สอน วิธีการเรียนการสอน วัตถุประสงค์และประเมินผลอย่างชัดเจน

การนำเสนอแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศไปพัฒนานิสิตนักศึกษาในการศึกษาในระบบกระทำได้ ดังนี้

2.4.1.1 การสร้างหลักสูตร การสร้างหลักสูตรในที่นี้ หมายถึง การกำหนดเป็นโครงสร้างของหลักสูตรในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น อยู่ในหลักสูตรวิชาการศึกษาทั่วไป หลักสูตรในสาขาวิชาเอกในแต่ละคณะ หรือในวิชาเลือก ซึ่งสถาบันการศึกษาอาจจะตั้งชื่อวิชาให้สัมพันธ์กับคำอธิบายรายวิชา ซึ่งอาจจะเหมือนหรือต่างกัน เช่น หลักสูตรการศึกษาทั่วไป อาจจะเปิดรายวิชา **บัณฑิตในอุดมคติ** โดยส่วนหนึ่งของเนื้อหา คือ การนำเสนอแนวพระราชดำริเกี่ยวกับพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทมาให้นิสิตนักศึกษาได้วิเคราะห์ และร่วมกันอภิปรายเพื่อสกัดเอาสาระสำคัญเกี่ยวกับพัฒนาประเทศออกมา ทั้งในแง่ของแนวคิด วิธีการ และเป้าหมายของการพัฒนา ดังความที่ว่า

...วิชาบัณฑิตในอุดมคติไทย ที่เปิดสอนที่วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จะเน้นให้นิสิตรู้จักโลก แต่ไม่หลงโลก เน้นคุณธรรมจากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และมีกระบวนการพัฒนาบัณฑิต โดยเริ่มตั้งแต่ ฝึกการเซ็นชื่อเข้าห้องเรียนเพื่อตรวจสอบความซื่อสัตย์ การทำข้อสอบโดยไม่ทุจริต ไม่นั่งคนเก่งแต่เน้นที่เป็นคนดี...

(วิพรรณ ประจวบเหมาะ, สัมภาษณ์, 12 เม.ย.2553)

หลักสูตรวิชาเอกสาขาภาษาไทย อาจกำหนดเป็นรายวิชา **วรรณกรรมในรัชกาลที่ 9** ซึ่งศึกษาพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 9 ทั้งหมด รวมทั้งพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตด้วย ซึ่งสามารถศึกษาทั้งลีลาการใช้ภาษา ในฐานะที่เป็นความเรียงที่กะทัดรัด กระชับรัดกุม ศึกษาแนวคิดสำคัญที่ปรากฏในพระบรมราโชวาท นอกจากวิชาดังกล่าวแล้ว อาจเปิดวิชา **วรรณกรรมคำสอน** ดังความว่า

...ควรกำหนดให้เป็นแบบเรียน หรือหนังสืออ่านนอกเวลา แต่ต้องมีคำอธิบายการใช้คำยาก หรือนำมาเป็นวรรณกรรมคำสอนให้นิสิตได้ร่วมแสดงความคิดเห็น การได้อ่านสิ่งที่ดี จะได้มีโอกาสในการถ่อมเกลادنให้เป็นคนดี...

(พุทธชาติ โปธิบาล, สัมภาษณ์, 9 เม.ย.2553)

การนำพระบรมราโชวาท ในฐานะที่เป็นคำสอน คำแนะนำ และคำตักเตือนในเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องที่เป็นหลักในการพัฒนาตน และพัฒนาสังคมประเทศชาติ เพื่อให้นิสิตยึดมั่นเป็นหลักแห่งอุดมคติในสาขาวิชาเกี่ยวกับ การพัฒนาชุมชน หรือยุทธศาสตร์การพัฒนาหรือการศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น หรือสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่น่าจะนำแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศไปเป็นส่วนหนึ่งของรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา หรืออาจกำหนดเป็นรายวิชาชั้นใหม่โดยตรง ซึ่งจะได้ให้นิสิตนักศึกษา มีการศึกษาวิเคราะห์แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาจากพระบรมราโชวาทกันอย่างกว้างขวาง

2.4.1.2 กิจกรรมการเรียนการสอนและกิจกรรมเสริมหลักสูตร ทั้งกิจกรรมหลักที่ได้รับมอบหมายจากผู้สอนในรายวิชาหนึ่งก็สามารถนำแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศสอดแทรกลงไปได้ ทั้งนี้ต้องสอดคล้องกับรายวิชา และคำอธิบายรายวิชานั้น ๆ นอกจากนั้นยังมีกิจกรรมเสริมหลักสูตร ที่ถือเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร โดยที่สถาบันการศึกษา ให้นักศึกษาเลือกตามความชอบ เช่น กิจกรรมค่ายอาสา ควรแทรกเรื่องแนวคิดการพัฒนาแบบองค์รวมที่จากเดิมนั้นนิสิตนักศึกษามักจะออกค่ายเป็นสาขาวิชาหรือเป็นวิชาเอก เป็นคณะ ซึ่งถือเป็นการพัฒนาโดยใช้ศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่งเพียงศาสตร์เดียว การพัฒนาจะไม่รอบด้านและสัมฤทธิ์ผล สถาบันจึงควรกำหนดให้การออกค่ายแต่ละครั้งนั้นเป็นการรวมเอา นิสิตนักศึกษาต่างสาขาต่างคณะไปปฏิบัติการพัฒนาาร่วมกัน เพื่อนำแนวพระราชดำริ การพัฒนาแบบองค์รวมไปประยุกต์ใช้ ซึ่งจะได้ประโยชน์มากกว่า ดังความว่า

...ต้องมีการถ่ายทอดแนวพระราชดำริ เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศให้กับ
 นิสิต ผ่านวิชาที่สอนทุกวิชาที่สามารถนำมาปรับในชีวิตประจำวันได้
 เรียนรู้ และนำแนวความคิดพัฒนาแบบองค์รวม โดยการทำกิจกรรมเข้า
 ค่ายอาสาเพื่อไปพัฒนาโดยให้นิสิตออกค่ายแบบคณะ คณะ สาขาวิชา
 และเพศ เพื่อนิสิตจะได้นำความรู้อันหลากหลายไปพัฒนาแนะนำสังคม
 ได้อย่างสัมฤทธิ์ผล...

(รังสิต สุวรรณมรรคา, สัมภาษณ์, 12 เม.ย.2553)

2.4.2 การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่นอกเหนือจากระบบที่เป็นทางการ แต่
 ยังคงมีหลักสูตร วิธีการเรียนการสอน การวัดผล ประเมินผล มีผู้เรียน การศึกษาในลักษณะนี้อาจ
 เป็นกิจกรรมส่วนหนึ่ง หรือเป็นกิจกรรมที่แยกเป็นเอกเทศ เป็นการศึกษาที่อาจจัดขึ้นเพื่อเสริม
 ความรู้จากที่ได้เรียนรู้ในระบบ

การนำแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศไปพัฒนานิสิตนักศึกษาใน
 รูปแบบการศึกษานอกระบบ กระทำได้ดังนี้

2.4.2.1 การสร้างหลักสูตร หลักสูตรในการศึกษานอกระบบ ที่จะนำแนว
 พระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ เช่น การจัดอบรมเกี่ยวกับแนวพระราชดำริด้านการพัฒนา
 ประเทศในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยการอบรมนี้จะมีความเบ็ดเสร็จในตัวเอง และอาจเป็นหลักสูตรที่
 สนับสนุนวิชาหลักที่ปรากฏในหลักสูตรของการศึกษาในระบบ

2.4.2.2 กิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรมการเรียนการสอนของการศึกษา
 นอกระบบ ที่จะนำแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศมาปรับใช้ควรให้สัมพันธ์เกี่ยวเนื่อง
 หรือต้องเน้นย้ำในส่วนของหลักสูตร เช่น การอบรมในระยะในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น การอบรม
 เรื่อง การดำเนินชีวิตแบบพอเพียงตามแนวพระราชดำริ กิจกรรมที่จัดควรเน้นการจัดสภาพ
 สิ่งแวดล้อมในห้องเรียนหรือห้องอบรมให้มีการเน้นถึงความพอเพียงด้วย

2.4.3 การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาของบุคคลที่เกิดขึ้นโดยไม่มีรูปแบบของ
 การเรียนรู้ที่ชัดเจน อาจเรียนรู้โดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ได้ การศึกษาหรือการเรียนรู้ตามอัธยาศัยนี้
 เป็นการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการตลอดเวลา คู่ขนานไปกับการดำรงชีวิตของบุคคลตั้งแต่เกิด
 จนตาย

แนวทางการนำแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศไปพัฒนานิสิต
 นักศึกษาในรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัย อาจกระทำได้หลายแนวทาง ดังนี้

2.4.3.1 การทำป้ายเรียนรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ

2.4.3.2 จัดนิทรรศการตามโอกาสต่าง ๆ เพื่อสร้างความเข้าใจ และเห็นคุณค่าของแนวพระราชดำริอันหลากหลายเหล่านั้น ๆ

2.4.3.3 รวบรวมพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตผ่านเว็บไซต์ แล้วให้มีการสื่อสารสองทางในเว็บบอร์ดอันเป็นการเปิด “พื้นที่” ให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องพระบรมราโชวาท เช่น เปิดประเด็น การน้อมนำแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ ไปประยุกต์ใช้ให้ได้ผลอย่างไร แล้วมีการเสนอแนะแนวทางปฏิบัติที่ตนเองนำไปใช้แล้วได้ผล เพื่อจะได้เป็นแนวทางให้ชุมชนคนในเว็บไซค์คนอื่น ๆ ไปใช้ได้ด้วย ซึ่งวิธีการหรือแนวทางดังกล่าวนี้ จะก่อให้เกิดการขยายผลในวงกว้าง ดังความว่า

...อาจนำแนวพระราชดำริมาทำป้ายการเรียนรู้ตามต้นไป ห้องน้ำ โรงอาหาร หรือทำในห้องเรียนเพื่อจะได้ สร้างความตระหนักแต่ผู้อ่านทุกคน นอกจากนั้นควรทำเว็บไซต์ เพื่อรวบรวมแนวพระราชดำริ โดยให้มีการโต้ตอบกันได้ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ว่าจะนำไปใช้ประโยชน์อย่างไร เมื่อนำไปใช้แล้ว มีผลต่อวิถีชีวิตอย่างไร...

(พฤทธิ ศิริบรรณพิทักษ์, สัมภาษณ์, 9 เม.ย.2553)

2.5 แนวทางที่สถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาจะนำแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศไปพัฒนานิสิตนักศึกษา

สถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาสามารถนำแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศไปพัฒนานิสิตนักศึกษา โดยผ่านปรัชญา วิสัยทัศน์ และพันธกิจ ล้อกันกับในระดับสถาบันหรือมหาวิทยาลัย เช่น แนวพัฒนาแบบพอเพียง ไปกำหนดเป็นวิสัยทัศน์ และพันธกิจ เพื่อพัฒนานิสิตนักศึกษา ให้รู้จักพอประมาณ มีเหตุผล ที่จะ “เลือก รับ ปรับ ใช้” สรรพสิ่งที่เหมาะสมกับตัวเองกับท้องถิ่นเพื่อให้นิสิตนักศึกษา เป็นบัณฑิตก้าวทันโลกบนพื้นฐานภูมิปัญญาไทย กล่าวคือ ต้องรู้จัก “โลก” และใช้ประโยชน์จากความรู้สากลที่มีอยู่ผสมผสานกับท้องถิ่นคือให้เข้ากับท้องถิ่นได้ นอกจากแนวพัฒนาแบบพอเพียงแล้ว ยังมีแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศอื่น ๆ ที่สถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาสามารถนำไปกำหนดเป็นปรัชญาวิสัยทัศน์และพันธกิจโดยตรง แล้วแต่ละคณะก็จะกระทำล้อกันไป อันทำให้สถาบันการศึกษาทำหน้าที่ในการ

“ซัด/กล่อมเกลตา” หรือ “อบรมบ่มร่า” ให้นิสิตนักศึกษาที่มีคุณลักษณะเชิงที่ปรากฏตามแนวพระราชดำริ แล้วนำไปพัฒนาประเทศชาติหรือสังคมส่วนรวมสืบไป ดังความว่า

...มหาวิทยาลัยควร นำแนวความคิดพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ เช่น แนวคิดเรื่องความพอเพียง ใส่ไว้ในวิสัยทัศน์ พันธกิจ เพื่อใช้เป็นแนวพัฒนานิสิต โดยบูรณาการให้เข้ากับ การเรียนการสอนให้บัณฑิตก้าวทันโลก บนพื้นฐานภูมิปัญญาไทย ต้องรู้จักใช้ ความรู้สากลให้มาผสมผสานกับความรู้ท้องถิ่น...

(สุภาพร มากแจ้ง, สัมภาษณ์, 9 เม.ย.2553)

แนวทางการนำเสนอแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เพื่อนำไปพัฒนานิสิตนักศึกษาตามทัศนะความคิดของผู้เชี่ยวชาญ 8 คน ซึ่งได้เห็นพ้องต้องกันว่า แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศมีคุณค่าและมีความสำคัญยิ่งที่จะได้รับความชอบธรรมทั้งในด้านขององค์ผู้พระราชทานปริญญาผ่านพระจริยวัตรและพระราชกรณียกิจที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทั้งปวง อันเป็นที่ประจักษ์ชัดของพสกนิกรในพระองค์และในสายตาของชาวโลก จนได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลเพื่อสดุดีในพระเกียรติคุณนั้น ๆ เช่น รางวัล “ความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์” ของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ เป็นต้น ในด้านของเนื้อหาสาระจากพระบรมราโชวาท ที่พระราชทานแก่บัณฑิต ก็มีตามลำดับที่ไต่ขยับขึ้นไปกว่ากัน โดยเฉพาะความสำคัญในแง่ของการพัฒนาคน เพื่อคนที่ได้รับการพัฒนาแล้วจะออกไปทำหน้าที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศชาติ และสังคมส่วนรวม โดยเฉพาะคนที่ได้รับการศึกษามาสูง แล้วได้รับคาดหวังจากสังคมว่าจะนำความรู้ไปพัฒนาส่วนรวม ดังนั้น “บัณฑิต” ของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ซึ่งผ่านกระบวนการของการ “อบรมบ่มร่า” ทั้งในวิทยาการชั้นสูงต่าง ๆ และด้านคุณธรรม จึงเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญนี้ แต่ก่อนที่จะออกไปเป็น “บัณฑิต” ตามนิยามอันลึกซึ้งกว้างขวางนี้ ขณะที่ยังศึกษาอยู่ในสถาบันอุดมศึกษาจึงควรจะได้ผ่านกระบวนการ “ซัด/กล่อมเกลตา” โดยใช้แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ ดังกล่าวนี้ไปประยุกต์ใช้ตามแนวทางต่าง ๆ โดยเฉพาะรูปแบบการศึกษาทั้ง 3 ประเภท และแม้สถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาก็ควรจะไปเป็นเข็มทิศนำทางโดยผ่านปรัชญา วิสัยทัศน์ และพันธกิจ ดังได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งจะมีส่วนสำคัญ ทั้งในด้านการสืบสานแนวพระราชดำริอันทรงคุณค่านี้ ให้ดำรงคงอยู่ และให้มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์ให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ก่อนที่จะออกไปพัฒนาสังคมต่อไป อีกทั้งการพัฒนาตามแนวพระราชดำรินี้ จะเป็นการพัฒนาอันนำไปสู่สังคมที่มั่นคงยั่งยืนและถาวรสืบไป

บทที่ 6

สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์ เรื่อง การวิเคราะห์แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ใน 2 ประเด็น คือ 1) วิเคราะห์แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช 2) นำเสนอแนวทางการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ไปใช้ในการพัฒนานิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา

1. สรุปผลการศึกษาในส่วนของแนวพระราชดำริ สรุปได้ดังนี้

1.1 แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศมีลักษณะเป็นกระบวนการ

กระบวนการในบริบทนี้ คือ ลำดับของการกระทำที่ดำเนินสืบเนื่องกันไปโดยเริ่มจากพระราชดำรินี้อยู่ในรูปของ “พระบรมราโชวาท” ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 มีพระราชประสงค์จะ “สั่งสอน แนะนำ และตักเตือน” แก่ “บัณฑิต” ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ในฐานะที่จบการศึกษาสูง และเป็นที่ยึดเหนี่ยวของสังคมที่จะออกไปพัฒนาสังคม ซึ่งในที่นี้พระบรมราโชวาทจึงทำหน้าที่ให้การศึกษา ซึ่งในแง่ของ “พันธศึกษา” นั้นถือว่าเป็น “เครื่องมือ” อันสำคัญยิ่งต่อการ “พัฒนาคน” เมื่อคนได้รับการพัฒนาแล้วจึงไป “พัฒนาสังคม” สืบไป

1.2 “จากการตระหนักรู้” คือ กระบวนการแห่งการพัฒนาตน

“จากการตระหนักรู้” ถือเป็นกระบวนการสร้าง/พัฒนาตนโดยสำนักและตระหนักของบัณฑิต ด้วย “คำสั่งสอน แนะนำ และตักเตือน” จากพระบรมราโชวาทอย่างประจักษ์ชัดแจ้งว่าตนคือใคร มีความสำคัญ และบทบาทต่อตนและสังคมอย่างไร เมื่อประจักษ์ชัดค่านี้อันแล้วจึงเท่ากับเป็นการ “ขัด/กล่อมเกลตา” ตนเพื่อจะไปพัฒนาสังคมประเทศสืบไป และการประจักษ์ตระหนักรู้ข้างต้น พระบรมราโชวาทนำเสนอผ่านถ้อยคำอันหลากหลาย อาทิ นำขึ้นขมยินดี มีเกียรติ มีความรู้สูงเป็นที่คาดหวังของสังคม เข้าใจนิยามและบทบาทของบัณฑิต เป็นต้น คำหรือความที่ใช้แต่ละสถาบันนั้น มีทั้งที่มีลักษณะ “พ้อง” และ “เฉพาะ” กับซึ่งสัมพันธ์การบริบทของแต่ละสถาบัน แต่ในภาพรวมแล้วมุ่งกระตุ้นความใฝ่ดีในมนุษย์เหมือนกัน

1.3 “นิยามการพัฒนา” และ “แนวคิดการพัฒนา” คือ กระบวนการเพื่อนำ “สู่การพัฒนา” ด้วยการสร้างความ “เข้าใจ” ในความหมายและความสำคัญของการพัฒนา

“สู่การพัฒนา” เป็นกระบวนการเพื่อ “เข้าใจ” ใน “นิยามการพัฒนา” และ “แนวคิดการพัฒนา” โดยมีพระบรมราโชวาทเสนอผ่านคำ/ความ ที่น่าสนใจอย่างหลากหลาย อาทิ ความเจริญ ความก้าวหน้า ความรุ่งเรือง รุ่งโรจน์ ความมั่นคง ยั่งยืน ถาวร การวิวัฒนา/พัฒนา การเพิ่มเติม/เพิ่มพูน เป็นต้น ซึ่งคำเหล่านี้โดยรวมแล้วสื่อความหมายไปในแนวทางเดียวกับ คำ “พัฒนา” แต่ที่น่าสนใจ คือ การปรากฏของคำเจริญ สูงกว่าคำอื่น ๆ คำเจริญนี้มีนัยแฝงเกี่ยวกับ “การศึกษา” ซึ่งเป็นความหมายของพัฒนาที่ใช้กับคน อันเป็นไวพจน์กับศัพท์ทางศาสนาว่า “ภาวนา” ส่วนพัฒนาวัตถุสิ่งของ จะใช้ในความหมายของ การเพิ่มพูน ขยายทำให้มาก เป็นต้น จึงนับได้ว่าการสร้างความเข้าใจในนิยามของการพัฒนา มีนัยที่ลึกซึ้ง และเป็นนัยเดียวกับ “พัฒนศึกษา” คือ การศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาโดยให้ความสำคัญกับเครื่องมือ คือ การศึกษา อีกด้วย นอกจากนั้นนิยามของการพัฒนาอีกกลุ่มคำหนึ่งคือ “มั่นคง ยั่งยืน ถาวร” ซึ่งมักปรากฏในลักษณะขยายคำว่า “เจริญ” และ “ก้าวหน้า” นัยสำคัญที่ลุ่มลึกของคำว่า “มั่นคง ยั่งยืน และถาวร” ที่ปรากฏในพระบรมราโชวาทเป็นทั้งเป้าหมายของการพัฒนาที่คาดหวังและเป็นทั้งผลกระทบที่ก่อให้เกิดผลลัพธ์ของการพัฒนา อันเป็นลักษณะเฉพาะของพระบรมราโชวาท ที่ต้องพัฒนาด้วยหลักวิชาและหลักปฏิบัติซึ่งผู้พัฒนาจะรู้จักและรู้รอบแล้ว ยังต้องมีหลักคุณธรรมรองรับ และมุ่งมั่นพัฒนาให้ นอกเหนือไปกว่าตัวตน คือการพัฒนาสังคมประเทศชาติ ซึ่งลักษณะเฉพาะอันเป็นลักษณะสำคัญนี้จะนำไปสู่การพัฒนาที่มั่นคง ยั่งยืน และถาวร

ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาที่สำคัญที่ปรากฏในพระบรมราโชวาท คือ แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ อาทิ การศึกษาเป็นเครื่องชี้ให้เห็นความเจริญของชาติและส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรมและบ้านเมือง ตลอดจนปลูกฝังความเจริญทั้งด้านความรู้ และคุณธรรมต่าง ๆ ความรู้ ความคิด ความสามารถที่จะ นำไปพัฒนาสร้างสรรค์ สังคมประเทศชาติ ต้องรองรับด้วยคุณธรรมและเหตุผล เป็นต้น แนวคิดดังกล่าวบ่งชี้คุณค่าและความสำคัญของการศึกษาว่าเป็นดัชนีชี้วัดความเจริญของประเทศชาติ อันเป็นทั้งเป้าหมายและผลลัพธ์ของการพัฒนาทั้งเน้นย้ำบทบาทหน้าที่ของการศึกษาที่ทั้งถ่ายทอดศิลปวิทยา และปลูกฝังคุณธรรมในมนุษย์ ความสำคัญของการศึกษาถือว่ามีความสำคัญยิ่งเพราะถือเป็น “เครื่องมือ” ในการพัฒนาคนก่อนไปพัฒนา สังคมส่วนรวม

ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา โดยตรงก็มีความสำคัญและพบอย่างหลากหลาย อาทิ การพัฒนาแบบมั่นคง ยั่งยืน ถาวร การพัฒนาแบบองค์รวม ประสานเชื่อมโยง การพัฒนาด้วยความรู้และศีลธรรม การพัฒนาแบบพอเพียง การพัฒนาแบบทฤษฎีหญาแฝก การพัฒนาที่เหมาะสมกับประเทศ คือ การทำนุบำรุงเกษตรกรรมทุกสาขา เป็นต้น แนวคิดการพัฒนาทุกแนวคิดเกิดจากหลักแห่งจริยวัตรและพระราชกรณียกิจที่พระองค์ได้บำเพ็ญมานับนานนับ แนวคิดและทฤษฎีทั้งหลายจึงสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ๆ

1.4 “วิธีการพัฒนา” จากพระบรมราโชวาทคือกระบวนการ “เข้าถึง” การพัฒนา

วิธีการพัฒนา ในพระบรมราโชวาทมีทั้งการพัฒนาด้านจิตวิญญาณ หมายถึง วิธีการที่จะปรับมโนทัศน์ของผู้พัฒนาให้คิดและทำในสิ่งดีงาม ซึ่งพบวิธีการพัฒนาอันหลากหลาย วิธีการที่สำคัญ ๆ อาทิ พัฒนด้วยการยึดมั่นในอุดมคติและปณิธาน พัฒนาด้วยปัญญา พัฒนาด้วยเหตุผล และพัฒนาด้วยใจ เป็นต้น วิธีการพัฒนาที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ พัฒนาด้านปฏิบัติ หมายถึง วิธีการหรือขั้นตอนการปฏิบัติการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งพบในพระบรมราโชวาทหลายวิธีด้วยกัน เช่น การพัฒนาด้วยหลักปฏิบัติและหลักวิชาการ พัฒนาอย่างประสานประโยชน์กัน พัฒนาโดยเริ่มที่พื้นฐานก่อนและค่อยเป็นค่อยไป พัฒนาอย่างพอเหมาะพอดี เป็นต้น ทั้งการพัฒนาด้านจิตวิญญาณ และพัฒนาด้วยการปฏิบัติ จะเห็นว่ามีความสัมพันธ์โยงใยสืบเนื่องมาจาก “การตระหนักรู้” ในคุณค่าแห่งตน และ “สู่การพัฒนา” ในส่วนของ “นิยามการพัฒนา” และ “แนวคิดการพัฒนา” ซึ่งเป็นประจักษ์มบของพัฒนาทั้งปวง คือ การ “เข้าใจ” ว่าการพัฒนา คืออะไร มีความสำคัญอย่างไร แล้วจึงนำไปสู่การ “เข้าถึง” การพัฒนาด้วยการปฏิบัติการพัฒนาด้วยวิธีต่าง ๆ โดยเริ่มจากวิธีปรับ “มโนทัศน์” ด้วยการพัฒนาด้านจิตวิญญาณ เพื่อให้ผู้พัฒนามุ่งคิดและทำสิ่งที่มีคุณค่าดีงาม และพัฒนาเพื่อสังคมประเทศชาติ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาด้านปฏิบัติ ซึ่งมีวิธีการต่าง ๆ กัน แต่ทุกวิธีนั้น ก็มุ่งหรือนำไปสู่เป้าหมายเดียวกัน คือ ความมั่นคงยั่งยืน และถาวรของสังคมทุกระดับ

1.5 จากการ “พัฒนาตน” สู่ “พัฒนาสังคม” คือเป้าหมายของการพัฒนาทั้งปวงเพื่อนำไปสู่ความมั่นคงยั่งยืน และถาวรของสังคม

เป้าหมายการพัฒนา อันเป็นอุดมคติของทุกสังคม คือ การพัฒนาสังคมให้มั่นคง ยั่งยืน และถาวร แต่อย่างไรก็ตาม “คน” ก็คือเป็นปัจจัยของการพัฒนาทั้งปวง จึงจำเป็นพัฒนาตนเอง ไปอย่างไม่หยุดยั้ง เป้าหมายการพัฒนาจากพระบรมราโชวาท พบว่า “การพัฒนาตน” มีความเข้มข้นสูงกว่า “การพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ” โดยเฉพาะการพัฒนาตนในด้าน “คุณธรรมจริยธรรม” เพื่อสร้างความแข็งแกร่งในความสมบูรณ์ที่จะควบคุมการปฏิบัติงานพัฒนามิให้ออกนอกกลุ่มนอกทางไปจากที่ควรจะเป็น

2. สรุปผลการศึกษา ในส่วนแนวทางการนำองค์ความรู้จากแนวพระราชดำริไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนา สรุปได้ ดังนี้

2.1 แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศมีคุณค่า และความสำคัญอย่างยิ่งยวดที่จะไปพัฒนานิสิตนักศึกษา ทั้งในส่วนของความสำคัญต่อตนและความสำคัญต่อสังคม

2.2 แนวทางการประยุกต์ใช้แนวพระราชดำริจากพระบรมราโชวาทไปพัฒนาประเทศ โดยนำไปเป็นหลักในการดำเนินชีวิตเพื่อการพัฒนาคน และนำไปใช้พัฒนาสังคม โดยผ่านระบบ การศึกษาผ่าน โครงการ และกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อคนและสังคม

2.3 แนวทางที่บัณฑิตจะนำแนวพระราชดำริจากพระบรมราโชวาทไปพัฒนาประเทศ ด้วยการ “พัฒนาคน” ก่อน “พัฒนาสังคม” ด้วยการ “พัฒนาสังคม” โดยประยุกต์แนวคิดเกี่ยวกับ พัฒนาและวิธีการพัฒนาต่าง ๆ ไปใช้

2.4 แนวทางการนำแนวพระราชดำริไปพัฒนานิสิตนักศึกษาผ่านรูปแบบและกิจกรรม ทางการศึกษาในระดับอุดมศึกษา โดยผ่านหลักสูตร กิจกรรมการเรียนการสอน และกิจกรรมเสริม หลักสูตรทั้งในรูปแบบการศึกษาในระบบ นอกกระบวน และตามอัธยาศัย

2.5 แนวทางที่สถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาจะนำแนวพระราชดำริเกี่ยวกับพัฒนา ประเทศไปพัฒนานิสิตนักศึกษา โดยผ่านปรัชญา วิทยทัศน์ และพันธกิจของมหาวิทยาลัย ซึ่งคณะ ภาควิชา สาขาวิชาต่าง ๆ ก็จะปรับให้สอดคล้องกับระดับคณะด้วย

3. การอภิปรายผล

จากข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์ มีประเด็นที่น่าสนใจที่จะนำมาอภิปราย ดังนี้

3.1 องค์ประกอบของพระบรมราโชวาทกับกระบวนการของความสัมพันธ์เกี่ยวกับแนว พระราชดำริการพัฒนาประเทศ

จากการวิเคราะห์พระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทาน ปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ จำนวน 315 องค์ ในด้านแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนา ประเทศ พบองค์ประกอบของพระบรมราโชวาทที่น่าสนใจ จนเป็นลักษณะ “พ้อง” กัน ใน 2 ประเด็นหลัก ซึ่งในงานวิจัยนี้ใช้ว่า “จากการตระหนักรู้” และ “สู่การพัฒนา”

“จากการตระหนักรู้” หมายถึง เนื้อหาสาระในพระบรมราโชวาทที่ท่านทั้งหลาย ที่ สร้างความตระหนักในตัวตนและบทบาทหน้าที่ของบัณฑิตที่สังคม คาดหวัง “การตระหนักรู้” จึง เป็นประจักษ์ จุดเริ่มของกระบวนการการพัฒนาประเทศตามแนวพระราชดำริ กล่าวคือ เป็นการ “พัฒนาคน” ของบัณฑิตในฐานะ “คน” ซึ่งเป็นปัจจัยของการพัฒนาทั้งปวงซึ่งจะต้องได้รับการ พัฒนาเสียก่อน เพื่อเป็น “คนที่ได้รับการพัฒนา” แล้ว จึงสมควรออกไปพัฒนาประเทศชาติและ สังคม ส่วนรวมต่อไปอันจะนำไปสู่สังคมที่มั่นคง ยั่งยืน ถาวรสืบต่อไป

“สู่การพัฒนา” เป็นกระบวนการสืบเนื่องในขั้นต่อมา ซึ่งประกอบด้วยนิยามการ พัฒนา แนวคิดการพัฒนา วิธีการพัฒนา และเป้าหมายการพัฒนา นิยามการพัฒนา และแนวคิด

การพัฒนา เป็นขั้นของการทำความเข้าใจ การพัฒนาผ่านความหมาย และความสำคัญของการพัฒนาแบบต่าง ๆ ส่วนวิธีการพัฒนานั้นเป็นประเด็นการ “เข้าถึง” การพัฒนาด้วยการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมและเป็นระบบ จนนำไปสู่เป้าหมายของการพัฒนา ที่จะก่อให้เกิด “ผลลัพธ์” ของการพัฒนาอย่างสัมฤทธิ์ผล

กระบวนการพัฒนาตามแนวพระราชดำริดังกล่าว จะเห็นว่าทุกองค์ประกอบมีความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้น โดยเริ่มที่ “จากการตระหนักรู้” ซึ่งถือว่ากระบวนการของการพัฒนาตนเอง จากนั้นจึงเป็นขั้นของการทำความเข้าใจ การพัฒนา และ “เข้าถึง” การพัฒนาด้วยการปฏิบัติ ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ แสดงให้เห็นว่าทุกองค์ประกอบนั้นต่าง ๆ เสมอเนื้อหาทางความคิดเกี่ยวกับ การพัฒนาทั้งสิ้น อาทิใน นิยามการพัฒนาแสดงให้เห็นว่า การใช้คำอย่าง “เจริญ” มีนัยอันสัมพันธ์กับศัพท์ทางศาสนา “ภาวนา” อันหมายถึง “การพัฒนาคน” ด้วยการศึกษ ซึ่งสัมพันธ์กับ “พัฒนศึกษา” อีกด้วย

ในส่วนของแนวคิดการพัฒนา ก็มีความสัมพันธ์กัน เช่น แนวคิดการพัฒนาแบบองค์รวม นำไปสู่ แนวคิดการพัฒนาแบบมั่นคงยั่งยืน ถาวร ซึ่งใช้วิธีการพัฒนาด้านจิตวิญญาณเพื่อเป็นการปรับปรุงกระบวนการพัฒนาให้คิดและทำแต่สิ่งดีงามและมุ่งประโยชน์ที่เหนือตัวตน คือสังคม ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้ ใช้วิธีการพัฒนาด้านปฏิบัติแบบหลักวิชาและหลักปฏิบัติ และวิธีการพัฒนาที่มุ่งประสานประโยชน์ ในแง่นี้ จึงกล่าวได้ว่า แนวพระราชดำริด้านการพัฒนาประเทศนั้น จะพบได้ทุกองค์ประกอบของพระบรมราโชวาท และยังเห็นถึงความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น อีกด้วย

3.2 พระบรมราโชวาทในมิติของมนุษยศาสตร์

พระบรมราโชวาท คือ “โอวาท” ซึ่งหมายถึง “คำแนะนำ คำตักเตือน และคำสั่งสอน” ขององค์พระเจ้าแผ่นดิน หรือ พระมหากษัตริย์ ผู้เลิศประเสริฐยิ่ง” ซึ่งในงานวิจัยนี้หมายถึง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9

คุณค่าและความสำคัญของพระบรมราโชวาท อาจกล่าวได้เป็น 2 ประการ ดังนี้

3.2.1 คุณค่าอันเป็นอุดมคติที่สัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นกับองค์ผู้พระราชทานพระบรมราโชวาท อันหมายถึง พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

นับเนื่องตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติและทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก และได้มีปฐมบรมราชโองการว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขของมหาชนชาวสยาม” (กรมศิลปากร, 2525 : 19) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงดำรงจริยวัตรอยู่ในทศพิธราชธรรม และขัดศิววัตรของพระมหากษัตริย์ทุกประการ ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนับอเนกอนันต์อย่าง

ต่อเนื่องมาตั้งแต่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ อันนำมาซึ่งประโยชน์สุขของอาณาประชาราษฎร์ในพระองค์ แม้พระองค์จะต้องเสด็จพระราชดำเนินไปในที่รุกรันดาร ก็มีได้ละความมุ่งมั่นและย่อท้อแต่ประการใด อีกทั้งพระองค์ยังทรงค้นคิด แสวงหาวิธีการต่างๆ ที่จะทำให้พสกนิกรในพระองค์ดำรงชีวิตอย่างมีความสุขตามแต่อัธยาศัย จึงทรงศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ของอาณาประชาราษฎร์ในพระองค์ตามท้องถิ่นต่างๆ ร่วมกับข้าราชการที่เกี่ยวข้องจนกระทั่ง แจ่มชัดในปัญหานั้นประการ และทรงพระราชทานแนวทางที่แก้ปัญหาเพื่อให้ความช่วยเหลือแก่ พสกนิกรตามแต่ละท้องถิ่นนั้นๆ พระราชกรณียกิจและพระราชจริยวัตรอันเปี่ยมล้นด้วยพระวิริยะมุ่งมั่นพระเมตตาบารมี อันหาที่สุด มิได้นี้ พระองค์จึงทรงเป็นที่สุดแห่งศูนย์รวมจิตใจของชาวไทยทั้งหมด (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2530)

คุณค่าอันเป็นอุดมคติอันใหญ่หลวงในพระราชจริยวัตรและพระราชกรณียกิจนี้เองที่สร้างความศรัทธาต่อการดำเนินกระหน่ำและกระตุ้นความใฝ่ดีในพสกนิกรในพระองค์อย่างที่มีต้องมีข้อสงสัยใด ๆ ทั้งปวง อีกทั้งยังศรัทธาสืบเนื่องมาถึงสาระสำคัญจากพระบรมราโชวาทในพระองค์อีกด้วย

3.2.2 คุณค่าอันเกิดจากสาระสำคัญในองค์พระบรมราโชวาท

คุณค่าในแง่ที่เกิดจากเนื้อหาสาระในพระบรมราโชวาทสะท้อนคุณค่าด้านคำสอนเพื่อพัฒนาคนและสังคม เมื่อพิจารณาสาระสำคัญของพระบรมราโชวาท ก็สอดคล้องต้องกับ “วรรณกรรมคำสอนร่วมสมัย” ที่ “เนื้อหา” ของเรื่องมุ่งชี้แนะ กลุ่มเหล่า ทั้งในด้านจิตใจ และพฤติกรรมซึ่งนอกจากจะให้ดำรงอยู่ในครรลองที่ติงามแล้ว ยังมุ่งให้เป็นผู้นำแห่งความติงามนี้อีกด้วย โดยที่ พระบรมราโชวาทจะมีเนื้อหาที่เป็นคำสอน คำแนะนำตักเตือนครอบคลุมใน 2 ประเด็น กว้างๆ คือ 1) คุณลักษณะอันเลิศยิ่งของมนุษย์ต้องมีคุณธรรมรองรับ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มักจะพระราชทานพระบรมราโชวาทที่กล่าวถึง คุณธรรมพื้นฐานอันสำคัญยิ่งของมนุษย์ คือ ความรับผิดชอบ ความสะอาดซื่อสัตย์ ความซื่อสัตย์สุจริต ความไม่เห็นแก่ตัว ไม่เอาเปรียบผู้อื่น ความไม่มั่งง่าย หยาบคายและความวิริยะมุ่งมั่น ซึ่งคุณธรรมเหล่านี้ ถ้ามีอยู่ในมนุษย์ผู้ใดก็แสดงว่า เป็น มนุษย์ที่สมบูรณ์ และ 2) ความรู้ของมนุษย์ต้องควบคู่คุณธรรมในพระบรมราโชวาท โดยเฉพาะที่พระราชทานแก่บัณฑิตในวันรับพระราชปริญญาของมหาวิทยาลัยต่างๆ จะพบว่าพระองค์ทรงเน้นย้ำเสมอว่า การสร้างสรรค์ความเจริญของมนุษย์นั้นจะใช้เพียงความรู้ในสรรพวิทยาการสาขาที่ได้ศึกษามาเพียงประการเดียวมิได้ ต้องอาศัย ความยุติธรรมเที่ยงตรง และความซื่อสัตย์สุจริต ทั้งด้านความคิดและการกระทำประกอบด้วย เพราะเหล่าบัณฑิตทั้งหลายหากจะประกอบสร้างงานเพื่อเกื้อกูลตนและสังคมให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากไร้ซึ่งจิตที่บริสุทธิ์หรือไม่หนักแน่นพอจะก่อให้เกิดผลเสียได้ ดังนั้น ความรู้อย่างลุ่มลึก และกว้างขวางนั้นไม่เพียงพอที่จะอวยประโยชน์แก่ตนและสังคมได้ ต้องมีคุณธรรมอันได้แก่ ความสุจริต ความเที่ยงธรรม

กำกับไว้ด้วย ในแง่นี้จึงกล่าวได้ว่า เนื้อหาจากแนวคิดทั้ง 2 ประการ ข้างต้น มุ่งที่กล่อมเกลาระยะและ “พัฒนามนุษย์” ให้มีคุณภาพ และเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั่นเอง

ด้วยเหตุที่สาระสำคัญของพระบรมราโชวาทมีลักษณะดังกล่าว จึงเป็นส่วนสำคัญของมนุษยศาสตร์ คือ ศาสตร์ที่ให้ความสำคัญอย่างยิ่งยวดกับเรื่องของคุณค่า ความดีงามอันเป็นอุดมคติ ซึ่งถือเป็นฐานคิดการพัฒนาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับยุคปัจจุบันที่ทุกคนต่างเห็นถึงการไร้ซึ่งคุณค่า ความดีงาม หรือคุณธรรมจริยธรรมนี้อย่างยิ่ง

3.3 ความจำเป็นที่ต้องบูรณาการมนุษยศาสตร์ในพัฒนศึกษา

ในประเด็นนี้เป็นประจวบที่สรุปที่ชี้ให้เห็นว่า การศึกษาเพื่อการพัฒนาทั้งปวง จะละเลยเพิกเฉยศาสตร์ทางมนุษยศาสตร์ไม่ได้อีกแล้ว เพราะเมื่อ “คุณค่า” เป็นสาระเฉพาะของมนุษยศาสตร์ และคุณค่านี้แหละที่จะพัฒนาประเทศชาติอย่างยั่งยืน มั่นคงและถาวร โดยต้องพัฒนาคุณภาพของคนเสียก่อน เพราะการพัฒนาประเทศนั้น ต้องเริ่มที่หน่วยที่เล็กที่สุด คือ หน่วยมนุษย์ ซึ่งถือเป็นหัวใจของการพัฒนาทั้งปวง และมนุษย์นี้เอง จะไปพัฒนาชุมชน สังคม และ ประเทศชาติ แล้วก็จะส่งผลย้อนกลับที่หน่วยย่อย คือ มนุษย์อีก ซึ่งการส่งผลนี้ไม่ได้เป็นเส้นตรงแต่จะวนเวียนผูกพันเชื่อมโยงต่อเนื่องกันอย่างกันแน่นแฟ้นอย่างไม่รู้จบ และเมื่อการ “พัฒนาคน” หรือ “การสร้างคน” ให้เป็น “คนดี” และสังคม หรือ ประเทศชาติ ก็จะดีมีคุณภาพไปด้วยนั้น ย่อมเป็นยอดปรารถนาของกระบวนการอบรมบ่มพร้าซึ่งจะต้องผ่านปรัชญาการศึกษาและหลักสูตรของทุกสังคมอันข้ามผ่านกาลเวลาและถิ่นที่ กล่าวคือ ไม่ว่าจะยุคใดสมัยใด และสังคมใดต่างก็ต้องการคนดีมีคุณภาพด้วยกันทั้งนั้น ซึ่งมนุษยศาสตร์จะทำหน้าที่ตรงนี้ได้ดีที่สุดในขณะที่จะสอดแทรกหรือบูรณาการสาระของศาสตร์ เข้าไปในจุดมุ่งหมายของการศึกษา หรือ โครงสร้างของหลักสูตรในทุกกระบวนแบบของการศึกษา และนี่ก็คือ “พัฒนศึกษา” เพราะพัฒนศึกษาถือ “การศึกษาหรือการฝึกอบรม ซึ่งถือว่าเป้าหมายแห่งการพัฒนานั้นมีค่าสูงสุด...ธรรมชาติของ พัฒนศึกษามีลักษณะเป็นพหุวิทยาการ (multi-disciplinary) มาตั้งแต่เริ่มแรก มีการประยุกต์หลักการ ทฤษฎี และวิธีการของศาสตร์หลายสาขา...” (ชนิตา รักรัณพลเมือง, 2532 : 2) และการบูรณาการมนุษยศาสตร์ในพัฒนศึกษา ตามทัศนะความคิดของ กานดา ณ ถลาง (2528 : 49-50) เป็นไปใน 3 ลักษณะ หรือ ที่เรียกว่า “ไตรภาคี” ที่มีคติทางมนุษยศาสตร์แทรกสอดไว้ได้ตลอด คือ 1) การให้ความรู้ความคิดในทางสรรพวิทยาการ โดยการจัดหลักสูตรที่ได้ออกมาในรูปของกระบวนวิชาที่จะส่งเสริมการเรียนรู้ เช่น คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ฯลฯ บรรดาที่เราจะต้องเรียนรู้ไปตามความถนัดตามลำดับความง่ายยากขึ้นไปทุกกระบวน 2) การปลูกฝังความเป็นมนุษย์ที่ดี ซึ่งเป็นส่วนที่มนุษยศาสตร์ เน้นความสำคัญ และจะละทิ้งเสียมิได้ กระบวนวิชาในหลักสูตรจะจัดให้สนองกับการส่งเสริมความสำนึกในคุณค่าของความดี ความงาม ความไพเราะ ศาสนธรรม ในหลักประพฤติปฏิบัติ ในอันที่จะกล่อมเกลาระยะ

จิตใจของคนให้อ่อนโยน ละเมียดละไม มีความรัก และเข้าใจเพื่อนมนุษย์ มีความเข้าใจคุณค่าของ
 ธรรมชาติ และเรียนรู้ที่จะอยู่อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ โดยไม่ทำตัวเป็นนายหรือยอมจำนนต่อ
 ธรรมชาติโดยไม่ใช้ “ปัญญา” จุดมุ่งหมายสำคัญในส่วนนี้อยู่ที่การยกระดับ และพัฒนาจิตใจของ
 มนุษย์ อันจะนำไปสู่ความผาสุกที่พึงประสงค์ในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์ ทักษะที่จะเสริมให้คน
 ประกอบอาชีพส่วนตัวและส่วนรวม 3) เป็นวิชาที่จะทำให้คนสามารถประกอบอาชีพได้ในทาง
 สุจริต โดยอาศัย ในส่วนที่ 2 ดังที่กล่าวแล้ว ซึ่งจะก่อให้เกิดผลดีแก่ตนเอง ประเทศชาติ และ
 มนุษยโลก ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

อย่างไรก็ตาม มีประเด็นปัญหาที่นักพัฒนาศึกษาจะต้องขบคิดให้ได้ว่า การบูรณาการ
 มนุษยศาสตร์ในพัฒนศึกษาผ่านปรัชญาการศึกษา การจัดระบบการศึกษา และหลักสูตรนั้นก็เป็นที่
 สำนึกตระหนักรู้กันอย่างแน่ชัดแล้วว่า มนุษยศาสตร์จะเป็นเครื่องมืออันสำคัญยิ่งในการพัฒนาคนเพื่อ
 ไปพัฒนาประเทศ โดยไม่ต้องการให้คนเป็นประหนึ่งเครื่องจักรเพียงประการเดียว แต่ยังมุ่งให้คนมี
 จิตวิญญาณ ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสงบสุข ไม่น้อฉล คดโกง แกร่งแย่งแข่งขัน โหดเหี้ยม
 เห็นแก่ตัว มีความสกลปรก มีเดบอดทางจิตวิญญาณ เพราะการอบรมบ่มร่ำด้วยมนุษยศาสตร์จะช่วย
 พัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ที่สุด

การศึกษาในระดับอุดมศึกษา ซึ่งถือเป็นจุดมุ่งหมายหลักของการศึกษาในครั้งนี้ ซึ่ง
 สืบเนื่องจากสาระสำคัญจากพระบรมราโชวาทที่คาดหวังกับ “คน” ซึ่งถือเป็นปัจจัยทั้งปวงของการ
 พัฒนา ว่าเมื่อได้รับการศึกษาสูงสุดแล้ว เป็นที่คาดหวังของสังคมว่าจะออกไปพัฒนาประเทศชาติ
 ในฐานะ “คนที่ได้รับการพัฒนาแล้ว” ด้วยเครื่องมืออันวิเศษ คือ “การศึกษา” และแนวทางที่จะนำ
 แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศที่ค้นพบจากงานวิจัยนี้ ไปพัฒนานิสิตนักศึกษานั้น มี
 ลักษณะสำคัญ คือ ผ่านหลักสูตร ทั้งที่เป็นวิชาการศึกษาทั่วไป และวิชาเอก ผ่านกิจกรรม ทั้ง
 กิจกรรมการเรียนการสอน และกิจกรรมเสริมหลักสูตร โดยให้ไปสัมพันธ์กับรูปแบบการศึกษา
 คือ ทั้งในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย โดยมีเงื่อนไขอันสำคัญว่าต้องให้พระบรมราโชวาท
 ได้ทำหน้าที่ “อบรมบ่มร่ำ” และ “ขัด/กล่อมเกล่า” ตัวตนของคนผู้พัฒนาเสียก่อน ก่อนที่จะออกไป
 พัฒนาประเทศชาติ และสังคมส่วนรวม

ดังนั้น พระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตจึงเป็นทั้ง 1) “เครื่องมือ” ให้
 การศึกษาโดยเฉพาะการกระตุ้นความใฝ่ดีในตัวมนุษย์ หรือก็คือมุ่ง “พัฒนาตน” ด้วย “การศึกษา”
 ก่อนไป “พัฒนาสังคม” อันมีนัยเดียวกับ “พัฒนศึกษา” อีกทั้งยังเป็น 2) ศาสตร์ด้านมนุษยศาสตร์
 ที่เน้นเรื่องของคุณค่า ความดีงามทั้งปวง ซึ่งถือเป็นศาสตร์อันสำคัญยิ่งที่จะใช้เป็นเครื่องมือ หรือ
 กลไกของการพัฒนาคนในยุคที่ขาดไร่และโหยหาคุณธรรมยิ่ง พระบรมราโชวาทจึงมีคุณค่าและ

ความสำคัญที่จะนำไปใช้ในการพัฒนานิสิตนักศึกษา ในระดับอุดมศึกษา เพราะเป็นกลุ่มที่ได้รับ การคาดหวังจากสังคมว่า “คนที่พัฒนาแล้ว” สมควรที่จะไปพัฒนาสังคมต่อไป

4. ข้อเสนอแนะ

4.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ควรมีการนำแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์ ไปจัดทำเป็นแผนการศึกษาแห่งชาติ เพราะจะได้รื้อมนำมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ได้อย่าง กว้างขวาง และเป็นรูปธรรม

4.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัย

ควรจะได้มีการวิจัยเชิงทดลองเพื่อจะได้นำแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนา ประเทศที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์ ไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบต่าง ๆ ทั้ง การศึกษาในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กนก วงษ์ตระหง่าน. 2531. แนวพระราชดำริด้านการเมือง การปกครอง ของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร : สถาบันไทยศึกษาและฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กนกศักดิ์ แก้วเทพ. 2543. การพัฒนาประเทศจากแผนพัฒนาฉบับที่ 1-8 : บทวิเคราะห์ทางยุทธศาสตร์. ใน **วิถีใหม่แห่งการพัฒนา : วิถีวิทยาศาสตร์สังคมไทย**. หน้า 95-122. กรุงเทพมหานคร : คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กรรณิกการ์ สัจกุล. 2545. **วัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (เอกสารอัดสำเนา).
- กฤษณมูรติ. 2549. **มิติใหม่ทางการศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์**. แปลโดย พยับแดด. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- กาญจนา แก้วเทพ. 2541. **การวิเคราะห์สื่อ : แนวคิดและเทคนิค**. กรุงเทพมหานคร : อินฟินิตี้เพรส.
- กานดา ณ ถลาง. 2527. บูรณาการทางมนุษยศาสตร์ในพัฒนศึกษาศาสตร์. ใน **พัฒนศึกษาศาสตร์ : ประมวลบทความซึ่งเน้นการประยุกต์เพื่อการพัฒนาประเทศ**, หน้า 46-55. กรุงเทพมหานคร : โครงการปริญญาเอกสาขาวิชาพัฒนศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- กิริติ บุญเจือ. 2538. **จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- กุสุมา รัชมณี. 2533. **การวิจัยวรรณคดี**. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กุสุมา รัชมณี. 2539. พระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ด้านภาษาและหนังสือ. **วารสารภาษาและหนังสือ**. 27, 1-2 : 7-49.
- กุหลาบ มัลลิกะมาส. (ม.ป.ป.). **วรรณคดีวิจารณ์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์หอรัตนชัยการพิมพ์.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. 2537. **ข่าว คือบัณฑิต : หลอมแนวคิด คนรุ่นใหม่สู่ภาวะปัญญาแห่งยุค**. กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. 2543. **จอมปราชญ์นักการศึกษา : สังเคราะห์และประยุกต์แนวพระราชดำริ ด้านการศึกษาและการพัฒนาคน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : ชัค เซส มีเดีย.
- เกษม วัฒนชัย. 2549. **วิกฤตประเทศยุคทุนนิยมไร้ค่า**. ใน **3 ทศวรรษประเทศไทยยุคทุนนิยมไร้ค่า**. หน้า 15-39. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน.

- ไกรยุทธ ชีรตยาสินันท์. 2531. **แนวพระราชดำริด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันไทยศึกษา และฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, สำนักงาน. (ม.ป.ป.). **คำแนะนำการเขียนโครงการวิจัยในสาขาปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. (อค์สำเนา).
- ศีกฤทธิ์ ปราโมช, หม่อมราชวงศ์. 2524. สถาบันพระมหากษัตริย์. ใน **สมบัติไทย**. หน้า 8-16. กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์.
- ฉันทานาถ สังขประดิษฐ์. 2542. **คอลัมน์ตอบปัญหาชีวิต : การศึกษาในฐานะวรรณกรรมคำสอนร่วมสมัย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จุมพล พูลภัทรชีวิน. 2548. จากมะเร็งทางความคิด สู่วิถีทางสังคมและวัฒนธรรม. ใน **จิตผลิบาน**, หน้า 65-74. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- จิตรลดา สุวัตติกุล. 2532. **วรรณคดีวิจารณ์แนวสุนทรียศาสตร์ ใน ภาษาไทย7 (วรรณคดีวิจารณ์สำหรับครู)**. หน้า 189-243. พิมพ์ครั้งที่2. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- เจตนา นาควัชร. 2547. **แนวทางการวิจัยทางมนุษยศาสตร์ ใน ปรัชญา ช่างขวัญยืน (บรรณาธิการ), การวิจัยทางมนุษยศาสตร์**, หน้า 55-93. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชนิดา รักษ์พลเมือง. 2532. **การศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศ**. กรุงเทพมหานคร : โครงการตำรา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับสำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- ชนิดา รักษ์พลเมือง. 2548. **แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา : กระบวนทัศน์ที่เปลี่ยนแปลง. ใน เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการเรื่องพัฒนศึกษา : การศึกษาเพื่อการพัฒนาประเทศบนฐานการวิจัยสหวิทยาการ**. หน้า 1-17. 26-27 สิงหาคม 2548 ณ ห้องประชุม คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชนิดา รักษ์พลเมือง. 2534. **พื้นฐานการศึกษา : หลักการและแนวคิดทางสังคม**. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชะวัชชัย ภาคินธุ. 2544. **ทัศนศิลป์วิจารณ์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- ชัยยศ อิ่มสุวรรณ. 2543. **การพัฒนารูปแบบการศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัชณะ รุ่งปัจฉิม. 2545. **แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา ใน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการบริหารการพัฒนา หน่วยที่ 7-10**, หน้า 1-77. นนทบุรี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

- ชำนาญ วิฒนศิริ. 2545. ยุทธศาสตร์การพัฒนา ใน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการ บริหารการ
พัฒนา หน่วยที่ 7-10, หน้า 79-136. นนทบุรี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ญาณวชิระ (นามแฝง). 2549. ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งปรัชญาไทย. กรุงเทพมหานคร : วชิราสำนักพิมพ์.
ควมณ จิตรจำนงค์. 2542. สุนทรียภาพในภาษา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : ศยาม.
ตรีศิลป์ บุญขจร. 2530. วรรณกรรมประเภทกลอนสอดคอกกลาง : การศึกษาเชิงวิเคราะห์.
วิทยานิพนธ์ปริญญาคุยฎีบัณฑิต. ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ทีศนา แคมมณี. 2551. ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มี
ประสิทธิภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชเนศ เวศร์ภาดา. 2550. วาทศิลป์แห่งปัญญาในพระราชดำริและพระบรมราโชวาทของ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ใน ชเนศ เวศร์ภาดา และฐนัช กอทอง (บรรณาธิการ),
สอนเขียนอย่างสร้างสรรค์และสมานฉันท์ด้วยภาษาวัฒนธรรม. หน้า 33-48.
กรุงเทพมหานคร : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย.
- ชเนศ เวศร์ภาดา. 2549. หอมโลกวรรณศิลป์: การสร้างรสสุนทรีย์แห่งวรรณคดีไทย.
กรุงเทพมหานคร : ปาเจรา.
- ธิดา โมสิกรัตน์. 2543. พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่บัณฑิตเพื่อปลูกฝังและเสริมสร้างค่านิยม
และคุณธรรมในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. 2539-2540. วารสารสุโขทัยธรรมมาธิราช, 13,2 :
33-52.
- ธิดา สาระยา. 2537. รัฐโบราณในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : กำเนิดและพัฒนาการ.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- ธีรยุทธ บุญมี. 2549. พิพากษาหาความยุติธรรมให้ประเทศเพิ่มคุณภาพการเมืองไทยก้าวสู่การ
ปฏิรูปการเมืองหน 2. ใน 3 ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมไร้ล่า. หน้า 41-55.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน.
- นงลักษณ์ วิรัชชัย, พฤทธิ์ ศิริบรรณพิทักษ์, สุวิมล ว่องวานิช และเพียงใจ สุขโรจน์. 2549.
เอกสาร ประกอบการจัดประชุมเรื่องความเป็นครูและธรรมิกมหาราชาในพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว : การวิเคราะห์คุณธรรมเบื้องหลังพระราชกรณียกิจ. ในการจัดประชุม
วิชาการเนื่องในวโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี
เรื่องไ้ร่มพระบารมีพระบรมมหาราชา. หน้า 1 - 65. 7 ก.ค. 2549 ณ ห้อง 111
อาคาร มหาจุฬาลงกรณ์.
- น้อย พงษ์สนิท. 2527. จริยศาสตร์ : ปรัชญาว่าด้วยจริยธรรม. เชียงใหม่ : โครงการตำรา
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์. การไม่กลับมาของศีลธรรม. มติชนสุดสัปดาห์ 26, 1362 (22-28 กันยายน 2549) : 59.
- บรรจง จันทรสา. 2522. **ปรัชญากับการศึกษา : ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรากฐานทางปรัชญาการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, หม่อมหลวง. 2539. **แก่นวรรณกรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2.** กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- บุญย์ นิลเกษ. 2523. **สุนทรียศาสตร์เบื้องต้น.** เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ปฏิวัติ 19 กันยายน 49. 2549. มติชนสุดสัปดาห์ 26, 1362 (22-28 กันยายน 2549) : 9.
- ประมวล อุตตราสโย (น้อยทรง). 2544. **เปรียบเทียบจริยศาสตร์ (ทฤษฎีว่าด้วยความดี).** กรุงเทพมหานคร : เฉลิมมงคลการพิมพ์.
- ประเวศ วะสี. 2543. จากโลกาภิวัตน์ด้อยพัฒนาสู่โลกาภิวัตน์อาริยะ. ในจรูญ โฆษณานันท์ (บรรณาธิการ), **วิถีสังคมไทย : สรรนิพนธ์ทางวิชาการเนื่องในวาระหนึ่งศตวรรษ ปรีดี พนมยงค์**, หน้า 2-10. กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์.
- ประเวศ วะสี. 2545. **วิถีมุขยในศตวรรษที่ 21 : คู่ภพภูมิใหม่แห่งการพัฒนา.** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- ประเวศ วะสี. 2547. จิตวิญญาณ. ในประเวศ วะสี (บรรณาธิการ), **ธรรมชาติของสรรพสิ่ง : การเข้าถึงความจริงทั้งหมด**, หน้า 57-62. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- ประเวศ วะสี. 2549. **พระเจ้าอยู่หัวกับรหัสพัฒนาใหม่.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน.
- ประเวศ วะสี. 2550. **ความเป็นมนุษย์กับการเข้าถึงสิ่งสูงสุด : ความจริง ความดี ความงาม.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กรีน-ปัญญาญาณ.
- ประสาน ต่างใจ. 2550. **จิตสูงสุด.** กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจิตรทัศน์.
- ปราณี กุลละวณิชย์. 2527 ข. ความเคลื่อนไหวของนักมนุษยศาสตร์เกี่ยวกับการวิจัยทางมนุษยศาสตร์ ใน ปรีชา ช้างขวัญยืน (บรรณาธิการ), **การวิจัยทางมนุษยศาสตร์**, หน้า 157-171. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปราณี กุลละวณิชย์. 2527 ก. มติที่ประชุมนักมนุษยศาสตร์ว่าด้วยลักษณะเฉพาะของการวิจัยทางมนุษยศาสตร์ ใน ปรีชา ช้างขวัญยืน (บรรณาธิการ), **การวิจัยทางมนุษยศาสตร์**, หน้า 147 - 156. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรีชา ช้างขวัญยืน. 2547 ก. ความรู้ของมนุษย์ : วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. ใน ปรีชา ช้างขวัญยืน (บรรณาธิการ), **การวิจัยทางมนุษยศาสตร์**, หน้า 3-20. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ปรีชา ช้างขวัญยืน. 2547 ข. ปัญหาการจัดองค์ความรู้ทางมนุษยศาสตร์. ใน ปรีชา ช้างขวัญยืน (บรรณาธิการ), การวิจัยทางมนุษยศาสตร์, หน้า 21-40. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรีชา ช้างขวัญยืน. 2548. มนุษยศาสตร์กับการพัฒนาคุณค่าของประเทศ. เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ เรื่อง “มนุษยศาสตร์กับการพัฒนาประเทศ : ปัญหาของประเทศที่ต้องแก้ด้วยมนุษยศาสตร์” 19-20 สิงหาคม 2548 : 1-16.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ ฐิติพร ศิริพันธ์ พันธเสน และ สุวัจนรา เปี่ยมญาติ. 2549. สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปรีดี พนมยงค์. 2513. ประชาธิปไตยคืออะไร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นิติเวช.
- ปัญญา บริสุทธิ์. 2542. การวิเคราะห์วรรณคดีไทยโดยประเภท. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : เท็กซ์แอนด์เจอร์นัลพับลิเคชัน.
- ป๋วย อึ๊งภากรณ์. 2517. อุคตคติสำหรับคนรุ่นใหม่. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545-2549. 2544. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550-2554. 2549. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต). 2532. การศึกษาที่สากลบนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต). 2536. วัฒนธรรมกับการพัฒนาในบทบาทของภาคเอกชน : ธนาคารไทยพาณิชย์ในการบริหารงานด้านวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก.
- พระเทพวินทร์ เทวินโท. 2550. จริยศาสตร์ จริยธรรมและคุณธรรม. กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ฐมมจิตโต). 2546. มนุษยศาสตร์:สร้างเสริมภูมิปัญญาพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์, วารสารมนุษยศาสตร์ปริทรรศน์ 25, 1:7-22.
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). 2549. การศึกษากับศีลธรรม. กรุงเทพมหานคร. สำนักพิมพ์สุภาพ.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). 2537. สืบสานวัฒนธรรมไทยบนฐานแห่งการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). 2539. การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). 2541 ค. การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต).2541 ก. การศึกษา : เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่2.

กรุงเทพมหานคร : สหธรรมมิก.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) .2541 ข. ถึงเวลา...มารื้อปรับพัฒนาคนกันใหม่. กรุงเทพมหานคร :

ธรรมสภา.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต).2542 ข. การศึกษากับการพัฒนามนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ 2.

กรุงเทพมหานคร : สหธรรมมิก.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต).2542 ก. การศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิตหรือการศึกษาเพื่อเพิ่มผลผลิต.

พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมมิก.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) .2542 ค. พุทธวิธีในการสอน. พิมพ์ครั้งที่6. กรุงเทพมหานคร :

สหธรรมมิก.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). 2546. ธรรมเนียมชีวิต : พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม.

กรุงเทพมหานคร : สหธรรมมิก.

พระบรมราชาบาท พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (ม.ป.ป.). กรุงเทพมหานคร :

กรุงไทยการพิมพ์.

พระราชวรมุนี (ป.อ.ปยุตฺโต). 2526. พุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

มูลนิธิ.

พุทธธี ศิริบรรณพิทักษ์. สัมภาษณ์, 9 เมษายน 2553.

พุทธชาด โปธิบาล. สัมภาษณ์, 9 เมษายน 2553.

เพ็ชรี กิตติวิททยาภล. 2532. การเข้าถึงพระบรมราชาบาทและพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระ

พระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต

ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภิญโญ สาธร. 2523. การบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.

มนนิภา สังข์ศักดิ์. 2539. นานาชาติเกิดพระเกียรติ. วารสารเศรษฐกิจและสังคม. 33 : 119-127.

ยนต์ ชุมจิต. 2546. การศึกษาและความเป็นครู. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.

ยุค ศรีอาริยะ. 2544. มาฮาโลกาภิวัดน์. พิมพ์ครั้งที่2. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนพับ

ลิชชิง.

รังสิต สุวรรณมรรคา. สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2553.

รัตนา ต้นบุญเต็ก. 2530. ปรัชญาการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย

ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

- ราชบัณฑิตยสถาน. 2543. **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3.** กรุงเทพมหานคร : เท็กซัสแอนต์เจอร์นัลพับลิเคชั่น.
- รีนฤทัย สัจจพันธุ์. 2549. **สุนทรียภาพแห่งชีวิต.** กรุงเทพมหานคร : ณ เพชรสำนักพิมพ์.
- วริยา ชินวรรโณ (บรรณาธิการ). 2536. **เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องนันทวรรณคดีเกี่ยวกับจริยธรรม 4 มกราคม 2535.** กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียนมหาวิทยาลัยมหิดล.
- วลัยลักษณ์, มหาวิทยาลัย. **ประมวลพระบรมราชโองการพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ตั้งแต่ พุทธศักราช 2493-2537.** 2539. นครศรีธรรมราช : มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.
- วศิน อินทสระ. 2549. **พุทธจริยศาสตร์.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เม็ดยาย.
- วัลยา วิวัฒน์ศร. 2538. **วรรณวินิจ.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิเชียร ชาบุดรบุญทริก และคนอื่นๆ. 2542. **ความจริงของชีวิต.** กรุงเทพมหานคร : เชิร์ดเวฟเอดดูเคชั่น.
- วิทย์ วิศทเวทย์. 2528. **จริยศาสตร์เบื้องต้น : มุ่งสู่กับปัญหาจริยธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรทัศน์.
- วิทย์ วิศทเวทย์. 2527. **ปรัชญาการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- วิทยากร เชียงกุล. 2541. **ปฏิวัติภูมิปัญญาใหม่ด้านภัยวิกฤต IMF.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มิ่งมิตร.
- วิทยากร เชียงกุล. 2549. **รายงานสถานะการศึกษาไทยปี 2547/2548 รากเหง้าของปัญหาและแนวทางแก้ไข.** กรุงเทพมหานคร : วี ที ซี คอมมิวนิเคชั่น.
- วิพรรณ ประจวบเหมาะ. สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2553.
- วิรัช วงศ์นันทน์วัฒนา. 2539. การศึกษา : พระราชพรรณนักษะแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. **วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ 14, 1: 1-13.**
- วิโพธิ์ วัฒนานิมิตกุล. สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2553.
- วินี เชียงเถียร. 2542. **วาทวิเคราะห์พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา (พ.ศ.2493-2542).** วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัย ภาควิชาวาทวิทยาและสื่อสารการแสดง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วีระ บำรุงรักษ์. 2538. ความหมายต่างๆ ของวัฒนธรรม. ในนิคม มูลิกะคามะ (บรรณาธิการ), **การวัฒนธรรม : กระบวนการบริหารและจัดการวัฒนธรรม,** หน้า 4-55. กรุงเทพมหานคร : อนุกรรมการฯ ศาสนาและวัฒนธรรม.

- ศิลป์ปากร, กรม. 2540. **วรรณกรรมสมัยอยุธยาเล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 2.** กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์คุรุสภา.
- ศิวลี ศิริไล. 2542. **จริยศาสตร์สำหรับพยาบาล. พิมพ์ครั้งที่ 7.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. กรมวิชาการ. 2539. **วรรณสารวิจัยกษณ์ เล่ม 3.** กรุงเทพมหานคร :
คุรุสภาลาดพร้าว.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. กรมวิชาการ. 2546. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่
แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 และพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ.2545.**
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรไทย.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. **นายกรัฐมนตรีแถลงนโยบาย 5 ด้าน แก้ไขปัญหาประเทศ.**
[ออนไลน์] 2549. แหล่งที่มา : <http://www.moe.go.th/news-center/news03112549-21.htm>. [5พฤศจิกายน 2549]
- ศุทธิพร บุญบงการ. 2549. **รางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์จากสหประชาชาติ. วารสาร
มูลนิธิชัยพัฒนา : 6-12.**
- สรรเสริญ วงศ์ช่อม. 2546. **การพัฒนาประเทศ.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- สวนิต ชมาภัย. 2528. **ความรู้ขั้นพื้นฐานเกี่ยวภาพเพื่อการสื่อสาร ในเอกสารการสอนชุดวิชา ภาษา
เพื่อการสื่อสาร หน่วยที่ 1-7 . 1-50** นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา. 2548. **เจมจันท์นังกังสตาล : ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย.**
กรุงเทพมหานคร : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา. 2544. **พุทธธรรมในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่.** กรุงเทพมหานคร :
โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุจิตรา สุคนธ์ทรัพย์. 2540. **การวิเคราะห์คุณลักษณะไทย คุณค่า และกระบวนการถ่ายทอดศิลปะ
การต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทย : กระบี่กระบอง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชา
สารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.**
- สุนทรภู. 2514. **พระอภัยมณี. พิมพ์ครั้งที่ 3.** กรุงเทพมหานคร : ศิลปบรรณาการ.
- สุนันท์ อัญชลินุกูล, 2542. **พระบรมราโชวาทในพิธีราชทานปริญญาบัตรแก่บัณฑิตจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย. วารสารภาษาและวรรณคดีไทย. 16 (ธันวาคม 2542) : 163-184.**
- สุปानी พัดทอง. สัมภาษณ์, 9 เมษายน 2553.
- สุภาพร มากแจ้ง. สัมภาษณ์, 9 เมษายน 2553.

- สุเมธ ตันติเวชกุล. 2548. **หลักธรรมทำตามรอยพระยุคลบาท**. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์ด้านสุทธาการพิมพ์.
- สุรพศ ทวีศักดิ์. 2544. ปัญหาภาคปฏิบัติกับความเป็นเลิศทางจริยธรรมและการมีชีวิตที่ดีในทัศนะ
ของอริสโตเติล. **วารสารมนุษยและสังคมศาสตร์**, 2,5 : 47:63.
- สุวิมล วัชรากัย ชนิดา รัศม์พลเมือง และวลัย อรุณี. 2526. รายงานสรุป : การศึกษากับการพัฒนา
สังคม, ใน รายงานการประชุมวิชาการแบบซิมโปเซียม เรื่อง การศึกษากับพัฒนา
สังคมไทย เนื่องในการเฉลิมฉลอง กรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี 13-15 มกราคม 2526, หน้า
21-30. กรุงเทพมหานคร คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสนาะ อุณาภูล. 2530. **ยุทธศาสตร์การพัฒนาชาติ : อดีต ปัจจุบัน อนาคต**. กรุงเทพมหานคร :
ยูไนเต็ดโปรดักชั่น.
- เสาวณิต วิงวอน. 2530. **การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมของพระเกียรติ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุณวุฒิ
บัณฑิต. ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสาวณิต วิงวอน. 2538. **เทวราชาและธรรมราชาในวรรณกรรมของพระเกียรติ**. ใน **วรรณกรรม-
ศิลปคดี**, หน้า 76-87. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์. 2546. ลักษณะทั่วไป กำเนิด และกระบวนการทางมนุษยศาสตร์. **วารสารวิธี
วิทยาการวิจัย** 16,4 (ตุลาคม-ธันวาคม 2546) : 689-701.
- อนุমানราชชน, พระยา. 2533. **การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์คุรุสภา.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. 2533. **ภาษาศาสตร์สังคม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- อรชุน พิบูลย์นครินทร์. สัมภาษณ์, 29 เมษายน 2553.
- อรวรรณ ปิรันธน์โอวาท. 2542. **การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าใจ**. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรวรรณ ปิรันธน์โอวาท. 2541. **วาทวิทยาในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการ
วิเคราะห์เชิงคุณภาพแบบ cluster analysis**. **วารสารนิเทศศาสตร์**, 16 (เมษายน-มิถุนายน)
3-22.
- อรศุดา เจริญรัตน์. 2546. **เศรษฐกิจพอเพียงภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร
: พิมพ์ดี.

- อรอนงค์ สวัสดิ์บุรี. 2533. **คอลัมน์ตอบปัญหาชีวิตในนิตยสารในการสะท้อนบทบาทและสถานภาพของสตรีไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. ภาควิชาสื่อสารมวลชน บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัศวิทธิ์ เรื่องรอง. 2543. การใช้คำเรียกและความเปรียบเกี่ยวกับกษัตริย์ใน “ขวนพ่ายโคลงฉันท์”. **วารสารอักษรศาสตร์**. 29,1 : 43-60.
- อัศวิทธิ์ เรื่องรอง. 2546. “ทองแดง” :สื่อในการขัดเกลาและปลูกฝังความดีงามของมนุษย์. **วารสารมนุษยศาสตร์ปริทรรศน์** 25, 2 : 17-29.
- อัศวิทธิ์ เรื่องรอง. 2546. **การอ่านเพื่ออุดมคติ**. กรุงเทพมหานคร : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา. (เอกสารอัดสำเนา)
- อารี สุทธิพันธุ์. 2533. **ประสบการณ์สุนทรียะ**. กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์.
- อุดม หนูทอง. 2540. บัณฑิตไทยในแนวพระราชดำริ. **วารสารวิชาการ Aphet Journal** 4,2 : 3-18.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2534. **วิเคราะห์เอกลักษณ์ไทยในกระแสความเปลี่ยนแปลง**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการแห่งชาติ.
- แอ้ปรัม, เอ็ม, เอช. 2529. **อธิบายศัพท์วรรณคดี**. แปลโดย ทองสุก เกตุโรจน์. กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ.

ภาษาอังกฤษ

- Adams, W.M.1990. **Green Development : Environment and Sustainability in the Third World**. London and New York : Routledge.
- Barthes, R.1967. **Elements of Semiology**. London : Jonathan Cape.
- Dewey John. 1961. **Democracy and Education : an Introduction to he Philosophy of Education**. New York : MacMillan.
- Fiske, J.1982. **Introdustion to Communication Study**. London : Methuen.
- Good, Cater V. 1973. **Dictionary of Education**. New York : McGraw-Hill.
- Gould, James” 1988. **Classic Philosophical Ouestion**. New york : The Ronald Press.
- Kluchhohn, C. 1951. Values and Value-Orientations in the Theory of Action : An Exploration in Difinition and Classification In T. Parsons and E.A Shils (eds) **Toward a General Theroy of Action**. pp 15-37. Edited by Cambridge : Harvard Universty Press.
- Leech, Geoffrey N, and Short Michael H. 1981.**Style in fiction : A linguistic introduction to English fiction prose**. New York : Longman Group.

- Misra,R.P.1981. The Changing Perception of Development Problems. In Misara R.P. and Honojo, M.(editor), **Changing Perception of Development Problems**. pp 1-8. Japan : Maruzen Asia.
- Perleman, Chaim and L, Olbrechts-Tyteca. 1969. **The New Rhetoric A Treatise an** Argumentation. Notre Dame : The University of Notre Dame Press.
- Riddell, Robert. 1981. **Ecodevelopment**. England : Gower Publishing.
- Roderick, Hart. 1990. **Modern Rhetorical Criticism**. Illinois : Scolt Foresnan / Lihle Brown.
- RoKeach, Miltion. 1972. **Beliefs, Attituds and Values : The Theory of Organization and Change**. London : Jossey-Bass.
- Shimp, Terence A. and M. Wayne, Delozier. 1985. **Promotion Management and Marketing Communications**. New York : The Dryden Press.
- Simons, H. 1973. **Pursuasion : Understanding, Practive, and Analysis**. Massachusesetle : Addision-Wesley Publishing.
- Urmson, J.O.1988. **Aristotle's Ethics**. New York : Basil Blackwell.

ภาคผนวก

ตารางที่ 1 จำนวนพระบรมราชาบาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 97 องค์

ลำดับพระบรมราชาบาท	ปีที่พระราชทาน
จพ 1	21 พฤษภาคม 2493
จพ 2	26 มิถุนายน 2494
จพ 3	25 มิถุนายน 2496
จพ 4	12 มิถุนายน 2497
จพ 5	7 กรกฎาคม 2498
จพ 6	12 กรกฎาคม 2499
จพ 7	4 กรกฎาคม 2500
จพ 8	3 กรกฎาคม 2501
จพ 9	9 กรกฎาคม 2502
จพ 10	21 เมษายน 2503
จพ 11	3 สิงหาคม 2504
จพ 12	5 กรกฎาคม 2505
จพ 13	25 กรกฎาคม 2506
จพ 14	2 กรกฎาคม 2507
จพ 15	8 กรกฎาคม 2508
จพ 16	20 มิถุนายน 2509
จพ 17	13 กรกฎาคม 2510
จพ 18	11 กรกฎาคม 2511
จพ 19	3 กรกฎาคม 2512
จพ 20	9 กรกฎาคม 2513
จพ 21	10 กรกฎาคม 2513
จพ 22	15 กรกฎาคม 2514
จพ 23	16 กรกฎาคม 2514
จพ 24	13 กรกฎาคม 2515
จพ 25	14 กรกฎาคม 2515
จพ 26	12 กรกฎาคม 2516
จพ 27	13 กรกฎาคม 2516
จพ 28	11 กรกฎาคม 2517

ลำดับพระบรมราชาบาท	ปีที่พระราชทาน
จพ 29	12 กรกฎาคม 2517
จพ 30	13 กรกฎาคม 2517
จพ 31	10 กรกฎาคม 2518
จพ 32	11 กรกฎาคม 2518
จพ 33	12 กรกฎาคม 2518
จพ 34	8 กรกฎาคม 2519
จพ 35	9 กรกฎาคม 2519
จพ 36	10 กรกฎาคม 2519
จพ 37	14 กรกฎาคม 2520
จพ 38	15 กรกฎาคม 2520
จพ 39	16 กรกฎาคม 2520
จพ 40	13 กรกฎาคม 2521
จพ 41	14 กรกฎาคม 2521
จพ 42	15 กรกฎาคม 2521
จพ 43	12 กรกฎาคม 2522
จพ 44	13 กรกฎาคม 2522
จพ 45	14 กรกฎาคม 2522
จพ 46	10 กรกฎาคม 2523
จพ 47	11 กรกฎาคม 2523
จพ 48	12 กรกฎาคม 2523
จพ 49	9 กรกฎาคม 2524
จพ 50	10 กรกฎาคม 2524
จพ 51	11 กรกฎาคม 2524
จพ 52	14 กรกฎาคม 2526
จพ 53	15 กรกฎาคม 2526
จพ 54	16 กรกฎาคม 2526
จพ 55	19 กรกฎาคม 2527
จพ 56	20 กรกฎาคม 2527
จพ 57	21 กรกฎาคม 2527
จพ 58	31 ตุลาคม 2528

ลำดับพระบรมราโชวาท	ปีที่พระราชทาน
จพ 59	1 พฤศจิกายน 2528
จพ 60	2 พฤศจิกายน 2528
จพ 61	10 กรกฎาคม 2529
จพ 62	11 กรกฎาคม 2529
จพ 63	12 กรกฎาคม 2529
จพ 64	16 กรกฎาคม 2530
จพ 65	17 กรกฎาคม 2530
จพ 66	18 กรกฎาคม 2530
จพ 67	14 กรกฎาคม 2531
จพ 68	15 กรกฎาคม 2531
จพ 69	16 กรกฎาคม 2531
จพ 70	13 กรกฎาคม 2532
จพ 71	14 กรกฎาคม 2532
จพ 72	15 กรกฎาคม 2532
จพ 73	12 กรกฎาคม 2533
จพ 74	13 กรกฎาคม 2533
จพ 75	14 กรกฎาคม 2533
จพ 76	1 สิงหาคม 2534
จพ 77	2 สิงหาคม 2534
จพ 78	3 สิงหาคม 2534
จพ 79	9 กรกฎาคม 2535
จพ 80	10 กรกฎาคม 2535
จพ 81	11 กรกฎาคม 2535
จพ 82	8 กรกฎาคม 2536
จพ 83	9 กรกฎาคม 2536
จพ 84	10 กรกฎาคม 2536
จพ 85	12 กรกฎาคม 2537
จพ 86	13 กรกฎาคม 2537
จพ 87	14 กรกฎาคม 2537
จพ 88	11 กรกฎาคม 2539

ลำดับพระบรมราโชวาท	ปีที่พระราชทาน
จพ 89	12 กรกฎาคม 2539
จพ 90	13 กรกฎาคม 2539
จพ 91	9 กรกฎาคม 2540
จพ 92	10 กรกฎาคม 2540
จพ 93	11 กรกฎาคม 2540
จพ 94	16 กรกฎาคม 2541
จพ 95	17 กรกฎาคม 2541
จพ 96	18 กรกฎาคม 2541
จพ 97	10 กรกฎาคม 2542 (เชิญไปอ่าน)

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์เนื้อหาต่าง ๆ จากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. จากการตระหนักรู้

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
1. จากการตระหนักรู้			
1.1 นำขึ้นขมยินดี	จพ1 จพ2 จพ3 จพ8 จพ9 จพ10 จพ11 จพ12 จพ13 จพ14 จพ15 จพ16 จพ17 จพ18 จพ19 จพ20 จพ21 จพ22 จพ23 จพ24 จพ25 จพ26 จพ27 จพ28 จพ29 จพ30 จพ31 จพ32 จพ33 จพ34 จพ35 จพ36 จพ37 จพ38 จพ39 จพ40 จพ41 จพ42 จพ43 จพ44 จพ45 จพ46 จพ47 จพ48 จพ49 จพ50 จพ51 จพ52 จพ53 จพ54 จพ55 จพ56	93	94.84

คำ/ความที่ใช้		หมายเหตุ	
1 จากการตระหนักรู้	การปรากฏใน พระบรมราชโองการต่าง ๆ	การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
	จพ57 จพ58 จพ59 จพ60 จพ61 จพ62 จพ63 จพ64 จพ65 จพ66 จพ67 จพ68 จพ69 จพ70 จพ71 จพ72 จพ73 จพ74 จพ75 จพ76 จพ77 จพ78 จพ79 จพ80 จพ81 จพ82 จพ83 จพ84 จพ85 จพ86 จพ87 จพ88 จพ89 จพ90 จพ91 จพ92 จพ93 จพ94 จพ89 จพ90 จพ91 จพ92 จพ93 จพ94 จพ95 จพ96 จพ97		
1.2 มีความรู้สูง มีความสามารถและได้รับการ คาดหวังว่าจะเป็นผู้มีทางความเจริญแก่ตน ประเทศชาติและสังคมส่วนรวม	จพ1 จพ2 จพ3 จพ4 จพ5 จพ6 จพ7 จพ8 จพ9 จพ10 จพ14 จพ15 จพ16 จพ17 จพ18 จพ19 จพ20 จพ21 จพ22 จพ23 จพ24 จพ25 จพ26 จพ27 จพ28 จพ29 จพ30 จพ31 จพ33 จพ34 จพ35 จพ36 จพ38 จพ39 จพ40 จพ41 จพ42 จพ43 จพ44 จพ45 จพ46 จพ47 จพ48 จพ49 จพ50 จพ51 จพ52 จพ53 จพ54 จพ55 จพ56 จพ57 จพ58 จพ59 จพ60 จพ61 จพ62 จพ63 จพ64 จพ65	92	94.84

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราชโองการต่าง ๆ	หมายเหตุ	
1. จากการตระหนัก		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
	จพ66 จพ67 จพ68 จพ69 จพ70 จพ71 จพ72 จพ73 จพ74 จพ75 จพ76 จพ77 จพ78 จพ79 จพ80 จพ81 จพ82 จพ83 จพ84 จพ85 จพ86 จพ87 จพ88 จพ89 จพ90 จพ91 จพ92 จพ93 จพ94 จพ95 จพ96 จพ97		
1.3 มีเกียรติ	จพ2 จพ3 จพ4 จพ5 จพ7 จพ8 จพ9 จพ10 จพ12 จพ13 จพ15 จพ16 จพ17 จพ18 จพ20 จพ21 จพ22 จพ24 จพ25 จพ26 จพ27 จพ29 จพ30 จพ31 จพ33 จพ34 จพ35 จพ36 จพ37 จพ38 จพ39 จพ40 จพ43 จพ46 จพ49 จพ50 จพ51 จพ52 จพ53 จพ55 จพ56 จพ57 จพ58 จพ59 จพ60 จพ61 จพ62 จพ63 จพ64 จพ65 จพ67 จพ68 จพ70 จพ71 จพ73 จพ74 จพ76 จพ77 จพ79 จพ80 จพ82 จพ83 จพ85 จพ86 จพ87 จพ88 จพ89 จพ90 จพ91 จพ92 จพ93 จพ94	75	77.31

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราชโองการต่าง ๆ	หมายเหตุ	
1. จากการตระหนักรู้		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
	จพ95 จพ96 จพ97		
1.4 เข้าใจนิยามและบทบาทของบัณฑิต	จพ1 จพ2 จพ3 จพ5 จพ6 จพ7 จพ9 จพ11 จพ12 จพ14 จพ15 จพ17 จพ19 จพ20 จพ22 จพ23 จพ24 จพ25 จพ27 จพ28 จพ31 จพ34 จพ36 จพ37 จพ37 จพ39 จพ41 จพ42 จพ43 จพ44 จพ45 จพ46 จพ47 จพ48 จพ49 จพ50 จพ52 จพ53 จพ55 จพ56 จพ59 จพ60 จพ66 จพ67 จพ68 จพ70 จพ71 จพ72 จพ73 จพ74 จพ75 จพ76 จพ77 จพ78 จพ79 จพ84 จพ85 จพ86 จพ87 จพ88 จพ90 จพ91 จพ93 จพ94 จพ96 จพ97	66	68.04

2. ผู้การพัฒนา

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราชโองการต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.1 นียามการพัฒนา			
2.1.1 ความเจริญ	จพ1 จพ2 จพ4 จพ5 จพ6 จพ7 จพ9 จพ10 จพ11 จพ12 จพ14 จพ16 จพ17 จพ18 จพ19 จพ20 จพ21 จพ23 จพ25 จพ26 จพ28 จพ29 จพ31 จพ32 จพ36 จพ37 จพ38 จพ39 จพ40 จพ41 จพ43 จพ44 จพ46 จพ47 จพ49 จพ51 จพ52 จพ53 จพ54 จพ55 จพ56 จพ57 จพ59 จพ60 จพ62 จพ63 จพ64 จพ65 จพ66 จพ69 จพ70 จพ71 จพ72 จพ74 จพ75 จพ76 จพ77 จพ80 จพ81 จพ82 จพ84 จพ86 จพ87 จพ88 จพ89 จพ90 จพ91 จพ92 จพ93 จพ96 จพ97	71	73.19
2.1.2 ความก้าวหน้า	จพ2 จพ4 จพ5 จพ6 จพ7 จพ10 จพ11 จพ14 จพ16 จพ18 จพ22 จพ24 จพ26 จพ29 จพ31 จพ36 จพ37 จพ38 จพ39 จพ42 จพ45 จพ46 จพ47 จพ48	46	47.42

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราชโองการต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.1 นียามการพัฒนา	จพ49 จพ50 จพ51 จพ52 จพ55 จพ56 จพ63 จพ64 จพ68 จพ69 จพ73 จพ75 จพ76 จพ77 จพ79 จพ82 จพ85 จพ87 จพ88 จพ89 จพ90 จพ94		
2.1.3 ความรุ่งเรือง/รุ่งโรจน์	จพ6 จพ18 จพ40 จพ41 จพ43 จพ44 จพ46 จพ48 จพ49 จพ50 จพ51 จพ52 จพ53 จพ54 จพ57 จพ58 จพ62 จพ65 จพ66 จพ67 จพ68 จพ69 จพ70 จพ73 จพ74 จพ75 จพ76 จพ79 จพ82 จพ84 จพ85 จพ86 จพ87 จพ88 จพ90 จพ91 จพ92 จพ95 จพ96	39	40.20
2.1.4 การเพิ่มเติม/การเพิ่มพูน	จพ2 จพ7 จพ8 จพ11 จพ14 จพ16 จพ50 จพ51 จพ55 จพ56 จพ57 จพ80 จพ81	13	13.40
2.1.5 วัฒนาการ/วิวัฒนาการ	จพ10 จพ26 จพ32 จพ37 จพ41 จพ47 จพ64 จพ80 จพ87	9	9.27
2.1.6 ความมั่นคงยั่งยืนถาวร	จพ7 จพ17 จพ46 จพ47 จพ59 จพ60 จพ67 จพ68 จพ69	9	9.27

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.2 แนวคิดการพัฒนา			
2.2.1 เกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ 2.2.1.1 วิชาการชั้นสูงซึ่งประกอบด้วยหลัก วิชาและทฤษฎีเพื่อพัฒนาตน และบ้านเมือง ต้องรองรับ ด้วยคุณธรรมด้านปัญญาที่รู้จริง รู้แจ้ง และความซื่อสัตย์อดทน โดยมุ่ง อุดมคติเพื่อการ พัฒนาประเทศหรือสังคมส่วนรวม	จพ2 จพ3 จพ4 จพ15 จพ16 จพ26 จพ41 จพ52 จพ53 จพ54 จพ57 จพ61 จพ62 จพ70 จพ71 จพ73 จพ85 จพ86 จพ87 จพ91	20	20.61
2.2.1.2 การศึกษาหรือความรู้ในระดับ ปริญญามีความสำคัญเพราะจบยากทั้งยังช่วย สร้างความเป็นคนด้วยการฝึกฝนตนเองให้มีความรู้ ความดี และคุณสมบัติในการวิเคราะห์วิจารณ์ อย่างมีเหตุผลมีวิจารณญาณทั้งยกระดับความเป็นอยู่ ส่งเสริมการปฏิบัติการต่าง ๆ และกำลังแห่งความรู้ ให้มีพลังมากยิ่งขึ้น	จพ1 จพ8 จพ14 จพ28 จพ29 จพ40 จพ49 จพ50	8	8.24
2.2.2 เกี่ยวกับการพัฒนา 2.2.2.1 การพัฒนาที่มั่นคงยั่งยืน การสร้างความเจริญมั่นคงแก่ตนและส่วนรวมหรือ แก่บ้านเมืองต้องอาศัยความรู้ดี ความฉลาด และ คุณธรรมด้วย ความสุจริต ต่อบ้านเมือง ต่อ ประชาชน ต่อหน้าที่ โดยการพัฒนาต้องเริ่มจาก การสร้างเสริมพื้นฐานที่มั่นคง	จพ5 จพ7 จพ26 จพ46 จพ47 จพ60 จพ67 จพ68 จพ69 จพ75	10	10.30
2.2.2.2 การพัฒนาแบบองค์รวม ต้องพัฒนาทุก ๆ ด้าน ไปพร้อม ๆ กันเนื่องจากเป็น ความเจริญหลายสาขารวมกันผู้พัฒนาต้องให้แต่ละ สาขาวิชามีความกลมกลืนสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน เพราะการปฏิบัติงานของชาติเหมือนคนตรีต้องมี ความประสานสอดคล้อง พอเหมาะพอดีกัน	จพ17 จพ88 จพ89	3	3.09

คำ/ความที่ใช้					หมายเหตุ	
2.3 วิธีการพัฒนา	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ				การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
<p>2.3.1 พัฒนาด้านจิตวิญญาณ</p> <p>2.3.1.1 พัฒนาด้วยปัญญาและความรู้</p> <p>ผู้พัฒนาจะปฏิบัติภารกิจใดให้ใช้วิจารณญาณที่ทำให้เกิดประโยชน์อันชอบด้วยศีลธรรมให้สมกับที่ได้รับ การอบรมสั่งสอนมาหรือทำด้วยความคิดพิจารณา ให้เห็นถ่องแท้ในแง่ของวิชาการหรือหลักความรู้ ต้องนำมาส่งเสริมพื้นฐาน คือ กำลั้ลงทุนกำลั้บุคคล เครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ และส่งเสริมวิธีการ คือ ขั้นตอนการปฏิบัติงานให้ได้ผล วิจารณญาณที่ให้เกิดประโยชน์อันชอบด้วยศีลธรรมให้สมกับที่ได้รับ การอบรมสั่งสอนมาหรือทำด้วยความคิด พิจารณาให้เห็นถ่องแท้ในแง่ของวิชาการหรือหลัก ความรู้ต้องนำมาส่งเสริมพื้นฐานคือ กำลั้ลงทุน กำลั้ บุคคล เครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ และส่งเสริม วิธีการ คือ ขั้นตอนการปฏิบัติงานให้ได้ผล</p>	จพ19	จพ23	จพ25	จพ26 จพ40 จพ41 จพ43 จพ44 จพ49 จพ50 จพ52 จพ57 จพ61 จพ62 จพ83 จพ84 จพ85	17	17.52
<p>2.3.1.2 คุณลักษณะพิเศษของผู้พัฒนา</p> <p>ประเทศ ผู้จะออกไปพัฒนาประเทศจะต้องทำดี เพราะจะได้รับคำชมเชยและสรรเสริญทุกๆ ครั้งที่ จะทำสิ่งใด จงมีสติ คิด แล้วคิดอีก ทบทวนทางได้ ทางเสียให้แน่ชัดอีกทั้งยังต้องมีน้ำใจหนักแน่น ใน เหตุผล อดทน สุจริต มีความวิริยะอุตสาหะในการ ทำงานรักษาระเบียบวินัยเป็นบรรทัดฐาน โดยเฉพาะ ความสุจริตนั้นจะยังให้ประเทศชาติพัฒนาถาวร อยู่ได้ ทั้งยังต้องแสวงหาความรู้อยู่เป็นนิจ คุมกาย ใจให้สงบมั่นคงและไม่คับแคบทางความคิด มอง</p>	จพ1	จพ2	จพ3	จพ4 จพ5 จพ6 จพ7 จพ58 จพ66	11	11.34

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
2.3 วิธีการพัฒนา		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
<p>วิทยาการทั้งปวงอย่างให้ความสำคัญเท่าเทียมกัน เพราะมีความเกี่ยวเนื่อง และประกอบส่งเสริมกัน ผู้พัฒนาจึงต้องมีความฉลาดสามารถในการ ปฏิบัติงานและปฏิบัติตน ได้อย่างดี และเหมาะสม</p>			
<p>2.3.1.3 พัฒนาด้วยเหตุผล ผู้พัฒนาประเทศต้องคำนึงถึงกฎแห่งเหตุผลว่าผล ย่อมเกิดจากเหตุ หมายความว่า การกระทำย่อมก่อให้เกิดผลดีหรือผลเสีย ใช้เหตุผลในการบริหารงาน เพื่อสร้างความ เจริญแก่ตนเอง และจรรโลง ประเทศชาติ จึงควรสังวรระวังในเหตุผล เสมอ ไม่ว่าในยามใดจะได้ไม่หลงทาง ไม่ผิดพลาดตกต่ำ และควรเป็นเหตุผลตามความ เป็นจริงที่ ผ่านการ พิสูจน์เห็นจริง ด้วยความรอบคอบปราศจากอคติ ลำเอียง หรือหลงผิดตามอารมณ์เหตุผล จึงเป็น ประโยชน์โดยตรงในการพิจารณาแก้ไขปัญหาต่างๆ และเป็นพลังที่จะส่งเสริมความสามารถ ของบุคคล ให้สูงขึ้น คือ สามารถทำงานที่ยากที่มีความสำคัญ สูงได้</p>	<p>จพ20 จพ21 จพ32 จพ34 จพ35 จพ36 จพ39 จพ87</p>	8	8.24
<p>2.3.1.4 พัฒนาตามปณิธาน อย่าง เคร่งครัด ต้องตั้งปณิธานอันเป็นอุดมคติในการ ทำงานให้บังเกิดผลสำเร็จและประโยชน์อย่างแท้จริง รักษาอุดมคตินั้นไว้อย่างหนักแน่นและต้องปฏิบัติ ตามอย่างเคร่งครัด อย่ายอมให้กาลเวลาความ เห็นแก่ตัวหรือสถานการณ์ใด ๆ มาทำลาย และควร ไม่ประพฤติดูตามอุดมคติหรือหลักการหรือทวน</p>	<p>จพ16 จพ18 จพ22 จพ27</p>	4	4.12

อุดมคติจะเป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จสิ่งใดที่เห็น ว่าถูกต้องและต้องทำถ้าไม่ทำจะพาให้เกิดความ			
--	--	--	--

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	รายละเอียด
2.3 วิธีการพัฒนา			
ที่ถอดคุณธรรมทุกอย่างจะเสื่อมทรามลง ถ้าทำจะ เป็นตัวอย่างชักนำให้ผู้มีความรู้สติปัญญาทั้งหลายมี กำลังใจและความเข้มแข็งที่จะปฏิบัติเช่นเดียวกัน			
2.3.1.5 พัฒนาโดยเห็นความสำคัญ ของผู้อื่น ผู้พัฒนาประเทศไม่อาจพัฒนาได้ โดย ลำพังตนเอง ขอให้คำนึงข้อนี้ให้มากจึงควรพิจารณา เห็นความสำคัญของผู้อื่นให้รู้จักนับถือผู้อื่น ให้ใช้ เหตุผล และความร่วมมือกันในการบริหารงาน ทั้งปวง โดยแบ่งหน้าที่กันทำประโยชน์ให้แก่ชาติ ตามความถนัดและความสามารถคนละส่วน ละตอน เมื่อนำเอาส่วนตอนแต่ละคนทำมา รวมกันจึงจะ สำเร็จเป็นงานที่สมบูรณ์	จพ21 จพ37	2	2.06
2.3.2 พัฒนาด้านการปฏิบัติ 2.3.2.1 พัฒนาจากพื้นฐานเดิมและ ค่อยเป็นค่อยไป ผู้พัฒนาต้องพัฒนาอย่างค่อยเป็น ค่อยไปค่อยสร้างค่อยเสริมทีละเล็กทีละน้อยทำไป พิจารณาไป และ ปรับปรุงไป เป็นการพัฒนาที่มุ่ง สร้างความเจริญต่าง ๆ ที่เพิ่มพูนขึ้นแต่ยังต้องรักษา พื้นฐานเดิมให้สมบูรณ์มั่นคงไปพร้อม ๆ กัน โดย จะต้องพัฒนาจากพื้นฐานเดิมที่มีอยู่ ก่อน	จพ47 จพ59 จพ69	3	3.09
2.3.2.2 พัฒนาอย่างมีเป้าหมาย ตามกรอบ และ ขอบเขตที่กำหนดไว้ ผู้พัฒนาต้องพัฒนา โดยการตั้งเป้าหมายขอบเขตและหลักการให้แน่นอน เพราะช่วยให้ปฏิบัติมุ่งเข้าสู่ผลสำเร็จ ทั้งยังต้อง	จพ65 จพ83 จพ90	3	3.09

เข้าไปฟังพินิจงานที่ทำให้ละเอียดรอบด้านให้ชัดเจนถึงเนื้อหา ความมุ่งหมาย ตลอดจนภูมิหน้า ภูมิหลัง และองค์ประกอบต่าง ๆ อย่างถี่ถ้วน			
--	--	--	--

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
2.3 วิธีการพัฒนา		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
<p>เพราะการพัฒนาความร่วมมือกันเป็นสังคมจำเป็นต้องมีกฎระเบียบให้ทุกคนถือปฏิบัติเช่นเดียวกับการเล่นดนตรีที่ต้องเทียบเสียงให้รู้ที่สูงที่ต่ำแล้วจะต้องอยู่ในกรอบ คือทางเพลง ท่วงทำนอง และจังหวะอย่างเคร่งครัด กฎระเบียบ จึงเป็นเครื่องกำกับ ควบคุมประคองให้งาน ดำเนินไปอย่างราบรื่นและประสบความสำเร็จอย่างรวดเร็วและ ถูกต้อง</p>			
<p>2.3.2.3 พัฒนาด้วยอย่างการเข้าใจคน และสถานการณ์ ผู้พัฒนาต้องพัฒนาตามความรู้ ความสามารถและความถนัด เมื่อจะพัฒนา สิ่งใดจึงควรต้อง รู้จักประมาณตน อีกทั้งต้องประมาณสถานการณ์ให้ได้ว่าอนาคตจะเป็นอย่างไรและจะเกิดอะไร และเมื่อใด จะได้กำหนดวิธีการแก้ไข ป้องกันได้ถูกต้อง กับปัญหาและสภาพพื้นที่ ยิ่งประมาณสถานการณ์ได้ถูกต้องเพียงใด ก็จะทำให้ การพัฒนางานสำเร็จสมบูรณ์ได้ประโยชน์คุ้มค่า</p>	จพ94 จพ95 จพ96	3	3.09

2.4 เป้าหมายการพัฒนา

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
จพ1	ต้องปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับเป็นผู้ที่ได้รับการสั่งสอน		✓		
จพ2	ผู้ที่ควรแก่นามว่า บัณฑิต นอกจากความรู้ความสามารถแล้ว ยังต้องเป็นผู้ที่มีจิตใจสูง มีศีลธรรมอดทน ประพฤติในสิ่งที่ชอบจะได้เป็นกำลังและคุณประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง	✓	✓	✓	
จพ3	ประพฤตินี้เหมาะสม ประกอบสัมมาอาชีพ ไม่ปล่อยตนให้เป็นทาสแห่งอบายมุข สละประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวม บำเพ็ญกรณียกิจเพื่อชาติบ้านเมือง		✓	✓	
จพ4	ขอให้มั่นคงอยู่ในคุณธรรม 3 ประการ คือ สุจริตต่อชาติบ้านเมือง สุจริตต่อประชาชน และสุจริตต่อหน้าที่		✓	✓	
จพ5	ท่านต้องใช้ความรู้ ความคิด และความสุจริตปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นกำลังของประเทศชาติต่อไป	✓	✓	✓	
จพ6	ต้องเป็นผู้มีจิตใจเมตตา กรุณา ไม่เบียดเบียนผู้อื่น บำเพ็ญประโยชน์ให้เกิดแก่สังคม		✓	✓	
จพ7	ใช้วิทยาการที่ได้ร่ำเรียนมาเพื่อเลือกปฏิบัติแต่ที่เป็นคุณเป็นประโยชน์แก่ตนและส่วนรวมคือประเทศชาติ	✓	✓	✓	
จพ8	ปัญญา นี้แหละเป็นสิ่งสำคัญที่ควรจะต้องนำไปใช้ในทางที่ดีที่ชอบ ท่านเป็นผู้ที่ได้รับการสั่งสอนอบรมมา ได้รับการขัดเกลา มา หวังว่าท่านจะดำรงและ	✓	✓	✓	

ปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองต่อไป				
---	--	--	--	--

พระบรมราโชวาทของคํ้าต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
จพ9	สิ่งสำคัญที่สุดคือ “ภาษา” การได้มาซึ่งวิชาความรู้ต้องอาศัยภาษา การนำวิชาความรู้ไปใช้ก็ต้องอาศัยภาษา ขอให้ช่วยกันรักษาและส่งเสริมภาษา ซึ่งเป็นอุปกรณ์และหลักประกันเพื่อความเจริญวัฒนาของประเทศชาติ	✓		✓	
จพ10	เจ้าทุกคนมีอุดมคติอันดี และต่างปฏิบัติตามโดยสุจริต เพ่งเล็งถึงประโยชน์อันแท้จริงของส่วนรวม ก็เชื่อว่าจะ เป็นผลดีส่งเสริมความสุข ความเจริญของประเทศชาติ		✓	✓	
จพ11	เราต้องป้องกันชาติโดยไม่พึ่งค่ายุขหรือไม่ตกหลุมจากบุคคลภายนอก และภายในอันได้แก่ความโกรธ ความ โลก ความหลงเพราะผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสิ่ง สำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้ประเทศชาติทรงไว้ซึ่งอิสรภาพ		✓	✓	
จพ12	จะทำการสิ่งใดให้พิจารณาให้รอบคอบอย่าทะนงว่าเรา เก่งกว่า ฉลาดกว่าผู้อื่นฉลาดอย่างเดียวไม่พอ ต้องเฉลียว ด้วย และการเปลี่ยนแปลงต้องคำนึงถึงความสะดวก และ เป็นประโยชน์ ต้องไม่เสียหายต่อชาติบ้านเมือง	✓	✓	✓	
จพ13	ให้ทุกคนปฏิบัติตนให้สมกับที่มีวิชาความรู้ เพื่อ ประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง	✓		✓	
จพ14	วิชาความรู้ที่มีอยู่กับตัวนั้นก็จะเกิดประโยชน์ได้ก็ ต่อเมื่อ รู้จักประสานคือรู้จักติดต่อกับผู้อื่นกับผู้ที่ ทำงานอยู่ก่อนและช่วยเหลือผู้ที่มาภายหลังด้วย ก็จะ ช่วยทำให้สามารถทำงานด้วยกันได้ราบรื่น บังเกิดผลดี	✓	✓	✓	

แก้ชาติเป็นส่วนรวม				
--------------------	--	--	--	--

พระบรมราโชวาทของต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
จพ15	บัณฑิตนั้นต้องมีคุณสมบัติหลายประการ เช่น มีความรู้ และมีความคิด ความรู้นั้นเป็นหลักของงาน ผู้ที่จะทำงานอย่างใด จำต้องมีความรู้ในเรื่องนั้นก่อน ส่วนความคิดเป็นเครื่องช่วยความรู้ ถ้ายึดความจริงข้อนี้ เป็นหลักในการทำงาน เชื่อว่าจะสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยดี และเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม	✓		✓	
จพ16	ผู้ที่เรียนสำเร็จแล้วนี้ล้วนเป็นผู้มีความรู้ดี มีความคิดก้าวหน้า รักความเจริญ สามารถสร้างความเจริญแก่ตนและประเทศชาติ	✓		✓	
จพ17	บัณฑิตทั้งหลายมีความรู้ ความสามารถดีแล้ว มีความกระตือรือร้น ที่จะทำงานเพื่อความเจริญ เป็นที่หวังว่า จะได้เป็นกำลัง และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศอย่างสำคัญ	✓	✓	✓	
จพ18	ผู้ที่ได้ศึกษาวิชาการชั้นสูงจนสำเร็จแล้ว เป็นผู้รักความเจริญมีความคิดก้าวหน้า มีความกระตือรือร้นที่จะใช้ความรู้ความสามารถที่อุตสาหะเล่าเรียนมาให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ เพื่อสร้างความเจริญ และความมั่นคงแก่ประเทศชาติและสังคม	✓	✓	✓	
จพ19	ผู้สำเร็จการศึกษาชั้นอุดมศึกษา ควรได้รับใช้บ้านเมืองในงานที่สำคัญเพราะมีโอกาสได้ศึกษามาก ขอให้ ออกปฏิบัติงานด้วยความเข้มแข็งตั้งใจจริง	✓	✓	✓	

จพ20	บัณฑิตทั้งหลายย่อมทราบคืออยู่แล้ว ถึงความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาบ้านเมือง โดยทำตัวเป็นตัวอย่างในการ			✓	
------	--	--	--	---	--

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
จพ20	ทำงานด้วยเหตุผล และร่วมกันสร้างสังคมที่ถือหลักเหตุผล สามารถทำตัวให้เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติและสังคมโดยสมบูรณ์				
จพ21	ในการที่ท่านจะออกไปประกอบการทำงานต่อไป ขอให้ต่างคนต่างเกื้อกูลกันและกัน และพิจารณาให้เห็นความสำคัญของผู้อื่น ความเจริญของประเทศชาติเป็นความเจริญส่วนรวม ซึ่งเกิดจากผลงานของการกระทำของคนทั้งชาติ		✓	✓	
จพ22	สิ่งใดที่เห็นว่าถูกต้องแล้วต้องทำ เมื่อกล้าทำในสิ่งที่ถูกต้องก็จะเป็นตัวอย่างชักนำผู้มีความรู้ สติปัญญาทั้งหลายให้มีกำลังใจเข้มแข็งที่จะปฏิบัติเช่นเดียวกัน และจะร่วมกันสร้างเสริมความเจริญมั่นคงให้เกิดขึ้นในประเทศ เพื่อให้ชาติบ้านเมืองดำเนินก้าวหน้าต่อไป	✓	✓	✓	
จพ23	การพัฒนาใด ๆ ควรจะทำด้วยเหตุผล ทำด้วยความสุจริตไม่เบียดเบียนละเมิดผู้อื่น จึงฝากไว้ด้วยข้อคิดที่จะนำไปพิจารณาปฏิบัติในการสร้างงานเพื่อตน และเพื่อประเทศชาติ		✓	✓	
จพ24	ขอให้คิดพิจารณาให้เข้าใจโดยตลอด แล้วเพียรพยายามปฏิบัติงานทุกอย่างด้วยความตั้งใจ มั่นใจและบริสุทธิ์ใจ ในการเข้าร่วมการพัฒนาบ้านเมืองในยามที่ประเทศชาติของเรากำลังพัฒนาในกิจการทุกด้าน		✓	✓	
จพ25	ทุกคนสามารถปฏิบัติหน้าที่ที่พึงปรารถนาให้สำเร็จลุล่วงได้		✓	✓	

	ด้วยความสามารถ ขอให้นำไปพิจารณาเป็นแนวทาง				
--	---	--	--	--	--

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
จพ25	ปฏิบัติสำหรับสร้างตัว สร้างความเจริญมั่นคงของประเทศชาติ				
จพ26	การที่มีการศึกษาสมบูรณ์ ทำให้แต่ละคนหลีกเลี่ยงไม่ได้จากความรับผิดชอบที่จะใช้ความรู้ สติปัญญาของตนเป็นประโยชน์ และเป็นความเจริญวัฒนาแก่บ้านเมืองและส่วนรวม	✓	✓	✓	
จพ27	การพัฒนาไปสู่อุดมคติ เพื่อการปฏิบัติงานใด ๆ จำเป็นต้องมีจิตใจที่เข้มแข็ง เป็นระเบียบ และสุจริต เป็นพื้นฐาน การฝึกหัดพัฒนาทางใจ หรือทางธรรม ด้วยปัญญาเพื่อเอาชนะ ความชั่วร้าย สามารถก้าวไปสู่ความสำเร็จที่แท้จริงทั้งในการงานและอาชีพ	✓	✓		
จพ28	ใคร่ขอให้ได้พิจารณาให้ชัดเจน แยกคาย ละเอียดรอบคอบ ประกอบด้วยเหตุผลว่าควรใช้วิธีการอย่างไร ในการที่จะออกไปทำหน้าที่เพื่อพัฒนาประเทศชาติต่อไป	✓	✓	✓	
จพ29	ควรอย่างยิ่งพินิจพิจารณาให้ถี่ถ้วนในกระบวนการคิด ที่มีความกระจ่างแจ่มใส ปราศจากอคติมีเหตุผลมีเป้าหมายเที่ยงตรง ร่วมกันทำงานอันเน้นภารกิจของตนโดยพร้อมเพรียงและหนักแน่นเพื่อจะได้ยังประโยชน์ตน ประโยชน์ส่วนรวม ให้บังเกิดขึ้นครบถ้วน	✓	✓	✓	
จพ30	ควรจะต้องทราบให้แน่ชัดระหนักด้วยถึงประโยชน์ส่วนรวมว่าเป็นประโยชน์ที่ครอบคลุมประโยชน์	✓	✓	✓	

	ทั้งหลายทั้งปวงของชาติ ผู้ที่มีการศึกษาควรที่จะร่วม แรง				
--	--	--	--	--	--

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
จพ30	ร่วมใจกันใช้ศิลปวิทยาการและความคิดที่รอบคอบ สร้างสรรค์ตนและประเทศชาติให้สมบูรณ์มั่นคง				
จพ31	ความสุขความเจริญที่แท้จริง หมายถึง ความสุขความ เจริญที่บุคคลแสวงหามาได้ด้วยความเป็นธรรม ความ เจริญก้าวหน้าและความผาสุกที่แท้จริงของแต่ละคน เมื่อประกอบเข้าด้วยกันแล้ว จะสามารถอำนวยผลและ ก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคม และประเทศชาติโดย ส่วนรวม		✓	✓	
จพ32	การที่รัฐจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้น มาจากเหตุที่ต้องการให้ ผู้มีปัญญาดี ได้มีสถานศึกษาเพิ่มพูนปัญญาได้นำภูมิรู้ นำคุณสมบัติทั้งหมดที่มีอยู่ออกไปใช้ปฏิบัติการ สร้างสรรค์ ความเจริญทุก ๆ อย่างให้แก่ประเทศชาติ	✓		✓	
จพ33	การที่เข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยแห่งนี้ แท้จริงก็คือ การเข้ามาเรียนรู้ มาฝึกตนให้มีวิชาความสามารถ มี ความดีถ้าปฏิบัติดีถูกต้องและครบถ้วนทั้งทางวิชาการ และทางจิตใจแม้ปัญญาจะสูญหาย เสือครูจะขาดอยู่ กระจุยไปผู้ทรงคุณวุฒิ ก็ยังมีคุณวุฒิ มีความคืออยู่ครบ ถึงแม้ชีวิตร่างกายจะแตกสลายไป ความดีทั้งหลายก็ ยังคงอยู่คู่จันโลกตลอดไป	✓	✓	✓	
จพ34	เมื่อกระทำการสิ่งใดควรจะได้ดีกว่า การนั้นจะมีผล สืบเนื่องไปในอนาคต จะได้มีสติ กระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วย ความรู้ตัว การพิจารณาการกระทำของตนเองใน	✓	✓	✓	

	ปัจจุบันนั้นนับว่าสำคัญที่สุด ต้องพิจารณาให้รอบคอบ และ ถ่วงแท้				
--	--	--	--	--	--

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
จพ35	บัณฑิตทั้งหลายซึ่งปรารถนาผลสำเร็จในชีวิตในการทำงานในกาลข้างหน้า จึงควรอย่างยิ่งที่จะเพ่งเล็งเหตุภายในคือการกระทำของตนเป็นสำคัญ และเร่งกระทำเหตุที่สำคัญนั้นให้ถูกต้องครบถ้วน ผลสำเร็จในอนาคตที่มุ่งหมายไว้จึงจะมาถึง		✓		
จพ36	ขอให้นำความคิดที่เที่ยงตรงนั้นมาพิจารณาการกระทำของตนเองด้วยหลักเหตุผลให้ถูกต้อง และด้วยความเพียรอันไม่ขาดสาย ความสำเร็จความเจริญก้าวหน้า และอนาคตที่แจ่มใส จะมาถึงได้ตามที่ปรารถนา		✓		
จพ37	งานที่ทำจะมีชิ้นงานที่ทำคนเดียว หากเป็นงานส่วนรวมซึ่งจะต้องจัดสรรทำตามความถนัด และความรู้ความสามารถ เมื่อนำเอางานที่แต่ละคนทำมารวมกันแล้วจึงจะสำเร็จเป็นงานที่สมบูรณ์	✓			
จพ38	ทุกคนต้องพยายามดำเนินตามหลักปฏิบัติงานอย่างเที่ยงตรง ครบถ้วน และมีหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้อย่างเคร่งครัด จะได้ประสบความสำเร็จและความเจริญมั่นคงอย่างแน่นอน		✓		
จพ39	ใคร่ขอให้บัณฑิตหิบบกเอาเรื่อง ความเคร่งครัดซึ่งเน้นเหตุผลที่ถูกต้องแท้ และความเคร่งเครียด ซึ่งเป็นเหตุผลตามอารมณ์ขึ้นมาพิจารณาให้เข้าใจ ก่อนที่จะออกไปสร้างความเจริญก้าวหน้าเพื่ออนาคตของตนและชาติบ้านเมืองต่อไป	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทของคํ้าต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
จพ40	อยากแนะนำผู้ที่ตั้งใจไว้ดีที่จะทำตัวทำงานให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตัวแก่ส่วนรวม เมื่อคนทั้งหลายเขายกย่องว่าเป็นผู้มีสติแล้ว ก็ขอให้ผู้มีสติให้ครบทุกลักษณะ เพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์อันพึงประสงค์			✓	
จพ41	ใคร่ขอให้บัณฑิตแต่ละคนได้ศึกษาคือสำเนียงกระหนกในปัญญาเพื่อจะรู้เท่าทัน รู้เห็นแนวทางและวิธีการที่จะหลีกเลี่ยงให้พ้นอุปสรรคปัญหา ความเลื่อม ความล้มเหลว ให้ดำเนินไปตามทางที่ถูกต้องเหมาะสมจนบรรลุความสำเร็จและความเจริญวัฒนาทั้งของด้านส่วนรวมและส่วนตนตามที่ปรารถนา	✓		✓	
จพ42	ใคร่ขอให้บัณฑิตแต่ละคนมีทั้งสติ ทั้งปัญญา ทั้งความตั้งใจจริง โดยพร้อมมูลเพื่อจักได้นำพาตัวเองตลอดจนประเทศชาติก้าวหน้าไปสู่ ความสุข สมบูรณ์ ความปลอดภัยมั่นคงได้สำเร็จ	✓	✓	✓	
จพ43	บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาแล้วทุกคน มีความมุ่งหวังต่อไปที่จะสร้างตัว และสร้างสรรค์ประโยชน์ต่าง ๆ แก่สังคม ด้วยการรู้ใช้ความรู้เป็นเครื่องมือที่ทรงประสิทธิภาพ และต้องมีความสุจริตที่หนักแน่นมั่นคง และความมุ่งมั่นในการปฏิบัติงานเป็นฐานรองรับ	✓	✓	✓	
จพ44	บัณฑิตที่จะออกไปเริ่มชีวิตการงานใหม่ ขอให้สังวรระวังตั้งสติระลึกรู้ตัวให้มั่นคง อย่าปล่อยให้สิ่งเขี้ยววนหรือความมั่งงาย นำพาให้เสียโอกาสเสียโอกาส หมั่นคิดพิจารณาหาเหตุผลในสิ่งต่าง ๆ โดยหนักแน่น ให้เกิด	✓	✓		

พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
จพ44	ปัญญารู้ชัดเสมอ จักได้มีรากฐานทางความคิดจิตใจอัน สุจริตมั่นคงสำหรับรองรับสนับสนุนวิชาความรู้ ได้ อย่างเต็มที่ และสามารถประกอบกิจการงานทุกระดับ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ				
จพ45	งานที่กระทำโดยอาศัยหลักวิชาที่ดี บนรากฐานแห่ง ความสุจริตและมุ่งมั่น และด้วยวิธีอันแยบคาย พร้อม ด้วยอุตสาหกรรม ชะมักเขม้น ความพินิจพิจารณาจะต้อง บรรลุผลที่ปราศจากโทษ และเป็นประโยชน์แท้จริง อย่างแน่นอน	✓	✓		
จพ46	ผู้ที่รักษาเจตนาและฉันทะในงานไว้ให้ได้โดยตลอด จัดว่าเป็นผู้สามารถควรแก่การยกย่องสรรเสริญ คือ สามารถที่จะพากเพียรอดทน รักษามาตรฐานและ คุณภาพของงานประจำของตนไว้ พร้อมทั้งค้นคว้า พัฒนาสิ่งใหม่ให้ก้าวหน้าไปด้วยกัน ที่สุดก็จะประสบ ความสำเร็จและความเจริญโดยครบถ้วน		✓		
จพ47	การพัฒนาปรับปรุงงานควรจะทำด้วยความมี สติรู้เท่าทันไม่จำเป็นต้องรีบร้อน ผลที่บังเกิดขึ้นจึงจะ แน่นอน มีหลักเกณฑ์และเป็นประโยชน์แท้แต่ฝ่าย เดียว	✓			
จพ48	บัณฑิตจะออกไปทำงานเพื่อสร้างตนสร้างชาติ ขอให้ พยายามรักษาเจตนา ฉันทะ ความอุตสาหกรรม อดทน และความพิจารณาอันแยบคาย รอบคอบในการทำงาน		✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
จพ49	ผู้ที่มีกำลังความรู้ทุก ๆ คน ย่อมต้องใช้การวินิจฉัยและควบคุมการใช้กำลังโดยถูกต้อง ยิ่งรู้สูงรู้มากขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งต้องมีความรับผิดชอบมาก และสูงขึ้นเท่านั้น จึงจะสร้างสรรค์ความดีงาม และความมั่นคงผาสุก	✓	✓		
จพ50	ผู้ที่มีกำลังแห่งความรู้สูงที่ได้จากการศึกษานั้น ต้องพัฒนาในเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อสร้างเสริมกำลังแห่งความรู้ให้หนักแน่นมั่นคง และทวีขึ้นโดยพยายามทำประโยชน์ และเสียสละเพื่อผู้อื่นและส่วนรวม	✓	✓	✓	
จพ51	คนที่เสียสละทำงาน ทำดี เพื่อการสร้างสรรค์ ด้วยความรับผิดชอบต่อสังคมจะได้ผลดี คือ มีผู้ศรัทธา นิยมยกย่องเชื่อถือในตัวผู้ปฏิบัติ ทำให้ความดีเพิ่มขึ้น เกิดสังคมสามานฉันท์ สังคมเข้มแข็งเป็นปึกแผ่น ร่วมกันสร้างสรรค์ความเจริญมั่นคงของบ้านเมือง		✓	✓	
จพ52	การนำความรู้ ความคิดให้แจ้งนี้ คือ ปัญญา จึงมีอุปการะแก่การปฏิบัติตัว ปฏิบัติงานเป็นอันมาก เพราะเป็นปัจจัยสร้างสรรค์ความคิด ความเจริญทุกอย่างได้อย่างวิเศษสุดท่านจึงควรดำเนินศึกษาและฝึกฝนให้เกิดขึ้นในงานเองให้ได้ เพื่อความสำเร็จและความงอกงามไปบุคลิยของชีวิต และความเจริญของชาติบ้านเมือง	✓	✓	✓	
จพ53	นักปฏิบัติงานเพื่อความสำเร็จและความเจริญ จึงต้องยอมรับความจริงและยึดมั่นในความจริง ทั้งต่อตัวเอง และต่อกันและกันอย่างมั่นคงตลอดเวลา จึงขอฝากคุณธรรมข้อนี้ให้บัณฑิตนำไปคิดพิจารณาเพื่อให้เกิด		✓		

พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
จพ53	ประโยชน์ในการที่จะสร้างอนาคตอันแจ่มใส และมั่นคงต่อไป				
จพ54	การรู้จักละรู้จักวางในสิ่งที่คิดแล้วว่าจะเป็นโทษสิ่งที่ตรงข้ามกับความจริง และการบังคับภายในให้สงบนิ่ง แม้อยู่ในเหตุการณ์ที่สับสนตื่นตระหนกจะทำให้เกิดสติ ระลึกถึงเหตุผลและข้อเท็จจริง ความถูกต้อง เป็นต้น ทางให้คิดพิจารณาหาทางออกแห่งปัญหาได้ไม่อับจน จักได้เป็นผู้สามารถสร้างอนาคตให้แจ่มใส ของบ้านเมืองอย่างแท้จริง		✓	✓	
จพ55	ใคร่ขอให้ทุก ๆ คนตั้งใจในแน่วแน่ที่จะรักษาภูมิรัฐของตนไว้ให้ดี และพยายามนำมาใช้ประโยชน์ให้ได้จริง จักได้สามารถทำตนให้เป็นคนที่มีค่าและมีประโยชน์ต่อชาติบ้านเมืองได้ สมตามที่ตั้งใจปรารถนา	✓	✓	✓	
จพ56	ในวาระที่ท่านทั้งหลายจะออกไปเริ่มต้นชีวิตการงาน จึงใคร่ขอฝากข้อแนะนำไว้ให้นำไปพิจารณาปฏิบัติคือ การศึกษาค้นคว้าวิชาเฉพาะของท่านให้ลึกซึ้ง จัดเจน และก้าวหน้าอยู่เสมอ ตลอดจนการศึกษาค้นคว้าความรู้แนวกว้างให้ครอบคลุมถึงวิทยาการทั่วไป ตลอดจนประสบการณ์เกี่ยวกับสภาพความเป็นไปของบ้านเมือง ของสังคม ของประชาชน เพื่อให้เกิดประโยชน์อันพึงประสงค์ทั้งแก่ตน แก่ชาติบ้านเมือง	✓		✓	
จพ57	บัณฑิตต้องมีความบริสุทธิ์และซื่อตรง ต่อวิชาการ ไม่ยึดตำราหรือทฤษฎีจนเหนียวแน่น หลักวิชาทั้งหลาย	✓	✓		

พระบรมราชโองการต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
จพ57	จำเป็นต้องใช้ด้วยวิจารณญาณให้ถูกเหตุ ถูกผล ตามวัตถุประสงค์ และประโยชน์อันยั่งยืนไปพลุลย์				
จพ58	คุณสมบัติที่จะสนับสนุนการใช้ความรู้ในการพัฒนาให้ออกตรงโรจน์มั่งคั่ง คือความสามารถทำกายใจให้สงบหนักแน่น เป็นกลางไม่มีอคติเจือปน ซึ่งจะช่วยให้มีสติระลึกรู้ถึงเหตุผล ถึงข้อเท็จจริง ข้อที่กล่าวนี้ ถือว่าเป็นทฤษฎีสำหรับนักปฏิบัติงาน	✓	✓		
จพ59	เมื่อได้ศึกษาทราบชัด ถึงส่วนดีส่วนเสียและรักษาส่วนดีที่มีอยู่แล้วให้มั่นคง แล้วพยายามปรับปรุงสร้างเสริมด้วยหลักวิชา ด้วยเหตุผล และความสุจริตจริงใจ ให้อภัยเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นอย่างต่อเนื่อง จึงขอให้บัณฑิตนำไปวินิจฉัย ให้ได้ประโยชน์สำหรับตัว สำหรับชาติ บ้านเมืองต่อไป	✓	✓	✓	
จพ60	การปฏิบัติตามหลักการ คือ ในการสร้างประโยชน์สร้างความเจริญให้แก่ตนเอง โดยมุ่งกระทำเฉพาะงานที่สุจริต เป็นประโยชน์สร้างสรรค์ ต้องระมัดระวังตนไม่ให้ปฏิบัติที่สวนกระแสความถูกต้อง ต้องพยายามชวนชวาย ประสานประโยชน์ของแต่ละคน และไม่เพ่งเล็งประโยชน์เฉพาะตัวจนเกินพอดี การปฏิบัติดังกล่าวแม้จะยากสำหรับบางคน แต่เมื่อปฏิบัติมั่นคงเหนียวแน่น ก็จะประคับประคองส่งเสริมให้สามารถสร้างความเจริญแก่ตัว และแก่ส่วนรวมได้สำเร็จ		✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
จพ61	การนำความรู้ ทฤษฎีไปปฏิบัติ ด้วยการเข้าใจหลักวิชาอย่างครบถ้วน แล้วนำมาเทียบเคียงในชีวิตประจำวัน ตลอดจนทำความคิดจิตใจให้มั่นคง แล้วพิจารณาว่าหลักวิชาข้อใดจะนำมาใช้กับงานประเภทใดให้พอเหมาะพอดี และประสบความสำเร็จงอกงามไปพลูลย์	✓	✓		
จพ62	ต้องฝึกฝนตนเองให้เป็นคนทำงานอย่างมีหลักการ มีระเบียบ อดทนอย่างแท้จริง มีความเพียรอย่างเสมอในการทำงานและทำความดี ต้องเอาใจใส่ศึกษาค้นคว้าหาวิชาในเรื่องต่าง ๆ ให้ลึกซึ้ง ถ้าได้ริเริ่มนำไปปฏิบัติในการงาน ย่อมจะเกิดกำลังใจ และมีความมั่นใจในที่สุดแต่ละคนก็จะได้รับความสำเร็จ ทั้งของตนและของชาติบ้านเมือง	✓	✓	✓	
จพ63	ท่านต้องเตรียมตัวเตรียมใจที่จะปฏิบัติงานประสานกับบุคคลอื่น มีจิตใจเปิดกว้างหนักแน่น มีเหตุผล มีวิจรรย์ญาณ มีความเห็นใจจริงใจ และเมตตาปรองดอง เพื่อการปฏิบัติงานทุกอย่างได้ราบรื่น เบิกบานใจอย่างมีประสิทธิภาพ และเจริญก้าวหน้ารุ่งเรืองในหน้าที่การงาน		✓		
จพ64	ให้ระลึกถึงเกียรติภูมิของบัณฑิตไว้เสมอ เพื่อป้องกันมิให้ประพฤติดี หรือประพฤดิทวนหลักวิชา หลักการ เหตุผล ให้ตั้งเป้าหมายในการงานในชีวิตไว้ในทางที่สุจริต ดีงาม มีความพากเพียรพยายามไม่ขาดสายในการสร้างสรรค์งานและการปรับปรุงตนเอง ไม่ทำตัวทำใจ		✓	✓	

พระบรมราโชวาทต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
จพ64	ให้คับแคบ หนักแน่น ด้วยเมตตา สามารถประกอบกรณียกิจทั้งปวงให้บรรลุผลเลิศ และให้บรรลุผลเลิศ และบังเกิดความเจริญมั่นคงแก่ตน แก่ชาติบ้านเมือง				
จพ65	บัณฑิตจะออกไปทำการทำงานสร้างสรรค์ความดี ความเจริญให้แก่ตนแก่ชาติบ้านเมือง ขอให้ระมัดระวังความประพฤติ ปฏิบัติของตนให้มาก อย่ายอมให้ความประมาทลุ่มหลงเข้าครอบงำความคิดจิตใจ		✓	✓	
จพ66	ผู้ทำงานระดับสูงจะต้องศึกษาในวิทยาการของกันและกันให้เข้าใจ และให้มีความรู้ที่กว้างขวาง ทั้งไม่ทำตัวทำความคิดให้คับแคบ เปิดตาเปิดใจให้กว้างขวาง เพื่อจักได้ทำงานประสานกันโดยสอดคล้อง ทั้งให้ประโยชน์ของงานที่ทำประกอบเกื้อกูล กันขึ้นเป็นประโยชน์อันยั่งยืนของชาติบ้านเมือง	✓	✓	✓	
จพ67	ให้ทำงานอย่างมีระเบียบมีเหตุผล พอเหมาะพอควร มีความวิริยะอุตสาหะ เอาใจใส่ศึกษาหาความรู้ เชื่อว่าการนำข้อปฏิบัติเหล่านี้ไปฝึกปฏิบัติให้ครบถ้วน เชื่อว่าจะเกื้อกูลให้แต่ละคนสามารถประกอบการทำงานเป็นแก่นสาร เป็นประโยชน์และประสบความสำเร็จ	✓	✓		
จพ68	ต้องสร้างหลักฐานความเจริญมั่นคงแก่ตัว เพราะความเจริญมั่นคงของส่วนรวมต้องอาศัยความเจริญมั่นคงของแต่ละคนจึงขอให้แต่ละคนนำข้อปฏิบัตินี้ไปคิดวินิจฉัยให้ได้ประโยชน์สำหรับตัว สำหรับส่วนรวม และชาติบ้านเมืองสืบไป	✓		✓	

พระบรมราชโองการต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
จพ69	ขอให้ระลึกให้ได้ว่า การพัฒนาปรับปรุงงานทุกอย่าง ควรจะได้กระทำด้วยความมีสติรู้เท่าทัน ด้วยความเฉลียวฉลาด และความชอบความสงบ ซึ่งจะเกื้อกูลให้สรรพกิจการงานบุคคลและชาติบ้านเมืองเจริญก้าวหน้าได้	✓	✓	✓	
จพ70	แต่ละคนจำเป็นต้องรักษาความรู้ ความสามารถทางวิชาการของจนไว้มั่นคง พร้อมทั้งพัฒนาให้งอกงามก้าวหน้ายิ่งขึ้นด้วยความกระตือรือร้น พากเพียร และด้วยสายตาอันแหลมคมกว้างไกล จักได้สามารถใช้วิชาความรู้สร้างสรรค์ประโยชน์แก่ส่วนตัวและส่วนรวมได้แท้จริง	✓	✓	✓	
จพ70	ถ้าบัณฑิตยัคเณท์ 3 ประการ คือ ชื่อสัตย์ บริสุทธใจ ต่อวิชาการวิชาชีพ สำเนียงตระหนักรว่าหลักวิชาการทั้งหลายจำเป็นต้องประยุกต์ใช้ด้วยวิจารณญาณให้ถูกเหตุผล ประสานสอดคล้องกับวิชาการด้านอื่น ๆ และใช้วิชาให้เกิดประโยชน์ต้องตั้งอยู่ในความดีให้เป็นฐานรองรับความประพฤติอยู่ตลอดเวลา ถ้ายึดหลักดังกล่าวอย่างครบถ้วน จะสามารถนำวิชาการมาใช้ให้สำเร็จประโยชน์อันสมบูรณ์ได้ตามประสงค์	✓	✓		
จพ72	ผู้ทำงานพัฒนาที่มีสมรรถนะสมบูรณ์อันเกิดจากการเกื้อกูลกันระหว่างผู้รู้ทางทฤษฎี และ ผู้ชำนาญการปฏิบัติ ที่เล็งเห็นความสำคัญในกันและกัน และยอมรับในความรู้ความสามารถของแต่ละฝ่าย การพัฒนางานทุกอย่างจะดำเนินไปอย่างราบรื่นมีประสิทธิภาพและบรรลุผลอันพึงประสงค์	✓	✓		

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
จพ73	บัณฑิตทั้งหลายจะทำ จะพูด จะคิดสิ่งใดขอให้ทำให้พูดให้คิดอย่างมีหลักการ และความสังวรระวัง ปฏิบัติให้ชินเป็นนิสัย จะช่วยให้สมัครสมานเข้าใจกันได้เป็นอย่างดี ร่วมงานประสานประโยชน์กันได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะส่งเสริมให้แต่ละคนประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน		✓	✓	
จพ74	ขอให้ใช้แนวทางการแก้ปัญหาเมื่อออกไปพัฒนางานคือ ทำใจให้มั่นคงเป็นกลาง เพื่อวิเคราะห์ปัญหา และพิจารณาหาเหตุให้ทราบแจ้งชัด เพื่อการสร้างสรรค์อนาคตในวันข้างหน้า		✓	✓	
จพ75	ปัจจัย 5 ประการที่จะเสริมสร้าง เกื้อกูลให้เกิดการพัฒนา คือ เชื่อมั่นว่างานของตนมีคุณค่ามีประโยชน์ มีวินัยมั่นคงปฏิบัติทุกสิ่งด้วยความสุจริต มีความรอบคอบ มีใจตั้งมั่นและแน่วแน่ ปฏิบัติงานเที่ยงตรง และมีความรอบรู้ เฉลียวฉลาดเมื่อบัณฑิตจะศึกษาและเสริมสร้างในตนเองขึ้นจึงจำเป็นที่จะต้องกระทำให้ครบให้พร้อม จะเกิดความเจริญมั่นคงในการกิจทุกด้าน	✓	✓	✓	
จพ76	ขอให้ทุกคนชวนชวน ศึกษาค้นคว้า ค้นคิดวิเคราะห์ วิเคราะห์ให้ลึกซึ้งกว้างขวางด้วยเหตุผล ความถูกต้อง แล้วสรุปเป็นหลักวิชาและตั้งใจพยายามนำไปอ้างอิงประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาติได้อย่างเต็มภาคภูมิ	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
จพ77	ท่านต้องฝึกจิตใจให้เป็นปกติหนักแน่นเป็นกลาง ทั้งฝึกกระบวนการคิดเป็นระเบียบ ตลอดจนใช้ความรู้ ความคิดวิจารณ์ญาณสร้างสรรค์ความสำเร็จ ให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้อง เป็นประโยชน์ โดยไม่พลาดพลังเพื่อสามารถนำตน และประเทศชาติให้พัฒนาก้าวหน้าตลอดไป	✓	✓	✓	
จพ78	ท่านต้องประพฤติปฏิบัติต่อบุคคลทั้งปวงด้วยความสุจริตจริงใจ ต้องรู้จักประมาณตนเองอย่างถูกต้องเที่ยงตรง มีความเสียสละ อดทนอดกลั้น และทำใจให้กว้างยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เพราะการจะพัฒนางานให้สำเร็จลุล่วงโดยราบรื่นต้องได้รับความร่วมมือส่งเสริมจากผู้อื่นด้วย		✓		
จพ79	ก่อนที่บัณฑิตจะพูดจะทำสิ่งไร จำเป็นต้องหยุดคิดเสียก่อนเพื่อรวบรวมสติให้ตั้งมั่น ไม้ออนเอนและให้จิตสว่างแจ่มใสจะแสดงความรู้ ความคิดเรื่องใดแก่ใคร ผู้ฟังก็เข้าใจได้ง่ายไม่ผิดพลาดวิชาซึ่งเท่ากับปฏิบัติตรงตามคุณธรรมของนักวิชาการ พยายามระมัดระวังตั้งใจที่จะไม่นำเอาวิชาการมาใช้เป็นอุบายโต้เถียงเอาชนะกันแต่อย่างเดียวนั่นก่อให้เกิดความขัดแย้งกันในสังคมทั้งบ้านเพื่อคุณให้เป็นประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาติได้	✓	✓	✓	
จพ80	ปัจจัยแห่งความเจริญจะประกอบพร้อมกันขึ้นมิได้หากบุคคลไม่พยายามศึกษาอบรมตนเอง ด้วยตนเองอยู่	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
จพ80	เป็นนิത്യ บัณฑิตจำควรฝึกฝนตนให้มีปัญญาความสามารถพร้อมทั้งพยายามใช้ศิลปะวิทยาการประกอบกิจด้วยความฉลาดรอบคอบ เพื่อความเจริญวัฒนาของงาน ของตัวเองและของประเทศชาติ				
จพ81	ปัจจัยอันเป็นอุปการสำคัญในการปฏิบัติงานสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้า คือ ความจริงใจตั้งเป็นคุณธรรมที่สำคัญมากโดยเฉพาะความจริงใจต่อผู้อื่นและความจริงใจต่อตนเอง ความจริงใจต่อผู้อื่น ช่วยให้ปัญหาอันเกิดจากความกินแหนงแคลงใจและเอารัดเอาเปรียบหมดไป เกิดความเชื่อถือไว้วางใจกัน ส่วนความจริงใจต่อตนเองทำให้ไม่เป็นคนสับปลับ หากหนักแน่นเที่ยงตรง ทำตามกฎตามระเบียบ จึงเป็นผู้สร้างสรรค์และสร้างสมความดีความเจริญ ให้งอกงามเพิ่มพูนยิ่ง ๆ ขึ้น		✓		
จพ82	ท่านทั้งปวงต่างได้พากเพียรศึกษาจนได้รับปริญญาแล้วย่อมทราบได้ดีว่าตนเองต้องปฏิบัติฝึกฝนมามากเพียงใดทั้งต้องใช้ความอดสาหะรับฝืดชอบการทำงานนั้นยิ่งใหญ่มากและยืนยาวกว่าการเล่าเรียนมาก จำเป็นจะต้องตั้งใจให้มั่นคงแน่วแน่ยิ่งขึ้น ต้องมีความอดสาหะพยายามอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย ต้องมีความคิดอ่านที่กว้างไกลประกอบด้วยความคิดวินิจฉัยที่ละเอียดรอบคอบและเฉลียวฉลาด ทั้งต้องประสานความเข้าใจ ประสานประโยชน์กับผู้อื่นให้ยิ่งกว้างขวางจึงจะปฏิบัติบริหารงานให้เจริญก้าวหน้า	✓	✓		

พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
จพ83	ไม่ว่าท่านจะออกไปปฏิบัติหน้าที่การงานใด ๆ นอกจากจะต้องใช้หลักวิชาเป็นเครื่องวินิจฉัยและปฏิบัติโดยเคร่งครัด ยังต้องไม่เพ่งพินิจดูงานที่ทำโดยละเอียดรอบด้าน ให้เห็นชัดเจนถึงเนื้อหาขอบเขตความมุ่งหมายโดยปราศจากอคติ จะช่วยให้เกิดปัญญา พร้อมทั้งแนวทางที่ถูกต้อง เหมาะสม สำหรับจะใช้ปฏิบัติหรือดำเนินการให้บรรลุผลอันสมบูรณ์	✓	✓		
จพ84	การปฏิบัติงานทั้งปวง กล่าวโดยหลักการต้องอาศัยปัจจัยพื้นฐานประกอบ 2 อย่าง ได้แก่ ความรู้ความสามารถของผู้ปฏิบัติ อีกอย่างได้แก่ ระเบียบแบบแผนและวิธีการที่กำหนดไว้ ท่านทั้งหลายจะต้องทำการงานต่อไปอีกมากมายตลอดชีวิต ขอให้พยายามขัดเกลานิสังขจิตใจให้เข้มแข็งสุจริตเที่ยงตรง มีศรัทธา และคุณสมบัติภาระหน้าที่ทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จได้อย่างดีเลิศ	✓	✓		
จพ85	บัณฑิตต้องพัฒนาตนเองให้มีคุณสมบัติต่าง ๆ คือ ต้องมีความรู้ที่หนักแน่นด้วยวิทยาการทั้งด้านลึกและด้านกว้าง ต้องมีความคิดความสามารถที่จะนำหลักวิชาการไปปรับใช้ในสถานการณ์จริง ให้ได้ผลถูกต้องเหมาะสม และเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมให้มากกว่าส่วนตน	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
จพ86	บัณฑิตผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัย มีโอกาสดี และมีวิทยฐานะสูงกว่าผู้คนอื่นจำนวนหนึ่ง เพราะได้เล่าเรียนศิลปะวิทยาการ และได้รับการอบรมฝึกฝนในระเบียบแบบแผนต่างๆ นานามากกว่า ในสายตาและความคิดของคนทั่วไป ช่อมคิดว่บัณฑิตทั้งหลายได้รับการปลูกฝังจิตสำนึกในคุณธรรมแล้วเป็นอย่างดี ก็ควรที่แต่ละคนจะได้ฝึกฝนอบรมคุณธรรมในห้วงอกงามขึ้นให้ครบคู่ และเท่าเทียมกับวิชาความรู้ จักได้สามารถประพฤติปฏิบัติงานได้ และบรรลุถึงความเจริญในชีวิตได้ครบถ้วน	✓	✓		
จพ87	บัณฑิตจึงควรจะได้ฝึกฝนตนเองให้เป็นผู้มีเหตุผลในทุกอย่างทุกกรณีโดยเคร่งครัด ด้วยการหัดคิดให้เป็นระเบียบขั้นตอน ฝึกจับประเด็นของเรื่องต่างๆ ให้ได้ถูกต้อง และรู้จักลำดับเหตุผลที่ต่อเนื่องทั้งรู้จักใช้ถ้อยคำสื่อความหมายได้ถูกต้องตามลำดับและรวบรัดชัดเจน ครั้นลงมือปฏิบัติต้องปฏิบัติให้จริงให้ต่อเนื่องเป็นกระบวนการตามแนวทางที่กำหนดไว้ถ้าทุกคนทำได้ดังนี้ ก็จะช่วยให้สิ่งที่คิด กิจที่ทำ คำที่พูดสัมฤทธิ์ผล ที่เป็นประโยชน์แท้จริงทั้งแก่ตนเองและชาติบ้านเมือง	✓	✓	✓	
จพ88	ผู้มีปัญญาความสามารถไม่ว่าจะทำงานใด เป็นงานเล็กน้อยหรืองานใหญ่ ง่ายยาก จะต้องถือว่างานทุกอย่างมีความสำคัญเท่าเทียมกัน และต้องตั้งใจกระทำให้ดีที่สุด ด้วยความรับผิดชอบและอดสาหะวิริยะ เชื่อว่า	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
จพ88	ถ้าทุกคนในชาติปฏิบัติได้ดังนี้ และบันดาลความเจริญ มั่นคงให้เกิดแก่ประเทศชาติได้เป็นแน่นอน				
จพ89	ผู้ปฏิบัติงานก็เช่นเดียวกับผู้ปฏิบัติคนตรี จะต้องคิดให้เห็นว่างานที่ตนทำนั้น เป็นเพียงงานส่วนหนึ่งของส่วนรวม และงานทุกด้านทุกสาขา ย่อมสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันเป็นปัจจัยส่งเสริมเกื้อกูลกัน และประกอบกันขึ้นเป็นงานส่วนรวมของบ้านเมือง ซึ่งต้องเจริญพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน นอกจากปฏิบัติภาระหน้าที่ของตนให้ดีแล้ว แต่ละคนต้องทำงานของตนให้ประสานกับงานอื่น ฝ่ายอื่น บุคคลอื่น และปฏิบัติให้สอดคล้องสนับสนุนกัน ทำความเจริญให้เกิดแก่บ้านเมืองส่วนรวมและบุคคลได้สมบูรณ์		✓	✓	
จพ90	การทำงานร่วมกันและการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม จำเป็นต้องมีกรอบ คือ กฎระเบียบให้ทุกคนถือปฏิบัติ เพราะกฎระเบียบเป็นเครื่องกำกับบังคับประคองให้งานดำเนินไปอย่างราบรื่นและประสบความสำเร็จทำให้บุคคลอยู่ร่วมกันในสังคมโดยปรกติสุข บัณฑิตจึงควรศึกษาระเบียบแบบแผนของงานของสังคม และปฏิบัติตามด้วยความตั้งใจและเต็มใจจึงทำให้งานและประเทศชาติของเราพัฒนาก้าวหน้าไปได้ตามที่มุ่งหวัง		✓	✓	
จพ91	ความเป็นบัณฑิต นอกจากจะหมายถึงรู้ถึงความฉลาดสามารถในหลักวิชาแล้ว ยังสังเกตทราบได้ถึงความคิด คำพูด และการกระทำที่โปร่ง บัณฑิตจึงควรฝึกหัด	✓	✓		

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
จพ91	ปฏิบัติตนให้เป็นคนคิดก่อนพูด คิดก่อนทำ จนเป็นปรกตินิสัย จึงได้ชื่อว่าประพฤติตนสมกับความเป็นบัณฑิต				
จพ92	ผู้หนักแน่นในสัจจะ พูดอย่างไร ทำอย่างนั้นจึงจะได้รับคำสำเร็จ พร้อมทั้งความศรัทธาเชื่อถือ และความยกย่องสรรเสริญจากคนทุกฝ่าย การพูดแล้วทำ จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมเกียรติคุณของบุคคลให้เด่นชัด และสร้างเสริมความดี ความเจริญ ให้เกิดขึ้นทั้งแก่บุคคลและส่วนรวม		✓	✓	
จพ93	บัณฑิตผู้จะออกไปปฏิบัติหน้าที่การงานสร้างเกียรติยศชื่อเสียง และความเจริญมั่นคงให้แก่ตน และบ้านเมือง จึงควรจะได้พิจารณาศึกษาในเรื่องการคิด การพูด การกระทำทั้งก่อนหลัง แล้วนำมาไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อไป	✓		✓	
จพ94	เมื่อจะทำการสิ่งใดจึงควรต้องรู้จักประมาณตน คือ ต้องรู้ว่างานมีภูมิปัญญาและความสามารถด้านไหนเพียงใด และควรจะดำเนินงานด้านไหน การรู้จักประมาณตนยังจะทำให้คนเราขวนขวาย ศึกษาหาความรู้ และประสบการณ์อยู่เสมอ ผู้รู้จักประมาณตนจึงควร กระทำตน ทำงานให้ประสบความสำเร็จและก้าวหน้าได้กว่าคนอื่น	✓	✓		

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
จพ95	การรู้จักประมาณสถานการณ์ ได้แก่การรู้จักพิจารณาสถานการณ์ที่เกิดขึ้นให้เห็นชัดถึงความเป็นมา และที่เป็นอยู่ แล้วคาดการณ์ว่าจะเป็นอย่างไรมาก่อนในอนาคต การรู้ประมาณสถานการณ์จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการปฏิบัติงาน ยิ่งประมาณสถานการณ์ได้ถูกต้องเพียงใด ก็จะทำให้งานที่ทำสำเร็จผลสมบูรณ์	✓			
จพ96	การรู้จักประมาณตนและประมาณสถานการณ์ จึงเป็นอุปการะอย่างสำคัญที่จะเกื้อกูลให้บุคคลดำเนินชีวิตและกิจการงานไปได้อย่างราบรื่นและก้าวหน้า โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่ประเทศกำลังประสบกับภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจ หากไม่รู้จักประมาณตนประมาณสถานการณ์ให้ดีแล้ว ก็ยากที่จะนำพาตัวนำพาชาติให้ผ่านพ้นและก้าวต่อไปโดยสวัสดิ์ได้	✓	✓	✓	
จพ97	ผู้สำเร็จการศึกษาถึงขั้นมหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิต จะได้ว่าเป็นผู้มีศักยภาพในตัวเองสูง การปฏิบัติงานของผู้มีความรู้ความสามารถระดับนี้ ย่อมมีประสิทธิภาพมาก อาจบังเกิดผลให้เกิดได้ตามความต้องการทุกกรณี จึงเป็นเป็นที่ท่านจะต้องตั้งตัวตั้งใจให้เที่ยงตรงอยู่ในความถูกต้องและความสุจริตบริสุทธิ์ใจ หรือให้การปฏิบัติงานของตนบังเกิดผลเป็นประโยชน์ในทางสร้างสรรค์ ทั้งจะต้องใช้ความรู้สติปัญญา ความสามารถ สร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าแก่ชาติบ้านเมือง	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
การ ปรากฏ ของคำ/ ความ		65	83	65	
ร้อยละ		67.01	85.56	67.01	

ตารางที่ 3 จำนวนพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร
ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 53 องค์

ลำดับพระบรมราโชวาท	ปีที่พระราชทาน
มธ 1	29 พฤษภาคม 2493
มธ 2	23 พฤษภาคม 2496
มธ 3	30 ธันวาคม 2497
มธ 4	28 พฤศจิกายน 2498
มธ 5	29 พฤศจิกายน 2499
มธ 6	21 พฤศจิกายน 2500
มธ 7	27 พฤศจิกายน 2501
มธ 8	28 มกราคม 2503
มธ 9	23 กุมภาพันธ์ 2504
มธ 10	18 กันยายน 2504
มธ 11	25 ตุลาคม 2505
มธ 12	22 พฤษภาคม 2506
มธ 13	20 สิงหาคม 2507
มธ 14	27 ตุลาคม 2508
มธ 15	29 ธันวาคม 2509

ลำดับพระบรมราชาภิเษก	ปีที่พระราชทาน
มธ 16	26 ธันวาคม 2511
มธ 17	18 ธันวาคม 2512
มธ 18	5 สิงหาคม 2513
มธ 19	6 สิงหาคม 2513
มธ 20	4 สิงหาคม 2514
มธ 21	5 สิงหาคม 2514
มธ 22	17 สิงหาคม 2515
มธ 23	18 สิงหาคม 2515
มธ 24	13 กันยายน 2516
มธ 25	14 กันยายน 2516
มธ 26	30 กรกฎาคม 2517
มธ 27	31 กรกฎาคม 2517
มธ 28	2 ตุลาคม 2518
มธ 29	3 ตุลาคม 2518
มธ 30	17 มิถุนายน 2520
มธ 31	16 มิถุนายน 2520
มธ 32	27 ตุลาคม 2520
มธ 33	28 ตุลาคม 2520
มธ 34	20 ตุลาคม 2521
มธ 35	25 ตุลาคม 2523
มธ 36	29 ตุลาคม 2523
มธ 37	31 ตุลาคม 2524
มธ 38	4 สิงหาคม 2526
มธ 39	26 กรกฎาคม 2527
มธ 40	25 กรกฎาคม 2528
มธ 41	31 กรกฎาคม 2529
มธ 42	30 กรกฎาคม 2530
มธ 43	20 กรกฎาคม 2531
มธ 44	27 กรกฎาคม 2532
มธ 45	2 สิงหาคม 2533

ลำดับพระบรมราโชวาท	ปีที่พระราชทาน
มธ 46	25 กรกฎาคม 2534
มธ 47	30 กรกฎาคม 2535
มธ 48	29 กรกฎาคม 2536
มธ 48	29 กรกฎาคม 2536
มธ 49	27 กรกฎาคม 2537
มธ 50	31 กรกฎาคม 2539
มธ 51	1 สิงหาคม 2549
มธ 52	30 กรกฎาคม 2541
มธ 53	31 กรกฎาคม 2541

ตารางที่ 4 การวิเคราะห์เนื้อหาต่าง ๆ จากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

1. จากการตระหนักรู้

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
1 จากการตระหนักรู้			
1.1 นำขึ้นขมยินดี	มธ2 มธ4 มธ5 มธ6 มธ7 มธ8 มธ9 มธ10 มธ11 มธ13 มธ14 มธ15 มธ16 มธ17 มธ18 มธ20 มธ21 มธ22 มธ23 มธ24 มธ25 มธ26 มธ27 มธ28 มธ29 มธ30 มธ31 มธ32 มธ33 มธ34 มธ35 มธ36 มธ37 มธ38 มธ39 มธ40 มธ41 มธ42 มธ43 มธ44 มธ45 มธ46 มธ47 มธ48 มธ49 มธ50 มธ51 มธ52 มธ53	49	93.45

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราชโองการต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.1 จากการตระหนักรู้			
1.2 มีเกียรติ	มธ1 มธ2 มธ3 มธ4 มธ5 มธ6 มธ7 มธ8 มธ9 มธ10 มธ11 มธ16 มธ17 มธ18 มธ20 มธ22 มธ23 มธ24 มธ25 มธ26 มธ27 มธ28 มธ31 มธ32 มธ33 มธ34 มธ35 มธ36 มธ37 มธ38 มธ39 มธ40 มธ41 มธ42 มธ43 มธ44 มธ45 มธ46 มธ47 มธ48 มธ49 มธ50 มธ51 มธ52 มธ53	45	84.90
1.3 บำเพ็ญประโยชน์และใช้ความรู้ที่ได้ศึกษา มาให้ประโยชน์แก่สังคม	มธ1 มธ2 มธ3 มธ4 มธ5 มธ6 มธ7 มธ8 มธ9 มธ10 มธ11 มธ12 มธ13 มธ14 มธ15 มธ17 มธ18 มธ25 มธ26 มธ28 มธ30 มธ32 มธ35 มธ36 มธ40 มธ42 มธ47 มธ48 มธ49 มธ52	30	78.84

2. ผู้การพัฒนา

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราชโองการต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏต่อ คำ/ความ	ร้อยละ
2.1 นียามการพัฒนา			
2.1.1 ความเจริญ	มธ1 มธ2 มธ3 มธ5 มธ7 มธ8 มธ9 มธ10 มธ11 มธ12 มธ13 มธ14 มธ15 มธ16 มธ17 มธ18 มธ19 มธ20 มธ23 มธ25 มธ27 มธ28 มธ29 มธ30 มธ31 มธ32 มธ33 มธ34 มธ36 มธ37 มธ38 มธ39 มธ40 มธ41 มธ42 มธ43 มธ44 มธ45 มธ46 มธ47 มธ48 มธ49 มธ50 มธ51 มธ52 มธ53	47	86.67
2.1.2 ความก้าวหน้า	มธ5 มธ7 มธ8 มธ9 มธ10 มธ11 มธ12 มธ13 มธ14 มธ15 มธ16 มธ17 มธ18 มธ19 มธ20 มธ21 มธ22 มธ24 มธ25 มธ28 มธ29 มธ30 มธ31 มธ32 มธ33 มธ34 มธ35 มธ36 มธ37 มธ38 มธ39 มธ40 มธ41 มธ42 มธ43 มธ44 มธ46 มธ47 มธ48 มธ49 มธ50 มธ52 มธ53	43	81.13

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราชโองการต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.1 นียามการพัฒนา			
2.1.3 ความรุ่งเรือง/รุ่งโรจน์	มธ5 มธ8 มธ12 มธ14 มธ16 มธ17 มธ18 มธ19 มธ20 มธ24 มธ25 มธ30 มธ31 มธ33 มธ34 มธ35 มธ36 มธ37 มธ38 มธ39 มธ40 มธ42 มธ44 มธ45 มธ46 มธ47 มธ48 มธ50	28	52.83
2.1.4 มั่นคง, ยั่งยืน	มธ21 มธ30 มธ36 มธ38 มธ43 มธ46 มธ47 มธ48 มธ49 มธ50 มธ51 มธ52	12	22.64
2.1.5 วิวัฒนาการ/วัฒนา	มธ6 มธ7 มธ37 มธ51 มธ52	5	9.43

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราชโองการต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.2 แนวคิดการพัฒนา			
2.2.1 เกี่ยวกับการศึกษา หรือความรู้ 2.1.1 นำสรรพวิชาความรู้ที่ได้ศึกษา เล่าเรียนมาพัฒนาชาติบ้านเมือง ให้เจริญรุ่งเรือง	มธ1 มธ2 มธ3 มธ4 มธ5 มธ6 มธ7 มธ8 มธ9 มธ10 มธ12 มธ13 มธ14 มธ15 มธ17 มธ18 มธ19 มธ22 มธ23 มธ24 มธ26 มธ28 มธ31 มธ33 มธ34 มธ36 มธ42 มธ45 มธ46 มธ48 มธ49 มธ52 มธ53	33	62.26

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.2 แนวคิดการพัฒนา			
2.1.2 สรรพวิชาความรู้ที่นำไป พัฒนาชาติบ้านเมืองต้องมีคุณธรรมด้านความ ซื่อสัตย์สุจริตยุติธรรม วิริยะบากบั่น มีวินัย รับผิดชอบ รอบคอบ สามัคคี	มธ1 มธ2 มธ3 มธ4 มธ6 มธ7 มธ8 มธ9 มธ10 มธ11 มธ12 มธ16 มธ17 มธ19 มธ22 มธ24 มธ25 มธ26 มธ33 มธ34 มธ36 มธ40 มธ41 มธ42 มธ43 มธ44 มธ48 มธ49 มธ52	29	54.71
2.2.2 เกี่ยวกับการพัฒนา			
2.2.2.1 การพัฒนาเพื่อนำไปสู่การ พึ่งตนเองและความมั่นคงยั่งยืนอย่างแท้จริงด้วย ความตั้งใจใช้ความรู้ ปัญญาในการวินิจฉัยถึงความ เสื่อมและความเจริญ	มธ1 มธ2 มธ5 มธ6 มธ7 มธ8 มธ15 มธ16 มธ17 มธ18 มธ19 มธ20 มธ26 มธ27 มธ28 มธ29 มธ30 มธ31 มธ33 มธ34 มธ36 มธ37 มธ40 มธ42 มธ43 มธ44 มธ45 มธ46 มธ47 มธ48 มธ49 มธ50 มธ52 มธ53	34	64.15
2.2.2.2 การพัฒนาเริ่มที่การตั้งเป้าหมาย อันเป็นอุดมคติที่จะใช้ความรู้ความสามารถ ให้เป็นประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมและชาติ บ้านเมือง	มธ1 มธ2 มธ3 มธ4 มธ5 มธ6 มธ7 มธ8 มธ9 มธ13 มธ14 มธ15 มธ16 มธ18 มธ21 มธ23 มธ25 มธ31 มธ38 มธ40 มธ41 มธ42 มธ43 มธ45 มธ48 มธ49	26	49.05
2.2.2.3 การพัฒนาด้วยหน้าที่และ ความรับผิดชอบ	มธ2 มธ7 มธ8 มธ26 มธ31 มธ36 มธ41 มธ43	10	18.86

คำ/ความที่ใช้		หมายเหตุ	
2.3 วิธีการพัฒนา	การปรากฏใน พระบรมราชโองการต่าง ๆ	การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
	มธ44 มธ49		
2.2.2.4 การพัฒนาด้วยความรู้และ ศีลธรรม	มธ1 มธ4 มธ10 มธ11 มธ12	5	9.43
2.2.1.5 การพัฒนาแบบองค์รวม	มธ27 มธ46	2	3.77
<p>2.3.1 พัฒนาด้านจิตวิญญาณ</p> <p>2.3.1.1 พัฒนาการด้วยการยึดมั่นในอุดมคติ</p> <p>ผู้พัฒนาต้องมุ่งสร้างสรรค์ประโยชน์ ให้แก่ชาติ บ้านเมือง หรือส่วนรวม เพื่อความเป็น ปึกแผ่น อย่างมั่นคง ยั่งยืนเป็นเป้าหมายสำคัญ โดย มุ่งให้ ทุกคนร่วมมือกันนำความรู้ความคิดมาเชื่อมโยง ประสมประสานกันในการเสริมสร้างความเจริญ และการแก้ปัญหาต่าง ๆ</p>	มธ2 มธ3 มธ4 มธ5 มธ6 มธ7 มธ8 มธ9 มธ10 มธ11 มธ13 มธ14 มธ15 มธ16 มธ17 มธ18 มธ19 มธ20 มธ21 มธ22 มธ23 มธ25 มธ26 มธ27 มธ30 มธ31 มธ34 มธ35 มธ36 มธ37 มธ38 มธ39 มธ40 มธ42 มธ43 มธ44 มธ47 มธ48 มธ49 มธ52	40	75.47
<p>2.3.1.2 คุณลักษณะพิเศษของผู้พัฒนา</p> <p>ประเทศ ผู้พัฒนาชาติบ้านเมืองนอกจาก จะต้อง ใช้หลักวิชาความรู้แล้วจะต้องมีจิตใจสูง มีความซื่อสัตย์ สุจริต วิริยะพากเพียร ยับยั้งจิตใจรู้ กาลเทศะรับผิดชอบ อดทน อดกลั้นดำรงมั่นอยู่ใน ศีลธรรม</p>	มธ1 มธ2 มธ3 มธ4 มธ5 มธ6 มธ7 มธ8 มธ9 มธ10 มธ11 มธ12 มธ15 มธ16 มธ19 มธ22 มธ24 มธ25 มธ26 มธ27 มธ28 มธ29 มธ32 มธ33 มธ34 มธ35 มธ36 มธ38 มธ40 มธ41 มธ43 มธ44 มธ45 มธ46 มธ48 มธ50 มธ51 มธ53	39	73.58

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.3 วิธีการพัฒนา			
<p>2.3.2 การพัฒนาด้านปฏิบัติ</p> <p>2.3.2.1 พัฒนาเริ่มที่พื้นฐานก่อน</p> <p>ผู้พัฒนามีควรเล็งหรือลุ่มลึ้งของเก่าเพื่อสร้าง ขึ้นใหม่เพราะอาจทำให้สิ่งดีที่มีอยู่แล้วต้องถูก ทำลายไปด้วยการพัฒนาสร้างสรรค์ควรจะทำให้ ด้วยวิธีที่แยบคาย โดยร่วมกันคิดแก้ไขปรับปรุงสิ่งที่มี อยู่แล้วให้ดีขึ้นและสร้างสิ่งที่ยัง ขาดอยู่ให้สมบูรณ์ ขึ้น</p>	มธ22 มธ23 มธ30 มธ39	4	7.54

2.4 เป้าหมายการพัฒนา

พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มธ1	สถานศึกษาแห่งนี้ได้พยายามปรับปรุงกิจการเพื่อ ประสาทคุณธรรมและความรู้ตามสาขาต่างๆ แก่ นักศึกษาเป็นลำดับ จนได้ผลิตบัณฑิตมหัศจรรย์ และ ผู้สำเร็จการศึกษามาแล้วเป็นจำนวนมาก ชาติบ้านเมือง จะดำเนินไปด้วยดีได้ย่อมต้องอาศัยผู้รอบรู้ในสรรพ วิทยาการและมีศีลธรรมเป็นกำลังสำคัญ...ขอได้ช่วยกัน บำเพ็ญให้บังเกิดคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ	✓	✓	✓	
มธ2	ท่านทั้งหลายซึ่งได้สำเร็จการศึกษาแล้วนี้ ได้ออกไป ประกอบอาชีพทั้งในทางราชการและส่วนตัว ใช้วิชา ความรู้อันได้รับอบรมจากมหาวิทยาลัยให้มีคุณลักษณะ	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	สมแก่ผู้ที่มีความรับผิดชอบ และกระทำตนให้เป็นตัวอย่างของประชาชนทั่วราชอาณาจักร ให้รู้จักดำรงชีวิตด้วยคุณธรรมอันดีงาม...จงมั่นอยู่ในความซื่อสัตย์สุจริต ถือเอาประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง เพราะคุณธรรมอันนี้เป็นมูลฐานอันสำคัญที่จะยังความเจริญและความเป็นปึกแผ่นแก่สังคม				
มธ3	ใคร่ขอฝากข้อเตือนใจแก่ท่านสักหน่อยว่า ในการใช้วิชาความรู้ดำเนินอาชีพต่อไปข้างหน้า นั้น ควรคำนึงถึงเกียรติแห่งวิชาชีพนั้นๆ ให้มาก จงได้เพ่งเล็งถึงประโยชน์ของส่วนรวมด้วย...การใช้ความรู้ที่ได้ศึกษาจากมหาวิทยาลัยนี้ ด้วยความซื่อตรงสุจริต จะเป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองของเราได้มาก	✓	✓	✓	
มธ4	หวังว่าแต่ละท่าน คงจะนำความรู้ที่ได้มา ไปใช้ให้ชอบด้วยกาลเทศะ โดยมั่นอยู่ในศีลธรรม ที่ได้รับอบรมมาแล้ว เพื่อเป็นผลดีแก่ชาติบ้านเมือง และแก่ตนเอง	✓	✓	✓	
มธ5	สำหรับนักศึกษาผู้สำเร็จการศึกษาในชั้นมหาวิทยาลัย... ภาระความรับผิดชอบเพื่อความเจริญก้าวหน้าของชาติ จึงตกอยู่แก่ท่านมิใช่น้อย ฉะนั้น เมื่อท่านได้รำลึกและใคร่ครวญอยู่เสมอในทางที่จะนำปัญญา คือ ความรู้ กอปรด้วยความสามารถออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น	✓	✓	✓	
มธ6	ในส่วนนักศึกษาที่สำเร็จการศึกษา ซึ่งต่างก็จะได้แยกย้ายกันไปประกอบอาชีพในสาขาต่างๆ ใช้ความรู้ที่ได้รับมาให้เป็นประโยชน์แก่สังคมและชาติบ้านเมือง	✓		✓	

พระบรมราโชวาทต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มธ7	คนเรานั้นย่อมต้องมีภาระรับผิดชอบต่อตนเองต่อวงศ์ตระกูล และต่อประเทศชาติ ในฐานะพลเมืองดี ฉะนั้น สำหรับผู้ที่สำเร็จการศึกษาไปนี้ ขอให้ใช้วิชาความรู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาให้เกิดประโยชน์แก่ตนและแก่ส่วนรวมยิ่งขึ้นตลอดไป อย่างนี้ขอยกย่องยกย่องอยู่กับที่กับขอให้ติดตามวิวัฒนาการต่างๆ ของบ้านเมืองและของโลก ให้เป็นผู้มีหูตาสว่างอยู่เสมอ	✓	✓	✓	
มธ8	สำหรับผู้ที่สำเร็จการศึกษาไปแล้วนั้น...บำเพ็ญตนเพื่อเป็นแบบอย่างอันดีแก่ผู้อื่นจึงขอฝากข้อเตือนใจไว้ว่าการที่จะใช้ความรู้ในการประกอบอาชีพต่อไปข้างหน้า ควรนึกถึงเกียรติและความซื่อตรงเพื่อประโยชน์ส่วนรวมให้มาก บ้านเมืองจะเจริญรุ่งเรือง ก็ด้วยอาศัย	✓	✓	✓	
มธ9	ผู้ปรารถนาความเจริญในการประกอบกิจการงานจะต้องหมั่นเอาใจใส่แสวงหาความรู้ให้เพิ่มพูนอยู่เสมอ...ความเจริญของบ้านเมืองนั้น ใ้ว่าจะราบรื่นไปตลอดโดยมีผู้ทรงคุณวุฒิที่สามารถปราชญ์เป็รื่องแต่เท่านั้นก็หาไม่ ต้องอาศัยความสามัคคีกลมเกลียวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว ร่วมกันคิดอ่านแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่างๆ... จึงจะเกิดประโยชน์โดยสมบูรณ์แก่ประเทศชาติ	✓	✓	✓	
มธ10	ขอเตือนว่าการดำเนินชีวิตโดยใช้วิชาการอย่างเดียวยังไม่เพียงพอ จะต้องอาศัยความรู้รอบตัวและหลักศีลธรรมประกอบด้วยผู้ที่มีความรู้ดี แต่ขาดความซึ้งคิคนำความรู้ไปใช้ในทางมิชอบ ก็เท่ากับเป็นบุคคลที่เป็น	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	ภัยแก่สังคมของมนุษย์ ฉะนั้น ขอให้ทุกคนจงดำรงชีวิตและประกอบอาชีพ โดยอาศัยวิชาความรู้ที่ได้รับมาประกอบด้วยความซื่อสัตย์ และศีลธรรมอันดีงาม เพื่อความเจริญก้าวหน้าของตนเองและของประเทศชาติ				
มธ11	ขอเตือนว่า การประกอบกิจการงานหรือการดำเนินชีวิต จะใช้วิชาการที่ได้ศึกษามาแล้วเท่านั้น ยังไม่เพียงพอจำเป็นต้องศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ให้ทันกับเหตุการณ์อยู่เสมอ และต้องอาศัยหลักศีลธรรมประกอบด้วย...ขอให้ผู้เป็นบัณฑิตทุกคนจงประพฤติตนเป็นตัวอย่างที่ดี ประกอบอาชีพโดยอาศัยวิชาความรู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมา และดำรงอยู่ในหลักศีลธรรมอันดีงาม เพื่อความเจริญก้าวหน้าของตนเองและประเทศชาติ	✓	✓	✓	
มธ12	ประเทศชาติจะเจริญรุ่งเรือง ก็ต้องอาศัยผู้รอบรู้ในสรรพวิทยาการต่างๆ เป็นกำลังสำคัญ ผู้ที่สำเร็จการศึกษาในชั้นมหาวิทยาลัย ย่อมเป็นผู้มีความรู้สูง จะไปประกอบกิจการใดก็คงทำได้โดยอาศัยความรู้ที่ได้เรียนมา แต่การจะทำสิ่งใดโดยใช้ความรู้แต่อย่างเดียว นั้น จะสำเร็จราบรื่นเสมอไปหาได้ไม่ จะต้องมีความรอบคอบรู้จักกาลเทศะยึดหลักศีลธรรมเป็นเครื่องเตือนใจให้ปฏิบัติแต่สิ่งดี	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มธ13	หวังว่าบัณฑิตใหม่ จะเป็นกำลังสำคัญในการปรับปรุงและขยายงานด้านต่างๆ เพื่อสร้างสรรค์ความเจริญตลอดภัยของประเทศชาติต่อไป...วิชาความรู้ นั้น ถ้าใช้ในทางดีด้วยความรู้เท่ากันก็จะช่วยป้องกันประเทศชาติให้พ้นภัยอันตรายจากศัตรู และสามารถช่วยการพัฒนาบ้านเมืองให้ทันกับความเจริญของโลกในปัจจุบันได้	✓	✓	✓	
มธ14	บัณฑิตทั้งหลายเป็นผู้มีความรู้สูง ย่อมเหมาะที่จะเป็นหัวหน้าผู้บัญชางานต่อไป ขอให้ท่านตั้งใจใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาบ้านเมือง และทำตัวเป็นผู้นำและเป็นตัวอย่างที่ดีในการทำงาน	✓		✓	
มธ15	ขอทุกคนจงใช้ความรู้ความสามารถที่ได้อบรมมาแล้ว เป็นรากฐานที่จะสร้างความเจริญในชีวิตการทำงาน และสร้างความมั่นคงให้แก่ประเทศชาติ ตั้งใจประกอบสัมมาอาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร ดำรงตนอยู่ในคุณธรรมให้สมกับเป็นผู้มีความรู้และมีเกียรติเสมอตลอดไป	✓	✓	✓	
มธ16	ท่านมีหน้าที่อันสำคัญผูกพันอยู่ ที่จะต้องตอบแทนคุณของทุกฝ่ายที่ได้อุปการะช่วยเหลือ การทดแทนคุณนั้นมีสิ่งที่ยากนัก ถ้าท่านประพฤตินดี มีสัมมาอาชีพจะเป็นหลักฐานเป็นที่เชิดชูวงศ์ตระกูล ก็เป็นการได้ทดแทนคุณบิดามารดา ถ้าท่านหมั่นศึกษาค้นคว้าวิชาการให้มีความรู้ความสามารถเหมาะสมแก่กาลสมัย ก็เป็นการได้ทดแทนคุณครูบาอาจารย์ และในประการสุดท้าย ถ้าท่านตั้งใจทำงานทุกอย่างโดยถือประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนตัวแล้ว ก็เป็นการได้	✓	✓	✓	

พระบรมราชโองการต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	ทดแทนคุณประชาชนคนไทยทุกคน				
มธ17	ผู้ที่สำเร็จการศึกษาชั้นสูงเช่นท่านทั้งหลาย เป็นผู้มีส่วนบริหารประเทศทั้งในวันนี้วันหน้าด้วยกันทุกคน จึงต้องรู้จักและต้องสามารถพึ่งตนเองมีละนั้น ประเทศชาติอาจเป็นอันตรายไปได้เพราะการบริหารงานของท่าน...ขอให้บัณฑิตได้ตั้งใจใช้ความฉลาดคิดวินิจฉัยนี้ประกอบกับความรู้ทางวิชาการด้วยเสมอ เพื่อจักได้สามารถพึ่งตนเองได้ และสามารถนำพาประเทศให้ก้าวหน้าต่อไปได้โดยสวัสดิ	✓	✓	✓	
มธ18	ข้าพเจ้าอยากจะทำให้ผู้สำเร็จการศึกษาทั้งปวงลองพิจารณาว่า ความรู้และสติปัญญาความสามารถของบัณฑิตแต่ละคนนั้น เมื่อนำออกใช้อย่างถูกต้อง อาจสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่างๆ ได้มีใช้น้อยในชีวิตนี้และหากนำเอากำลังความรู้ความสามารถของแต่ละคนมารวมเข้าด้วยกัน ก็จะเป็นพลังมหาศาล ซึ่งอาจบันดาลคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติได้อย่างกว้างขวางสุดจะประมาณ ทุกคนได้ศึกษาเล่าเรียนจนมีวิชา มีสติปัญญาถึงเพียงนี้แล้วควรที่จะได้ตั้งใจใช้ความรู้ความสามารถประกอบการทำงานให้เป็นแก่นสารและเป็นผลอันยั่งยืน จะต้องนำพลังความรู้ความสามารถนั้นมาใช้ เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคง และความเจริญรุ่งเรืองแก่ชาติบ้านเมืองของเรา	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มธ19	การที่จะดำเนินให้ถึงความสำเร็จในชีวิต และการงานนั้นนอกจากอาศัยวิชาความรู้และความตั้งใจจริงแล้วบุคคลยังต้องอาศัยความฉลาดรอบคอบและความคิดพิจารณาด้วยเสมอไป การกระทำใดๆ ก็ตาม ถ้ารู้จักประเมินผลดีและผลเสียของการกระทำให้เหมาะแก่กรณีแล้ว ย่อมจะให้ผลดีทั้งแก่ส่วนตัวและส่วนรวม... เรื่องต่างๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัวเราทุกวี่ทุกวัน เป็นข้อมูลที่จะประเมินผลได้อย่างดีที่สุดอยู่แล้วท่านจะประเมินผลจากข้อมูลนั้นๆ ได้ไม่ยากนัก เพียงแต่รู้จักนำมาคิดพิจารณาโดยสม่ำเสมอ ท่านก็จะเห็นวิถีทางที่ถูกต้องและจะสามารถนำความคิดและวิชาการมาปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่ตนแก่ชาติบ้านเมืองได้อย่างเต็มที่	✓	✓	✓	
มธ20	คนไทยเป็นคนที่สามารถ โดยเฉพาะผู้ได้รับการศึกษาดี เช่นท่านทั้งหลายย่อมมีความรู้ความคิดอันกว้างขวาง ก้าวหน้า มีกำลังกายกำลังใจที่สมบูรณ์ และมีเจตนาอันแรงกล้าที่จะสร้างสรรค์จะต้องรู้จักวินัยสถานการณ์และแก้ไขสถานการณ์อย่างถูกต้อง เมื่อมีความรู้ ความคิดอยู่ ควรจะนำมาเชื่อมโยงกันเข้าให้พร้อมเพรียง ประสมประสานปรับปรุงความรู้ความคิดนั้น ด้วยความคิดพิจารณา แล้วนำออกใช้ให้ได้ผล...ทุกสิ่งทุกอย่างจะดีขึ้นเป็นลำดับ เชื่อได้แน่นอนว่า จะเอาชนะอุปสรรคและอันตรายใดๆ ทุกอย่างได้จะสามารถธำรงความเป็นไทย และนำพาประเทศให้ก้าวหน้าต่อไปได้โดยสวัสดิ	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มธ21	ทุกคนควรจะได้พิจารณาถึงข้อนี้โดยถ่องแท้ในทุกสิ่งทุกอย่างที่เราารู้สึกว่าเสื่อมนั้น ย่อมต้องมีส่วนที่ดีเหลืออยู่ให้เราแก้ไขปรับปรุงให้มันคงได้ เพราะฉะนั้นท่านทั้งปวงจะต้องตั้งใจและตั้งความเพียร ที่จะพิจารณาสืบบกพร่องโดยรอบคอบ แล้วพยายามปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นด้วยความรู้ความสามารถ เพื่อจรรโลงประเทศไทยไว้	✓	✓	✓	
มธ22	เท่าที่ข้าพเจ้าได้พิจารณา ก็เห็นว่าการสร้างสรรค์ที่แท้จริงน่าจะทำด้วยวิธีการอันละมุนละม่อม ทั้งด้วยความรู้ความสุขุมรอบคอบประกอบด้วยเหตุผลให้ทุกฝ่ายทุกคนได้ร่วมมือแก้ไขสิ่งที่ควรแก้ไข ส่งเสริมสิ่งที่ควรส่งเสริม พร้อมกับสร้างสิ่งที่ควรสร้างใหม่ให้มีขึ้น สมบูรณ์บริบูรณ์ตามที่ต้องการ ข้าพเจ้าขอฝากให้ท่านทั้งปวงนำเรื่องทีกล่าวนี้ออกไปพิจารณาไตร่ตรองให้กระจ่างให้เกิดประโยชน์แก่ภาระหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติเพื่อตนเองเพื่อประเทศชาติ	✓	✓		
มธ23	บัณฑิตผู้กำลังจะออกไปร่วมงานของชาติ จึงน่าจะคิดหาวิธีการสร้างสรรค์ที่แยกแยะสมเหตุผลกว่านั้น ทุกวันนี้ งานสำคัญๆ ด้านต่างๆ ก็มีโครงการที่ดำเนินต่อเนื่องกันอยู่แล้ว ผู้มีความรู้ความสามารถที่จะทำงานก็มีอยู่มากพอสมควร ถ้าท่านจะเข้าไปเสริมกำลังให้แน่นหนายิ่งขึ้น ด้วยความตั้งใจบริสุทธิ์ใจ ด้วยเหตุผลสติปัญญา และด้วยอุทิศตนอันสูง ก็จะเป็นประโยชน์แก่การจรรโลงประเทศไทยได้อย่างแน่นอน	✓	✓	✓	

พระบรมราชโองการต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มธ24	ผู้ที่เรียนในมหาวิทยาลัยมีพลังทางสมองมาก ทำให้เกิด ความกระตือรือร้นต้องการทราบ ต้องการ แสดงความคิดเห็น... แต่ขณะเดียวกัน ต่างคนก็ ต้องเล่าเรียนวิชาการอีกมากมายให้สำเร็จตามหลักสูตร เพื่อให้มีรากฐานทางความรู้ที่หนักแน่น เพียงพอ สำหรับจะใช้การต่อไป ทั้งเพื่อให้ได้รับปริญญาบัตร ด้วย ดังนั้น จึงจำเป็นต้องข่มใจ ออกคลื่น และเหนียวรั้ง ตนเองไว้ ไม่ให้หันเหไปในกิจกรรมอันพ้นหลักสูตร จนเกินประมาณ...ขอให้นำพลัง ที่อุตสาหกรรมอัดอั้น ควบคุมไว้ นั้นออกมาใช้ในการปฏิบัติงานให้เต็ม ภาคภูมิ ถ้าหากท่านได้ใช้กำลังความคิดที่มีอยู่ พร้อม ทั้งพื้นฐานอันหนักแน่นในทางวิชาการ ตลอดจนความ ชัดเจนในการควบคุมตนเองตามที่ได้ฝึกฝนมาให้ สม่ำเสมอพร้อมกันไป	✓	✓		
มธ25	ความรู้จักอดทนและอดคลื่น ไม่ยอมด้วยยอมใจให้วู่วาม ไปตามเหตุการณ์ ตามอคติ และตามอารมณ์ที่ชอบใจ หรือไม่ชอบใจนั้นทำให้เกิดมีการยังคิดและธรรมดา คนเรา เมื่อยังคิดได้แล้ว ย่อมมีโอกาสที่จะพิจารณาเรื่อง ที่ทำคำที่พูด ...ทำให้เกิดความเข้าใจอันกระจ่างสว่าง ไสว ...บัณฑิตทั้งหลายจึงควรจะได้พยายามนำขันติ ธรรมที่ต่างคนต่างก็มีอยู่แล้วด้วยการที่ได้ฝึกฝนอบรม มาตลอดเวลานานปีนั้น มาใช้ให้เกิดประ โยชน์อัน แท้จริงแก่ตัวและแก่งานของชาติ		✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มธ26	บัณฑิตควรจะมีใจพอใจและภูมิใจ ที่มีความรู้ความชำนาญทางวิชาการเป็นพื้นฐานที่มั่นคงของการทำงาน ในทางปฏิบัติ ทุกคนควรถือเป็นหน้าที่จำเป็น ที่จะต้องพยายามหยิบยกเอาความรู้มาพิจารณาใช้ ให้ถูกต้องเหมาะสมแก่งาน แก่เวลา และแก่สภาพการณ์ทั่วไป ทั้งให้สัมพันธ์กับงานด้านอื่นๆ โดยสมดุลและโดยสอดคล้อง เพื่อให้การปฏิบัติอำนวยผลสมบูรณ์แท้จริง สามารถอำนวยประโยชน์อันพึงปรารถนาแก่ตนแก่ประเทศชาติให้ยั่งยืนมั่นคง	✓	✓	✓	
มธ27	การทำงานของตนให้สัมพันธ์กับงานด้านอื่น ของผู้อื่น โดยสอดคล้องและได้สมดุลนั้น แต่ละคนจะต้องใช้ วิจารณญาณที่ละเอียดทั่วถึง และมีเหตุผล ...เมื่อพิจารณาเห็นโดยถ้วนทั่วแล้ว ก็ย่อมจะมีความกระจ่างแจ่มชัดว่างานส่วนใดสอดคล้องส่งเสริมกัน หรือส่วนใดยังแย้งกัน ช่วยให้สามารถแก้ปัญหาสรรคและแก้ปัญหา ความขัดข้องให้ตกไปได้ อีกประการหนึ่ง การติดต่อร่วมมือกันนั้น ก็จะต้องกระทำด้วยความเข้าใจอันดีต่อกัน ด้วยเหตุและผลด้วยความเป็นธรรมและความหนักแน่น โดยเที่ยงตรงสม่ำเสมอ วิธีการนั้นจึงจะส่งเสริม วิจารณญาณอันถูกต้องของท่านได้แท้จริง	✓	✓		
มธ28	สิ่งที่มหาวิทยาลัยสมควรและจำเป็นจะต้องทำเพื่อ นักศึกษานั้น ก็คือสร้างความรู้พื้นฐานทางวิชาการให้ นักศึกษาอย่างแน่นแฟ้นและเพียงพอ... ทั้งนี้เพื่อจักได้ สามารถนำไปใช้ให้ถูกต้องกับงาน กับปัญหา สถานการณ์ และความจำเป็น ซึ่งจะต้องประสบในเวลา	✓	✓	✓	

พระบรมราชโองการต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	ปฏิบัติงาน หากไม่เรียนรู้ลักษณะและกลไกของวิชาการโดยตลอดอย่างคล่องแคล่วเจนจัดแล้ว ก็ยากนักที่จะใช้วิชาการปฏิบัติงานให้ได้ผลอย่างพอเพียงได้...จึงใคร่ขอให้ทุกคนสังวรระวังตัวในการที่จะต้องรับภาระปฏิบัติงานของชาติในเวลาต่อไป สมควรอย่างยิ่งที่ทุกคนจะต้องแม่นยำในหลักวิชา และพยายามตั้งใจใช้วิชาการให้ได้ผลมากที่สุดเท่าที่จะทำได้				
มธ29	ผู้ฉลาดจึงควรต้องพยายามศึกษาให้เห็นจริง และให้เข้าใจแจ่มแจ้งว่า วิชาทั้งหลายเกี่ยวโยงถึงกัน เป็นส่วนประกอบของกันและกัน เป็นปัจจัยอุดหนุนกัน และกันอย่างแน่นแฟ้น แล้วพยายามดึงเอาวิชาการบุคคล กับทั้งกิจการที่เกี่ยวข้องกัน มารวมกัน ส่งเสริมกัน เพื่อผลและประโยชน์อันเลิศร่วมกันของเรา	✓	✓	✓	
มธ30	สิ่งใดก็ตามที่มีอยู่แล้ว ย่อมเป็นพื้นฐานและเป็นแบบแผนให้ศึกษาจุดเด่นและจุดอ่อน สำหรับแก้ไขส่วนบกพร่องแล้วหาทางที่จะสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เจริญกว่าหรือก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปกว่า ต่อไป สิ่งที่มีอยู่แต่เดิม จึงนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับช่วยให้ก้าวหน้าโดยถูกต้องได้เป็นอย่างดี การทำลายสิ่งที่เป็นรากฐานของความก้าวหน้าเสียหมดนั้นจะก้าวไปได้จากสิ่งใด...บัณฑิตทั้งหลายผู้มีความรู้ ความคิด สติปัญญาอันสมบูรณ์ ควรจะศึกษาความเจริญที่มีอยู่แล้วให้ถูกต้องแล้วจึงค่อยคิดพิจารณาแก้ไขปัญหาที่มีอยู่ในสิ่งต่างๆ ก่อน เพื่อที่จะก้าวหน้าต่อไป	✓	✓		

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มธ31	<p>ในส่วนนักศึกษา เมื่อได้ผ่านการศึกษาจากมหาวิทยาลัยที่ดีแล้ว ก็ควรจะถือได้ว่าเป็นผู้มีการศึกษาอย่างมีความรู้ทางวิชาการอย่างถูกต้องแน่นอนหนา มีสมองที่ว่องไวชัดเจนที่จะคิดและมีวิธีการคิดที่จะให้ถูกต้องเที่ยงตรงทั้งให้เป็นประโยชน์ในทางสร้างสรรค์สำหรับที่จะนำไป ใช้ในการทำงานของส่วนรวมต่อไป...ผู้ที่ได้สำเร็จการศึกษา มีวุฒิ มีศักดิ์ มีสิทธิ์บริบูรณ์แล้ว จึงถือได้ว่ามีหน้าที่ที่จะต้องนำคุณสมบัติของตัวที่มีอยู่ไปใช้ให้เต็มภาคภูมิ ในอันที่จะประสานความรู้ความสามารถเข้าด้วยกัน ฟันฝ่าปัญหาอุปสรรค ความอยากลำบากที่มีอยู่ หรือที่จะมีมาข้างหน้าให้ลุล่วงไป และนำพาชาติประเทศให้ก้าวไปถึงความเจริญรุ่งโรจน์</p>	✓	✓	✓	
มธ32	<p>วิทยาการทุกสาขาที่ได้ศึกษาจากมหาวิทยาลัย มีประโยชน์ใหญ่หลวงสำหรับการสร้างสรรค์จรรโลงและพัฒนาบ้านเมือง ท่านทั้งหลายได้รับการศึกษามาเป็นอย่างดีแล้ว ควรจะได้นำวิชาความรู้ที่มีอยู่ไปใช้ให้ได้ประโยชน์ดังกล่าวให้เต็มที่...ในการที่ท่านจะออกไปประกอบภาระงานต่อไป ขอให้ยึดการที่จะทำงานตามความตั้งใจจริงของตนเองไว้เป็นหลัก แล้วพยายามเล็งสรรณาเอาวิชาความรู้ที่มีอยู่ มาใช้ให้ตรงกับความตั้งใจนั้นด้วยความวิริยะอุตสาหะ ความสุจริต และความละเอียดรอบคอบ</p>	✓	✓	✓	

พระบรมราชโองการต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มธ33	การที่ท่านได้อุตสาหกรรมศึกษาวิชาการต่างๆ มาเป็นอันมากตลอดเวลาแรมปีนั้น แท้จริงคือการสะสมรวบรวมอุปกรณ์ และสร้างความชำนาญชำนาญในการใช้อุปกรณ์นานาชนิดนั้นๆ ไว้ สำหรับนำออกใช้ในเมื่อศึกษาสำเร็จออกไปประกอบการงานแล้วนั่นเอง	✓	✓		
มธ34	บัณฑิตทั้งหลายคงจะมีความหวังตั้งใจอยู่เต็มเปี่ยม ที่จะออกไปทำการงานด้วยความรู้ ความสามารถ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ และด้วยความพากเพียรเข้มแข็ง เพื่อให้บังเกิดความเจริญก้าวหน้าแก่ชาติบ้านเมือง	✓	✓	✓	
มธ35	ความเป็นครูจึงมิใช่คุณสมบัติเฉพาะสำหรับครูเท่านั้น หากแต่เป็นคุณสมบัติที่อำนวยประโยชน์แก่กุลมาก แก่คนทุกคนและแก่กิจการทุกอย่าง บัณฑิตทั้งหลายแต่ละคนแต่ละคน ล้วนเป็นผู้มีพื้นฐานวิชาการแน่น แฝงคืออยู่แล้วน่าจะศึกษาเรื่องความเป็นครูให้เห็นจริง และอบรมให้บังเกิดขึ้นพร้อมในตนเองบ้าง เพื่อประโยชน์ส่วนรวมร่วมกันในชาติบ้านเมืองของเรา	✓	✓	✓	
มธ36	บัณฑิตได้เข้ามาอยู่มาเรียนในมหาวิทยาลัยจนครบจบหลักสูตร ควรจะเรียนรู้แจ้งชัดแล้วถึงจุดหมายหน้าที่ และความรับผิดชอบของตนเองในอนาคต ขอให้แต่ละคนตั้งใจพยายามประพฤติปฏิบัติให้สมควรแก่ภูมิปัญญาและการศึกษาที่ได้รับอบรมมา จะทำสิ่งใดการใด ควรจะได้คำนึงถึงประโยชน์ส่วนใหญ่ที่ยั่งยืนเป็นสำคัญและยึดถือความปรองดองเป็นปึกแผ่นของบ้านเมืองของมนุษยชาติเป็นหลัก	✓	✓	✓	

พระบรมราชโองการต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มธ37	วิทยาการทุกสาขาทุกระดับมีความสำคัญมาก เป็นดังเครื่องมือที่ใช้ทำงาน โบราณท่านเปรียบกับอาวุธของมีคม ซึ่งมีทั้งคุณอนันต์ทั้งโทษมหันต์ คือถ้าใช้ถูกใช้เป็นก็เกิดประโยชน์ ถ้าใช้ไม่ดีใช้ไม่เป็นก็เกิดโทษ ดังอาวุธที่ประหารตนเองจะนั้น บัณฑิตเป็นผู้ที่จะต้องใช้วิทยาการทำงานในระดับสำคัญต่อไป ควรจะได้ศึกษาปัญหาสำคัญเรื่องวิทยาการนี้...จึงใคร่ขอให้ผู้มีวิชาพร้อมอยู่ ได้พยายามเรียนรู้และใช้วิทยาการของตนโดยฉลาดรอบคอบ แล้วความสำเร็จความเจริญวัฒนา ก็จะไม่บังเกิดแก่บ้านเมืองและแก่เราทั้งหลายเป็นมั่นคง	✓	✓	✓	
มธ38	ทุกคนควรเข้าใจเสียให้ถูกต้องตั้งแต่บัดนี้ ว่าจะจะต้องคิดต้องทำอะไร จึงจะถูกจะควร ความเจริญมั่นคงของส่วนรวมนั้นต้องอาศัยความเจริญมั่นคงของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ... แต่ละคนจึงควรจะมุ่งสร้างความมั่นคงให้แก่ฐานะและสร้างความก้าวหน้าให้แก่การทำงานของตัวเป็นข้อแรกและข้อใหญ่. แต่ในการนั้นจำเป็นจะต้องถือหลักปฏิบัติสำคัญสองข้ออย่างเคร่งครัด คือ ข้อแรกจะต้องมุ่งหมายกระทำแต่เฉพาะกิจการงานที่สุจริต ที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรมด้วยเท่านั้น จะต้องไม่ประพฤติปฏิบัติการสิ่งใด ที่ทวนกระแสความถูกต้องเป็นธรรม และบ่อนทำลายผู้อื่นเป็นเด็ดขาด. ครั้นเมื่อทำดีมีผลแล้ว ข้อต่อไป จะต้องมุ่งหมายที่จะประสานประโยชน์และความเจริญก้าวหน้าของแต่ละคนเข้าด้วยกัน ด้วยความมุ่งดีมุ่งเจริญ ไม่เพ่งเล็งประโยชน์เฉพาะตัวมากเกินไป...จึง	✓	✓	✓	

พระบรมราชโองการต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	ขอให้บัณฑิตใหม่ได้นำไปคิดวินิจฉัยให้ได้ประโยชน์สำหรับตัวสำหรับชาติบ้านเมืองต่อไป				
มธ39	ทุกคนที่เรียนสำเร็จแล้ว คงมีความหวังตั้งใจที่จะทำงานให้เป็นแก่นสาร เพื่อพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญ การจะพัฒนาทุกสิ่งทุกอย่างให้เจริญขึ้นนั้น จะต้องสร้างและเสริมขึ้นจากพื้นฐานเดิมที่มีอยู่ก่อน...เมื่อมีพื้นฐานแน่นหนาบริบูรณ์พร้อมแล้ว ก็ตั้งต้นพัฒนางานต่อไป ให้เป็นการทำไป พิจารณาไปและปรับปรุงไป ไม่ควรกระทำด้วยอาการเร่งรีบตามความกระหาย... ขอให้ระลึกให้ได้ว่า การพัฒนาปรับปรุงงานทุกอย่าง ควรจะได้กระทำด้วยความมีสติรู้เท่าทัน ด้วยความเฉลียวฉลาด และรอบคอบสุขุม. ผลที่บังเกิดขึ้นจึงจะแน่นอน มีหลักเกณฑ์ และเป็นประโยชน์แท้ซึ่งจะเกื้อกูลให้สรรพกิจการงาน บุคคล และชาติบ้านเมืองเจริญก้าวหน้าได้		✓	✓	
มธ40	บัณฑิตของมหาวิทยาลัยนี้จึงจัดเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติครบถ้วนเหมาะสมสำหรับปฏิบัติงานที่สำคัญคือการสร้างสรรค์ความเจริญมั่นคงให้แก่ชาติบ้านเมือง...การจะไป ให้ถึงจุดหมาย จึงต้องใช้ความฉลาดสามารถและความรอบคอบระมัดระวังมาก...การที่ท่านทั้งหลายจะออกไปประกอบกิจการงานสร้างความสำเร็จความเจริญให้แก่ตนเองแก่บ้านเมืองและส่วนรวม จะต้องตั้งใจให้มั่นคงที่จะใช้ความรู้ความสามารถความฉลาดตัดสินใจความรอบคอบระมัดระวัง พร้อมทั้งความอุตสาหะอดทนโดยเต็ม	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทของคํต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	กำลังอยู่เสมอ				
มธ41	บัณฑิตทั้งหลายย่อมมีความภูมิใจที่เรียนสำเร็จ และย่อมมีความหวังตั้งใจที่จะได้ทำการงานที่เป็นแก่นสาร ให้มีความเจริญก้าวหน้าต่อไปในชีวิต ปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่ง ที่จะช่วยให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสำเร็จราบรื่น ได้แก่ความรู้จักรับผิดชอบ		✓		
มธ42	การศึกษาในมหาวิทยาลัยช่วยให้บุคคลมีภูมิความรู้สมบูรณ์ขึ้น ทั้งด้านลึกคือด้านวิชาการ ทั้งด้านกว้างคือด้านความรอบรู้อันได้มาจากประสบการณ์และการสมาคมเกี่ยวข้องกับผู้อื่น นอกจากนั้น ยังช่วยให้รู้จักคิดพิจารณาและวินิจฉัยเรื่องราวปัญหาต่างๆ ได้ด้วยเหตุผลที่ถูกต้อง รวมความว่าผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญา นั้นเป็นผู้มีพลังแห่งความรู้ความสามารถอยู่ในระดับสูง เหมาะจะทำงานสำคัญๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมและบ้านเมือง	✓	✓	✓	
มธ43	ผู้ที่สำเร็จการศึกษาระดับสูงแล้ว ย่อมปรารถนาที่จะได้ทำการงานที่มีความสำคัญเป็นแก่นสาร เพื่อสร้างความเจริญมั่นคงให้แก่ตนเองและส่วนรวมต่อไป. การทำงานให้ได้ผลดีนั้น แต่ละคนจะต้องมีความรับผิดชอบอย่างแท้จริง ทั้งต่อตนเองต่อผู้อื่น และต่อวิชาชีพของตน ยิ่งเป็นงานระดับสูงที่เกี่ยวข้องกับความเจริญมั่นคงของชาติบ้านเมืองด้วยแล้ว ยิ่งต้องมีภาระรับผิดชอบเพิ่มขึ้นอีกหลายส่วน ทั้งมีความจำเป็นที่	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	จะต้องอาศัยหลักวิชาความสามารถ และหลักการปฏิบัติงานที่ถูกต้องเป็นเครื่องประกอบส่งเสริมอย่างครบครันด้วย				
มธ44	บัณฑิตจึงมีหน้าที่ผูกพันและความรับผิดชอบเกิดขึ้น ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตนและปฏิบัติงานให้สมควรแก่วิทยฐานะ ทั้งให้ตรงตามสัญญาที่กล่าวปฏิญาณหมายความว่าแต่ละคนจะต้องสร้างความสำเร็จให้แก่ตนเองให้สมบูรณ์ ทั้งด้านงานอาชีพ ทั้งด้านเกียรติคุณ ความดี และด้านการบำเพ็ญประโยชน์แก่อุทิศส่วนรวม และชาติบ้านเมือง		✓	✓	
มธ45	การศึกษาในมหาวิทยาลัย กล่าวตามหลัก เป็นการศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเจริญงอกงามของบุคคล ในทางวิชาการส่วนหนึ่ง ในทางความคิดอ่านอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งเมื่อประกอบกันแล้ว จะทำให้บุคคลมีความสามารถสูงคือสามารถจะปฏิบัติงานสำคัญๆ ของส่วนรวมให้สำเร็จได้. วิชากับความคิดนี้เป็นปัจจัยคู่กันสำหรับใช้ทำงาน.ความรู้วิชาการเป็นศักยภาพพื้นฐานในตัวบุคคล ความคิดอ่านเป็นตัวชักนำเอาวิชาการออกมาใช้...หลักสำคัญนั้นอยู่ที่ว่า เมื่อคิดเรื่องใดสิ่งใด ต้องทำใจให้มั่นคงเป็นกลาง มีเหตุมีผล มีความจริงใจ และสุจริตเที่ยงตรง	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มธ46	ผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาแล้ว ย่อมมีความรับผิดชอบอย่างยิ่งอยู่ ที่จะต้องใช้วิชาความรู้ปฏิบัติงานให้เกิดประโยชน์. ความรู้ที่ใช้ได้ผลนั้น ต้องเป็นความรู้ที่ถูกต้อง แน่นหนา และแม่นยำชำนาญ ซึ่งนำมาใช้การได้ทันที...ข้อที่สำคัญที่สุด ต้องพยายามใช้ความคิดใคร่ครวญ ความเฉลียวฉลาด เป็นเครื่องช่วยวิจัยวิจารณ์ ปรับปรุงตัวปรับปรุงงานให้มีประสิทธิภาพเสมอ...งานที่ทำจึงจะสัมฤทธิ์ผลเป็นประโยชน์ที่พึงประสงค์อย่างแท้จริง คือ เป็นประโยชน์แก่งาน แก่ตัวผู้ปฏิบัติ และแก่ส่วนรวม พร้อมทุกส่วน	✓	✓	✓	
มธ47	บัณฑิตผู้ผ่านการศึกษาระดับสูงมาแล้ว ย่อมมุ่งหวังจะได้ทำการทำงานที่สำคัญเป็นแก่นสาร เพื่อสร้างสรรค์ผลงานให้เป็นประโยชน์ เป็นความเจริญมั่นคงแก่ชาติบ้านเมืองและตนเองต่อไป. เรื่องการทำงานนี้อาจจะให้ทุกคนสังเกตให้เห็นว่า คนทำงานส่วนใหญ่แบ่งออกได้เป็น 2 พวก...การทำงานของบุคคลทั้งสองพวกนี้ท่านทั้งหลายควรอย่างยิ่งที่จะนำมาเทียบเคียงวินิจฉัยโดยละเอียดด้วยเหตุผลหลักวิชา และด้วยความไม่มีอคติยึดถืออย่างผิด ๆ... กลับกรองเอาส่วนที่เสียออก เหลือแต่ส่วนที่เป็นแก่นสารและเป็นประโยชน์ไว้ นำมาตั้งเป็นหลักปฏิบัติขึ้นใหม่ ว่าในการจะทำงานใดสิ่งใด จำเป็นต้องรักษา	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	แรงผลักดันที่ได้กล่าวแล้วนั้น ให้คงอยู่เสมอ แล้วนำเอาความสุขุมรอบคอบ ความมีสติ กับทั้งเหตุผลและหลักวิชาอันถูกแท้ มาประกอบเข้าด้วยกัน				
มธ48	บัณฑิตทั้งหลายได้สำเร็จการศึกษาสมความตั้งใจแล้วต่อไป ก็ถึงคราวที่จะต้องทำการงานสร้างตัว และสร้างความเจริญมั่นคงให้แก่สังคมส่วนรวม การปฏิบัติงานของผู้มีการศึกษาสูงระดับนี้ถือว่ามีผลสร้างสรรค์อย่างสำคัญแก่ประเทศชาติ แต่ถ้าปฏิบัติโดยขาดความระมัดระวัง อาจก่อให้เกิดผลในทางบั่นทอนก็ได้ ทุกคนจึงเกิดมีหน้าที่บังคับขึ้นมาที่จะต้องสังวรระวังสร้างงานแต่ในทางสร้างสรรค์ จะประมาทละเลยให้เกิดผลในทางเสียหายมิได้	✓	✓	✓	
มธ49	บัณฑิตทั้งหลายเป็นผู้มีความรู้ ความคิด และความสามารถพร้อมอยู่ ย่อมมุ่งหวังที่จะได้ประกอบอาชีพการงานเป็นหลักฐาน เพื่อสร้างสรรค์ความสำเร็จและความเจริญมั่นคงให้แก่ตนเองและชาติบ้านเมือง. การสร้างความสำเร็จดังกล่าวนี้จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยประกอบพร้อมกันอย่างน้อย 3 ประการ คือ ความรู้ ความสามารถทางวิชาการ ซึ่งเป็นปัจจัยหลักที่จะต้องนำมาใช้ปฏิบัติงาน ส่วนที่สอง ได้แก่จิตใจที่เข้มแข็งหนักแน่นในเหตุผลความถูกต้อง ในความรับผิดชอบ ต่อหน้าที่ และในความสัตย์สุจริต และปัจจัยด้านประสบการณ์และความรู้รอบตัว ที่จะช่วยให้บุคคลมีความคิดอ่านกว้างไกล เฉียวฉลาดทันเหตุการณ์	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มธ50	บัณฑิตผู้ได้รับความสำเร็จอย่างสำคัญในด้านการศึกษามาแล้ว ย่อมมุ่งหมายที่จะใช้ความรู้ความสามารถของตนสร้างสรรค์ความสำเร็จที่ยิ่งสูงขึ้นไปอีก คือการสร้างความเจริญมั่นคงในชีวิตและฐานะหน้าที่...คนก็มีปัญหาของคน สังคมก็มีปัญหาของสังคม ประเทศก็มีปัญหาของประเทศ แม้กระทั่งโลกก็มีปัญหาของโลก ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตและกิจการงาน จึงเป็นเรื่องธรรมดา. ข้อสำคัญเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นจะต้องแก้ไขให้ลุล่วงไปโดยไม่ชักช้า. ผู้ใดมีสติปัญญา คิดได้ดี ปฏิบัติได้ถูก ผู้นั้นก็มีหวังบรรลุถึงเป้าหมาย มีความสำเร็จสูง...ท่านทั้งหลายจึงต้องเตรียมกายเตรียมใจให้พร้อมทุกเมื่อ ที่จะเผชิญกับปัญหาทุกอย่างด้วยความหนักแน่นกล้าหาญ และปฏิบัติแก้ไขให้สมกับภูมิปัญญาและความรู้ของบัณฑิต	✓	✓		
มธ51	การขบคิดวินิจฉัยปัญหา จึงต้องใช้สติปัญญา...ส่วนการปฏิบัติได้ถูกนั้น ก็คือปฏิบัติแก้ไขได้ถูกต้องตามหลักการ หลักวิชา หลักเหตุผล และหลักธรรม. การคิดได้ดีปฏิบัติได้ถูกนี้ เป็นเรื่องที่เป็นเหตุเป็นผลประกอบกันและส่งเสริมสนับสนุนกัน เป็นปัจจัยที่สำคัญในการแก้ไขปัญหา ทั้งในการดำรงชีวิตและในการปฏิบัติกิจการงาน	✓	✓		

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มธ52	บัณฑิตแต่ละคนจำเป็นต้องศึกษาค้นคว้า เพิ่มพูนความรู้ความสามารถของตนอยู่ตลอดเวลา กล่าวคือจะต้องศึกษาฝึกฝนวิชาเฉพาะของตน ซึ่งเป็นปัจจัยหลักในการปฏิบัติงาน...พร้อมกันนั้นก็ต้องพยายามเรียนรู้ถึงวิทยาการสาขาอื่นๆ...ในวาระสำคัญ ที่ท่านทั้งหลายจะออกไปเริ่มต้นชีวิตการงานนี้ จึงขอฝากข้อแนะนำตามที่กล่าว ให้นำไปคิดพิจารณาและปฏิบัติให้บังเกิดประโยชน์อันพึงประสงค์ทั้งแก่ตน ทั้งแก่ชาติบ้านเมือง โดยส่วนรวม	✓	✓	✓	
มธ53	ความรู้ที่จะใช้ปฏิบัติงานให้ได้ผลนั้นต้องเป็นความรู้ที่ถูกต้อง แน่นหนา และแม่นยำชำนาญ บัณฑิตจึงต้องศึกษาค้นคว้าพัฒนาตนเองอยู่เสมอให้มีความรู้ที่ยิ่งลึกซึ้ง กว้างขวาง และก้าวหน้า เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานสร้างสรรค์ความสำเร็จและความเจริญทั้งส่วนตนและส่วนรวม...บัณฑิตจึงควรอย่างยิ่งที่จะฝึกหัดตนให้รู้จักคิด รู้จักสังเกต ในเรื่องความถูกต้องพอเหมาะพอดีตามที่กล่าว	✓	✓	✓	
การปรากฏของคำ/ความ		49	50	45	
ร้อยละ		92.45	94.33	84.90	

ตารางที่ 5 จำนวนพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 52 องค์

ลำดับพระบรมราโชวาท	ปีที่พระราชทาน
มก 1	25 พฤษภาคม 2493
มก 2	9 กรกฎาคม 2496
มก 3	17 มิถุนายน 2497
มก 4	14 กรกฎาคม 2498
มก 5	19 กรกฎาคม 2499
มก 6	11 กรกฎาคม 2500
มก 7	17 กรกฎาคม 2501
มก 8	16 กรกฎาคม 2502
มก 9	18 เมษายน 2503
มก 10	10 สิงหาคม 2504
มก 11	19 กรกฎาคม 2505
มก 12	1 สิงหาคม 2506
มก 13	9 กรกฎาคม 2507
มก 14	7 กรกฎาคม 2509
มก 15	20 กรกฎาคม 2510
มก 16	18 มิถุนายน 2511
มก 17	10 กรกฎาคม 2512
มก 18	16 กรกฎาคม 2513
มก 19	22 กรกฎาคม 2514
มก 20	20 กรกฎาคม 2515
มก 21	19 กรกฎาคม 2516
มก 22	18 กรกฎาคม 2517
มก 23	19 กรกฎาคม 2517
มก 24	18 กรกฎาคม 2518
มก 25	15 กรกฎาคม 2519
มก 26	16 กรกฎาคม 2519
มก 27	21 กรกฎาคม 2520

ลำดับพระบรมราชโองการ	ปีที่พระราชทาน
มก 28	27 กรกฎาคม 2521
มก 29	19 กรกฎาคม 2522
มก 30	17 กรกฎาคม 2523
มก 31	15 กรกฎาคม 2524
มก 32	21 กรกฎาคม 2526
มก 33	7 สิงหาคม 2527
มก 34	8 สิงหาคม 2527
มก 35	18 กรกฎาคม 2528
มก 36	19 กรกฎาคม 2528
มก 37	23 กรกฎาคม 2529
มก 38	23 กรกฎาคม 2530
มก 39	6 กรกฎาคม 2531
มก 40	20 กรกฎาคม 2532
มก 41	26 กรกฎาคม 2533
มก 42	18 กรกฎาคม 2534
มก 43	16 กรกฎาคม 2535
มก 44	15 กรกฎาคม 2536
มก 45	20 กรกฎาคม 2537
มก 46	21 กรกฎาคม 2537
มก 47	25 กรกฎาคม 2539
มก 48	26 กรกฎาคม 2539
มก 49	24 กรกฎาคม 2540
มก 50	25 กรกฎาคม 2540
มก 51	23 กรกฎาคม 2541
มก 52	24 กรกฎาคม 2541

ตารางที่ 6 การวิเคราะห์เนื้อหาต่าง ๆ จากพระบรมราชโองการที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1. จากการตระหนักรู้

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราชโองการต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏ ของคำ/ความ	ร้อยละ
1. จากการตระหนักรู้			
1.1 นำขึ้นชมนินดี	มก1 มก2 มก3 มก4 มก5 มก6 มก7 มก8 มก9 มก10 มก11 มก12 มก13 มก14 มก15 มก16 มก17 มก18 มก19 มก20 มก21 มก22 มก23 มก24 มก25 มก26 มก27 มก28 มก29 มก30 มก31 มก32 มก33 มก34 มก35 มก36 มก37 มก38 มก39 มก40 มก41 มก42 มก43 มก44 มก45 มก46 มก47 มก48 มก49 มก50 มก51 มก52	52	100
1.2 สำเร็จการศึกษาสูงจึงสมควรนำวิชาที่ได้ ศึกษาไปใช้เป็นประโยชน์แก่บ้านเมือง	มก1 มก2 มก3 มก4 มก5 มก6 มก7 มก8 มก9 มก10 มก12 มก14 มก15 มก16 มก18 มก19 มก20 มก21 มก24 มก25 มก26 มก27 มก28 มก29 มก30 มก31 มก32 มก33 มก34 มก35 มก36 มก37 มก38 มก39 มก40 มก41 มก42 มก43 มก44 มก45 มก46 มก47 มก48 มก49	47	90.38

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราชโองการต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
1. จากการตระหนักรู้	มก50 มก51 มก52		
1.3 มีเกียรติ	มก4 มก5 มก8 มก10 มก12 มก14 มก15 มก16 มก18 มก19 มก20 มก21 มก24 มก25 มก26 มก27 มก28 มก29 มก30 มก31 มก32 มก33 มก34 มก35 มก36 มก37 มก38 มก39 มก40 มก41 มก42 มก43 มก44 มก45 มก46 มก47 มก48 มก49 มก50 มก51 มก52	41	78.84
1.4 ค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ	มก2 มก3 มก4 มก5 มก7 มก11 มก12 มก41 มก42	9	17.30

2. ผู้การพัฒนา

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราชโองการต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏต่อ คำ/ความ	ร้อยละ
2.1 นียามการพัฒนา			
2.1.1 ความเจริญ	มก2 มก3 มก4 มก6 มก8 มก10 มก12 มก13 มก15 มก18 มก19 มก20 มก21 มก22 มก23 มก29 มก33 มก34 มก35 มก38 มก39 มก40 มก41 มก43 มก44 มก45 มก46 มก48 มก49 มก51	30	57.69
2.1.2 ความก้าวหน้า	มก10 มก13 มก16 มก19 มก21 มก25 มก27 มก28 มก29 มก30 มก31 มก32 มก33 มก36 มก37 มก38 มก40 มก41 มก42 มก43 มก45 มก47 มก48 มก49 มก51 มก52	26	50
2.1.3 มั่นคง/ยั่งยืน/ถาวร	มก19 มก20 มก22 มก23 มก27 มก29 มก32 มก35 มก36 มก39 มก40 มก41 มก42 มก44 มก45 มก46 มก48 มก49 มก51 มก52	20	38.46
2.1.4 รุ่งเรือง/รุ่งโรจน์	มก3 มก30 มก31 มก32 มก33 มก34 มก35 มก36 มก37 มก42 มก52	11	21.15

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.2 แนวคิดการพัฒนา			
2.2.1 เกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ 2.2.1.1 นำวิชาที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมา เป็นประโยชน์ต่อการกสิกรรมและชาติบ้านเมือง	มก1 มก2 มก4 มก5 มก7 มก9 มก11 มก12 มก14 มก19 มก20 มก28 มก23 มก35 มก36 มก38 มก41 มก50	18	34.61
2.2.1.2 วิชาด้านการเกษตรมี ความสำคัญมากและเป็นปัจจัยที่นำไปสู่ความ รุ่งเรืองของเศรษฐกิจของประเทศโดยตรง/ เศรษฐกิจของประเทศไทยขึ้นอยู่กับเกษตร เป็นส่วนใหญ่	มก1 มก2 มก3 มก4 มก5 มก6 มก7 มก8 มก9 มก10 มก11 มก12 มก13 มก14 มก16 มก25 มก49 มก51	18	34.61
2.2.2 เกี่ยวกับการพัฒนา 2.2.2.1 การพัฒนาที่เหมาะสมกับ ประเทศไทย คือการทำนุบำรุงเกษตรกรรมทุก สาขาวิชา เพราะเศรษฐกิจของประเทศไทยขึ้นอยู่กับ การเกษตรเป็นส่วนใหญ่ หรืออาจกล่าวได้ว่า การเกษตรเป็นหัวใจอันสำคัญในด้านเศรษฐกิจของ ประเทศเรา	มก1 มก2 มก3 มก4 มก5 มก6 มก7 มก8 มก9 มก10 มก11 มก12 มก13 มก14 มก16 มก22 มก25 มก30 มก50 มก51	20	38.46
2.2.2.2 การพัฒนาแบบมั่นคงยั่งยืน ถาวร การพัฒนาประเทศหรือสังคมของผู้มีการศึกษา สูง ที่ต้องมีความรับผิดชอบเป็นพิเศษโดยใช้ความรู้ ด้วยการพินิจ พิเคราะห์อย่างรอบคอบ ให้เกิด ประโยชน์เพื่อสังคม และใช้คุณสมบัติอื่นๆประกอบ อันได้แก่ การทำงานอย่างมีหลักการมี ระเบียบ มีเหตุผลและเป็นธรรม การมีความเพียร อย่าง สม่ำเสมอ การค้นคว้าหาวิชาความรู้ตลอดและที่ สำคัญคือ การการควบคุมกายใจให้สงบหนักแน่น	มก19 มก20 มก22 มก23 มก24 มก29 มก32 มก35 มก36 มก39 มก40 มก41 มก42 มก44 มก45 มก46 มก48 มก49 มก51 มก52	20	38.46

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.2 แนวคิดการพัฒนา			
2.2.2.3 การพัฒนาแบบองค์รวม เป็นการพัฒนาที่มุ่งความเจริญมั่นคงแก่คนส่วนรวม ทั้งชาติโดยกระทำพร้อม ๆ กันทุก ๆ ด้าน เพราะ ความเป็นไปทุกอย่างในบ้านเมืองมีความสัมพันธ์ เกี่ยวโยงถึงกันหมด	มก20 มก30 มก31 มก33 มก34 มก37 มก39 มก42 มก45 มก46	10	19.23
2.2.2.4 การพัฒนา คือ การทำให้เกิด ความเจริญแก่ประชาชนเป็นส่วนรวม สม่่าเสมอทั้ง ประเทศโดยผลผลิตทางเกษตร การพัฒนาเป็นสิ่ง เดียวกับการสร้างความเจริญมั่นคง	มก14 มก20 มก25 มก45 มก46 มก47	6	11.53
2.2.2.5 การพัฒนาควรคำนึงถึง สภาพความเป็นอยู่ของท้องถิ่น และต้องปรับปรุงสิ่ง ที่มีอยู่แล้วให้เป็นประโยชน์ขึ้นมา	มก14 มก20 มก25 มก45 มก50 มก51	6	11.53
2.2.2.6 การพัฒนาแบบพอเพียง คือ การพัฒนาฟื้นฟูเกษตรกรรมให้เจริญก้าวหน้า เพื่อให้มีอาหาร เครื่องบริโภค อุปโภค เพียงพอ ภายในประเทศเป็นการสร้างพื้นฐานคือความ พอมี พอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่ เป็นการพัฒนาเพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเอง เมื่อได้ พื้นฐานความมั่นคงพร้อมแล้วจึงค่อยสร้างความ เจริญและฐานะ เศรษฐกิจ เพื่อผลิต และจำหน่าย	มก9 มก22 มก23 มก51 มก52	5	9.61
2.2.2.7 การพัฒนาแบบ “ทฤษฎี หญ้าแฝก” คือ การสนใจสังเกตศึกษาเรื่องราวบุคคล และสิ่งต่าง ๆ ที่แวดล้อม และเกี่ยวข้องกับตัวเอง ให้มาก ไม่ละเลยหรือมองข้ามแม้สิ่งเล็กน้อยเช่น หญ้าแฝกซึ่งถ้าพิจารณาให้ดีจะก่อให้เกิดปัญญาได้	มก49 มก50	2	3.84

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.2 แนวคิดการพัฒนา			
2.2.2.8 อุปสรรคการพัฒนาเกิดจากความบกพร่องต่อการประเมินคนในทางประพฤตินี้	มก10	1	1.92

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.3 วิธีการพัฒนา			
2.3.1 พัฒนาด้านจิตวิญญาณ			
2.3.1.1 พัฒนาด้วยปัญญา วิชา ความรู้ด้วยความระมัดระวัง และพินิจพิเคราะห์ อย่างรอบคอบ ผู้พัฒนาต้องพยายามใช้ความรู้และ เผยแพร่ความรู้ ตามที่ได้ศึกษามาให้เป็น คุณประโยชน์ แก่ประชาชนและแก่ชาติ บ้านเมือง การใช้วิชาการนั้น ต้องได้ประสานกันอย่าง พอเหมาะพอดี และใช้ อย่างระมัดระวังเพราะ วิทยาการ ใด ๆ ก็ตามจะให้ เป็นประโยชน์ อย่าง เต็มที่ได้	มก1 มก2 มก3 มก4 มก5 มก6 มก7 มก9 มก10 มก11 มก12 มก13 มก16 มก17 มก18 มก19 มก20 มก21 มก28 มก30 มก31 มก35 มก36 มก37 มก38 มก41 มก42 มก43	28	53.84
2.3.1.2 คุณลักษณะพิเศษของ ผู้พัฒนาประเทศผู้ที่จะออกไปพัฒนาประเทศ นอกจาก จะต้องมีความรู้หรือใช้ความรู้ในการ พัฒนาประเทศแล้ว ยังต้องมีจิตใจสูงมีศีลธรรม ประพฤติตนในสิ่งที่ชอบที่ควรมีความรับผิดชอบ รอบคอบ ถึงถ้วนสุจริต เทียงธรรม มุ่งมั่น วิริยะ อดทน สงบหนักแน่นมีความพอเหมาะ พอดี เกื้อกูล และแบ่งปันและวางตนให้สมเกียรติ ควรแก่การ นับถือ	มก4 มก5 มก10 มก19 มก20 มก24 มก26 มก29 มก30 มก31 มก32 มก34 มก35 มก36 มก38 มก39 มก41 มก42 มก44 มก45 มก47 มก50 มก52	23	44.23

คำ/ความที่ใช้		หมายเหตุ	
2.3 วิธีการพัฒนา	การปรากฏใน พระบรมราชโองการต่าง ๆ	การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
<p>2.3.2 พัฒนาด้านปฏิบัติ</p> <p>2.3.2.1 พัฒนาโดยให้เกิดความเจริญมั่นคง ผู้พัฒนาเป็นผู้มีการศึกษาสูง ต้องใช้ความรู้ให้เกิดประโยชน์เพื่อสร้างสังคมให้เจริญมั่นคง และก้าวหน้า โดยคิดหาวิธีการร่วมกับบัณฑิตหรือผู้รู้อื่น ๆ ให้เข้ามาร่วมงาน เป็นการผนึกกำลังให้เกิดพลังอันแข็งแกร่ง สำหรับแผ้วทางอุปสรรคและปัญหาต่าง ๆ โดยมีขั้นตอนการพัฒนางานที่สำคัญ คือ ทำความเข้าใจเกี่ยวกับงานให้ชัดเจน แล้ววางแผนให้การพัฒนาให้แน่นอน หากต้องประสานกับฝ่ายอื่นฝ่ายใดต้องถือว่าเป็นผู้เสริมกำลัง จึงต้องมีอดทนและต้องปรองดองกับฝ่ายต่างๆ อย่าหักหาญเพราะจะเกิดอุปสรรคตามมา ทำให้การพัฒนาหยุดชะงักกลางคัน</p>	<p>มก19 มก20 มก21 มก24 มก29 มก30 มก32 มก36 มก39 มก42 มก44 มก45 มก46 มก48 มก49 มก51 มก52</p>	17	32.69
<p>2.3.2.2 พัฒนาโดยสร้างเครือข่าย</p> <p>ทางวิชาการให้ประสานกัน ในการพัฒนาประเทศ ต้องอาศัยบุคคล 2 ประเภท เป็นหลัก คือ นักวิชาการ และนักปฏิบัติ และต้องใช้ นักวิชาการ หลากหลายสาขามา วางโครงการที่ รอบคอบ อันเป็นการอุดหนุน ประคับประคองกันและกัน และร่วมกันหาวิธีการแก้ปัญหาที่อาจก่อให้เกิดความเสียหาย</p>	<p>มก17 มก18 มก19 มก20 มก24 มก25 มก31 มก42 มก43 มก47</p>	10	19.23
<p>2.3.2.3 พัฒนาตามแผนที่ได้กำหนด</p> <p>ด้วยความรับผิดชอบและรอบคอบ ผู้พัฒนาต้องมีโครงการพัฒนาอันแน่นอน และมีวิธีการ ดำเนินการอย่างรัดกุม รอบคอบด้วยการวางแผนงานเป็นลำดับขั้นอย่างทั่วถึง</p>	<p>มก15 มก17 มก18 มก21 มก23 มก25 มก26 มก29 มก47</p>	9	17.30

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราชาโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.3 วิธีการพัฒนา			
2.3.2.4 พัฒนาโดยการปรับปรุงสิ่ง ที่มีอยู่และทฤษฎีที่มีอยู่เป็นหลัก ผู้พัฒนาประเทศ ต้องปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่แล้วให้เป็นประโยชน์ ผู้พัฒนาต้องนำทฤษฎีที่มีอยู่มาปรุงกับวิทยาการอื่นๆ แล้วปรับให้เข้ากับสภาพการณ์ที่เผชิญอยู่	มก18 มก24 มก38 มก50 มก51	5	9.61

2.4 เป้าหมายการพัฒนา

พระบรมราชาโชวาทองค์ต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาดังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มก1	บำเพ็ญประโยชน์แก่เพื่อนร่วมชาติสืบไป			✓	
มก2	ท่านทั้งหลายจะช่วยกันสร้างชาติบ้านเมืองในด้าน กสิกรรมให้เจริญขึ้น และจงพยายามศึกษาและฝึกฝน ตนเองต่อไป เพราะความรู้ใหม่ๆ ด้านวิทยาศาสตร์นั้น ขึ้นอยู่กับ การทดลองค้นคว้าอยู่เสมอ	✓	✓	✓	
มก3	ขอให้พยายามแสวงหาวิชาความรู้เพิ่มเติมและคนควา วิทยาการแผนใหม่มาใช้ให้ทันสมัย ประเทศชาติอัน เป็นที่รักของเราจักได้เจริญก้าวหน้า	✓	✓	✓	
มก4	จงพยายามเอาวิชาที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาใช้ให้เป็น ประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองและศึกษาฝึกฝนตนเองต่อไป	✓	✓	✓	
มก5	จงพยายามนำวิชาที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาไปใช้ให้เป็น ประโยชน์แก่บ้านเมืองให้เต็มที่ และพยายามศึกษา ฝึกฝนตนเองต่อไปเพราะสรรพวิทยาการด้านสาขา	✓	✓	✓	

พระบรมราชโองการต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	วิทยาศาสตร์ทั้งหลาย การทดลองค้นคว้าช่วยอมช่วยให้ได้ความรู้ใหม่ ๆ				
มก6	การที่จะเอาหลักวิชาที่ได้เล่าเรียนไปใช้เพื่อประกอบกิจการงาน ควรคำนึงถึงสภาพความเป็นอยู่ของท้องถิ่น และผลสะท้อนเพื่อเป็นหลักประกันว่า ได้พิจารณาศึกษาโดยรอบคอบในทุก ๆ ด้านแล้ว	✓	✓	✓	
มก7	ขอให้ช่วยกันทำนุบำรุงบ้านเมืองในด้านกิจกรรม และเกษตรกรรมใช้วิชาความรู้ที่ได้ศึกษามาให้เกิดประโยชน์ ทั้งพยายามฝึกฝนตนเองเพื่อได้ความรู้เพิ่มพูนยิ่งขึ้นไป	✓	✓	✓	
มก8	เป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่า เศรษฐกิจของประเทศไทยเรา ขึ้นอยู่กับการเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ท่านต้องระลึกรถึงภาระอันสำคัญยิ่งนี้อยู่เสมอ และช่วยกันฟื้นฟูเกษตรกรรมของประเทศไทยให้เจริญก้าวหน้า			✓	
มก9	อันวิชาความรู้ที่ได้ศึกษาจากมหาวิทยาลัยนี้ ทุก ๆ สาขาต่างก็มุ่งจะช่วยฟื้นฟูเกษตรกรรมของประเทศไทยให้เจริญก้าวหน้า จงช่วยกันส่งเสริมและรักษาคุณภาพของสิ่งที่จะผลิตได้จากเกษตรกรรมนั้น อาจต้องอาศัยการทดลอง และค้นคว้าประกอบด้วย	✓		✓	
มก10	ประเทศของเราจะได้ผู้ที่มีความรู้ดีเป็นกำลังของบ้านเมืองเพื่อช่วยให้การเกษตรเจริญไปโดยรวดเร็ว ประชาชนจะอยู่ดีกินดี และมีความก้าวหน้า ก็ต้องอาศัยความรู้และวิชาการอย่างที่ท่านได้เรียนมา ฉะนั้นเป็นหน้าที่ของท่านที่จะนำเอาหลักวิชาไปปฏิบัติให้เป็นตัวอย่าง เพื่อให้ประชาชนมีความเลื่อมใสขอให้ท่านจง	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มก11	ท่านทั้งหลายจะต้องช่วยกันค้นคว้าหาความรู้และความชำนาญให้กว้างขวางยิ่งขึ้นเสมอ และพยายามส่งเสริมเผยแพร่ความรู้ที่ได้ศึกษามาแก่พี่น้องเกษตรกร และเกษตรกรให้ทราบหลักปฏิบัติอันถูกต้องตามหลักวิชา จึงจะก่อประโยชน์แก่สังคมและเป็นผลดีแก่ประเทศชาติสืบไป	✓	✓	✓	
มก12	ขอให้ทุกคนพยายามนำความรู้ที่ได้เรียนมาไปถ่ายทอดแก่เกษตรกร และชี้แจงให้ทราบถึงคุณค่าของวิชาการเกษตรแบบใหม่ ซึ่งได้ค้นคว้าทดลองเป็นผลดีโดยแน่นอนแล้วและแนะนำให้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักวิชาเพื่อได้รับผลแห่งการผลิตเพิ่มพูนขึ้นทั้งปริมาณและคุณภาพ	✓	✓	✓	
มก13	ถ้าตัวท่านเองอยากเจริญ ท่านต้องทำให้บ้านเมืองเจริญด้วย ท่านต้องเป็นกำลังสร้างความเจริญในด้านการเกษตรให้แก่ชาติได้มาก แต่ทุกคนจงพยายามทำงานให้สุดความสามารถ		✓	✓	
มก14	ท่านได้เลือกศึกษาทางนี้แล้ว ต้องถือเป็นหน้าที่ และเป็นอุดมคติด้วยว่า จะต้องบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่การเกษตรและการกสิกรรม ขอให้ใช้ความรู้ความสามารถให้เป็นประโยชน์อย่างแท้จริง และยึดถือความตั้งใจจริงที่จะทำงานเพื่อประเทศบ้านเมืองนี้		✓	✓	

พระบรมราชโองการต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาดังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มก15	ความเจริญของประเทศ หมายถึงความเจริญของประชาชนเป็นส่วนรวม ควรที่จะมุ่งปรับปรุง ยกฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนให้มากขึ้นและที่สำคัญ ผู้ปฏิบัติการจะต้องทำงานกันจริง ๆ อย่างรีบด่วนด้วยความบริสุทธิ์ใจ และด้วยอุดมคติอันแน่วแน่		✓	✓	
มก16	บัณฑิตของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ผู้มีความรู้ความสามารถในวิชาการสาขาต่าง ๆ พร้อมมูลแล้วจะได้เป็นกำลังสำคัญที่จะช่วยให้ผู้ผลิตได้รับประโยชน์ อันเป็นการช่วยเหลือเกษตรกรให้มีฐานะความเป็นอยู่มั่นคงขึ้นได้ด้วย	✓	✓	✓	
มก17	ข้าพเจ้าหวังเป็นอย่างยิ่งว่าท่านทั้งหลายจะได้พิจารณาให้เห็นถ่องแท้ถึงหน้าที่ และบำเพ็ญตนเป็นนักวิชาการ เป็นนักปฏิบัติที่สามารถใช้วิชาความรู้พร้อมทั้งความคิดสติปัญญาให้เป็นประโยชน์แก่กุลประชาชนและประเทศชาติโดยแท้จริง	✓	✓	✓	
มก18	ท่านทั้งหลายซึ่งสำเร็จการศึกษาขั้นปริญญา เป็นผู้มีความรู้ความคิด อันกว้างขวาง อยู่ในฐานะที่จะเป็นทั้งวิศวกรและปฏิบัติควรเป็นผู้สามารถสร้างความเข้าใจตามหลักวิชาและหลักปฏิบัติได้เป็นอย่างดี ขอให้ตั้งใจใช้ความรู้ ความคิดและความสามารถสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีในวงงาน แก่ไขอุปสรรคให้งานลุล่วงสมบูรณ์ เป็นประโยชน์แก่กุลประเทศชาติ และประชาชนโดยแท้	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาดังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มก19	ท่านทั้งหลายจะต้องใช้วิชาความรู้ให้เกิดประโยชน์เพื่อสร้างสังคม ให้สังคมมีความเจริญมั่นคงและก้าวหน้า แต่แต่ละคนจะต้องเข้มแข็ง อดทน และไม่คลายจากความเพียร	✓	✓	✓	
มก20	ทุกคนซึ่งเป็นผู้ที่จะใช้วิชาการในการพัฒนาบ้านเมืองต่อไปควรทราบให้ถ่องแท่ว่า ในการนั้นจำเป็นที่สุดจะต้องใช้วิชาการทำงานร่วมมือกันให้ประสานสอดคล้องทุกฝ่าย นิสิตนักศึกษาทุกคณะควรจะได้รู้จักร่วมกันและร่วมงานกัน ไม่สมควรอย่างยิ่งที่จะแบ่งแยกกัน ขอให้บัณฑิตนำหลักการนี้ไปพิจารณาโดยถี่ถ้วน รอบคอบ จักได้ปฏิบัติงานปฏิบัติให้ถูกต้องเป็นประโยชน์แก่การพัฒนาประเทศชาติต่อไป	✓	✓	✓	
มก21	ในฐานะที่ท่านทั้งหลายเป็นผู้ทรงภูมิปัญญา และส่วนใหญ่จะได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการนี้ด้วยแน่นอน อยากให้พิจารณาผลงานที่ลงทุนลงแรงไปแล้วว่า ช่วยให้บ้านเมืองเจริญขึ้นและมีความผาสุกมั่นคงเพียงใด ขอให้ทุกคนนำถ้อยคำของข้าพเจ้าไปคิดใคร่ครวญให้เป็นประโยชน์แก่การปฏิบัติหน้าที่การงาน	✓		✓	
มก22	บัณฑิตทั้งปวงจึงควรจะได้พิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วนและหนักแน่น ให้เห็นถึงหลักการและวิธีการอันถูกต้องอันควรที่จะปฏิบัติงานของตน ในเบื้องหน้า เพื่อช่วยให้เศรษฐกิจของชาติและการครองชีพของประชาชนดำเนินไปด้วยดี		✓	✓	

พระบรมราชโองการต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาดังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มก23	สำหรับบัณฑิตได้วินิจฉัยในการที่จะออกไปร่วมงานของบ้านเมืองในวันหน้า ขอให้บัณฑิตทุกคนมีกำลังกาย กำลังใจอันเข้มแข็ง มีความคิดเห็นถูกต้อง มีปัญญาฉลาดรอบรู้ในผลในวิธีปฏิบัติ สามารถประกอบกิจของตน ของชาติให้บรรลุผลเลิศ	✓		✓	
มก24	ขออำนวยการแก่ทุก ๆ คน ให้เป็นผู้มีกำลังกายกำลังใจอันเข้มแข็งมั่นคง มีความคิดความเห็นชอบ มีปัญญาฉลาดรอบรู้ในเหตุในผลในวิธีปฏิบัติ สามารถประกอบกิจของตน ของชาติให้บรรลุผลเลิศ	✓	✓	✓	
มก25	บัณฑิตของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ควรจะถือว่าได้รับการศึกษามาเป็นอย่างดี มีความรู้สูงสมควรที่สุดที่จะได้รับการแต่งตั้งกล่าว จึงขอให้แต่ละคนบำเพ็ญตนเป็นนักวิชาการที่ดี เป็นนักปฏิบัติที่สามารถที่จะใช้วิชาความรู้พร้อมทั้งความคิดพิจารณาอันสุขุมให้เป็นประโยชน์ แก่กุลประเทศชาติและประชาชนได้อย่างแท้จริง	✓	✓	✓	
มก26	ผู้ที่เข้าใจซึ่งในความรับผิดชอบของสำนักตระหนักได้ทันทีว่า ความรับผิดชอบ คือหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้ทำ จะหลีกเลี่ยงละเลยไม่ได้ จึงใครขอให้บัณฑิตศึกษาและตั้งรระวังในความรับผิดชอบให้มากที่สุด		✓		
มก27	ผู้ที่เป็นบัณฑิตแต่ละคนจะต้องตั้งความคิดพร้อมทั้งความมุ่งปรารถนาอันแน่วแน่ ที่จะทำงานของตน ๆ ต่อไปให้ดีให้เข้มแข็งจริง ๆ จึงจะมีโอกาสได้ใช้วิชาความรู้ และมีมือสร้างสรรค์ประโยชน์กับทั้งความ	✓	✓	✓	

พระบรมราชโองการต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาดังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	เจริญก้าวหน้าในการพัฒนาสถานภาพของสังคมของชาติบ้านเมืองให้รุ่งเรืองถาวรยิ่ง ๆ ขึ้นไปได้				
มก28	ส่วนบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาไปแล้ว ก็ไม่ควรทอดทิ้งวิชาการตรงข้ามควรจะต้องทำตัวให้สว่างไสว และก้าวหน้าทางวิชาการเสมอ เพื่อเป็นรากฐานของการปฏิบัติงาน จักได้ภูมิใจในตัวเองได้	✓			
มก29	บัณฑิตทุกคน ซึ่งมีส่วนในการสร้างประสบการณ์ในชีวิตร่วมกันต่อไปจึงได้ทราบตระหนักแล้วจงตั้งใจพยายามใช้สติปัญญาความสามารถที่เกิดจากประสบการณ์ ควบคู่กับความรู้ความสามารถทางวิชาการที่มีอยู่ประคับประคองรักษาสิ่งดีสิ่งเจริญ และสถานภาพของบ้านเมืองไว้	✓	✓	✓	
มก30	เจตนาหรือหลักการของมหาวิทยาลัยนั้นอยู่ที่การเพิ่มผลผลิตทางอาหารและวัตถุดิบทางการเกษตร เพื่ออุ้มชูส่งเสริมประชาชน โดยเฉพาะเกษตรกรให้มีอยู่มีกินมีฐานะมั่นคงขึ้น เพื่อให้ประเทศชาติโดยส่วนรวมมีความผาสุก มั่นคง...แต่แต่ละคนจะทำางานด้านใดจะใช้วิชาการใดก็ตาม จึงสมควรและจำเป็นที่จะต้องตั้งใจและพยายามใช้วิชาการให้เป็นประโยชน์อุดหนุนประคับประคองกันและกัน	✓	✓	✓	
มก31	นอกจากแต่ละคนจะต้องเชี่ยวชาญในวิชาเฉพาะของตนแล้ว ยังจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเปิดตัวเปิดใจ ให้กว้างขวางสว่างไสวเพื่อเรียนรู้ให้ทั่วถึง และเพื่อประสานกับนักวิชาการอื่น ๆ และคนอื่น ๆ ให้ได้โดยสอดคล้องด้วย ประการสำคัญ เมื่อปฏิบัติงานอันใดกับ	✓	✓		

พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาดังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	ผู้ใด แล้ว จะต้องพยายามร่วมกันพิจารณาปรึกษาทำความเข้าใจกันให้ได้ พร้อมกับระมัดระวังปฏิบัติการให้เกื้อกูลส่งเสริมกันโดยตลอด				
มก32	ความสามารถทำกายใจให้สงบ หนักแน่น เป็นกลาง ห่างจากอคติจะช่วยให้เกิดสติระลึกรู้ถึงเหตุถึงผล ถึงข้อเท็จจริงและความถูกผิดของเรื่องทั้งปวง จึงเป็นอุปการะสำคัญของการคิดพิจารณาปัญหาต่าง ๆ เพราะช่วยให้มองเห็นปัญหาได้กระจ่างแจ่มชัด ตัดสินชี้ขาดได้ถูกต้องเที่ยงธรรม เมื่อเห็นผลดีนั้นแล้ว ย่อมจะเกิดกำลังใจและความมั่นใจที่จะยึดถือปฏิบัติให้กว้างขวางออกไปในกรณีกิจของตนตลอดทุกส่วน แต่ละคนก็จะได้รับผลสำเร็จ คือ อนาคตอันแจ่มใส ทั้งของตนและของชาติบ้านเมืองตามที่มุ่งประสงค์		✓	✓	
มก33	ใคร่ขอให้ท่านทั้งหลายผู้มีวิชาความรู้พร้อมอยู่ ได้พยายามเรียนรู้หลักการใช้วิทยาการตามที่ได้กล่าวแล้ว ให้ละเอียดรอบคอบ เพื่อจักได้สามารถปฏิบัติภาระหน้าที่ในการสร้างความสำเร็จและความเจริญวัฒนาให้แก่ตนเอง แก่บ้านเมืองอย่างแท้จริงต่อไป	✓	✓	✓	
มก34	เมื่อท่านจะออกไปปฏิบัติงาน ควรจะได้เตรียมตัวเตรียมใจให้พร้อมในอันที่จะทำงานของตนให้ประสานกับงานอื่น และประสานกับฝ่ายอื่น บุคคลอื่น		✓	✓	

พระบรมราชโองการต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาดังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	จะปฏิบัติตัวปฏิบัติงานอย่างคับแคบมิได้เป็นอันขาด ท่าจะทำตัวทำใจให้กว้างขวางหนักแน่น และเที่ยงตรง ยึดถือความถูกต้อง ความพอเหมาะพอควร และ ประโยชน์ส่วนรวม ร่วมกันเป็นเป้าหมาย				
มก35	ผู้ใช้วิชาจะต้องตั้งใจปรารถนาใช้วิชาให้เกิดประโยชน์ สร้างสรรค์อย่างจริงจัง ทั้งมีคุณความดีเป็นพื้นฐาน แห่งการกระทำความประพฤติทุก ๆ อย่าง เนื่องจากได้ ฝึกอบรมความคิด จิตใจของตนมาเป็นอย่างดี ให้นัก แน่นมั่นคงในความดีให้มีความเที่ยงตรง เป็นกลางห่าง จากอคติ จนมีปัญญาสามารถรับรู้เรื่องราวและปัญหา ต่าง ๆ ได้โดยกระจ่างแจ่มชัด สามารถนำวิชาการมาใช้ อย่างถูกต้องเหมาะสม สำเร็จประโยชน์อันพึงประสงค์	✓	✓		
มก36	การทำงานให้สำเร็จผลแน่นอน และสมบูรณ์ตาม เป้าหมายนั้น จะต้องใช้ความรู้ ความสามารถพร้อมทั้ง คุณสมบัติที่สำคัญ ๆ ในตัวบุคคลหลายประการ เช่น ความตั้งใจที่มั่นคง ความอุตสาหพยายาม ระวังให้มาก ในการที่จะออกไปปฏิบัติงานสร้าง ความสำเร็จและความมั่นคงของตนเองและบ้านเมือง ต่อไป	✓	✓	✓	

พระบรมราชโองการต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาดังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มก37	ฉะนั้น แต่ละคนจึงต้องตั้งใจทำงานจริง ไม่จับจด ต้องมีความรับผิดชอบสูง มีความเข้มแข็งและพากเพียรอย่างสม่ำเสมอ ต้องรู้จักปรับความรู้และทฤษฎีให้เข้ากับงานที่ทำ เข้ากับสถานการณ์และสถานะที่เกี่ยวข้อง แวดล้อม ต้องรู้จักทำใจให้กว้าง เห็นความสำคัญของผู้อื่น ไม่แบ่งฝ่ายแบ่งพวก ไม่แย่งประโยชน์ หากแต่ปรองดองกันทำงาน โดยมุ่งหวังผลสำเร็จร่วมกันเป็นสำคัญ	✓	✓		
มก38	ขอให้ท่านทั้งหลายผู้มีวิชาความรู้พร้อมอยู่ ตั้งใจปฏิบัติงานปฏิบัติหน้าที่ของท่านตามแนวทางที่กล่าว เพื่อจักได้สามารถใช้พลังความรู้ และความคิดสร้างสรรค์ความเจริญวัฒนาให้แก่บ้านเมือง โดยส่วนรวมได้สำเร็จตามปรารถนา	✓	✓	✓	
มก39	ควรมีคุณสมบัติประกอบพร้อมกันอย่างน้อย 5 ประการ คือ มีความสุจริตตั้งใจจริง อุดสาหะอดทน และเสียสละ มีความรู้ที่ถูกต้องแม่นยำ ชำนาญ มีสติยับยั้งคิดพิจารณาอันถี่ถ้วนรอบคอบ เป็นเครื่องควบคุมกำกับให้ดำเนินงานไปได้ มีความรู้สามารถประสานงานประสานประโยชน์กับผู้อื่น และที่สำคัญ ต้องมีความฉลาดรู้ในเหตุในผล จึงใคร่ขอให้ท่านทำความเข้าใจคุณสมบัติดังกล่าวให้ชัด พยายามฝึกฝนให้เพิ่มพูนบริบูรณ์ขึ้นในตนเอง เชื่อว่าจะช่วยให้ประสบความสำเร็จในชีวิต	✓	✓		

พระบรมราโชวาทของคํ้าต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มก40	ขอฝากให้แต่ละคน และทุกคน ตั้งใจพยายามทำตัวทำงานและใช้วิชาความรู้อย่างฉลาดมีหลักเกณฑ์ อย่าปล่อยตัวปล่อยใจให้ประมาทบกพร่อง ความเจริญวัฒนาที่ต่างคนปรารถนาก็จะบังเกิดขึ้นให้ได้ชื่นชมสมประสงค์	✓	✓		
มก41	บัณฑิตผู้ปรารถนาความเจริญมั่นคงในชีวิต และการงาน จึงควรจักได้พยายามศึกษาเพิ่มพูนความรู้ และฝึกอบรมความคิดพิจารณาให้สมบูรณ์ ตามที่กล่าวแล้ว	✓	✓		
มก42	ควรตั้งเจตนาของตนไว้ให้มั่นคงที่จะอบรมบำรุงกำลังกายกำลังใจให้เข้มแข็งไว้เป็นพลังและพื้นฐานอันหนักแน่น สำหรับปฏิบัติบริหารงานอันดับต่อไป ควรพยายามใช้หลักวิชา ความสุจริตและความฉลาดรอบคอบเป็นเครื่องพิจารณาวินิจฉัยปัญหาและกรณีต่าง ๆ เพื่อให้งานทุกส่วนสำเร็จลุล่วงได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ถ้าผู้มีความรู้ดีมีความสามารถสูง คิดเห็นและปฏิบัติได้ดังที่กลางนี้ทั่วหน้า เชื่อว่าปัญหาและความขัดข้องต่าง ๆ ในบ้านเมืองจะค่อยคลี่คลายไป ประเทศชาติก็จะเจริญมั่นคงต่อไปได้โดยสวัสดิ	✓	✓	✓	

พระบรมราชโองการต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาดังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มก43	วิชาการต่างสาขาที่บัณฑิตศึกษาจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์นี้ เป็นสิ่งที่มีคุณค่าสำคัญมาก ด้วยจะเป็นปัจจัยพื้นฐานสำหรับนำไปใช้ปฏิบัติงานต่างๆ ซึ่งจะเกื้อกูลให้บ้านเมืองเจริญวัฒนายิ่งขึ้นไป แต่ความเจริญนั้น ที่จะเกิดขึ้นได้จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยอื่นๆ ประกอบกันอีกหลายอย่าง นอกจากวิชาการที่ดีแล้ว อย่างหนึ่งจะต้องอาศัยความถูกต้องเที่ยงตรงและความสะอาดสุจริต ซึ่งต้องเป็นไปพร้อมทั้งในความคิดและการกระทำ	✓	✓	✓	
มก44	ขอให้แต่ละคนตั้งใจพยายามค้นคว้าศึกษาและฝึกฝนปฏิบัติตน ให้มีความรู้ความสามารถเพิ่มพูนยิ่งขึ้น ทั้งทางลึกคือทางด้านวิชาการ และทางกว้าง คือทางด้านประสบการณ์และมนุษยสัมพันธ์ เพื่อจักได้บรรลุถึงความสำเร็จในการทำงาน ตลอดจนการสร้างชื่อเสียงเกียรติคุณและความเจริญมั่นคงถาวรทุกสิ่งตามความมุ่งหมาย	✓	✓		
มก45	บัณฑิตผู้จะได้ออกไปปฏิบัติงานพัฒนาบ้านเมืองต่อไป จึงควรพิจารณาให้เห็นถ่องแท้ ว่าการปฏิบัติใดๆ ก็ตาม จะต้องหวังผลสำเร็จที่เป็นประโยชน์อันยั่งยืน และงานทุกอย่างที่ทำ มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกับวิชาการด้านอื่น ๆ บุคคลอื่น ๆ ซึ่งต่างส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกันอยู่อย่างแนบแน่น	✓	✓		
มก46	การปฏิบัติงานพัฒนา หรือการกระทำทุกสิ่งอันย่อมจะมีผลต่อเนื่องออกไปอีกหลายอย่างได้ ซึ่งหลายคนมองไม่เห็น นับเป็นการฝึกฝนให้เกิดการเรียนรู้วิชาการ	✓	✓	✓	

พระบรมราชโองการต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาดังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	ต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง รวมทั้งให้รู้จักฟังตนเอง รู้จักทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ ซึ่งจะเป็ประโยชน์อย่างใหญ่ยิ่งในภายภาคหน้า นักวิชาการผู้ปฏิบัติงานพัฒนาตามโครงการต่างๆ ไม่ควรจะละเลยมองข้ามความสำคัญของกิจกรรมแม้เล็กน้อย หากจำเป็นจะต้องพิจารณาให้ลึกซึ้งรอบคอบ และละเอียดถี่ถ้วนจักได้สามารถวางแผนงานให้สอดคล้องต้องกันทุกส่วนทุกขั้นตอน เพื่อให้เกิดผลเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ และประชาชนส่วนรวมให้ได้มากที่สุดให้เป็นประโยชน์แก่การพัฒนาประเทศชาติ				
มก47	บัณฑิตเป็นผู้มีปัญญาความสามารถสูง เพราะได้รับการศึกษาอบรมมาก ย่อมเป็นที่หวังของคนทั่วไป จะเป็นกำลังสำคัญในการปฏิบัติบริหารงานของชาติให้วิวัฒนาการไปด้วยดีในทุกๆ ด้าน ดังนั้น ทุกคนจึงควรจะได้ถือเป็นภาระหน้าที่ ที่จะต้องใช้ปัญญา ความรู้ความสามารถของตนรับใช้สังคม และพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เกิดประโยชน์สูงสุดเท่าที่จะทำได้	✓	✓	✓	
มก48	ประโยชน์อันพึงประสงค์ของการพัฒนานั้น ก็คือความผาสุกสงบ ความเจริญมั่นคง ของประเทศชาติ และประชาชนเมื่อใดก็ตาม ที่ประชาชนมีความอยู่ดีกินดี และประเทศชาติมีความสงบ มีความเจริญ เมื่อนั้นการพัฒนาจึงจะถือได้ว่าประสบความสำเร็จ เป็นชัยชนะของการพัฒนาอย่างแท้จริง			✓	
มก49	ต้นหญ้าจึงเป็นบทเรียนได้ออย่างดีเลิศสำหรับนำมาพิจารณาเทียบเคียงให้เป็นคติในการดำเนินชีวิตของ		✓	✓	

พระบรมราโชวาทขององค์ต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาดังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	บุคคล ว่าควรจะประพฤติปฏิบัติตนอย่างวัชพืช ซึ่งอยู่ ณ ที่ใดก็มีแต่สร้างปัญหาความเดือดร้อนให้แก่ที่นั้น หรือควรจะประพฤติปฏิบัติตนอย่างหญ้าแฝก ซึ่งมีแต่สร้างสรรคประโยชน์และความมั่นคงเป็นปึกแผ่น ให้แก่ตนและแก่แผ่นดินอันเป็นที่อยู่ที่อาศัย				
มก50	บัณฑิตผู้จะออกไปเริ่มต้นชีวิตการทำงานต่อไป จึงควรจะได้ศึกษาพิจารณาเรื่องความถูกต้องเหมาะสมที่กล่าวนี้ ให้ทราบชัด แล้วกำหนดเป็นหลักปฏิบัติให้แก่ตัวเองว่า ในการปฏิบัติกิจการงานทุกอย่างนั้นนอกจากต้องมีความรู้ความคิดที่ดีมีประโยชน์แล้ว จะต้องใช้ความรู้ ความคิดที่ถูกต้องพอเหมาะพอดีแก่งาน แก่สถานการณ์ แก่บุคคล และท้องถิ่นด้วย จึงจะหวังผลตอบแทนที่สมบูรณ์คุ้มค่า	✓	✓	✓	
มก51	เกษตรกรของเราก็จะมีฐานะความเป็นอยู่ที่มั่นคง พึ่งตนเองได้อันจะส่งผลให้ฐานะทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศมีความเข้มแข็งตามไปด้วย เมื่อออกไปปฏิบัติหน้าที่การงาน ขอให้ตั้งใจพยายามสร้างพื้นฐาน คือความพอมี พอกิน และพอใช้ ให้ได้ก่อน ถ้าทำได้ดังนี้ ก็เชื่อว่าแต่ละคนจะประสบความสำเร็จ และความเจริญ		✓	✓	
มก52	การช่วยเหลือนี้เป็นงานใหญ่ จะต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งของรัฐและเอกชน และอาศัยกำลัง ความรู้ความสามารถของนักวิชาการทุกฝ่าย มาช่วยกัน ให้ความรู้ความคิด และวิธีปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักวิชา	✓	✓		

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาดังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
การปรากฏของคำ/ความ		40	45	41	
ร้อยละ		76.92	86.53	78.84	

ตารางที่ 7 จำนวนพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ 10 องค์

ลำดับพระบรมราโชวาท	ปีที่พระราชทาน
มพ 1	18 มิถุนายน 2496
มพ 2	1 เมษายน 2498
มพ 3	6 เมษายน 2503
มพ 4	6 เมษายน 2504
มพ 5	6 เมษายน 2505
มพ 6	23 พฤษภาคม 2507
มพ 7	6 เมษายน 2508
มพ 8	6 เมษายน 2509
มพ 9	6 เมษายน 2510
มพ 10	6 เมษายน 2511

ตารางที่ 8 การวิเคราะห์เนื้อหาต่าง ๆ จากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์

1. จากการตระหนักรู้

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
1. จากการตระหนักรู้			
1.1 นำซึ่งขมยินดี	มพ1 มพ2 มพ3 มพ4 มพ5 มพ6 มพ7 มพ8 มพ9 มพ10	10	100
1.2 ค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม	มพ1 มพ2 มพ3 มพ4 มพ5 มพ6 มพ8 มพ9 มพ10	9	90
1.3 ปฏิบัติตามคำปณิญา หลักวิชาและ อุดมคติของวิชาชีพ	มพ1 มพ2 มพ3 มพ4 มพ5 มพ6 มพ8 มพ9 มพ10	9	90
1.4 เป็นผู้มีความกระตือรือร้น	มพ1 มพ3 มพ4 มพ5 มพ6 มพ7 มพ8 มพ9 มพ10	9	90
1.5 เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถที่จะ นำไปใช้ในการแพทย์และสาธารณสุข	มพ1 มพ2 มพ3 มพ5 มพ6 มพ9 มพ10	7	70

2. ผู้การพัฒนา

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.1 นวัตกรรมพัฒนา			
2.1.1 ความเจริญ	มพ1 มพ2 มพ3 มพ4 มพ5 มพ6 มพ7 มพ8 มพ9 มพ10	10	100

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราชโองการต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.2 แนวคิดการพัฒนา			
2.1.2 ความก้าวหน้า	มพ1 มพ3 มพ4 มพ5 มพ6 มพ7 มพ8 มพ9 มพ10	9	90
2.1.3 เพิ่มเติม/เพิ่มพูน	มพ1 มพ2 มพ3 มพ4 มพ5 มพ6	6	60
2.1.4 รุ่งเรือง	มพ5 มพ6 มพ7 มพ9 มพ10	5	50
2.2.1 เกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้			
2.2.1.1 การศึกษาเป็นเครื่องชี้ให้เห็นความเจริญของชาติ	มพ1 มพ2 มพ3 มพ5 มพ6 มพ7 มพ8 มพ9 มพ10	9	90
2.2.1.2 ความรู้ด้านสาธารณสุข ช่วยส่งเสริมสวัสดิภาพแก่ประชาชน	มพ1 มพ2 มพ3 มพ5 มพ6 มพ8 มพ9 มพ10	8	80
2.2.2 เกี่ยวกับการพัฒนา			
2.2.2.1 มุ่งพัฒนาด้วยความรู้และความดี ผู้พัฒนาต้องมุ่งส่งเสริมสวัสดิภาพให้แก่ประชาชน	มพ1 มพ3 มพ4 มพ5 มพ6 มพ7 มพ8 มพ9 มพ10	9	90
2.3.1 พัฒนาด้านจิตวิญญาณ			
2.3.1.1 ยึดคำปฏิญาณและอุดมคติในการทำงาน ผู้พัฒนาต้องยึดคำปฏิญาณและอุดมคติในการทำงาน หรือวิชาชีพของตนในแง่บำบัตทุกซ์ส่งเสริมความสุขแก่ประชาชนเหนือสิ่งอื่นใด	มพ1 มพ2 มพ3 มพ4 มพ5 มพ6 มพ7 มพ8 มพ9 มพ10	10	100
2.3.1.2 คุณลักษณะพิเศษของผู้พัฒนาประเทศ ผู้พัฒนาประเทศ นอกจากจะเป็นผู้มีการศึกษาสูงมีความรู้แล้วยังต้องมีความอดสาหะบากบั่น หมั่นเพียร รับผิดชอบ เสียสละ มีเมตตา	มพ1 มพ3 มพ4 มพ5 มพ6 มพ7 มพ8 มพ9 มพ10	9	90

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.3 วิธีการพัฒนา			
กรุณา จิตใจ งดงามในการถือกุศล			
2.3.2 การพัฒนาด้านปฏิบัติ			
2.3.2.1 พัฒนาส่งเสริมสวัสดิภาพแก่ ประชาชนผู้พัฒนาต้องมุ่งส่งเสริมสวัสดิภาพ ให้แก่ประชาชน	มพ2 มพ3 มพ5 มพ6 มพ9	5	50
2.3.2.2 พัฒนาตามหลักวิชา ผู้พัฒนาต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักวิชาที่ได้ ศึกษา มา	มพ4 มพ6	2	20

2.4 เป้าหมายการพัฒนา

พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มพ1	สำหรับนักศึกษาที่สำเร็จวิชาตามหลักสูตรปริญญา ... ก็เป็นที่ควรได้รับความชมเชย ที่อุศสาหะบากบั้นหมั่น เพียรจนสำเร็จผล... และขอตักเตือนว่า ให้ปฏิบัติตน ตามคำปณิธานที่ได้กล่าวไว้โดยเคร่งครัด และพยายาม ค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น	✓	✓		

พระบรมราชโองการต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาดน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มพ2	ข้าพเจ้าขอแสดงความยินดีและขอชมเชยที่ได้พยายามศึกษามาจนสำเร็จ พร้อมทั้งจะไปประกอบอาชีพต่างๆ ขอให้ทุกคนจงรำลึกถึงอุดมคติของวิชาชีพที่มุ่งหวังจะบำบัดทุกข์ส่งเสริมความสุขแก่ประชาชนเหนือสิ่งอื่นใด และรักษามรรยาทของการประกอบอาชีพโดยเคร่งครัด จงหมั่นฝึกฝนตนเองให้ทันสมัยในวิทยาการประกอบโรคศิลป์อยู่เสมอ	✓	✓	✓	
มพ3	ขอให้ทุกคนจงบำเพ็ญกรณียกิจอันดีงามในการที่จะได้ประกอบวิชาชีพประเภทต่างๆ ของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ เพื่อส่งเสริมสวัสดิภาพให้แก่ประชาชนต่อไป...พยายามเพิ่มพูนความรู้ในศิลปวิทยาการให้ก้าวหน้าอยู่เสมอการกระทำความดีเท่านั้น ที่จะนำความสุขความเจริญมาสู่ตนเอง	✓	✓	✓	
มพ4	ข้าพเจ้าขอแสดงความยินดีในผลสำเร็จของท่าน ขอให้ท่านดำเนินวิชาชีพอันมีเกียรตินี้ ด้วยการปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักวิชาที่ได้เล่าเรียนมา นอกจากนี้จะต้องเป็นผู้มีจิตใจสูง ประกอบด้วยเมตตากรุณาแก่เพื่อนมนุษย์ทั่วไป ...ขอให้พยายามศึกษาและฝึกฝนตนเองไว้เสมอ	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มพ5	ขอให้ทุกคนที่จะออกไปปฏิบัติหน้าที่ตามวิชาชีพของตน พึงระลึกไว้เป็นนิตย์ถึงอุดมคติอันสูง คือการมุ่งหวังจะบำบัดทุกข์ของผู้ป่วยไข้ ด้วยเมตตาจิตอารีอรอบเหนือสิ่งอื่นใด และพยายามขวนขวายหาความรู้ใหม่ๆ เพิ่มเติมไว้เสมอ	✓	✓		
มพ6	สำหรับนักศึกษาซึ่งสำเร็จวิชาตามหลักสูตรแล้วนั้น ข้าพเจ้าขอแสดงความยินดี และขอชมเชยในความอุตสาหะพยายามจนได้รับเกียรติในวันนี้ ขอให้ทุกคนที่จะออกไปปฏิบัติหน้าที่ตามวิชาชีพของตน พึงระลึกไว้เป็นนิตย์ถึงอุดมคติอันสูง คือการมุ่งหวังจะบำบัดทุกข์ของผู้ป่วยไข้ ด้วยเมตตาจิตอารีอรอบเหนือสิ่งอื่นใด และพยายามขวนขวายหาความรู้ใหม่ๆ เพิ่มเติมไว้เสมอ	✓	✓		
มพ7	ข้าพเจ้าขอชมเชยในเรื่องความอุตสาหะพยายามของท่านทั่วกันทุกคน ต่อจากนี้ไป ท่านทั้งหลายจะออกไปประกอบการงาน มีหน้าที่รับผิดชอบต่อส่วนรวมตามวิชาชีพของท่าน ขอให้ท่านตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ให้ดีที่สุด และจงยึดอุดมคติแห่งวิชาชีพของท่าน กับทั้งคำปณิญาที่ได้กล่าวแล้วต่อหน้าที่ประชุมนี้ เป็นหลักในการประกอบการงานเสมอตลอดไป ท่านจะได้มีความสำเร็จและมีความเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงาน		✓		

พระบรมราชโองการต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาดน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มพ8	ขอแสดงความยินดีที่ได้รับความสำเร็จขอให้ทุกคนที่จะออกไปประกอบการงาน มีหน้าที่อันมีเกียรติต่อไป ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ให้ดีที่สุด และจงยึดอุดมคติอันสูง เป็นหลักในการทำงาน ทั้งพยายามขวนขวาย ศึกษาหาความรู้ เพื่อเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมตลอดถึงประเทศชาติ	✓	✓	✓	
มพ9	ขอให้ถือว่างานของท่านมีส่วนผูกพันและรับผิดชอบ ต่อประชาชนส่วนรวม และต่อความเจริญของการแพทย์ของไทย จงปฏิบัติหน้าที่โดยเต็มความสามารถ และด้วยความเสียสละ พยายามศึกษาหาความรู้ ความชำนาญ เพื่อประโยชน์ของวิชาการ	✓	✓	✓	
มพ10	ท่านจะต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่โดยเต็มความสามารถ ด้วยความเสียสละ และด้วยอุดมคติ พร้อมกับพยายาม ศึกษาหาความรู้ความชำนาญ เพื่อประโยชน์และความเจริญก้าวหน้าของวิชาการ การส่งเสริมการอนามัย นับเป็นประโยชน์ในการพัฒนาบ้านเมือง เหมาะสมแก่สภาพการณ์ปัจจุบัน	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
การปรากฏของคำ/ความ		9	10	6	
ร้อยละ		90	100	60	

ตารางที่ 9 จำนวนพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยมหิดล 30 องค์

ลำดับพระบรมราโชวาท	ปีที่พระราชทาน
มม 1	24 กันยายน 2512
มม 2	24 กันยายน 2513
มม 3	24 กันยายน 2514
มม 4	24 กันยายน 2515
มม 5	24 กันยายน 2516
มม 6	24 กันยายน 2517
มม 7	24 กันยายน 2518
มม 8	24 กันยายน 2519
มม 9	24 กันยายน 2520
มม 10	28 กันยายน 2521
มม 11	22 ตุลาคม 2522
มม 12	3 กรกฎาคม 2523
มม 13	27 กรกฎาคม 2524
มม 14	8 กรกฎาคม 2525
มม 15	7 กรกฎาคม 2526

ลำดับพระบรมราโชวาท	ปีที่พระราชทาน
مم 16	3 กรกฎาคม 2527
مم 17	11 กรกฎาคม 2528
مم 18	2 กรกฎาคม 2530
مم 19	30 มิถุนายน 2531
مم 20	6 กรกฎาคม 2532
مم 21	5 กรกฎาคม 2533
مم 22	8 กรกฎาคม 2534
مم 23	2 กรกฎาคม 2535
مم 24	1 กรกฎาคม 2536
مم 25	7 กรกฎาคม 2537
مم 26	4 กรกฎาคม 2539
مم 27	5 กรกฎาคม 2539
مم 28	3 กรกฎาคม 2540
مم 29	4 กรกฎาคม 2541
مم 30	2 กรกฎาคม 2542

ตารางที่ 10 การวิเคราะห์เนื้อหาต่าง ๆ จากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยมหิดล

1. จากการตระหนักรู้

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
1. จากการตระหนักรู้			
1.1 นำขึ้นขมยินดี	مم1 مم2 مم3 مم4	30	100
	مم1 مم2 مم3 مم4	30	100
	مم5 مم6 مم7 مم8		
	مم9 مم10 مم11 مم12		
	مم13 مم14 مم15 مم16		
	مم17 مم18 مم19 مم20		
	مم21 مم22 مم23 مم24		

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.1 จากการตระหนักรู้	มม25 มม26 มม27 มม28 มม29 มม30		
2.1.2 มีเกียรติ	มม1 มม2 มม4 มม5 มม6 มม7 มม8 มม10 มม11 มม12 มม13 มม14 มม15 มม16 มม17 มม18 มม19 มม20 มม21 มม22 มม23 มม24 มม25 มม26 มม27 มม28 มม29 มม30	28	93.33
2.1.3 มีการศึกษาสูง ต้องอุทิศตนเป็นกำลัง และเป็นผู้ดำเนินการทำความเจริญก้าวหน้า แก่ประเทศไทยโดยเฉพาะด้านการแพทย์	มม1 มม2 มม3 มม4 มม5 มม6 มม8 มม9 มม11 มม12 มม14 มม15 มม16 มม17 มม18 มม19 มม20 มม21 มม24 มม25 มม26 มม27	22	73.33

2. ผู้การพัฒนา

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.1 นียามการพัฒนา			
2.1.1 ความเจริญ	มม1 มม2 มม3 มม5 มม6 มม7 มม8 มม11 มม12 มม13 มม14 มม15 มม16 มม17 มม18 มม19 มม20 มม21 มม22 มม23 มม25 มม26 มม27 มม28 มม29 มม30	26	86.66

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.1 นียามการพัฒนา			
2.1.2 ความก้าวหน้า	มม1 มม2 มม3 มม4 มม5 มม6 มม7 มม10 มม11 มม12 มม13 มม14 มม15 มม16 มม18 มม19 มม20 มม21 มม22 มม23 มม24 มม25 มม27 มม28 มม29 มม30	26	86.66
2.1.3 ความรุ่งเรือง/รุ่งโรจน์	มม1 มม2 มม3 มม10 มม11 มม12 มม17 มม18 มม19 มม20 มม22 มม23 มม24 มม27 มม30	15	50
2.1.4 ความวัฒนา	มม6 มม7 มม12 มม13 มม15 มม17 มม26	7	23.33
2.1.5 การปรับปรุง	มม5 มม9 มม25	3	10

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.2 แนวคิดการพัฒนา			
2.2.1 เกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ 2.2.1.1 วิชาการแพทย์และที่เกี่ยวข้อง มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างสรรค์ความเจริญแก่ ชาติบ้านเมือง	มม1 มม2 มม3 มม4 มม6 มม7 มม8 มม11	8	26.66
2.2.1.2 การศึกษาการทำงานด้าน การแพทย์ และที่เกี่ยวข้องกระทำได้ดีด้วยความ ยากลำบากจำเป็นต้องมีความวิริยะ พากเพียรอดทน และ มุ่งมั่นพร้อมทั้งมีเมตตาและเสียสละอย่างสูง	มม1 มม2 มม3 มม4 มม5 มม6 มม8 มม9	8	26.66

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.2 แนวคิดการพัฒนา			
2.2.1.3 วิชาการแพทย์และที่เกี่ยวข้อง คือวิชาที่มุ่งประโยชน์ของผู้อื่นยิ่งกว่าของตน	มม1 มม2 มม3 มม4 มม5 มม6	6	20
2.2.1.4 วิทยาการทั้งปวงต่างสัมพันธ์ เกี่ยวเนื่องถึงกัน และสนับสนุนส่งเสริมกันและกัน	มม13 มม17 มม18 มม25	4	13.33
2.2.2 เกี่ยวกับการพัฒนา			
2.2.2.1 การพัฒนาที่มั่นคงยั่งยืน การสร้างความมั่นคงอันแท้จริงแก่บ้านเมืองจำต้อง อาศัยบุคคลผู้มีการศึกษาศีลสุภาพร่างกายสมบูรณ์ แข็งแรง และความเจริญทางวิทยาการของทุกคน ทุกฝ่ายเป็นรากฐาน และต้องทำตัว ทำใจให้เป็น ประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองเป็นหลัก	มม1 มม2 มม3 มม6 มม7 มม11 มม14 มม15 มม16 มม17 มม18 มม19 มม20 มม21 มม22 มม23 มม25 มม26 มม27 มม28	20	66.66
2.2.2.2 การพัฒนาแบบองค์รวม การสร้างองค์ความรู้จากการปฏิบัติภาคสนามและ การค้นคว้าวิจัยจำเป็นต้องดำเนินคู่กันไป เป็นการ แสดงให้เห็นว่าวิทยาการทั้งปวงต่างสัมพันธ์ เกี่ยวเนื่องถึงกันสนับสนุนส่งเสริมกัน	มม10 มม12 มม13 มม15 มม16 มม18 มม19 มม25	8	22.66

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.3 วิธีการพัฒนา			
2.3.1 พัฒนาด้านจิตวิญญาณ			
2.3.1.1 พัฒนาด้วยปัญญาและความรู้ ผู้พัฒนาจะต้องถือเป็นหน้าที่ที่จะใช้ความรู้ ความ สามารถ และความชำนาญในทางวิชาการที่ได้ ศึกษามา ด้วยความวิริยะเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ การสร้างสรรค์ ชาติบ้านเมือง	มม1 มม2 มม3 มม4 มม5 มม6 มม7 มม8 มม9 มม11 มม12 มม13 มม14 มม15 มม16 มม17	27	90

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.3 วิธีการพัฒนา			
2.3.1.2 คุณลักษณะพิเศษของผู้พัฒนาประเทศ ผู้ที่จะออกไปพัฒนาประเทศนอกจากจะต้องมีความรู้อย่างชัดเจนแล้วยังต้องมีคุณลักษณะด้านความเที่ยงตรง เทียบธรรมเนียมตากรุณาและวิริยะ บากบั่น อุทิศตัว อุทิศเวลา แม้ความสุขส่วนตัว สักเคราะห์ผู้อื่น	มม1 มม2 มม3 มม4 มม5 มม6 มม8 มม9 มม12 มม13 มม14 มม15 มม16 มม17 มม18 มม19 มม21 มม22 มม23 มม24 มม26 มม27 มม29	23	76.66
2.3.1.3 พัฒนาด้วยการยึดมั่นในปณิธานและอุดมคติ ผู้พัฒนาจะต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ทุกอย่างด้วยอุดมคติที่ จะสงเคราะห์ผู้อื่น และประเทศชาติ	มม1 มม2 มม3 มม4 มม5 มม6 มม7 มม8 มม11 มม14 มม15 มม17 มม18 มม19 มม20 มม21 มม23 มม24 มม25 มม26 มม27 มม28 มม30	23	76.66
2.3.2 การพัฒนาด้านปฏิบัติ			
2.2.3.2.1 พัฒนาด้วยหลักการเรียนรู้ที่ดี และหลักปฏิบัติที่เหมาะสมประกอบกัน ผู้พัฒนาต้องยึดหลักที่ดี สำหรับการเรียนรู้ และการปฏิบัติงานประกอบกัน อาทิต้องรู้วิชาการนั้นอย่างแตกฉานทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ/ ต้องรู้วินัยงานและมุ่งทำแต่เฉพาะงานที่สร้างสรรค์/ ต้องศึกษางานนั้นให้ถ่องแท้ทั้งด้านจุดประสงค์ ขอบเขต และแนวทาง/ และต้องมีความตั้งใจ บริสุทธ์ใจ และอดสาหะ พรักพร้อมที่จะกระทำงาน นั้นอยู่เสมอ เพื่อให้บรรลุผล ตามเป้าหมาย	มม1 มม2 มม3 มม5 มม6 มม7 มม8 มม9 มม10 มม12 มม13 มม14 มม15 มม16 มม17 มม18 มม19 มม21 มม23 มม24 มม25 มม29 มม30	23	76.66
2.3.2.2 พัฒนาด้วยการส่งเสริม สนับสนุนและประสานประโยชน์ ผู้พัฒนาจำเป็นต้องทำงานให้ประสานสอดคล้องและส่งเสริมสนับสนุนกันอย่างเหมาะสมถูกต้อง อีกทั้งจำเป็น อย่างยิ่งที่	มม3 มม6 มม12 มม13 มม15 มม16 มม18 มม19 มม21 มม25 มม26	11	36.66

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
2.3 วิธีการพัฒนา		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
แต่แต่ละคนจะต้อง สามารถประสานประโยชน์กับคนอื่น ๆ เพื่อบรรลุผลเลิศและเกิดประโยชน์ที่สมบูรณ์			

2.4 เป้าหมายการพัฒนา

พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มม1	สำหรับนักศึกษาที่สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรต่างๆ ...ขอให้ถือว่าแต่ละคนเป็นผู้ได้รับการศึกษามาแล้วดี มีโอกาสดี ที่จะได้อุทิศตนเป็นกำลังและเป็นผู้นำสำคัญ ในการทำความเจริญก้าวหน้าให้แก่ประเทศชาติ โดยเฉพาะในด้านการแพทย์ ท่านจะต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ทุกอย่างโดยเต็มความสามารถ ด้วยอุทิศตน และความเข้มแข็งเสียสละ จะต้องพยายามศึกษาหาความรู้ความชำนาญ ฝึกฝนตนเองให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ	✓	✓	✓	
มม2	ขอให้ทุกคนถือว่าการได้รับการศึกษาดี ทำให้บุคคลมีพื้นฐานอันมั่นคงที่จะสร้างความเจริญก้าวหน้าต่อไป ได้ไม่มีสิ้นสุด และทำให้มีโอกาสที่จะทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมได้กว้างขวางอย่างยิ่ง จึงควรที่จะตั้งใจให้แน่วแน่ตั้งแต่บัดนี้ในอันจะบำเพ็ญประโยชน์ตนประโยชน์ผู้อื่น โดยเต็มกำลังความรู้และสติปัญญา ด้วยความเข้มแข็งและความสุจริตใจ	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มม3	สำหรับท่านทั้งปวงผู้สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรต่างๆ แล้วนั้น... ควรถือว่าได้รับความสนับสนุนจากสังคมเป็นพิเศษ เพราะฉะนั้นจะต้องมีหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคมเพิ่มขึ้นเป็นพิเศษทำนองเดียวกัน คือมีหน้าที่ที่จะต้องนำวิชาการและความรู้ความสามารถออกใช้ให้เป็นประโยชน์ เพื่อสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่บ้านเมือง และการพัฒนาประเทศนั้น จำเป็นต้องอาศัยกำลังของผู้มีความรู้ความสามารถทุกๆ ฝ่าย จะขาดฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้ แต่ละคนควรจะได้ร่วมงานของชาติด้วยการอุทิศตนเป็นกำลังและเป็นผู้นำ ในการทำความเจริญให้แก่งานและวิชาการ ควรจะได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเข้มแข็ง ด้วยความสุจริต ด้วยความเมตตา และด้วยอุทิศตน	✓	✓	✓	
มม4	การศึกษาและการทำงานด้านการแพทย์ทั้งหมดนั้น กระทำได้ด้วยความยากลำบากอย่างยิ่ง จำต้องมีความอดสาหัสเพียรและอดทน มีความตั้งใจที่มั่นคง แน่นอนพร้อมทั้งความเมตตาและความเสียสละอย่างสูงด้วย...สามารถทำประโยชน์แก่อุทิศตนแก่อุทิศประเทศชาติได้เต็มภาคภูมิ		✓	✓	
มม5	ทุกคนก็ได้อุตส่าห์เล่าเรียนฝึกฝนตนจนสำเร็จ และถึงคราวที่จะปฏิบัติกรงานตามที่ได้ตั้งความมุ่งหมายไว้แล้ว ควรจักได้ทำความมั่นใจในหน้าที่ของตน ให้แน่นแฟ้นอีกครั้งหนึ่ง ...ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ของตน ๆ จนเต็มกำลังความสามารถ ด้วยความเข้มแข็งอดทน พร้อมทั้งความเมตตากรุณา ...บังเกิดเป็นคุณเป็นประโยชน์แก่	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทขององค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	สาธารณสุขชน ตลอดจนประเทศไทย				
มม6	ในโอกาสที่ท่านทั้งหลายศึกษาสำเร็จ และจะได้เริ่มชีวิตการทำงานต่อไปนี้ สมควรอย่างยิ่ง ที่แต่ละคนได้คิดพิจารณาให้เห็นถ่องแท้ ถึงความสำคัญในตนเองและหน้าที่ของตนเอง ที่มีอยู่ต่อส่วนรวม แล้วตั้งใจให้แน่วแน่ที่จะใช้ความรู้ ความสามารถ และความชำนาญในทางวิชาการซึ่งได้อุตสาหกรรมศึกษาด้วยความยากลำบากนั้น ให้เป็นประโยชน์แก่การสร้างสรรค์ของชาติบ้านเมืองอย่างแท้จริง	✓	✓	✓	
มม7	ผู้ที่ทราบตระหนักว่าตนศึกษาเพื่ออะไร แล้วนำความรู้ ความคิด และความชำนาญไปปฏิบัติให้ถูกจุดประสงค์ที่แท้จริงโดยเต็มกำลังความสามารถ ด้วยความบริสุทธิ์ใจเพื่อการสร้างสรรค์ เท่านั้น จึงจะหวังได้ว่าจะสามารถสร้างความเจริญผาสุกและความวัฒนาถาวรในชาติให้เกิดมีขึ้นได้โดยสมบูรณ์ ทุกคนจึงควรจะได้ศึกษา และปฏิบัติการทุกสิ่งทุกอย่าง ด้วยสติปัญญา และด้วยความรู้ตัว ระวังตัว โดยสม่ำเสมอทุกเวลา	✓	✓	✓	
มม8	ผู้มีปัญญาซึ่งได้ผ่านการศึกษาในระดับนี้ ควรจะสามารถนำความรู้ความเจ็ดเจ็ดดังกล่าวไปใช้ช่วยบำบัดทุกข์ บำรุงสุขของประชาชนและสร้างเสริมความเจริญของบ้านเมือง ให้ส่วนรวมได้รับประโยชน์จากวิชาการได้ ผู้สำเร็จเป็นบัณฑิตแล้ว จึงนับเป็นผู้ทรงคุณค่า และเป็นประโยชน์เป็นความหวังของประเทศชาติต่อไปใน	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาดน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	อนาคต ...ต้องมีปณิธานที่แข็งตรง ในอันที่จะนำเอาวิชาการที่ได้อุตสาหะศึกษาฝึกฝนมาได้ด้วยความยากลำบากไปปฏิบัติบำเพ็ญให้บังเกิดผลอย่างแท้จริง				
มม9	บัณฑิตผู้สำเร็จการศึกษาระดับสูง ย่อมมีความปรารถนาอันแรงกล้า ที่จะนำความรู้ความสามารถทางวิชาการออกไปปฏิบัติตามหลักทฤษฎีที่ได้ศึกษามาให้สำเร็จผลโดยเร็ว ...ควรอย่างยิ่งที่จะต้องอดทนและพยายามทำหน้าที่ต่อไป ด้วยปัญญา ด้วยความปรารถนาดีและความรอบคอบสุขุม...บัณฑิตใหม่มีกำลังสมบูรณ์พร้อมในกาย ใจ และความเพียรพยายามสามารถปฏิบัติงานของตนของส่วนรวมให้บรรลุผลเลิศได้ทุกอย่าง	✓	✓	✓	
มม10	ต่อเมื่อใดเราได้เรียนรู้และลงมือปฏิบัติครบทั้งสองอย่างแล้ว ความรู้อันแจ่มชัด ที่จะถือเป็นครูหรือเป็นแบบอย่างได้ จึงจะเกิดขึ้น เรื่องนี้บัณฑิตทั้งหลายคงจะทราบแล้ว เพราะต่างได้ผ่านการศึกษอบรมมาพร้อมทั้งในด้านตำราและการปฏิบัติ ดังนั้นในการที่จะออกไปทำงาน มีหน้าที่ต่างๆ ขอให้ถือว่าตำรากับการปฏิบัติเป็นสิ่งสำคัญทั้งคู่ เราต้องอาศัยตำราเป็นหลักปฏิบัติ และต้องอาศัยการปฏิบัติเป็นเครื่องสนับสนุนตำรา	✓	✓		

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มม11	การรักษาความสมบูรณ์แข็งแรงของร่างกายเป็นปัจจัยของเศรษฐกิจที่ดี และสังคมที่มั่นคง เพราะร่างกายที่แข็งแรงนั้น โดยปรกติ จะอำนวยความสะดวกให้สุขภาพจิตใจสมบูรณ์ด้วย และเมื่อมีสุขภาพสมบูรณ์ดีพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจแล้วย่อมมีกำลังทำประโยชน์สร้างสรรค์เศรษฐกิจและสังคมของบ้านเมืองได้เต็มที่			✓	
มม12	ท่านทั้งหลายจะออกไปปฏิบัติงานทางด้านสุขภาพอนามัยหรือด้านอื่นใดก็ตาม จึงควรอย่างยิ่งที่จะพยายามปฏิบัติงานในระดับพื้นฐานไปด้วย ขวนขวายศึกษาค้นคว้าไปด้วยเพื่อนำสิ่งที่ศึกษาค้นคว้าได้ มาใช้ในงานระดับพื้นฐานของท่านความสามารถและความเชี่ยวชาญ จักได้เพิ่มพูนขึ้นในตัวท่านทุกขณะเป็นลำดับไป	✓	✓		
มม13	ขอให้ท่านทั้งหลายทำความเข้าใจให้กระจ่างแจ่มแจ้งเสียตั้งแต่เบื้องต้นว่า นอกจากจะต้องสามารถเชี่ยวชาญในวิชาเฉพาะของตัวเองแล้ว ยังจำเป็นอย่างยิ่งที่แต่ละคนจะต้องสามารถประสานประโยชน์กับนักวิชาการอื่นและบุคคลอื่นๆ ด้วย สำคัญอย่างยิ่ง ในเมื่อปฏิบัติงานอย่างหนึ่งอย่างใดกับผู้อื่น จะต้องพยายามร่วมกันคิดพิจารณาให้เข้าใจกัน	✓	✓		
มม14	บัณฑิตทั้งหลายจะได้นำความรู้ของตนออกทำงานตามแนวทางที่ได้ศึกษาและเตรียมมาการทำงานนั้นผิดกับการเรียนอยู่มาก เพราะจะต้องมีหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างจริงจัง ทั้งแก่ตัวเองและผู้อื่นตลอดถึงวิชาชีพของตน ยิ่งเป็นงานระดับสูงที่เกี่ยวข้องกับ	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาดน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	ความเจริญมั่นคงของชาติบ้านเมืองด้วยแล้ว ... จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยความรู้ความสามารถและอาศัยหลักการปฏิบัติงานที่ดีและมั่นคงเป็นเครื่องช่วยให้สำเร็จ หากจะไม่อาจปฏิบัติงานโดยราบรื่นให้บรรลุผลตามที่ต้องการได้				
มม15	ก่อนที่บัณฑิตจะออกไปประกอบการทำงาน สร้างฐานะความเจริญให้แก่ชีวิต ใครจะขอให้คิดพิจารณาให้เห็นถึงความจริงข้อหนึ่งว่า ความเจริญและความเสื่อมของบ้านเมืองนั้นขึ้นอยู่กับผลงานการกระทำอันเป็นส่วนรวมของคนทั้งชาติ ซึ่งต่างมีหน้าที่แบ่งปันกันทำตามความรู้ความสามารถ ตามโอกาสและความถนัดของแต่ละบุคคล... ก็จะต้องรับผิดชอบร่วมกันในการทำงานส่วนรวมของชาติให้ดี เพื่อธำรงรักษาประเทศชาติไว้... บัณฑิตจะต้องสำเหนียกตระหนกอยู่เสมอ ว่าตนเองมีความรับผิดชอบอย่างยิ่ง ที่จะปฏิบัติงานของตัว ร่วมงานกับผู้อื่นและประสานประโยชน์กับทุกฝ่ายให้ได้ผลสมบูรณ์ทุกส่วน เพื่อนำพาประเทศชาติของเราให้ก้าวไปถึงความวัฒนาสถาพรอันเป็นจุดประสงค์	✓	✓	✓	
มม16	ขอให้ท่านทั้งหลายตั้งใจพยายามค้นคว้าศึกษาและฝึกฝนปฏิบัติตน ให้มีความรู้ความสามารถเพิ่มพูนยิ่งขึ้นต่อไป ทั้งทางลึกคือทางด้านวิชาการและทางกว้างคือทางด้านประสบการณ์และมนุษยสัมพันธ์ เพื่อจักได้ประสบความสำเร็จในการทำงาน และการสร้างความเจริญมั่นคงพร้อมทั้งเกียรติยศชื่อเสียงให้แก่ตนเองได้	✓	✓		

พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	พร้อมสมตามความมุ่งหวังทุกสิ่ง				
มม17	คนที่จะใช้วิชาความรู้ให้เกิดประโยชน์ได้ จำเป็นต้องมีหลักการที่ดีทั้งในการเรียนรู้และในการปฏิบัติ ประกอบกันหลายอย่าง... โดยเฉพาะจะต้องมีความตั้งใจ บริสุทธิ์ใจและมีความอดสาหะพรักรพร้อมอยู่เสมอ ที่จะกระทำงานของตนให้จนสำเร็จประโยชน์ตามที่มุ่งหมาย... ขอให้ท่านทั้งหลายผู้มีวิชาความรู้พร้อมอยู่ พยายามดำเนินงานของท่านด้วยหลักการตามที่กล่าวแล้วอย่างละเอียดรอบคอบ เพื่อจักได้สามารถสร้างสรรค์ความเจริญวัฒนาให้แก่ตนเองแก่บ้านเมืองได้สำเร็จตามปรารถนา	✓	✓	✓	
มม18	สำหรับบัณฑิตทั้งหลาย ข้าพเจ้ามีข้อแนะนำสำคัญที่จะฝากแก่ท่านว่า ภูมิความรู้และปริญญาเป็นประโยชน์เชิงชูตัวท่านมาก ...แต่ทั้งนี้ ท่านจะต้องรู้จักรักษาและพัฒนาความรู้นั้นให้ก้าวหน้าและเพิ่มพูนขึ้นตลอดเวลา พร้อมกับต้องรู้จักนำมาใช้ให้ถูกให้เป็นประโยชน์เป็นความเจริญแก่ตน แก่ผู้อื่น อย่างซื่อตรง บริสุทธิ์ใจต่อวิชาการและวิชาชีพของตน	✓	✓	✓	
มม19	บัณฑิตจึงมีหน้าที่ผูกพันและความรับผิดชอบเกิดขึ้น ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตนและปฏิบัติงานให้สมควรแก่วิถฐานะ ทั้งให้ตรงตามสัจสัญญาที่กล่าวปฏิญาณหมายความว่าแต่ละคนจะต้องสร้างความสำเร็จให้แก่ตนเองให้สมบูรณ์ ทั้งด้านงานอาชีพ ทั้งด้านเกียรติคุณ ความดี และด้านการบำเพ็ญประโยชน์แก่กุลส่วนรวมและชาติบ้านเมือง	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มม20	บัณฑิตของมหาวิทยาลัยทุกคนมีความรู้ความสามารถครบถ้วนเพียงพอ ที่จะนำไปใช้ประกอบการงาน สร้างความสำเร็จและความเจริญก้าวหน้าให้แก่ตนเอง แก่งาน และแก่ส่วนรวม... โดยมีปัจจัยด้านความสามารถในการวินิจฉัยตัดสินปัญหา ตามหลักวิชาการ หลักเหตุผล และหลักจริยธรรม	✓	✓		
มม21	ผู้มีปัญญาซึ่งได้ผ่านการศึกษาระดับนี้ จัดว่าเป็นบุคคลที่ทรงคุณค่า ผู้จะเป็นกำลังสร้างสรรค์ความเจริญมั่นคงทุกด้านของประเทศ... บัณฑิตทั้งหลายจึงมีหน้าที่รับผิดชอบเกิดขึ้น ที่จะต้องนำความรู้ ความคิด และความสามารถจัดเจนของตนออกปฏิบัติงาน เพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวมและบ้านเมือง	✓	✓	✓	
มม22	บัณฑิตแต่ละคนถือได้ว่าเป็นนักวิชาการ นักวิชาการนั้นควรต้องสามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้โดยเบ็ดเสร็จ และทราบได้แน่ชัดว่าสรรพสิ่งทั้งหลายดำรงอยู่พร้อมกับเจริญยิ่งขึ้นไปได้ เพราะมีความสมดุลในตัวเอง... ควรอย่างยิ่งที่จะต้องพยายามใช้ความรู้ ความคิด วิทยาการ พร้อมทั้งความฉลาดสามารถทุกอย่างในตัวเอง รักษาสมดุลของสิ่งต่างๆ ไว้ให้ได้มั่นคงแท้จริง	✓	✓		
มม23	ผู้มุ่งหวังความดีและความเจริญมั่นคงในชีวิต จะต้องไม่ละเลยการศึกษา ความรู้ที่จะศึกษามีอยู่ 3 ส่วน คือ ความรู้วิชาการ ความรู้ปฏิบัติการ และความรู้คิดอ่านตามเหตุผลความเป็นจริง ซึ่งแต่ละคนควรเรียนรู้ให้ครบเพื่อสามารถนำไปใช้ประกอบกิจการงาน และแก้ปัญหาที่บังเกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ. อีกประการ	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มม26	บ้านเมืองใดก็ตาม ถ้าประชาชนส่วนใหญ่ตกอยู่ในความเขลา ไม่มีความรู้ทั้งทางศิลปวิทยาทั้งทางปัญญาและภูมิธรรม ยังไม่เห็นความสำคัญของประโยชน์แท้แม้ของตนเองหรือส่วนรวม บ้านเมืองนั้นย่อมจะพัฒนาให้เจริญมั่นคงได้ยากยิ่ง...ประเทศของเราจึงได้พยายามจัดตั้งสถาบันการศึกษาในทุกระดับชั้นขึ้น เพื่อให้กุลบุตรกุลธิดาได้มีสถานที่อบรมสั่งสอน วิทยาการต่างๆ อย่างเช่นมหาวิทยาลัยมหิดลแห่งนี้ ได้ทุ่มเททุนรอนไปเป็นจำนวนเงินมิใช่น้อย ก็ด้วยจุดประสงค์ที่จะพัฒนาบุคคลให้สมบูรณ์พร้อมทั้งศิลปวิทยาและสติปัญญา ไว้เป็นกำลังสร้างสรรค์ความเจริญวัฒนาให้แก่ประเทศชาติ เพราะฉะนั้นบัณฑิตจะต้องสำเหนียกตระหนักรู้เสมอ ว่าตนเองมีความรับผิดชอบอย่างยิ่ง ที่จะปฏิบัติงานของตัวเอง ร่วมงานกับผู้อื่น และประสานประโยชน์กับทุกฝ่ายให้ได้ผลพร้อมทุกส่วน เพื่อนำพาประเทศชาติของเราให้ก้าวไปถึงความวัฒนาสถาพร อันเป็นจุดประสงค์ร่วมกันของคนไทยทุกคน	✓	✓	✓	
มม27	ผู้มีปัญญาและความรู้ดี เพราะมีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนมามากกว่าผู้อื่น ย่อมมีหน้าที่และความรับผิดชอบเป็นพิเศษ ที่จะต้องทำตัวทำงานให้เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติและประชาชน	✓	✓	✓	
มม28	ความสำเร็จทุกอย่างในชีวิตของคนเรานั้น มิใช่จะเกิดขึ้นในครั้งหนึ่งคราวเดียวได้ หากจะต้องค่อยๆ สร้างเสริมต่อเติมมาเป็นลำดับ...ท่านก็จะต้องใช้ความรู้	✓		✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	ความสามารถทั้งปวงที่ได้ศึกษาเรียนรู้มาเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติเพื่อความสำเร็จในการสร้างสรรค์อนาคตที่มั่นคงให้แก่ตนและส่วนรวม				
มม29	ผู้ปฏิบัติงานในทุกสาขาอาชีพ นอกจากจะต้องมีความรู้ในสาขาของตนอย่างลึกซึ้ง จัดเจนและศึกษาให้ก้าวหน้าอยู่เสมอแล้ว ยังจะต้องยึดมั่นในจรรยาบรรณในวิชาชีพของตน ทั้งข้อที่ควรปฏิบัติและไม่พึงปฏิบัติอย่างเคร่งครัดด้วย จึงจะสามารถประพุดิตนปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จ ได้รับความเชื่อถือยกย่องในเกียรติ ในศักดิ์ศรี และในความสามารถด้วยประการทั้งปวง	✓	✓		
มม30	เมื่อออกไปปฏิบัติหน้าที่การงาน จะเป็นงานใด สาขาใดเป็นงานเล็ก หรืองานใหญ่ อยู่ ณ ที่ใดก็ตาม ควรจะได้ศึกษาถึงพื้นฐานของงาน ของสังคม ตลอดจนสถานะแวดล้อม ให้เข้าใจสภาพความเป็นจริงอย่างกระจ่างและทั่วถึงจักได้สามารถเลือกสรรหลักวิชาและวิธีการปฏิบัติให้ถูกต้องพอเหมาะพอดีกับงาน กับสถานการณ์และความจำเป็นเพื่อให้งานที่ทำดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุผลดีอันพึงประสงค์ทั้งส่วนตนและส่วนรวมได้เต็มที่	✓	✓	✓	
การปรากฏของคำความ		28	28	23	
ร้อยละ		93.33	93.33	76.66	

ตารางที่ 11 จำนวนพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร
ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 29 องค์

ลำดับพระบรมราโชวาท	ปีที่พระราชทาน
มช 1	7 มีนาคม 2510
มช 2	16 มกราคม 2512
มช 3	29 มกราคม 2513
มช 4	14 มกราคม 2514
มช 5	14 มกราคม 2515
มช 6	7 กุมภาพันธ์ 2516
มช 7	22 มกราคม 2517
มช 8	9 มกราคม 2518
มช 9	7 กุมภาพันธ์ 2519
มช 10	29 มกราคม 2520
มช 11	27 มกราคม 2521
มช 12	24 มกราคม 2522
มช 13	27 มกราคม 2523
มช 14	24 มกราคม 2524
มช 15	28 มกราคม 2525
มช 16	24 มกราคม 2527
มช 17	24 มกราคม 2528
มช 18	24 มกราคม 2529
มช 19	24 มกราคม 2530
มช 20	23 มกราคม 2531
มช 21	24 มกราคม 2532
มช 22	24 มกราคม 2533
มช 23	24 มกราคม 2534
มช 24	24 มกราคม 2535
มช 25	28 มกราคม 2536
มช 26	24 มกราคม 2537
มช 27	24 มกราคม 2538

ลำดับพระบรมราชโองการ	ปีที่พระราชทาน
มข 28	24 มกราคม 2540
มข 29	24 มกราคม 2541

ตารางที่ 12 การวิเคราะห์เนื้อหาต่าง ๆ จากพระบรมราชโองการที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

1. จากการตระหนักรู้

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราชโองการต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
1. จากการตระหนักรู้			
1.1 นำขึ้นขมยินดี	มข1 มข2 มข3 มข4 มข5 มข6 มข7 มข8 มข9 มข10 มข11 มข12 มข13 มข14 มข15 มข16 มข17 มข18 มข19 มข20 มข21 มข22 มข23 มข24 มข25 มข26 มข27 มข28 มข29	29	100
1.2 เป็นผู้มีเกียรติ	มข2 มข3 มข4 มข5 มข7 มข8 มข9 มข10 มข11 มข12 มข13 มข14 มข15 มข16 มข17 มข18 มข19 มข20 มข21 มข23 มข24 มข25 มข26 มข27 มข28 มข29	26	89.65
1.3 บำเพ็ญประโยชน์และใช้ความรู้ที่ได้ ศึกษามาให้เป็นประโยชน์แก่สังคม และประเทศชาติ	มข1 มข4 มข5 มข8 มข10 มข14 มข15 มข16 มข22 มข23 มข25 มข29	12	41.37

2. ผู้การพัฒนา

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราชโองการต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.1 นียามการพัฒนา			
2.1.1 ความเจริญ	มข1 มข2 มข3 มข4 มข5 มข7 มข8 มข9 มข10 มข11 มข12 มข13 มข14 มข15 มข16 มข17 มข18 มข19 มข20 มข21 มข22 มข23 มข24 มข25 มข26 มข27 มข28 มข29	28	96.55
2.1.2 ความก้าวหน้า	มข6 มข8 มข9 มข10 มข11 มข12 มข13 มข14 มข15 มข16 มข17 มข18 มข19 มข20 มข21 มข22 มข23 มข24 มข25 มข26 มข27 มข28 มข29	23	79.31
2.1.3 ความรุ่งเรือง	มข1 มข3 มข10 มข13 มข14 มข15 มข16 มข18 มข19 มข20 มข21 มข22 มข23 มข24	14	48.27
2.1.4 ความวิวัฒนาการ	มข5 มข25 มข26 มข29	4	13.79

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.2 แนวคิดการพัฒนา			
2.2.1 เกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้			
2.2.1.1 การศึกษาเป็นผลสะท้อน ของความดีคือความเพียรพยายาม อันจะนำมา สร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตน และ ชาติบ้านเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ	มข2 มข3 มข5 มข6 มข9 มข12 มข13 มข15 มข17 มข18 มข19 มข20 มข21 มข22 มข23 มข25	16	55.17
2.2.1.2 ความรู้ ความคิด และ ความสามารถทางวิชาการที่ต้องใช้อย่างมีเหตุผล บริสุทธิ์ใจ เพื่อสร้างสรรค์ สังคมให้บรรลุถึงความ เจริญอย่างมั่นคง	มข3 มข9 มข14 มข18 มข19 มข20 มข21 มข22 มข23 มข24 มข25 มข27 มข29	13	44.82
2.2.2 เกี่ยวกับการพัฒนา			
2.2.2.1 การพัฒนาด้วยความดีและ ความรู้ การพัฒนาบ้านเมืองต้องการคนดีมีความรู้ ต่าง ๆ และมีความวิริยะพากเพียร ฝึกฝนตนเอง ตลอดมาเป็นผู้นำ และเป็นกำลังสำคัญในการ สร้างสรรค์ความดีความเจริญ และความเป็นธรรม ถูกต้อง	มข1 มข3 มข4 มข5 มข6 มข7 มข8 มข9 มข10 มข12 มข13 มข14 มข15 มข16 มข17 มข18 มข19 มข20 มข21 มข22 มข23 มข24 มข25 มข26 มข27 มข28 มข29	27	93.10
2.2.2.2 การพัฒนาประเทศแบบ ยั่งยืนมั่นคง การพัฒนาประเทศให้เจริญ มั่นคง และบังเกิดผลโดยสมบูรณ์นั้นผู้พัฒนาต้องสำนึกใน หน้าที่และชาวซึ่งถึงคุณ ของชาติบ้านเมืองโดยมุ่ง ประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ	มข1 มข2 มข4 มข5 มข6 มข7 มข9 มข12 มข14 มข17 มข18 มข19 มข20 มข22 มข23 มข25 มข26 มข29	18	62.06
2.2.2.3 การพัฒนาแบบองค์รวม	มข8 มข12 มข18 มข20 มข21 มข26	6	20.68
การพัฒนาาร่วมกันของส่วนอื่น ๆ โดยพยายามนำ ความรู้ ความคิดของแต่ละคนที่มีอยู่มาเชื่อมโยงให้ ประสานสอดคล้อง ทั้งส่งเสริมสนับสนุนกันและกัน อย่างเหมาะสม พร้อมเพรียง และ เข้มแข็งเพื่อให้			

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.2 แนวคิดการพัฒนา			
เกิดผลสัมฤทธิ์ ของการพัฒนาส่วนรวมหรือประเทศ			
2.2.2.4 การพัฒนาประเทศต้อง พัฒนาบุคคลก่อน ในการพัฒนาประเทศให้เจริญ ยิ่งขึ้นต้องพัฒนาบุคคลก่อน และด้วยปัจจัยประการ เดียวคือพัฒนาด้วยการศึกษาทั้งในด้านวิชาการ และการอบรมบ่มนิสัย หรือฝึกฝนตนเองซึ่งต้อง กระทำอย่างต่อเนื่อง ครอบคลุม ครอบคลุมที่ความต้องการความดีและความ ก้าวหน้า	มข12 มข13 มข20 มข28	4	13.79
2.2.2.5 การพัฒนาคือการเข้าถึง ประชาชน ไม่ว่าจะพัฒนาถิ่นใด และกาลเวลาใด ผู้พัฒนาต้อง เข้าถึงประชาชนโดยจะต้อง เข้าใจปัญหาอย่างแจ่มแจ้ง ทั้ง ปรับทฤษฎีมา ใช้ให้เหมาะสม	มข1 มข7	2	6.89

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.3 วิธีการพัฒนา			
2.3.1 พัฒนาด้านจิตวิญญาณ			
2.3.1.1 คุณลักษณะพิเศษของผู้พัฒนา ผู้พัฒนาประเทศหรือสังคมส่วนรวมซึ่งนอกจาก จะต้องมีการศึกษาสูง มีความรู้ความสามารถทั้ง ด้านลึกและกว้างแล้วยังต้องมีคุณลักษณะพิเศษด้าน อดทนอดกลั้น หนักแน่นมั่นคง ความซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม สามัคคี มีเมตตา เกื้อกูล แบ่งปัน รับผิดชอบ และเสียสละ	มข1 มข2 มข3 มข4 มข5 มข8 มข9 มข11 มข12 มข13 มข14 มข15 มข16 มข17 มข18 มข19 มข20 มข21 มข22 มข23 มข24 มข25 มข26 มข27 มข28 มข29	26	89.65

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.3 วิธีการพัฒนา			
2.3.1 พัฒนาด้านจิตวิญญาณ 2.3.1.2 พัฒนาด้วยปัญญาและความรู้ ผู้พัฒนาต้องใช้วิชาการหรือความรู้ ความคิด ทั้งด้าน ลึกและด้านกว้าง อย่างถูกต้องเที่ยงธรรม ด้วยความ จริงใจ ด้วยเหตุผล ทั้งต้องงาน ต่อหลักวิชา อย่างพินิจ พิเคราะห์ และชาญฉลาด ทั้งเพื่อ ปรับปรุงตัว ปรับปรุงงาน ให้มีประสิทธิภาพอยู่เสมอ	มข21 มข22 มข23 มข24	4	13.79
2.3.2 พัฒนาด้านการปฏิบัติ 2.3.2.1 พัฒนาตามหลักและวิธีการ ปฏิบัติให้บรรลุผลตามความมุ่งหมาย ผู้พัฒนาต้องมีหลักปฏิบัติงานให้ถูกต้องเหมาะสม คือ ต้องปฏิบัติทีละขั้นละตอนจากเบื้องต้นจนถึง ขั้นก้าวหน้า ตามลำดับ ทั้งต้องศึกษาสภาพความจริง ของงานของบุคคลของสังคม และบริบทแวดล้อม ให้กระจ่างชัด ถูกต้อง และเป็นความจริงที่แท้จริง	มข47 มข59 มข69	3	3.09

2.4 เป้าหมายการพัฒนา

พระบรมราโชวาทของคํ่าต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มข1	ขอให้ตระหนักในข้อนี้ และจงตั้งใจทำงานตามหน้าที่ โดยเต็มความสามารถเพื่อทำความเจริญให้แก่ การแพทย์และการพยาบาลของประเทศเรา เพราะงาน ด้านนี้ยังจะต้องปรับปรุง ส่งเสริมและขยายออกอีกมาก จงชื่อตรงต่อวิชาชีพของท่านต่อผู้ป่วย และต่อ ผู้ร่วมงาน หมั่นศึกษาค้นคว้าหาความรู้ความชำนาญให้ เกิดความก้าวหน้าอยู่เสมอเป็นนิตย์... คือการเข้าถึง ประชาชน ท่านจะต้องบำบัตบรรเทาทุกข์ให้แก่ ประชาชนโดยทั่วถึง ไม่ว่าท้องถิ่นใด และกาลเวลาใด	✓	✓	✓	
มข2	ความสำเร็จครั้งนี้ แต่ละคนควรถือว่าเป็นความสำเร็จที่ สำคัญ เพราะเป็นผลของความดี คือความตั้งใจจริงและ ความเพียรพยายามของตน... ในโอกาสนี้ จึงใคร่จัก เตือนบัณฑิตใหม่ให้เข้าใจในเรื่องชาติบ้านเมืองว่า ทุก คนมีชาติบ้านเมืองเป็นที่เกิดที่อาศัย ทุกคนจะมี ความสุขความเจริญได้ก็เพราะบ้านเมืองเป็นปรกติ มั่นคง ผู้ที่ทำงานให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมย่อม ได้รับประโยชน์เป็นส่วนของตนด้วย		✓	✓	
มข3	การที่ศึกษาสำเร็จได้นี้ตัวท่านเองต้องพากเพียรบากบั่น อย่างหนักยิ่งมาโดยตลอด ทั้งได้อาศัยครูอาจารย์ สถานศึกษาและปัจจัยอื่นๆ อีกมาก ...ขอให้มุ่งมั่นสร้าง ความสำเร็จในชีวิตต่อไป อย่าให้เสียทีที่ได้ทำความ เพียรพยายามมา ...โดยตั้งปณิธานที่จะใช้ความรู้ ความคิด ความอุตสาหะ พร้อมทั้งความบริสุทธิ์ใจ	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	ปฏิบัติการงานทุกอย่างให้บังเกิดประโยชน์และความเจริญมั่นคงแก่ประเทศชาติและประชาชน ให้มากที่สุด				
มข4	บัณฑิตทั้งปวงที่อยู่ในที่นี้เป็นผู้มีสติปัญญาดี จึงมีโอกาสได้รับการสนับสนุนส่งเสริมให้เข้าเล่าเรียนจนสำเร็จวิชาการชั้นสูง เป็นที่หวังของทุกคนว่าจะได้ทำประโยชน์ทำความเจริญให้แก่ประเทศชาติและสังคมในกาลต่อไป... โดยถือว่าทุกคนมีความสำคัญต่อประเทศชาติอยู่ด้วยกันทั้งนั้น จะต้องทำหน้าที่ของตนให้พร้อมเพรียงกัน เพื่อประโยชน์อันยิ่งใหญ่ของส่วนรวมหากทำได้เช่นนี้ ก็จะสามารแก้ไขความบกพร่องต่าง ๆ ที่มีอยู่และจะสามารถร่วมแรงกันสร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคง พร้อมทั้งความเจริญรุ่งเรืองให้แก่บ้านเมืองของเราได้อย่างแน่นอน ข้าพเจ้าขอให้ทุกท่านได้ตั้งใจจริงที่จะปฏิบัติการกิจทุก ๆ อย่างให้สมบูรณ์ที่จะตั้งมั่นในความสุจริต และความสามัคคี	✓	✓	✓	
มข5	ผู้ที่สำเร็จการศึกษาชั้นนี้จึงนับเป็นคนสำคัญ เป็นความหวังของชาติที่จะเป็นต้นคิดและเป็นผู้นำ นำพางานของชาติทุกสาขา และนำพาประชาชนทุกเหล่าทุกคน ให้ก้าวไปสู่ความเจริญ ความเป็นอิสระและความผาสุกมั่นคง บัณฑิตทุกคนจงทราบตระหนักในฐานะหน้าที่และความสำคัญของตนๆ ที่มีอยู่ดังนี้แล้วตั้งใจตั้งความเพียร ที่จะใช้กำลังความคิดสติปัญญา พร้อมทั้งความรอบคอบประกอบด้วยความดี ให้บังเกิดประโยชน์แก่ตนแก่ส่วนรวม	✓		✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มข6	ผู้ที่ตั้งใจเข้ามาศึกษาวิชาการขั้นสูง ย่อมต้องปรารถนา จะใช้ความรู้ความสามารถที่อุตสาหะอบรมฝึกฝนมา ปฏิบัติงานให้เป็นผลดีแก่ตัวแก่สังคมอย่างกว้างขวาง ที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้	✓	✓	✓	
มข7	ในการปฏิบัติงานใดๆ ผู้ปฏิบัติจำต้องทราบ ต้องเข้าใจ แจ่มแจ้ง ถึงปัญหาและวิชาความรู้ที่ปวงอันเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์อย่างทั่วถึง จึงจะสามารถนำทฤษฎีมา คัดแปลงใช้ให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ และสามารถ จะเลือกแนวทางปฏิบัติ ให้เกิดผลมากที่สุด...จึงใคร่ที่จะฝากข้อคิดนี้ไว้แก่ท่านทุกคน เพื่อนำไปพิจารณา สำหรับช่วยตน ช่วยส่วนรวมในการพัฒนาการงานและ พัฒนาบ้านเมืองในเบื้องหน้า	✓	✓	✓	
มข8	บัณฑิตผู้มีความรู้ เป็นส่วนหนึ่งของกำลังของชาติ จึง น่าจะถือตนว่ามีหน้าที่อันสำคัญยิ่งที่จะต้องปฏิบัติการ ร่วมกับกำลังส่วนอื่นๆ โดยประสานสอดคล้อง ทั้ง ส่งเสริมกันและกันอย่างเหมาะสมพร้อมเพรียง และ เข้มแข็งเพื่อให้กำลังปฏิบัติการส่วนรวมทั้งประเทศ มี ประสิทธิภาพบริบูรณ์เต็มเปี่ยม...บัณฑิตหรือนักวิชาการจำเป็นจะต้องไม่ประมาณความรู้ ความสามารถของผู้อื่น ทั้งนักวิชาการด้วยกัน ทั้งผู้ที่มีความชำนาญทางการปฏิบัติ ทั้งหมดจะต้องใช้ความรู้ ความชัดเจนของตนๆ ร่วมงานกันด้วยความคิด ความเห็นที่ถูกต้องตามเหตุผล สุจริต เทียงตรง เป็น อิศระจากอคติ	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มข9	อันการตั้งปณิธานที่จะแก้ไขสิ่งบกพร่อง และสร้าง ความดีความถูกต้องด้วยความรู้และเหตุผลนั้น เป็นสิ่ง ประเสริฐซึ่งจำเป็นต้องรักษาไว้ตลอดไป หากท่านได้ ตั้งใจมั่นคงที่จะใช้ความรู้ความสามารถทางวิชาการ ด้วยเหตุผลด้วยความบริสุทธิ์ใจจริง ๆ เพื่อสร้างสรรค์ สิ่งดีงามแล้วจะเป็นการป้องกันกำจัดการดำเนิน ทั้งปวงได้อย่างดีที่สุด ทั้งชาติบ้านเมือง ตลอดจนตัว ท่านเองก็จะบรรลุถึงความเจริญมั่นคง และ ความก้าวหน้าผาสุกได้เป็นแน่นอน	✓	✓	✓	
มข10	ขอแสดงความชื่นชมกับผู้ทรงคุณวุฒิ และบัณฑิต ทุกคน ที่ได้รับเกียรติและความสำเร็จ และพร้อมที่จะ ออกไปประกอบการงานเป็นกำลังของบ้านเมืองต่อไป ... ทุกคนสะสมหรือประมวลความรู้และประสบการณ์ เพิ่มเติมมากขึ้นมาเป็นลำดับ ความรู้และประสบการณ์ ที่เพิ่มพูนขึ้นนั้น เป็นสิ่งที่ช่วยให้ศึกษาสูงขึ้นเรื่อย ๆ ... ถึงจะยากเย็นเพียรไร ก็คงไม่ทันความรู้ ความสามารถของท่านไป และจะช่วยให้บรรลุ ความสำเร็จ จึงใคร่ขอให้ถือเป็นหน้าที่ที่จะถือปฏิบัติ ตามวิธีที่กล่าวมา	✓	✓	✓	
มข11	ขอแสดงความชื่นชมกับผู้ทรงคุณวุฒิ และบัณฑิต ทุกคน ที่ได้รับเกียรติและความสำเร็จ และพร้อมที่จะ ออกไปประกอบการงานเป็นกำลังของบ้านเมืองต่อไป ... การกระทำงานหรือการเล่าเรียนวิชาการใด ๆ ก็ตาม มีความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติที่ละขั้นตอนต่อตามกัน มาเป็นลำดับ... ทุกคนจึงควรเข้าใจถึงการสร้าง	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	ความสำเร็จให้แก่ตน โดยอาศัยความตั้งใจอย่างมั่นคง ในจุดประสงค์อันใดอันหนึ่งที่พิจารณาไตร่ตรองแล้วว่าถูกต้องและเป็นความจริงที่แท้จริง				
มข12	บัณฑิตทั้งหลาย กว่าจะศึกษาสำเร็จปริญญาได้ จะต้องฝึกฝนตนเองมาอย่างหนักทั้งในด้านวิชาการและด้านอื่นๆ การฝึกฝนตนเองนั้นสำคัญมาก แต่ละคนจะต้องกระทำตลอดต่อไป トラบเท่าที่ยังต้องการความดี ความก้าวหน้า ต้องการสร้างสรรค์ประโยชน์และความเจริญให้แก่ตนและชาติบ้านเมือง	✓	✓	✓	
มข13	เพื่อสร้างความสำเร็จให้แก่ตนเองโดยรอบด้าน ทั้งด้านหลักฐานอาชีพด้านเกียรติยศชื่อเสียง ด้านสังคม และด้านการรับใช้ชาติบ้านเมือง ท่านทั้งหลายจะอาศัยวิชาความรู้เท่าที่เรียนมาตามหลักสูตรแต่อย่างเดียวไม่พอ จำต้องเรียนรู้ให้กว้างขวาง ฝึกหัดให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ด้วย และนอกจากวิชาการยังจะต้องอาศัยคุณสมบัติอื่นๆ เป็นปัจจัย เครื่องประกอบ ...ได้แก่ ความ ขวนขวายตั้งใจอันแน่วแน่และมั่นคงที่จะทำงาน ความ สุจริตและบริสุทธิ์ใจในการปฏิบัติงาน	✓	✓	✓	
มข14	บัณฑิตทั้งหลายได้ผ่านการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยสม ความตั้งใจแล้ว ต่อไป ก็ถึงคราวที่จะต้องทำงาน สร้างเนื้อสร้างตัว และทำความเจริญมั่นคงให้แก่สังคม ส่วนรวม...การปฏิบัติงาน ไม่ว่าจะด้านใดสาขาใด จะเป็น งานใหญ่หรือเล็กเท่าใด ต้องนำเอาหลักวิชา ทั้ง ภาทฤษฎีและปฏิบัติ มาใช้ให้เหมาะให้ควรเสมอ คือ นำมาประกอบเข้ากับความคิดพิจารณาใคร่ครวญ ตาม	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	เหตุผลและความถูกต้อง เพื่อให้งานที่ทำมีประสิทธิภาพ และให้ได้รับประโยชน์สมบูรณ์เต็มเปี่ยม				
มข15	บัณฑิตได้รับปริญญาบัตร เครื่องรับรองความรู้ และได้กล่าวคำปฏิญาณว่าจะใช้ความรู้นั้นให้เป็นประโยชน์แก่ตนแก่ผู้อื่นโดยสุจริต เป็นที่เรียบร้อยแล้ว แต่ละคนจึงมีหน้าที่รับผิดชอบเกิดขึ้น ที่จะต้องปฏิบัติให้ได้ตามสัญญา และให้สมควรแก่วิทยฐานะหรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือต้องสร้างความสำเร็จแก่ตนเองให้ได้สมบูรณ์ทุกด้าน ทั้งด้านฐานะอาชีพ ด้านเกียรติคุณความดี และด้านการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวมและชาติบ้านเมือง	✓	✓	✓	
มข16	ทุกคนจึงมีหน้าที่และมีความผูกพันรับผิดชอบเกิดขึ้นที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตน ปฏิบัติงานให้สมควรแก่วิทยฐานะ และให้ตรงตามสัญญาที่กล่าวปฏิญาณแล้วเมื่อครั้งนี้ หมายความว่า แต่ละคนจะต้องสร้างความสำเร็จให้แก่ตนเองให้สมบูรณ์ทุกด้าน... การสร้างความสำเร็จดังกล่าว นอกจากต้องอาศัยหลักวิชาตามที่ศึกษามาเป็นพื้นฐานการปฏิบัติแล้ว ยังจะต้องอาศัยคุณสมบัติอื่นๆ อาทิ ความกระตือรือร้น ขวนขวาย และความตั้งใจอันหนักแน่นแน่วแน่ในการที่จะทำงานความสุจริตบริสุทธิ์ใจ	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มข17	บัณฑิตผู้ผ่านการศึกษจากมหาวิทยาลัยมาแล้ว เป็นผู้มีความรู้สูงถึงระดับที่จะทำการงานสร้างสรรค์ความเจริญมั่นคงให้แก่ตนเองและแก่ส่วนรวมให้สำเร็จได้... อย่างไรก็ดีก็พอที่จะวางหลักเป็นเกณฑ์กลางให้พิจารณากันได้. ประการแรก บุคคลจะต้องมีความสุจริต มีความตั้งใจจริงและความอดสาหะอดทนเป็นรากฐาน	✓	✓	✓	
มข18	แต่แต่ละคนต้องอาศัยความตั้งใจและความตั้งใจ ต้องใช้ความรู้ ความคิด สติ ปัญญา ความเข้มแข็ง อดทน พร้อมทั้งความสามารถทุกอย่างในตัวเอง เป็นพื้นฐาน และเครื่องประกอบส่งเสริมการปฏิบัติตัวปฏิบัติตนอย่างเข้มงวดที่สุจริตรวมทั้งต้องพยายามร่วมแรงร่วมงานกันโดยประสานสอดคล้องทุกๆ ฝ่ายทั่วกันด้วย จึงจะช่วยให้สามารถสร้างคนสร้างประเทศชาติให้เจริญมั่นคงสมใจนึกได้	✓	✓	✓	
มข19	ผู้ที่มุ่งหวังความดีและความเจริญมั่นคงในชีวิต จะต้องไม่ละเลยการศึกษา ความรู้ที่จะศึกษามีอยู่สามส่วน คือ ความรู้วิชาการ ความรู้ปฏิบัติการ และความรู้คิดอ่านตามเหตุผลความเป็นจริง ซึ่งแต่ละคนควรเรียนรู้ให้ครบ เพื่อสามารถนำไปใช้ประกอบกิจการงานและแก้ปัญหาที่บังเกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ. อีกประการหนึ่ง จะต้องมีความตั้งใจและบริสุทธิ์ใจ ไม่ว่าจะในการทำงาน ในผู้ร่วมงาน หรือในการรักษาระเบียบแบบแผน ความดีงามความถูกต้องทุกอย่าง เพราะความตั้งใจนี้เป็นปัจจัยสำคัญยิ่ง ในการผดุงและสร้างเสริมความมี	✓	✓	✓	

พระบรมราชโองการต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	สมานฉันท์ความประสานสามัคคี และความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของส่วนรวม				
มข20	การปฏิบัติตัวของบัณฑิตทั้งหลายก็เป็นอย่างเดียวกัน คือจะต้องสำรวจและปรับปรุงตัวเองอยู่ตลอดเวลาให้มีความรู้ความสามารถ ความคิดอ่านที่ก้าวหน้าทันสมัย... พยายามใช้หลักวิชา ความสุจริต และความฉลาดรอบคอบ ในการพิจารณาวินิจฉัยปัญหาและกรณีต่างๆ ให้เป็นไปโดยถูกต้อง...เชื่อว่าปัญหาและความขัดข้องทั้งปวงจะค่อยคลี่คลายไปทุกสิ่งทุกอย่างจะดีขึ้นเป็นลำดับ	✓	✓	✓	
มข21	บัณฑิตจึงจำเป็นต้องพัฒนาความรู้ให้ก้าวหน้าทันการณ์ทันงานอยู่ตลอดเวลา. อีกประการหนึ่งการใช้วิชาความรู้นั้นก็สำคัญ ต้องปฏิบัติให้ถูกหลักจึงจะเกิดประโยชน์ที่พึงประสงค์. ประการแรก ผู้มีวิชาต้องใช้วิชาของตนด้วยความจริงใจและเที่ยงตรง หมายถึงจริงใจเที่ยงตรงต่องาน ต่อเหตุผล ความถูกต้อง และต่อหลักวิชา...งานจึงจะสัมฤทธิ์ผลเป็นประโยชน์ที่พึงประสงค์ คือ เป็นประโยชน์แก่งาน แก่ตัวผู้ปฏิบัติ และแก่ส่วนรวมพร้อมทุกส่วน จึงขอให้บัณฑิตนำสิ่งที่พูดนี้ ไปพิจารณาให้เข้าใจเพื่อใช้เป็นแนวทางต่อไป	✓	✓	✓	
มข22	วิทยาการแต่ละสาขา ที่บัณฑิตทั้งหลายศึกษาสำเร็จมานั้น มีคุณค่ามาก เพราะหากได้นำออกใช้ด้วยความฉลาดไตร่ตรอง ให้ถูกต้องตามหลักการและจุดหมายแล้ว อาจยังประโยชน์อันพึงประสงค์แก่ตนและบ้านเมืองได้ไม่มีจำกัด...ปัจจัยสำคัญที่จะส่งเสริมให้	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	เกิดความสามารถดังนั้น ได้แก่ความสุจริต หนักแน่น และเป็นระเบียบในการกระทำความประพฤติ				
มข23	ก่อนที่บัณฑิตจะเข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัย ต่างก็ได้รับการศึกษา มีวิชาความรู้และประสบการณ์มาระดับหนึ่งแล้ว เมื่อมาได้รับการศึกษาเพิ่มเติมอีก ย่อมมีความรู้ความสามารถกว้างขวางและชัดเจนขึ้น. ดังนั้นแต่ละคนควรจะมีควมรับผิดชอบ ที่จะต้องทำงานสร้างสรรค์ประโยชน์ต่างๆ ให้แก่ตนและส่วนรวม ให้ได้มากและมีประสิทธิภาพสูงขึ้น สมกับภูมิรัฐ	✓	✓	✓	
มข24	ความคิดริเริ่มนั้น ฟังดูเผินๆ ดูเหมือนจะผุดเกิดขึ้นมาได้เอง แต่ที่จริงความคิดชนิดนี้จะเกิดมีขึ้นไม่ได้ถ้าปราศจากพื้นฐาน หมายความว่า ก่อนที่ความคิดริเริ่มในเรื่องหนึ่งเรื่องใดจะเกิดขึ้น บุคคลจะต้องมีความรู้ที่ชัดเจนและกว้างขวางในเรื่องนั้นๆ เป็นพื้นฐานอยู่แล้ว ทั้งยังต้องมีความคิดพิจารณาที่ดีมีระบบ มีหลักเกณฑ์ และเหตุผล พร้อมอยู่ด้วย. เมื่อได้นำความรู้กับความคิดพิจารณานั้นมาประสานกันเข้าอย่างถูกต้อง พอเหมาะพอดี จึงจะสามารถสร้างความคิดใหม่ที่พร้อมมูลด้วยสาระและหลักการ...ความคิดอิสระที่แท้ ควรจะหมายถึงความคิดอันเป็นอิสระจากความเห็นแก่ตัวและอคติต่างๆ อย่าง เป็นความคิดที่กระจ่างแจ่มใสพร้อมมูลด้วยเหตุผลอันถูกต้อง และมีเป้าหมายอันเที่ยงตรง ที่มุ่งให้สำเร็จผลเป็นประโยชน์ยั่งยืนทั้งแก่ตนแก่ส่วนรวม ท่านทั้งหลายกำลังจะออกไปประกอบการทำงานสร้างอนาคตที่มั่นคงแจ่มใสให้แก่ตนแก่บ้านเมือง	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มข25	บัณฑิตทั้งหลายได้ผ่านการศึกษาอบรมมาครบถ้วนตามหลักสูตร สมความตั้งใจแล้ว ถือว่ามีความรู้ความสามารถพร้อม ที่จะนำไปปฏิบัติงานและสร้างสรรค์ความเจริญมั่นคงให้แก่ตน แก่ส่วนรวม ให้สำเร็จได้ การสร้างความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้าในชีวิต มีแนวปฏิบัติที่ใครจะแนะนำ คือ ให้ระลึกถึงเกียรติภูมิของบัณฑิตไว้เสมอ เพื่อป้องกันมิให้ประพฤติดี คือ ประพฤติทวนหลักวิชา หลักการ เหตุผล และความถูกต้องชอบธรรม	✓	✓	✓	
มข26	ถ้าบุคคลยังเห็นว่าชาติมีประเทศเป็นที่พึ่งที่อาศัย ก็จะต้องรับผิดชอบร่วมกันในการทำงานส่วนรวมของชาติให้ดี เพื่อธำรงรักษาประเทศชาติไว้. ผู้ใดมีความสามารถฉลาดเฉลียวในทางใด จะต้องพยายามทำหน้าที่ให้ได้ผลออกมาไปพลุลย์ในทางนั้น โดยเต็มความสามารถ เพื่อประสานประโยชน์ทุกส่วนเข้าด้วยกัน ให้เป็นความเจริญมั่นคงของบ้านเมือง... บัณฑิตจะต้องสำเหนียกตระหนกอยู่เสมอ ว่าตนเองมีความรับผิดชอบอย่างยิ่ง ที่จะต้องปฏิบัติงานของตัว ร่วมงานกับผู้อื่น และประสานประโยชน์กับทุกฝ่ายให้ได้ผลสมบูรณ์ทุกส่วน เพื่อนำพาประเทศชาติของเราให้ก้าวไปถึงความวัฒนาสถาพรอันเป็นจุดประสงค์	✓	✓	✓	
มข27	บัณฑิตย่อมมีความหวังตั้งใจอยู่ด้วยกัน ที่จะได้ออกไปใช้ความรู้ความคิดประกอบอาชีพการงานสร้างตัวสร้างฐานะให้เจริญมั่นคง...การพุดคิดจึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่ทุกคน ที่จะต้องอยู่ร่วมกัน ต้องสมาคมคบหากัน	✓	✓	✓	

พระบรมราชโองการต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	และทำงานร่วมกันเป็นหมู่เป็นคณะ บัณฑิตทุกคนจึงควรจะได้ศึกษาพิจารณาเรื่องการพูดให้ทราบชัด และพยายามฝึกหัดให้ชำนาญ จักได้สามารถปฏิบัติงานและดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างราบรื่น				
มข28	การพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญยิ่งขึ้นไปนั้น ย่อมต้องพัฒนาบุคคลก่อน... ในด้านการพัฒนากำลังคน ดังจะเห็นได้จาก การที่บัณฑิตผู้สำเร็จการศึกษาจากสถาบันแห่งนี้ มีส่วนเข้าร่วมและรับช่วงดำเนินงานสำคัญระดับชาติอย่างต่อเนื่อง... เพราะถ้าบุคคลอันเป็นองค์ประกอบของส่วนรวม ไม่ได้รับการพัฒนาแล้ว ส่วนรวมจะเจริญและมั่นคงได้ยากยิ่ง การที่บุคคลจะพัฒนาได้ก็ด้วยปัจจัยประการเดียวคือการศึกษา. การศึกษานั้นแบ่งเป็นสองส่วน คือการศึกษาด้านวิชาการส่วนหนึ่งกับการอบรมบ่มนิสัย ให้เป็นผู้มีจิตใจใฝ่ดีใฝ่เจริญ มีปรกติละอายชั่วกลัวบาป	✓	✓	✓	
มข29	บัณฑิตผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยแล้ว ต้องถือว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถเพียงพอที่จะออกไปดำเนินชีวิตและประกอบกิจการงานสร้างสรรค์ความเจริญมั่นคงให้แก่ตนเองและส่วนรวมได้ การสร้างสรรค์ความเจริญมั่นคงนี้ นอกจากจะอาศัยความรู้ความสามารถในเชิงวิชาการแล้ว ยังจะต้องมีรากฐาน ที่ดีหลายอย่างประกอบพร้อมกัน... บัณฑิตจึงควรอย่างยิ่งที่จะฝึกฝนอบรมตนเองให้เป็นผู้มีใจดี มีใจที่สงบ และหนักแน่นมั่นคง ในกาลทุกเมื่อ	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
การปรากฏของคำ/ความ		27	29	28	
ร้อยละ		93.10	100	96.55	

ตารางที่ 13 จำนวนพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยขอนแก่น 28 องค์

ลำดับพระบรมราโชวาท	ปีที่พระราชทาน
มข 1	16 ธันวาคม 2511
มข 2	22 ธันวาคม 2512
มข 3	18 ธันวาคม 2513
มข 4	20 ธันวาคม 2514
มข 5	20 ธันวาคม 2515
มข 6	20 ธันวาคม 2516
มข 7	20 ธันวาคม 2517
มข 8	19 กุมภาพันธ์ 2519
มข 9	23 กุมภาพันธ์ 2520
มข 10	20 เมษายน 2521
มข 11	21 ธันวาคม 2521
มข 12	20 ธันวาคม 2522
มข 13	18 ธันวาคม 2523
มข 14	17 ธันวาคม 2524
มข 15	15 ธันวาคม 2526

ลำดับพระบรมราชโองการ	ปีที่พระราชทาน
มข 16	20 ธันวาคม 2527
มข 17	19 ธันวาคม 2528
มข 18	18 ธันวาคม 2529
มข 19	24 ธันวาคม 2530
มข 20	22 ธันวาคม 2531
มข 21	21 ธันวาคม 2532
มข 22	13 ธันวาคม 2533
มข 23	19 ธันวาคม 2534
มข 24	17 ธันวาคม 2535
มข 25	16 ธันวาคม 2536
มข 26	15 ธันวาคม 2537
มข 27	18 ธันวาคม 2540
มข 28	17 ธันวาคม 2541

ตารางที่ 14 การวิเคราะห์เนื้อหาต่าง ๆ จากพระบรมราชโองการที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยขอนแก่น

1. จากการตระหนักรู้

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราชโองการต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
1. จากการตระหนักรู้			
1.1 นำขึ้นขมยินดี	มข5 มข6 มข3 มข4 มข5 มข6 มข7 มข8 มข9 มข10 มข11 มข12 มข13 มข14 มข15 มข16 มข17 มข18 มข19 มข20 มข21 มข22 มข23 มข24 มข25 มข26 มข27 มข28	28	100

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราชโองการต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
1. จากการตระหนักรู้			
1.2 มีเกียรติ	มข1 มข2 มข4 มข6 มข7 มข8 มข9 มข11 มข13 มข14 มข15 มข16 มข17 มข18 มข19 มข20 มข21 มข22 มข23 มข24 มข25 มข26 มข27 มข28	24	85.71
1.3 เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถที่จะนำไปเป็นที่คาดหวังว่าจะนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศชาติ	มข1 มข2 มข3 มข4 มข5 มข7 มข8 มข9 มข10 มข11 มข12 มข15 มข16 มข21 มข25	15	53.57

2 ผู้การพัฒนา

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราชโองการต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.1 นิยามการพัฒนา			
2.1.1 ความเจริญ	มข1 มข2 มข3 มข4 มข5 มข6 มข7 มข8 มข9 มข10 มข11 มข12 มข13 มข14 มข15 มข16 มข17 มข18 มข19 มข20 มข21 มข22 มข23 มข24 มข25 มข26 มข27 มข28	28	100
2.1.2 ความก้าวหน้า	มข1 มข2 มข3 มข4 มข5 มข6 มข7 มข8 มข9 มข10 มข11 มข12 มข13 มข14 มข15 มข16	27	96.42

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราชโองการต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.1 นวัตกรรมพัฒนา			
	มข17 มข18 มข19 มข20 มข21 มข22 มข23 มข24 มข25 มข27 มข28		
2.1.3 ความรุ่งเรือง/รุ่งโรจน์	มข1 มข2 มข3 มข4 มข5 มข7 มข10 มข12 มข13 มข14 มข19 มข20 มข21 มข22 มข23 มข24 มข25 มข26	18	64.28

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราชโองการต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.2 แนวคิดการพัฒนา			
2.2.1 เกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้			
2.2.1.1 การศึกษามีบทบาทในการ ปลูกฝังความเจริญพร้อมทุกด้าน เพื่อให้เกิดความ งอกงามทั้งความรู้ สติปัญญา เฉลียวฉลาด มี วิจรรณญาณ ละเอียครอบคอบด้วยเหตุผลและ สุจริต ยุติธรรม เพื่อนำไปเป็นเครื่องมือ ปฏิบัติ งานตามสาขาวิชาที่เรียนมาอย่างมีประสิทธิภาพ และเพื่อที่จะมาเป็นผู้นำในการใช้ทรัพยากรอย่าง สร้างสรรค์ เพื่อความมั่นคงให้แก่ประเทศและ สังคมส่วนรวม	มข2 มข3 มข4 มข7 มข9 มข10 มข11 มข12 มข13 มข24	10	35.71
2.2.1.2 การสำเร็จการศึกษาเป็นผล สะท้อนความมุ่งมั่นวิริยะในเกียรติ ศักดิ์ศรี และ หน้าที่ อันจะนำไปสู่การพัฒนาและประเทศชาติ	มข1 มข3 มข4 มข10 มข11 มข14 มข15 มข19 มข23	9	32.14

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.2 แนวคิดการพัฒนา			
สังคัมส่วนรวม			
2.2.2 เกี่ยวกับการพัฒนา			
2.2.2.1 พัฒนาเพื่อนำไปสู่ความ เจริญมั่นคงยั่งยืน คือการใช้ความรู้ที่ได้ศึกษา เล่าเรียนมาและความสามารถทำงานตามความถนัด รวมทั้งคุณลักษณะด้านคุณความดีของผู้พัฒนา ปฏิบัติการสร้างสรรค์	มข2 มข3 มข4 มข5 มข8 มข14 มข15 มข20 มข23 มข25 มข27	11	39.28
2.2.2.2 พัฒนาอย่างประสาน	มข6 มข7 มข14 มข15 มข19 มข22 มข24 มข26	8	28.57
ประโยชน์ เชื่อมโยงแบบองค์รวม คือการเชื่อมโยง ความรู้ความคิดของตนที่มีอยู่ให้พร้อมเพรียงปฏิบัติ ประสานงานร่วมกับผู้อื่นด้วยหลักวิชารวมทั้งต้อง พยายามร่วมแรง ร่วมงานกัน โดยประสาน สอดคล้องกับทุก ๆ ฝ่ายทั่วกันด้วยหลักวิชาจึงจะ ช่วยให้สามารถสร้างงานสร้าง ประเทศชาติให้ เจริญมั่นคง			

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.3 วิธีการพัฒนา			
2.3.1 พัฒนาด้านจิตวิญญาณ			
2.3.1.1 คุณลักษณะพิเศษของผู้พัฒนา	มข1 มข3 มข4 มข5 มข5 มข9 มข10 มข11 มข13 มข14 มข15 มข16 มข17 มข18 มข19 มข21 มข22 มข23 มข24 มข28	20	71.42
นอกจากความรู้ ความสามารถอันสูงแล้ว ผู้พัฒนา ประเทศหรือสังคัมส่วนรวมจะต้องมีคุณลักษณะ พิเศษด้านความวิริยะมุ่งมั่นความซื่อสัตย์ สุจริต รักษาความบริสุทธิ์ใจ และคุณค่าของตน ไว้ให้มั่นคง เป็นนิตย์			

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.3 วิธีการพัฒนา			
2.3.1.2 พัฒนาด้วยการยึดมั่น ในอุดมคติ ผู้พัฒนาต้องยึดมั่นในอุดมคติ ปณิธาน ที่ให้ไว้ว่าจะตั้งตนเป็นคนดี รักษาเกียรติและหน้าที่ ที่จะถือประโยชน์ของชาติบ้านเมืองยิ่งกว่า ประโยชน์ส่วนอื่น	มข1 มข2 มข3 มข4 มข9 มข13	6	21.42
2.3.1.3 พัฒนาด้วยใจ การพัฒนาประเทศชาติสังคมส่วนรวม นอกจาก จะใช้ หลักวิชา คือความรู้ ความสามารถของ ผู้พัฒนาและหลักระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์ ที่กำหนดไว้แล้วก็อาจทำให้ผลของการพัฒนามีอาจ สำเร็จด้วยดีเสมอไป ปัจจัยประการสำคัญที่จะ นำไปสู่ความสำเร็จได้ คือ ปัจจัยด้านจิตใจที่พร้อม จะพัฒนางานด้วยความศรัทธาและเข้าใจถึง ประโยชน์ของงานโดยจริงใจ พร้อมใจ พอใจ ชวนชวนให้เต็มกำลัง ความสามารถ การพัฒนานั้น ก็สำเร็จราบรื่นสมตามเจตนาที่มุ่งหมาย	มข12	1	3.57
2.3.2 การพัฒนาด้านปฏิบัติ 2.3.2.1 พัฒนาโดยใช้หลักวิชาการ ผู้พัฒนาต้องใช้วิชาความรู้ความคิดของตน ๆ ที่มีอยู่ ทั้งในส่วนที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาอย่างลึกซึ้ง และความ รอบรู้อันหลากหลาย ที่ได้จากประสบการณ์ มา ประสานกันด้วยเหตุผลด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต เที่ยงธรรม อย่างสมเกียรติของบัณฑิตและมุ่งผลสำเร็จ ของงานเป็นสำคัญ เพื่อนำไปสู่ความเจริญมั่นคง	มข3 มข2 มข3 มข4 มข5 มข6 มข7 มข8 มข9 มข10 มข11 มข12 มข13 มข14 มข15 มข16 มข18 มข21 มข22 มข25 มข26	21	75
2.3.2.2 พัฒนาตามบริบททางสังคม ของท้องถิ่น ผู้พัฒนาจะต้องศึกษางานและสภาพ ทั่วไปให้ทั่วถึงก่อน เพื่อจะได้ทราบว่าจะพัฒนา งานนั้นอย่างไร ซึ่งมีความแตกต่างกันไปจึงจำเป็น	มข8 มข9 มข16	3	10.71

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.3 วิธีการพัฒนา			
ต้องใช้ไหวพริบคิดเปลี่ยนแปลงตัวเองให้เข้ากับ สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ทั้งทรัพยากร ปัญหาท้องถิ่น			
2.3.2.3 พัฒนาโดยไม่ยึดติดทฤษฎี ผู้พัฒนาจะนำหลักวิชาไปใช้จะต้องเลือกสรรก่อน ต้อง หยิบยกมาเฉพาะเรื่อง เฉพาะส่วนที่เหมาะสมตรงกับ งานต้องระวังให้ถูกกับเรื่อง กับโอกาส โดยไม่ยึดติดกับ ทฤษฎี	มข12	1	3.57

2.4 เป้าหมายการพัฒนา

พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มข1	การที่บัณฑิตรุ่นนี้จำนวนมากออกมารับราชการในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ แสดงให้เห็นแล้วว่าได้พิจารณา เห็นความสำคัญของชาติบ้านเมืองและประโยชน์ ส่วนรวม ขอให้พยายามใช้วิชาการให้เป็นประโยชน์ให้ มากที่สุด และตั้งใจปฏิบัติหน้าที่การทำงานทุกอย่างให้ สำเร็จด้วยความสุจริตใจต่อตนเอง ต่อส่วนรวม และต่อ ประเทศชาติ	✓	✓	✓	
มข2	ขอให้คิดว่า การลงทุนทุ่มเทงบประมาณมากมายลง ไปนี้เพื่ออะไรก็เพื่อสร้างบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ สูงขึ้นมา ให้มาเป็นผู้นำ เป็นหัวหน้าในการที่จะทำ ให้ ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ ทำให้กำลังแรง กำลัง	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทของคํ้าต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	ความคิดของคนไทยที่มีอยู่ บังเกิดเป็นผลประโยชน์ อำนวยความเจริญ ความก้าวหน้า ความผาสุก และความมั่นคงแก่ส่วนรวม บัณฑิตทุกคนจะต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าการลงทุนเพื่อการศึกษาชั้นมหาวิทยาลัยนี้ เป็นคุณแก่บ้านเมืองและแก่ประชาชนคุ้มค่า มิใช่เป็นการสิ้นเปลืองไปเปล่า ๆ				
มข3	บัณฑิตของมหาวิทยาลัยนี้เป็นผู้มีโอกาสดี ที่ได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่ในการเล่าเรียน เพื่อให้ได้มีการศึกษาสมบูรณ์ทุกๆ ด้าน จึงควรคาดหวังได้เป็นอย่างยิ่งว่าจะเป็นผู้นำหลักวิชาการมาปฏิบัติให้บังเกิดประโยชน์อันยั่งยืน จะเป็นผู้สร้างสรรค์ความเจริญด้านต่างๆ และจะเป็นผู้นำพาประเทศชาติให้ก้าวหน้าไปได้	✓	✓	✓	
มข4	บัณฑิตทั้งปวงเป็นผู้ได้รับการฝึกฝนมามาก ทั้งในทางวิชาการและทางความคิดจิตใจจึงจัดว่าเป็นผู้มีคุณสมบัติพร้อมเพื่อการสร้างสรรค์ แต่ละคนจงถือเป็นหน้าที่สำคัญอันดับแรกที่จะต้องใช้ความรู้ความคิดและความสามารถที่มีอยู่สร้างความสำเร็จ ความเจริญให้แก่ชีวิต การงานและสังคมของตน พร้อมทั้งรวมกำลังกันสร้างสรรค์ความเป็นปึกแผ่นมั่นคง ความเจริญรุดหน้าให้แก่ชาติบ้านเมือง	✓	✓	✓	
มข5	บัณฑิตทั้งปวงที่ได้ผ่านการศึกษาระดับอุดมมาแล้ว ถือได้ว่าเป็นผู้มีความรู้ความคิดอันกว้างขวางก้าวหน้าเป็นที่หวังได้ว่าจะเป็นทั้งกำลังและสติปัญญาของชาติ... ขอให้ตั้งเจตนาอันมั่นคงที่จะสร้างสรรค์ และอบรม	✓	✓	✓	

พระบรมราชโองการต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	กำลังกายกำลังใจอันสมบูรณ์ไว้เป็นรากฐาน เพียรพยายามใช้ความฉลาดรอบคอบและความสุจริต วินิจฉัยปัญหาและสถานการณ์ต่างๆ ให้เป็นไปโดยถูกต้อง นำความรู้ความคิดของตนๆ ที่มีอยู่มาเชื่อมโยงกันเข้าให้พร้อมเพรียงประสานความรู้ความคิดนั้นด้วยเหตุผลและวิจารณ์ญาณ แล้วนำออกใช้ให้ได้ผล				
มข6	ทุกคนควรจะได้เตรียมการเตรียมใจไว้ให้เข้มแข็งเสมอ และพร้อมที่จะนำเอาสติปัญญา หลักวิชา ความร่วมมือ พร้อมทั้งความอดทน เข้มแข็ง มาใช้สร้างตัว สร้างบ้านเมือง และต่อสู้ฟันฝ่าอุปสรรคทุกประการให้ลุล่วงไปจนบรรลุความสำเร็จและความเจริญในชีวิตทุกๆ ประการ ตามที่มุ่งหมายไว้	✓	✓	✓	
มข7	บัณฑิตทั้งหลายเป็นผู้มีขีดความสามารถสูงในการปฏิบัติงาน ในการสร้างเสริม ความรู้ ความคิด และศรัทธา สมควรอย่างยิ่งที่จะรับ เป็นภาระ ในอันที่จะใช้สติปัญญาความรู้ความสามารถ ประสมประสานกัน โดยพร้อมเพรียง ทั้งในการปฏิบัติงานด้านต่างๆ ของชาติ และในการปลูกฝังความคิดความเชื่อที่ถูกต้อง ให้เกิดมีในประชาชาติไทยอย่างกว้างขวางหนักแน่น จักได้สามารถจรจรโลงประเทศชาติของเราให้ดำรงวัฒนาตลอดไป	✓	✓	✓	
มข8	ข้าพเจ้าได้กล่าวกับผู้สำเร็จวิชาการศึกษาชั้นสูงอยู่เสมอว่า การสร้างความเจริญและมั่นคงของประเทศนั้น จำเป็นต้องอาศัยหลักวิชาการชั้นสูงพร้อมทุกสาขา และบัณฑิตผู้สำเร็จจากมหาวิทยาลัยนั้น คือกำลังและผู้นำ	✓	✓	✓	

พระบรมราชโองการต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	สำคัญในการใช้หลักวิชาให้บังเกิดผล บัดนี้ท่านทั้งหลายก็ได้สำเร็จหลักสูตรวิชาการอย่างสูงแล้ว น่าจะพร้อมที่จะนำวิชาการออกไปปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดี... ถ้าปฏิบัติด้วยความบริสุทธิ์ใจ ด้วยเหตุผล และความหมั่นเพียรแท้ๆ แล้ว ก็จะสามารถนำวิชาการมาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้โดยไม่มีสิ่งใดมาเป็นอุปสรรคขัดขวาง และจะทำให้ประเทศชาติเจริญมั่นคงได้ดังประสงค์				
มข9	การทำให้ความหวังและอนาคตอันแจ่มใสนั้นสำเร็จผลขึ้นจริงๆ ได้ จึงตกเป็นหน้าที่สำคัญอันดับแรกของผู้สำเร็จจากมหาวิทยาลัยที่จะต้องนำความรู้ ความคิด ความสามารถอันได้ศึกษา ฝึกหัด และวิจัยในมหาวิทยาลัยมาเป็นเวลานานปี ไปปฏิบัติการโดยถูกต้องครบถ้วนตามหลักวิชาและเหตุผล ด้วยอุทิศตนและความบริสุทธิ์ใจ พร้อมด้วยความเพียรพยายาม ความรู้จักอดทนเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของชาติบ้านเมือง	✓	✓	✓	
มข10	เมื่อทุกคนได้รับการศึกษาที่ดี ที่สูง เป็นรากฐานอันมั่นคงอยู่แล้วจึงสมควรอย่างยิ่งที่จะได้ตั้งใจให้แน่วแน่ และอดสาหะพยายามให้เต็มกำลัง ที่จะนำเอาวิชาการ พร้อมทั้งสติปัญญาความสามารถที่มีอยู่ ไปใช้ในทางที่เป็นประโยชน์สร้างสรรค์ให้มากที่สุด อย่าปล่อยตัว อย่าปล่อยทุกสิ่งทุกอย่างให้เสียไปโดยเปล่าประโยชน์ ท่านทั้งหลายจักได้มีความเจริญก้าวหน้า จักได้เรียนรู้ แต่สิ่งที่มีค่า และมีชีวิตที่เต็มไปด้วยความสุขความ	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	สวัสดิ์ ทั้งจักได้รวมกันเป็นกำลังจรร โลงชาติบ้านเมืองของเรา ให้ดำรงวัฒนาตลอดสืบไป				
มข11	...อีกส่วนหนึ่งคือคั่นคว้าวิจัยในวิชาการทุกๆ สาขาให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ ทั้งเพื่อความเจริญงอกงามของวิชาการนั้นๆ เอง และเพื่อที่จะนำไปใช้การให้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมหรือแม่แก่ชาวโลก...เมื่อได้มีโอกาสได้ฝึกฝนอบรมวิชาการชั้นสูงมาแล้วดังนี้ ก็จะต้องนำออกใช้เป็นประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพไม่ว่าจะไปประกอบกรงานใดๆ ณ ที่ใด ขอให้ใช้ความรู้ความสามารถที่มีอยู่ให้สมกับภูมิปัญญา จงทำตัวทำงานให้มีเหตุผลสมกับที่เป็นผู้มีหลักวิชา มีปัญญา และมีเกียรติ จงรักษาความบริสุทธิ์ใจและคุณค่าของตนไว้ให้มั่นคงเป็นนิตย์ พร้อมทั้งเพียรพยายามทำหน้าที่ที่มีอยู่ทุกอย่างทุกด้านด้วยความเข้มแข็งอดทน	✓	✓	✓	
มข12	...แต่หากผู้ปฏิบัติมีจิตใจที่จะทำงาน คือ เข้าใจซึ่งถึงประโยชน์ของงาน มีความจริงใจพร้อมใจ พอใจ ขวนขวายจะปฏิบัติงาน โดยเต็มกำลังความสามารถแล้ว งานก็ย่อมดำเนินไปได้โดยราบรื่นทุกขั้นตอนและสำเร็จประโยชน์ที่มุ่งหมายได้แน่นอนครบถ้วน... การปฏิบัติงานทั้งใหญ่่น้อยทุกประเภท ทุกสาขา จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยส่วนความรู้สึคนึกคิดดังกล่าว เข้าประกอบเกื้อกูลด้วยเสมอไป เพื่อส่งเสริมให้บรรลุผลสมบูรณ์ที่พึงหวัง ท่านทั้งหลายจะต้องทำกรงานต่อไปอีกมากมายตลอดชีวิต ขอให้พิจารณาานของท่านด้วยความรู้ความฉลาดด้วยความเพ่งพินิจ โดย	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	ละเอียดรอบคอบให้แจ่มชัด จนสามารถเข้าถึงงานนั้น ๆ ด้วยใจก่อนทุกครั้งแล้วท่านจะปฏิบัติงานได้สำเร็จสมประสงค์				
มข13	...ประกอบด้วยเหตุผลและความสุจริตยุติธรรม ทั้งนี้เพื่อให้บุคคลมีรากฐานอันมั่นคงและมีปัจจัยอันทรงประสิทธิภาพเป็นเครื่องอุดหนุน ในอันที่จะดำรงตนดำรงฐานะให้เจริญเป็นปึกแผ่นต่อไป ทั้งสามารถประกอบกิจการ สร้างสรรค์ความก้าวหน้าผาสุกให้แก่ส่วนรวมได้อย่างแท้จริง ...ท่านทั้งหลายสำเร็จปริญญาจากมหาวิทยาลัยแล้ว ถือได้ว่าเป็นผู้เข้าใจชัดเจนถึงความมุ่งหมายดังกล่าวแล้วเพราะฉะนั้น ในกาลเบื้องหน้า ไม่ว่าท่านจะศึกษาค้นคว้าวิชาการให้สูงขึ้นไปที่ดี จะประกอบอาชีพการงานใดอยู่ ณ ที่ใดก็ดี ขออย่าได้ละทิ้งหลักปฏิบัติของผู้มีการศึกษาที่ดี ที่จะต้องคิดอ่านและการทำการใดๆ ด้วยสติปัญญาวิจารณ์ญาณ และด้วยหลักวิชาการอันถูกต้องแม่นยำอยู่เสมอ การบำเพ็ญตนให้เที่ยงตรงครบถ้วนตามหน้าที่และอุดมคติ	✓	✓	✓	
มข14	ข้าพเจ้าใคร่ขอให้บัณฑิตพยายามรักษาจิตใจอันแน่วแน่ และความเพียรพยายามอันเหนียวแน่น ที่เคยช่วยให้ประสบผลสำเร็จมาแล้วนี้ ไว้ให้มั่นคง...แต่ทุกคนต้องอาศัยความจริงใจและตั้งใจอันมั่นคง ต้องใช้ความรู้ ความคิดความเข้มแข็งอดทน พร้อมทั้งความสามารถทุกอย่างให้เกิดประโยชน์ให้มากที่สุด รวมทั้งต้องพยายามร่วมแรงร่วมงานกัน โดยประสานสอดคล้องทุก ๆ ฝ่ายทั่วกันด้วยจึงจะช่วยให้สามารถสร้างตนสร้าง	✓	✓	✓	

พระบรมราชโองการต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	ประเทศชาติให้เจริญมั่นคงสมใจนึกได้				
มข15	ในฐานะที่เป็นผู้ได้รับการศึกษาสูง ท่านทั้งหลายย่อมมีความมุ่งหมายที่จะได้ใช้ความรู้ความสามารถทำงานตามแนวคิด เพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์ คือความเจริญมั่นคงให้แก่ตัวเอง แก่งาน และแก่ชาติบ้านเมือง...ผู้ที่จะเป็นนักวิชาการและนักปฏิบัติการที่ดีดังกล่าว จำเป็นต้องฝึกฝนตนเองให้มีคุณสมบัติอย่างพอเพียงเบื้องต้น ต้องมีความซื่อตรง จริงใจ และบริสุทธิ์ใจต่องานและต่อวิชาการของตน ไม่สับปลับ มั่งง่าย ไม่ประมาทเมินเฉย เพราะจะเป็นเหตุทำให้เสียงานและเสียคนพร้อมกันทั้งสองอย่าง	✓	✓	✓	
มข16	บัณฑิตทั้งหลายเป็นที่หวังของทุกคนในชาติ ว่าจะเป็นบุคคลสำคัญผู้จะสร้างสรรค์ความสำเร็จและความเจริญให้แก่กิจการด้านต่างๆ ของบ้านเมืองต่อไป. การสร้างความสำเร็จในกิจการงานทุกอย่างทุกระดับรวมทั้งความสำเร็จในชีวิตของแต่ละคนด้วยนั้น ต้องอาศัยปัจจัยประกอบกันอย่างน้อยถึงสามส่วน ส่วนที่หนึ่ง คือความรู้และความชำนาญทางวิชาการ ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐาน หรือเป็นเครื่องใช้สำหรับการปฏิบัติงานแท้ ๆ ส่วนที่สองคือความตั้งใจจริง ความเพ่งพินิจความละเอียดรอบคอบ และความอุตสาหะพยายามในการปฏิบัติงาน...ส่วนที่สาม ได้แก่ความมีปัญญา คือความรู้ชัดและเฉลียวฉลาด ที่จะหยุดคิดพิจารณาสิ่งที่จะทำคำที่จะพูดทุกอย่าง	✓	✓	✓	

พระบรมราชโองการต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มข17	วิชาการต่าง ๆ ที่ท่านทั้งหลายศึกษาจากมหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็นวิชาการที่มีคุณค่าสำคัญมากเพราะเป็นปัจจัยพื้นฐานสำหรับนำไปใช้ปฏิบัติงานทุกอย่าง ซึ่งจะเกื้อกูลให้บ้านเมืองเจริญวัฒนายิ่งขึ้นไป แต่ความเจริญนั้นจะเกิดขึ้นได้ ย่อมต้องอาศัยเหตุปัจจัยประกอบกันหลายอย่าง นอกจากวิทยาการที่ดีแล้ว อย่างหนึ่งจะต้องอาศัยความยุติธรรมเที่ยงตรง และความสะอาดสุจริต ซึ่งต้องเป็นไปพร้อมทั้งในความคิดและการกระทำ อย่างหนึ่ง จะต้องอาศัยความมีปัญญา คือมีความฉลาดรู้ทั่ว รู้จริง ในเหตุผลและในความเจริญความเสื่อม	✓	✓	✓	
มข18	ผู้มีวิชาอย่างหนึ่ง จำเป็นต้องทราบถึงวิชาอย่างอื่นด้วย จึงขอให้ท่านทั้งหลายทราบตระหนักในข้อนี้ แล้วพยายามตั้งใจใช้เวลาและโอกาสที่มีอยู่ สร้างเสริมเพิ่มพูนความรู้ทั้งด้านลึกและด้านกว้าง คือทั้งวิชาเฉพาะสาขา และวิชาทั่วไป ให้ได้ประโยชน์สูงสุด ไม่ปล่อยให้ล่วงเลยไปอย่างไร้ค่า และการถือปฏิบัติให้ได้ เครื่องจักรครบถ้วนดังนี้ จักช่วยให้ท่านประสบความสำเร็จในการทำงาน เป็นบุคคลที่มีคุณประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง	✓	✓	✓	
มข19	การทำงานกับการเล่าเรียนนั้นมิได้แตกต่างกันมากนัก การเรียนก็เป็นงานอย่างหนึ่งคืองานสร้างสมความรู้ความคิดให้เพิ่มพูนและพัฒนาองกงามขึ้นในตนเองจัดเป็นกิจขั้นต้น ที่แต่ละคนทำเพื่อประโยชน์เฉพาะตัว ส่วนการทำงานนั้นเป็นกิจขั้นต่อไป ได้แก่ การนำวิชาความรู้และความคิดที่มีอยู่ ไปประกอบ	✓	✓	✓	

พระบรมราชโองการต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	กิจการงานเป็นอาชีพ ให้สำเร็จประโยชน์ที่กว้างขวางยิ่งขึ้น ทั้งแก่ตนเองและแก่ส่วนรวม บัณฑิตทั้งหลายได้พากเพียรศึกษาจนได้รับปริญญา น่าจะทราบดีว่าตนเองต้องปฏิบัติฝึกฝนมากมายเพียงใด				
มข20	บัณฑิตจะทราบได้อย่างไร ว่าตนเองจะสามารถทำงานให้มีคุณภาพและได้ผล ตอบว่า เมื่อใดที่ท่านรู้สึกแน่ใจว่า มีความตั้งใจดี มีหลักวิชาดีมีแผนงานดี มีสติสมบูรณ์ มั่นคง มีเหตุผลที่ถูกต้อง และมีความคิดพิจารณาที่ละเอียดรอบคอบพร้อมมูลในตัวแล้ว เมื่อนั้นท่านจะสามารถทำงานได้อย่างมีคุณภาพและได้	✓	✓		
มข21	บัณฑิตทั้งหลายนับว่าได้รับการศึกษาอบรมมาสมบูรณ์รอบด้าน เป็นที่คาดหวังได้อย่างยิ่ง ว่าจะเป็นการกำลังสำคัญในการสร้างสรรค์ความเจริญ และการแก้ไข ปัญหาข้อบกพร่องต่างๆ ให้แก่สังคมได้โดยถูกต้องมีประสิทธิภาพ ทันการณ์ ทันเวลา. ดังนี้ บัณฑิตจึงมีหน้าที่และความรับผิดชอบเกิดขึ้นต่อส่วนรวม	✓	✓	✓	
มข22	ในการที่ท่านทั้งหลายจะออกไปประกอบกิจการงานให้สำเร็จประโยชน์อันเป็นแก่นสาร เพื่อความเจริญของตน ของงาน ของบ้านเมือง...ขอให้ตั้งใจและพยายามพัฒนาความรู้ความสามารถของตนจากพื้นฐานที่มีอยู่ นี้ให้งอกงามและเข้มแข็งมั่นคงยิ่งขึ้นไป อย่าได้ท้อถอยหรือหยุดยั้ง ทุกคนจะสามารถเพิ่มพูนศักยภาพในตนเองให้บังเกิดสมบูรณ์ขึ้นทุกส่วน	✓	✓	✓	

พระบรมราชโองการต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มข23	แต่แต่ละคนจึงควรจะเข้าใจให้ชัด ว่าการที่ได้วุฒิสหาคะศึกษาวิชาความรู้ต่างๆ มาเป็นอันมาก ทั้งในหลักสูตรและนอกหลักสูตร แท้จริงคือการสะสมรวบรวมอุปกรณ์ และความชำนาญชำนาญในการใช้อุปกรณ์นานาชนิดนั้น ๆ ไว้ สำหรับนำออกใช้ปฏิบัติงานเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วนั่นเอง...เมื่อจะนำหลักวิชาออกใช้ จึงจำเป็นจะต้องเลือกสรรก่อน คือต้องพิจารณาหยิบยกมาเฉพาะเรื่องเฉพาะส่วน ที่เหมาะสมตรงกับงานมาใช้ ... มิใช่จะยึดติดกับหลักทฤษฎีสถานเดียวจะทำให้งานไม่สำเร็จผลสมบูรณ์	✓	✓		
มข24	เมื่อความรู้ความคิดมีอยู่ ควรจะนำมาเชื่อมโยงกันเข้าให้พร้อมเพรียง ประสมประสานปรับปรุงความรู้ความคิดนั้นด้วยความเพ่งพินิจและวิจารณ์ญาณที่ละเอียดรอบคอบ แล้วนำออกใช้ให้ได้ผลเห็นจุดใดบกพร่อง ก็พยายามแก้ไขปรับเปลี่ยนที่จุดนั้น เห็นจุดใดคืออยู่ ก็พยายามส่งเสริมให้มันคงยิ่งขึ้น ถ้าทุกฝ่ายทุกคนพร้อมกันปฏิบัติงานของชาติโดยทำนองนี้ ทุกสิ่งทุกอย่างจะดีขึ้นเป็นลำดับ และเชื่อได้แน่นอนว่าจะเอาชนะอุปสรรค ปัญหา ความไม่ปรกติทั้งปวงได้ ทั้งจะสามารถจรรโลงรักษาและนำพาประเทศไทย ให้ก้าวหน้าไปสู่ความเจริญเป็นอิสระได้โดยสวัสดิ	✓	✓	✓	
มข25	บัณฑิตทุกคน ผู้จะได้มีส่วนสร้างประสบการณ์ชีวิตร่วมกันต่อไปในวันข้างหน้า ควรจะได้ทราบตระหนักในหลักความจริงข้อนี้ แล้วตั้งใจพยายามใช้ปัญญาความสามารถจากประสบการณ์ ควบคู่กับความรู้	✓	✓	✓	

พระบรมราชโองการต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	ความสามารถทางวิชาการที่มีอยู่ ครอบคลุมประกอบรักษา สิ่งดี สิ่งเจริญ และสถานภาพของบ้านเมืองไว้พร้อมกับ คิดอ่านปรับปรุงแก้ไขให้วิวัฒนาการไปตามวิถีทางที่ ถูกต้องเพื่อประเทศชาติของเราจักได้มีความเจริญมั่นคง				
มข26	บัณฑิตทั้งหลายไม่ควรจะลืมว่าการออกไปทำงาน จริง ๆ นั้น ต่างกับการทำกิจกรรมขณะที่กำลังศึกษาอยู่ ในมหาวิทยาลัยมาก. ข้อสำคัญ ก็คือแต่ละคนจะต้องลง มือทำงานด้วยตนเอง ด้วยความรู้ ความอดสาหัส และ ความคิดวิญญักษ์ของตน ทั้งจะต้องรับผิดชอบอย่าง จริงจังในผลสำเร็จหรือล้มเหลวของงาน...จึงจำเป็น อย่างยิ่ง ที่ทุกคนจะต้องขวนขวายศึกษาค้นคว้าหา ความรู้และประสบการณ์เพิ่มเติมให้แก่ตัวเองให้มาก	✓	✓		
มข27	แต่ทุกคนจะต้องตั้งตัวตั้งใจให้หนักแน่นและมุ่งมั่น ยิ่งขึ้น อย่ายอมถดถอยพ่ายแพ้แก่อุปสรรคและปัญหา เพราะคนเราเมื่อมีความรู้ความสามารถที่ดีเป็นทุนรอน อยู่จะไม่มีวันอับจน ข่อมหาทางสร้างตัวสร้างฐานะให้ ก้าวหน้าได้เสมอ...ขอให้บัณฑิตทุกคนได้ตั้งความ ปรารถนาอันสูงไว้ ให้เป็นพลังอันแข็งแกร่งมั่นคง สำหรับแผ้วถางอุปสรรคและปัญหายุ่งยากทั้งปวง เพื่อ เปิดทางให้แต่ละคนได้ใช้ความรู้ความสามารถ ปฏิบัติงานทุกๆ อย่างโดยเต็มภาคภูมิ และดำเนินถึง จุดมุ่งหมาย คือความเจริญมั่นคงของชาติ ได้ดัง ประสงค์	✓	✓	✓	

พระบรมราชโองการต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
มข28	การทำงานร่วมกับผู้อื่นนั้น ที่จะให้เป็นไปโดยราบรื่น ปราศจากปัญหาข้อขัดแย้งย่อมเป็นไปได้ยาก เพราะคนจำนวนมากย่อมมีความคิดความต้องการที่แตกต่างกันไป มากบ้าง น้อยบ้าง ท่านจะต้องรู้จักอดทนและอดกลั้น ใช้ปัญญา ไม่ใช่อารมณ์ ปรียกษากัน และโอนอ่อนผ่อนตามกันด้วยเหตุผล	✓	✓		
การปรากฏของคำ/ความ		28	28	24	
ร้อยละ		100	100	85.71	

ตารางที่ 15 จำนวนพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร
ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 16 องค์

ลำดับพระบรมราโชวาท	ปีที่พระราชทาน
สน 1	31 สิงหาคม 2515
สน 2	27 สิงหาคม 2516
สน 3	23 สิงหาคม 2517
สน 4	28 สิงหาคม 2518
สน 5	26 สิงหาคม 2519
สน 6	15 กันยายน 2520
สน 7	22 กันยายน 2521
สน 8	6 กันยายน 2522
สน 9	11 กันยายน 2523
สน 10	3 กันยายน 2524
สน 11	15 กันยายน 2526
สน 12	27 กันยายน 2527
สน 13	26 กันยายน 2528
สน 14	18 กันยายน 2529
สน 15	21 กันยายน 2530
สน 16	24 กันยายน 2531

ตารางที่ 16 การวิเคราะห์เนื้อหาต่าง ๆ จากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

1. จากการตระหนักรู้

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
1. จากการตระหนักรู้			
1.1 นำขึ้นชมนินดี	สน1 สน2 สน3 สน4 สน5 สน6 สน7 สน8 สน9 สน10 สน11 สน12 สน13 สน14 สน15 สน16	16	100
1.2 เป็นผู้มีการศึกษา เป็นที่คาดหวังจากสังคม	สน1 สน2 สน3 สน4 สน5 สน6 สน8 สน9 สน11 สน13 สน14	11	68.75
1.3 มีเกียรติ	สน1 สน4 สน9 สน10 สน11 สน12 สน13 สน14 สน15 สน16	10	62.50

2. ผู้การพัฒนา

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.1 นียามการพัฒนา			
2.1.1 ความเจริญ	สน1 สน2 สน3 สน4 สน5 สน6 สน7 สน8 สน9 สน10 สน11 สน13 สน14 สน15 สน16	15	93.75

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราชโองการต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.1 นียามการพัฒนา			
2.1.2 ความก้าวหน้า	สน1 สน3 สน4 สน5 สน6 สน7 สน8 สน9 สน10 สน11 สน12 สน13 สน14 สน15 สน16	15	93.75
2.1.3 รุ่งเรือง/รุ่งโรจน์	สน10 สน11 สน13 สน14 สน15	5	31.25

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราชโองการต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.2 แนวคิดการพัฒนา			
2.2.1 เกี่ยวกับการศึกษาหรือความรู้ 2.2.1.1 ความรู้และคุณธรรมมีความ สำคัญต่อการส่งเสริมพัฒนาบ้านเมือง	สน1 สน2 สน3 สน4 สน5 สน6 สน7 สน8 สน9 สน10 สน11 สน12 สน13 สน14 สน15 สน16	16	100
2.2.1.2 คุณธรรมเป็นปัจจัยสำคัญ ควบคู่กับการศึกษาในการพัฒนาประเทศชาติและ สังคมส่วนรวม	สน1 สน2 สน3 สน4 สน8 สน12 สน13 สน4 สน15 สน16	10	62.50
2.2.2 เกี่ยวกับการพัฒนา 2.2.2.1 การพัฒนาเพื่อนำไปสู่ความ มั่นคง หน้าที่ของผู้มีการศึกษาและมีความสามารถ ประการสำคัญที่ต้องรับผิดชอบ คือ การใช้ความรู้ ความคิด และความสามารถที่มีอยู่ เพื่อส่งเสริม ปรับปรุงงานของ บ้านเมืองเพื่อนำไปสู่ความมั่นคง ของส่วนรวม	สน1 สน8 สน10 สน11 สน13	5	31.25

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.2 แนวคิดการพัฒนา			
2.2.2.2 การพัฒนาแบบองค์รวม การสำนึกตระหนักร่วมกัน ทุกสาขาทุกระดับมีความสำคัญอยู่ด้วยกัน จำเป็นต้อง กระทบไปพร้อมกัน และงาน นั้นก็เกี่ยวโยงถึงกัน ไม่โดยก็โดยอ้อม จึงจำเป็นต้องศึกษางานของผู้อื่น และเข้าใจอันดี ทั้งในงาน ในจิตใจของผู้อื่น	สน1 สน3 สน5	3	18.75
2.2.2.3 การพัฒนาเริ่มที่การรักษา ส่วนดี ส่วนเจริญที่มีอยู่แล้วก่อน การสร้างสรรค์ ความก้าวหน้าต้องเริ่มที่การศึกษาของเดิมก่อน เมื่อทราบชัดถึงส่วนดีส่วนเสียแล้ว จึงรักษาส่วนดีให้คงไว้แล้วพยายามสร้างเสริมให้มั่นคงสมบูรณ์ยิ่งขึ้น	สน8 สน11	2	12.50
2.2.2.4 การพัฒนาต้องมีจุดมุ่งหมาย เพื่อส่วนรวมเพื่อผู้อื่น การพัฒนานั้นพึงสังวรไว้ เป็นนิจ ว่าการสร้างสรรค์ประโยชน์ต่าง ๆ ให้เกิดขึ้น นั้น จะต้องทำเพื่อผู้อื่นและส่วน รวมเป็นสำคัญ	สน9	1	6.25

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.3 วิธีการพัฒนา			
2.3.1 พัฒนาด้านจิตวิญญาณ 2.3.1.1 คุณลักษณะพิเศษของผู้พัฒนา ประเทศ ผู้พัฒนาประเทศนอกจากจะเป็นผู้มี ความรู้ความสามารถ แล้ว ยังต้องมีความอดสาหะ วิริยะบากบั่น มุ่งมั่น ซื่อสัตย์ สุจริต เสียสละ รับผิดชอบ รอบคอบ ระมัดระวัง และมีเมตตากรุณา	สน1 สน2 สน3 สน4 สน5 สน6 สน7 สน8 สน9 สน10 สน11 สน12 สน13 สน14 สน15 สน16	16	100

คำ/ความที่ใช้	การปรากฏใน พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	หมายเหตุ	
		การปรากฏของ คำ/ความ	ร้อยละ
2.3 วิธีการพัฒนา			
2.3.2.2 พัฒนาอย่างประสาน ประโยชน์กันเพื่อพัฒนาชาติบ้านเมืองและส่วนรวม ผู้พัฒนาต้องศึกษางานของผู้อื่นและติดต่อประสาน กับผู้อื่นอยู่ตลอดเวลาเพื่อประโยชน์ของประเทศไทย โดยจำเป็นต้องมีความเข้าใจในงาน และความคิด จิตใจของผู้อื่น เพื่อให้มีความ ประองคองกันเป็น เครือข่าย โดยเฉพาะภาครัฐ เอกชนและท้องถิ่น	สน3 สน4 สน5 สน6 สน10 สน12	6	37.50
2.3.2.3 พัฒนาอย่างพอเหมาะพอดี ให้สอดคล้องต่อกัน ผู้พัฒนาจะต้องนำหลักวิชา ความรู้และความสามารถ ในด้านต่าง ๆ มาประกอบกันและใช้ให้สอดคล้องต่อกัน	สน5 สน14	2	12.5

2.4 เป้าหมายการพัฒนา

พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
สน1	บัณฑิตทั้งหลายย่อมทราบได้ดีถึงกำลังความสามารถ ของตน ๆ ว่าอาจนำออกใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศ ชาติได้อย่างกว้างขวางลึกซึ้ง จึงควรจะได้ถือเป็นหน้าที่ ที่จะต้องรับผิดชอบในสถานภาพและความมั่นคงของ ส่วนรวมเป็นพิเศษ ควรจะได้ใช้ความรู้ ความคิด และ ความสามารถที่มีอยู่โดยเต็มภาคภูมิ เพื่อส่งเสริม ปรับปรุงงานของบ้านเมืองที่แต่ละคนมีส่วนร่วม กระทำอยู่ให้พัฒนาขึ้นมา		✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
สน2	...ที่จะขยายการศึกษาชั้นอุดมในภาคใต้ ซึ่งต่อไปจะเป็นผลดีถึงการพัฒนาประเทศในส่วนรวมอย่างใหญ่หลวง เพราะบัณฑิตจากสถานศึกษานี้จะได้เป็นกำลังส่วนสำคัญยิ่งในงานของชาติสาขาต่าง ๆ ใให้อย่างกว้างขวางและหนักแน่น บัณฑิตทั้งหลายจึงควรใช้วิชาความรู้และความคิดความสามารถให้ได้ประโยชน์มากที่สุดในการทำงานของตน ๆ ...	✓		✓	
สน3	ในการปฏิบัติงานเฉพาะของตนเองบุคคลจำเป็นต้องมีความรู้อันถูกต้องและแม่นยำในวิชาการเป็นพื้นฐาน มีความตั้งใจจริง ความเพียรพยายามความละเอียดรอบคอบและความอดทนเข้มแข็งเป็นปัจจัยในการกระทำ	✓	✓		
สน4	ขอแสดงความชื่นชมกับบัณฑิตทุกคน ที่ได้รับเกียรติพร้อมกับความสำเร็จในการศึกษา และที่จะได้นำสติปัญญาความสามารถออกไปทำความเจริญให้แก่งานของชนชาติต่อไป...แต่คนที่มีการศึกษา ที่เรียกว่าเป็นผู้มีปัญญา ควรจะสามารถวินิจฉัยได้ว่าอะไรจะแก้ไขอะไร อย่างไร ข้อสำคัญควรจะต้องรอบคอบและระมัดระวังที่จะพิจารณาเรื่องต่างๆ ให้กระจ่างแจ้งทุกแง่ทุกมุม และจัดการให้ถูกต้องถูกขั้นตอน ถูกเหตุผลพื้นฐานแล้ว ยังต้องมีความรอบรู้ในวิชาการทั่วไป...จึงจะสามารถนำหลักวิชา ความรอบรู้ และความสามารถในด้านต่างๆ มาประกอบกัน และใช้ให้สอดคล้องพอเหมาะพอดีกัน ให้เป็นผลดีได้		✓	✓	

พระบรมราชโองการต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาดังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
สน5	งานสำคัญของท่านทั้งหลายที่รออยู่ข้างหน้า กล่าวให้ตรงจุด ก็คืองานพัฒนาบ้านเมืองในด้านต่างๆ ที่ต้องใช้วิชาการและต้องใช้ผู้มีความรู้ระดับปริญญาเป็นกำลังปฏิบัติ...ผู้ทำงานอย่างนี้ นอกจากจะต้องมีหลักวิชาเทคนิค และความชำนาญชำนาญในการลงมือปฏิบัติ เป็น	✓		✓	
สน6	นักศึกษาของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์เป็นผู้มีโอกาสดี ที่ได้รับการศึกษาและฝึกฝนอย่างเต็มที่ และยังสามารถลงมือปฏิบัติงานในพื้นที่ภูมิประเทศอันสมบูรณ์ จึงเชื่อถือได้ว่าแต่ละคนคงจะมีความรู้แน่นหนา และมีความสามารถเหมาะสม ที่จะออกไปเป็นกำลังสร้างสรรค์ประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติเป็นอย่างยิ่ง...บัณฑิตที่แท้มีคุณลักษณะและมีความรับผิดชอบต่อผู้อื่นดังกล่าวแล้ว	✓	✓	✓	
สน7	บัณฑิตของมหาวิทยาลัยนี้แต่ละคนต่างมีศิลปวิทยาการกับทั้งความสำนึกในชาติซบซุ่มกายใจไว้เป็นอย่างดีแล้ว ควรอย่างยิ่งที่จะตั้งใจพยายามนำไปใช้ประกอบการงานของตนๆ ด้วยความสุจริตและบริสุทธิ์ใจโดยเต็มกำลัง เพื่อให้ชาติบ้านเมืองของเรามีความเป็นอิสระมั่นคงและเป็นผาสุกสวัสดิ์ยั่งยืนอยู่ตลอดไป	✓	✓	✓	
สน8	ผู้ที่เรียนสำเร็จวิชาการชั้นสูงต่างๆ ก็เป็นที่หวังกันว่า จะได้เป็นกำลังปฏิบัติบริหารงานที่สำคัญๆ ของประเทศ ให้ประเทศดำรงอยู่อย่างมั่นคงและวิวัฒนาการไปในทางที่ดีที่เจริญขึ้น...งานพัฒนาประเทศแต่ละด้านแต่ละสาขา จึงมี โครงการประเภทเร่งรัดมากมายที่ผู้ร่วมในโครงการก็ต้องปฏิบัติกันอย่างขะมักเขม้น...ความ	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาดังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
	ชวนชวนสร้างความสำเร็จขึ้นมาอย่างนี้ นับว่าเป็นประโยชน์ยิ่งใหญ่ส่วนหนึ่ง				
สน9	การปฏิบัติดำเนินงานของบัณฑิตทั้งหลายก็เช่นเดียวกัน แต่แต่ละคนควรจะต้องปรับปรุงตนเองและการทำงานอยู่ตลอดเวลาเหมือนกันมิฉะนั้นก็จะไม่สามารถสร้างสรรค์สิ่งที่มีค่าและมีประโยชน์ให้เกิดขึ้นได้...ไม่ว่าจะทำกรงานใด จะต้องพยายามชวนชวนใช้หลักวิชา ความสามารถ ประกอบกับความคิดวินิจฉัยด้วยเหตุผล เป็นพื้นฐานสำหรับศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม เพื่อให้มีความก้าวหน้าอยู่ทุกเมื่อ พร้อมทั้งสังวรไว้เป็นนิจว่า การสร้างสรรค์ประโยชน์ต่างๆ ให้เกิดขึ้นนั้น จะต้องทำเพื่อผู้อื่นและส่วนรวม...ผลดีที่ทุกคนมุ่งประสงค์ จะเกิดแก่ชาติบ้านเมืองของเราได้มากมายเกินกว่าที่จะคาดคิด	✓	✓	✓	
สน10	ท่านทั้งหลายได้สำเร็จการศึกษาระดับสูงถึงเพียงนี้แล้ว ควรอย่างยิ่งที่จะต้องทำตัวทำงานอย่างผู้มีปัญญาโดยนัยดังกล่าว จักได้สามารถสร้างสรรค์ประโยชน์อันพึงประสงค์ให้เกิดแก่การงานของตนๆ โดยสมบูรณ์ และสามารถประสานประโยชน์กันให้เกิดเป็นความสำเร็จ มั่นคงของประเทศชาติได้ยืนยาวต่อไป	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
สน11	บัณฑิตทั้งหลาย เมื่อเรียนสำเร็จจากมหาวิทยาลัยแล้ว ก็เป็นที่เข้าใจกันว่าจะได้ออกไปทำการทำงานสร้างสรรค์ ความเจริญก้าวหน้าให้แก่บ้านเมือง ตามแนวความรู้ ความสามารถของคนๆ...ที่ถูกควรจะเข้าใจว่า การสร้างสรรค์ความก้าวหน้านั้นต้องเริ่มที่การศึกษา ของเดิมก่อน เมื่อทราบชัดถึงส่วนดีส่วนเสียแล้ว จึงรักษาส่วนที่ดีเจริญที่มีอยู่ให้คงไว้ แล้วพยายามสร้าง และเสริมให้มั่นคงและสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไปด้วยหลักวิชา และความคิดพิจารณา	✓	✓	✓	
สน12	จึงขอให้ทุกคนในที่นี้พิจารณาใคร่ครวญให้แนบแน่นว่า ในฐานะที่เป็นผู้มีโอกาสเรียนรู้วิทยาการระดับสูงมีความฉลาดสามารถพร้อมเช่นนี้ สมควรและจำเป็น อย่างยิ่งที่จะต้องมุ่งมั่นใช้วิชาความสามารถที่ศึกษา ได้มาทำการทำงานสร้างสรรค์ประโยชน์ต่างๆ อย่างเต็มที่ ทั้งต้องตั้งหวังที่จะปฏิบัติงานด้วยความรับผิดชอบ ด้วยความหนักแน่นรอบคอบ และด้วยความสุจริตแน่ว แน่ด้วย มิฉะนั้นท่านอาจใช้วิชาความสามารถอันสูง ของตนเองไปก่อความเสียหายใหญ่หลวงขึ้นก็ได้... มีความสมบูรณ์พร้อมด้วยกำลังกาย กำลังใจและกำลัง ปัญญา ในอันที่จะร่วมกันพัฒนางานของชาติของชาติ ให้ได้ผลก้าวหน้าอย่างแท้จริงต่อไป	✓	✓	✓	

พระบรมราชโองการต่าง ๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาคน		พัฒนาดังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
สน13	ท่านทั้งหลายผู้ผ่านการศึกษาวិทยาการระดับสูงมาแล้ว ย่อมมุ่งหวังที่จะได้ทำการทำงานที่สำคัญเป็นแก่นสารเพื่อ สร้างสรรค์ผลงานให้เป็นประโยชน์ เป็นความเจริญ มั่นคงแก่ชาติบ้านเมืองและแก่ตนเอง. การจะกระทำให้ สำเร็จได้ดังนั้นมีหลักว่า ต้องอาศัยปัจจัยประกอบ พร้อมกันครบสามส่วน. ปัจจัยส่วนแรก ได้แก่ความรู้ ความสามารถทางวิชาการซึ่งเป็นปัจจัยหลักที่จะต้อง นำมาใช้ปฏิบัติงาน. ปัจจัยที่ส่วนที่สอง ได้แก่จิตใจที่ เข้มแข็งหนักแน่นในเหตุผลความถูกต้อง ในความ สุจริตยุติธรรม และในความเที่ยงตรงรับผิดชอบซึ่งเป็น ปัจจัยส่วนพื้นฐาน	✓	✓	✓	
สน14	บัณฑิตผู้สำเร็จการศึกษาแล้ว ถือได้ว่ามีหน้าที่และ ความรับผิดชอบสำหรับตัวอยู่ทุกคน ที่จะต้องนำวิชา ความรู้ตลอดจนความฉลาดความสามารถที่มี ไปใช้ ปฏิบัติงานให้เป็นประโยชน์สร้างสรรค์แก่ตนเองและ แก่ส่วนรวม ผู้ที่จะสามารถปฏิบัติงาน ปฏิบัติหน้าที่ ให้ ได้ผลสมบูรณ์ดังกล่าว จำเป็นต้องมีแม่บทที่ดีสำหรับ ยึดถือในการทำงาน แม่บทข้อแรก คือการมีความรู้ ความเข้าใจอันแจ่มแจ้งในงาน เช่นเข้าใจถึงลักษณะ ของงาน ขอบเขตความมุ่งหมายของงาน และผลที่จะพึง เกิดพึงได้จากงานนั้นๆ ทุกแง่ทุกมุม. ข้อสอง คือการมี ความตั้งใจ สุจริตใจ ที่จะทำงานจนเต็มกำลังความรู้ ความสามารถ ด้วยความเอาใจใส่ เข้มแข็ง เสมอต้น เสมอปลาย	✓	✓	✓	

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาสังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
สน15	การที่แต่ละคนจะออกไปปฏิบัติพัฒนางานให้ประสบความสำเร็จอย่างสูงสมกับวิทยฐานะนั้น ควรจะอาศัยสิ่งใดเป็นปัจจัยประกอบเกื้อหนุน คือ ความรู้ความสามารถด้านวิชาการ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคนมีอยู่แน่นอนหนาพอสมควรแล้ว และจำเป็นต้องนำมาใช้ในการปฏิบัติงานทุกอย่างตลอดเวลา เพื่อให้ได้ผลงานที่ถูกต้องสมบูรณ์ตามหลักวิชา ความมีจิตใจที่มีพลังเข้มแข็งและก้าวหน้า ทั้งหนักแน่นมั่นคงในเหตุผล ความถูกต้อง ในความรับผิดชอบ และในความสุจริต	✓	✓		
สน16	การใช้วิชาความรู้ควบคู่กับความสุจริตรอบคอบให้เข้าใจ กล่าวคือ ไม่ว่าท่านจะทำหน้าที่การงานใดๆ ก็ตาม นอกจากจะต้องใช้หลักวิชาเป็นเครื่องวินิจฉัยและปฏิบัติโดยเคร่งครัดแล้ว ยังจะต้องเข้าไปฟังพินิจดูงานที่ทำโดยละเอียดด้วย. การฟังพินิจนั้นก็ถือเป็นการศึกษาวิเคราะห์ วิจัยด้วยความคิดจิตใจที่ตั้งมั่นเป็นกลางปราศจากอคติ...ถ้าทุกคนตั้งใจพากเพียรกระทำตามนัยที่กล่าวนี้อย่างต่อเนื่อง โดยไม่ย่อท้อ ในที่สุด	✓	✓		

พระบรมราโชวาทองค์ต่างๆ	เป้าหมายการพัฒนา	พัฒนาตน		พัฒนาดังคม/ประเทศ	หมายเหตุ
		การศึกษา/ความรู้/ปัญญา	คุณธรรม/จริยธรรม		
การ ปรากฏ ของคำ/ ความ		14	14	13	
ร้อยละ		87.50	87.50	81.25	

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายอัศวิทธิ์ เรืองรอง เกิดวันที่ 17 พฤศจิกายน 2506 ที่อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศึกษาศาสตร์) สาขาภาษาไทย เกียรตินิยมอันดับสอง จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ปีการศึกษา 2528 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย (วรรณคดีไทย) คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2538 และเข้าศึกษาต่อหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2548

ปัจจุบันรับราชการในตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ ระดับ 8 สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา